

Nurəddin Ədiloğlu

Ömür vağzalı

Kitaba müəllifin müxtəlif illərdə qələmə aldığı povest və hekayələri daxil edilmişdir. Öz orijinallığı ilə seçilən irili-xırdalı bu əsərlərin bir çoxu çağdaş ədəbiyyatımızın uğurlu nümunələri kimi qəzet və ədəbi jurnalların ("Azərbaycan", "Ulduz", "Şəfəq", "Söz", "Mars") səhifələrində dərc olunmuşdur. Müəllifin yaradıcılığının ana xəttini bəşərin taleyi, ətraf mühətə, vətənə sevgi, bəzən keçmişin xiffətini çəkən, bəzən də yabançə təsirlərdən getdikcə mənəviyyətinə çat düşən insanın daxili dünyası, fikir və düşüncələri təşkil edir. İnanırıq ki, "Qnun" nəşriyyatı tərəfindən oxucuların ixtiyarına verilən "Ömür vağzal" kitabı mövzu rangarəngliyi və bədii üslubu ilə müasir ədəbiyyatsevərlərin ürəyincə olacaq.

Nurəddin Ədiloğlu / Ömür vağzalı
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2012. 424 səhifə.

ISBN 978-9952-26-312-1

© N.Ədiloğlu, 2012
© Qanun Nəşriyyatı, 2012

Bakı, Az 1102, Tbilisi pros., II Alatava 9
Tel.: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az

ADƏM VƏ HƏVVƏ

(povest)

*“Bir qara kölgədi ruhum canımda”
kitabının müəllifi şair Hikmət Məlikzadəyə*

Zəngin qərb şəhərlərinin birində günlərlə ac-yalavac qalan Adəm qəlbində özünü qınayırdı: «Ata-babadan məsəl var ki, uzaq yerin buğdasından yaxın yerin arpası yaxşıdır. Axı mən bəxtiqara üçün yaxının, ya uzağın nə fərqi var? İstər şərq olsun, istər qərb – dünya şeytanla dolu imiş demə, hara gedirəmsə, hansı qapını döyürəmsə, oradan gözəl-göyçək, adam cildində bir şeytan çıxır; biri özünü mənə dost, biri mələk kimi qələmə verir, o biri də arkadaş deyir. Birinə canımı, birinə sirrimi, o birinə də pulumu-paramı etibar edirəm, sonra bu yad, qərib şəhərin küçələrində qalıram avara-sərgərdan! Yoxsa sənin yaratdığın dünya şeytan qapısıymış, İlahi?! Bu qapıdan adam şəklində çıxan şeytanların zülmünü öz bəndənə necə rəva gördün? Çarəsiz qalmışam, ya Rəb-bim, rəhm elə, mənə cənnət yurduma qaytar! Sən hər şeyə qadirsən axı, ey yeri-göyü yaradan!..».

Ehtiyac onu zibillikdə qida axtarmağa sövq etmişdi, bir ayağı irəlidə, bir ayağı geridə ətrafa boylana-boylana yeməyə nəsə axtarırdı. Şəhərin ucqarında yerləşən zibilxanada əcaib bir sakitlik hökm sürürdü. Burada it-pişik də gözə dəymirdi; üst-üstə qalaqlanan zibil tullantılarının arasında nə qarışqalar qaynaşırdı, nə də ağcaqanadların vızılı-tısı eşidilirdi. Gözünə sataşan ərzaq paketinə əlini uzatmış-

dı ki, birdən arxadan kimsə ona səsləndi. Dönüb baxanda qarşısında iyirmi səkkiz – otuz yaşlı gözəl-göycək bir qadın gördü. Duruxdu: – Lənət şeytana! Bu qadının zibillikdə nə işi var? – deyə pıçıldadı.

Qadın onun gah üst-başına, gah tük basmış sifətinə, gah da əyilib götürmək istədiyi paketə baxa-baxa almanca nəsə deyirdi. Heç nə anlamırdı. Qulaqlarında: «Adam kişi olar! Kişinin də arvadı, evi, maşını, bağı, hətta məşuqəsi olar... Sənsə nə verdim çörəyə qiymət qoyursan, nə də məni qadın kimi saya salırsan!» sözləri əks-sada verdi. Bu sözləri nə vaxtsa mələk bilib, hörmət bəslədiyi, indisə nifrətlə xatırladığı Mələk adlı bir qadın demişdi ona. Onun surətini gözünün qabağında canlandırmağa macal tapmadı. Qadın yenə dilləndi, bu dəfə əlinin jestlə onu harasa dəvət etdi. Acından taqəti qalmasa da, qadının önündə əyilib ərzaq paketini götürməyi qüruruna sığışdırmadı. Anladı ki, qadının dəvət etdiyi yerə getməlidir. Getdi də... Qadın onu zibilliyin kənarındakı alçaq, ufacıq taxta komaya gətirdi. İşarəylə bildirdi ki, gödəkçəsini soyunsun, əllərini yusun, sonra xeyli danışdı. O da lal kimi durub, başının işarəsiylə onun dediyini təsdiq edirdi. Hərdən-bir fəhmlə yad sözlərin içindən az-çox nəsə başa düşüb, heyrətlənirdi də...

Qadın gülümsəyərək, deyəsən, ona bu balaca otağın öz şəxsi ofisi olduğunu anlatmaq istəyirdi: – Mən bu zibil şəhərciyinin kraliçasıyam, sən də ülyahəzrət kraliça min birinci Yevanın şərqli qonağısan. Buyur, əyləş!.. – Sonra enli divanın qarşısında qoyulmuş kiçik jurnal masasının üstünə soyuducudan götürdüyü təzə doğranmış pendir, kolbasa, ciyər kotleti qoydu. Və ona xilaskar kimi baxan yad kişidən şərab, yoxsa pivə içəcəyini soruşdu.

– Bavariya? – deyə Adəm dilləndi.

Qadın yəqin ki, bu ana qədər onun anadangəlmə lal olduğunu zənn etmişdi. Şərqli qonağın bayaqdan bəri ilk dəfə ağzından eşitdiyi bir kəlmə sözə görə sevinib gülə-

gülə dedi: – Hə, hə, Bavariya, Bavariya pivəsi, – dedi. Və soyuducudan çıxardığı sərin pivə şüşələrini səliqəylə masanın üstünə düzdü və özünə şampan şərabı süzüb, zibil şəhərciyində yeni tanışlığın şərəfinə badə qaldırdı: – Mənim zibil şəhərciyimə xoş gəldin! Adım Yevadır, bəs sənin?

– Sağ ol, frau, ya frolen, yox, yox, kraliça, Allahın acıyalavac bəndəsinə verdiyin bu ziyafətə görə sənə təşəkkür edirəm! Mənim də adım Adəmdir. Bir vaxtlar dostlarım mənə Lal Adəm deyirdilər...

– Adam, Adam, Adam!.. Ooo, nə xoş təsadüf, – qadın ayağa qalxıb, yenə soyuducuya yaxınlaşdı, bu dəfə üzərinə «Vodka» yazılan Drezden arağı çıxarıb boş badələri ağzınacan doldurdu: – Biz bunu xüsusi qeyd etməliyik. İçək, öz sağlığımıza – Adəm və Yeva şərəfinə...

Yeva dolu badəni son damlasınacan içib, zərblə döşəməyə çırpdı. Boş badə çilik-çilik olub ətrafa səpələndi. Adəm çoxdan idi ki araq içmirdi. Bu məqamda, yəqin, o da badəsinə son damlasınacan içməliydi. Birdən nə düşündü, birnəfəsə içib boşaltdığı badəni stolun üstünə başı aşağı qoydu. Sonra yeməkdən dadıb, üz-gözündən hələ də sevinc ifadəsi yağan qadına baxdı: – Çox yaxşı araqdı, lap rus arağına oxşayır...

Yeva dilinə yemək vurmurdu, sadəcə qırmızı «Malboro» siqareti çəkirdi. Elə bil Adəmin iştahı ona xüsusi zövq verirdi: – Bəyəndinmi? Məndə yaxşı türk rakısı da var. Gətirəm? – soruşdu.

Ovurdları dolu Adəm başını bulayıb, – xeyr – dedi.

Yeva təəccübləndi: – Canım, sən türksənmi? Burdakı türklərin çoxu alman dilində danışa bilir. Mən də onların dilini az-çox anlayıram; xayırlar – yəni yox, əvət – yəni hə...

Adəm onun türkcə az-çox nəsə anladığına sevinəndə, köhnə dərdi təzələndi, tikəsi elə bil boğazında ilişib qaldı. Bir neçə dəfə çəçiyəndən sonra badəyə süzülmiş pivəni başına çəkdi. Sonra: – Yox, yox mən türk deyiləm, – dedi,

– mən azəriyəm, az-ər... – Əlində tutduğu büllur badəni hirslə elə sıxdı ki, sındı. Cızılmış barmağının qanını silmək üçün qadın tez pambıq gətirdi. Və sual dolu baxışlarını ona zilləyərək, yenə siqaretdən birini damağına qoyub yandırdı. Adəm isə iştahı pozulmuş adamlar kimi hövsələdən çıxıb gileyləndi ki: – Məni bu zibillikdə bir parça çörək axtarmağa ürcəh edən bir türkdür. Neçə gündür arayıram ki, pulumu, sənədimi geri alım, amma o, elə bil iynə olub, çör-çöpə qarışıb.

– Xayır, o şu çöplükdə olamaz, sən onu nədən arıyorsan?

– Dedim axı, o, mənim pulumu-paramı alıb. Hələ də inana bilmirəm ki, bu qərib diyarda mənə kardeş deyib, qucaq açan bir adam belə dələduz çıxa...

– Əvət, ben anlıyorum, kardeşinmi paranı çalan?

– Nə qardaş, canım, Allah kəssin belə qardaşlığı. Dedim axı, mən azəriyəm, az-ər-bay. Azərbaycan, yəni Odlar diyarı, petrol səltənəti...

– Ooo, ya, ya petrol... – kraliça, Bakı... – kraliçanın tacı! Bilmirəm, Çörçil, yoxsa Hitler çərənləyəndə belə bir ağıllı söz deyib... ama anlamıyorum, o türk nədən sana kardeşim desin, sonra da paranı çalsın?

– Sadəcə, biz hamımız Allahın bəndələriyik, bir-birimizə qardaş deyirik, yetmiş il rusa da böyük qardaş dedik, amma axırda bizi doğma Cənnətməkəndən qovub, didərgin saldı, nə isə... Mən bu şəhərə «Mercedes» almağa gəlmişdim, Harun adlı bir türk avtosalonunda pulumu-paramı, sənədlərimi aldı ki, seçib-bəyəndiyim gümüşü rəngli maşının sənədləşmə işinə yardımçı olsun, hətta and içdi, yemin etdi ki, məni sərhədə qədər ötürəcək... Sonra gözü-mün qabağında, lap bircə addımlığımda qeybə çəkildi... Yəni kayb oldu.

Yeva onun başına gələn cansıxıcı hekayətdən çox şey anlamasa da, dərindən şərikin olmaq istədi: – Ben seni iyi an-

lıyorum, – deyib ayağa durdu, – Bəndəniz hiç «Mercedes» sevməz, ama sana iyi bir «BMV» armağan edə bilirim...

Adəmə elə gəldi ki, zibilliyin yaxınlığında bomj həyatına bənzər ömür-gün keçirən qadın sərxoşdu, ya da ruhi xəstədir. Amma qadın onun əllərindən tutub ayağa qaldırdı, arxasınca darta-darta otaqdan bayıra aparıb, arxa tərəfdə yaşıl birezent örtüyün altındakı maşını ona göstərəndə təəccübündən ağzı açıla qaldı: «Eh-vah, kül olsun mənim ağılıma, maşın almaq üçün dükən-bazarı gəzib, pulumu, pasportumu o türkə oğurladanacan, keşəkə, bu zibilliyə gələydim...».

Yeva dizləri süzölmüş cins şalvarının cibindən çıxardığı açarı sidq-qəlbədən ona uzatdı: – Al, şu araba sənin...

Adəmin heykəl kimi dayanıb qadına key-key baxması uzun çəkmədi: əvvəl qadının açar tutduğu əlini ovucunun içinə alıb tumarladı, sonra dodağına yaxınlaşdırıb öpdü və başını bulayıb açarı geri qaytardı: – Yox, Yeva, yox, bizdə qadınlardan bəxşiş almaq kişi üçün ayıb sayılır – dedi. Və bu gidi dünyanın qəribə işlərinə mat qalıb, bir az kövrəldi də. Gözlərindəki iztirabın, hicranın şəklini qadın görməsin deyər, baxışlarını yerə zillədi.

Bu dəfə də qadın heyrətdən yerində dondu; mavi gözlərində pulu-parası əlindən çıxmış kişinin ağayana davranışına heyran qaldığını bürüzə verən ifadə əks olunmuşdu; və Adəmin tox nəfsinə mükafat olaraq Yeva uzun qollarını açıb boynuna doladı, dodaqlarından öpdü. Sonra zərif əllərini onun tük basmış üzündə, kirlənmiş saçlarında dolaşdırıb nəvazişlə pıçıldadı: – Sənin düş alman lazım. Gəl mənimlə... – deyər yenə əlindən tutub arxasınca içəri apardı.

* * *

...Lüt-ətcəbala soyunub birlikdə yuyundular. Adəm dəm olsa da, düşünürdü ki, bu dünyada rastına çıxan ilk qadınla yaxınlığı ona fəlakət gətirmişdi. O, doğrudan da,

«Tanrının cənnətdən qovduğu kişi» kimi bədbəxt idi. Yağı Həvvayla onu doğma yurdu Cənnətməkandan didərgin salmışdı. Sonra oranı yandırır, cəhənnəmə döndərmişdi. O gündən gənc ər-arvad köçəri quş kimi ömür sürürdülər, amma İsaq-Musaq quşları tək bir-birindən ayrı düşmüşdülər. Bəlkə, Tanrı köçəri quşa döən sevgilisini bu qərrib şəhərdə Yevanın şəklində qarşısına çıxartmışdı? Sarışın saçları, boy-buxunu, iri güləc gözləri eynən bir-birinə bənzəyirdi. Amma Həvvanın qara, Yevanın maviydi. Bir də Yeva göbəyindən aşağı ağappaq qasığına yaşıl tuşla əncir yarpağının şeklini döydürmüşdü. Allah bilir, o tənək yerə döymə işi ona necə ağır-acı vermişdi.

«...Bəlkə, biz ilk Adəmlə Həvvanın cənnətdən qovulmuş ruqlarıyıq? Bəs niyə ruhumuz Hindistanın Sərəndib adasında, ya da Ərəbistan səhrasında deyil, bu zibil şəhərciyində rastlaşdı?! Yox, bizdə Həvvayla Adəmin nişanələrindən əsər-ələmət nə gəzir? Onlar behişt meyvəsini dadıb günaha batmışdılar, biz isə baş dumanlandıran içki... Bəlkə, hər şey yuxudur, nə mən öz yurdumu tərək etmişəm, nə müharibə olub, nə də sevimli Həvvam itkin düşüb. Bəs «kişinin arvadı, maşını, məşuqəsi olar» deyib, mənə bələyə salan mələk qiyafəli o şeytan qadın necə? Allah bilir, indi hansı kişinin başının ətinə yeyir». Birdən o, hər şeyi unudub, bədənindən sabun köpüyü süzülən qadının yuyumru döşlərini əllədi. Düşdən ələnən ilıq suyun şırıltısı intim nəğmə kimi susmaq bilmirdi.

Hər ikisi təbiətin kişi ilə qadına bəxş etdiyi ehtirasın qarşısında aciz qalmışdı. Adəm xəyalında yenə nəyisə xatırlayıb dərindən köks ötürdü, hətta kövrəlib gözləri yaşardı da. Ona görə cinsi əlaqədən həzz almaq qabiliyyətini daha çox Yeva nümayiş etdirirdi. O, Adəmi at kimi tumarlayırdı, sonra üstünə atılıb ürəyinin istədiyi kimi doyunca çapdı... sonra tüklü sinəsinə sığınaraq enli divanda elə çıxılçılpaq uzanıb, siqaret çəkə-çəkə sakitcə televizora baxdı.

Çiləkdən ələnən ilıq suyun altında başına gələn intim macərə Adəmin rəngini durultmuşdu, bir tərəfdən də üzünü qırxıb, yuyunduqdan sonra görkəmi xeyli dəyişmişdi. Rahatca divanda uzanmışdı, xumarlanan gözlərinin qarşısında öz Həvvası canlanmışdı.

Tale ilk dəfə Həvvanı Adəmin rastına cənnət kimi gözəl bir məkanda ismətli, abırlı, həyalı qız simasında çıxarmışdı. Hərbi xidmətdən gəldiyi gün bulaq başında gördüyü o gözəl qıza bir könlüdən min könlüə aşiq olmuşdu. Sonra el adətiylə elçi göndərib, Həvvanı ata-anasından istəmişdi. Amma toy-düyünü dünyanın çox pis vaxtına düşdü. Bir az əvvəl Yeva ilə birlikdə düşün altında yuyunarkən toy öncəsi bəylik hamamına getdiyi o günü xatırlayıb kövrəlmişdi. Hətta Yeva gözlərini yumub, seksdən zövq ala-ala ufuldayanda Adəm düşün altındaca səssiz-səmirsiz ağlamışdı. İndi o da Yevanın siqaretindən birini damağına qoyub, yandırdı. Xəyalı boz tüstü dumanı içində quş kimi qanad açıb, keçmiş günlərə döndü.

...Toy günü bəylik libasını əyninə geyinməmiş sağ-dış-soldışı ilə qonşu qəsəbənin mərkəzindəki hamama yola düşmək istəyəndə anası Həlimə qabağını kəsib ona: – Boyuna qurban olum, bala, gəl məni də, bu dostlarının analarını da nigaran qoyma, son vaxtlar o qəsəbənin adamları yaman qudurub. Dünənəcən süfrəmizdə yedikləri duz-çörəyə də xətir-hörmət qoymurlar. Ocaqlıqda su qızdırmışam, öz evimizin hamamında yuyunsana... – deyib dil tökdü.

Ev hamamı deyəndə ki, son vaxtlar tövlənin bir tərəfindən hamam kimi istifadə edirdilər. Adəm tay-tuşlarının yanında özünü sındırmaq istəmədi, boy-buxununa, gücünə arxayın olub dilləndi: – Yox, ay ana bircə o qalıb ki, qonşu

qəsəbənin camaatı bizi məsxərəyə qoysun, desin ki, bizim cavanlar qorxusundan mal tövləsini bəy hamamına döndəriblər...

– Allah tifağını dağıtsın hökumətin, bizim qəsəbəni qoyub, xəstəxananı da, hamamı da, poçtu da saldı ora. Hətta orada köhnə məscid qala-qala, təzə kilsəni təmir elədilər. Belə-belə camaatını qudurdub, sadıf elədilər canımıza! Gözləri qalıb torpağımızda, indi nə əkdiiyimiz bilinir, nə biçdiyimiz. Yayda suyumuzu kəsirlər, qışda yolumuzu. Belə getsə, hamı buradan baş götürüb gedəcək.

Anası giley-güzar elədi ki, ay bala, bir ay bundan qabaq cənnətməkanlı İbrahim kişi hamamda çiməndə o zatıqırıqlar suyu kəsiblər, kişi bədəni sabunlu-sabunlu çıxıb bayıra, hamamçıya deyib ki, ay nankor, sən bizim İshaqın törəməsisən axı, adam öz ulu babasını susuz qoyar? O da çiyini çəkib, yazıq-yazıq əlini başından yuxarı qaldırıb, deyib ki, mən neynim, suyu yuxarıdan bağlayırlar. İbrahim kişi də qayıdıb ki, – Adə, sən nə yuxarı-yuxarı deyib, sayıqlayırsan? Allah heç vədə öz bəndəsinin suyunu-ruzusunu kəsmir. Suyu kəsən, qonşunu-qonşuyla, qardaşı-qardaşla vuruşduran şeytandır...

Həlimə arvad nə danışdısa, Adəmi yolundan döndərə bilmədi. Ən yaxın qohumu İsanın köhnə «Moskviç» maşınına oturub, şəhərdən toyuna gələn dostları – sağdışı Musa, soldışı Yaqubla birlikdə qonşu qəsəbənin mərkəzinə yollandı. Adəm özü əsgərlikdə generalın sürücüsü olmuşdu. Bərkə-boşa düşmüşdü; dili də, qolunun gücü də onu darda qoymamışdı.

– Uşaq vaxtı biz elə bilərdik ki, sən lalsan, nə dilin var, nə də dilçəyin, – Musa dilləndi, – həmişə susurdun, haqqın pozulanda da dinməzdin, küsüb lal-dinməz evə gedərdin.

– Musa sənə ləqəb də vermişdi – Lal Adəm. – Bunu Yaqub söylədi.

– Qohumum olduğuna görə demirəm, vallah, tərif olar. Adəm aza qail olan, gözü-könlü tox adamdı. Son tikəsini ehtiyacı olana verər, özü ac qalar, amma bir kimsəyə ağız açmaz! – İsa dedi.

Adəm yolboyu susub danışmadı. Hamamçının şirinliyini bəri başdan verib dedi ki: – Nazar, nəzərin suda olsun, birdən yarıda kəsilib, eləsə pulumu iki qat geri alacam, yox, əgər yaxşı xidmət eləsən, çıxandan sonra da sənə yenə şirinlik verəcəm, bu gün mənim toyumdur axı...

Əvvəllər – dünyanın düz vaxtı, bu iki qonşu qəsəbə camaatı bir-birinin xeyir-şərində iştirak edər, mehriban yola gedərdilər. Toy və yas adətləri bir-birindən fərqlənsə də, «bu yer mənimdi, o yer sənin, mənimki yaxşıdır, səninki pis» deməzdilər. O gün hamamda su kəsilmədi, qonşu qəsəbədən toy hamamına gələnlər yuyuna-yuyuna doyunca deyib-güldülər, lətifələr danışib, mahnı oxudular. Amma çölə çıxanda, gördülər ki, köhnə «Moskviç»in təkərlərini çıxardıblar. Ətrafda da hamamçıdan savayı inscins gözə dəymir.

– Nazar, ə bu maşının təkərlərini hansı dəyyus çıxarıb?

– Adəmcən, axı sən mənə dedin ki, nəzərin suda olsun, maşının təkərində yox, nə bilim kim açıb, hara aparıb...

– Bəs sənin maşınının təkərlərini niyə aparmayıblar?

– Adəmcən, bu oğrular importnu oğrulardı ey, Həzrət-Abbas haqqı, heç bu qasabadan-zaddan döyüllər. Şəhər-şəhər, qəsəbə-qəsəbə gəzib, elə ocaq qalayırırlar ki, tütüsü vallahi, sabah sizi də boğacaq, bizi də.

– Sən öz maşınının açarlarını ver, biz gedək! Toya yubanırıq, sabah gətirib qaytararam.

İsa soruşdu: – Bəs mənim maşınım necə olsun?

Adəm dedi: – Sənin maşının qalır burda. Sabah təkər işini həll edərik.

Nazar tərəddüddə qalmışdı, nə edəcəyini bilmirdi: – Valah, onların məqsədi burdan piyada geri dönəndə sizi

ələ salıb, məsxərəyə qoymağı, bilsələr ki, maşınımı sizə vermişəm, onda məni ya burdan çıxatdırarlar, ya da döyə-döyə öldürərlər, amma... – Nə düşündüsə, Nazar tez kəndir tapdı, özünü hamamın divarına sürtdü, paltarını toztorpağa buladı: – Gəlin mənim əl qolumu bağlayın, ağzıma da əskidən-filandan tıxayın, qoy elə bilsinlər ki, maşını qaçıırıbsınız.

– Sabah o dəyyuslar bunun külünü göyə sovuracaqlar – deyə İsa son dəfə rəngi solmuş qırmızı «Moskviç»inə baxdı və hamamçı Nazarin qara «Volqa»sının sükanı arxasına oturdu.

– Sizi and verirəm Allaha, dilinizi o dəyyus kəlməsinə öyrəşdirib, hər kişiyyə deməyin – deyə Yaqub subay da olsa onlara öyüd verdi, – dəyyusun yeri cəhənnəm olacaq, heç behiştin iyini də hiss etməyəcək. Axı, mən arada dilimizə tərcümə olunan dini kitablar oxuyuram, peyğəmbər buyurur ki, dəyyus o kəslərdir ki, gözünün qabağında arvadı pis yola düşür, ona xəyanət edir, amma o, göz yumur, nə boşayı, nə öldürür, nə də zinakarlığın qarşısını alır. Bax, dəyyus beləsinə deyərlər...

Adəm uzaq qohumu İmran kişinin əziz-giramı nəvəsi İsanın ürəyinə daman fikrə heç vaxt şübhə etmirdi.

...Yolda qabaqlarını kəsdilər. İsa da, Musa da gözü qızmış cavanları sülhə çağırıdılar: «Adəmin toyudur» – dedilər. Yol kəsənlərdən biri əlindəki tapançanı oynada-oynada Adəmi də, Həvvanı da söydü. Sonra əlbəyaxa dava-dalaş başlandı, İsa ağır yaralandı. Adəm də yolkəsənlərdən bir-ikisini şil-küt elədi. İsanı köksündən yaralayan adamın tapançasını əlindən alıb, özünü isə başı üstə qaldırıb, yolun kənarındakı dərəyə atdı. Musayla Yaqub özlərini nə qədər qorusalar da, təzə paltarları cırıq-cırıq oldu, hər ikisi zədə almışdı...

O gün hadisədən xəbər tutan sahə müvəkkili – «uças-kovı Mikayıl» yedəkli motosikl ilə Adəmgilə gəldi. Artıq

toy başlamışdı, bəy oğlanı məclisə aparmağa hazırlaşırdılar. Adətə görə kənd toyunda bəyi məclisə aparan dəstə havaya tufəng atıb, atəşfəşanlıq edirdi. Sahə müvəkkili Mikayıl isə qapı-qapı gəzib, kənd camaatında olan ov tufənglərini yığıb, harasa göndərmişdi. Camaat da ona qılinc ləqəbi vermişdi: «Qılinc Mikayıl gəldi, Qılinc Mikayıl getdi». O gün “Qılinc Mikayıl” Adəmin əlində dədə-babasından yadigar qalan beşatılanı görcək, ona qəti şəkildə havaya atəş açmağı qadağan elədi: – Olmaz, – dedi, – qonşu qəsəbədə adamlar şikayət edərlər. Ora-bura hay-küy salarlar ki, hər gün burdan onları top atəşinə tuturlar...

– O adamlar heç bilirsiz üstümüzə davaya nəylə gəlmişdilər? Alın, baxın, – deyə Adəm tapançanı ona verdi, – İsanın qanını da bununla tökdülər.

Sahə müvəkkili tapançanın ora-burasına baxıb cibinə qoydu, sonra Adəmdən ov tufəngini də istədi: – Qoy hələlik bu da məndə qalsın, yuxarıdan göstəriş var, münaqişə olan bölgələrdən bütün odlu silahlar yığılmalıdır...

– Elə isə hamamçı Nazarın maşınını da özünə apar! Onun xətrini axı, sən məndən də çox istəyirsən! – deyə Adəm açarları onun üstünə atdı.

* * *

...Həzin segah üstə köklənmiş «Vağzalı»nın sədası Cənnətməkanın hər tərəfinə yayılmışdı. Zövqlərə ahəstə sığal çəkən qara zurna toy adamlarının qəlbini ovsunlamışdı; xoş ovqat yaradan tərənəsi bir az əvvəl yaranmış qanqaraçılığa məlhəm olmağa çalışır, bəylə-gəlinə həyat sevgisindən söz açıb, onlara – ömür qatarının qoşa sərnişininə uğur diləyirdi. Toy mərasiminin “himni” olan “Vağzalı” Adəmlə sağdış-soldışını mağara çağırırdı. Hər üçü könülsüz toy məclisi qurulmuş çadıra sarı addımladılar. Mağarda yeyib-içsələr də üçünün də üzü gülmürdü. Çox

keçmədi ki, Musa Adəmin qulağına pıçıldadı ki, bu gecə gəlini çox intizarda saxlamasın! Özünün də bədəni ağrıyır, daha məclisdə oturmağa heyi qalmayıb. Sabah tezdən şəhərə yola düşməlidir. Adəm nəyisə bəhanə edib, öz yarının vüsəlinə tələsməliydi. Həvvanın fətasını üzündən qaldıran da Adəmin ürəyi sanki qulaqlarında döyünürdü.

Subaylığın son gecəsinin ən həyəcanlı anları bəylə-gəlinin südlə yazılıb, qanla yoğrulan, yaddaşdan-yaddaşa hopan adət-ənənələrə uyğun davranması idi. Bəyin sağdışı adətə görə evli olurdu, bəyoğlana zifaf gecəsinin “düsturunu” başa salmaq onun öhtəsinə düşürdü. Bu ənənə, toy-büsat ovqatı, ülvî duyğular sirli-soraqlı keçmişə – əzəli ilkinliyə bağlı idi. Bu ilkinlikdən qopmaq, adət-ənənəni pozmaq müqəddəsliyi itirmək demək idi. Hansı millətdən olursan ol, hansı dinə inanırsan inan, hansı məzhəbə xidmət edirsən et, ailə hər zaman insan üçün ən müqəddəs ocaq sayılırdı.

... Bu gecə dünyanın adi gecələrinə bənzəmirdi. Aşıq Sultan qara zurnada qədim oyun havası çalırdı. Cavanlar şıdırgı rəqs edirdilər.

Yengə bəy anası Həlimə xalanın ağladığını görəndə əvvəl elə sandı ki, atasız böyütdüyü oğlunun ailə qurması onu duyğulandırır. Yaxınlaşıb: «Allah xeyir versin, gəlinin qədəmləri mübarək olsun!» deyə xeyir-dua verəndə, Həlimə arvadın səsi titrədi: «İsa can verir» – pıçıldadı... Çox keçmədi ki, aşağı məhəllədən gələn ağı qara zurnanın səsinə boğdu. Həlimə ana tez mağara yüyürüb, Aşıq Sultana “dayan!” dedi. Toy məclisində çal-çağır səsi kəsildə İsanın anasının fəryadı bütün qəsəbəyə yayıldı.

* * *

...Adəm Həvvanı Allahın əziz əmanəti kimi bağrına basdı: «Üzün ağ olsun!», – dedi və zifaf gecəsinə hədiyyə aldığı qızıl zəncirli quranqabını onun boynundan asdı,

ehtiramla saf duyğu ortağının alnından öpdü... Amma sevinci uzun sürmədi. Yengəyə çatacaq şirinliyi mələfənin üstünə atıb bayıra çıxanda Adəm Cənnətməkanı yas içində gördü.

O gündən İsanın hüsr mərasimini yola vermək üçün səhər evdən çıxıb, gecədən ötmüş qayıtdı. Düz qırx gün Həvvaya yaxın düşə bilmədi.

Həvvanı yataqda çılpaq görsə belə İsanın ruhundan çəkinir, onun ölümündə özünü suçlu sayıb, nəfsinə hakim olurdu. Toy gecəsi ilk dəfə Həvvayla yaxınlığın həzzini belə xatırlamaq ona iztirab verirdi. O intim məqam yada salanda içərisini ehtiras alovu bürüyürdü, yanıb-yaxılırdı, bu, pərvanənin şamın odunda bilə-bilə yanması kimi bir şey idi. «Ərlə arvadın cinsi yaxınlığı xoşbəxtlik sayıla bilməz, əsl vüsalın şirinliyini dadmaq üçün gərək ruhlar bir-birinə qovuşa!». Aşıq Sultan cavanla cavan, qocayla qocafəndi danışmağın ustasıydı. “Səbrini qılınc kimi araya qoy!” İsanın qırxı çıxanacan insafən Həvva da ondan yaxınlıq ummurdu, amma yanbayan uzananda hər ikisinin bədəni ot tutub yanırdı, əlləri-ayaqları bir-birinə dəyəndə xəcalətdən qızarırdılar. Təzə evlənənlərə xas olan şəhvət hissi onların da qəlbini tez-tez həyəcana gətirirdi. Qırx günün intizarı isə bir il kimi uzun çəkdi. O qırxıncı günün səhər çağı Həvva erkən yatağından qalxıb, ipək köynəyi soyundu. Ev xalatını geyinmək istəyəndə, liftçiyyənin düyməsini bağlamaq bəhanəsiylə Adəmin diqqətini özünə cəlb etdi. Sərin yay səhəri tər qadın bədəninin məstedicisi xəfif qoxusu burnuna dolduqca Adəm şövqə gəldi. Arvadının çılpaq çiyinlərini şəh qonmuş gül kimi qoxlayıb, öpüşə qərq elədi. Həvva da onun qalın həbəşi dodaqlarının təmasından titrəyib, üzünü ona çevirdi. Yarı açıq, yarı yumulu dodaqlarında, süzgün gözlərində sanki ürəyi dil açıb pıçıldaırdı: «Ay insafsız, kişi də qadına bu qədər zülm edər?», Qollarını Adəmin boynuna dolayıb, yumru

döşlərini onun tükü qıvrım-qıvrım qabaran enli sinəsinə sıxdı. Adəm çoxdanın tamarzısı kimi dəlicəsinə Həvvaya sarıldı, onu oxşayıb-tumarladı, görməmişlik edərək, şəhvə-tini dönə-dönə söndürüb, sanki qırx günün hayıfını aldı...

Elə o gün qəsəbə camaatı İsanın yenicə başdaşı qoyulmuş məzarını son dəfə ziyarət edərkən qonşu qəsəbədən qəbiristanlıq güllə yağışına tutuldu. Elə bil göydəki qara buludları tut ağacı kimi silkələdilər; İsanın qara mərmər başdaşındakı şəkli də gülləyə tuş oldu. Düşmənlər onun Allah dərghasına sığınmış ruhunu pərişan etdilər; biri qoca, biri cavan daha iki cənnətməkanlı həlak oldu. Düşmən tərəf təzə ölüləri basdırmaq üçün qonşularına möhlət verib, atəşi dayandırdılar. Adamların çoxu vahimə içində evlərinə, Adəmsə «Qılınc Mikayılın» kabinetinə üz tutdu: – Bu, necə olur, axı bizim ov tüfəngimizi alırsan ki, guya toyda-bayramda şənlənib onları qıcıqlandıra bilərik, onlar-sa bizim ölülərimizi də, dirilərimizi də Kalaşnikovla atəşə tuturlar?

Polis zabiti nə deyəcəyini bilmədi, mızıldandı ki: – Bu oyun qonşu münaqişəsindən çox müharibəyə bənzəyir daha, bax, mən yuxarı raport yazıb yollamışam, bundan artıq nə edə bilərəm ki?!..

– Kağız-kuğuz yollamaqdansa, yuxarıda oturanlara de, silahlarımızı geri versinlər, özümüzü qoruyaq!..

O gün Cənnətməkanın qorxu çağı yetişmişdi; bunu hamıdan qabaq Aşıq Sultan fəhmlə duymuşdu. Adamlar qəbiristanda təzə cənazələri əfn-dəfn eləyəndə, aşıq qəsəbənin ən hündür yerinə çıxıb «Ərrəhman» surəsini qara zurnanın səsiylə aləmə car çəkirdi...

O günəcən Cənnətməkanda heç kim belə şey eşidib-görməmişdi. Qara axund şişman təpənin başında zurnasını

silah kimi göyə tuşlamış Aşıq Sultana baxıb, başını buladı: – Əstəğfərullah! Bu aşığın başına hava gəlib, harda görünüb ki, Allahın müqəddəs kəlamını – Rəhman surəsini zurnayla çalsınlar?

El ağsaqqalı Məhəmməd kişinin çiyinə daş kimi düşən ağır dərddən beli bükülmüşdü, axunda baxıb: – Səbr et, axund, – dedi, – bu gün İsanın qırxına xitam verəndə özün moizə edirdin ki, həzrəti Davud Zəburu Rahab muğamı üstə avazla oxuyurmuş... Bu səs də Cənnətməkanın Ərşi-Əlaya ucalan naləsidir, şikayətidir, çünki daha yerdəki hakimlər fəryadımızı eşitmirlər...

Göy üzündə lay-lay buludlar nəhəng darvaza kimi açılmışdı, elə bil ilahi bir səs göydən yerə səbir diləyə-diləyə şəhid ruhları dərgaha dəvət edirdi: «Yaxşılığın əvəzi ancaq yaxşılıqdır!..»

Adəm dərin fikrə qərq olmuşdu; qırx gün əvvəl bu qara zurna «Vağzalı» təranəsi ilə dünyanın gözəlliyini vəsf edirdi, insanı xoş duyğulara, həyat eşqi ilə yaşamağa səsləyirdi: «dünya yaşamalılı dünyadır» – deyirdi. İndisə «Ərrəhman»la yer üzündə olan hər kəs fanidir – ölümə məhkumdur; «...ancaq əzəmət və kərəm sahibi olan Rəbbinin zəti baqidir» – deyib, insanı Allahın verdiyi nemətlərin qədrini bilməyə çağırırdı. «Vağzalı» insanı dünya evinə, «Ərrəhman» axirətə yola salırdı. Biri ömür vağzalıının ilk dayanacağıydı, o biri son!.. Biri toy marşıydı, o biri ölüm! Dəfn mərasiminə gələnlərin hamısı qara zurnanın ecazkar səsndən heyrətə gəldilər. Gəlimli-gedimli dünya yamyaşıl Cənnətməkana qırmızı don biçirdi. Bir əlçimlik – kiçik musiqi aləti tüğyan edir, insan oğlunun vəhşiliyinə qarşı qiyama qalxmışdı. «Ey insanlar! Qan tökməyin, bir-birinizi yurdunuzdan qovub çıxartmayın!», – qoca sənətkar aşiq ruhunun pəncərəsindən qanlı mənərələr görürdü sanki... Aşıq Sultan Cənnətməkanına əcəl zəngini çaldıqca öz ruhu da göylərə çəkilirdi. Birdən qara

zurnanın səsi kəsildi, aşıq şişman təpədən üzüaşağı yum-balandı... Cənnətməkanın halına yer-göy ağladı, o gün göydən təkə yağış yağmırdı, həm də qara torpağa, göy çəmənliyə, yaşıl bağ-bağçalara təzədən gülləbarana tutulan adamların qanı axırdı.

...Dişinədək silahlanmış düşmən gecə qəsəbəyə hü-cum edəndə əli yalın adamlar canlarını qurtarmaq üçün meşələrə, dağlara səpələndilər. Sübh çağı Adəmin anası Həlimə dönüb tərk etdiyi dədə-baba yurduna həsrətlə baxarkən sinəsinə dəyən qəfil güllədən həlak oldu. Onu meşədə – palıd ağacının altında dəfn etdilər, sonra Adəm cibindən qatlama bıçağını çıxarıb ağacın enli gövdəsinə anasının adını, ölüm tarixini yazdı. Və Həvvanı təhlükə-dən uzaqlaşdırıb böyük körpüyə tərəf apardı. Körpünü keçmək istəyərkən qara eynəkli, ucaboylu, zabıt qadın onu saxladı: – Sən hara? Geri dön, cavan oğlan, heç utanırsan? Qoy qadınlar, uşaqlar, qocalar qaçsınlar!.. – Adəmin ruhu-nu silkələyən bu sərt sözləri deyən qadının ətrafında çoxlu silahlı əsgərlər vardı. O, bu qadını televizorda çox görmüş-dü, kim olduğunu bilmirdi, amma nədənsə o an düşündü ki, qara eynəkli qadın müdafiə naziri olsaydı, yəqin ki, bütün körpülərin üstündə özü kimi sərt adamlar qoyardı. Amma indi – yetmiş yeddi körpünün yalnız birindən Adəm kimi beş-on gənci geriye qaytarmaq ölümü güldür-mək, hiyləgər düşməni sevindirmək idi... Di gəl, eynəkli qadının «Heç utanmırsan?» deməsi Adəmin qulaqlarında bomba kimi partlasa da qəlbində xoş duyğular oyadırdı: «Nədir bu qaçaqaç, bu köçhaköç? Bir düşünün, axı siz cənnəti tərk edib, cəhənnəm əzabıyla dolu çöllü-biyaban-lığa gedirsiniz...».

Adəm o an düşünürdü ki: «İlahi, bu kişi qeyrətli qa-dın adama güc-qüvvət verir». İndi onun da köksündə kişi ürəyi döyünürdü; düz qırx gün əvvəl nikah gecəsi təbiətin və cəmiyyətin qanunu ilə o, Həvvanı qadına, Həvva da

onu kişiylə çevirmişdi... Hər ikisi Dünya evinə qədəm qoymuşdu. İndi hər ikisi də dabanına tüpürüb Cənnətdən uzaqlara – hara gəldi qaçırdı.

Dönüb körpünü keçən Həvvaya baxdı. Elə bil, doğurdan da, lal idi. Həvva da əlindəki çamadanı yerə qoyub, ona tərəf boylanırdı. Bu ayrılıq səhnəsini seyr edən eynəkli qadının elə bil ürəyindən daş parçası asılmışdı. Bu dəfə amiranə səslə hündürdən: «Bütün cavan kişilər, hamınız geri dönün, düşmənlə vuruşmaq üçün sizə silah-sursat veriləcək! Qeyrətlə ana vətəni qoruyun!».

Adəm də silah götürüb geri döndü, kiçik dəstə ilə birlikdə özünü böyük odun-alovun içərisinə atdı. Qəsəbəni düşmən yandırır, külə döndərmişdi, meşələrdə səngərlər qazıb düşmənlə müqavimət göstərirdilər. Silah yoldaşlarının çoxu mühasirəyə düşüb həlak oldu, amma o, ağır yaralansa da qayadan özünü çaya atdı, suyun altıyla xeyli üzdü, yağış kimi yağan güllələrdən canını güclə xilas etdi.

* * *

Atəşkəsdən üç ay sonra Adəm hospitaldan çıxdı, Həvvanın sorağıyla qaçqın düşərgələrini bir-bir gəzdi. Tanış-biliş ona yalnız Həvvanın sağ-salamat olduğunu söylədi. İsanın anası Məryəm ana könülsüz də olsa onu çadıra dəvət etdi, son dəfə Həvvanı görəndə hamilə olduğunu bildirdi: – "...qarnı burnundaydı. Bəlkə, indiyədək uşağı doğmuş olar!.. Mənim İsamdansa heç bir nişanə qalmadı... – deyib, göz yaşlarını axıtdı, – sənin Həvvanın ayağı bizim ocağa düşmədi...

Adəm başını aşağı saldı, nə deyəcəyini bilmədi. Ayağa qalxıb çadırdan çıxdı, cibindən siqaret çıxarıb yandırdı, çəkkə-çəkkə bir xeyli düşündü.

...Sonra şəhərə üz tutub, Həvvasını axtarmağa başladı; qaçqınların sığındığı bütün yataqxanalara, şəhərətrafi

kəndlərə, ehtiyat dəmir yollarındakı vaqonlara baş çəkdi. Qışın sazağında, yayın nəfəskəsən istisində qəlbi həsrətlə çırpınır, ümidlə döngələrə, dalanlara boylanırdı. Çarəsiz qalanda Həvvalı günləri gözlərinin önündə canlanırdı. Yuxusunda Həvvayla görüşür, ipək kimi saçlarını sıgallayır, yanaqlarından öpürdü. Həvvasız günləri, ayları beləcə ötüb keçirdi.

* * *

...Bir dəfə küçədə təsadüfən Musayla Yaqubu gördü. Toyunda sağdış-soldış olmuş bu adamların qiyafələri xeyli dəyişmişdi. Yaqub hacı olmuşdu, Musa iş adamı. Biri ibadətdən danışırı, biri ticarətdən. Adəmi sağ gördüklərinə çox sevindilər. Adəmsə onları nəşəli görüb çox sıxıldı. Özündə güc tapıb Həvvanı soruşdu. Hacı Yaqub cavab əvəzinə əlindəki təsbehi çevirə-çevirə uzun bir hədis danışdı:

– Allah-təala Adəm peyğəmbəri torpaqdan xəlv elədi. Ona eş olsun deyə, əyri qabırğasından Həvvanı yaratdı. Həvva da məlun şeytana uyub, Nəfs ağacının budağını əydi, meyvəsini dadıb, günaha batdı. Nəfsiəyrilik qadın məxluqunun xislətindədir. Elələri var ki, nəfsi yüyənsiz at kimi hara gəldi çapır... Allah bilir, həlak olduğunu zənn edib, bəlkə, ərə gedib? İndi «Bacar, yaşa!» zəmanəsidir. Əxlaq, qeyrət, namus tamahın toruna düşüb, nəfsin əsiri olub.

– İndi, a Lal, Adəmi adam eləyən paradır, parasız Adəmin üzü qaradır, – Musa dostunun sözünü kəsib şit-şit hırıldadı.

– Adam dilində danışın, görüm, nə demək istəyirsiniz?
– Adəm əsəbiləşdi.

– Hər kəs öz başının hayına qalıb! Sərgərdan olan cənnətməkanlılar hərəsi bir tərəfə pərən-pərən düşüblər.

Ölən ölüb, itən itib, biz də palaza bürünüb, elnən sürün-səydik, ya sümüyümüz məzarda çürüyəcəkdi, ya da canımız ilan mələyən qaçqın çadırlarında. Heç olmasa, burada işimizi qurub, kasıb-kusub didərginlərə əl tuturuq...

– Gəl sən də qoşul bizə, iş-güc sahibi olarsan, sonra Allah rəva bilsə, axtardığını da taparsan, – Musa damağına qoyduğu siqaretə dərin bir qüllab vurdu, tüstünü havaya pılayıb Adəmin üzünə baxdı, – çəkirsən?

Adəm başını buladı, sanki tanımadığı, yad adamlarla qarşılaşmışdı. Cənnətməkanın ağır günlərində şəhərdə baş girəlməmiş dostlarının etibarsızlığını, qorxaqlığını üzə vurmayan, onlara həmişəki kimi mehribançılıq edən adam gərək anadangəlmə lal olaydı...

– Allahı rahat buraxın! – Onun səbri tükənmişdi.

– Yaxşı-yaxşı fikirləş, mən maşın alveri edirəm, sən də sürücülük vəsiqən var, müharibə iştirakçısı olduğuna görə yolda “it-qurd” sənə dəyib-dolaşmaz, gedib Almaniyadan maşın gətirərsən, pul qazanarsan, hacının da burda yaxşı bir çayxanası var, qəsəbəmizin adını qoyub – Cənnətməkan... Həm də torpaq alqı-satqısı ilə məşğuluq. İndi zamanə bunu tələb edir, – dedi Musa və sözünün sonunda məsəl çəkdi, – tək əldən səs çıxmaz.

Bu zaman ağ saqqallı, başı papaqlı nurani bir kişi onların yanında ayaq saxladı, Musanın gözlərinin içinə baxa-baxa coşdu:

Tək əldən də səs çıxar, qanında qeyrət olsa,

Yetən haqqı tapdayar, əgər biqeyrət olsa!..

Kişi peyda olduğu kimi də qəfildən insan axınına qarışib gözdən itdi.

Adəmin onun arxasınca zəndlə baxdığını görən Musa dilləndi:

– Fikir vermə, onun kasıbçılıqdan başına hava gəlib, özü də müxalifət şairidi...

– Mənsə havasız qalmışam, ruhumun havası çatmır, elə bil, – Adəm hələ də bir az əvvəl gördüyü kişinin işıqlı sifətini, hikmətli sözünü unuda bilmirdi.

– Bu şəhərdə təmiz hava nə gəzir? Gəlin, gedək bizim çayxananın bağında oturaq, yaxşı kəkotulu çay içə-içə söhbət edək! – deyə Hacı Yaqub ərklə onların qoluna girdi...

* * *

... O ərəfələr Adəmin yolu qul bazarına da düşmüşdü. Gündəlik ruzu pulu qazanmaq üçün saatlarca iş gözləyən fəhlələrin imkanlı müştəri üstündə bir-birini söyüb, dalaşmalarına da şahid olmuşdu. Geniş küçədə səkinin bir tərəfində qolu qüvvətli kişilərin qul şəklində, digər tərəfində zərif qadınların fahişə şəklində dayanıb, bir tikə çörək uğrunda «döyüş» səhnəsini seyr etdikcə Adəm divara qısılib, dəfələrlə başını dizinə qoyub ağlamışdı. Qul bazarında hər gün bağrının başına tikan sancılırdı. Sonra hara getdiyini bilməsə də gedirdi... Həyatı son bir ildə böyük şəhərin yuxusuz gecələrindən, ağırılı-acılı gündüzlərindən keçmişdi; zamanənin ögeyliyini görmüşdü, yağışda islanmışdı, günün altında yanıb, qaralmışdı, əyni-başı nazik olduğundan payızda-qışda üşümüşdü. Bəzən də aclıqdan başı hərlənmişdi, gözlərinə qaranlıq çökmüşdü. Hər dəfə çətinə düşəndə keçmişin şirinli-acılı xatirələrinə pənah aparırdı. Ürəyi qövr edəndə Həvvanın kiçik şəklini dərman kimi gözüünün üstünə qoyurdu, öpüb oxşayırdı. Bəzən dərd ona güc gələndə döyüşdə həlak olmadığına görə heyifslənirdi: «Ya Rəbbim, ruhuma qanad ver, məni quş eylə, göyə qalxım, əsərdə qalan Cənnətməkanın səmasında uçum! Qiymə səhər-axşam qara kölgə kimi bu şəhərin küçələrində sürünüm. Bir tərəfi qul bazarı, bir tərəfi can bazarı... Mən həyatımı adam kimi yaşamaq istəyirəm.

Belə sürünməkdənsə canımı alsan yaxşıdır, ilahi...» Adəmin iki dünya arasında solub-saralan könül baxçasında söz qozası təzə-təzə pardaqlanırdı. Hikmət dolu, ariflik-aşiqlik çeşməsi çağlayırdı dilinin ucunda: – İlahi,– pıçıldadı, –

Özün də bilirsən necə kişiyəm,
bir dəfə demədim: Salam, İlahi.
Bilirsən, nə üçün bəxt paylananda,
qapına gəlmədim? Lalam, İlahi...

O, Allahın lal bəndəsi deyildi, tənha anlarında susanda belə qəlbi danışdı, hər şeyi ruhunun gözü ilə görüb, duyub, dərk edirdi. Təkcə Həvvanın varlığı sanki düşünə düşmüşdü... Bəxt İlahəsindən umacağı yalnız öz Həvvası idi, bir də Cənnətməkana dönmək! Sığındığı uçuq-sökük ailə yataqxanasında ona rəğbət bəsləyən subay qızların, dul qadınların baxışlarından «Mənim arvadım var» deyə yayınmışdı.

...Bir dəfə şəxsi sürücüsü olduğu şefinin ərköyün qızı onun günəşdən qaralmış, dəmirçi qolları kimi şişman əzələsinə sığal çəkib: – Ay aman, sən lap pəhlivana oxşayırsan ki, subay olsaydın, mütləq sənə ərə gələrdim, – deyib gülümsündü, – vallah, səni əməlli-başlı geyindirib-keçindirəsən, fotomodel, maniken kişilərdən geri qalmazsan...

Adəmin susduğunu gören qız çılgınlaşdı, dili kimi əli-qolu da dinc durmadı. «Niyə dinmirsən, lalsan? Hm... Anam düz deyir də, sən lap ördəksənmiş». Nəhayət qız onun yaxasından əl çəkib, təhsil aldığı Tibb Universitetinin yaxınlığında maşından endi. Adəm köks ötürüb, dərindən nəfəs aldı: «Allah bundan betərindən qorusun!» – dedi. Elə bil ürəyinə nəsə dammışdı. Günortaya az qalmış şefinin cavan arvadını gözəllik salonuna aparmaq üçün villaya döndü. Qadın geyinmək bəhanəsiylə onu qonaq otağında xeyli yubandırdı. Yumşaq divanda narahat otur-

muş Adəmdən gözlərini çəkmədi. Cavan sürücünün diqqətini özünə cəlb etmək üçün gözünün qarşısında qısa tumanda gəzib-dolaşdı, tez-tez ona çay, kofe təklif elədi.

– Siz zəhmət çəkməyin, səhər-səhər kofe içmişəm... – Adəm danışdığı yalana görə qızardı. Qadın irişə-irişə ona yaxınlaşdı:

– Sənin kimi əri olduğuna görə arvadın xoşbəxtkdir. Mənim əriminsə gözü elə onda-bundadır. Bəzən işi bəhanə edib heç gecələr də evə gəlmir. Sən mənim nə dediyimi anlayırsan? Mən çox bədbəxt, talesiz qadınam...

– Belə deməyin, Züleyxa xanım, Allaha xoş getməz, şükür ki, qızınız, imkanlı əriniz, gözəl ev-əşiyiniz var.

– Keşke kasıb olaydım, amma ərim mənə aid olaydı, – deyə qadın manikenlər kimi onun gözlərinin qabağında soyundu, – Baxın mənə, heç belə bir gözəl qadını da aylarla yalqız qoyarlar...

Adəm onun çılpaq bədəninin gözəlliyi qarşısında uzun müddət duruş gətirə bilməyəcəyindən qorxub ayağa qalxdı. Qul bazarında yaşlı bir kişidən eşitmişdi ki, qırx yaşından sonra qadınların həyatı cəhənnəmə bənzəyir, bu yaşda çoxu ərinin ona aid olmadığını düşünüb, yanlış addım atırlar, hətta bəzisi bir vaxt dəlicəsinə aşiq olduğu kişinin də həyatını cəhənnəmə döndərir. Ən şirin qadının belə xəmiri acı mayadan yoğrulub... Qəlbində yenə: «Allah bundan betərindən qorusun!» – dedi və ehtirası cuşa gəlmiş qadını sakitləşdirməyə çalışdı:

– Siz Allah, tez geyinin, xanım, mən sizi maşında gözlərəm, – dedi, sonra başını günahkar adamlar kimi aşağı dikib, – inşallah, səbir etsəniz, Tanrının özü sizi mükafatlandıracaq...

Soyunmağına peşman olmuş qadın hirsələnib onun qolsuz köynəyinin yaxasına əl atdı. Kətan köynəyin bir neçə düyməsini qoparıb, cibini cırsa da, onu fikrindən döndərə bilmədi.

Qəzəbindən səsi titrədi:

– Rədd ol burdan! Sən... sən... – sözünün arxasını gətirə bilmədi.

Qapıdan çıxarıxdı Adəm dönüb qadına baxdı, o, çılpaq halda hələ də geniş və rahat divanın üstündə oturmuşdu.

Cibindən maşının açarını çıxarıb ona tərəf tulladı, – nəfsini öldür qadın, öldür ki, ruhun, mənliyin dirilsin! – deyib zinakarlıq xülyasına düşmüş kübar qadının ucbatından işindən uzaqlaşdı.

...Yorğun, əzgin ruhla, yaxası cırıq köynəklə gəzə-gəzə dənizin sahilinə çatanda, Musayla Yaquba rast gələcəyini ağılına belə gətirməmişdi. «Bəlkə, bu da Allahın mənə bir lütfüdü, qismətdən qaçmaq olmaz! Bəlkə, Həvva barəsində bildikləri bir şey var? Mənə birdən-birə demək istəmirlər...».

Bir müddət Musanın şirkətinə Almaniyadan işlənmiş maşınları gətirməklə məşğul oldu. Şəhərdən kənar da olsa, özünə kiçik torpaq sahəsi alıb, balaca daxma tikdi, kiçik həyatında bağ-bağça saldı... Gözləri hələ də Həvvanı axtarırdı. «Görəsən, dünyaya gətirdiyi uşaq oğlandır, ya qız?» düşünürdü. Hətta bir dəfə şəhərdə gözəllik müsabiqəsi keçiriləndə Adəm Musaya qoşulub, tamaşaçı kimi yaşıl tağlı incəsənət sarayına getdi. «Bəlkə, Həvva da elə müsabiqəyə qatılan qızların arasında olar?!» – deyə düşündü. Yarışmaçı qızların hər biri Həvva kimi ucaboy, incəbel, gözəl-göyçək idi.

– Əbəs yerə özünə əziyyət verirsən, nə qədər ki, cavan-san, canın suludur evlən... Yaxşıca toy edərik sənə, yadındadır, o vaxt toyunda axıracan otura bilmədim, amma indi oturaram, yenə sağdışın olaram, – deyə Musa birdən-birə

onun ürəyindən keçənləri duyurmuş kimi dilləndi, – Həvva da sənin yolunu indiyədək çətin gözləmiş olar...

Bir dəfə Musanın ofisinə iki gözəl, gənc qadın gəldi. Musa onları görcək ayağa qalxıb əl uzadıb görüşdü, sonra hər ikisi ilə dodaq-dodağa öpüşdü.

– Bu xanımın adı Mələkdir, özü də mələk kimi gözəldir, bu biri isə Sona xanımdır, lap su sonasına oxşayır, – deyə Musa Adəmi də onlara müharibə veteranı, uşaqlıq dostu kimi təqdim etdi. Mələk də, Sona da əl uzadıb Adəmlə görüşəndə müştəri gözü ilə onu başdan ayağacan süzdü.

– Musa bəy, mənim rastıma çıxan cənnətməkanlı kişilərin hamısı elə sən kimi boy-buxunlu, yaraşıqlıdır... – Mələk mənalı gülümsündü.

– Heyif ki, hamısı da evlidir. – Sona da rəfiqəsinə göz vurub hırıldadı.

– Adəm, bax, bu gözəllərin ikisi də çox təmiz, saf, qeyrətli xanımdı, – deyə Musa onları ağız dolusu təriflədi.

Adəm şəhərə gələndən ilk dəfə idi ki, tanımadığı qadınla əl-ələ görüşürdü.

– Subay kişilərin gözü kordu vallah, bu cür qızları görmürlər, – deyə Musa da ona him-cim edib, bic-bic güldü, sonra zarafatla, – mən hərdən az qalır arvadı boşayıb, bu gözəllərdən biriylə evlənmək həvəsinə düşürəm, amma bu subay-salıq kişi hələ də fil qulağında yatıb...

Adəm Musanın nə demək istədiyini başa düşsə də qadınlara gözünün ucuyla da baxmırdı.

– Neyniyə, ay Musa bəy, Allaha yalvarırıx ki, yaxşı kişinin pis arvadını öldürsün, bəlkə, bizə də yol açıla, – bu sözləri deyən Sona yaşılbəş sona kimi qaqqıldayıb güləndə Adəm bu dəfə düz onun gözlərinin içinə baxdı və orda şeytan işığına bənzəyən parıltını görcək diksindi.

Mələksə Adəmə böyük sayğı və hörmətlə baxırdı:

– Siz ona fikir verməyin, ağılna nə gəldi danışır, amma ürəyi tərtəmidir.

Mələyin səsi elə bil göydən gəlirdi. Rəfiqəsindən çox şux və tərəvətli görünürdü. Sanki onun ən böyük arzusu cavan qalmaq idi. «Mələyin nə qanı olur, nə də canı, amma deyilənlərə görə iblis özü də mələk olub...».

...Bu mələk kimi xanımla Adəm tez bir zamanda isinişdi, söhbət elədikcə, ağına, kamalına heyran olurdu. Ruhundakı ağrıları-acıları duyduğuna görə Adəm ona minnətdarlıq edirdi. Həmişə Mələk ofisə gələndə çiçəyi çırtlayırdı. Musayla nərd oynayan Mələk eyni zamanda Adəmlə dünyəvi söhbətlər edər, deyib gülməyindən qalmazdı. Adəm bəzən ona qəlbinin dərinliklərindən gələn səmimi hisslərlə «Mələk bacı» deyər xitab edəndə, Musa dönüb ona tərs-tərs baxırdı: – Uşaq vaxtı sənə lal Adəm deyirdim, indi görürəm, həm də korsan. Ağılı başına cəm elə, dünyaya açıq gözlə bax!.. – Musa Mələyin xətrini o qədər istəyirdi ki, hətta ara bəstəkarlardan birinə min dollar verib onun şəninə «Mələyim» adlı oynaq toy mahnısı yazdırmışdı. Mələklə nərd oynayanda mahnını qırıq-qırıq zümzümə edərdi: «Fırlanır çərxi fələk, tərsinə əsir külək, bu dünyam alt-üst olar, əgər olmasa Mələk. Mələyim, ay mələyim, sənsən arzum, diləyim, ömrümə işıq ələ, bəxt evimə çiləyim...».

Beləcə, Həvvanı tapa bilməsə də Adəmin işləri pis getmirdi. Hətta Mələklə qədim xalq musiqisi dinləmək üçün muğam teatrına gedir, ya birlikdə təbiət qoynunda gəzib-dolaşırdılar. Musanın dediyi kimi, «yalqızlığın qarımış qız statusu» verdiyi Mələk kişi xarakterli qadın idi. Xudmani bir restoranda yeyib-içəndən sonra birlikdə rəqs edən zaman Adəm belə düşünürdü.

Bir dəfə hətta Adəm dəm olub, Mələyə kişi kimi ürək qızdırdı, rəqs edə-edə ona öz sirrini açdı. Əvvəl Mələk bu sirri özü bildiyi kimi yazdı: «Yəqin mənə qəlbin açıb, eşq-məhəbbət elan edəcək». Amma Adəm onun əllərini dost kimi sıxıb, işdən çıxacağını söyləyəndə Mələk du-

ruxub, gözlərini döydü. «Hacıdan da beş min dollar borc aldım. Bu dəfə düz gedib, o «Mercedes benz» istehsal edən şəhərdən özüm üçün təptəzə maşın gətirəcəm. O maşınla taksiçilik edə-edə, didərgin Həvvamı axtaracam. Onu tapıb, elə bu restoranda böyük bir məclis quracam. Mələk, sən də mütləq həmin məclisdə olacaqsan, özü də sevdiiyən adamla məclisin lap başında oturacaqsan!..».

Mələk Adəmin qəlbində Həvvadan savayı başqa qadına yer olmadığına əmin olub, çox məyus oldu. Adəm sidqi-ürəkdən ona: «Allah-təala qoy sənə yaxşı ömür yoldaşı nəsib etsin!» – deyib xeyir-dua edəndə, Mələk də dilucu dedi ki, «Allah səni də istədiyinə qovuşdursun!»

Bir gün üçü ofisdə çay içə-içə söhbət edirdi. Musa Adəmlə çox soyuq danışırdı. Mələyə öz sirrini deməklə səhv elədiyini o an başa düşsə də artıq gec idi. Zalım fələk bu dəfə şeytanın yox, mələk kimi bir qadının əliylə qəlbini nişan alıb, tətii çəkmişdi. Musa istehza ilə:

– Mən sənə maşın alanda yalnız yüzə dollar xələt verə bilərəm, indi hamı maşın alveri ilə məşğul olur, ona görə şirkətimizin qazancı get-gedə aşağı düşür, amma niyə borca düşüb təzəsini alırsan? Elə köhnə, ya da azca işlənmiş «Mercedes» də sənə işinə yararlar!..

– Hələ ki, özümçün şirin xəyallar qururam. Qoy arxı atılım, sonra hop eləyərəm. Sənə yüz dollarına da ehtiyacım yoxdu, çünki mənə xələti sən üç il bundan qabaq – bura işə götürəndə vermisən! Qaldı ki, təzəylə köhnənin fərqi, yollarda az rast gəlməmişəm. Eh, Musa, Musa, bu dünyada hər şey təzələ-nə-təzələ-nə köhnəlir, köhnə isə heç vaxt dönüb təzə olmur...

– İstər təzəsi olsun, istər köhnəsi, sənə maşın almağına ən çox mən sevinirəm, amma nədənsə bu niyyətini hamıdan gec bilən də mənəm.

Boyun-boğazına, qulaqlarına taxdığı təzə zinət əşyalarını açıq-aşkar gözə soxan Mələksə heç nə olmamış kimi,

düz onun gözünün içinə baxırdı, yəni «öz cəzandı, çək, Adəm!».

Bu zaman katibə qız daxili telefonla bildirdi ki, cənətməkanlı Məhəmməd kişi gəlib.

Bir vaxtlar hamı qəsəbə ağsaqqalı Məhəmməd kişiye peyğəmbər kimi baxırdı. Onun bir sözünü iki eləməzdilər. Xeyirdə-şərdə başda oturdardılar. İndisə quru çörək hayına qalan adamların çoxu onu unutmuşdu. O isə əvvəlki kimi xeyirxahlığından əl çəkmirdi; sərvət sahiblərinə deyirdi ki, filan yerdə filan qaçqına yardım edin, filan xəstənin vəziyyəti ağırdı, gedin ona baş çəkin, şəhid ailələrini arayıb-axtarın, ehtiyacı olana, azuqəsi qurtarana əl tutun!..

– Əşi, bu Məhəmməd kişi də bizi lap bezdirib, vallah, – deyə Musa gileyləndi, – bəyəm bu pul deyilən şey yarpaqdı, çıxıb ağac-uğacdan yığmırıq ki, kimə nə qədər lazımdır, çıxardıb o qədər də verək?

Musanın naşükürlüyü Adəmə xoş gəlmədi:

– Yaxşı deyil, Musa, ağsaqqal kişidir, qoy gəlsin, dinlə gör nə deyir.

Adəmin Musaya göstəriş verməsi Mələki açmasa da Məhəmməd kişi içəri daxil olanda həyalı və utancaq xanımlar kimi ayağa qalxıb, ona təzim elədi. Məhəmməd kişi isə açıq-saçıq qiyafə geyinmiş bu qadına gözücu baxıb, əyləşmədi, Adəmi görüb şükür elədi, Musaya isə üzünü tutub:

– Yaxşılıq Allaha aparan körpüdür, bala, – dedi, – Qapında bir şəhid arvadı dayanıb, işi-gücü yoxdu, uşağıyla avara qalıb küçədə, gəldim ki, ona kömək edəsən, heç olmasa burda xadimədən-zadan bir işə götürəsən...

Adəmin ürəyi atlandı. Az qaldı ki, ayağa durub qapıya cumsun. «Bəlkə, qapıdan o tərəfdə gözləyən qadın Həvvadır elə, yanında da uşağı?!».

Məhəmməd kişi elə bil onun ürəyindən keçənləri oxumuşdu:

– Səbr et, Adəm, bu qadın Həvvə deyil, o gəlin heç bizim Cənnətməkəndən də deyil. Amma o biçarə də ərinə, qohum-qardaşını davada itirib, – dedi və sonra yenə üzünü Musaya tutub, – şeytanın fitnəsinə uyanlar insanların faciəsinə, ağrı-acısına səbəb olub, olacaq da... Nə yaxşı ki, dünya xali deyil, ağrılara-acılara məlhəm olan yaxşılıqlar var. Yaxşılıq ömrü uzadır. Səxavətli adam Allah yanında böyük savab qazanır...

Bu zaman gözlənilmədən Hacı Yaqub içəri daxil oldu, Məhəmməd kişiylə ikiəlli görüşüb, hamıya başı ilə salam verib, «Cəmiyyən, əleyküm-salam!» dedi.

– Şükür ki, özün gəldin, mən də sənənin yanına gələcəkdim...

– Ağsaqqal adamsan, lazım olanda, xəbər elə, özümüz sənənin ayağına gələk! O ki qaldı, bu şəhid ailəsinə o iş Musalıq deyil. Mən günü bu gün həll edərəm...

– Allah köməyin olsun, hacı! – Məhəmməd kişi ayağa qalxıb sağollaşıb getdi.

Sonra Hacı Yaqub Musayla harasa yollandı. Gedəndə şəhid ailəsini də özləri ilə apardılar.

Mələk xanım ürəyini boşaltmaq üçün bəhanə axtarmış kimi dərhal söhbətə başladı: – Bilirsən, Adəm, adam kişi olar, kişinin də yaxşı evi-eşiyi, arvadı-uşağı, maşını-bağı, lap elə gözəl-göyçək məşuqəsi də olar... Sənsə verdin yim çörəyə heç qiymət qoymursan, burda oturub, həm məni qadın kimi saya salmırsan, həm də Musaya göstəriş verirsən... Sən kimsən axı?

Adəm çaşıb qaldı: bu qarımış qızın tikanlı sözləri onun qəlbini didib-dağıtdı. «Belə məqamda deyirlər, qara məni basınca, mən qaranı basım», amma mələk kimi tanıdığı qadına nə deyəcəyini bilmədi. Səbrini cilovlamağa çalışdı.

– Sən niyə milçəkdən fil düzəldirsən, heç səndən bunu gözləməzdim Mələk xanım! – Düz deyirsən, mən kiməm

axı, ancaq adamın kişiliyi var-dövlətlə ölçülmür, kişi də gərək insan olsun!.. Hər adamdan insan olmaz!..

Sonra qadın nə etdiyini, nə dediyini bilmədi. Çənəsi uzandı, qıyılmış gözlərindən cin yağdı... Burnunun pərləri genəldi, bu halda o qadından çox davakar kişiye oxşayırdı, elə ofisin qapısını da kişi kimi çırpıb getdi.

...Bir azdan Musa ofisə qayıdanda, Adəmi çox pərişan gördü. Heç nə soruşmadı. Mələklə aralarında olan söhbətdən də xəbər tutmuşdu. Cavan katibəsi qabağına çay qoydu, köməkçisi gəlib siqaretini yandırdı və birdən sanki özünü onlara göstərmiş kimi Adəmə:

– Mələk xanım bizim şirkətin sahibəsidir, – deyər katibəsiylə, köməkçisini Adəmə göstərdi, – sən də onun çörəyini yeyirsən, üstəlik də ağına gələni deyib, onu təhqir eləyirsən. Nə qədər gec deyil gedib, ondan üzr istə...

Adəm onun çıxardığı bu qərardan bərk sarsıldı: – Əksinə, o məni təhqir edib...

– Sən özün özünü təhqir etdiribsən...

İşçilərin yanında Musanın dedikləri ona çox ağır gəldi. Özünə aid olan əşyaları yığışdırıb ofisi tərk etdi...

Mələk Adəmdən qabaq Musanın Davud adlı dostuyla da arasına girmişdi. Cənnətməkanı işğal edən qonşu düşmən qəsəbəylə Davudun qohumluq əlaqəsi olduğunu iddia edən Musa uzun illər onunla işbirliyi qurub, duz-çörək kəsmişdi... Hacı Yaqub onlardan söz düşəndə: «Allah qeybəti günaha yazar, Musa da, Davud da o qadının üzündən ağlını itirib, – demişdi ona, – kişilik edibsən ki, dava-dalaşsız işdən çıxıbsan, Allah kərimdir, bəca görə də ürəyini sıxma! Şükür et, o zinakar qadın sənə şər atmayıb». Adəmin o gün beyninə az qala qan sıçrasın. Həvvanın qarnı burnunda ikən uşağını doğmaq üçün çadır düşərgəsindən

şəhərə gəldiyini bilən bir qadının az qala ona «kişi olsaydın, mənə biganə qalmazdın» eyhamını, dostu Musanın üzü-dönüklüyünü necə həzm edəydi? İblisanə ehtiraslarından hamilə qalan Mələyin düşüncələrindən şər doğmuşdu...

Aradan neçə müddət ötüb-keçməsinə baxmayaraq, hələ də hirsli soyumayıb. İndi uzaq qərb şəhərində oturub, Musaya ətraflı məktub yazmağı düşünürdü. Di gəl ki, ürəyindən keçirdiyini kağıza yazmağa həvəsi yox idi. Bağrının başına ağrı-acıyla hopmuş o «məktub»da Adəm keçmiş dostundan soruşurdu: «Ay Musa, axı haqqı niyə nahaqqa verdin? Mən kişiliyimi haramdan qorumaqdamı səhv etmişəm? Nəfsinə hakim olmağın nəyi qəbahətdir? Sən ki, yaxşı bilirsən, bizim Cənnətməkanda kişinin gözü-nün içinə baxa-baxa ona nahaqdan «sən kişi deyilsən» deyən qadın hörmətə layiq olmazdı... Əgər qeyrət dağarcığı sandığın Mələk namuslu bir adamı kişi olmamaqda ittiham edib, özünü qalib kimi aparırsa, onda sən də bu oyunda az əməyin olmayıb! Bilmirəm, bəlkə, sizin aranızda ortaqlıqdan savayı başqa şeylər də var! Bəlkə, o qadın sənə məşuqəndir? Bu fikrə Mələyin şənə yazdırdığın mahnının sözlərini eşidən cahil adam belə şəkk etməz!.. İlk dəfə onu mənə namuslu qadın kimi təqdim edəndə mən bədbəxt sənə inandım. Hərçənd, hər dəfə sən onunla dodaq-dodağa öpüşəndə dalağım sancırdı... Demə sizin üçün həyat oyun və əyləncədən, pul qazanmaqdan başqa bir şey deyilmiş. Sənə mənə mələk kimi sırımaq istədiyini o qadına ürək qızdırıb sirrimi açdım. İçimi töküb, davada başıma gələn müsibətləri, bətnində uşağımı gəzdirən Həvvanın itkin düşməsinə eşidəndə kövrəlmişdi, hətta gözləri də yaşarmışdı... Demə, mələk donu geymiş iblisə dərd danışmaq, sirr açmaq Allaha asi olmaq kimi bir şeymiş... Keşmə, lal olaydım! Təkcə bir şeyi indiyədək başa düşə bilmirəm, axı bu oyun sizin nəyinizə gərək idi? Deyək ki, sən Davudla dostluğu, işbirliyini onu qonşu düşmən

qəsəbəyə bağlayan qohumluq tellərinə görə pozdun, bəs mənimlə? Sən fərarilik edib şəhərə qaçanda, mən axı Cənnətməkana od vuran düşmənlə savaşımışdım. Belə çıxır, sənin üçün dost da, düşmən də eynidir! Yoxsa Mələyə olan eşqin vətən sevgisindən daha üstündür? Yox. Əsl sevgi insanı insan edir, əsl sevginin kökündə Allah eşqi, vətən eşqi durur. İlahi eşq insanın ruhunda behişt kimidir. Səninki kor sevgidir, qardaş, gerçəyi görə bilmirsən! Musa, axı sən mənə sakitcə, qəlbimi yaralamadan da «get» deyə bilərdin, necə ki, üç il əvvəl təsadüfən küçədə rastlaşanda mənə qucaq açıb, «gəl» demişdin! Məni ən çox ağrıdan odur ki, sən məni özümdən yaşca kiçik qartalburun köməkçinin, on yeddi yaşlı təzə katibənin yanında təhqir etdin. Eh, Musa, Musa, sənə yazmaq istədiyim o qədər sözlər var ürəyimdə! Anam Həlimə sağlığında heç vaxt məndən nigaran qalmamışdı, «oğul vay» deyib saçlarını yolmamışdı, hətta mənim toyum günü qonşu kənddə qanlı savaşımızda, düşmənlər evimizə od vuran zaman özünü toxdaq tutmuşdu... Amma mənim uşaqlıq dostum mələk donuna girmiş bir şeytanın əli ilə ürəyimi yaralayanda anam məzarında saçını yoldu, inan mənə! O gecə onu dəfn elədiyim qoca palıdın kölgəsi uzaqdan nəmli kirpiklərimin üstünə qondu. Yuxumda – mavi çırağın haləsində anam mənə səsləndi: «Can bala, – dedi, – anadan-atadan yetim qalmışdın, sonra arvaddan, indi dostdan – sirdaşdan yetim qaldın! Sağ ikən mənim ruhumu da incitmədin, indi isə incik ruhum gəlib hər gün məzarımda saçlarımı yolur, burda salamat qalan təkçə o saçlarım idi...». Yox, yox, mən bunu sənə danışib özümü aciz, günahsız göstərmək istəmirəm. İndi mən də günah sahibiyəm. Allah səni – uşaqlıq dostumu üç il əvvəl iş yoldaşı kimi mənim qabağıma çıxartdı, Musa. Amma bir ay bundan qabaq o şeytan qadın ikimizi də yoldan çıxartdı. Tanrı qəlbimizi hörmətlə doldurmuşdu, o şeytan qadın nifrətlə... Mələk kələkbazlıq

edib məni də günaha sürüklədi. «Kişinin məşuqəsi olar...» – deyirdi. Elə o vaxtdan hiss etdim ki, sağdırsa Həvvanın özünə, ölübsə ruhuna xəyanət edəcəyəm... Etdim də!

Qəsəbəmizə düşmənin hücumu zamanı eynəkli bir qadının məni: «Kişi deyilsən, sən hara qaçırsan?» deməsi ruhumu silkələdi. O gündən qayıdıb vətən yolunda özümü oda atdım, ağır yaralandım. Kaş özümü üzü Cənnətməkəna sarı axan çaya atanda öləydim! Bu günləri heç görməyəydim...

Sənin sözlünə görə baxaydım. Həmişə gəldiyim şəhərdən köhnə maşın alıb, qayıdaydım. İlk dəfə gəldiyim bu şəhərdəsə məni bir türk aldatdı... Bəlkə, o pulları mən haram yolla qazanmışdım, yoxsa Hacınin məni verdiyi o beş min dolların ardınca gözü qalmışdı? Nə bilim. Bilirdim odur ki, o böyük borcun altına sənə arxayın olub girmişdim. Sənsə... Yox, elə bu dünyada borclu olmaq da səadətdir. İndi yəqin Hacı Yaqub səndən fərqli olaraq, hər gün Allaha dua edir ki, sağ-salamat geri dönüm! Ümid edir ki, gec-tez borcunu qaytaracağam. Musa, mən uşaq çağsı səndən küsəndə həmişə əzab çəkərdim. İşim düz gətirməzdi. İndi də o gündən bəri elə bil barmaqlarımın ucunda şeytan əyləşib, pullarımı, sənədlərimi də öz əlimlə bir dələduza verib, başımı salmışam bəlaya...».

...Hərçənd zibillikdə – alman qızı Yevanın rusca «Müsqorqorod» dediyi yerdə ömründə görmədiyi kefi çəkirdi; sübhün alatoranlığında qadın bədənindən aldığı xoşnudluğun dumanına bürünərək, Adəm bir anlıq Əhmədi-biqəm olmuşdu. Yeva yuxudan erkən oyanıb, onun dodağını, boğazını, tüklü sinəsini öpüslərə qərq edə-edə, bədənini yəni-dən şövqə gətirirdi. Gözlərini yumub, onun qulağına gah almanca, gah türkcə aşiqanə sözlər pıçıldaıyırdı, elə bil ki,

yuxuda sayıqlayırdı: « – Hər şey çox mükəmməldi, hər şey yaxşıdır, hər şey gözəldir, sən mənim çoxdan bəri gözlədiyim kişisən! De ki, məndən məmnunsan, axı dünyada seksdən maraqlı nə ola bilər ki?!». Qadının şəhəvət saçan, ehtiras oyadan sözü Adəmin içində illərlə daşdığı sızıltılardan cana doyub, dərddən bezikmiş ruhunu cuşa gətirmişdi. Həzzin pik nöqtəsində onun iliklərinə daxilindəki hər şey yenilməz qüvvə ilə şahə qalxmışdı. Dünyanın qəm üsyanını yatıran nəşənin ağuşundaydı: «Hər şey bitdi, daha mən əvvəlki Adəm deyiləm, nə lalam, nə də kor... İcimdə indicə bir Adəm öldü, başqa bir Adəm doğuldu».

...Sonra Yeva saata baxdı, tez durub duşa cumdu, ordan qayıdıb qurulana-qurulana sobanın üstündə süd qızdırdı. Tələm-tələsik geyindi, Adəmə yatağın içindəcə bir fincan südlü qəhvə verib, əli ilə soyuducunu göstərdi. Qı-saca danışib, nəşə dedi, yəni «mən qaçdım, sən ürəyin istədiyindən götür, bişir, ye, iç...». Üzündən öpüb çıxdı.

...Bir azdan Adəm də paltarını geyinib bayıra çıxdı, şəhərdən gələn böyük zibildəşyan maşınlar Yevanın göstərdiyi cərgələrdə bir-bir yüklərini boşaldıb, geriye qayıdırdılar. Sübh tezdən, hələ şəhər yuxudan oyanmamış bura xeyli adam gəlmişdi. Gələnlərin çoxu yaşlı adamlar idi. Onlar maşınların boşaltdığı zibil təpəciklərinə yaxınlaşıb, sakit-sakit nəşə axtarırdılar. Birdən Adəmin qulaqlarına lap yaxınlığındakı təpənin arxasından türkcə səslər gəldi, kimsə ahəstə şərqçi oxuyurdu:

*Ölüm hər aklına gələndə
Ah edib, vah edib inləmə –
Bu halinlə
Tanrıyı incitmiş olacaksın.
Əcəl qapını çaldığı zaman
Evi təlaşa vermə –
O gəldiyi zaman
Sən getmiş olacaksın...*

Qoca bir türk idi, təzəcə tökülmüş zibillikdən xoşuna gəldiyi köhnə əşyaları seçib bir kənara qoyurdu.

Adəm ona yaxınlaşıb, ədəb-ərkanla salam verdi, kişi onu görcək sevindi, elə bil uzun zamanmış bu anı gözləyirmiş: – Əleyküm-salam. Vətəndan tazamı gəldin, bayım? – deyər xəbər alanda, Adəm qocanın çoxdan bu şəhərdə yaşadığını hiss edib, başına gələnləri qısaca ona danışdı, sonra soruşdu: – Əfəndim, bəlkə, siz Harun Ucalanı tanıyırsınız?

– Sən türkmüsən? – kişi ona mənalı-mənalı nəzər saldı.

– Türk desəm, nəyə dəyişəcəkmi, itirdiklərimi geri alacam mı?

– Xayır, övladım, mələsəf, şu Harun dediyin köpək, nə türk kibi türkdü, nə kürd kimi kürddü. Dolandırıcının təkidir. Silah qaçaqmalçılığı, kadının tüccarlığı yapıyor. Sandan çaldığı paraya alınan silahla ya bir türk asgeri şəhid olacaq, ya da bir kaç köylü qızı funuş bataqlığına sürüklənəcək. Onun amacı şudur...

O, danışa-danışa zibilliyi qurdalayır, birdən kağız torbaların arasından Hitlerin kiçik büstü çıxdı, kişi büstü Adəmə göstərər: – Şimdi Harun kibi soysuzlar marifetsiz barmaklarıyla hər yanda şu faşistin ruhunu şad edirlər. Hitler zalim şunu uyarmışdı: «Ölsəm belə benim ruhum başariyyatın başı üzərində ebediyyən mesken salacaq!» Eh, qoca Suleyman, sən bu dünyada nələrə tanıq olmadın? Bax, bayım, şu Adolfun büstünü çöplüyə atan bir yahudi de ola bilir, alman da, ben də aparıb, qos-qocaman dünya tarixi muzesinə verib, para ala bilirim... Onu tanıyırmısun? O, bir ruh hastasıydı, kultür bir alman halqının bir zaman öz taleyini bu miskinə necə itibar etdiyini şimdi də anlamıyordum. Bəs sənün gəldiyin başkənd necədir? Yəqin, oranın çöplüyü şu çöplükdən yeddi dafa böyük, yeddi kəs zengin, deyilmi?.. Ora kos-kocaman bir petrol ölkəsi... Şu

komşu davanız nasıl? O dava batıya petrolunuzu sömürmək üçün çox lazım... Petrol yüzündən doğunun zətən başı dərddə...

Adəm ona necə cavab verəcəyini bilmirdi, nə yaxşı ki, Yeva gəlib çıxdı, yavaş-yavaş ona yaxınlaşıb, mehrıban-casına gülümsünərək, qoluna girdi.

– Efendim, şu “çöplüyün kraliçəsi” olan bayan sana aşık mı? O, bizdən şura soxulmaq üçün para alıyor. – Sonra üzünü Yevaya tutub, almanca danışdı.

Yeva gah kişiyə, gah da Adəmə baxıb gülümsündü: – Yalnız bu günlük, Adəmin xatirinə sizdən para almaq yox. Axı qanunu pozsam, burada xaos yaranar...

– Siz çox mutlu adamsız bayan, – dedi kişi, – çöplüyünüzün də kədr-kıymətini biliyorsunuz... – Sonra Adəmə baxdı, – Bayım, yarın git şu bayana o Harun köpəyinə para verdiyin dükənı göstər! Ama inanmıyorum, huyu dolandırıcılıq olan o soysuzun hər yanda adamı ola bilir. Ax, bayım, koca Suleyman diyor ki, şu dünyanın güzel omasıy-çın öncə memurların, başkanların içindən murdar nefsını çıxarıb, şu çöplüyə atması lazım... Ondan sonra şu dünyada nə dolandırıcı qalar, nə funuş yapıdın çətə, nə də bir terror örgütü... Bir də gənc arkadaş, beni iyi dinlə, koca Suleyman diyor ki, Allah həpimizi bundan bəterindən korusun... Türküde nasıl demişlər:

Bəterin, bəteri vardı,
İyilik et, sana kardı.
Dünya senin olsa da
Axiret yerin mezardı...

Yeva öz maşınıyla onu Harunla rastlaşdığı avtosalonu göstərməyə apardı. Bir-birinə oxşayan küçələrdə iki-üç avtosalona baş çəkəndən sonra Adəm dedi: – Yox, Yeva-

can, yox! Əgər sən bizim şəhərə gəlsən, heç vaxt azıbeləməzsən, çünki orada bütün yazılar ingiliscə iri hərflərlə yazılıb. Orda dükan-bazarların çoxunu biz sahibinə görə tanıyıırıq. Əlinin şadlıq sarayı, Vəlinin restoranı, Pirinin bazarı, Mirinin supermarketi... Burda hər şey almancadı, küçələr, mağazalar əkiz uşaqlar kimi bir-birinə oxşayır.

– Yaxşı, səni başa düşürəm. Bəlkə, polisə gedək? – Yeva sevdiyi adamdan əbədi ayrılmağa qərar verirmiş kimi kövrəldi.

Adəm bayaq zibilxanada Süleyman kişinin dediyi sözləri xatırladı: «o soysuzun hər yanda adamı ola bilər...».

Hər şeyin bir sonu olduğu kimi Yeva ilə də gec-tez münasibətlərin sonu olacaqdı. Bir də geri dönüb öz halallıq arvadını – Həvvanı tapmalıydı.

– Gedək, – pıçıldadı və Yevanın əllərini ovçuna alıb, yorğunluq və ayrılıq ifadəsi yağan gözlərinə baxdı, – başqa çarəmiz varmı?

Polis mərkəzində o gün Adəmə axtarışda olan bir neçə adamın şəkli göstərildi... Ortayaşlı polis şefi Yevanı sorğu-sual edəndən sonra Adəmə üzünü tutub: – Siz bu şəhəri dərhal tərk etməlisiniz, – dedi, – biz sizi öz ölkənizə yola salırıq.

Yeva polis şefinə yalvar-yaxar elədi ki, heç olmasa, bir neçə gün Adəmə onun yanında qalmağa icazə versin, lakin polis inadkarlıq göstərdi: – Qanunu poza bilmərəm, sənədsiz yad bir adamın əl-qolunu sallayıb, bu şəhərdə gəzməsinə göz yuma bilmərəm...

– Başa düşürəm, mənim xahişimin sizin üçün əhəmiyyəti yoxdur! Desəm ki, onu bura – mənim yanıma Tanrı göndərib, mənə güləcəksiniz! Baxın, bəri, siz qoyun, mən özüm onu yola salım.

Polis şefi başını buladı, telefonla hava limanına zəng edəndən sonra üzünü Yevaya tutub, daha da ciddiləşdi: –

Bugünkü axşam reysinə yubansa, bil ki, sən günahkarsan! – dedi və sonra masanın üstündəki kağıza nəsə yazıb ona uzatdı, – Bu, ona təyyarəyə minmək üçün lazım olacaq. Orda bizim bələdiyyə polisi sizə nəzarət edəcək. Bax, Yeva, indi şahid oldun ki, mən sənə nifrət etmirəm?

Yevanın dodaqları səyridi, gözləri doluxsundu. İstədi desin ki, «yaramaz, əgər nifrət etməsəydin, ona mənimlə üç gün də vaxt keçirməyə imkan verərdin!», amma demədi, Adəmin qolundan tutub çölə çıxartdı. Adəm onun solğun bənizinə baxıb, yüngülcə ah çəkdi:

– Yeva nə olub? O polis sənə nə dedi ?

...Yeva susdu. Əsəbindən maşını idarə edə bilmədi. Adəm sükanın arxasına keçdi, Yeva da az sonra özünə gəlib, polis şefinin qarəsınca deyindi:

– Yalan deyir, it oğlu it, mənə nifrət edir, axı mənim nənəmi ruslar Berlini alanda zorlayıblar. Nənəm faşist deyildi, heç kommunistləri də sevməzdi, ruslar onu... – qəfildən ağlamsınıb, sözünə davam etdi, – elə bil, hər şey mənim gözlərimin qarşısında olub! Bir sürü azğın əsgər növbəyə durub, təcavüzlə «kommunist iməcliyi edir» və gənc bir qızı zorlayır... O «məşhur» Berlin əməliyyatından doqquz ay sonra atam dünyaya gəlib, bizim ailəni atam bic doğulub deyə, çox gözümçıxdıya salıblar. Nənəm adımlı Yeva qoyub ki, bəlkə, bu faşist törəmələri rəhmə gələ... Amma mənə uşaq çağlarımdan ta bu günədək nifrət edir bu polis it oğlu, it!...

Ürəyini boşaltdıqca, toxdayırdı, şəhərdən çıxanda birdən nəsə yadına düşdü: – Dayan, dayan, saxla, maşını, aman Allah, az qala unutmuşdum, – deyib, maşından endi, sonra yaxınlıqdakı bankomata yaxınlaşıb, ahıllıq çağı üçün yığıdığı puldan bir xeyli götürdü. Maşına əyləşib Adəmə üzünü tutub dedi: – Az da olsa, bu pullar sənə lazım olacaq. Mənsə yenə qazanaram...

Adəm pulu götürməyəndə: – Hə, bilirəm, adətə görə sizin kişilər qadından bəxşiş almırlar, mən bunu sənə borc verirəm... Necə deyərlər, borclu borclunun sağlığını istəyər...

– Demək, mənim sağlığımı Allahdan dua edən bəndənin biri də artdı...

Yolüstü kiçik motelə dönüb, nahar elədilər, Yeva bir günlük sevgi macərasının min bir gecə nağıllarına oxşadığını söylədi: – Çox heyif ki, bizim bu qısa nağılımızın sonu ayrılıqla bitir...

...Hava limanında onlara yaxınlaşan bələdiyyə polisi Yeva ilə köhnə tanış kimi görüşüb, həmsöhbət oldu. Axır ki, bayaqdan bəri ruhunu sıxan kədərli ovqat onu tərk etdi. O, doyunca gülüb-danışdı və vida zamanı çatanda Adəmi kənara çəkib, ona nə üçün sevindiyyənin səbəbini söylədi: – Sənədlərini götürən o türk kardeşin demə iki gün qabaq buradan sənə gəldiyin günəşli diyara uçub!

...Sərnişin təyyarəsi havaya qalxanda hər ikisi ürəklərində Allaha dua edirdi: Adəm göydə, Yeva yerdə – hər ikisi yerin-göyün sahibindən kömək diləyirdi.

«Bəs Yevanın borcunu necə qaytaracağam?!». Dollara çevirdiyi avro düz beş min idi. «Şükür olsun, Allaha, Yevanın əli ilə məni darda qoymadı, Hacı Yaqubun yanında üzümü qara çıxarmadı». Qərrib diyarda ona doğmalığ göstərən Yeva elə bil Adəmi çox dəyişmişdi. Şəhər onu ögey ana kimi qaşqabaqlı qarşıladı. Səkilər, küçələr də üzgözünü turşutmuşdu. Kölgəsi bələdçi kimi özündən qabağa düşmüşdü. Yolboyu Mələyə oxşayan küçə qadınları onun görkəminə baxıb, dodaq büzə-büzə, sanki ürəklərində «adam kişi olar» deyirdilər! «Kişi də qadına borclu qalar? Heç utanıb-qızarmırsan?». Adəmin qəlbi dil açıb danışdı: «Kişi də gərək adam olsun, Yeva kimi ürəyigeniş

qadına borclu qalmaq böyük bir qəbahət deyil, yurdsuz-yuvasız, işsiz-gücsüz qalmış didərginlərə yardım edən xeyirxah bir kişiylə borclu qalmaq, bax, bu fəlakətdir... Bir də nə ad qoyub günlərlə yubadım ki? Maşın gətirmiş olsaydım, yəqin, bir müddət güzəşt edərdi...».

Hacı Yaqubun borcunu qaytarmaq üçün onun çayxanasının olduğu küçəyə çatanda, gördü ki, yurdsuz lələ vəlleylidə qalıb. Həmişə Cənnətməkandan söz düşəndə Hacı Yaqub yana-yana deyərdi: “Lələ köçüb, yurdu qalıb! Özü də kimə?..” İndi də Hacıya bağrının başı yanırdı:

– Şəhər meri burda çayxana olmaz demiş, guya hansı məmursu buranı çoxdan özəlləşdiribmiş... Əlqərəz, Şərq çayxanasının yerində Avropa restoranı tikiləcək! Dövlət məmuru hara, sahibkarlıq hara deyib, etiraz etdim, əli-qolu apardılar... Eh! Adəm, səni Allah yetirdi, hər gün namaz üstündə dua edirdim ki, sağ-salamat qayıdasan! İnan bu pula elə ehtiyacım vardı ki... Bəs maşının hanı? Yoxsa ala bilmədin?

Adəm Yaqubun halını çox pərişan görüb, öz dərini danışmaq istəmədi, sadəcə başını bulayıb, «qismət deyilmiş» dedi. Dönüb getmək istəyəndə soruşdu ki: – Ay Hacı, bəs o şəhid arvadının taleyi necə oldu?

– Hə, sən bizim Məhəmməd kişinin ərzibəndəlik eləyib, mənə tapşırdığı o uşaqlı qadınımı deyirsən?! Yaxşı olar inşallah, övladı olmayan bir hacı yoldaşıma ərə verdin! Allahın nəzəri heç birimizin üstündən əskik olmasın, amin inşallah!

«Bəlkə, Həvva da bir Allah bəndəsinə ərə gedib?» deyə düşündü və Hacı Yaquba «Sağ ol!» söyləyib, yollar yorğunu kimi günün günorta çağında dincəlmək üçün kiçik daxmasına döndü.

...Həyat qapısını açıq görəndə, mat-məəttəl qaldı. Tut ağacının kölgəsində iki oğlan uşağı oynayırdı. Onu görəndə kimi “qonağımız gəldi” deyib, qabağına qaçdılar. Hərəsi bir əlindən tutub: – Ana, bax, bizə Allah qonağı gəlib!

Qapıda əyninə yaşıl libas geymiş, başı hicablı qadın göründü. Adəmi görcək donub qaldı: – Bizə dedilər ki, bu evin sahibi yoxdur, həmişəlik qürbətə köçüb, biz də...

Uşaqların üz-gözündən, qadının geyim-keçimindən sezilən Allah sevgisi Adəmi qəlbən kövrəltmişdi. İçində dil açıb danışan ruhunun səsinə dinləyə-dinləyə əllərini uzadıb, uşaqların başına sığal çəkdi: – Yaxşı, deyin görüm, siz kimsiz, adınız nədir? – deyə soruşdu.

– Biz didərginik, mənim adım Həsən, qardaşımın adı Hüseyn, atamızın adı Əli, anamızın adı Fatimədir. Əvvəlki qonşular bizə qaçqın, sonrakılar kvartirant, indiki qonşularsa Allah adamı deyirlər! Bəs siz kimsiz?

– Mübarək adları daşıyan bu xoşrəftar bəndələrə Allahın rəhmət qapıları hər iki dünya evində açıqdır. Qoy Allah sizə sığındığınız bu evdən də yaxşısını qismət etsin! – dedi, – Siz mənə Allah qonağı dediniz, mən bir qərib qonağam, öz yolumu azmışam, mənə su verin, içim, sonra yoluma davam edir...

Əyilib uşaqların üzündən öpəndə bir cüt göz yaşı ya-nağına süzüldü.

...Göz yaşları içdiyi suya qarışdı. Qadın ona yeməyə arasında pendir olaq isti çörək gətirdi. Yemədi.

– Onda yolunuza götürün, – dedi qadın, – Allah rızasına, yolçuya sədəqə verməyi peyğəmbər salavatullah bütün müsəlman qadınlarına buyurub!

Elə bil uzaqdan burnuna behiştin iyi dəydi: – Övlad qəlbin meyvəsidir, deyirlər, xanım, Allah-təala sizə övladlarınızdan bəhrə versin, onlara ucalıq əta etsin!

... O gün axşamüstü göy üzünü qara buludlar bürüyüb, şəhəri qorxunc bir dumana qərq etmişdi. Havanın rəngindən adamın ruhu sıxılırdı. Amma elə bil bu əsən küləyin, nə də yağan yağışın yurdsuz-yuvasız qalan, didərgin Adəmə dəxli yox idi.

Səhəri dəmir yolu vağzalında açdı. Tük basmış üzünü ovuşdurdu, əlinin arxasını ağzına tutub əsnədi. Ayağa durub, hara gedəcəyini, nə iş görəcəyini, sənədlərini və pulunu alan o dələduz Harunu bu şəhərdə necə tapacağını düşünürdü. Birdən qarşısında Davudu gördü, o, siqaret çəkə-çəkə ona baxırdı. Əlində bir dəstə gül tutmuşdu. Deyəsən, kimisə qarşılamağa gəlmişdi. Onlar bir-biri ilə əl tutub görüşdülər, könülsüz söhbət etdilər.

– Hər şeyi bilirəm, demək Musa səni də yola vermədi...

Adəm susub, başını aşağı saldı, hardan bildiyini, kimdən öyrəndiyini soruşmadı. Musayla Davudun bir-birindən xoşu gəlmirdi, əvvəllər şərqli restoranları olub, sonra yola getmədikləri üçün onu başqasına satıb, ortaqlığı da, dostluğu da pozmuşdular. Bu üç ildə Musa Adəmin qulağını Davudun barəsində həmişə pis fikirlərlə doldurmuşdu. Guya dayıları qonşu – düşmən qəsəbədənmiş... «Ta binayi qədimdən bütün insanlar bir-birinə əqrabadır» desə də Musanın dəminə getmişdi. Həmişə Davudla soyuq danışırdı. Salam versə də əl uzatmazdı. Son dəfə qışda bir toy mərasimində rastlaşdılar. O axşam Davuda yanıq vermək üçün Musa «Mələyim» mah-nısını dönə-dönə sifariş verib, Mələklə doyunca rəqs etmişdi. Toyun axırında hər ikisi geyinib, foyedə onu gözləmişdi. Adəminsə Almaniyadan aldığı təzə papaq qarderobda yoxa çıxmışdı. Davud ona yaxınlaşıb: – Qəm yemə, biz öz papağımızı lap çoxdan – Cənnətməkanı tərk edəndə itirmişik, – demişdi, sonra da Musayla Mələyə gözcü baxıb, köks ötürmüşdü. O vaxt Davudun gözlərindəki nigarançılığın mənasını başa düşməmişdi: «Görəsən, Davud mənim papağımın itməyinə, yoxsa Musayla Mələyin bir-birlə isti münasibətlərinə şahid olduğuna görə təəssüflənmişdi:

– Kişinin papağını itirməsi çox pis əlamətdi – deyər nəfəsindən tünd şərab iyi gələn Mələk də özünü dünyanın

ən kamil qadını kimi göstərərək Musayla Davuda baxıb qımışmışdı. O gün Adəmin yediyi-içdiyi ona haram olmuşdu. – Cənnət kimi müqəddəs ocağım düşmən tappağında qalıb, Həvvə kimi gözəl arvadım itkin düşüb, indi də təptəzə papağım yoxa çıxıb! Daha bundan betər hansı əlamət qalıb ki... – deyə düşünmüşdü.

Musa: “Hər şeyi ürəyinə salıb, dərd eləmə”, desə də, Mələk yenə də onun bostanına daş atmışdı: – Vallah, Adəmin bəxtində-taleyində nəsə var, onun bu uğursuzluğundan adamın ürəyi bulanır, lap qusmağı gəlir. Doğrudan da, həm lal, həm də kormuş.

Adəm yaralı aslan kimi səsinə qaldırmışdı: – Mənim bəxtimin-taleyimin iyrəniləsi nəyi var? Qızıl kimi bəxt verib Allah mənə – yer üzünə insan kimi yaşamağı bəxş edib! Mələk cildinə girmiş şeytan kimi yox! Ömrüm-günümü təpədən dırnağa çirkəbə bulaşan adamlar talayır. İndi qızıl kimi saf olmağın da bir əhəmiyyəti yoxdur! Çünki mis də özünü ona buna qızıl kimi sıırıyır. Çünki dövrən nadanların, boşboğaz kişilərin dövrənidi...

Mələk ağız-burun büzüb getmək istəyəndə, Musa Adəmə acıqlanıb: – Vallah sən dəli olmusan, başına hava gəlib! Hər şey içkinin təsirindəndir, – deyib onları tez barışdırmışdı, – Lalın qızması pis olur, ay Mələk, sən də onun üstünə çox getmə...

...İndi vəğzalda Adəmin pis hala düşdüyünü görəndə Davud ona necə təsəlli verəcəyini bilmirdi: – Bu günəcən mənim ofisimdə nə danışılıb, sizin ofisdə olub, sizin ofisinizdə olanlar da mənim. Ancaq gərək Mələk sənə o sözləri deməyəydi... Hər halda özünüz bilərsiniz! Bir də Mələyin orda nə işi vardı? Məgər o Musayla da çalışır?..

Davud hər şeydən xəbərdar idi, amma nədənsə özünə aid qaranlıq qalan əsas məsələyə Adəmin dili ilə aydınlıq gətirməyə çalışırdı. Belə çıxırdı, Mələk onların arasını vurub, ikisiylə də ortaqlıq edirdi. Elə bil o qadın ömrü

boyu aravurmaqla məşğuldur. Adəmin dalğın dayanıb, susduğunu görəndə: – Hər halda sən də özünçün aydınlaşdır ki, sənə zərbə hardan və kim tərəfindən dəyib! İnamıram, Mələk özbaşına belə iş tutsun...

Adəm Musanın düşmən kimi qələmə verdiyi Davudun quruca təsəllisindən sevinməyə də pərt olmuşdu. Bəlkə, o, doğrudan da, çox müşkül məsələləri həll edib, dostlara qarşı ədalətli hökm çıxaran bir adam idi. Amma Hacı Yaqubun «bəd ayaqda onların hər ikisinə etibar yoxdur!» kəlməsini yada salıb, fikrindən vaz keçdi. Və Davudla sağollaşaraq, vağzalın gözləmə zalından bayıra çıxdı. Hara gedəcəyini bilmirdi. Dayanıb vağzalın nəhəng saatına baxdı. Saatın böyük əqrəbləri baş daşına oxşayırdı. Pilləkənlərlə ağır-ağır aşağı enəndə gözü Almaniyada seçib-bəyəndiyi gümüşü rəngli «Mercedes-benz»ə oxşar maşından enən Mələyə sataşdı, o, ağ eynəyini çıxarıb, ətrafa boy-lana-boylana mobil telefonla kiminləsə danışdı. Elə bu vaxt Davud ona yaxınlaşdı, əl tutub, öpüşdülər, sonra birlikdə maşına minib, vağzaldan uzaqlaşdılar...

Vağzal bu cür görüşlərin məkanıydı, amma ayrılıqların da az şahid olmurdu. Burada gül-çiçəklə qarşılananlar da vardı, göz yaşı içində vidalaşanlar da! Bu vağzala gəlib-gedəndə Adəm həmişə Aşıq Sultanın qara zurnada çaldığı «Vağzal»ın ecazkar səsinə xatırlayırdı... Tez-tez vağzalda sənəd yoxlayan polislərin rezin dəyənəyini bəzən Aşıq Sultanın qara zurnasına oxşadırdı.

* * *

İndi onun Allahdan savayı nə dostu vardı, nə də kimsəsi. Hərdən ürəyi sancanda: «Canım, ürəyim, bir az da döz, mənə yarı yolda qoyma, bilirəm, sənə çox əzab vermişəm, amma indi yerdə sənə, göydə Allaha möhtacam, mən səndən yolun sonunacan möhlət istəyirəm...» – deyib yalvarırdı.

O gün metronun girişindən onu dilənçi sanıb qovdular. Qəribədir, onu qovan adamın özü dilənçi idi: – Get burdan, adam kişi olar, özünə ayrı yer tap, elə bilirsən ki, mən burda havayı yerə durmuşam? Bu dünyada hərə bir cür dilənir; mən burda al günün altında, məndən haqq alan sərın kabinetində, ondan haqq alan böyük saraylarda. Dünyada ağalıq iddiasında olan da Qərbə, Şərqə də əl açıb: «məne ver!» deyə dilənir. Böyük dilənçilərin sədəqəsi də böyük olur, sədəməsi də! – elə bil dilənçi qiyafəsində filosof danışrdı, – Get burdan, ay adam, kişi ol, çörəyimə bais olma!

Bu zaman vaxtilə Musayla Yaquba rast gəldiyi küçədə gördüyü başı papaqlı şairə rast gəldi. Deyəsən, o, Adəmin metronun çıxışındakı dilənçi tərəfindən qovulduğunu görmüşdü. Yaxınlaşıb onun qoluna girdi: – Yalanın ayaq açıb, yüyürdüyü bu gəda dünyasında kişilik qiymətdən düşmüş pul kimidir, ay oğul... – Bu kişinin nur qəlbində dərya, gözlərində dalğalar çırpınırdı. O, Adəmin üz-gözündəki ifadədən qəlbini oxuyurdu: – Əzizim, – dedi, – mən sənin gözlərində içində qaralan ruhunu görürəm, o dilənçi sənə düz deyir, get burdan, get. Amma Qurani Kərimə üz tut, Allaha pənah apar, onda ruhun nicat tapacaq, rahat olacaqsan! – və yenə də adam axımına qarışıb gözdən yox oldu.

O gün Adəm didərgin ruhuyla baş-başa qalıb, saatlarla qara kölgə kimi şəhərin küçələrini gəzib, dolaşdı. İş üçün yolunu «qul bazarı»ndan saldı, amma orada üz-gözündən xəstəhal görünən bir qulun hədəf keçən cavanlığına vaysınıb, çox duruş gətirə bilmədi. «Nəyinə görəyəm mən bu şəhərin, qanad ver ruhuma quş olum, Allah, Həvvadan savayı kimsəm yox burda, izn ver, yarımə tuş olum, Allah...». Adəmin içindəki incik ruh ac canavar kimi ulamaq istəyirdi. O an ulasaydı, içində yatmış vulkan qan püskürəcəkdi. Allah dualarını eşitdi, rəva görmədi ki, küçələr məzlum bəndəsinin al qanına boyansın!

Ayaqları onu düşüncələr qoynunda «Cənnətməkan» adlı böyük bir istirahət və əyləncə sarayın qarşısına gətirib çıxartdı. Çəşid-çəşid xörəklərin reklamları, böyük bir ərəzidə yamyaşıl ağaclar arasında süni şəlalənin səsi yoldan ötənlərə gəl-gəl deyirdi. Sarayın qarşısında dayanmış iki cavan qız ona baxıb, bir-birinə nəsə dedilər, sonra say-mazyana hırılداşıb, siqaret yandırdılar.

Rəngli şüşə qapının üstünə yazılmış iş elanını oxuyub içəri keçəndə, onu mühafizəçi saxladı: – Əfəndim, siz yanlış yerdə iş arıyorsunuz? Şurada apaydın yazılıb: «Cənnətməkan»a işə yalnız gənc bayanlar aranıyor...

Bu zaman mərmər pilləkəndə heykəl kimi quruyub gözlərini qapıdakı adama dikən dolubədənli xidmətçi qadın həyəcanla dilləndi: – Rizvan bəy, qoy gəlsin, o, mənim yanıma gəlib!

Qadının həyəcandan titrəyən səsi qapıçının ürəyini zərrəcə yumşaltmadı: – Amma bax, Jalə xanım, o bir hasta ola bilir, patron görsə, ikimizi də burdan qovur...

Qadın da elə durduğu yerdən inad elədi: – Patronun indi oturub Antalyada, kefə baxır, qorxma, ordan nə səni görür, nə də məni...

Adəm utandığından başını aşağı salmışdı, düşünürdü ki, «keçi can hayında, qəssab piy axtarır, nəyinə gərəyəm bu qadının? Bu əzgin halımla onun hansı işinə yaraya bilərəm ki? Bəlkə, mənə yazığı gəlir? Bəlkə, məni dilənçi bilib, sədəqə verəcək?».

Qadın dönüb, ətli əndamını yırğalaya-yırğalaya pilləkənlə yuxarı qalxdı, o, əyninə xəzan çağı budaqdan qopan əncir yarpağına bənzəyən gödək xalat geyinmişdi. Adəm bir ayağı irəli, bir ayağı geri onun arxasınca getdi, xadiməyə aid kiçik otağa daxil olanda qadın dönüb, qapını bağladı. Onun əlləri, çiynləri titrəyirdi, için-için ağlayırdı, yanağına süzülən göz yaşlarını silsə də, hıçqırığını boğa bilmədi: «Adəm» deyib özünü onun üstünə atdı...

Adəm taqətsiz halda çökdü, pıçıltılı səslə: – İlahi, – deyib udqundu, – Həvvə, sən...

Qadın qrafindən stəkana su töküb ona içirtməyi, qolundan tutub yumşaq kətilə oturtdu. Adəmin rəngi qaçmışdı, görkəmi Həvvəni qorxutmuşdu. Həvvənin görkəmi də Adəmi xoflandırmışdı; iri döşləri qarnınacan sallanmışdı. Amma əvvəlki kimi çəkici olmasa da, köklük ona yaraşırdı.

«Cənnətməkan»a kəfə gələn harın müştərilər şəksiz ki, bəzən ona da tamah salırdılar...

Həvvə Adəmin ürəyindən keçənləri gözlərindən oxuyurdu: – Məni qınama, bilirəm ki, daha sənə layiq deyiləm... Əsir düşdüyünü eşidəndə, çadır düşərgəsindən şəhərə gəldim, hamilə olduğuma görə məni heç yerdə işə götürmədilər. Qarnımdakı uşaqdan canımı qurtarmaq üçün həkimə getdim. Yaşamaq naminə qatil ana olmağı belə gözləmişdim, amma gecdi dedilər, əkilərin olacaq, hər ikisi də oğlandı. Sonra qaçqınlara verilən yardımların umuduna qalib, Habillə Qabili dünyaya gətirdim. Döşlərimdə bir damcı da süd yox idi, əvvəl burda qabyuyan işlədim, sonra gənc, gözəgəlimli olduğuma görə məni müştərilərə xidmət etməyə məcbur etdilər. Şərgöz, sərxoş kişilər əyləndə arxama, qalxanda qabağıma baxır, döşlərimin arasına dollar dürtüb, sonra...

– Sus, bəsdir, yetər!..

Həvvə susmadı, başına gələn müsibətlərə görə taleyini qınadı: – Hərəkətin öz alın yazısı var. Qismətdən qaçmaq olmaz... Bura əvvəllər bizim cənnətməkanlı iş adamlarına – Davudla Musaya aid idi. Musanı axırıncı dəfə sənə sağdışın olanda görmüşdüm, amma Davudun adını eşitmişdim, üzünü də burada gördüm. Hər ikisi bişərəf adamdı. Hərdən bura Mələk adlı bir qadınla gələrdilər, o qadın xəlvətə salıb, gah Musayla, gah da Davudla saunaya girərdi. Elə o qadının ucbatından bir-birilə it-pişik kimi yola getmədilər. Deyilənlərə görə, Mələyin birinci əri Cənnət-

məkanı düşmənlərə peşkəş edəndən sonra xaricə qaçıb! Burada nə əmlakı var, hamısı qalıb ona. Bu gözəlçənin əli də dili kimi çox uzundur. Böyük adamların ətəyinə çatır. Ona görə Davud arsız-arsız burda toy məclisi qurub, evləndi o qadınla. Amma Musa nə etdisə, boşandılar... Düzü, onların heç biri mənə tanıdırdı, qəsəbəyə yaydan-yaya dincəlməyə gələrdilər, Musa da toy günü duvaqlı olduğuma görə üzümü görməmişdi. Burda heç biri mənim kim olduğumu bilmirdi. İnsafən evli qadın kimi mənə dəyib-dolaşmırdılar. Sənin ölüm xəbərini də Musadan eşitdim, bir dəfə xəbər aldım ki, mənim Cənnətməkanda Həlīmə adlı uzaq bir qohumum vardı, görəsən, o, sağdı? Dedi ki, özünü meşədə öldürüblər, oğlunu da əsirlikdə. Guya qəzetlər də bu barədə nəse yazıbmiş... Günahım böyükdür, səndən aman diləmirəm. Bu şəhərdə mən öz ləyaqətimi övladlarımı yaşatmaq xatirinə qurban verdim, keşke Məryəm ananın hər tənəsinə dözüb, çadır düşərgəsində qalaydım...

– Bəs uşaqlar hardadır?

– Mən onları saxlamaq üçün... məcburdum ki...

Adəmin qulaqlarında İsanın anası Məryəmin çadırda dediyi sözlər əks-səda verdi: «Həvvanın ayağı bizim ocağa düşmədi». Gözlərinin qabağında İsanın öldüyü gecə canlandı, qırx mərasimindən sonra qəsəbənin yandırıldığı, meşədə Həvvanın gəlinlik paltarının anasının qanına bələndiyi günü xatırladı; o an Adəmin ovucu qanla doluydu, Həvvanın boyun-boğazı qızılla. Allahın umuduna qoyub, tərək etdikləri evdən Həvva yalnız özünə aid bəzək əşyalarını, pal-paltarları götürmüşdü... Həvvanın səsi Adəmi daldığı acı xatirədən ayırdı: – Qabillə Həbil indi başqa adama ata deyirlər, düzdü, o məndən xeyli yaşlıdır, nikahsız-kəbinsiz yaşayırıq, amma evi-əşiyi var, uşaqları özü bağçaya aparıb-gətirir. Əkizlərin birinə Şam deyir, birinə də Ram...

– Sənə də Jalə...

Həyat qəribəydi; qadın kəbinlə halal-hümmət sayılan cavan ərinin qarşısında özünü nə qədər günahkar, vəfasız sayırdısa, bir o qədər də uşaqlarının dil açıb ata dediyi, kəbinsiz yaşadığı yaşlı kişiye etibarını, hörmətini bildirirdi. ... Bir qadını kimi Adəmin də halına acıyırdı, bilirdi ki, ona itaət etmək qadınlıq borcudu, bir-birinə məhrəm sayı-lırdılar. Adəmin onun boynunda kişilik haqqı vardı. Bu haqqı-sayı itirmək yerin-göyün lənətini qazanmaq idi. Həvvanın ürəyindən Adəmə nəvaziş göstərmək, yaralı ru-hunun müsibətinə, səssiz fəryadına şərik olmaq keçdi. Ətirlənib, güzgüdə özünə sığal verdi. Əlini Adəmin üzünə, boyun-boğazına toxundurdu, bətninə-bədəninə ilıq gizil-tilər düşdü, nəfsini cilovlaya bilmədi: – Adəm, sən mənim öz halal ərimсэн, ürəyin istədiyi kimi mənimlə davrana bi-lərsən... – dedi və xalatının düymələrini bir-bir açdı. Onun qarnında yarıq izləri vardı, görünür, uşaqları dünyaya gətir-mək üçün ağır cərrahiyyə əməliyyatı keçirmişdi. Boğazından Adəmin toy gecəsi hədiyyə etdiyi qızıl zəncirli Quranqabı asılmışdı. «Kaş, o, mənə aid mənəvi dəyəri olan əmanəti də qoruyub-saxlayaydı!». Həvvanın səbri çat verdi, əncir yarpa-ğına bənzər güllü xalatı əynindən sürüşdü.

Adəmin də əli-qolu sustalıb yanına düşdü, ağı kütləş-di, hansı qüvvəsə onun içini silkələdi, ruhunu cəngələyib qoparmaq istədi. Bura – bu saxta, süni, münasibətlər, ötəri sevimilər oylağı olan «Cənnətməkan»a gəlib çıxanacan Həvvanın həsrətiylə çəkdiyi iztirlərə görə çox pərişan olmuşdu. Özünü ələ alıb dedi: – Yox, ruhu kirlənmiş bədə-nin vüsalı şirin ola bilməz! Şəhvət söndürməyin xoşbəxt-liklə heç bir əlaqəsi yoxdur, bunu heyvanlar da bacarır. Geyin, sən daha mənə aid deyilsən, səninlə yatmaq böyük günahdı; ilk dəfə zifaf gecəsi səninlə yatağa girəndə dostum İsanı itirdim, ikinci dəfə yaxınlıq edəndə qəsəbəyə yağılar soxuldu, evlərə od vurub, Cənnətməkanı külə dön-dərdilər. Qohum-əqrabam qırıldı. Əgər bir daha günaha

batsam, üçüncü dünya müharibəsi olacaq! Mən müharibədə çoxlu ölüm-itim görmüşəm, odur ki, səndən uzaq olmaq istəyirəm. İndi biz öz Allahından uzaq düşən, bir-birinə yad bəndələrik... Mən də Musa kimi, Davud kimi bışərəfin, dəyyusun biriyəm, Həvva! Öləncən öz sevdiyi qadının xəyanətinə göz yuman kişiye başqa nə ad vermək olar?

– Yaxşı, mən sənə lazım deyiləm. Bu qəzavü-qədərin işidir. Sən torpağı işğal olunan bu məmləkətdə arvadını, dostunu-aşinasını itirən yeganə kişi deyilsən... Bəs onda bunlar necə, – deyə Həvva dolabın siyirməsindən çıxardığı şəffaf paketə bükülmüş sənədləri ona uzatdı, – bunlar da sənə lazım deyil?

Adəm Almaniyada Haruna verildiyi sənədləri Həvvanın əlində görcək, bərk sarsıldı, onun çılpaq bədənində həqarətlə baxıb hiddətləndi: – Yoxsa sən Harun deyilən o əclafda da yatağa girmisən?

Həvva təmkinini pozmadan əlini qarnının üstünə qoyub: – Qarnında bu boyda çapıçı olan bir qadın onun nəyinə gərəkdir? – dedi, – sən bura gələndə qapıda gördüyün o iki nərmənazik xanımla ötən gecə əylənəndə yataqda unudub. Bu gün səhər otağı təmizləyəndə tapdım... Buranın patronu indi odur... Əgər istəsən, ona ağız açıb, sənə burda bir iş düzəldərəm.

– Namərd ətəyindən tutmağa daha nə halım qalıb, nə həvəsim. Uşaqları uzaqdan görsəm bəsimdi. Səndən umacağım yalnız budur. Sağ ikən ölü bilib, namusunu qorumağın kişinin bundan sonra nə şəxsiyyətini, kimliyini təsdiq edən sənədlərə ehtiyacı var, nə də qarnını doyurmaq xatirinə yadların verəcəyi iş! – Dönüb getmək istəyəndə Həvva boynundakı Quranqabını çıxarıb ona uzatdı... Quranqabının içi boş idi, Həvva günahkarcasına son dəfə dilləndi: – İşsiz, ac-susuz qalanda belə mən bunu satmadım, amma içindəki kiçik Quranı mömin bir adama verdim ki, hər cümə axşamı sənin ruhuna Allah kəlamı oxu-

sun... Sən bu qızıl əşyanı mənə qızlıq ləyaqətimi qoruduğum üçün hədiyyə etmişdin! Amma Cənnətməkandan çıxandan sonra başım çox müsibətlər çəkdi, mən öz qadınlıq ləyaqətimi qorumadığımı üçün bunu sənə qaytarıram...

* * *

«Bu necə taledi? İlahi, şükür kərəminə, axı Sən öz quluna belə alın yazısı yazmazsan. Yəni, doğrudanmı, hər şeyini itirən kişi ömrü yaşamağa məhkum edibsən məni?! Dünən öz əlimlə tikdiyim daxmanın qapısını döyməyə əlim gəlmədi, bu gün həsrətində olduğum qadınla vüsəl məqamı içimdə zəqquma döndü». Bundan belə nə o bəda-ayaq arvadını ağuşuna basıb öpəcəkdə, nə də bir cüt balası onu ata deyə çağıracaqdı... Hər şey adiləşmişdi, ata-anaların övladlarına qoyduğu mübarək adlar belə öz mənasını itirmişdi. Deyəsən, dünya yenidən qardaşın qardaş tərəfindən öldürüldüyünə şahid olacaqdı. Yenə Lut peyğəmbər peyda olacaqdı, adamlar bütə sitayiş edəcəkdə... Rəzalət başa çıxacaqdı, Nuhun tufanı olacaqdı. İrəlidə Kərbəla vaqeəsi kimi müsibətlər baş verəcəkdə. Tarix elə bil acığa düşmüşdü: zamanın çarxını keçmişə döndərirdi...

Betərin betəri vardı,
Yaxşılıq et, sənə kardı.
Dünya sənə olsa da...
Axirət yerin məzardı.

Qoca Süleymanın oxuduğu türkü qulaqlarında əks-səda verdi. “Görəsən, niyə ömrün hər fəslində insan övladı – istər qürbətdə olsun, istər vətəndə, istər kasıb olsun, istər varlı – şeytana uyub, günah işlədir?.. Görəsən, bu fani dünyada Həvvə kimi qadının, Musa kimi dostun, Mələk kimi könül sirdaşının xəyanətinə məruz qalıb, ürəyinə

üçkünc tikanlar sancılan mənim kimi nə qədər kişi var?.. Yox! Bu, nə taleyin qarğısıdır, nə də Tanrının işi...” Adəmə elə gəlirdi ki, ətrafında ürəyinin qapılarını Allah sevgisinə kip bağlayan, yalnız özlərini düşünüb, elə özləri üçün də yaşayan, qəlblərində mərhəmət, şəfqət hissi tükənmiş məsləksiz adamlar gəzib-dolaşır: “Bu adamlar üzərində «Biz Allaha inanırıq» sözləri yazılan dolları Allah qədər sevib, rəngbərəng pulların-paraların gücüylə dünya malını əldə etmək üçün şeytana qulluq edirlər... Axirət dünyasını satan, əsl Cənnətməkanı unudan belələri üçün hər şey pul-para rəngindədir: həyat, ümid, sevgi, dostluq... vicdanın belə zərrə qədər rəngi varsa, o da, yəqin ki, dolların, avronun, manatın rənginə çalar... İlahi, Şeytan işığına qərq olan bu zalım kapital dünyasında bəşər övladı pulun və aqlın yaratdığı yeni möcüzələrlə faciələr arasında yaşayırdı... Yox, sən şərəfsiz deyilsən, Adəm! Cənnətməkəna qayıtmağa yol axtaran kişi şərəfsiz ola bilməz! Sənin varlığın özünün yoxluğundan doğulacaq...»

Adəmin də Kərbəla müsibəti öz içində başlamışdı. Dərvişsayağı ömür-gün keçirən didərgin Adəm bir gün vağzalda «dərdini yastıq yerinə başının altına qoyub» yatanda yuxuda əsl Cənnətməkanı gördü, döyüşdə həlak olan döyüş yoldaşlarını, sonra uca palıd ağacının altında yuxa yayan anasını gördü. Ocaqda oğlunun xoşladığı ərिştə aşını bişirirdi, süfrəyə o qədər naz-nemət düzmüşdü ki, lap böyük bir ordunu yola vermək olardı. Hamının üz-gözündən sevinc yağdı, hamı ona «Cənnətməkəna xoş gəldin!» deyə göz aydınlığı verirdi... Əyninə ağappaq gəlinlik paltarını geymiş Yeva da yamyaşıl çəmənlərdə əlində ən ətirli güllərdən çələng tutub ona əl eləyirdi, üz-gözündən nur yağdı.

Yuxudan dıksinib oyananda elə bil yenə cəhənnəm əzabıyla üz-üzə qaldı. Üzü tükülmüş bomj ağzı köpüklənə-köpüklənə ona qəzəblənib, qəliz söyüşlər söylədi: – Bura

mənim yerimdir, cındır! Sən məni – bomjlar kralını tanı-mırsanmı? Get, özünə ayrı yer tap, bu boyda vağzalda gecələməyə yer tapa bilmirsənsə, get özünü at dənizə! Dəniz sənə bu murdar cəmdəyini istədiyən yerə aparar...

– Bir az düşünməyə macal ver...

– Macal nədir, bəlkə, sən əcəl axtarırsan? Əgər cə-hənnəmə getmək istəyirsənsə bax, bu da açarı – deyə bomj döş cibindən bıçağını çıxardıb ona göstərdi, – soxaram ürəyinə, bir-iki dəfə fırladaram, sonra cəhənnəmin qapısı taybatay açılar üzünə...

Kor-peşman ayağa qalxıb getdi. Daha nə əlində bıçaq tutmuş bomjdan, nə də Allahdan macal istəyirdi, qaldı əcələ – o da Əzrayılın əlindədi. Adəm özünə dost bildiyi, üz-gözündən mələk sandığı insanlar arasında dəcəl də görmüşdü, Dəccal da. Kişiləri öz əsarətində saxlamaqdan zövq alan şeytan xislətli qadınla, uşaqlıq çağında eyni ocağın istisinə qızındığı dostu onun didərgin ruhuyla zər tutub, nərd də oynamışdı. Nərdin də şahmat kimi ağıl-qaralı dünyaya bənzəri vardı; biri məğlub tərəfi mars edir, o biri də mat qoyur.

...İndi tez-tez ucsuz-bucaqsız düşüncələr dənizində üzürdü. Hər gün səhər tezdən döyüşdə həlak olmuş silah yoldaşlarının məzarını ziyarət edirdi. Şıltaq küləklər belə səhər çağı mürgüləyirdi. Dəniz də sakit səh-raya bənzəyirdi. Son dəfə xiyabanı gəzib-dolaşanda bir anlıq özünü qumlu səhrada hiss elədi, ayaqlarını gün-nəşin isitdiyi qum yandırdı. Sonra qulağına uzaqdan «Quran» sədası gəldi, molla hansı məzarın üstündəsə avazla «Yasin» oxuyurdu. Ərəbcəni bilmədiyinə görə molla-nın nə dediyini başa düşmürdü. «Qurani Kərimə üz tut, Allaha pənah gətir». Üz-gözündən nur yağan qoca şairin sözlərini xatırladı: «Sənin gözlərinin içində qaralan ruhunu görürəm...». İndi ruhuna işıq salan xoş avaz onu özünə sarı çəkib aparırdı.

Üzərinə «naməlum» yazılmış şəhid məzarının ayağı ucunda dayanan mollanın ətrafı unudub, öz aləmində coşqun həvəslə Quran oxuması Adəmin kövrək qəlbini rıq-qətə gətirdi. Adətən mollalar pul qazanmaq məqsədilə məlum məzarların ziyarətinə gələnlərə yaxınlaşıb, onların razılığı ilə Allah kəlamı oxuyurdular. Görünür, Allahın mömin bəndəsi olan bu molla daha çox axirət dünyasını düşünürdü... Adəm xiyabanda naməlum məzarları dönə-dönə saymışdı, nə düşündüsə, molla fatihə – xeyir verəndən sonra cibindəki qızıl zəncirli Quranqabını çıxardıb ona uzatdı: – Burada əlli naməlum məzar var, istəyirəm ki, hamısının üstündə «Yasin» oxuyasınız...

Molla sakit-sakit gah onun gözlərinin içində parıldayan nura, gah da əlində tutduğu gün işığında bərq vuran qızıl Quranqabıya baxdı. Zərgər sanki incə naxışlı Quranqabını onun əlində tutduğu kiçik həcmli kitabın ölçüsünə uyğun düzəltmişdi. Molla: – Mən ərəfə nəfsəh, fəqəd ərəfə rəhbəh... – deyib ona baxdı, – yəni hər kim özün tanısa, Rəbbini tanıyar. Allah sizi hifz etsin! Əllərin dərd görməsin, Xüdəhafizi-mühafizət, Cənnətdə görüşənədək!

– İnşallah, Cənnətməkanda görüşənədək, – dedi Adəm və boş Quranqabını naməlum şəhidin məzarı üstünə qoyub getdi...

Adəm, müharibə iştirakçısı kimi aldığı kiçik məvaciblə birtəhər başını girələyirdi. Gecələməyə ən çox vağzala gedərdi. Amma özünü ona bomjlar kralı kimi təqdim edən dələduza rast gələndən sonra ora da getmirdi. Evsizlik, işsizlik gah içini yeyir, gah da yaddaşını gəmirirdi. Hərdən bir oğrun-oğrun yaxınlığından ötüb-keçdiyi zibil qutularına boylanırdı. Bəzən də qürbət şəhərdə gördüyü zibilxananın xiffətini çəkirdi. Yevayla yaşadığı xoş anları yada

salırdı. Bir gün könlünə dənizdə çimmək düşdü. Di gəl ki, yay mövsümündə dənizin sahilində bir dənə də olsun pulsuz çimərlik yox idi.

O gün necə oldusa, sahilboyu gəzə-gəzə şəhərdən uzaq bir yerə gəldi. Bura şəhərin tullantıları töküldüyünə görə heç kim çimməyə gəlmirdi. Yeva kimi bir qadın burda da Adəmin qarşısına çıxma bilərdi, onu öz sığınacağına aparıb, yemək-içmək verər, çimizzdirərdi... Amma üfunət iyi verən belə yerdə qadın nə gəzirdi? Bir hissəsi tütülənən zibilliyin bir ucu da gedib dənizə çatırdı. Adamlar dükən-bazardan aldığı ərzağa qənaət etdiyindən zibillikdə yeməli heç nə gözə dəymirdi... Bir tərəfdə sahıbsız itlər bir-birinə mırıldana-mırıldana qurd basmış mal cəmdəyini didişdirirdilər. Balaca pələngə oxşayan pişik boynunu büküb, kənardan itlərə baxa-baxa miyoldayırdı. Bir-birinin payını həyasızlıqla əllərindən alan “dostlar” zibilliyə gələn təzə sakinə bir-iki ağız hürüb, it dilində «Sənin burda nə işin var?» deyib mırıldandılar. Dənizdən əsən küləksə qarışqaların ruzusunu havaya sovururdu.

Uzaqda, pullu çimərlikdə – küləfrəngidə, rəngbərəng böyük çətlərin gölgəsində yeyib-içən adamların hayküyü sahili başına götürmüşdü... Adəm kimi didərginin kölgə kimi süründüyü cəmiyyətdə heç kim ruhi qida axtarmırdı; məişət qayğısı mənəviyyat yaddaşını üstələmişdi, sərvət eşqi qeyrəti süst salmışdı. Adəm fikirləşdi ki, indiki zamanda bir tərəfdən adamları da qınamalı deyil, ərzaq məhsullarının qiyməti günü-gündən bahalaşırdı... Ağlayan çox, gülən az olsa da, dünya gülənlərə – dəniz sahilində, təbiət qoynunda istədiyi kimi keş çəkən adamlara aid idi. Dənizdə üzənlərin cəmiyyət həyatının dibində boğulanlardan xəbəri yox idi.

Adəmsə zibillikdə – dənizin on addımlığında, Zeytun ağacının altında külək tutmayan dalda bir yer tapdı. Uçuq-sökük balaca evə oxşayan taxta vaqonu Nuh əyyamında

yağışdan-küləkdən daldalanmaq üçün bura, yəqin, neftçilər gətirmişdi. İndi onların nəvə-nəticələri dənizin ortasında – dünyanın səkkizinci möcüzəsi sayılan Neft Daşlarında çalışırdılar. Orada görünən saysız-hesabsız neft buruqları, müasir kəşfiyyat-qazma qurğuları dünyanın ən güclü silahına, sahildəki qədim kor neft quyusu isə hazır məzara bənzəyirdi. «Bu da son dayanacaq!» – dedi və elə bu an vaxtı ilə Aşıq Sultanın qara zurnada çaldığı «Ərrəhman»ın sədası doldu qulaqlarına. Gözlərinin önündə dədə-baba yurdunun yandırıldığı o dəhşətli gün canlanmışdı: «Demə o zaman Cənnətməkanın özü boyda məzaristana dönəcəyi aşığın ürəyinə damıbmış!.. İndi mənim də ürəyimə damı ki, bura – bu kor quyu mənim qəbirim olacaq, dənizdən əsən küləklər də üstümü narın qumla örtəcək!». Quyunun üstündə köhnə, əldən düşmüş qurğuya baxdı, dədə-babaların zamanında par-par parıldayan qurğu indi pas atmış silaha bənzəyirdi. Kor quyunun içində gözüne günəşin yandıraraq suxarıya döndərdiyi çörək dilimləri sataşdı. Enib götürdü, bir an nəfəsini dərib, gah aşağı, gah da yuxarı boylandı; kor quyunun dibindən hər iki dünya görünürdü... Sonra çıxıb, zibilliyə atılmış vedrəylə su götürüb çörək dilimlərini islatdı, yumşalan çörəyi aparıb pişiyin qabağına qoydu. Pişik miyoldayıb quyruğunu qələbə bayrağı kimi yellədi. Zibilliyin təzə sakininə onu aclıqdan xilas etdiyinə görə «təşəkkür» etdi.

...Külək inadkarcasına hələ də zibillikdə nəsə axtarırdı. Sahilə baş vuran qırçın-qırçın ləpələrin dili ilə dəniz onu öz qoynuna çağırırdı. Adəm paltarını soyunub, əvvəl çirklənmiş köynəyini yudu, gətirib zeytun ağacının budağından asdı, sonra qayıdıb dənizin suyunu gözlərinə təpdi, çimə-çimə içində yüngüllük hiss etdi. O, su səltənətində tənha üzən balıq adama bənzəyirdi. Dəniz zibil şəhərciyinin təzə sakininə xoş gəldin deyib, ona iki kütüm balığı hədiyyə etdi. Neft qoxusu gələn dənizin bu sürpirizi o

qədər gözlənilməz oldu ki, Adəm sevincindən qışqırdı: – İlahi, verdiyin ruziyə min şükür!..

Balıqları bişirmək üçün zeytun ağacının altında ocaq qaladı. Balaca pələngin də bayramıydı, bu dəfə quyuğunu lap dik tutmuşdu. Balıqların bişməyinə hələ xeyli vaxt vardı; Adəm qalxıb zibilliyi dolaşdı. Dəniz uğuldamağında, külək də öz köhnə işindəydi. Bir cüt qağayı mətbəə kağızları tökülmüş hündür zibil təpəciyini dimdikləyirdi. Deyəsən, bura uçub gələndə ağappaq kağızları göyərçin zənn etmişdilər. Külək əsəbi-əsəbi onların qurdaladığı kağız parçalarını Adəmin gecələmək üçün əl gəzdirdiyi uçuq-sökük taxta vaqonun çərçivəsiz pəncərəsindən içeri dürtürdü. Bura onun təzə ömür vağzalıydı. Zamanın sənişin qatarından ayrı düşmüş bu taxta vaqonda ölümün yolunu gözləyəcəkdi. Hələlik ömür vağzalıının gözləmə salonunda küləklər vıyıldaırdı. O çərçivəsiz pəncərədən təkcə dəniz görsənirdi, bir də səmada qanad çalan qağayılar. Adəmin qulağına yenə Aşıq Sultanın qara zurnasının səsi gəldi. Aşığın ruhuyla bahəm qeybə çəkilmiş ilahi musiqi bu dəfə göydən yerə «Vağzalı» şəklində ələnirdi... – Yox, aşıq, toyuma gələnlər vayıma gəlməz daha... – dönüb aşığın ruhuna göstərirmiş kimi, taxta vaqona baxdı, – indi uçuq divarına kürəyimi söykədiyim bu ömür-gün vağzalımda çəkdiyim iztirablarla baş-baş qalmışam, nə halıma yanan var, nə səsimi duyan! «Ərrəhman»ı çal aşıq, «Ərrəhman»ı, Cənnətməkanın ən ağır günündə çaldığın kimi...

Bu vaxt içindən gələn tanış səsle qəmli-qəmli züm-zümə etdi: – Nəyinə qonağam bu uçuq evin? Qanad ver, bir anlıq quş olum, Allah! Küləkdən savayı kimsə yox burda... Qoyma əzabıma tuş olum, Allah!

...Yerləri-göyləri yaradan Tanrı buludların ağappaq saçını sığallaya-sığallaya dərin fikrə getmişdi. Bu an, bəlkə, öz bəndəsinin ürəyinə batan tikanları çıxarmağa fürsət axtarırdı... Bəlkə, elə bu an işi, başından aşırıdı; bir bəndəsini öldürür, birini dirildirdi. Elə bu saniyə hardasa həddini

aşan zalımı cəzalandırır, məzlumun duasını eşidib, ona mərhəmət əta edirdi.

Bir də... Birdən “uçuq ev” dediyi taxta vaqonun qapısı üstündə qızıl parçası kimi parıldayan əşya Adəmin gözlərini qamaşdırdı. Qürub günəşindən süzülən işığın zolağında bərq vuran əşyanı əl uzadıb götürəndə Adəm məməttəl qaldı, bu, cildinə nəfis naxışlar vurulmuş kitab idi; iri qızılı həriflərlə «Qurani Kərim» yazılmışdı. Adəmin qəlbi çırpındı, sövq-təbii götürüb, rütubətdən səhifələri saralmış kitabı üç dəfə öpdü, titul səhifəsində ana dilinə tərcümə olunmuş Allah kəlamını qalın cildə çap edən nəşriyyat evinin adı «Qismət» idi. Adəm “Qismət” kəlməsini təkrar-təkrar oxuyub üzünü göyə tutdu:

– Qismətinə şükür, İlahi, – dedi, – yaralı qəlbimdən tikan çıxardığın məqamına eşq olsun! – Onun qəlbinin dili açılmışdı, daha ölüvaylığın daşını bir yolluq dənizə atmışdı, Lal Adəmi suda qərq etmişdi, – tək tapınacağım Sənsən. İlahi, bu fani dünyada təkəbbürlü bəndələrin başımın ətinə yedilər, ruhumu diddilər, daha yaşamaq həvəsi qoymadılar məndə... Cənnətməkanlı dostum-həmdəميم dönük çıxıb, Sənin ixtiyarında olan ruhumu öldürdü. Ruhu özündən qabaq ölən adama küləklər yas saxlayar, dənizlər ağı deyər. Ruzi verənim sənsən. Verdiyin nemətlərə min şükür, amma bu Quranı oxuyub tamama yetirəndən sonra mənə ölüm adlı ruzi də göndər!.. Ruhumu Sənə, cismimi bu kor quyuya əmanət edirəm. Bəxt gülsə üzümə bu kor quyuda güləcək! Bu kor quyu qoy Cənnətməkana açdığım ilk qapı olsun!.. «Həmd olsun Allaha – aləmlərin Rəbbinə!» dedi və zeytun ağacının altına çəkilib, sonuncu səma kitabını açıb oxumağa başladı. Dənizin qoynundan – ya qağayının dimdiyində, ya da küləyin qanadında gətirdiyi damcılar Adəmin üzünə çiləndi. Toz basmış ayna kimi ruhuna göydən nur damlaları, şəfqət inciləri tək düşdü. Sonra küləklər nəfəsini dərib susdu, daha dənizin uğultusu

da eşidilməz oldu. Şirin suya təşnə ürəyi sərinlənir, ilahi sözə möhtac qəlbi aram-aram təskinlik tapırdı... Sonra dəniz sahilindəki sığınacağa sısqa yağış yağdı. Yağış uçuq-sökük sığınacağın çölünü, ucadan oxuduğu mübarək ayələr isə Adəmin öz içinin kirini-pasını yuyurdu. Ömür vağzalinın son dayanacağında rahatlıq duyan bulanıq könlü durulurdu, gözü-könlü ilahi nura bələnirdi... Son on ildə payız xəzəli kimi vədəsiz solub-saralan könül baxçasında, üzündə-gözündə ilahi hikmətin gülləri açılırdı. Ruhu dirçəlirdi. Yox, bura ömür vağzalinın son dayanacağı deyildi, öz doğma Cənnətməkanına gedən yolun başlanğıcı idi: «Sən hələ nə savab iş görmüsən ki, Adəm, yerin o dünyada cənnətməkan olsun? Ən böyük savab bu dünyadakı Cənnətməkanı düşməndən azad etməkdə... Dənizin səsinə eşit, yağışın səsinə dinlə!.. İlahi kəlamlarla silahlan, sonra Cənnətməkanın ziyarətinə yollan...»

...Balıqlar bişənəcən doğma ana dilində oxuduğu Quran Adəmin ruhuna qida verirdi, onun ürəyindən çıxan tikanların yerinə məlhəm qoyurdu.

...Və sonra günəş çıxdı, yağış kəsdi. Göydə ləngərlə hərəkət edən ağ buludlarsa bu an dəvə karvanına bənzəyirdi: elə bil kəcavələrində dağdan ağır xəzinə aparən karvan keçmişdən gəlib, gələcəyə gedirdi. Dənizin dalğaları ucsuz-bucaqsız qumlu səhra kimi vərəqləndi. Uzaqda – səmayla dənizin qovuşduğu yerdə bir qadın silueti görünürdü. Sanki Bulud kəcavəsindən enib dənizinin üzərili sahilə doğru gəlirdi. Əlində tutduğu al qırmızı yaylığı bayraq kimi dalğalanırdı. “Həvva!.. Həvva!” deyər pıçıldaı, – Cənnətməkanda görüşənədək, İnşallah!”

2008, Bakı

BİĞ HAQQINDA BALLADA

Vaqif Hüseynovun xatirəsinə

Nəql elədiyim bu qəribə əhvalat ötən əsrin yetmişinci illərində bizim cənub əyalətlərinin birində olub. İndi ədəbiyyat aləmində tale ulduzu parıldayan Xoşgün təxəllüslü qocaman şair o zaman rayon qəzetində ədəbi işçi vəzifəsində çalışırdı. Onun enli bığı, qıvrım saçlı redaktorla çox yaxşı dostluq münasibətləri vardı. Bəlağətli nitqi ilə hamını özünə valeh edən redaktor gənc qələm dostunun təzə şeirlərini həmişə qəzetin şənbə səhifələrində dərc edirdi. Adəti üzrə o, istirahət günlərini əməkdaşları ilə birlikdə meşələrin qoynunda keçirərdi; Qoşa bulağın ətrafında yaxşıca yeyib, içə-içə şeir oxuyar, bir-birlərinin şərəfinə gözəl sağıqlar deyərtilər...

Günlərin bir günü rayona təzə raykom təyin olundu. Zalım oğlu elə bil yuxarıdan – partiyanın xüsusi göstərişilə gəlmişdi: bütün bıqlı kadrları bir-bir dəyişib, bığsızları irəli çəkirdi. Bir gün növbə gənc şairin dostuna – enlibığı, qıvrımsaçlı redaktora da çatdı. Əvvəl o büro üzvlüyündən, sonra da dəfələrlə fəxri fərmanlara, mükafatlara, hətta “Qızıl qələm”ə layiq görülmüş qəzetin redaktoru vəzifəsindən azad edildi. Onun yerinə birinci katib özü kimi kök, qarayanız, yaşı əllini ötmüş bir adamı redaktor göndərdi.

İlk gündən redaksiyanın əməkdaşları ilə təzə redaktor arasında böyük çin səddi yarandı. O, “Şənbə səhifəsi”ni Xoşgünün üzünə bağlayıb: – Şeir zamanı deyil, canım, – dedi, – gedin malabaxanın, sağıcının, bir sözlə, sadə zəh-

mət adamının imzası ilə hər nömrəyə üç-beş yazı hazırlayıb gətirin. Bu qəzet sizin üçün nə ədəbiyyat qəzetidir, nə də incəsənət... Bu nədir? Hərə özünə bir qondarma təxəllüs götürüb. Bundan sonra kimin familiyası nədir, elə də yazsın. İmanlı qoy İmanov yazsın, Həsənli də Həsənov. Nədən yazmağı, necə yazmağı isə məndən öyrənin!.. Goruma aparmayacağam ki?!”.

Gənc şair o gündən ruhdan düşdü; işə marağı qalmadı, tez-tez xəyala dalıb, ötən günlərin xiffətini çəkdi, hətta təzə şeirlərini “Küskün” təxəllüsü ilə yazmağa başladı. Amma qəzetin bütün əməkdaşları hərdən onun kabinetinə gəlib soruşurdular: “Ey dahi insan, biz hamımız qəzetçiyik, amma sən həm də şairsən axı, bizə bir söylə görək, bu təzə redaktorun qəlbinə necə yol tapaq? Nə edək ki, işimiz əvvəlki kimi axarına düşsün?” O da öz həmkarlarının üzünə baxa-baxa dərin fikrə gedərdi.

Bu əməkdaşların hamısının sifətinə yaraşan gözəl bıqları vardı. Həftədə üç dəfə nəşr olunan, dörd səhifəlik qəzetdə elə kişi kimi çalışıb, özlərinə yaxşı gün-güzəran qurmuşdular. Kimisi təzə maşın almışdı, kimisi ev tikdirmişdi. Hər birinin camaat arasında ən azı rayon prokuroru, xalq məhkəməsinin sədri qədər xətir-hörməti, nüfuzu vardı. Ticarətdə, iaşədə əliəyrilik edənlər milisdən çox rayon qəzetinin müxbirlərindən qorxub-çəkinərdilər... İndi təzə redaktor gözlərinin odunu almışdı, hətta yolda-yolaqda keçmiş redaktora rast gələndə belə onunla görüşüb, hal-əhval tutmağı yasaq etmişdi onlara: “Əgər katib eşidibilsə, çağırıb, bürodə dərinizə saman təpər!” Saçlarına seyrək dən düşmüş təzə redaktor illərlə raykomda qazandığı idarəetmə təcrübəsini yeddi-səkkiz nəfərlik redaksiya işçilərinə tətbiq etmişdi. Heç kim onun kabinetinin qapısını döyməmiş, pencəyinin yaxasını düymələmədən içəri daxil ola bilməzdi. Təzə redaktorun ən çox işlətdiyi “Bilmədiyinizi məndən öyrənin, a bala, goruma aparmayaca-

ğam ki?!” cümləsi ştatdankənar müxbirlərin də dilində əzbər olmuşdu. “Bəs nə etməli?”. Həmkarları bədbin görkəmi ilə hamının diqqətini özünə cəlb edən gənc şairdən ağıllı-başlı cavab gözləyirdilər. Şair əvvəl istədi ki, sabah-sabah bığ haqqında qələmə aldığı ən yeni şeirindən bir-iki bənd oxusun, bununla da öz aləmində kəşf etdiyi acı həqiqəti poetik şəkildə öz həmkarlarına çatdırsın. Amma nədənsə qəlbində “yox!” deyə düşünürdü ki, bəlkə, bütün bunların hamısı bir təsadüfdür? Ya da onun bığ haqqında balladasına iş yoldaşları güləcəklər, sonra da deyəcəklər ki, bu sənin keçmiş redaktora məftunluğundan irəli gələn fantaziyadır, axı, sən onu həmişə Dədə Qorquda bənzərdirdin! Gənc şair dərindən köks ötürüb, ayağa qalxdı: “Eh, qardaşlar, söz var xalq içində, söz də var xılx içində...” – deyib redaksiyanın binasından çıxdı.

Son vaxtlar onun saç-saqqalı yaman uzanmışdı, bəzən təzə redaktor günlərlə, həftələrlə onun üzünü görmürdü. O da yaman tənbelləşmişdi, hərdən bədbin ovqatla yazdığı şeirləri paytaxtda çıxan qəzetlərə göndərirdi. Orada yazdıqlarının “ağzını-burnunu qanadıb” üstünə yollayırdılar. Bir dəfə “Sovet kəndi” adıyla tanınmış bir qəzetin son səhifəsində məktubların xülasəsində onun şeirindən sitat verilmişdi. Yeni təxəllüsünə görə hansı tənqidçisə onu qınayırdı; insanların taleyinə doğan kommunizm günəşinin gur işığından gözlərinin qamaşdığını, azad və xoş günlərdə yaşayan bir şairə yalnız Bəxtəvər, Xoşbəxt, Alqış kimi təxəllüslər yaraşdığını eyham vurmuşdu. Ona görə qəzetlərə poetik “məhsullarını” göndərməyə qorxurdu. Keçmiş redaktor həmişə şeirlərinə əl gəzdirərdi, bəzən bir uğurlu misrasına görə onu xeyli tərifləyərdi. O da ruhlanıb, yeni-yeni şeirlər yazardı. İndi düşünürdü, bəlkə, gedib, xəlvət bir güşədə onunla görüşsün?! Bəs harda? Zəmanənin “baş redaktoru” rolunu böyük məharətlə oynayan birinci katibin hər yerdə gözü-qulağı vardı. Say-seçmə kişilərin görkə-

mində uğursuz korrektələr edən bu katib şairin yaddaşına artıq orta əsrlərdən gələn zalım şah obrazı kimi həkk olunmuşdu: “Bu yolsuz rayona gələndən köhnə kişilərdən ikisinin ürəyi partlayıb, beşi qazamata düşüb, neçəsi işsiz-gücsüz qalıb...”. Fikirlər içində bir də gördü ki, redaksiyanın qonşuluğundakı bərbərxanaya çatıb. Üz-gözündən nur yağan usta onun saç-saqqalına əl gəzdirə-gəzdirə soruşdu: – Şair, çoxdandır ki, qəzetdə şerin-zadın çıxmır?

– Şeir nədir, ay usta, bu təzə redaktorun bığının altından heç adam ürəyi istiyən yaxşı məqaləni belə keçirə bilmir...

Usta güzgüləndən ona baxa-baxa gülümsündü:

– Ay sənin oyunun olsun şair. Əşi, mən səni ayıq adam bilirdim, rəhmətliyin oğlu, bəyəm, onun bığı var ki, altından da bir şey keçirəsən?

– Eh, ay usta, türkün məsəli, deyirəm...

Usta sınaıyıcı nəzərlərlə onu süzdü, deyəsən, çox şeydən xəbəri vardı: – Hə, şair, sənə bir söz deyəcəm, amma öz aramızda qalsın, onun bıqlarını mən qırxmışam. Gecənin bir aləmi evimə gəlmişdi, dedi, bəs sabah tezdən büro iclası olacaq, katib o lopabığ redaktorun pişiyini ağaca dırmaşdıracaq. Elə də oldu...

– Bilirəm, ay usta, bilirəm, əgər bizim keçmiş redaktor o lopa bıqlarını qırxdırsaydı, vəzifəsini qoruyacaqdı... Allah ona insaf versin!

Usta yenə mənalı-mənalı ona baxıb gülümsündü:

– Sən heç onun yeni kadrlarına fikir vermişən? Gör, bizim təzə katib nə qədər qadını müdir vəzifəsinə təyin edib. Axı, onların anadangəlmə bığı yoxdur.

– Doğurdan a, deyirəm, Allah sənin üzünə baxıb, ay usta, əgər qadınları da bıqlı-saqqallı yaratsaydı, indi vəzi-fəyə görə sənin evində səhərəcən növbə olardı!..

Hər ikisi ucadan güldü. Sonra usta maraqlandı:

– Bəs sənin fikrin nədir, ürəyindən yağlı vəzifə-zad keçmir?

– Ay usta, sən heç bilirsən bizim keçmiş redaktorumuz ona nə deyib? Deyib ki, mən bu dəqiqə gedib bığlarımı tərəş etdirərəm, bir şərtlə, sən də kabinetində portretini asdığın zalım oğlu Leninin bığını-saqqalını ağ rənglə boyatdırasan... – Gənc şair qəfil susub ətrafa nəzər saldı: – İksinin arasında olan bu söhbəti redaksiyada mən-dən savayı heç kim bilmir. Mən də görürəm ki, sən namaz qılan, oruc tutan Allah bəndəsisən, sənə deyirəm...

Sözün qızası, o gün gənc şair hissə qapılıb, arada xəyala da getdi. Bir dəfə qış axşamı qəzet çapa gedəndən sonra redaktorla ikilikdə oturub, möhkəm yeyib-içmişdilər. Yollar buz bağlamışdı. Evə piyada gələndə parkın içində redaktor dahi rəhbərin qarla örtülmüş bürünc heykəlinə yaxınlaşdı. Əvvəl-əvvəl gənc şair fikirləşdi ki, gör ha, bu adamın qəlbində dahi rəhbərə nə qədər məhəbbət varmış ki, gecənin bu aləmi kefli-kefli həтта onun heykəlinin qarını təmizləməyə belə ərinmir. Amma birdən gözlərinə inanmadı. Redaktor yavaş-yavaş çıxıb oturdu heykəlin çiyində. Gənc şair tələş içində ətrafa nəzər saldı, onları görən olsaydı, nə olardı?! Redaktor da sanki onun narahətçiliğini duymuşdu: “Qorxma, şair, bu gorbagor əlli ildir ki, yalançı peyğəmbər kimi öz qırmızı şüarları ilə minib bizim belimizə, at kimi ora-bura çapır, mən də heç olmasa bir dəfə bu əbləhin çiyinə mindim ki, qoy onun kommunist ruhu bizə necə əzab-əziyyət verdiyindən agah olsun...”. Sonra heykəlin çiyindən sürüşüb yerə endi. Siqaretini yandırdıb qəmli bir səslə dedi: “Bəlkə, mənə qismət olmadı o günü görmək, amma sən gəncsən, inanıram ki, bir gün gələcək sən bu heykəlin buralarda izinizə də görməyəcəksən...”. Bir də keçmiş redaktorun həmişə avazla təkrar etdiyi müdrik kəlmələr gənc şairin qulağında əks-səda verdi:

“Dırnaq ilə daş qoparmaq dağidən,
Yaxşıdır namərdə yalvarmağidən...”

Bərbərxanadan redaksiyaya dönüb, kabinetində otur-ar-oturmaz redaktor müavini sakitcə ona yaxınlaşıb soruşdu: – Bayaq o nə sözdü dedin, ay şair, nə bilim, söz var xalq içində...

Gənc şair təzə qırılmış üzünü ovuşdura-ovuşdura, onun sözünü kəsib dedi: – Yəni bu da bir məsəldir də dedim. Ay canım-gözüm, keçəl çarə bilsəydi, öz başına elə-yər də...

Redaktor müavini qırsaqqız olub, əl çəkmədi: – Val-lah, şair, bu yaşında gedib ikinci dəfə ali təhsil almışam, zarafat deyil, o boyda ali partiya məktəbinin məzunuyam, amma bu zalım oğlu redaktor gözümlün odunu yaman alıb, belə getsə, mən vəzifə üzünə həsrət qalacam... Keçmiş redaktor heç olmasa, arada raykoma haqqımda xoş sözlər deyirdi. Deyirəm, sən bilməmiş olmazsan, axı deyirlər şairlər Allaha yaxın olurlar. Bax, de görüm, nə edim ki, redaktorun gözüne şirin görünüm? Bu, yolsuzun biri, yolsuz, heç Allahın salamını almır...”.

Gənc şair bir az fikrə gedib dilləndi: – Əgər doğurdan da sən onun gözüne şirin görünmək istəyirsənsə, onda sənə bir məsləhət verim... Get qonşuluqdakı bərbərxanaya, bığlarını qırxdır, sonra gəl, gir redaktorun otağına, təzədən salam ver, hələ üstəlik ondan təzə rəhbərə də salam yolla, gör sənə nə deyəcək?!

Redaktor müavini elə də etdi. Bir neçə gün sonra məktublar şöbəsinin müdiri gülərlərlə şairin kabinetinə girdi: – Şair, xəbərin var təzə redaktorla müavinin arasından su keçmir, söz-söhbət gəzir ki, bir-iki gündən sonra onu maarif şöbəsinə müdir göndərəcəklər. Mənə de görüm bu nə sirdi? Axı bu redaktor zalım oğlu mənim gül kimi “Bəhlul Danəndənin cənub səfəri” satirik yazımın qabağına kötük yığıb... Səni and verirəm nəşriyyatda toz bas-

miş o qiymətli külliyyatına, mənə yol göstər! Redaktor müavini deyir ki, bu sirri ancaq sən bilirsən...

– Guya sən onun sir-sifətində heç bir yeniliyi hiss etmədin? Balam, bu təzə redaktor gələndən bəri nə yaman yerəbaxan olmuşuz? Bir başınızı qaldırıb, qarşınızdaki adamın üzünə də baxın də... Bir halda ki, sən buna sirr deyirsən, onda söyləyim, dur ayağa, get qonşuluqdakı bərbərxanaya, bığlarını qırxdır, sonra da gəl Bəhlul Danəndənin dilindən qələmə aldığın o felyotonu apar qoy redaktorun qabağına!

Məktublar şöbəsinin müdiri iki saatdan sonra yenə gənc şairin yanına gəldi. Bu dəfə sevincindən onu bağrına basdı: – Şair, sənə eşq olsun, məndən sənə əla bir qonaqlıq düşür, – dedi, – sənin sayəndə Bəhlul Danəndənin bəxti açıldı, bundan sonra yenə qamış atını minib, kəndbəkənd çapacaq, əyər-əskikləri üzə çıxaracaq. Amma heyif o bığma, onu mənə hərbi xidmətdə rus generalı belə qırxdıra bilməmişdi.

...Üç-dörd aydan sonra bıqsız redaksiya əməkdaşlarının hamısı jurnalistlər ittifaqına üzv oldu. Gənc şairlə xüsusi müxbir Qara Mətin həmkarlarının döşündəki qızılı qələm ucluğu olan nişana qibtə hissiylə baxsalar da, öz bığlarından vaz keçməyi ağıllarının ucundan belə keçirmirdilər. Artıq keçmiş redaktor dünyadan köçmüşdü, əlli yaşa çatmamış infarkt keçirmişdi. Raykomun birinci kəbinin qorxusundan Küskündən savayı nə xəstəxanada ona baş çəkən oldu, nə də öləndən sonra yasına gələn... Gənc şair ustadının xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq bığlarını bir az da uzatdı. Qara Mətin isə eldə-obada Bığ Əli adıyla tanınan xeyirxah bir kişinin oğluydu. Letuçka zamanı hər ikisinə irad tutan redaktor: “Burdakıların hamısı mənim iş metodumu tez öyrəndilər. Amma siz ikiniz də tərssiniz, hələ də yazılarınızdan nə təsərrüfat qoxusu duyuram, nə də kənd-kəsək ab-havası, əşi, yoldaşlarınız kimi məndən nümunə götürün, öyrənin də, goruma aparmayacağam ki?!”.

Hər dəfə təzə redaktor “gor” deyəndə gənc şair keçmiş redaktoru xatırlayırdı. Son vaxtlar tez-tez qatmaqarışıq yuxular görürdü. Görürdü ki, qarayanız, boynuyoğun raykom əlinə özü boyda yekə qayçı götürüb, vəzifəli-vəzifəsiz rayondakı bütün kişilərin bıqlarını kəsib-doğrayır. Sonra hündür kürsüyə çıxıb, bar-bar bağırır ki, baxın, bu alətlə mən bıqlarını qırxdıra bilmədiyim kişilərin ömrünü qayçılayacağam... Bu vaxt əyninə kəfən geymiş keçmiş redaktor kürsüyə çıxıb, acıqlı nəzərlərlə raykomu süzürdü: “Kimi qorxuzursan, ay zalım oğlu, atan atam kimi kişilərə otuz yeddidə qənim kəsilmişdi, özün də mənim kimi kişilərə yetmiş yeddidə...” Dədə Qorqudsayağı səsi zəlzələ kimi salonu titrətdi. İclasdakı vəzifəli adamlar bircə anlıq elə bil o biri dünyaya – köhnə divarları get-gedə çat verən nəhəng gor evinə düşmüşdülər. Əyninə kəfən geymiş redaktorun şairanə çıxışı hamısının ürəyindən tikan çıxartsa da əlində yekə qayçı tutmuş raykoma tərəf baxıb, əl çalmağa qorxurdular.

“Burda nə siyasət var, nə də ki bir partiya.

Adamın vicdanını gətirirlər ortaya.

Vicdanlar darı boyda, vicdanlar yanar, sızlar,

Adam çox, vicdansa az, nə çoxdur vicdansızlar...”

Gənc şairə arxa cərgədən ayağa qalxıb dəli kimi əl çalanda diksinib, yuxudan oyanmışdı. “Bəs deyirlər tək əldən səs çıxmaz...” – deyə öz-özünə pıçıldamışdı. Qəlbində düşündü ki: “Sabah mütləq gedib, onun məzarını ziyarət edəcəyəm. Rəhmətliyin ruhu, yəqin, bizim kimi dirilərdən incikdi...”

Keçmiş redaktorun məzarına Qara Mətinlə birlikdə baş çəkdilər. Bıqsız əməkdaşlara demədilər, yəqin, hərəsi bir bəhanə tapıb üsulluca aradan çıxacaqdı...

Bir dəfə yay günü məktublar şöbəsinin müdiri gənc şairi də götürüb meşədə ziyafət məclisinə apardı. Qonaq-

lığa gələnlərin çoxu vəzifə sahibləri idi. Gənc şairdən savayı hamısı bıqsız idi. Vəzifə onları bir-birinə yaxın, dost-doğma eləmişdi. Elə bil təbiətin bu gözəl güşəsi yalnız onlar üçün yaranmışdı. Meşəyə çökən sükutu qədəhlərin cingiltisi pozurdu. Bir də “Qoşa” bulağın həzin zümzüməsi. Kimsə şairdən xəbər aldı ki, təzə nə yazır? O da ayağa qalxıb, əlindəki badəni yerə qoydu, boğazını arıtlayıb sözə başladı: – Mən bu gün sizə iki şeir oxuyacam, biri özümün “Bıg haqqında ballada”sı, ikincisi, rəhmətlik redaktorumuzun “O dünyadan məktub” şeiridir.

Bu zaman məktublar şöbəsinin müdiri onun pencəyinin ətəyindən dartıb astadan pıçıldadı: – Səni and verirəm əziz-giramıların canına, heç birini demə, ağlını başına cəm elə, bax, gör, buradakılar kimdir, nəçidirlər.

– Mənim bir əla sağlığım var, ondan sonra şair hansı şeiri deyər özü bilər, – deyəsən, bayaq sual verən adam öz günahını başa düşüb, ayağa qalxdı. – Gəlin bu badələri bizim rayonun rəhbəri yoldaş...

– Lənət şeytana, – deyə şair ucadan qışqırdı, – Məni burada öldürsəniz də onun sağlığına içən deyiləm, bizim o dağ boyda redaktorun evini yıxdı, balalarını yetim qoydu. Bu rayonda katibin qorxusundan bir nəfərin kişiliyi çatmadı ki, küçədə görəndə ona Allahın salamını versin! Axı sizin çoxunuz onunla elə burada duz-çörək kəsmişdi, dostluqdan, kişilikdən dəm vurub, sağlığına badə qaldırmışdı. Bəs onda xəstələnib yorğan-döşəyə düşəndə niyə ona baş çəkmədiniz? Bəs niyə öləndə yasına getmədiniz? Onun məzarının yerini biləniniz belə yoxdur!

Məclisdə hamı bir-birinə baxıb fikrə getdi. Kimi siqaret yandırdı, kimi sərin bulaq suyu içdi. Kimi də “Qoşa” bulağın ətrafında keçmiş redaktorla yeyib-içdikləri günləri xatırlayıb dərindən ah çəkdi. Meşə də sanki doluxsunmuşdu, ağacların kirpik boyda yarpaqlarından yaş asılmışdı.

Gənc şair ilk dəfə idi ki, məclisdə qalmaqla salırdı, məktublar şöbəsinin müdiri guya sərxoşdu deyə onu tez

uzaqlaşdırıb, maşınına sarı apardı: – Əgər bundan sonra səni belə məclislərə gətirsəm, onda mənim əba-əcdadıma lənət olsun! Beş dəqiqədən sonra burda olanların hamısını katibə çatdıracaqlar. Allah sənə gül kimi istedad verib, amma bir qram ağılın yoxdur! Yaxşı ki, redaktor burda deyil, Moskvaya müalicə olunmağa gedib, gələndən sonra bilsə, gör, bizə nə toy tutacaq!

...Bir aydan sonra redaktor gəldi. Ortaboylu, qırmızı-sifət məsul katib bir-bir otaqları gəzib, pul yığdı: “Ayıbdı, bir şey alıb, kişini evində ziyarət eləyək, xəstəyə baş çəkmək savabdı...”. Bıqsız əməkdaşlar aldıqlarını Qara Mətinlə, gənc şairin qoltuğuna verib, ərklə redaktorun evinə üz tutdular. Redaktor işçilərinin gəlişindən xəbərdarmış kimi onları qapıda özü qarşıladı. Qonaq otağında açılmış süfrəyə hər cür naz-nemət düzülmüşdü. Redaktor onları süfrəyə dəvət etdi. Onun yan-yörəsində iki pişik gəzib-dolaşırdı – biri qara, o biri kürən. Redaktora xoş gəlsin deyər bıqsız əməkdaşlar az qaldı ki, pişiklərlə də hal-əhval tutsunlar. Gənc şairlə Qara Mətin bir-birlərinə baxıb, xəlvətcə göz vurdular. Şair təkrar pişiklərə baxanda heyrdəndən yerində-cə donub qaldı, ona bir an elə gəldi ki, bu pişiklərin ikisində də çatışmayan oxşar cəhətlər var. Amma o oxşarlığın nə olduğunu bir an dərk edə bilmədi. Məktublar şöbəsinin müdiri zarafatla dedi ki, bunların biri yüz faiz şairdi, o biri də Qara Mətin... Hamı qəhqəhə çəkib güldü. Hətta Qara Mətin də... Gənc şairin bədəni gizildədi, qulaqlarına sanki keçmiş redaktorun səsi gəldi: – Yox, – dedi, – gənc şair, – hamı lal-dinməzəcə dönüb ona baxdı, elə bil onlar da keçmiş redaktorun səsinə eşitdilər, – diqqətlə baxın, bu pişiklər də sizə oxşayır, çünki onların da bığını qırıxıblar. Hamı dönüb redaktorun dizləri üstə xumarlanan pişiklərə baxdı. Doğurdan da pişiklərin bığları qayçılanmışdı. Araya qəfil çökən sakitliyi redaktorun xəstəhal səsi pozdu: – Süfrəyə buyurun, nemətlərdən nuş eləyin...

Gənc şairlə Qara Mətin yenə bir-birinə baxıb göz-qaş etdilər. “Nuş edin” kəlməsindən sonra hər ikisinin qulağında redaktorun ən çox işlətdiyi ifadə səsləndi: “Goruma aparmayacağam ki?!”.

Bir azdan süfrəyə plov da gətirildi. Gənc şairlə Qara Mətin məmnun-məmnun çini buluddan iri qaşıqla boşqablarına plov çəkib, süfrədəki hər nemətdən dadırdılar. Bığsız əməkdaşlarsa gah bir-birinə, gah da yuxarı başda oturan redaktora baxıb udqunurdular.

Redaktor hələ ağzına bir tikə xörək qoymamış, cibindən çıxardığı həblərdən bir-ikisini atdı. Sonra yavaş-yavaş öz boşqabına xırda qaşıqla kişmişli plovdan çəkdi, üstünə bir-iki tikə ət qoydu. Bığsızlar redaktora baxıb, onun hərəkətlərini yamsılaya-yamsılaya özlərini tox tutmağa çalışırdılar. Amma hamısı nigarançılıq içində gözləyirdi ki, redaktor ağzına bir qaşığıq yeməkdən aparsın, sonra onlar da rahatca yeməyə başlasınlar. Elə bu zaman redaktor gözlənilməz bir hərəkətlə onların ümidlərini puç elədi. O, qarşısındakı boşqabı əyilib pişiklərin qabağına qoydu. Onları tumarlaya-tumarlaya əzizlədi. Sonra əsnəyə-əsnəyə Moskvadakı həkimləri təriflədi. Məktublar şöbəsinin müdürinə onlara cənub sovgatı – limon, mandarin, feyxoə yollamaq üçün ev ünvanlarını verdi.

...Bığsız əməkdaşlar süfrədə get-gedə soyuyan xörək-lərdən gözlərini çəkib, aşağıbaşda yanbayan oturub, ləzzətlə yeyib-içən bıqlı əməkdaşlara – gənc şairlə Qara Mətinə həsədlə baxıb, tez-tez dərinə köks ötürürdülər.

...Xəstə ilə xudahafizləşib redaksiyaya qayıdanda kefi kök, damağı çağ gənc şair qəzetin bığsız əməkdaşlarına həvəslə “Bığ haqqında ballada”sını oxuyurdu.

May, 2008

NƏVƏTERAPİYA

Deyirlər ki, ən böyük ixtiralar ehtiyacdən yaranıb. Düzü, ömrümün çoxunu ehtiyac içində keçirsəm də, bu vaxta qədər nə bir ixtira etmişəm, nə də kəşf-filan.

...Ağlım kəsəndən görüb, duyub, dərk etmişdim ki, dədəm heç vaxt qapısına borca gələn adamları əliboş qaytarmazdı. Rəhmətlik deyərdi ki, kişi gərək pulu canına çəpər eləsin, canın pula-paraya yox! İmkanlı olduğum vaxtlarda mən də pulla o cür davrandım. Kaş, zamanın cilovu olaydı... Aradan illər axar su kimi ötüb keçdi, dünyada çox şeylər dəyişdi. Pul da zamanın amansız rəftarını görüb, çox adamdan üz döndərdi...

* * *

Ötən çərşənbə axşamı elə oldu ki, xeyir bir işə görə dədəmin borc verdiyi kişilərdən birinin şanlı-şövkətli övladının qapısına borc almağa getdim. O, dolayısıyla borc verməkdən imtina edib, dədəmi bir xeyli təriflədikdən sonra dedi:

– O vaxt uşaq idim, papama hər dəfə borc pul verəndə elə bilərdim, sənin dədənin pulu-parası tükənməz, amma bilki parlament seçkilərində özüm kalan xərcə düşəndə bildim ki, o vaxt çox yanılmışam... Fikirdən indi də ürəyim ağrıyır, dalağım şişib, şəkər də mənə qənim kəsilib! Bu qədər xərcin xiffətindən canım çıxacaq, vallah! Müali-cəyə getməyə belə qəpik-quruşum qalmayıb...

Bunu deyib, bayaqdan “xərc-xərc” dediyini rəqəmlə dilə gətirəndə gözlərim az qala kəlləmə çıxdı. İlahi, dedim,

bu adam iyirmi ildir ki, millət vəkili olmaq üçün əldən-ayaqdan gedir. Əgər hər beş ildən bir seçki “təşviqatına” məsrəf elədiyi pullara zavoddan-fabrikdən tikdirsəydi, qəsəbəmizdə bir nəfər də işsiz-gücsüz cavan qalmazdı. Qanım bərk qaraldı... Pulu ağılından beşqat artıq olan “xəstə” biznesmen-vəkillə vidalaşib, kor-peşman evə dönsəm də qamətimi şax tutmuşdum. Şükür edirdim, canım ki, salamatdır. Yəqin, kasıb üçün sağlamlıq özü də qiymətli sərvət, əvəzsiz sərmayədir. Bu düşüncələrin qoynunda divanda uzanıb, televizora baxırdım ki, reklam çarxlarında təkrar-təkrar verilən iki elan diqqətimi cəlb etdi. Birinci elan “Ankara” tibb mərkəzində jurnalistlərin pulsuz müayinə olunacağı barədəydi. O biri elanda isə Aşura günü məscidlərdə qanvermə aksiyasının keçiriləcəyi bildirilirdi. Açıqı, jurnalistlərin pulsuz müayinə olunması xəbərinə çox sevinsəm də, acı bağırısaq kimi uzanan tıxaclar ucbatından göstərilən ünvana getməyə tənbəllik edirdim. Bir də ki, mənim haram ağrıyır ki, müayinəyə də gedim? Ən yaxşısı, bəlkə, mən də gedim evimizin yaxınlığındakı məsciddə, qan verim?.. Bunun həm xeyriyyəçilik, həm də xilaskarlıq missiyası olduğunu düşünəndə lap cəsarətləndim. Nə isə, qərara aldım ki, sabah gedim məsciddə qan verim.

...Məscidin həyətində qan vermək üçün dayanan adamların növbəsini görəndə ürəyim dağa döndü. Bu fədakar adamların cərgəsinə qatılıb, növbəmi gözləyə-gözləyə bir az acılı-şirinli, bir az da rəngli düşüncələrə daldım. Düşüncələrimdə qan çeşməsi kimi qara neft, qara neftin göy pulları, göy pulların da bir-birinin üstünə qat-qat çinlənib yığıldığı məmləkətin dürlü-dürlü kaşanə bankları... Bizim qanımız da vardı, dünya bazarında günbəgün

qiyməti artan əla neftimiz də, neftdən gələn pulların saxlandığı banklarımız da...

Xəyalımda həmin pulları dünyada yaşayan bütün soydaşlarımıza böldüm və gördüm ki, yer üzündə bizdən varlı xalq yoxmuş...

Bu zaman növbədəki adamlardan kimsə dedi ki, bizim qanımızı burdan “Mərkəzi Qan Bankı”na göndərəcəklər... Bank sözü mənim düşüncələrimi dəyişdi, onlara başqa çalar qatdı. Deputat eloğlumun söylədiyi o böyük rəqəmi gözümün qabağında canlandırıdım. Ağılı olsaydı, heç olmasa, o qədər pulu bankda saxlayardı, kalan faiz alardı... Amma görünür, hər iş adamı siyasətə qoşulduqca illərdən bəri üst-üstə yığmış “kirli camaşırlarını” örtbasdır eləyir, çirkli pullarının üzə çıxmasına fürsət vermirdi. Bəlkə, deputat mandatı da pulunu balta kəsməz eloğluma zirehli qalxan kimi lazımımış? Son dəfə onun yaşadığı villaya uzaqdan baxanda, nədənsə qələm dostumun “bu malikanədə hər şey var – insandan başqa” fikrini xatırladım... Yox, daşqəlbli də olsaydı, o, böyük, şişman insan idi, özü də ictimai-siyasi xadim idi. Düzdür, belələri, dədəm demişkən, canını puluna sipər edərdi, amma pulun banklara öldürsəydin də etibar etməzdi... Belə adamların heç vaxt nə banklarda, nə də evdə saxladığı pullar özünə qismət olur... Amma mənim “Mərkəzi Qan Bankı”ndakı üçüncü qrup müsbət işarəli qanım, bəlkə, elə özümün, ya irsi qan xəstəliyindən əziyyət çəkən hansısa körpənin, ya da düşmən gülləsindən yaralanmış igid bir əsgərin həyatını xilas edəcəkdi?! Mütləq bu qan kiməsə lazım olacaqdı... Nəhayət, iki saatdan sonra növbə mənə çatdı. Ağ xalatlı tibb bacısı qan təzyiqimi ölçüb, təəssüflə başını buladı: – Olmaz! – dedi.

– Niyə? Sapsağlam adamam...

– Qan təzyiqiniz çox yüksəkdi, nəbziniz də normadan 20-30 dəfə artıq vurur...

Mən etiraz etdim, belə çıxır iki saat əbəs yerə növbə gözləmişəm.

Uşaq vaxtı eşitmişdim ki, təzyiqi qalxan adamlardan qan alırlar. Bunu deyəndə həkim xanım dilləndi:

– Düzdür, amma bizim sizdən götürdüyümüz o xəstə qan heç kimə lazım olmayacaq!..

Xanım qız pərt olduğumu görüb, sonra mehribancasına əlavə etdi ki, kardioloq həkimə müracət edin, təcili müayinə olunun, məncə, təzyiqiniz ürəklə bağlıdır... Birdən televizordakı Ankara tibb mərkəzinin pulsuz müayinə elanını xatırladım:

– Məsləhətinizə görə çox sağ olun! – dedim, – elə günü sabah həkimə gedərəm!

Çölə çıxıb, köhnə məhəccərləri sürtülmüş pilləkəndən üzəşəgi enə-enə qan vermək üçün növbədə fədakarcasına dayanan, ən azı mənim qədər sağlamlılıqlarından bixəbər adamlara baxıb, dərindən köks ötürdüm.

Və ölümün nəfəsini duymuş adamlar kimi tez məscidin həyətindən uzaqlaşdım.

“Mənim xəstə qanım heç kimə lazım deyilmiş...” Sözə bax! Axı heç yerim ağramırdı. Bu nə işdir? Kasıb da olsaydım, sağlamlılıqla təsəlli tapıb öyünürdüm, amma indi tale bunu da mənə çox gördü...

Evə gəlib təzyiqi ölçən elektron aparatı biləyimə bağladım. Hə, deyəsən, ağrısız-filansız əməlli-başlı xəstəydim... Qorxdum.

Ertəsi gün iki il qabaq nəşr olunmuş kitabımdan bir nüsxə götürüb, tibb mərkəzinə yollandım. Baş həkimə kitabımı verib, pulun baş rolda olduğu indiki zamanda bizim kimi kasıb qələm sahiblərinə təmənnasız göstərdiyi qayğı-keşliyə görə minnətdarlıq etdim.

O, bu təşəbbüsün kişilərin qədir-qiymətinə bilən hansısa qadın jurnalistlər qurumu tərəfindən irəli sürüldüyünü bildirdi. Və elə mərkəzin ən gözəl gənc xanımlarından birini kabinetinə çağırıb, məni bir-bir müayinə kabinetlərinə

aparmağı ona tapşırıdı. Üç saatdan çox çəkən müayinədən sonra kardioloq həkim mənə Türkiyədə istehsal olunmuş “Ayra” adlı bir həbdən alıb, hər səhər ikidəbir hissəsini qəbul etməyi və təzyiqimi ölçüb, ikigündən bir onunla telefon əlaqəsi saxlamağı tövsiyə etdi.

Ürəyimdə “Ayra... ayra” – dedim, sonuna bir “n” yazılısaydı, olardı “Ayran”.

Aptekdən “Ayra” alıb, bir-iki gün qəbul etdim. Bədənimin ağrımayan bir üzvü qalmadı. Kardioloq həkimə zəng vurdum. Dedi, belə hallar olur, əsas odur ki təzyiqiniz aşağı düşür! Yox, bir təziqə görə bədənimin digər üzvlərindən vaz keçə bilməzdim. İnternet vasitəsilə dünyanın Amerika, Rusiya, Almaniya kimi ölkələrində təcrübə keçən virtual həkimlərə məni narahat edən sualları yazıb göndərdim. Cavablar müxtəlif olsa da öyrəndim ki, təzyiq “gizli qatildir”. Onunla zarafat etmək olmaz. Məni çalışdıqları adlı-sanlı klinikalara dəvət edənlər də az deyildi. İlahi, bu şəhərdə nə qədər gözəl, dəbdəbəli, bərbəzəkli (banklardan və şadlıq evlərindən də çox) tibb mərkəzləri var. Müalicə bir yana qalsın, təzədən müayinə olunmağa pul lazım idi. Uzun söhbətin qıtası, həkimdən, dava-dərmandan imtina edib, həftə sonuna kimi hər gün səhər-axşam təzyiqimi ölçüb məyus olurdum...

Şənbə günü nəvələrim bizə gəldilər. Həmişə olduğu kimi oyuncaqlarını da özləri ilə gətirmişdilər. Bir an xəstəliyimi unudub, onlarla oynamağa başladım. Həsənlə oyuncaq kubiklərdən ev tikdik, sonra Tariyellə Fəridin tapançalarının tətiklərini çəkəndə lülələrindən qırmızı-yaxıl işıqlar çıxan oyuncaq silahlarıyla dava-dava oynadıq. Uşaq vaxtı belə oyuncaqları xəyallarıma gətirə bilməzdim. Dava-dava oynayanda taxtadan oyuncaq silahlar düzəldər-

dik. İndi o illərin “acığına” nəvələrimin oyuncaqlarıyla doyunca oynayıb, gözümün qurdunu öldürürdüm...

İlahə baxçada öyrəndiyi təzə şeirlərdən söylədi... Balaca Həsənin özündən uydurduğu nağıllarda mən də var-dım... Həsən balaca olduğundan şirin danışır-dı. Mən ömrümdə ilk və son şeiri də onun dünyaya gəldiyi gün – düz əlli yaşım-da yazmışdım:

Tanrı qismətidir, hədiyyəsidir,
Tariyelim, Fəridim, bir də İlahəm,
50-ci yaşıma özün yetirdi,
Balaca Həsən də onlarla bahəm...

İndi o balaca Həsən çiynimə çıxıb oturmuşdu, Fəridlə Tariyel məni “əsir alıb”, əl-qolumu bağlamışdılar. İlahə onlara:

– Babamın qollarını açın, yazıqdı, – və alnımın tərini silib, üzümdən öpə-öpə, – o, bizim şirin babamızıdı... – deyirdi. Həsən bacısından soruşurdu:

– Nuru baba niyə şirindi ki, bal qazanına düşüb?

Bu zaman məni gülmək tutdu. Fərid ciddi tərzdə qardaşına:

– Komutanım, əsir aldığımız bu adam gülür, – dedi...

– Gülmək də, danışmaq da əsirlərə yasaqdı, – Tariyel amiranə səslə dilləndi və İlahəyə, – sən qızsan, biz əsgərlərin işinə qarışma, get nənəyə kömək et, – dedi.

İlahə sakitcə mətbəxə – nənəsinin yanına getdi.

...O gün hava yağmurlu olduğundan bütün günümüzü evdə keçirdik. Səs-küyümüzə həyat yoldaşım içəri girdi:

– Uşaqlar, babanızı incitməyin, axı xəstədir! – dedi.

Birdən yadıma düşdü ki, bu gün təzyiqimi heç ölçməmişəm. Oyun bitər-bitməz durub, təzyiqölçəni dolabdan götürüb qoluma taxdım. Hamıya: “bir dəqiqə susun” – de-

dim və gözlərimə inanmadım. Nəbzim də qaydasına düşmüşdü, təziqim də...

– Necədir? – deyə yoldaşım tez xəbər aldı...

– Əladır, – dedim, – əla...

Nəvələrim də xorla “Ura” qışqırır sevindilər...

Ağır hipertenziya deyilən “Gizli qatil” üzərində asan qələbə qazanan nəvələrimi bir-bir bağrıma basdım...

– Hə, deyəsən, indicə belə bir müalicə üsulunu kəşf etdim: Nəvəterapiya!

Axşamüstü atası Fəridlə Təriyəli aparmağa gələndə qapıdan çıxı-çıxa Fərid dedi ki, baba bizə de ki, yolunuz açıq olsun!

– Yolunuz açıq olsun, – dedim. Marağım güc gəldi, soruşdum ki, ay Fərid, bəs mən sizdən çıxıb, evimizə gələndə niyə, baba, yolun açıq olsun, demirsən?

– Ona görə ki, sənin məşinin yoxdur, baba, tıxaca düşmürsən!

Beş yaşlı Fəridin bu məntiqi cavabına doyunca güldüm.

O gün, İlahə ilə Həsən ata-anasından icazə alıb bizdə qaldılar. Bazar günü hava yaxşı olduğundan birlikdə gəzməyə getdik...

...Bax, beləcə, indi hər şənbə-bazar günləri nəvələrin gəlişini dörd gözlə gözləyirəm. Nəhayət, mən də ömrümdə bir şey kəşf etdim: özü də dava-dərmansız müalicə üsulu olan NƏVƏTERAPİYANı...

Dekabr, 2010

PREZİDENTİN İTİ

P.Ağaoğluna

...Dənizdən əsən səhərin həzin mehi xəfif neft qoxusunu ana təbiətin doğma nəfəsi kimi ruhumuza çilədi. Dedim: – Bizə çatan bu qoxudur, bir də dənizin hərdənbir küləklə göndərdiyi quruca salamı.

– Çörçill demişdi ki, neft kralıçadırsa Bakı onun tacıdır, – Paşa müəllim fikrinin ardını söyləmək istəsə də Qəmgin təxəllüslü şair yerindən dəniz kimi kükrəyib coşdu:

– Canım, bəsdirin də, sabah-sabah bu təmiz havada heç olmasa siyasətdən danışmayın! Axı yerin də qulağı var, – deyib əlini havada yelləyə-yelləyə bizdən bir qədər kənara çəkildi. İrəlidə böyük bir itlə səhər gəzintisinə çıxan sısqə kişini görək geriə döndü.

Şair itdən yaman qorxurdu. Uşaq vaxtı onu it qapmışdı. Harda it görsəydi həmin əhvalat yadına düşürdü. “İlan vuran ala çatıdan qorxar!”. Bəlkə, o qəmli xatirələr danışmağa, bədbin şeirlər yazmağa elə o uğursuz hadisədən sonra başlamışdı? Ona görə hamımız bu geniş parkda itlərin gəzib-dolaşdığı yerlərdən uzaq olardıq... Paşa müəllim bir cüt qocaman xan çinarın baş-başa verdiyi həmin xəlvət guşəyə zarafatla Qəmgin adına mədəniyyət və informasiya mərkəzi deyirdi...

Mənim fikrimi ən çox özünə cəlb edən sısqə kişinin gəzdiyi itə ingiliscə, orta yaşlı sarışın qadınınsa öz küçüklərinə rusca əmrlər verməsi idi. Vasif pıçılıtlı ilə mənə dedi ki, o yekə, yarım arşın dili olan it hansısa varlı bir əcnəbi-

nindir. Onu gəzdirən kişi xeyli vaxt işsiz imiş. Əli çörəyə çatsın deyə ingilis dilini öyrənməyə məcbur olub. Zəhməti hədəf getməyib. B.B.-li iş adamı öz sevimli itini gəzdirməyi, çimizzirməyi, bir sözlə, ona doğma övladı kimi qulluq etməyi bu bəxtəvər kişiye tapşırıb... “B.B.-li iş adamı nə deməkdir?” soruşanda dedi ki, B.B.-li, yəni Böyük Britaniyalı, ola bilsin ki, o iş adamı ingilis yox, şotlandiyalı, ya da irlandiyalı olsun...

Qərək, ingilisin nacins iti, rusun ayağı qulağından gödək cins tulaları bizdən xeyli aralı gəzib-dolaşsa da elə bil dırnaqları ilə içimizi-çölümüzü cırmaqlayırdılar: – Çörçill elə deyib, Lenin belə... Mənsə deyirəm, yerin də qulağı var, vəssalam, – Mehdi Qəmgin adəti üzrə fikrini ucadan təkrar etdi, – Yox bir, “more vaşı, neft naşı”. Elə bil Lenin bu sözü deyəndə yanında olub!... O gorbagorun zamanında bizim dənizdə heç neft çıxarılmırdı.

– Yerın qulağı olduğunu deyə bilmərəm, amma bu ağacların dili olsaydı, onlar da hökumətdən əməlli-başlı güley-güzar edərdilər, – Həmişə məhəbbət mövzusunda söhbət edən Aydın da bu dəfə peşəkar siyasətçi kimi fərziyyələr yürütdü, – yaxşı, bəs bu ağacları niyə kəsib – doğrayırlar? Çünki harın bir məmurun oğlu özəlləşdirib buranı, özünə orta əsrlərin feodalları kimi qəsr, ya da qala tikdirəcək, baxın, o Nargin adasına, düz burdan təpənin başından ora asma körpü də çəkdirəcək...

Hamımızın zarafatla tərəkəmə çağırduğımız pəhləvan cüssəlli Mətləb də meydana atıldı: – Pah atonnan, nə məmur atanın gözü doyur, nə də papanın gül balasının, – dedi, – bəs bu camaatın harada təmiz hava almağını heç kəs fikirləşmir?

– Onlar yalnız özlərini fikirləşirlər! Və öz xoşbəxt gələcəkləri naminə şəhərin keçmişini satıb kapitəla çevirirlər!

– Qəmgin müəllim düz deyir, – dedim, – “böcək” deyilən bir kiçik aparat var, bəlkə, burada da ağac-uğaca

quraşdırıblar, vallah, işsiz qalmağımız cəhənnəm, yaxamızdan tutub çəkərlər ora-bura, ailə-uşaq yanında xəcalətli qalırıq, heç olmasa quru nəfəsimiz gedib gəlir...

– Gördünüz, mən bilməyən şeyə qurd düşər! – Qəmgin qamətini şax tutub, qürrələndi, – Çax-çux baş ağrıdar, dəyirman bildiyini eylər...

– Siz niyə belə ağ ciyər olubsunuz, əşi, heç olmasa, bu xəlvət yerdə içimizin ağrı-acısını boşaldırıq! Məgər bu boyda şəhər onlara azlıq edir, üstəlik gəlib bu təpəyə də göz dikirlər?! – yaşca hamıdan böyük olan Paşa müəllim Kiçik Torpaqdan olduğundan aramızda yeganə vəzifə sahibi idi. Həm də şəhərə gəldiyi qırx il olardı. Dediynə görə bu ərazidə vaxtilə “JEK” müdiri də işləyib... İndi o da təəssüf hissiylə vur-tut 20 il bundan əvvəl “Lenin piki” deyilən hündürlükdən təpənin ətəklərində kökündən kəsilən ağaclara baxıb dərindən köks ötürdü, bu ağacları ilin yaz vədəsi kəsmək ikiqat cinayətdir dedi.

...İri çopur daşları, qədim-qayım yovşanlı qayaları, sıx şam və zeytun ağacları ilə əzəmətli görünən təpə mum kimi əriyirdi. Bir tərəfdə yanacaqdoldurma məntəqəsi, bir tərəfdə şadlıq evi, super marketlər, bir tərəfdə göydələnlərin özülü qazılırdı. Paytaxta hərəməz uzaq bir əyalətdən gəlsək də – dəniz mənzərəsi görünən bu hündür təpənin üstündə tanış olub, bir-birimizə isinişmişdik. Hər gün səhər tezdən şirin yuxumuza haram qatıb, elə bil bura təmiz hava almağa yox, uzaqlara – gəldiyimiz yerlərə boylanmaq üçün qalxırıdık. Mənə ən çox uşaqlıq çağlarımı xatırladan bu təpə idi. Doğma ana kimi uşağa da, böyüyə də qucaq açmışdı. Üçqat boyunbağı kimi təpənin boynuna dolanan əyri-üyrü yollar, enişli-yoxuşlu dar çıxışlar üzü aşağı – dənizin sahilinəcən uzanıb gedirdi. Sağlamlığının qeydinə qalan adamlar cığırqlarla o yan-bu yana qaçır, idman edirdilər...

– Harınlaşmış iş adamları bu zeytun ağaclarının axırına çıxacaqlar...

– İş adamları kimdir ki, özbaşına da iş görsünlər, – Qismət etiraz etdi, – şəhər merinin icazəsi olmadan bu ağacları kəsməyə kimin cürəti çatar?

Beləcə söhbət təzədən qızıışdı. Kəsilmək üçün “növbə” gözləyən yamyaşıl şam və zeytun ağaclarının arasında gəzib, nəfəsi neft qoxuyan dənizin havasından uda-uda dağ boyda TƏPƏNİN dərini çəkirdik.

Dəmir dişli buldozerin, ekskavatorların mühasirəyə aldıqları bu nəhəng təpənin qoynuna sığmayan qocalı-cavanlı ağaclar da əllərini göyə açıb, sanki Tanrıdan imdad diləyirdilər: – İlahi, bu zalımları rəhmə gətir, qoy kökümüzü kəsib bizi məhv etməsinlər...

– Bura vaxtilə şəhəri yaşıllıqla təmin edən böyük pitomnik idi. Hər növdə ağac şitilləri yetişdirilirdi...

– Rüşvətxor məmurun nə vecinədir ki, bu ağaclar susuzluqdan yanır, gövdəsi baltalanır, ya da kökündən mişarlanır... Kökündən kəsiləsi ağac varsa, o da rüşvət “ağacı”dır, bütün naqisliklər ondan pöhrələnir... Pula səcdə edənlər, Allahı da unudublar, bəndəni də!

– Guya korrupsiyaya qarşı mübarizə idarəsi yaradıblar. Heç olmasa bizim kimi adamları qoyaydılar orada iş başına, onda görərdilər ki, korrupsiya ilə əsl mübarizə necə olur...

– Dayan görək, ağ eləmə! Turalım, səni verdilər korrupsiyaya qarşı mübarizə idarəsinə rəhbər. Düz on ildir ki, işləmirsən... Ailə-məişət problemlərin üst-üstə yığılıb qalıb. Qızına ev, oğluna məşin, xəstə arvadının müalicəsinə xeyli vəsait lazımdır, hələ nəvələrini demirəm, məşuqə saxlasan ona da qır-qızıldan, şubadan-zaddan hədiyyə alacaqsan... Bunları maaşla 50 ilə belə əmələ gətirə bilməzsən! Deməli, mütləq rüşvət almalısan. Rüşvət də korrupsiyanın şitilidir. Sonra bu şitil böyüyüb nəhəng bir ağac ola-

caq. Bu təpədə nə qədər ağac var hamısının igid arxasını yerə vuracaq. Al, bu da sənə vəzifə...

– Yox, qardaş, dədə-baba yurdumu xatırladan bu təpəni satıb, ağacların igid arxasını yerə vurmaqdansa işsiz-gücsüz qalmağım yaxşıdır.

– Ay yazıq, kaş igid arxası yerə çırpılan tək bu təpə olaydı...

* * *

Yazın ortaları təpənin döşündə bitən lalələrin seyrinə dalarkən Qəmgin şairənə pafosla dedi: – Bu lalələr təpəyə sancılmış qələbə bayrağına bənzəyir...

– Yox! – dedim, – şair, Təpənin ürəyidir, qanayan ürəyi, ətkələrində kəsilən cavan ağacların qanı çilənib bura!

Qəmgin lap qəmli düşüncələrə daldı: – Hə, bizim sevimli TƏPƏmiz can verir!

– Bu məmləkətdə çox təpələr dizə çöküb, çox ağaclar erkən qırılıb. Hətta paytaxtın yeganə NƏBATAT bağı da məmur təcavüzünə məruz qalıb! Ətrafda tikilən göydələnlər ucbatından oradakı nadir ağaclar da gün işığına möhtac qalıbdır.

Paşa müəllim də söz sərrafıdır. Dedi ki, sinəsinə dağ çəkilən bu təpəylə o Nəbatat bağının dərdlərini özüm nəzmə çəkəcəyəm. Eynən Bəxtiyar Vahabzadənin “Gülüstan”ı kimi ölməz bir poema yazacağam!

Və gəncliyində əzbərlədiyi həmin poemanı bizə əvvəldən axıracan söylədi.

– Bu əsərə görə Bəxtiyar müəllimin ruhuna ehsan, Paşa müəllimə isə yaxşı bir qonaqlıq düşür...

– Mən əla yer bilirəm, – tərəkəmə zil səslə dedi, – Türəkəndə dəniz sahilində yaxşı kafe var, orda ləzzətli balıq kababı verirlər.

– İşsizlərin hesabı mənim boynuma! – Çöhrəsində xeyirxah cizgilər əks olunan Paşa müəllim əvvəl məni, sonra da şair Qəmgini məna dolu baxışlarla süzdü.

Dedim: – Onda hesab edək ki, Paşa müəllimin səfərə hazırlaşdığı Həcc ziyarəti bu gün Türkandan başlayacaq...

O gün yenə diliacılıq edib, gözlərimizin önündə can verən təbiətə insafsızcasına divan tutan məmurların ünvanına o ki var tikanlı sözlər söylədik, hətta kişi kimi özümüzü də ölüvaylıqda, acizlikdə, məzmluluqda, ruhsuzluqda qınadıq. Aydın coşub hündürdən qəliz söyüş deyəndə, mən yenə qorxa-qorxa, B.B.-li itlə ingiliscə danışan sısqa kişiyyə sarı boylandım, «yavaş danış, şair Qəmgin demişkən, yerin də qulağı var axı» – dedim.

Hərdən dənizin bağına xəncər kimi saplanmış Nargin adasına lal-dinməz baxıb susurdum... Boyunlarına ağır daş bağlanıb dənizə atılan 37-ci ilin qurbanlarının nigaran ruhları sanki oradan mənə səslənib: “dinmə, danışma” deyirdilər.

Cinsi bəlli olmayan yepyekə iti gəzdirən cins şalvarlı, əyninə təmiz dəridən tikilmiş gödəkcə geyən xəstəhal kişidən gözüm nədənsə heç su içmirdi. Hər kimdirsə, düşünürdüm ki, uzaqdan da olsa bizi pusur; – məqsədi iti gəzdirmək yox, işsizlikdən zəhər tuluğuna dönən sağlam düşüncəli kişilərin dediklərini bir-bir dənciyinə yığmaqdır.

...Türkandakı məclisimiz çox şən keçdi. Poeziya buketi, nəğmə çəlengi kimi. Qəmgin nikbin şeirlər dedi, tərə-kəmə qəmgin muğamlar oxudu.

Ertəsi gün hamıdan tez təpəyə gəldim. Böyük dövrə vuranda kiçik bir talada gördüm ki, sısqa kişinin bahalı maşınla gəzdirməyə gətirdiyi itlə sarışın qadının balaca

küçükləri öz dillərində bir-birləri ilə bərkdən mırıldaşırlar. Dayanıb maraqla bu səhnəyə tamaşa etdim.

Şahzadə Diana haqqında çəkilmiş filimin kadrlarında Ülyahəzrət Yelizavetanın sarayında 4-5 belə yekə “nancine” itin kraliçanın yan-yörəsində mühafizəçi kimi gəzib-dolaşdığını görmüşdüm. İndi burda – K.K.-nin (Kriminal Kapitalizmin) təcavüzə məruz qalan böyük təpədə atletik bədən quruluşuna malik sarışın qadın da öz dördayaqlı dostlarını o yekə, dili ağzına sığmayan B.B.-li itdən mühafizə etməyə çalışırdı.

Amma birdən qadın küçüklərin başını buraxdı, üzü də-nizə tərəf dayanıb əllərini göyə açdı, dodaqlarının altında nəsə mızıldandı. Mən ömrümdə ilk dəfə idi ki, bir xristian bəndəsini dənizə baxa-baxa müsəlmansayağı salavat çəkib, dua eləyən görürdüm. Bəlkə, o qadın müsəlmançılığı qəbul etmişdi? Deyə bilmərəm. Sısqə kişinin nacins itə güc-cü çatmırdı. B.B.-li irland, ya da şotland cinsindən olan itin küçüklərin üzərinə hücum etməyi adama çox gülünc görünürdü.

Talada eynən kürsüyə bənzər dəmir dirək vardı. Bircə mikrofonu əskik idi. Qəribə də olsa qadın məhz orda kürsü-dirəyin önündə dayanıb sısqə kişiyyə bəyanat verdi: – Sən öz mavi prezidentinin itini burda gəzdirməklə nə demək istəyirsən? Bu şəhərdə it gəzdirməyə buradan da yaxşı, bahalı yerlər var. Məgər bu iş üçün aldığın altı yüz avro sənə azlıq edir? Bədbəxt, sən öz ruhunu pula satan bir heç-sən!.. – sonra mənə baxıb, əlini sısqə kişiyyə uzatdı, iztehzə ilə, – Hm, siz hələ taleyi oğurlanmış bu xoşbəxt kişiyyə baxın!.. Mavi prezidentin iti... – dedi.

Necə? Prezidentin iti? Nə altı yüz avro... Bu qadın nə danışır? Mənə elə gəldi ki, qadın bu sözləri əsəbiləşib özündən uydurur. Dünyada ağıl-qaralı, saqqallı-saqqalsız, hətta qadın prezidentlər də var. Amma mavi prezident kəlməsini ilk dəfə eşitdiyimdən mat qalmışdım. Prezidentin

də mavisini olar? «Bəlkə, öz küçükləri ilə rusca danışan qadının ingiliscə əzizlənen, həm də bura bahalı inomarka maşınla gətirilən B.B.-li itin sahibinə paxıllığı tutur? Ona görə onun ünvanına “mavi” deyir?! Yox, əgər itin sahibi doğrudan da prezidentdirsə, bəs niyə bu sısqa kişi o qadının cavabını vermir? Dayan, dayan, Murad, bəlkə, o qadın prezident yox, rezident deyib, bu kişi də həmin rezidentə xoş gəlsin deyə özünü siyasi cəhətdən ingilislərsayağı səbirli, hövsələli aparır? Yaxşı, bəs onda niyə hərdən dənizə – bu təmiz, buludsuz havada uzaqdan görünən neft buruqlarına baxıb dərinləndən köks ötürür? Bəs niyə qadın ona gah ruhunu pula satan bədbəxt, gah da istehzayla taleyi oğurlanmış xoşbəxt kişi dedi?” Cavabsız suallar məni dərin düşüncələrə çəkib aparmışdı.

Sısqa kişi dönüb bir də dənizə boylanmaq istədi. Onun qara gözlərindən əbədi ayrılıq nisgili yağdı. Sonra sısqa kişini it dartıb maşın meydançasına tərəf apardı. İt qadının rusca sərt bəyanatını və sahibinin ünvanına deyilən naliyyəli sözləri sanki anlamışdı. B.B.-li it keçmiş “Lenin piki”ndən üzə aşağı enə-enə sanki “ruhunu pula satan kişini” asanlıqla arxasınca dartıb tanka oxşar böyük cip maşınına sarı aparırdı.

Qadın da acıqlı-acıqlı onun arxasınca baxıb, “bir də gözümlə bu iti buralarda görməsin! Arvad-uşağını da birdəfəlik unut!” dedi və “dəmir ledi” kimi dəmir “kursu”dən endi.

O gün hamıdan erkən təpəyə gəlmişimdən nə edəcəyimi bilmirdim, Qəfildən dənizin üstünü seyrək çən örtüdü. Mavi prezidentin itini gəzdirən kişini qovandan sonra qadın öz küçüklərinin məxmər boyunluğundan tutub təpənin ətəyinə endi. Birdən küçüklər səs-səsə verib yenə hürüşdülər. Təpənin döşündə tülkülər yuva salmışdılar. Ağzında toyuq tutan arıq bir tülkü onların hay-küyünü eşitmək özünü qalın kolları arasına vurdu.

...Nəhayət bizim işsizlər komandası yavaş-yavaş yığıldı. Ən axırda Paşa müəllim, əlində uzun çomaqla gəldi, çathaçatda dedi: – Şair Qəmgin o qədər quduz itlərdən danışır ki, qorxumdan əlimə çomaq götürdüm...

– Baş məşqçimiz bu gün niyə belə yubanıb? – deyə soruşdum.

– Nəvəm yuxusundan erkən oyandı. Dedi, baba, mən də meşəyə apar, – dedim, bala, sən meşədə neyniyəcəksən? Dedi, qonşumuzun toyuğunu oğurlayan tülkünə tapıb öldürəcəyəm! Hə, iki gündür, bizim məhəlləyə bir tülkü dadanıb...

Aydın dedi ki, yaxşı ki, tülkü toyuqla qane olur, o gün canavarlar bir kəndə hücum edib, üç-dörd cavanı yaralayıb, çoxlu qoyun aparıblar. Şair dedi, bu hələ harasıdır. Hindistanda ac fillər qiyam qaldırıb, hansı şəhərinə küçə və meydanlarında adamlara hücum ediblər. Ölənlər də olub, yaralananlar da...

Mənsə Paşa müəllimin nəvə söhbətindən sonra fikrə dalmışdım. Bu gün-sabah nəvəmin ad günü olacaqdı. Bəlkə, ucuz oyuncaq tülküdən, fildən-zaddan alım ona... Yox! Fərid balam heyvanları xoşlamır, o, pultla idarə olunan oyuncaq qatar, təyyarə, gəmi istəyir. Adam bəzən işsizliyinə görə doğma nəvəsindən də xəcalət çəkir, övladının yanında sıxılır. Paşa müəllim elə bil ürəyimi oxuyurdu: – Darıxma, – dedi, – bizimkilərə hay salmışam, sənə mütləq babat bir iş tapacam...

– Sən demə, o yekə nacins iti gəzdirdiyinə görə sıxsqa kişi 600 avro məvacib almış, – dedim... Həmişə itdən qorxan Qəmgin heyratlənib: – Bu məbləğə mən nəinki it, lap pələng də gəzdirərəm, – dedi.

Dedim: – Amma o sarışın qadın nədənsə burdan qovladı onu. O da lal-dinməz çıxıb getdi. Və o qadının sərt bəyanatı barədə komandamıza ətraflı informasiya verdim.

Paşa müəllim dedi: – İstəyirsən mən o cılız kişinin kim, nəçi olduğunu, lap partiya mənsubiyyətini bu dəqiqə öyrənərəm.

Paşa müəllim rus dilini yaxşı bilirdi, şairlə birlikdə sarışın qadının sevimli küçükləri ilə gəzib-dolaşdığı cığıra endi. Qəmgin ömründə ilk dəfə idi ki, qorxmadan küçüklərə nəvaziş göstərirdi. Buna görə sarışın qadın ona nəzakətlə gülümsünüb, rusca təşəkkür etdi. Paşa müəllim də qadını xeyli söhbətə tutdu... və az sonra “informasiya mərkəzinə” döndü. Qəmginə səhərçağı alt köynəyinəcən soyunub kitabəyə bənzəyən böyük qayanın üstünə uzanaraq, qollarını havada yelləyə-yelləyə gərnəşirdi. Sarışın qadın kənardan onun tüklü bədənində oğrun-oğrun baxıb gülüm-sünürdü.

Deyəsən, şair küçük gəzdirən o qadına ilk baxışdan aşiq olmuşdu.

– Şairlə işiniz olmasın! Mən, sizə indi çox maraqlı söhbət edəcəyəm.

– Elə isə gəlin, Qəmginə Qəmgin adına mədəniyyət və informasiya mərkəzindəki iclasımızı açıq elan edək!

– O it gəzdirən kişi də vaxtilə bizim kimi yaxşı vəzi-fədə işləyib, nazirlikdə kadrlar idarəsinin adlı-sanlı rəisi olub...

– Demək, o da burda gəzişərək o günlərin xiffətini çəkirmiş?

– Qulaq as! Quruluş dağıldan sonra işsiz qalıb, sonra dənizdə neft çıxaran əcnəbi şirkətlərin birinə sürücü kimi işə götürülüb, bu itin sahibi də həmin şirkətin prezidentidir. Sürücülükdən əlavə bu kişiye itə qulluq etməyinə görə altı yüz avro verir...

– Dədəsinin pulu deyil ki, hamısı bizim neftimizin pullarıdır.

– Biz bədbəxtlərsə üç yüz manatlıq iş üçün ora-bura vurnuxuruq...

– Bəlkə, o harın, qudurğan ingilis bayrağımızla ayağını silən əbləhin özüdür elə?..

– Sənin dediyin o murdar ingilisi elə o vaxt ölkədən qovdular...

– Onda ötən il dənizdə çalışan bizim neftçilərə Novruz bayramını keçirməyə imkan verməyən hansısa şlyapasız ingilisdır, “ürəyimdən bir səs gəlir, o iblisdir!”

– Hər kimdirsə, itinin də qədir-qiymətinı bilir!

– Bəs onun itini 600 avroya gəzdirən xoşbəxt kişi niyə xəstə adama oxşayır, o qədər zəifdir ki, az qala it onu arxasınca sürüyəcəkdı...

Paşa müəllim sözünə davam edərək bizi sakitləşdirdi:

– Bu qadının dediyinə görə o ingilis mavidir. Kişini öz halalca arvadına qısqanırmış, ərlə-arvadın bir yerdə yaşamasına əngəl olmaq üçün ona İçəri şəhərdə ev də alıb... İndiyəcən birlikdə yaşayırlar; it, mavi prezident, bir də gül kimi arvad-uşağından ayrılan 600 avroluq müsəlman kişisi... İndi ay Murad, bildin ki, silotkə kişiyyə niyə “bu qadın ruhunu satan, taleyi oğurlanmış bədbəxt” deyib?..

Mən cavab verməyə macal tapmamış Tərəkəmə hövsələsizlik edib soruşdu: – Yaxşı, əgər mavi prezident ona İçəri şəhərdə ev alıbsa, bəs onda niyə sahil bulvarı yaxın ola-ola, iti gəzdirməyə bura gətirir?

Paşa müəllim başını buladı: – Qulaq asın, sözümü bitirirəm. O, kişi iti gəzdirmək bəhanəsiylə bura uşaqlarını görməyə gəlir... Bu qadınsa Nuh deyir, peyğəmbər demir. Ona uşaqları ilə görüşməyə imkan vermir...

Mən Paşa müəllimə baxıb çaşqınlıqdan gözlərimi döydüm:

– Mavi prezident! Prezident... İşə bir bax, ingilis, rus, hətta amerikalı prezident üçün bizim Bakı nefti sadə azərbaycanlı ailəsinin xoşbəxtliyindən qat-qat üstünmüş!

– Tazı-tula gəzdirməyinə baxmayın, o qadın əsl müsəlmandır. Qismət olsa, inşallah, birlikdə Həcc ziyarətinə də gedəcəyik.

– Demək, o itgəzdirən namərd kişi bu cür gözəl qadını hansısa mavi prezidentin ucbatından tərk edib?!.. – tərəkəmən də təəccübdən ağzı açıla qaldı, – aman Allah, neftə məcnunluğu o zəngin ingilisin daxilində ən gözəl qadınlara belə kişilik hissini, həvəsini öldürüb...

– Bəli, o zaman neftə kralıca deyən gonbul bir siyasi xadimin indi dünyanın qloballaşma çağında belə mavi xələfi olması təbii şeydir...

* * *

...Günlər, həftələr ötdü. Mavi prezidentin itini gəzdirən sısqə kişi bir daha gözə görünmədi. Təpədən ayrıldığı gün o yepyekə B.B.-li it ailə ocağından didərgin düşmüş müsəlman kişinin elə bil ruhunu özündən əvvəl, dartıb arxasınca dumanlı Londona aparmışdı...

Taleyi oğurlanan, ruhları öz bədənindən didərgin düşən kişilər həm də biz idik... Biz – məişət bələlərinin burulğasından qurtulmaq, İNSAN kimi yaşamaq xatirinə milli ruhunu, sağlamlığını, işçi qüvvəsini "xəstə" əcnəbilərə dəyərdəyməzinə satıb... taleyə (...) boyun əyən, keçmişin xiffətini çəkə-çəkə komforta can atarkən, vulqar əxlaqın xırdaladığı, dağ boyda Babəklər, Xətəilər, Koroğlular nəslindən olduğu-muzla öyünən – fəqət ZƏMANƏnin ŞƏR qüvvələrinə güzəşt edə-edə, təslim olan bir alay kişilərdik...

2010

KİÇİK PARİS

Povest

...Səksən beşinci ilin baharında Murad hər gün iztirablar içində gəzib-dolaşdığı doğma vətən torpağından ayrıldı, ona elə gəlirdi ki, çəkdiyi ağrı-acıların yanında "Gənc Verterin iztirabları" toya getməliydi. Beş il təhsil aldığı ali məktəbdə oxuduğu fəlsəfi kitablardan yaddaşına həkk olunmuş bir neçə fikir onu birdən-birə bu qətiyyətli addımı atmağa vadar etmişdi: "Yerini dəyişməyə qorxma!", "Dünyada ən yaxşı şeylərin hələ qiyməti yoxdur... Bütün dərin bulaqların həyatı bilinmədən axıb gedir..." Qürbətə üz tutmuşdu; düşünürdü ki, içindəki böyük boşluğu, bəlkə də, vətən həsrəti dolduracaqdı!

Dəmir relslər üstündə şütüyən qatar da səsi keçmişdən gələn pirani qoca kimi tez-tez köksünü ötürüb, ona öyüd verirdi: "Yüyür, dostum mənim, yüyür, öz tənhalığına... Mən görürəm kiçik adamlar necə sancıb səni... Qəlbində qanlı cırmaq yerləri var..." Görəsən, onun həmvətəni, Zərdüşt peyğəmbər, doğrudanmı, belə söyləmişdi? Yoxsa Nitşə özündən düzüb-qoşduqlarını onun dilindən qələmə almışdı: "Xalq yalnız özünü BÖYÜK göstərən böyük aktyorların böyüklüyünü başa düşür..." Mənsə həyat səhnəsində bu çağacan ancaq öz mənfi rollarını məharətlə ifa edən nə qədər kiçik aktyorlarla, naqis adamlarla üzləşmişəm. Pis günlərdə insan oğlu axı necə yaxşı fikirləşər, ya da könül açan gözəl sözlər danışa bilər?! Eh Murad, Murad, sən hara tələsirsən, yoxsa doğma yurdunda itkin düşmüş gəncliyini qəriblikdə axtarmağa gedirsən?!"

"...Yüyür, qardaşım, yürür qürbətə..." Üç gün idi ki, dəmir relslər onun qulaqlarına bu kəlmələri pıçıldaırdı: "– Yüyür, Murad Muğanlı, yürür Qürbət Guşəyə... Dün-yada görməli o qədər yerlər var ki! Ruhdan düşmə, ümid-siz həyat yoxdur! Yaşamağı oxuduğun kitablardan yox, həyat məktəbində öyrənməlisən!.. "

Daha söz vermişdi, bundan sonra özünü avam apara-cıqdı. "Həyatda özünə yer eləməyin ən düzgün üsulu ən səfeh heyvanın cildinə girməkdir". Bunu da kitabdan oxu-muşdu? Müəllifi kim idi? Lənət olsun, xatırlamır, yaxşı ki, unudub... Sevindi... Ancaq sevinc hissənə tərs kimi marağı güc gəldi:

– Hə, yadıma düşdü! Baltasar Qrasian... – Qəlbində düşünürdü: "Yox, deyəsən, səndən adam olmayacaq qar-daş! İki gün əvvəl verdiyin sözü nə tez unutdun? Nəyə gö-rə tərk-i-vətən oldun? Məgər sənə demədilər ki, ali savadın, biliyin, bacarığın cəhənnəmə?! Demədilərmə vəzifəyə an-caq kommunistləri götürürlər? Kommunist ola bildinmi? Yox! Gördün ki, partiyaya kimləri qəbul edirdilər! Ya ali təhsilin ola-ola gedib hardasa fəhləlik etməliydin, ya da bi-rinci katibin qohumu-əqrabası olmalıydın!.. Pulun da yox idi ki, verəsən o əl boyda QAN qırmızı biletdən... Heç olmasa indi getdiyin yerdə diplomunu gözə soxma! Məq-sədinə çatmaq üçün özünü artistliyə qoy! Ay Murad, mə-gər Avropanın böyük qələm əhli Şekspir pir olmuş demə-yib ki, həyat səhnədir, insanlarsa aktyor?! Qardaş, bu artis-tliyin nəyi pisdir ki?! Səhnədə nökrər də olur, ağa da, istəsə lap şah olur. Ya da kəmsavad rəisin çoxbilmiş birinci müa-vini... Maşallah, orta əsrlərin vələduzna vəzirlərindən hiyləgərlikdə indiki birinci müavinlər də geri qalmırlar".

..."Moskva-Rıqa" sənişin qatarının mənzil başına çat-masını o aprel səhəri Murad səbirsizliklə gözləyirdi. Qatar fit verib onu qucaqlayan şəhəri salamlayanda, o, qəlbini sı-xan düşüncələrin pəncəsindən xilas olub, pəncərədən bayı-

ra boylandı. Gözlərinin qarşısında açılan yeni dünya onu dünənə – köhnə dünyaya bağlayan fikir zəncirini hələ qırıb-qoparmamış qalibanə təbəssümlərlə gülümsünürdü.

Vağzala yan alan qatar cilovu çəkilən at kimi dartına-dartına köks ötürüb dayananda, bir-birinə dəmir “biləklər”lə yapışan vaqonlar yüngülcə titrədi, kupedəki yaşlı sərnəşin əsnəyə-əsnəyə gözlərini ovuşdurdu. Mavi gözlərini əvvəlcə Murada, sonra qol saatına zilləyib dedi:

– Hə, düz qrafikdə göstərilən vaxtda gəlib çatdı, – elə bil alman, ya da fransız rusca danışır, – necə deyərlər, şəhərimizə xoş gəlibsiz, cavan oğlan. Və belə düşünürəm, artıq bizimçün də vidalaşma zamanı yetişib...

Nimdaş idman çantasının ipini çiyinə aşırıb çıxdı. Mərkəzi Dəmiryol Vağzalı şəhərin qəlbinə açılan səsli-küylü nəhəng QAPIYA bənzəyirdi. Əslində indiyə kimi gördüyü şəhərlərin vağzallarından fərqli olaraq burda xaos, adamı əsəbiləşdirən hay-küy yox idi. Perronda bir günlük yol yoldaşı olmuş yaşlı adama:

– Salamət qalın! – dedi və dünyanın bütün vağzallarına xas qoxusu gələn qərribə havasını udub, nəfəsini bir hovur dərdi. Uzaqdan tənha paravozun hikkəli səsi eşidildi. Elə bil yolunun üstünə kor adam çıxmışdı. Paravoz deyincən qoca kimi yenə fəryad qopardı. Vağzala yaxın yaşayış binalarının sakinləri, yəqin ki, belə səsə öyrəşmişdilər.

Murad üzünə taybatay açılan qapıdan keçib, yavaş-yavaş şəhərin içinə doğru addımlayırdı. Vağzal meydanında – gözə görünən yerdə "Lapdien, Laipni, Lüd zam!"* sözləri yazılmışdı. Bir də lap uşaqkən mənasını başa düşdüyü və hər qarışda gözünə soxulan rus dilində iri, qırmızı hərflərlə yazılmış "Partiya zamanəmizin zəkası, şərəfi və vicdanıdır!" şüarı diqqətini çəkdi. Partiya, zaman, zəka, şərəf, vicdan, Lenin... Yox! Daha heç nə, heç kim barədə düşün-

* Salam, xoş gəlmisiniz! (lat.)

mək istəmirdi. Yalnız əzgin ruhuna, incik qəlbinə rahatlıq-dinclik istəyirdi. Gedirdi – onun nə gözlərinə, nə də ayaqlarına yazığı gəlirdi. Elə bil o qıpqırmızı şüar da ayaq açıb arxasınca düşmüşdü, onu addımbaaddım izləyirdi. "Əl çək məndən, guya peyğəmbərsayağı fikir kimi söylənsən də, bu deviz altında çox insanın ömrünü qayçılayıbsan, yəni səndən qaçıb qurtulmaq mümkün deyil? Axı, sənə görə zamanın ruzigarı məni bura gətirib! Amma qoy, bir az düşünüm... Beynim lap kütləşib, ruhum keyləşib, rahat burax məni, tənha qalmaq istəyirəm!"

Ayaqları onu hara gəldi aparırdı. Görməmiş kimi o qədər yeri gəzib-dolaşdı ki, axırda şəhərə nabeləd olduğu sosializm yarışının qalibi döş nişanı taxan «vicdanlı» kommunistlərin iti gözlərindən yayınmadı. Onu nəzakətlə mikroavtobusa əyləşməyə dəvət etdilər. Bilmək olmurdu milis maşınıdı, yoxsa tibb? Bəlkə də, xalq drujinaçıları həkimlərlə birlikdə reydlər keçirirdi! Adama baxan kimi tanımaq illərlə cild-cild, qalın kitablar oxuyub, vecəgəlməz biliklərlə beyni doldurmaqdan min yol yaxşıdı! Vəzifəsini tanımadığı, məqsədini bilmədiyi adamlar onu Anri Barbüs küçəsindəki dəri-zöhrəvi xəstəliklər mərkəzinə gətirdilər. Qəribəydi, onu heyran bürüsə də, susurdu. Belə məqamda səbirli olmaqdan özgə əlacı qalmadığını yaxşı bilirdi. Murad bu şəhərə gəldiyi ilk andan bəri çox yerlər görmüşdü, parklar gəzmişdi, küçələr keçmişdi... Gözlərinə təpdiyi gözəl guşələr qəlbinə oxşamışdı, ruhuna dinclik vermişdi. Ancaq inana bilmirdi ki, Rıqa şəhəri onunla tanışlığa burdan – zöhrəvi xəstəliklər mərkəzindən başlayır; həm də onu utandıra-utandıra, xəcalət verə-verə... O, belə hissləri hərbi xidmətə yola düşən ərəfədə keçirmişdi. İndi də onu lüt-ətcəbala eləyib, tibbi baxışdan keçirirdilər. İstədi desin ki, axı mən bura hərbi xidmətə gəlməmişəm! Artıq narahat olmağın vaxtı gəlib çatmışdı: "Bəlkə, harasa tələsirəm? Axı vaxt qiymətlidir..."

– Həqiqət vaxtdan da qiymətlidir deyiblər. Bu şəhərə ilk dəfə gəldiyiniz üçün bəzi həqiqətləri bilməlisiniz! – Nəhayət, onun ürəyindən keçənləri duyan bir insafli adam tapıldı, – Unutmayın ki, bura əbəs yerə Kiçik Paris demirlər... Burda önünüzə çıxan hər qadınla yatağa girmək sağlamlığınız üçün təhlükəlidir. – Bu sözləri deyən ağxalatlı həkimin özü də ortayaşlı, sarışın qadın idi. O, Muradı uzun-uzadı ayaq üstə saxlayıb, ona divardan asılmış əyani vasitələri bir-bir göstərə-göstərə əməlli-başlı dərs verdi.

Axırda Muradın qızmar cənub günəşindən qaralmış çılpaq bədəninə son dəfə baxıb, xəfifcə gülümsündü:

– Daha geyinə bilərsiniz, bu da bizim mərkəzdə müayinədən keçməyiniz barədə arayışdı. Əminəm ki, mərkəzimizdə itirdiyiniz vaxta görə təəssüf etməyəcəksiniz. Təsəffüf cinsi əlaqələrin törətdiyi fəsadlardan şəhərimizə gələn qonaqları xəbərdar etmək borcumuzdur. Üstəlik istiqanlı cənublu kişilər bəzi əxlaqsız qadınların toruna tez düşürlər. Məncə, siz məni çox yaxşı başa düşürsünüz...

– Bəli, bəli! Mən sizi çox yaxşı başa düşürəm! – dedi Murad.

– Elə isə bizim Kiçik Parisə xoş gəlibsınız!.. Buyurun, gedə bilərsiniz...

"Kiçik Parisə xoş gəlibsınız!" – həkimin bu sözləri xoşuna gəlmişdi. "Mərkəz"dən xeyli uzaqlaşsa da, hələ də o səs qulaqlarında əks-səda verirdi. İndi şəhər ona gözəl və sevimli bir xanımı xatırladırdı. Hər addımda gözəlliyinin yeni səhifəsini açıqca, onu özünə məftun eləyirdi:

– Xoş gördük səni balaca Paris! – deyə pıçıldadı, – adımı bilirsən, Muraddı! Tanış-biliş hərdən zarafatla Qara Murad da çağırır məni... – Həkimin verdiyi arayışı gözədən keçirib, döş cibinə qoydu, – Hə də, Muradam, öz muradına çatmaq üçün sənə üz tutdum! Kiçik Paris deyə əzizlənən ey qədim şəhər, bax, kitab-dəftərinə də düşdü adım, gördün ki, sağlam cavanam, xəstə-zad deyiləm. Öz doğma

Vətənimə də övlad məhəbbətilə sevirəm. Ancaq nə edə bilərdim? Ondan ayrılmağa məcburdum, axı mən insanam! İnsan kimi yaşamaq, çalışmaq istəyirəm... Həyatda insanı heyvandan fərqləndirən o qədər gözəl şeylər var ki!.. Mənim vətənimə ölümündən bir az qabaq xəstə və qoca bir rəhbərin dediyinə görə, bu gün də "iri addımlarla irəliləyir". O iri addımlarla mənim kimiləri nədənsə ayaqlaşa bilmirlər. Yox, yox, elə bilmə ki, mən tənbel-zadam. Tənbellik əzəldən insani dəyərləri heçə endirən pis vərdişdi. Sadəcə, o qoca siyasi rəhbərin dediyi irəliləyişin mənim gələcəyimlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Nə yaxşı ki, o qoca sənənin barəndə – Kiçik Paris böyük addımlarla irəliləyir deməyib. Bəlkə, bura gəlməyib, sənəni görməyib? Amma sən mənim xoşuma gəlirsən, Kiçik Paris!..

Şəhərin təmizliyinə, adamların dürüstlüyinə söz ola bilməzdi. «Qardaşoğlu, böyük proletar yazıçısı Qorki deyib: "Gələcək təmiz adamlara məxsusdur". Əmisi orta məktəb müəllimi idi, bu fikrini təkrar-təkrar söyləməkdən ləzzət alardı. Amma Murad kamal attestatı alıb, müstəqil həyata qədəm basanda gördü ki, vətənin çörəyini yeyib, sərvətini çırpışdıran nə qədər natəmiz adamlar var. Vəzifə kürsülərində əyləşmiş insansifət ictimai heyvanların iştahları sonsuz, gözləri elə acdı... Onlar sanki pulla nəfəs alırdılar. Pulsuz adamların elmi, fədakarlığı, vətənpərvərliyi, saflığı onlar üçün heç bir məna kəsb etmirdi. Dövlət məmurları "Hər kəsə qabiliyyətinə görə..." şüarını çoxdan – lap çoxdan tarixin arxivinə göndərmişdilər. Özlərinin uydurduğu bir sürü yazılmamış qanunları var indi: "Pulun varsa giriş, yoxdursa sürüş!"

– Mənim gözəl vətənimdə pula – sərvətə səcdə ayaqları sosializmdə, əlləri kapitalizmdə, başları feodalizmdə yaşayan məmurları Allahdan çoxdan uzaq salıb. Ciblərində kommunist bileti gəzdirən o əbləhlər hətta müqəddəs Qurana da yalandan and içirlər. Bax, beləcə hər gün buz çatı

kimi genişlənir vətənimin dərdi-səri. Mən o dərddin zirvə-sindən boylandım ucsuz-bucaqsız vətənimə. Hələ nə qədər gözə görünməyən, müdhiş və müəmmalı bəlalər gözləyir onu irəlində, bəlkə, "iri addımları" vətənimi gözəgörməz, ağlagəlməz həmin bəlalara yaxınlaşdırır? Müsibətə hamilə olan bir vətənin necə ağrı çəkdiyini görmək mənə həmişə əzab verir. Əfsanəvi Tantal iztirablarına bənzəyir vətənimlə mənim ortaq iztirablarım...

İçindəki başqa bir səs deyirdi: “ – Eh, Murad, Murad, nə olub sənə? Hələ bir dön ətrafına bax! Gör sağından-solundan nə qəşəng qızlar ötüb-keçir... Belə getsə, sən dünyanın yeni müharibəyə hamilə olduğunu, Afrika cəngəlliklərində yaşayan qəbilələrin aclıqdan əzab çəkdiyini də özünə böyük dərd eləyəcəksən!.. Bəs deyirdin, bütün ağrı-acıları orda – öz vətənimdə qoyub gəldim?”

“ – Düzdü, qoymuşdum, demə, vətən eşqi kimi o dərd də mənim içimdə gəlib bura... O elə bir şeydir ki, uzağa getsən də cazibəsindən xilas olmaq mümkün deyil...”

“ – Bəlkə, bir az dincini alasan?”

“ – Yaxşı, yaxşı... Ancaq mən hələ yorğunluq hiss etmirəm... Bu şəhəri – Kiçik Parisi qarış-qarış gəzmək istəyirəm...”

“ – Hm, yox, qardaş, sən əməlli-başlı fikir yorğunusən... Özünə yazığın gəlsin, yoxsa olan-qalan aqlını da itirəcəksən burda... Görünür, sən bu Kiçik Parisə naxoş gəlibsən!..”

“ – Hə, axı mən bura naxoş ruhuma məlhəm aramağa gəlmişəm”.

* * *

Dincini almaq üçün sumaqı rəngli boş skamyaya yenicə əyləşmişdi ki, institut tələbəsinə oxşayan gənc bir qız ona yaxınlaşdı:

– Məni siqaretə qonaq edərsiniz? – cavab gözləmədən onunla yanaşı oturdu.

Ömründə ilk dəfə qəlbinin dərinliyində siqaret çəkmədiyinə təəssüf hissi keçirdi. Yerində qurcalanıb, qızın yamyaşıl gözlərinə, qısa kəsilmiş qurğuşun rəngli saçlarına heyranlıqla baxdı. Yüngülcə köks ötürüb dedi:

– Məncə, gözəl bir qızı siqaretə qonaq etmək günahdı.

– Amma mən bir məktəbli qız deyiləm, bu cür təmtəraqlı sözü köhnə fikirli adamlar söyləyir. Demək, mənə siqaret vermək istəmirsiniz? – qız incik halda ayağa qalxıb, Muradın gözlərinin içinə baxdı. İlk baxışda bir-birinə qəlblərinin dərinliyindən boylanən xoş hisslər acı duyğuya döndü. Murada elə gəldi ki, bu an qızın gözəlliyindən də heç bir əsər-əlamət qalmayıb:

– Mən o zəhrimarı heç vaxt çəkməmişəm, bundan belə də heç çəkmək fikrim yoxdur. – deyib, o da bu sumacağı skamyada oturduğuna peşman olub, ayağa durdu. Qız ona:

– Maraqlıdır, siz bunu bircə kəlməylə deyə bilmirdiniz?

– Bağışlayın, sizin belə siqaret həvəskarı olduğunuzu bilmirdim, – istədi bir də "gözəl qız" desin. Ancaq bu dəfə o, iki kəlmə sözün rişxəndlə səslənəcəyini bilib, – salamat qalın! – dedi və yaxınlıqdakı dayanacağa yan aldı. Şüşə gözlüyünə "Mecapark" yazılmış marşrut taksiyə mindi. Meca kəlməsi ürəyinə yatdı, elə bil doğma vətən meşələrindən əsib gələn sərin meh ürəyinə sığal çəkdi. Murad dünya xalqlarının dillərində qohumluq, doğmalıq olduğunu nə vaxtsa eşitmişdi. Bu dilləri eyni ağacın kökündən şaxələnən ayrı-ayrı budaqlara bənzədirlər. Və "meca" sözünün doğma ana dilində "meşə" olduğunu biləndə Muradın ayaqlarına sanki təzədən güc gəldi. Qəlbində "Mecaparka" getmək istəyi oyandı. Sərnişinlərlə ən çox latışca danışmağa üstünlük verən sürücüdən pulun qalığını da bu üzdən götürmək istəmədi. Tərs kimi o da Murada acıqla baxıb, rus dilində aydın və səlis: – Pulunuzun qalığını alın, mən

dilənçi deyiləm, – söylədi. Düzdü, Murad sürücüdən bunu gözləmədiyinə görə pərt oldu, ancaq eyni zamanda sevin-di. Dünən Moskva kimi böyük şəhərdə taksi sürücüsü onunla bazarlıq edib, pulunun qalığını «yemişdi». Guya sayğaca görə onun əlavə aldığı pulun məbləği cəmi qırx iki qəpik idi. Və elə dünən "Bu şəhərdə yaşamaq mənə çətin olar" – deyib Moskva şəhərindəki Riqa vağzalına gəl-mişdi. Bir neçə gün əvvəl isə Bakıda Moskva qatarına bi-leti əldən almışdı. Özü də çox baha qiymətə. Guya dəmir yolu vağzalının kassalarında bu istiqamətə gələn qatarlara biletlər yoxuydu?! Hərdən ona elə gəlirdi ki, dünyada bir qrup adam digər bir qrupu müflisləşdirmək üçün qərribə yarışa qoşulub. Və bu yarışın adına YAŞAMAQ uğrunda mübarizə deyirlər. Əgər insanlar bir-birlərinin maddi və mənəvi haqlarını yeyib-gəmənməsəydilər dünyada nə aclar, nə işsizlər, nə də dilənçilər ordusu olmazdı. Budur, az qala səhərdən yarısını pay-piyada gəzib-dolaşdığı bu paytaxt şəhərində qarşısına bir nəfər də olsun dilənçi çıxmamışdı.

Onu bu düşüncələrə qərq edən gözü tox, nəfsinə ağılıq edən sürücüdən üzr istəməyə dəyərdi:

– Üzr istəyirəm, mən sizin xətrinizə dəymək niyyətin-də deyildim.

Belə sürücülərə hələ üstəlik bir "afərin" də düşürdü.

* * *

...Dərindən köks ötürüb, meşənin baş xiyabanında gə-zib-dolaşdı, parkın girişində şəhərin füsunkar zoologiya bağı vardı, burda tamaşa etməli gözəl guşələr çox idi. Ağaclar nazlana-nazlana budaqlarını yırğalayır, şehli çi-çəklər gülümsünə-gülümsünə günəşə və insanlara boyla-nırdı. Torpaq qırmızı, sarı, mavi, çəhrayı, bənövşəyi rəng-lərdə sevgisini paylamışdı hər yana... İnsanlara məhəbbə-ti, sevgini vəsf edən qızıl güllərin ləçəkləri çırtmamışdı.

Muradı ən çox heyrətləndirən yamyaşıl parkı xatırladan Qardaşlıq Qəbiristanlığıydı. Birinci və İkinci dünya müharibələrində həlak olanların dəfn olunduğu qəbiristanlığın girişində "1915-1945" rəqəmləri yazılmışdı. Ağır pylonların – naxışlı sütunların üzərində atlıların heykəlləri memarlıq sənətinin ən gözəl nümunəsiydi. İgidliyin, qəhrəmanlığın rəmzi olan yüzlərlə palıdın arxasında məzarlar sıralanmışdı. Bu məzarlarda onun da həmvətənləri, minlərcə Məhəmməd-hümməti uyuyurdu... Şiltaq bahar küləyi əbədi məşəlin alovlarını uşaq kimi atıb-tuturdu. Bura görünür ki, ən gözəl istirahət guşələrindən biri kimi qocalı-cavanlı bütün insanların çox xoşuna gəlirdi. Hətta bir xaçpərəst məzarının üstündə iki kişi yeyib-içmək məclisi də qurmuşdu. Muradı görcək biri hündürdən səsləndi:

– Eyy, sən, qara avropalı, gəl bizimlə bir qurtum şərab iç, qoy burada yatmış əzizlərinin ruhu şad olsun! – Onu qınamağa başlayan badə yoldaşı Murada söz deməyə macal vermədi:

– Sən nə danışırısan, baron, məgər bilmirsən, axı qəbir üstündə içmək onlarda adət deyil? – Sonra üzünü Murada tutub: – Allah xatirinə, ondan inciməyin! Mənim dostum kütbeyindir, sizin adət-ənənələrinizi bilmir. Ona deyirəm ki, "Elm və din" jurnalını oxu, orda Məhəmməd peyğəmbərin həyatından yazırlar, – birdən susub, Muradı sinayıcı nəzərlərlə süzdü, – mənəcə, zənnimdə aldanmamışam, siz müsəlmansız?!

Murad:

– Hə, müsəlmanam! – deyib getmək istədi. Arxadan bayaq ona qara avropalı deyən adamın yenə hündürdən səsi gəldi:

– Elə isə bax, biz badələrimizi burada qəhrəman oğulları uyuyan bütün xalqların şərəfinə qaldırırıq! – Hər ikisi badələrini bir uduma boşaltdılar. Yaxınlıqda kimsə gitarda çalıb-oxuyurdu. Elə bil o da qəbiristanlıqda uyuyanların

əziz ruhunu çalib-oxuduğu nəğmələrlə şad edirdi. Murad geri dönəndə yolunu məzar üstə yeyib-içən adamların yanından salmadı... Düşünürdü: "Bəli, mən müsəlmanam, sən öz zənnində yanılmamısan! Ancaq içimdə sönməyən bir od var, atəş var, qardaş! Əgər mən onu işığa çevirə bilsəydim, dünyaya şölə saçardı. Mən Odlar Yurduunun övladıyam, ta əzəl gündən onunla həmtaleyik. Əsrlər, qərinələr, boyu oduna, işığına qızınmaq üçün özgələri ona tamah salıb, min hiyleyi-şərlə ocağımızın başında bardaş qurub! Sonra ona sahib olmağa çalışıb! Bəli qardaş, sən mənim hansı dinə mənsub olduğumu doğru-dürüst bilirsən... Amma bilmirsənmi, mən qılıncdandönməyəm. Özümü, dilimi, odumu, soyumu xilas etmək üçün "La İlahə İlləllah" demişəm... Mənim Tanrım Odlar Yurduyla əkiz yaranıb, qəlbi işığa xeyirxahlığa, sülhə və əmniyyətə köklənən od oğlu qismətinə düşən, taleyinə yazılan odu qoruya-qoruya Azər-bay olub. Öz odunun bəyi olan məkana CAN deyib, can eşidib. Bu həqiqətdir. Zərdüşt peyğəmbər buyururdu: "Ey həqiqət! O vaxt ki, sən mənim ürəyimdəsən, deməli, xalqımın arasındasan!" Bəzən həqiqət də adamı od, alov kimi yaxıb-yandırır... "Bəşər nəslə bəs haçan doğruluğa üz tutacaq?" Pak təbiətlə insan ruhunu qorumaq üçün Tanrının sevib-seçdiyi Zərdüşt söyləmişdi bu nəğməni: – "Harda ki, tənhalıq qurtarır, orda BAZAR başlayır". Yoxsa sən məni bazar adamı bildin? "Bütün böyükklər bazardan və şöhrətdən kənarda dolanır". Yox, yox, bu sözləri Nitsşe deyə bilməzdi. Bu Muğanlı Zərdüşt peyğəmbərin alqış nəğmələridir. Hə, bilirəm, mənə inanmırsan. Elə onun atası Fridrix Bodənşteti də Avropada məşurlaşdıran bizim Mirzə Şəfi Vazehin nəğmələri idi. Bəli, böyük bir zəka sahibi kimi Zərdüştü də Şərq doğub, amma Qərb "oğulluğa" götürüb. Çünki onun elmi xristianlıqdan dörd əsr əvvəl qədim Yunanıstanı fəth eləmişdi... Nitschedən qabaq başqa bir alman filosofu Hegel də (yenə də alman, yenə də Fridrix)

"Avesta"dan bəhrələnmişdi. Dünyanın əzəli həqiqəti Xeyirlə Şərin, Işıqla Qaranlığın mübarizəsi deyilmi?.. Başqa millətlərə münasibətdə Qərb özünü həmişə müəllim kimi göstərdiyindən sən bu həqiqəti dərk edə bilməzsən, qardaşım!.. Kaş Qərblə Şərq bir-birini yaxşı başa düşəydi!..

Bir də mənim qəlbimin səsini necə eşidəsən? "Qəlb odur ki, görür, duyur, dərk edir və danışır" – Zərdüşt belə söyləmişdi. Mən də öz tənha guşəmdə çoxlu səs eşidirəm. İçərimdə diliylə sahili yalayan suyun pıçılısını, ruhuma sığal çəkən mehin hənirtisini duyuram. Bu nədir? Bəlkə, bu su pıçılığı Göyçə gölümdən gəlir?! Bəs bu meh? Zərdüştün sığındığı Tanrı dağı Savalandanmı gəlir?! Görəsən, bu qürbət diyarda mənə nə demək istəyirlər – Dağ Babam, Su Nənəm?! Eh Murad, Murad doğma yerlərin uzaqda daha yaxşı göründüyünü indimi bildin?! Sən miskin adamlardan qaçmaq istəyirdin. Fikirlərinə yenə hakim kəsilib, içini gəmirirlər, sən də əl uzadanda nemətləri qeybə çəkilən, doğmalarına yad, yadlara cənnət olan varlı-karlı yurdun mühacirətdə çürüyən kasıb bir parçasısan... Tantalı qədim yunan allahları təkəbbürlüyyəinə görə əbədi cəzaya məhkum etmişdilər. O, insan qismətinə düşən ən gözəl nemətlərdən mərhum idi. Susuzluğundan yanır, lakin sərin bulaqların suyundan içmək istəyəndə su çəkilib gedir. Tantal meyvələrlə dolu bağa girir, əlini budağa uzadanda meyvələr qeyb olurdu. Sərvət ətrafında fir-fır fırlanan bu dünya da kasıblar üçün cəhənnəmdi. Ancaq müasir tantallara ən çox izzət verən şey onları cəzaya məhkum edən kiçik əyalət "allahlarının" nəfslərinin ac, mənəviyyatlarınınsa susuz olmasıdır!

...Qədim kilsənin yanından ötüb-keçəndə Murad düşüncələrdən ayrıldı. O, kilsənin içini yalnız kinolarda görmüşdü. Qəribə bir maraq onu çəkib içəri apardı. Kilsənin içində xeyli adam vardı. Ancaq nədənsə hamı ayaq üstə dayanmışdı. Keşiş dünyanın başının üstünü almış yeni müharibə təhlükəsindən, nüvə silahlarından, silahlanmaya

qarşı keçirilən etiraz mitinqlərindən bəhs edib, amerikalı siyasətbazları qınayırdı. İndi uşaq da, böyük də, din xadimi də neytron bombasından, qanadlı raketlərdən siyasi icmaçılar kimi danışmaq vərdisinə yiyələnmişdi...

Arxa cərgədəki qadınlardan biri necə oldusa, dönüb onu gördü və o andaca əyilib yanındakı başı yaylıqlı yaşlı qadının qulağına nəsə pıçıldadı. O da keşisdən gözlərini çəkib Murada baxdı. Belə getsəydi, hamı bir-bir dönüb ona baxacaqdı. Elə bil nüvə silahını Muradın babası icad eləmişdi, ya da Şərqdən Qərbə Azərbəylər səlib yürüşünə başlamışdı. Birdən keşişin moizə elədiyi kürsünün qarşısında şölələnən şamlardan bir neçəsi söndü. Sanki bir qoşun külək kilsənin içindən keçib getdi. Yanan şamın qəfildən sönməsi, sönmüş şamların əyri-üyrü tüstülənməsi, bəlkə də, buralarda pis əlamət sayılırdı. Murada elə gəldi ki, keşiş də indicə gözlərini oxuduğu vərəqlərdən çəkib, ona baxacaq! Heç kimin narahat olmasını istəmədiyindən sakitcə kilsəni tərk etdi.

Bayırda onu ayrı bir dünya gözləyirdi. Başını qaldırıb, yüksəklərdən işıq saçan Aprel günəşinə, səmaya boylandı, sonra yerə baxdı. Üz-gözlərindən təbəssüm süzülən insanlar da yerdə günəşin zərrələrinə bənzəyirdilər. Kiçik Parisdə cəmiyyət də təbiət kimi adamın üzünə gülürdü.

Sarışın qızların gözlərindən od yağırdı, boy-buxunları, yerişləri, gülüşləri onlara heyranlıqla baxanları yandırırı-yaxırdı. Murad bu gözəl qızların hansı biriylə tanış olmaq niyyətinə düşsəydi, yəqin ki, özünü siqaret çəkən adam kimi aparmalıydı. Amma gözlərində günəş parıldayan (dodaqlarının arasında isə siqaret közərən) müasir dəbdə geyinmiş, gözəl bir qız özü ona yaxınlaşdı:

– Ey, sən kimsən? De görüm, bura hardan gəlib düşübsən?

Düz deyiblər, gözəl xanımların çoxu ağzını açıb bir kəlmə söz deyənəcən gözəldi. Bu siqaret çəkən "madonna-

nın"da danışığı Muradın xoşuna gəlmədi. Qulağında Zöhrəvi Xəstəliklər Mərkəzindəki həkim qadının xəbərdarlığı səsləndi: "Bura əbəs yerə Kiçik Paris demirlər!" İndi Murada qızla saymazyana danışmaq qalırdı:

– Mən bura göydən düşmüşəm...

Qız incimədi, əksinə onun bu laqeyd və biganə cava-bına çox sevindi:

– Demək, mən sənə yaxınlaşmaqda düz etmişəm. Göy üzünə qalxmağı öyrənirsən? Sizinkilərdən bir tanışım vardı, burda aviasiya məktəbində oxuyurdu... Uçub getdi. İndi də sən gəlibsən. Düzünü de, sən də orda başın dumanlı olanda neçə rus əsgəri öldürmüşən? Bəs mənimlə necə, göyə uçmaq istəyirsən? Hər cür şəraiti olan mənzilim var: musiqi – müasir dünya estrada ulduzları, parnofilmlər... Hə, nə fikirləşirsən? Gedək?

Muradsa çiynlərini çəkib, hələ qızın nə istədiyini başa düşə bilmirdi:

– Nə duman, nə rus əsgəri canım, sən nə danışırısan?

Qız yalnız indi Muradın cənub aksentini müəyyən edə bildi:

– Lənət şeytana! – dedi, – mən də bayaqdan bəri elə bilirdim ki, sən əfqansan –deyib ədalı bir görkəm aldı.

Murad da qıza borclu qalmaq istəmədi:

– Mən də elə bildim sən fransız müğənnisi Patrisiya Kaasan!

Bu dəfə qız onu acıqla süzdü və moda nümayiş etdirən manikenlər kimi dönüb getmək istəyəndə iki hindistanlı turistlə üz-üzə gəldi:

– Bəs siz, siz də əfqan deyilsiniz? Onların çəkdiyi otdan necə, yoxunuzdumu? Siqaretə doldurub çəkəndə adamın ayağını yerdən üzür, başa düşürsünüz, mən göyde uçmaq istəyirəm – qız uzun qollarını açıb quş qanadı kimi süzdürdü.

Hindistanlı turistlər ingiliscə nəse söyləyib dişlərini ağardaraq, çiynlərini çəkdiilər. Qız əsib-coşdu:

– Lənətə gələsiniz sizi, hamınız bir-birinizə oxşayırsınız, – dedi və acı təəssüf hissi ilə başını yelləyib, gənc rəfiqələrinin dayandığı xudmani guşəyə üz tutdu.

Murad düşünürdü ki, beyinlərini dumanlandırmaq xatirinə əylənmək istəyən belə qızlara bənd olmaqdan, Raynis bulvarında – arxada üzən ördəkləri seyr etmək daha yaxşı olardı. Böyük latış şairinin adını daşıyan bulvar bu gün Muradın Kiçik Parislə tanışlığa başladığı ilk istirahət guşəsi idi. Bu elə ilk sevgi kimi bir şeydi. Hara getsən, yenə səni özünə dartıb çəkir. "Yürü, qardaşım yürü, sevdiyin o dilbər guşəyə... yürü..."

* * *

...Şəhər arxının kəsişdiyi küçədə birdən-birə səs-küy qalxdı. Köhnə Riqadan keçib, Dauqava çayınacan uzanan böyük küçə "bəşəriyyətin dahi rəhbərinin" adını daşısa da bir dəstə gənc orada "Rədd olsun, kommunistlər!" – deyərək xorla bağırırdılar. Onların hay-küyündən arxdakı ördəklər də, onlara çörək tikələyib atan qocalar da, uşaqlar da diksindilər. Əllərində Latviyanın keçmiş bayrağı ilə yanaşı ABŞ bayrağını tutan gəncləri on-on beş milis dağıtmağa çalışsa da bu mənzərəni seyr edən qoca latışların üz-gözlərində sevinc vardı. Qocalı-cavanlı bu adamlar sovet həyat tərzindən deyəsən bezmişdilər. Onlar yeni tarixin Köhnə Riqanın taleyinə yazıldığı qırmızı səhifələriylə bəzənirdilər. "Rədd olsun, kommunizm..." Bu gəncliyin tələbi, yoxsa tarixin – taleyin iztehasıydı? Murad nədənsə o an "Kasıbı dəvənin üstündə də böyü vurur" atalar misalını yada salıb, yenə Tantal haqqındakı əfsanəni xatırladı. Onu bu şəhərə çəkib gətirən bir əcaib istək də partiya sıralarına qoşulmaq idi; sonra vətənə dönüb, partibiletini kommunist olmadığını bəhanə edib, ona iş verməyən katibin, idarə rəhbərinin gözlərinə soxmaq istəyirdi: "Alın ha, mən də sizin kimi ARTIQ kommunistəm!.."

Orada – Muradın vətəmində kommunist bileti "ağ günlərə" gedən yollarda mayak idi, orada kommunistlərin hələ də "xətir-hörməti" vardı. Orada öz gələcək karyerasını düşünən Murad kimi gənclər kommunist partiyasının sıralarına daxil olmaq uğrunda mübarizə aparırdılar. Burada isə... Görünür, Leninin bir bayraq altında birləşdirdiyi millətlər eyni qanunlarla idarə olunmurdu. Çünki burada – adına Kiçik Paris deyilən bu şəhərdə qırmızıpapaq milislər də çox cənfəşanlıq etmirdilər. "Mənim vətənimdə belə işlərə görə qanun keşikçiləri nəinki gəncləri, onların valideynlərini də ora-bura çəkirdilər". Bu şəhərdə qanun deyilən şey insanların bədbəxtliyinə xidmət etmirdi. Qalın cildli "Cinayət Məcəlləsi" hüquq işçilərinin əlində əzizi-kəsici alət deyildi.

Bir qarı milisin qovduğu gənclərə baxıb, xaç çevirirdi. Bu qarı Murada nənəsini xatırlatdı, o da kömək üçün əllərini göyə qaldırıb, Allahdan imdad diləyirdi. Ali məktəbi bitirəndən sonra Muradın işsizlikdən çəkdiyi iztirabları o biçarə arvadı filosof eləmişdi. Təqaüdündən qənaət eləyib yığdığı pulu Murada verib, yola salanda arxasınca su atıb, onu adil və rəhimli Allaha tapşırırmışdı:

– Allah köməyin olsun bala! Burda çayır kimi tapdalanmısan, get, orda palıd tək böyü, şaxələnlə..

"Əllərinin qabarına, ürəyinin qübarına qurban olum, ay nənə, burada palıd kimi böyüyüb, şaxələnmək üçün iki-üzlü, qırmızı kommunist bileti almağa ehtiyac yoxmuş!"

Nənəsi gəlib durdu Muradın gözü önündə, həlim səsle dedi:

"Qulaq as, bala, gör müəllim əmin nə deyir?!"

Əmisi: "Axı mən sənə dedim ki, hərbi xidmətdə heç olmasa, partiya üzvlüyünə namizəd ol!.. Mənə qulaq asmadın. İndi görürsən ki, boş torbayla at tutulmur!.."

Yox ha! Belə çıxır, erkəkli-dişili bütün atları ancaq kommunistlər minib çapır?! Ona qalsa, ingilis şahzadəsini gərək atlar yaxına heç qoymayıb şillaqlaya...

Nənəsi: "Ay gözümlün işığı, dilimin əzbəri, deyir, ata minmək bir eyib, atdan düşmək iki... Çalış getdiyin yerdən əliboş qayıtma!.."

"Darıxma nənə, o partbiletini sənə lap ürəyimin başında gətirəcəyəm!.."

"Bax, istəyirsən, lap Fitolbörgə get, ancaq özünü ağır işlərə vermə, səni uşaq vaxtından əzizləyə-əzizləyə böyütmüşük, ilk oğlan nəvəm olduğuna görə, gücə salmamışıq, həyat-bacamızın qoyun-quzusunu belə tanımayıbsan, işingücün bir kitab oxumaq olub, bir də gəzmək..."

Əmisi: "Çalış, təyyarədə, tramvayda, gəmidə gedəndə belə əlində oxumaq üçün kitab olsun, böyük proletar yazıçısı Qorki deyib ki, kitabı sevin, o bilik mənbəyidir, ancaq bilik insana nicat verir..."

Kitabı sevənlər tənhalıq bilməz,

Elmə arxalanar, sınıar, əyilməz...

"Bəs bunu kim deyib, ay əmi?"

"Bizə ancaq rus klassiklərini öyrədiblər, qardaşoğlu".

"Əbdülrəhman Caminin olmasın? Kitab haqqında bizimkilər ruslardan çox söz deyiblər, çünki onlardan çox-çox əvvəl bizdə kitab olub, hətta Lenin "oxumaq, oxumaq, yenə də oxumaq" fikrini müsəlmanlardan çırpışdırıb..."

"Çatdın çörəyə, a bala, sənin Leylin boyda adamla nə işin var axı?"

"Bə bizi zibilə o salmayıb, kim salıb, ay nənə?!"

"Vallah bu gedəni burda qalsa tutacaqlar!..".

"Guya çöldəkilər, həbsxanadakılardan az işgəncə çəkir?"

"Day, çix get, ay saqqalı ağarmış, çatan kimi də nənə-nə tel vur!"

"... Gedim göyçək nənəmə bir teleqram göndərim ki, sağ-salamat gəlib, bu şəhərə çatmışam!" Yeraltı keçiddəki avtomat qəzet köşkünün "ağzına" üç qəpik atıb, "Rıqas

Balss" adlı axşam qəzeti götürdü. Qəzet onunla həmyaşıd idi; yəni o anadan olan il qəzet nəşrə başlamışdı. Axşam qəzetinə baxdıqca düşünürdü ki, bəs axşamdı, heç harada gecələmək barədə narahat olmur? Artıq şəhərin rənbərəng neon işıqları da yanırdı. Teleqramı yola salandan sonra məlumat bürosundan dəmir yolu vağzalına ən yaxın mehmanxanaların ünvanını öyrəndi. Qəzetin elanlar guşəsində yaşı iyirmi beşdən yuxarı olanlar şəhərin hansısa mədəniyyət sarayına "istirahət axşamı"na dəvət olunurdular. O isə Suvorov küçəsindəki "Avrora", "Viktoriya", Raynis bulvarı otuz üçdə yerləşən "Baltiya" mehmanxanalarında iri şriftlərlə yazılan "YERİ-MİZ YOXDUR" sözlərini gedib öz gözləriylə görməliydi. Bu sözlərin keçmişi müasirliyi ilə qol-boyun olmuş şəhərin qonaqpərvərliyinə zərrə qədər dəxli yox idi. Vağzal meydanında, mehmanxanalar qarşısında bir gecəlik ev kirayə verən o qədər aylıq təqaüd ümidinə qalmış qarılar vardı ki... Elə gəzə-gəzə qəzetə ordan-burdan göz atdı:

"VAŞİNQTON (SİTA). Reyqan hökuməti nüvə silahları ilə sürətlə silahlanmanı genişləndirmək üçün yeni vəsait ələ keçirməyə çalışır..." Murad qəzetdən gözünü çəkib, tək-tək ulduzlar parıldayan göyə baxa-baxa düşünürdü: Məgər Reyqan insan kimi bu aylı-ulduzlu səmanı seyr etmir? Tutaım, öz artistlik karyerasını artırmaq üçün səhnə ondan qurbanlar tələb edə bilərdi!.. Bəlkə, Reyqan qurban vermədən məşhurlaşmışdı? Amma indi ağ evin sahibi olan bu adam öz ölkəsinin dünyaya şəriksiz ağılıq etməsi üçün qurbanlıq qoç kimi milyonlarca günahsız insanın qanını axıtmağa hazır idi.

Ağ evin sahibi artistliyini yad eləyir,
Məmləkətlərdə ölüm səhnəsi icad eləyir...

Bu şeiri Muradın tanıdığı işsiz bir rəssam yazmışdı. Onun çəkdiyi karikatura qan tökmək üçün sürətlə silahlan-

maya rəvac verib, Yaxın Şərqdə kiçik müharibə ocaqları yaradan adamın Hitlerin ruhunu şad etdiyindən soraq verirdi. Dünya Allahın şah əsəridir; hər əsərin mənfi qəhrəmanı olduğu kimi Allahın yaratdığı "personajların"da içində şeytanlar, satanistlər, insan qanından nəşələnən manyaklar, Muradı el-obasından didərgin salan göygöz kosalar, sarı iblislər vardı... «Görəsən, bizim sosialist əməyi qəhrəmanları ilə kapitalist əməyi qəhrəmanları arasında nə fərq var? Dayan, axı kapitalist əməyi qəhrəmanı adında qondarma fəxri titul-zad yoxdu...».

Murad dərindən köks ötürüb, öz-özünə "Yürü, qardaşım, yürü, belə getsə, gecəni küçədə qalacaqsan! – pıçılda-dı və yenə qəzetin orta səhifələrinə gözücu nəzər saldı: "Maksim Qorki "Klim Samginin həyatı" epopeyasını Riqada qələmə almışdır". Səksən bir il əvvəl bu şəhərə gələn yazıçı, görəsən, nələr düşünürmüş?

"Metropol"un qarşısındakı bulvardan keçəndə Moppasanın qəhrəmanlarına oxşayan iki qadın ona köhnə tanışlar kimi gülümsünüb, salamlaşma jesti etdilər. Onlardan biri Murada yaxınlaşıb:

– Cavan oğlan, bir dəqiqə ayaq saxlayın, – dedi. Bəlkə, istirahət etmək üçün bir yer axtarırsınız?

Murad ayaq saxlayıb, onu maraqla dinləməyə başladı. Allah qadınlara qılığı kişiləri ovsunlandırmaq üçün verib ki, məharətlərini göstərüb, öz niyyətlərinə qovuşsunlar. İşvəkar baxışlarla Muradı süzən bu qadın özündən gənc rəfiqəsini ona təqdim etdi:

– Hə, deyin görüm, bəyənirsiniz? Beləsi yuxunda da ələ düşməz! Çox darıxır. Yalqızdı. Onunla istirahətinizi xoş keçirmək istəyirsiniz?

– Bəs nə əcəb, belə bir şəhərdə sizin bu gözəl rəfiqəniz yalqız qalıb?

Muradın nəyə eyham vurduğunu hiss edən qadın ənənəvi üsulla inandırıcı bəhanə söyləyib ciddiləşdi:

– Onun əri dənizçidir, uzaq səfərə gedib, siz nədən çəkinirsiniz? Mən ixtiyarınıza səhərəcən ikiotaqlı mənzilimi verərəm...

– Madam! – Murad da özünü kiçik Parisə bələd olan təcrübəli adam kimi apardı; – Mən onu intizardan qurtarsam, muzdum nə olacaq?

Qadın gözlərini döyüb, çiyinlərini çəkdi:

– Nə demək istədiyinizi anlamadım, cavan oğlan!..

Murad Anri Barbüs küçəsindəki mərkəzdən aldığı arayışı ona göstərdi:

– Mən öz sağlamlığıma cavabdehəm... Bəs o necə?

– Axı mən sizə dedim ki, o dənizçi arvadıdır... .

– Olsun lap təyyarəçi arvadı! Allahın insana verdiyi həyatın sizə görə zərrə qədər dəyəri yoxdur, madam. Əgər evlidirsə, onu özgə kişilərə təklif etməyiniz daha böyük günah sayılır.

Bu dəfə qadın özündən çıxdı: – Mənə əxlaq dərsi verməyin! Öz yolunuzla gedin! Görünür, siz hələ qadın dünyasının nə demək olduğunu anlamırsınız. Bura Avropadır. Təəssüf ki, ayaqlarınız burda, aqlınız hələ də qadınlarınızı əsarət altında saxladığınız Şərqlə gəzir...

– Mələk qiyafəsinə bürünüb, şeytan rolu oynamağın qərblə-şərqlə nə əlaqəsi var, madam?..

– Mən artıq sizinlə danışmaq istəmirəm, – sonra gənc rəfiqəsinə baxıb, istehza ilə, – bizim kişiye ehtiyacımız var, alimə yox! – dedi.

Murad vətəninə bu qadınların yaşadı olan əlləri qabarlı pambıqçı, sağıcı, üzümçü, tərəvəzçi... və başqa əmək qabaqcıllarını yada saldı. Mövsüm vaxtı istirahətin nə olduğunu bilməyən o qadınlar partiyaya qəbul edilir, deputat seçilir. Sosialist Əməyi Qəhrəmanı olurdular. Ərlərinin qulluğunda durmağı da qadınlıq borcu bilirdilər. Öz şərqli həmcinslərinin halına acıyan bu qərblə qadınlar isə yeyib-içib, əylənmək üçün restoran tinlərində kişi "ovu"na çıxmışdılar.

– "Yox, madam, yox!" – Murad qəlbində düşünürdü:
– "Kür gəlib burda Dauqavaya qarışsa, Araz lap gedib Parisin göbəyində Senaya çatsa belə mən sizin şərqli qadınların əsarət altında olduğu barədəki fikrinizə şərik deyiləm!"

Qəribədir, beş gün əvvəl o doğma torpaqda nədənsə çatışmayan şeylər barədə düşünürdü, amma indi qürbətdə vətəninin gözəl əxlaqi dəyərlərini yada salıb öyünür, içi iftixar hissiyə dolurdu...

Sinədolusu nəfəs alıb, köks ötürdü.

– Görürəm ki, sizə gecələmək üçün mənzil gərəkdir, oğlum! – bu sözləri nəvazişlə söyləyən də qadın idi. O, Muradı daldığı düşüncələrin qoynundan özünə qayıtdı. Bir neçə dəqiqədən sonra milliyyətə polyak olan Vanda adlı bu qadının kirayə verdiyi mənzillərin birində Murad "Sarı gəlin" xalq mahnısını həvəslə oxuyan bir gəncə tanış oldu:

– Adım Salmandı, – burda mənə həmyerlilərim Qıllı Salman da deyirlər. – O özünə şam yeməyi hazırlayırdı, həm də söhbətçil olduğunu ilk andan bəlli edirdi. Soyuducudan götürdüyü qurudulmuş kolbasanı səliqə ilə doğradı, qırmızı kürü, yağ-qaymaq, pendir qoydu süfrəyə. – Buyur, kasıbın olanından – dedi, – mən içən deyiləm, ancaq bu gün xozeykam üçün iki dənə "Ağdam" almışam, istəyirsən birini gətirim içək!

– Yox, bir müddətdir ki, tərgitmişəm, – dedi Murad. – Heç siqaret də çəkmirəm.

– Mən də, düzü, idmanla məşğul oluram... Hə, yeməyini başla, sənə çay süzüm, yoxsa qəhvə? Əla Braziliya qəhvəsi almışam, bir bax, bunu burda almaq üçün gərək saatlarla növbəyə durasan, adətim üzrə qəhvəni çaydan sonra içirəm. Yağdan gen-bol istifadə elə, təzədir, bizdə qəhətə çıxan şeylərin çoxu burda boldur. Bax, təzə şit şorun üstünə bir az qaymaq tökürsən, bura iki çay qaşığı şəkər tozu qarışdırırsan. Hələ bir bunun ləzzətinə bax! Yatar

qarına ağır yeməklər zərərliyə. Hə, mən burda müvəqqəti qalıram, sərf edir, amma istəsəm, daha yaxşı şəraiti olan ev də tapa bilərəm. Maşın almaq üçün pul yığıram. Adami maşınına görə, geyiminə görə burda çox qiymətləndirirlər, evi-əşiyi görən yoxdur ki!..

Salman elə danışdı ki, Murada sual verməyə ehtiyac qalmırdı. Elə bil ürəyini əməlli-başlı boşaltmaq üçün belə günü gözləmişdi. Bir azdan utanıb-çəkinmədən başına gələn macəraları da həvəslə danışmağa başladı.

– Hə, yəqin, düşünürsən ki, mən bura necə gəlib çıxdım? Bu şəhərdə mən hərbi xidmətdə olmuşam, idman yarışlarında iştirak etdiyimə görə necə oldusa iki il ərzində mənə kommunist bileti də verdilər. Təxsis olunandan sonra təhsilimi davam etdirə bilməsəm də göndərişlə Bakıda böyük bir nazirlikdə sürücülük işinə düzəldim. Əvvəl idarə rəisini, sonra nazir müavininin sürücüsü oldum, qardaş! Bu qıl məni zibilə saldı, – deyə Salman əynindəki idman köynəyini çıxarıb, qurşağacan çılpaq bədənini göstərdi. – Hə elə oldu ki, nazir müavininin özündən çox xanımına lazım olurdum. Bu mağaza mənim, o mağaza sənin. Zalım qızı difisit malların yaman ölüsüydü. Bir dəfə onu o qədər gözlədim ki, maşında yuxuya getdim. İsti olduğundan yaxamı açmışdım. Bir də hiss etdim ki, tüklü sinəmdə yumşaq əl gəzir. Ayılıb gördüm odur. Mənim tüklü sinəmə baxıb dedi ki, bu nədir, sənə yatanda heç yorğan-döşək lazım deyil ki, sən lap ayıya oxşayırsan... Sonra gətirdiyi şeyşüyləri maşına yığdıq. Adəti üzrə arxada oturdu. Mən güzgüdə onun necə heyranlıqla enli kürəyimə baxdığını görürdüm. Birdən mənə nə desə yaxşıdı, axı sən nə vaxtacan sürücü işləyəcəksən? İstəyirsən səni orda çörəkli idarələrin birinə yaxşı qulluğa qoydurram! Yoxsa, mənə inanmırsan? Mənim başıboş ərim öz gücünə deyil, mənim hesabıma oturub nazir müavini kreslosunda. Dedim axı, təhsilim, diplomum yoxdur! Dedi, nə olsun işləyə-işləyə qiyabi ali

təhsil alarsan, mənim rektor tanışım var, lazım gəlsə, nazir özü sənə göndəriş məktubu da verir... Bütün bu yaxşılıqlarının əvəzində o mənimlə olmaq istəyirdi. Özü də kim? Nazir müavininin arvadı. Gecə-gündüz düşündürdüm. Həm də qorxurdum. İkinci dəfə mənə eyham vuranda qərara gəldim. Ürəyimdə dedim ki, əşi nazir müavininin özü bizim millətdən olsa da, arvadı ermənidi, özgə məzhəbdəndir. Allah günahımdan keçər. Bəlkə, mən də bir insan kimi gün gördüm. Vədələşdiyimiz gün – görüşdən qabaq əməlli-başlı özümü səliqə-sahmana saldım. Üzqırxanla sinəmin tükünü qırxdım, daha mən qıllı qabana-zada oxşamırdım. Gözlərimin qabağına gətirirdim ki, o qadınla necə lüks yorğandöşəkdə, xarici çarpayıda uzanıb kef çəkəcəyəm. Sürücü yoldaşlarımdan biri bu millətdən olan qadınları ehtiraslı, kişibaz olduğuna görə yaman tərif eləmişdi... Ancaq demə, mən gicbəsərin biriymişəm. O, qapını açıb elə dəhlizdə yarıcılpaq halda məni qucaqladı, köynəyimin düymələrini açanda birdən kənara sıçradı. Elə bil əli sinəmdə soyuq ilana toxunmuşdu. "Bu nədir, – dedi, – sən neyləmişən, axmaq, axı mən səni o qıllı köksünə görə istəmişdim, çıx, rədd ol burdan, bir də gözlərimə görünmə!" O, mənə qapını göstərdi. Elə sandım ki, bir az da yubansam qəzəbindən məni didib-parçalayacaq!.. Hə, hələ qulaq as, sonra nə oldu? Ertəsi gün partiya yığıncağında mənə şiddətli töhmət verdilər, guya rəhbərlik tərəfindən verilən xüsusi tapşırığı yerinə yetirməmişəm. Əvvəl elə bildim bu onun ərinin oyunudur. Sonra məni nazir yanına çağırırdı, dedi: – "Açarı təhvil ver, işdən azadsan! Burnunu aid olmadığın yerə soxubsan!".. Deyəsən, mənim bu uzun burnum, çoxdan nazirin xoşuna gəlmirmiş, dedi ki, sürücülər rəislərin ailə üzvüdür, amma səni mənim gözüüm əvvəldən tutmamışdı. Əgər bu şəhərdə bir də qarşıma çıxsan, sənənlə düşmənim kimi rəftar edəcəyəm!

Bax, belə qardaş, nə yağlı iş, nə qiyabi yolla ali təhsil, canım, başımı götürüb çıxdım. Qorxdum. Mənə elə gəlirdi

ki, şəhər o qadının aşnası olan nazirin nəzarətindəydi. Gəldim bura – mən Riqanı hələ hərbi xidmətdə olarkən sevmişdim. İstəyirdim milisə işə düzələm. Şəkil çəkdirməyə gedəndə latış fotoqraf nə illah eləsə də, boyun-boğazımın tükünü köynəyimin altına yığa bilmədi. Adı Ayvardı. Dedi ki, axı milisdə aylıq maaşın nə qədər olacaq? Gəl, mənimlə çalış, mən həftədə sənə o qədər verərəm. O, məni başa saldı ki, lüt qızlarla pornoqrafik şəkillərdə çəkilməliyəm. Özü də bu işdə bir az ehtiyatlı davranmalıyam. Necə deyərlər, sirr saxlamalıyam. Mənə çəkdiyi şəkillərdən nümunələr göstərdi. Dedim razıyam, bir şərtlə ki, heç vaxt başım-sifətim çəkilməsin. Axı bu şəkillər hər yana yayılır. Dedi: – "Sən bu işdən böyük zövq alacaqsan, həm də dünyanın ən gözəl qızlarıyla çəkiləcəksən..." İndi o, məni bir kinorejissorla da tanış edib. O rejissor erotik filmlər çəkir. Ancaq hələ düşünürəm. Qəti qərar verməmişəm...

...Murad daha ona qulaq asmırdı. Salman da bunu hiss etmişdi. "Bu gün çox gəzib, yorulubsan, di yat! Sabah sənə daha maraqlı əhvalatlar danışacağam. Gecən xeyirə qalsın!..."

Amma Murad yata bilmədi. Bu onun qütbət şəhərdə keçirdiyi ilk gecəydi. Pəncərədən o yana rəngbərəng işıqların içində ara-sıra sərxoş qəhqəhələri eşidilən şəhərdə mürgüləyə bilmirdi...

* * *

...Sübh çağı – hava hələ işıqlanmamış Raynis bulvarında addımlayırdı. Uzaqdan vəğzal saatının rəqəmləri dumanda güclə sezilirdi. Bir gecəlik kirayə qaldığı mənzildə çox darıxdığından səhərin açılmasını gözləməmişdi. Salman öz qıllı sinəsini sıgallaya-sıgallaya uyumuşdu: elə bil qazandığı pul-lara görə yatanda da o qara tüklərə minnətdarlıq edirdi.

Ciyərlərinə təmiz havanı çəkdikcə Muradın kefi dururdu, bir az əvvəl xorultusu divarları titrədən Salmanın

gecəki söhbətlərini ən xırda ştrixlərinəcən xatırladı. Əgər yazıçı olsaydı, mütləq bu əhvalatı qələmə alardı. "Sabah sənə daha maraqlı əhvalatlar danışacağam!" Şübhəsiz, şəkil çəkdiyi qızlarla başına gəlmiş intim əhvalatlardan söz açacaqdı!.. Eyni mövzuda nə qədər danışmaq olardı?

Küçədə gediş-gəliş yox idi. Ara-sıra vağzal tərəfdən görünən taksilər şəhərin müxtəlif istiqamətlərinə şütüyürdülər.

... Gecə qarmaqarışq yuxular görmüşdü, qulağına üfüqə uzanan dəmir reyslərinin ahəngdar səsi gəlirdi, elə sanırdı ki, yenə qatardadır, harasa yol gedir. Sonra görürdü ki, universiteti təzəcə bitirib, təyinatla işə başladığı idarədə bir dəstə adam özləri boyda qayçı götürüb onun əllərini-qollarını qayçılayırlar, amma nə illah eləsələr də dilini kəsə bilmirlər. Xorla deyirdilər: "Sənin ştatın ixtisara düşüb!" Hara üz tuturdu əli qayçılı adamlar görürdü. Beləcə gənc ömrü qayçılana-qayçılana, doğranıb gedirdi. Ayılıb görürdü ki, Riqada – müharibədən sonra alman əsirlərinin inşa etdiyi, Vanda adlı bir polyak qadının evindədir. Hardasa köhnə krandan su damcılayırdı. O, isə beynindən keçmiş si lib atmağa çalışırdı. Gözlərini yumub, az da olsa yatmaq istəyirdi. Bu dəfə yuxuda iri əncir ağacının budaqlarına əl uzadırdı, yox, yox, budaqlar qeybə çəkilmirdi, yetişmiş əncirlərdən seçib yeyirdi, yaqin ki, Tantal əfəl oğlu, əfəl olub! Muradsa aciz deyildi, ac-susuz qalmırdı... Ancaq əlləri, barmaqları əncirin şirəsinə bulaşırdı. Hardansa su damcılarının səsi gəlirdi. Üst-başını batırmasın deyər damcı səsinə sarı getdi, əllərini kranın altına tutdu və birdən gözlərini açdı, aman Allah bu nədir, o, bu geniş mətbəxtə gözüyumlu necə gəlmişdi? Ancaq onu diksindirən yuxulu-yuxulu əllərini yuduğu soyuq su deyildi. Gördü ki, ev sahibəsi Vanda alt gecə köynəyində divanda əyləşib, əfqan cinsli iri bir köpəyi sıgallayır, uzun dilini çıxaran it də şöngüyərək bu tumardan məst olub gözlərini yummuş-

du. Qadının açıq sinəsini, üz-gözünü yalayırdı. Anası yaşında olan Vandanın gözlərindən ehtiras qığılımları saçılırdı. Murad çaşıb qalmışdı. Ömründə lunatiklər kimi yatağından qalxıb, harasa gözüyumulu getdiyi yadına gəlmirdi. Lənətə gəlmiş o əncilləri yeməsəydi, indi belə olmazdı.. Vanda itin təmasından vəcdə gəlmişdi. Belə anda qoynuna aldığı o qıllı köpəyi hər hansı bir kişiylə də dəyişə bilərdi. O, sərxoşluqdan və ehtirasdan qızarmış gözlərini Muradın yarıçılpaq bədənində zilləmişdi: – Mən ömrüm boyu yalnız olmuşam, siz yalnızlığın nə olduğunu bilirsinizmi? Eh siz, kişilər, kişilər... Köpəklər qadınlara sizdən daha sadıqdırlar, – dedi.

Murad əl-üzünü əməlli-başlı yuyub mətbəxtədən, sonra da geyinib mənzildən çıxmışdı. "Doğrudan da, bura əbəs yerə Kiçik Paris demirmişlər".

Seyrək duman yolların, səkilərin daş köksünə enirdi. Raynis bulvarındakı qazonların içində çılpaq tunc qadın heykəli əllərini göyə qaldırıb köhnə Riqaya boylanırdı. Sanki orta əsr yadigarı olan qədim binaları qurub-yaradan əcdadlarının ruhuna minnətdarlıq etmək üçün əllərini göyə – Tanrı dərghahına açmışdı. Şəhlər onun çılpaq bədənini isladırıdı. Murad heykəlin yanında dayanıb fikir dünyasına getmişdi. "Bəlkə, bu heykəli yaradan sənətkar da ona ilham verən müqəddəs ruhların göylərdə qərar tutduğunu düşünürmü!" Muradın qulaqlarında əski daş kitabələrdə sənətkarlar haqqında yazılmış sözlər cingildədi: "Bizim gücümüzə, böyüklüyümü-zə şübhə edirsənsə, yaratdıqlarımıza bax!"

O heykəlin qarşısındakı enli arxda yenicə yuxudan oyanmış ördəklər sakitcə üzüb, səhərin açılmasını göyləyirdilər. Bir azdan bura gələnlər onlara qida gətirəcək, ətraf səs-küylə dolacaqdı. Ördəklər də bir-bir qışqırıb, ucdan onlara qayğı göstərən adamlara quş dili ilə minnətdarlıqlarını bildirəcəkdilər. Hərdən körfəzdən tək-tək bura uçub gələn qağayılar ördəklərin payına qardaş malı kimi şərik olacaqdılar.

Heykəldən aralanıb dünən bir dəstə gəncin etiraz nümayişi keçirdiyi küçəyə sarı üz tutdu. Arxadan ayaqqabı taqıltısı eşidildi. Elə bil qadın heykəli hərəkətə gəlib onun dalınca düşmüşdü: "Yox, məni yaradan sən kimi düşünməyib. İztirabları öldürməyin yeganə yolu qadın bədənidir. 40 il peyğəmbərlik etmiş Budda hələ 25 əsr bundan qabaq deyirmiş ki, qadın təbiətən bilikli olur, kişi kitablardan öyrənir". Ancaq heykəlin ayaqları yalın idi. Möcüzə baş verib, hərəkətə gəlsəydi, yenə ondan belə səslər çıxmazdı. Murad geri baxmadan düşünürdü ki, bu ayaq səslərinin sahibi orta yaşlarında bir qadındı. Amma onun yanından gəlib keçməyə ehtiyat edir. "Yox, qardaş, çətin ki, buralarda belə qadın ola! Bəlkə, o, elə bilir ki, mən siqaret çəkənəm, amma istəməyə ürək eləmir? Yox, bəlkə, o, heç sən düşündüyün kimi pis, əxlaqsız qadın deyil? Bir azdan marşrutlar işləməyə başlayacaq, ola bilər, bu qadının mənzil başınacan getməyə pulu yoxdur?" Döş cibində gəzdirdiyi portmanatını yoxlayıb, geri çevrildi. Həqiqətən də qarşısında orta yaşlı qadın dayanmışdı. Əlində içi dolu sellafon torba tutmuşdu, ağzındakı saqqızı aramla çeynəyirdi.

– Siz məndən nəyə soruşmaq istəyirsiniz? – deyər Murad soruşdu. Qadın yaxına gəlib, Muradın buralarda deyildiyi kimi, qaralardan olduğunu görüb sevindi və özünü naz-qəmzəylə əzib-büzdü. Adətən, cavan qızlar öz gənc heyranlarının qabağında bu cür əzilib-büzülürlər.

– Məni bir şüşə arığa qonaq et, burada – torbanı göstərdi, – yeməyə hər şey götürmüşəm, baxıb gördüm ki, evdə tək darıxıram, çıxdım buralarda təmiz hava almağa...

Murad geydiyi ayaqqabıların ölçüsü qədər yaşı olan bu qadının nəfəsindən ucuz şərab qoxusunu duyub, nədənsə şairin: "Qadın isitməyən evi-eşiyi günəşin özü də isidə bilməz, kişi ürəyinin döyüntüsünü heç kim qadın kimi eşidə bilməz!" kəlamını xatırladı. Amma bu qadının vücu-

dunda kişi ürəyinin döyüntüsünü eşidən mənəvi qulaqdan savayı hər şey yerli-yerindəydi. Bəlkə, içki düşkünüdür?.. Ömrün dumana bürünmüş anları çoxdur. Bəzən insan bu dumanda YOL azır. Gənc olsa da qəlbi burxulur, atını çapan fikirlər, arzular büdrəyir, iztirablara düşar olur. Bəs bu iztirablardan xilas olmağın yolu nədir? Bəlkə, elə bir şüşə araqdır?! Ya da ruhu oxşayan bir mələksimalı qadındır?..

– Niyə fikrə getdin? Fikirləşirsən ki, bu vaxtı hardan araq almaq olar? Mən yerini bilirəm! – Qadının cır səsi onu fikirdən ayırdı. Belələrindən yaxa qurtarmağın asan yolu kobudluq idi. Amma onu da məqamında bacarmaq adamdan məharət tələb edirdi.

– Gedin tayınızı axtarın! – deyib yoluna davam etmək istədi.

– Hə?! – qadın əl çəkmədi, – sizin kişilər əsl centlimendirlər. Mənim kimi gözəl bir xanımın xahişini yerə salmaq centlimenə yaraşmır, – incik halda redikulindən siqaret çıxarıb, yandırıb çəkməyə başladı. Tez-tez "ah-vay" edib, ciyərlərinəcn çəkdiyi tüstünü əsəbiliklə bayıra üfürdü və, – gözləməzdim, heç gözləməzdim – dedi.

– Gözləyin, bəlkə, o dediyiniz centlimenlərdən gələn oldu! – Murad getsə də arxadan qadının ona acıqlı-acıqlı baxdığını hiss edirdi. Qadın onun üçün müqəddəs ad, varlıq idi. Axı səhərin gözü açılmamış sərxoş nəfəsi ilə təmiz havanı korlayan bu məxluq özünə necə gözəl xanım deyib, rastına çıxan yad kişidən içki umurdu?!

... Raynis bulvarındakı şehlə yuyunmuş ağaclara baxdıqca Murad insan, dünya, müharibə barədə düşüncəyə dalıb, dünən vərəqlədiyi axşam qəzetini xatırladı. Yan Raynisin aforizmlərindən seçmələr verən o qəzeti Vandanın evində unutduğuna təəssüf etdi. Xalq şairi hələ əsrin əvvəllərində deyibmiş ki, müharibə təkcə keçmiş deyil, gələcəyi də dağıdır. Düşündü ki, şairin ev-muzeyinə olsa, bu gün-sabah mütləq ora baş çəkəcək.

Nəhayət, dünən gənclərin "rədd olsun kommunistlər" dediyi küçəyə gəlib çıxdı. Burda qırx metrlik Azadlıq abidəsi ucalırdı. İnsan əllərilə üç parlaq ulduzu göylərə qaldıran əzəmətli abidə bu şəhərdə sovet bayrağı dalğalanmamışdan çox irəli qoyulmuşdu.

... Polyak ustalarının restavrasiya elədikləri "Rıqa" oteli tərəfindən gələn üç nəfər kişi onu görcək dayandılar.

– Salamaleykum, cigid! – deyə biri ona yaxınlaşdı.

– Labdien, – deyə Murad da gələnə latışca salamladı.

– Bizə bir az kələm ver də, dost, görürəm, yaxşı adama oxşayırsan...

Murad onun kələm sözünü nə mənada işlətdiyini başa düşməyib, soruşdu:

– Mən sizə nə cür kömək edə bilərəm?

– Özün bilirsən də, bütün mağazalar gündüz ikiyə kimi bağlıdır. Lənətə gəlsin Qarbaçovu, özünə iş tapıb də, biz yaxında bir nöqtə tanıyıırıq, orda bir şüşə araqı on manata verirlər, bizimsə bircə manatımız çatmır...

– Başa düşdüm, – deyə partmonatından bir manat ayırıb ona uzatdı, – düzü mən ilk dəfədir ki, pula kələm deyildiyini eşidirəm. Elə bilirdim niyyətiniz məni ələ salmaqdı...

– Elə isə gəl qoşul bizə, sənə «nöqtə» sözünü də izah edim.

– Yox, sağ olun, mən səhərlər içmirəm, özüm də aeroporta getmək istəyirəm... – Murad ora getmək qərarına nə vaxt gəldiyini özü də bilmirdi.

– Həə, aeroporta, bax burada ora gedən RAF-lar dayanır, bir azdan gələceklər, sağlıqla uçun!

– Heç olmasa mənə "nöqtə" sözünü başa salaydınız...

Kişi gülüb dedi:

– Hə, biz burda Mişa Qarbaçovun acığına ona qarşı müqavimət nöqtələri yaratmışıq. Adı da rusca belədir: TSQ – Qarbaçova qarşı müqavimət nöqtəsi. Sutka boyu orda necə içki desən satılır... – Gülə-gülə getdilər.

Murad onların arxasınca baxıb pıçıldadı:

– Elə Raynis rəhmətlik çox dahiyənə deyib ki, müdrikliyin hüdudu var, axmaqlığın isə yox! İçki düşkünü olan bu adamlardan nə desən gözləmək olar. Hətta qiyam da...

Azadlıq abidəsi geridə qaldı. Aeroporta nə üçün getməliydi? Bakıdan gələn sərnişin təyyarəsi beş iyirmidə Rıqa hava limanına enəcəkdi. Bəlkə, bir tanış üz gördü, doğma səs eşitdi. Qəlbində: "Nə tez darıxdın Murad, evdən ayrıldığın neçə gündür ki?!" Birdən güclü bir səs şəhərə çökmüş sakitliyi pozdu. Elə bil hardasa güclü partlayış oldu. Şəhərin Qorki küçəsindən sürətlə gələn "Volqa" Lenin küçəsi ilə tənbel-tənbel Dauqava çayına tərəf gedən "Moskviç"i vurub, xurd-xəşil eləmişdi. Ölən, ağır yaralanan yox idi, əksinə gurultu səsinə silkələnib özünə gələn yuxulu sürücülər zorla aşağı enib, öz maşınlarının başına fırlanırdılar. "Volqa"nın sürücüsü döş cibindən nəsə qurdalayıb çıxarmağa çalışırdı, balıq ovuna yubanan "Moskviç"in sahibi rus dilində yağlı ana söyüşü deyib, damağında tüstülənən "Rıqa" siqaretini sümürürdü. Murad kənardan onlara baxırdı. Baş kilsə gümbəzi kimi parıldayan "Volqa" sürücüsü, nəhayət, cibindən çıxardığı əzik-üzük siqareti yandırıb, "ağzı" əyilmiş maşınına söykəndi, "Moskviç"i sahibi söyüşünə ara verib dedi:

– İndi gərək mən bu maşını aparıb zibilliyə atım getsin!

– Sən gərək bu maşını çoxdan aparıb şəhər zibilxanasına ataydın! İndi köhnə zir-zibilin gül kimi, tərtəmiz küçəyə tökülməzdi.

Sonra hər ikisi susub, yol nəzarətçilərini gözləməyə başladılar. Hərdən elə soyuqqanlı danışdırlar ki, elə bil qəzanı onlar yox, başqası törətmişdi.

...Rıqa dərin yuxu içərisindəydi. Bu gün Bakıda iyirmi iki dərəcə isti olacaqdı. Parisə sulu qar yağacaqdı. Liviyanı Amerika təyyarələri bombalayırdı. Əfqanıstanda qanlı döyüşlər barədə siyasi icmalçı dil qəfəsə qoymaq bilmirdi.

Aeroporta çatanda bu şəhərdə istehsal olunan RAF-ın radiosunda son xəbərlərin oxunuşu da qurtardı. Salona Layma Vaykulenin latışca oxuduğu həzin mahnının sədaları yayıldı. Sonra Puqaçovanın rusca "Karollar hər nəyi bacarır" mahnısı səsləndi.

Rıqa hava limanı dünyanın böyük şəhərlərinin hava limanlarından geri qalmırdı, hətta bəzilərindən üstün idi də. O aprel günü hava işıqlanmamış Muradın içinə işıq zolağı düşmüşdü. Bu işıq zolağıyla gəzdiyi dünya genişləndi, ruhu nar ağacı kimi çiçəkləndi, qulağına dolan doğma səslər onu gəldiyi yerlərə götürdü.

Bakıdan gələn təyyarəni qarşılamağa gələnlərdən biri Şəki ləhcəsiylə həmyerlisinə deyirdi: – Ha, indi müəllim Ramizə deyib, gəl çıx lövhəyə, dünya xəritəsində mənə Azov dənizini göstər görüm... Bizim Ramiz də nar çubuğunu alıb əlinə, gedir fikrə, deyir, ay müəllim, sən bizim evi tanıyırsan?

– Müəllim deyir yox, ay Ramiz, tanımıram, ha indi noolsun ki?!

Ramiz də qayıdıb nə desə yaxşıdı? Deyir, o olsun ki, sən Şəkiddə – burdan beş addım o yana bizim evi tanımırısan, bə mən bu boyda cındır dünya xəritəsində Azovu necə tanıyım, müəllim?

Murada da bu lazım idi, vətəni öz aləmi, söz aləmi olan dəsgah qurulmuşdu burda... Bir azdan tanış-bilişlər bir-birləri ilə görüşüb-qucaqlaşdılar, gülə-gülə şad-xürrəm taksilərə oturub, şəhərə yola düşdülər.

Murad gözləmə zalındakı yumşaq oturacağa əyləşib, cib dəftərçəsinə nəsə yazırdı. Oturacaq o qədər yumşaq və rahat idi ki, ona elə gəldi indi buradaca mürgüləyəcək. Ancaq birdən gözləri yerə düşmüş qərənfil çələnginə sataşdı. O təzətər qərənfillər saymazyana ötüb-keçən adamların ayağı altında qala bilirdi. Murad çələngi götürüb, sağınasoluna boylandı. Bu qərənfil çələngini bir az əvvəl burda

gülmalı söhbətlər edən həmvətənləri unutmuşdu... Onlar vətənin ətirli bir parçasını sanki burda qoyub getmişdilər.

Gecə Salman demişdi ki, üçcə qərənfil verib şəhərin qeydiyyatına düşüb! Burda bir dəstə gül dağ boyda iş aşırır. İstəsən partiyaya keçərsən, bileti də aparıb çırparsan, əclaf məmurların kölləsinə! Düşünürdü: – "Görəsən, Salman ev sahibəsinin qıllı köpəklə sevgi macərəsini bilir?! Qadınlar çox qəribə məxluqdu, yazılmamış roman kimi olurlar. ... Eh, yürü, qardaşım, yürü... Bu dünyada yazmalı elə şeylər var ki... Əli Kərimin sözü olmasın, adamın sinəsi masadan ötrü sızıldayır... Eh, sən də özünə iş tapdın də! Romanlar çox vaxt mövzusunu həyatdan götürsə də, adam onları oxuya-oxuya elə həyatdan da təcrid olunur. Bir də görürsən ki, hamı irəli gedir, sənə yüklü beyininlə, ağır düşüncələrinlə geridə qalmısan".

Gözləmə zalında gözlərinə qara eynək taxmış bir qadın əlində nəfis tərtib olunmuş qalın cildli bir kitab tutmuşdu. Murada elə gəldi ki, qadın kordur, bəs o kitabı necə oxuyur? Görəsən, nə kitabdı elə? Bir neçə dəfə onun yaxınlığından ötüb, kitabın adını öyrənmək istədi. Əgər qadından soruşsaydı, deməzdi ki, sən də korsan? Görmürsən ki, mən kiməm? Ancaq qadın yerində qurcalandı, burda hamı kimi o da qaralardan ehtiyat edirmiş kimi narahat olmağa başladı. Demək kor deyilmiş... Ancaq artıq o kitabın adını öyrənmişdi: "AL-LAH AMERİKANI SEVİR". Gülümsünə-gülümsünə:

– ...Pah, atonnan, – dedi, – Allah ABŞ-ı sevir? Sevəydi, barmağı şeytan kimi şərqli-qərblə dünyanın hər tərəfini qurdamazdı ki? – Murad ağır-ağır gəzə-gəzə bir də gördü aeroportun ikinci mərtəbəsindəki bufetin qarşısındadır. "Allah Amerikanı necə sevə bilər? Ona görə ki, nüvə istehsalı ilə məşğul olan "ölüm fabriklərində" işini "rentabelli" qurub? Ya da dünyanın yarından çox xalqının sərvətlərini daşıyıb özünə göydələnlər ucaldıb? Dünyaya 124 min peyğəmbər bəxş edən qoca şərqə XAÇ yürüşlərinə rə-

vac verən qısqanlıq hissi indi də Amerikanı oranın neft səltənətinə sahib olmağa sövq edir. Dünya ağalığı sevdasına düşmüş bu ölkəni Allah sevə bilərdimi?

– Yoxsa, qarşılamağa gəldiyiniz qadın vədinə xilaf çıxdı? – Bufetçi qadının sualı onu qərq olduğu siyasi düşüncələrin əlindən aldı, – özünü də dərd eləməyin! Bəlkə, növbəti reyslə gələcək?

– Xeyr, xeyr, mən heç kimi qarşılamağa gəlməmişəm! – Murad həyəcanla bildirdi.

– Elə isə bu gözəl qərənfillər kim üçündü? – bufetçi qadın təəccüblə soruşdu. O, həm gənc, həm də gözəgəlimliydi. Bufetin işə başlanmasına hələ yarım saat qalırdı. Burda vaxta dəqiq riayət olunduğuna görə Murad ona heç nə sifariş vermədi. Qərənfil çələngini qadına uzadıb:

– Buyurun, qoy bunlar sizin olsun! – dedi.

Bufetçi qadın:

– Doğrudan? – deyə sevindi, – Belə sürprizi heç göz-ləməirdim. Aman Allah, bir qucaq qərənfil!.. – sonra Muradı başdan ayağa süzüb, – Çox sağ olun!.. Çox yerinə düşdü, mən bu qərənfilləri anama götürəcəyəm, axı bu gün onun ad günüdür. Hə, sizə çay verim, yoxsa qəhvə?

– Hələ işə başlamağınıza yarım saat qalıb...

– Boş ver canım, gəlin burda əyləşin, sizə isti çay gətirim. – Gəlib özü də əyləşdi. Çənəsini əllərinə söykəyib, sual dolu nəzərlərlə Murada baxdı:

– Əslində o çələngə görə sizə böyük qonaqlıq düşür! Saydım, on üç dənədir. Bu gün gedib bazardan alacaqdım... Əlbəttə ki, üç dənə... Axı burda qərənfillər çox bahadı. Ən yaxşılarını həmyerliləriniz gətirir bura... Amma bu böyük çələngi kimə gətirdiyinizi demədiniz?

– Bakıdan bura gül gətirən həmyerlilərim o tər qərənfillərdən bir dəstəsini bu gözəl, beynəlxalq aeroportun ən gözəl xanımına təqdim etməyi mənə həvalə edib, sübh tezdən gül bazarına getdilər.

– Məncə, siz zarafat edirsiniz? Axı, siz məni niyə bu görkəmdə gözəl adlandırırırsınız? Yoxsa elə bildiniz ki, sizə çay, ya da qəhvə vermərəm?

Murad da zarafat etmədiyini bildirib gülümsündü. Əslində gənc qadının geyindiği kraxmallanmış, açıq hava rəngli xalat ona çox yaraşırdı.

– Görkəminizə nə gəlib? Bir də sizin Yan Raynis demişkən: "Ağıl nə deyirsə bütün dillərə tərcümə eləmək olar, amma hisslər deyəni yox". Ona görə qoyun, mənim də keçirdiyim hisslər öz orijinallığını itirməsin!..

– Oyyy. Deyəsən, siz özünüz də şairsiniz? Mən şairləri, yazıçıları sevirəm, kitablarını oxuyuram. Maraqlıdır, bəs siz nə yazırsınız?

– Mənim qəhrəmanım bu şəhərə dünən gəlib, qalmağa münasib yer tapa bilmədiyindən gecəni küçədə keçirib və isinmək üçün buranı ən etibarlı yer seçib.

– Məgər bu şəhərdə bir tanış-bilişiniz yoxdu sizin?

– Olsaydı belə, gecənin bir ələmi heç kimi narahat eləməzdim. Bir gecəlik kirayə elədiyim evin sahibəsi isə... sərxoş bir polyak qadını idi. Mən də... – Murad gözlərinin önündə canlandırdığı gecəki qeyri-adi səhnəyə görə qızardı. Bufetçi qadın o açıq hava rəngli yaraşıqlı iş xalatının cibindən qələm-kağız çıxarıb nəsə yazdı, sonra yazdığını səliqə ilə büküb Murada uzatdı:

– Bu ünvana gedin! Mən indicə anama zəng vurub, deyərəm ki, sizə mənzilimizdə otaq ayırsın, gedin, yaxşıca rahatlanın! Axşamüstü növbəm qurtarır, gəlləm birlikdə bir şey fikirləşərik...

Murad heyrət içində gah onun verdiyi kağıza, gah da mavi gözlərinə baxdı.

– Nə danışırırsınız? Biz heç bir-birimizin adını belə bilmirik...

– Bizim adımız bir sözlə ifadə olunur – İNSAN!

– Sərxoşlar, oğrular, canilər, müharibə qızıışdıranlar da bu adı daşıyır, bəşər adını...

– Siz bizdən xatircəm ola bilərsiniz. Mənim anam almandı, o sənin gördüyün polyak ev sahibəsi, ya da hansısa rus qadını kimi içən deyil, ziyalı bir qadındı, qaldı siz deyən...

– Bağışlayın, elə o fikirləri məni tanımadığınıza görə dedim.

– Sizə dedim axı, mən mütaləni, şeiri sevirəm. Hələ bir misra şeir yazan adamın canı, ya da oğru olduğunu eşitməmişəm. Bir də siz mənim yaxşını pisdən seçməyimə şübhə etməyin!..

– Yaxşı, buna şübhə etmirəm, qaldı oğurluq məsələsinə, mən sizinlə razı deyiləm, şairlər dünyanın ən böyük oğurları olur! – Murad gördü ki, bufetçi qadın onun yumorunu başa düşməyib, çiyinlərini çəkib fikrə daldı, tez əlavə etdi ki, – hə də söz oğrusu, antik dövrdən ta bu günəcən bir-birlərinin fikirlərini çırpışdırı-çırpışdırı gəlirlər, məgər bu, oğurluq deyil?

– Az qala məni qorxudasınız! – deyə qadın gülə-gülə ayağa qalxdı, – sizinlə həmsöhbət olmağa dəyər, – sonra vitrinin yaxınlığında divardan asılmış telefonla anasına zəng edib, latışca salamlaşdı, rusca danışdı, almanca xudahafızlaşdı. Muradın verdiyi güllər ona bir dünya sevinc bəxş etmişdi, ruhunu dilə gətirmişdi. Ax qadınlar, qadınlar, siz də gül kimi dünyaya tərəvət verib, ömür-gün bəzəyi olursunuz. Murad indi ürəyində düşünürdü: "Yürü, dostum, yürü, Qara Murad, əgər ayaqlar altından qaldırdığın o tərəvəzfillər, bir də öz poetik ruhunu və səsini "Rıqas Balss"^a qatan Rayninin bir misralıq kəlamı olmasaydı, bu şəhərdə çətin ki, səni başa düşən tapılardı! Demək, oxumağın-öyrənməyin ziyanı yoxmuş... Sənsə az qala uğursuzluqlarına görə kitabları günahkar sanırdın".

– Hə, birdən ananız soruşdu ki, qızının əsl adını bilirəm? Onda elə deyim ki, insandı adı?

^a Qəzetin adı – "Rıqanın səsi"

Qadını gülmək tutdu:

– Mən təslim, adım Santadır.

– Santa Mariya, belə desəm inciməzsiniz ki, axı, siz də onun kimi əzizsiniz.

– Bəs sizi necə çağırırlar?

– Adım Muraddı, sizin Kiçik Parisin təzə sakini – Murad Muğanlı.

– Murad! Yoxsa, siz Tolstoyun o məhşur "Hacı Murad"ısanız? Bura keçmişdən – dağlar qoynundan gəlibsınız!..

– Hə, başı bədənindən ayrı düşmüş Hacı Murada bən-zəyirəm, dünən də bunu bir qadın dedi mənə – guya ayaqlarım burda gəzir, çürümüş başımsa keçmişdə qalıb...

– Fikir verməyin! Dünyanın hər yerində olduğu kimi bu şəhərdə də elə qadınlar var ki, özlərini nazlı-qəmzəli göstərsələr də təbiətə buz kimi soyuq, payız küləyi kimi dəlisovdular.

– Mənim gəldiyim uzaq diyarın bir adı da əzəldən Odlar Yurduudur! İçimizdə alışıb-yanan odun istisi çox buzlaqları əridib, alovun qığılıcılarını küləklər uzaq-uzaq yerlərə aparıb...

– Yaxşı, mənim əziz Hacı Muradım, daha yetərinəcə söz güləşdirdik, indi əsrimiz maşın əsridir, burda – yaxınlıqdakı dayanacaqda dəmir ata minin, gedin bizim ünvana, anam yolunuzu gözləyir, – Santa qərənfilləri bağrına basıb öpdü və gülə-gülə Murada verib, – bu qərənfil çələngini aparın, anama verin, hələlik, axşamadək, – dedi.

İndi Bakıda günəşli havaydı, Riqada çiskin yağış yağırdı. Bilmək olmurdu – göylər kədərdən, ya sevincdən ağlayır! Londona horra kimi qatı duman çökmüşdü. Bəlkə, ingilis siyasətinin məkrli sirri o qatı dumanın arxasında daldalanmışdı?! Sulu qar yağan Parisdə Eyfel qülləsinin başı buluda dırənmişdi. Moskvada – Kremlin iclas salonunda kommunist-

lər ayaq üstə Qorbaçovun aşkarlıq və yenidənqurma haqqındakı parlaq nitqinə sürəkli alqışlarla əl çalırdılar. Alqış yağışı təbii fəlakət olmasa da, ucsuz-bucaqsız ölkənin hər tərəfinə yağdı. Vaşinqtonda Reyqan Ağ Evdə oturub, Pentaqon generallarının hazırladığı "Şərqdə yeni müharibə ocağı" adlı ssenarisini oxuyurdu. Həyat ona görə kino demək idi. Şərq ancaq canlı və qanlı müharibə səhnələri yaratmaq, Amerikaya öz qüdrətini dünyaya göstərmək üçün daha əlverişli idi.

Radioda xəbərlərdən sonra bu dəfə Raymond Paulsun "Baraban"ı səsləndirdi...

"Bu şəhərdə çətinləşir keçinmək olmur ki, qardaşım, yüyür də! Bu da Santanın anası – bəs niyə rəngi-rufu ağappaqdı, nədən qorxub belə?! Bəlkə, evində cənublu qara gənci gördüyünə görə belə həyəcanlıdı?! Əcəb ziyalı qadındı... Yoxsa Hitler qəbirdən xortlayıb, yenidən Şərqi Avropaya "Ost" planıyla irimiqyaslı hücumu başlayıb? Görəsən, indi lap uşaq kimi qorxu hissi keçirdiyi üz-gözündən bəlli olan bu qadının qırx bir il öncə – qırx beşinci ildə neçə yaşı varmış?!. On doqquzmu, iyirmi birmi? Bəlkə, qızı Santadan gəncmiş qələbə sevincindən gözlərinin yaşardığı gün?!

– Buyurun, keçin içəri. Santa indicə yenə zəng eləmişdi. Amma Allah xatirinə mənim zahiri görkəmə sizi narahat etməsin! Axı heç bilmirsiniz nə olub, – deyə Muradı qonaq otağına apardı. – Baxın, – arıq əllərini VEF-in ilk buraxılışı olan böyük radioqəbulediciyə uzatdı, – indicə alman radiosu xəbər verdi ki, bir az əvvəl Çernobıl Atom Elektrik Stansiyasında qorxunc partlayış olub. Ölənlərin sayı-hesabı bilinmir... Şüalanmanın radiusu o qədər böyükdür ki, Norveçdə, İsveçdə göy otların üst təbəqəsini inəklər yeməsin deyə, biçib yandırırılar. Bu müharibədən də böyük fəlakətdir. Fəlakət!..

Murad nə deyəcəyini bilmirdi. Zavallı qadın ad günü olduğunu belə unutmuşdu. Qərənfilləri ona uzadıb:

– Bunu ad gününüz münasibətilə sizə Santa göndərüb, bu da mənim hədiyyəmdir, – uzunboğaz "Ağ Leylək"lə sa-

at olan münyatür qaya parçası üstündə şahə qalxan at fiqurunu qadına verib, – ad gününüz mübarək olsun, – dedi.

– Çox sağ olun, əziyyət çəkmisiniz, görünür, bu qərənfillər də elə siz tərəflərin sovqatıdı!.. Əslində bu gün mənim yox, Santanın doğum günüdür, qızımın belə bir qara cəngavər kavaləri olduğunu bilmirdim. – Qadın gülümsəməyə çalışsa da, həyəcanını gizləyə bilmirdi. Radioda "Mayak"ın xəbərlərinə qulaq verib:

– Bir baxın, – dedi – görün, Moskva ağzına necə su alıb susur!..

...Qorbaçovun çıxışından bir parçanı səsləndirən "Mayak"da alqış sədaları eşidilirdi.

– İndi orda ölkə rəhbərləri əl çala-çala düşünürlər ki, bu bəd xəbəri xalqa necə açıqlayacaqlar... – söylədi Murad.

Qadın divardan asılmış ikonaya baxdı:

– İlahi, insanların taleyinə bu qədər də laqeydlikmi olar? Biz hamımız sənin bəndələrin deyilikmi?! Gərək kar-kor olasan ki, bu qulaqbatırıcı alqış sədaların eşitməyəsən, hər gün televizorda insanlıq simasını itirmiş ikiüzlü siyasi büro üzvlərini görməyəsən!.. – Qadının içində vurnuxan qiyamçı ruhuna Murad mat qalmışdı:

– İnsanlar bir-birlərinə laqeyd olub, yaradanı unudanda, Allah onları ağıllandırmaq üçün yer üzünə bəlalər göndərir... Bəndələr bədbəxtliyə düşər olanda Allahı yada salıb, ona pənah aparır, mədəd umurlar. Görünür, bu qəza da Kremlə Allahın ismarıcıdır...

Qadın: – "Wer wollen hier, auf Erden schon,
Das Himmelreich errichten"*

– Sözlərini pıçıldaıyıb, gənc mü sahibinin üzünə baxdı, Murad onun dediklərindən heç nə anlamasa da, fəhmlə hiss etdi ki, o almanca şeir söyləyir.

* *Sətri tərcüməsi: Kaş ki, yaşaya biləydik yer üzündə biz, Allah dərgahına qovuşanlar kimi... (Almanca)*

– Bu Henrix Heynedən iki misra şeirdi, axı Santa mənə dedi ki, siz də şairsiniz, mənəcə, bütün şairlər bir-birinə mənəvi qohum sayılır.

O qərənfilləri nəvazişlə oxşaya-oxşaya böyük güldana qoyub, hədiyyələri kiçik divar mebelinin boş guşəsində yerləşdirdi və otağı Murada göstərib dedi:

– Bura sizin ixtiyarınızdadır! İstirahət edə bilərsiniz, mən isə Kiyevə zəng edəcəyəm, sonra da Santa gələncən mətbəxdə əlləşəcəyəm... Hələlik! – deyib getdi.

...Bayırda çiskin yağış yağırdı. Murad öz-özünə pıçıldadı:

– Yürü, qardaşım, yürü, öz guşənə, əvvəlcə bir yaxşı-yaxşı uyu, sonra.... – Yumşaq divana oturub, bu gün səhər az qalmış Raynis bulvarının yaxınlığındakı küçədə "Volqa" ilə köhnə "Moskviç"in toqquşmasını xatırladı. O kiçik qəza zamanı partlayışa bənzəyən güclü səs elə bil uzaq Çernobıldan gəlmişdi. Qəzanın səsi-sədası dünyaya yayılmışdı. Amma Kreml sanki qulağına Muradın vətəninə bitən əla növlü pambıq tıxamışdı. Həmişə kommunist partiyasının təmtəraqlı şüarları altında pambıq, neft, üzüm, taxıl planlarını üçqat-beşqat yerinə yetirib, keçici qırmızı bayraqlar alan Muradın vətəninə alqış səsləri ərşə dirənmişdi. Bu alqış səsləri Murad kimi çox oğulların səsini boğmuş, analarını gözü yaşlı qoymuşdu... Moskvanı qiblə bilib, Kremlə səcdə edən dövlət məmurları Muradın vətəninə ağ pambıqla baş kəsib, qara nöyütlə də qanını yuyurdular... Birinə ağ, birinə qara qızıl deyə-deyə təntənəli mərasimlər, iclaslar keçirirdilər. Ən kiçik məmurlar belə qurub-yaratdıqları süni – bürokratik iqlimlə yaxşı insanların ömrünü zəhərləyirdilər. Belə olan halda MK – Kreml Muradın vətəninə hər gün mənəvi "Çernobıl qəzası" ilə üzləşən insanların taleyinə biganə qalırdı...

Burda, adına bəzən "Kiçik Paris" deyilən Riqa şəhərində aprel yağışı çiskinləyirdi. Muradın gözləri uzaqlara dikilmiş-

di. Orada – Qızıl Meydana bənzəyən çox uzaq bir yerdə nə qədər qara paltarlı qadınlar ağlayırdı. Onlar oğullarının qara çərçivəli şəkillərini əllərinə götürmüşdülər; bilmək olmurdu ki, şəkillərdəki kişilər – yəni o qadınların ərləri, oğulları, qardaşları doğma yurdlarından didərgin düşüb, yoxsa əfqan torpağında, ya da Çernobıl qəzasında həlak olublar?!

O, çox yorğun, həm də yuxusuz idi. Ürəyini ağrıdan belə şeylər barədə düşünməyə heyi qalmamışdı. Əlini sızım-sızım sızıldayan köksünə apardı:

– Düz deyiblər ki, Moskva göz yaşlarına inanmır, – pıçıldayıb, gözlərini yumdu, – uyu, qardaşım, UYU...

* * *

...Səhər yuxudan oyananda gözlərinə inanmadı. Santa sağında, ondan da gənc bir qız solunda lütüryan uzanmışdı. Deyəsən, bu gənc qızın adı Marta, ya da Maruta idi. Bəs bu qızın adını hardan bilirdi, o? Murad gecə bu geniş, rahat yataqda nə baş verdiyini yada salmağa çalışdı. Baş bərk ağrıyırdı. Alnını ovuşdura-ovuşdura fikrə daldı... Dünən dörd-beş saat daş kimi yatandan sonra Santa gəlib onu oyatmışdı:

– Murad qalx, masa çoxdan hazırdı, məgər bu gün kimin ad günü olduğunu unudubsan?

Murad da üz-gözünü ovuşdura-ovuşdura demişdi ki:

– Yuxumda Santa adlı bir şahzadənin ad günü olduğunu söylədilər.

Sonra ərklə Santa onun əllərindən tutub ayağa qaldırmışdı... Qonaq otağında masanın üstündə hər şey vardı. Ancaq Santanın anası dilinə heç nə vurmurdu, tez-tez sata baxıb köks ötürürdü:

– Siz mənə fikir verməyin, nuş edin! – desə də Murad masa arxasında özünü o an çox narahat hiss etmişdi. Çox çəkmədi ki, qadın ayağa qalxıb, əvvəlcə pəncərəyə, sonra «yolçu yolunda gərək» deyərək qapıya yaxınlaşmışdı:

– Mən Kiye və yola düşürəm. Santa sizə bu qəfil gedişimin səbəbini izah eləyər! Siz narahat olmayın, taksi çağırırdım, onunla aeroporta gedəcəyəm. Axşam reysinə ertədən biletdən sifariş etmişəm. – Qapıdan çıxanda dönüb qızına baxmışdı, – Santa əminəm ki, sən özünü həmişə olduğutək – yetkin qadın kimi aparacaqsan!..

Santa başını aşağı salıb susmuşdu. Muradsa qeyri-iradi dillənmişdi ki:

– Siz əmin olun, öz qızınızı qara cəngavər dediyiniz kavalərə etibar edə bilərsiniz...

Anası gedəndən sonra Santa:

– Atalıgım orada yaşayır, anam ona görə çox nigaran-dı, səhərdən bəri telefon zənglərinə cavab verən yoxdur... Belə məqamda ayrı əlacı qalmırdı. Necə deyərlər, ona yaxşı yol, bizə xeyirli axşamlar! Yaxşı, demək, şahzadə qız öz ad gününü qara cəngavər kaveləri ilə birlikdə keçirəcək. Hə, nə deyirsən, davam edək? – deyə onu yenidən süfrəyə dəvət etmişdi. İki-üç qədəh içmişdilər ki, qapı döyülmüşdü, qonşuluqda yaşayan rəfiqəsi idi. Dediynə görə, gecə növbəsindən birtəhər qaçıb Santanın ad gününə gəlmişdi... Santa da onun gəlişinə ürəkdən sevinib:

– Nə yaxşı gəldin, Marta, – demişdi, – mən Murada görə lap qarımış qızam, yaşıma otuza çatıb, sənə daha gəncsən... Gəl, onunla tanış ol!.. Qoy bu gecə hər ikinizə sevgi, bir də azadlıq bəxş etsin!..

Marta da çoxdanın tanışısı kimi içdiyi birinci qədəhdən sonra Muradın dodaqlarından öpmüşdü. Sonra zərli kağızdan kəsib düzəltdiyi tacların birini Santanın, birini də Muradın başına qoyub, hər ikisini taxta oxşayan qoşa kresloya əyləşdirib bic-bic demişdi:

– Mən sizi «Min bir gecə»dəki hələm-xanaya eyş-ışrətə dəvət edirəm... – və şərq rəqqasələri kimi göbəyini əsdirə-əsdirə ortada süzmüşdü.

Sonra birlikdə gecə yarısındanək yeyib-içib rəqs etmiş-dilər... Marta paltarını bir-bir soyunub, striptiz oyununu nümayiş etdirəndə ehtiraslar coşmuşdu.

...Kiçik Parisin şərqli qonağı qürbətdə keçən ikinci gecədə ömründə ilk dəfə qadın məclisində doyunca şərab içib, bir-iki gilə siqaret də çəkmişdi... Və necə olmuşdusa fikri-zikri anasının yanında qalan Santanın bir sözü o siqaret dumanının içində şimşək kimi çaxmışdı:

– Bu quruluş dağılacaq, siz də, biz də müstəqil olacağıq. – Elə bil yetkin qadın fəhmiylə Santa Muradın bu şəhərə nə üçün gəldiyini anlamışdı.

– Mənə görə kommunizm də faşizm də eyni səbətin zibilidir... – Sonra Marta qəliz söyüşü dilinin ucundan qaytarsa da, nə demək istədiyi rəfiqəsinə də, cənublu qonağa da aydın idi, – mənə elə indidən müstəqiləm... – bunu deyib, gülə-gülə özünü Muradın ağuşuna atmışdı... Sonra Santa da kefli halda özünün dediyi kimi, qarımış qız statusunu pozub, «müstəqillik»dən həzz almağa başlamışdı:

– Mən daha həmişəki Santa olmaq istəmirəm, istəmirəm, Murad!.. Mən, sən, o... biz bəzən abrimızı gözləyə-gözləyə, bu həyatda həqiqəti axtara-axtara özümüzü, çox qiymətli gəncliyimizi itiririk!..

...Və gecənin bir aləmi Murad öz qəlbində birdən-birə kommunist olmaq fikrindən vaz keçmişdi. Ömründə ilk dəfə atüstü də olsa müstəqillik, azadlıq... barədə düşünmüşdü. Amma şəhvət mələyi obrazını məharətlə oynayan Marta öz çılğın hərəkətləriylə kimin at, kimin atlı rolunda olduğunu unutdurmuşdu ona. Gecə böyük şamların işığında qərbin kino ulduzlarına bənzəyən hər iki qadın Muradın başına pərvanə kimi dolanırdı...

“Sonra daha nələr olmuşdu?..”

Santa oyanıb, utana-utana ona baxdı, ədəb-ərkanla tez çılpaq bədənini örtüdü və sanki Muradın qəlbindən keçənləri duyub, günahkarcasına:

– Bağışla, – dedi, – mən axmaq gecə öz müstəqilliyimdən sui-istifadə edib, Martayla sənin yatağına soxulmuşam...

– Məgər biz pis iş tutmuşuq? – deyə Murad gözlərini yumub, bir anlığa Santayla aralarında nə baş verdiyini xatırlamağa çalışdı.

Santa ona qısılib:

– Bilmirəm, Murad! Bircə onu bilirəm ki, nə mən dünənki Santayam, nə də sən dünənki Murad. Marta üçün sə dünənin də, bu günün də, üstəlik sabahın da fərqi yoxdur!.. Nəisə... Gözlərini aç... Oyan!– pıçıldadı, – sonra mənalı təbəssümlərlə onu süzüb, – çox gözəl, şahanə gecə idi... Sən heç vaxt, bütün ömrün boyu bu gecəni – Kiçik Parisi unuda bilməyəcəksən... Oyan, əzizim, oyan! İrəliddə bizi yeni GÜN gözləyir...

***Rıqa şəhəri,
aprel 1986***

QƏRİBLİKDƏ DOĞMALIQ

...əvvəlcə at kişnərtisi eşitdim, sonra daş yolda əks-səda verən nal taqqıltısını; taq-tuuqq, taqqa-taqqa-tuq. Lap qavaldaşdan qopan ritmlər kimiydi. Ancaq bu şəhərin mərkəzində at nə gəzirdi? Heç Qobustandakı qavaldaşa oxşayan qayalar da yoxdu... Bəs qulağıma gələn o səslər nə idi? Yatağımın içində oturub düşündüm: – Bəlkə, yuxu görmüşdüm?! Yox, axı, doğru-dürüst yatmamışdım ki, yuxu da görəəm... Ayağa qalxıb, köhnə çilçırağın qəndillərini yandırdım. Süd rəngli gur işıq seli gözlərimə təpildi. Pəncərəyə yaxınlaşıb, küçəyə boylandım; heç nə gözə görünmürdü – səkilər, küçələr, döngələr, hətta gümbəzinin parıltısı gündüzlər göz qamaşdıran yaxınlıqdakı qədim kilsə belə görünməz olmuşdu. Qatı duman şəhəri tamarzı kimi ağuşuna almışdı. Şeh damlalarının göz yaşı kimi süzüldüyü pəncərələrdə sarımtıl işıq zərrələri tək-tək bərq vururdu. Qədim və nəhəng binalar duman içində yolunu azmasın deyə dənizə lövbər salan gəmilər kimi yırğalanırdı... Allahdan savayı elə bil bu dünyada hər şey hərəkətsiz dayanıb, dumanın çəkilməsini, şəhərin açılmasını gözləyirdi.

Şəhriyar demişkən:

Yatmış hamı, bir Allah oyaqdır, daha bir mən,

Məndən aşağı kimsə yox, ondan da yuxarı...

Ürəyim bərk sıxılırdı. Kirayədə qaldığım bu iyirmi dörd kvadratmetrlik mənzildə ruhum tənhalıq duyğularına əsir düşmüşdü – darıxırdım. Geyinib otaqda gəzişməyə başladım. Gəlib kitab dolabının qarşısında dayandım. Üstündəki iri balıqqulağını götürüb, qulağıma yaxınlaşdırdım: nə dəniz uğultusu duydu, nə də başqa bir səs eşit-

dim. Bu balıqqulağı mənzilin sahibəsi Valentina Petrovnanın hərbi xidmətdə olan oğlu Vladikə aid kolleksiyadan yadigar qalan yeganə əşya idi. O da çoxdan qoynundan ayrıldığı dəniz üçün qərubsəmişdi; qulağını geniş açıb, səssizliyə şəkəlmışdi. Otaq çox sadə görünürdü; iki yumşaq kreslo, bir divan-çarpayı, jurnal stolu, Riqada istehsal olunmuş divar mebeli, bir də qucağında körpə tutmuş Məryəm ananın tablosu asılmış qarşı divarı iki-üç kiçik ikona ilə bəzənmişdi. Kirayə pulunu əvvəlcədən, həm də üç ayını birdəfəlik ödəsəm də, özümə daha münasib mənzil axtarib tapmaq qərarına gəlmişdim. Ona görə ki, Valentina Petrovna içir! Bu, adi içməyə bənzəmir, əzizim! Mən onu bura köçəndən bir həftə sonra tanıdım. İçkili halında o qədər danışır ki, adam bezir. Ən pisi rəfiqələrini evə gətirdiyi günlər olur. İçib-nəşələnib oxuyur, məhəbbətdən tutmuş dünya siyasətinəcən hər şeydən danışib-dartışırlar. Ev sahibəsi həmin mübahisələrə həmişə son qoyub, hökmdarlar kimi qərar verir:” – Siz cəfəngiyyat danışırırsınız, çıxın gedin burdan!” Və sərxoş halda onların üstünə çıxır: “– Mən Novqorod knyaginyası Valentina Petrovnayam, məni rahatsız etməyə ixtiyarınız yoxdur, hələ üstəlik, qafqazlı qonağımı da...”

Mən onlara baxıb, nənəmi, anamı, el-obamızda tanıdığım bütün qadınları xatırlayıb, ata-babalarına min kərə rəhmət oxuyurdum. Bəlkə, anam yuxusunu bu anlarda qarışdırırdı, ürəyinə nəsə damırdı? Hələ ki, burda yaşamağa məcburdum. Düzü, ən çox belə anlarda gəzmək istəyirəm, məqsədsiz-filansız; veyil adamlar kimi hara gəldi baş götürüb gedirəm. Adətən, yaxınlıqdakı mərkəzi dəmir yolu vağzalına, ya da şəhərdən bir az aralıda yerləşən təyyarə limanına üz tuturam. Elə bilirəm ki, oralarda doğmalarım-dan kimisə görəcəyəm!.. Yorulub əldən düşəndə evə dönürəm. Sakitliyin hökm sürdüyü mənzildə Novqorod “knyaginyasını” gah öz taxtında mürgüləyən, gah da harasa

yoxa çıxdığını görüb, rahat nəfəs alırdım. Onun yoxa çıxdığı günlərdə mən qətiyyənlə narahat olmuram, çünki şəhərdən aralı Zemelblauzma stansiyasında yaşayan rəfiqəsi Helena İllarionovna ilə getdiyini, gecəni də orada keçirdiyini yaxşı bilirdim...

İndi də balıqçulağını yerinə qoyub, gecənin bu aləmində duman çökmüş şəhərdə gəzib-dolaşmağın uyğun olub-olmaması barədə düşünürdüm. Birdən mətbəxdə nəşə uçulub-dağıldı. Buralarda zəlzələ olduğunu heç eşitməmişdim. Ancaq ayaqlarım altındakı parket döşəmə silkələnəndə məni dəhşət bürüdü. Tez mətbəxə yüyürdüm. Aman Allah, Valentina Petrovna tirtap yerə sərilmişdi. Ayağında yetmişinci illərin dəbdə olan nimdaş dikdaban ayaqqabıları, at yelgəsi kimi çiyinlərinə tökülmüş, pırtlaşıq sarışın saçları, solğun yanaqları onu yaşındən xeyli qoca göstərirdi. Dumanda sərxoş halda yol gəlmiş bu kimsəsiz qadın indi döşəmədə hərəkətsiz uzanan sahibsiz arıq madyana bənzəyirdi. Bir az əvvəl eşitdiyim kişnərti və ayaq səslərinin bu cılız vücutdan gəldiyinə inana bilmirdim. Mənim bu qadına hərdən yazığımı da gəlir... Onu yerdən qaldıraraq, taxtına sarı aparmağa çalışdım. Tünd arıq iyi və saçlarına hopmuş siqaret qoxusu məni vurdu. O, göz qapaqlarını güclə açıb, zərriyə-zərriyə dilləndi:

– Dur, məni yaxşı dinlə, bağışla ki, səni yenə narahat edirəm... Bu qərrib Novqorod knyaginyasını içib kefləndiyinə görə gəl, qınama!.. Sən bu gün işdə olanda evə gəlmişdim, poçt qutusunda məktubla teleqramı götürüb çantama qoydum. Məktub mənə, teleqramsda sənə gəlmişdi... Helenanın sevgilisi mənə arıq almaq üçün pul vermişdi... Özün də yaxşı bilirsən ki, spirtli içkilər satan dükənlər günortadan keçmiş açılır... Mənim növbəyə dayanmaqdan zəhləm gedir... “Qorbaçova qarşı müqavimət nöqtələrini” bir-bir gəzib, güc-bəla ilə iki şüşə “Kristal” arıq tapa bildim... Qəsəbəyə döndüm... Orada yadıma düşdü ki, axı

teleqramı sənə çatdırmaq lazımdır... Budur, gecə yarısı olsa da mən gəlmişəm...

O qol çantasını açıb, içindəkiləri döşəməyə tökdü, teleqramı axtara-axtara mənə baxmadan günahkarcasına donquldandı:

– Pərvərdigara, axı mən niyə özgəsinə aid olan bir şeyi götürdüm? O axmaq Helena da gərək mənə bu gün kefləndirəydi... Sən heç darıxma! Mən o şoqəribi indicə tapacağam...

Zavallı qadın uşaq kimi iməkləyə-iməkləyə döşəməyə tökdüyü kağızları eşələyirdi. Alman hərbi əsirlərinin inşa etdiyi bu yaşayış binasının geniş mətbəxi əlləri və ayaqları üstündə at kimi o yan-bu yana gedən bu sərxoş qadına darısqallıq eləyirdi... Düşünürdüm ki, görəsən, Valentina Petrovna oğlundan gələn məktubu açıb oxuyub? Axı mən Vladikə bir həftədən artıq olardı ki, bağlama yollamışdım. O bağlamanı mənim göndərdiyimi Valentina Petrovna bilmirdi. İstəmişdim ki, bu xeyirxah işim ona sürpriz olsun! Bəlkə, cənublular barədə bu günəcən düşündüklərinin yalnız olduğuna inanardı...

– Deyəsən, siz, Vladikdən aldığınız məktubu da itirib-siniz? – deyə sınaıyıcı nəzərlərlə onu süzdüm.

– Yox, yox! Mən onun məktubunu ürəyimin başında gəzdirirəm. Amma oxumağa hələ də özümdə cəsarət tapmamışam. Bəlkə də, istədiklərini ona göndərmədiyimə görə məndən incidiyini yazıb? – Qırıq-qırıq danışaraq, qoynundan çıxardığı məktubu mənə göstərdi və dərindən köks ötürüb, sözünə davam etdi: – Bilirsənmi, mən çox pis anayam! Sənin mənə verdiyin kirayə pullarını çoxdan içkiyə xərcləmişəm. Oğlumun istədiklərini ala bilməmişəm. Ancaq inan mənə... Nəyin bahasına olursa-olsun, mən ona ürəyi istədiyi bağlamanı göndərəcəyəm! Lap tezliklə... Axı mən oğlumu təkbaşına, atasız böyütmüşəm. Doğma atası isə onu heç olmasa əsgərliyə yola salmağa da gəlmədi... Sənsə çox xoşbəxt adamsan, bilirəm, hərbi

xidmətdə olarkən atan yanına gəlib, həmişə sənə pul, vaxtı-vaxtında bağlama göndərib... Sənin atan əsl kişidir. Elə atanın qarşısında baş əyərəm!..

Sonra o, sözlərinə ara verib, məchul nöqtəyə baxdı. Elə bil ərinə gözləri qarşısında canlandırmışdı. Gözlərindəki peşmançılıq hissilə ötüb-keçən gəncliyinə, keçmişinə boylanırdı. Sonra oğlunu xatırlayıb: – Mənim əziz və sevimli Vladikim! Çalışacağam ki, anan haqqında pis fikirlərə düşməyəsən... – dedi. Və mənə baxıb: – Sənin barəndə ona ötən məktubumda yazmışam...

O, bu sözü azı on dəfə təkrar etmişdi. Hətta Vladikin cavab məktubunu da mənə oxumuşdu. Otağında daha bir qafqazlının yaşadığından xəbər tutan Vladik də anasını təbrik edib, ona təzə sakinlə doğru-dürüst davranmağı arzulamışdı. Oğlu hələ uşaq bağçasına gedən vaxtlarda əri başqa qadına qoşulub, Valentina Petrovnanı tərk etmişdi. Atılmış və unudulmuş qadın indi də içəndə vəfasız ərinə xatırlayır, ona həsr etdiyi şeirləri mahnı kimi oxuyurdu. Gəncliyini yeganə oğluna qurban verən bu qadın heç vaxt yeni ailə həyatı qurmaq barədə düşünmürdü. Tənhalıqdan gileylənib, qadın ömrünə divan tutsa da, özünə ömür-gün ortağı istəmirdi. Dediyinə görə ona pərəstiş edənlər də az olmamışdı. O isə kişiləri sevmir, bəzilərinə nifrət bəslədiyini belə gizlətmirdi. Cənublu kişilərə isə heç güvənmirdi... Ancaq Müslüm Moqomayevlə Rəşid Behbudova heyran olduğunu da həvəslə dilə gətirirdi....

...Vladik hələ məktəbli olanda mənzilini iki erməni alverçiyə kirayə verdiyinə görə uzun müddət iztirab çəkmişdi. Onlar nəinki kirayə pullarını verməmişdi, hətta bir gün mənzili soyub, Vladikin topladığı kolleksiyaları belə çırpışdırıb aradan çıxmışdılar. Zavallı qadın milisə şikayət etsə də, oğrular yaxalanmamışdı. O vaxtdan Valentina Petrovna çətinliklərə dözüb, ancaq mənzilini kirayə vermək fikrindən vaz keçib... İlk dəfə bu hadisəni mənə

danışanda, mən azərbaycanlıyam dedim, hiyləgərlik və oğurluq heç azəriyə xas olan cəhət deyil! Lakin Valentina Petrovnanın şübhələri ötüb-keçməmişdi.

– Siz hamınız mənim üçün birsiniz – qafqazlısınız! Latışlar, estonlar, litvalılar kimi... Onlar da mənim üçün birdir – baltikalıdır. Mənim vəfasız ərim – Baltik dənizçisiydi. Dənizdə aşiq olduğu bir su pərisinə qoşulub getdi... O su pərisi də mənim ərimi oğurladı... Mən artıq nə pərilərə, nə də mələklərə inanıram... O ki qaldı insanlar ola... Özü də o insan oğlu qara bir qafqazlı ola...

Mən kefli “knyaginya” ilə höcətləşmək istəməirdim. Qədim çinlilər demişkən, nə qədər çox danışsaydım, bir o qədər səfeh söz demək təhlükəsi artardı. Ancaq onun yaxşıyla pisi tərəzinin bir gözünə qoymağına biganə də qalmaq olmurdu. Müslümün, Rəşidin heyranı olan, Polad Bülbüloğlunun mahnılarını zümzümə edən bu qadının bütün cənublulara etibarsızlığı məni yandırır-yaxırdı. Deyir, hər kəs özünə görə bir hökmdardır. Onsuz da içəndən sonra özünü Novqorod knyaginyası elan edən Valentina Petrovna zəhlətökən çərənçiliyi ilə məni təngə gətirirdi. Bir də düşünsəydim ki, özümü və millətimi təmtəraqlı sözlərlə tərifləməyin axı nə mənası var? Bu qadının beynindəki fikirləri silib atmağın asan yolu susub, əməli iş görmək idi. Valentina Petrovnanın məntiqsiz hökmünü nəzakətsizlik hesab etsəm də dözüb, onu vicdanının öhdəsinə və düşüncələrinin axarına buraxmışdım.

...Budur, o bir az özünə gəlsə də, hələ də axtardığını tapa bilmirdi. Artıq mənim də səbir kasam dolmuşdu.

– Allah bilir, ola bilsin mən onu axmaq Helenagildə unutmuşam. Hə, heç bilirsən, Helena özünə təzə aşiq tapıb! – O, bu sözləri elə şövqlə dedi ki, məni heyrat bürüdü: – Amerika vətəndaşı olan Ean Karloviç məni ilk tanışlığımızdan özünə valeh elədi. O qədər mədəni, ləyaqətli insandır ki! Belələri adamı heç zaman darda qoymaz...

Düşünürəm ki, Vladikə bağlama göndərmək üçün o mənə maddi kömək edə bilər!.. Daha yorulub əldən düşdüm, lənətə gəlmiş bir tikə kağız, hansı cəhənnəmdə qeyb oldun? – Nəhayət, birtəhər ayağa qalxıb, qrafindən stəkana tökdüyü suyu başına çəkdi. Sonra üz-gözüne bir ovuc su çiləyib dedi: – Dayan görüm, deyəsən, mən o teleqramın məzmununu xatırlayıram. Hə, hə, yadıma düşdü: “Sabah gəlirəm, məni qarşıla!” Ancaq incimə, nə ad, nə də fəmi-liya yadımda qalıb. Səncə onu kim göndərə bilər?

Mən çiyinlərimi çəkib, onun sərxoşluqdan xumarlanan mavi gözlərinə baxdım:

– Nə bilim, bəlkə, atamdır, bəlkə də... – O mənim sözümlə yarıda qoyub təəccüblə dilləndi:

– Oyy, oyy! Sən nə xoşbəxt adamsan! Bir vaxt atan Piterə – sənə baş çəkməyə gəlmişdi, onda əsgər idin! İndisə bura – Riqaya gəlir. Sən müstəqil yaşasan belə, atan səni unutmur... Mənim oğlumun atası isə heç onun hərbi xidmətə getdiyini bilmir. İlahi, məgər bu insanlar hamısı sənə bəndən deyilmi? Axı niyə birinə övlad sevgisindən bol verib, o birinə bir damla da qıymayıbsan? Niyə?..

Ağlamsındı. Heç özüm də bilmirəm nəyə görə atamın Leninqrad “əhvalatını” Valentina Petrovnaya danışmış-dım?! Bəlkə də, söz müharibədən düşmüşdü. Mühasirədə olan Leninqradı xatırlamışdı. Mən də atamla birlikdə şahidi olduğum bir qəmli əhvalatı dilə gətirmişdim. Valen-tinə Petrovna isə fürsət düşəndə qəmli-kədərli hadisəni belə zarafata, yumora çevirirdi.

...Düz on il əvvəl Lomonosov şəhərinin – Leninqrad-dan on beş-iyirmi dəqiqəlik məsafədə yerləşən Lebyaciye qəsəbəsində atam qoca bir rus qarısının evini bircə həftə-liyə kirayələmişdi. Hərbi hissəmizin on addımlığında olan həmin evə mənə aparmaq üçün atam hissə komandirinə gətirdiyi cənub sovqatından pay verib, üç günlük icazəmi almışdı. Bir dəfə axşam yeməyindən sonra o qarı atamın

qarşısına içi zinət əşyaları ilə dolu mis qazana oxşayan iri qab qoydu:

– Görürəm ki, imkanlı adama oxşayırsınız. Mən artıq çox qocalmışam. Heç kilsəyə getməyə də ayaqlarımda taqət qalmayıb. Bu qiymətli əşyaların daha mənim üçün dəyəri yoxdu. Bəyəndiyiniz əşyaları sizə ən ucuz qiymətə sata bilərəm. Onların arasından gələcək gəlininiz üçün gözəl hədiyyələr seçib götürə bilərsiniz, – deyə o məni atama göstərib gülümsündü. Atam o mis qaba baxıb fikrə getmişdi. Mən isə qızıl-gümüş bəzək əşyalarına baxıb udqunurdum. Boğazım yaman sulanmışdı. Şam yeməyi hələ mədəmdən aşağı getməmiş mis qaba baxıb nənəmi xatırlayırdım. Mənim Bağdagül nənəmin eynən bu mis qaba oxşayan qazanda bişirdiyi balıq buğlamasını, quş-plovu, Muğan bozbaşını – başqa dadlı-ləzzətli xörəklərini gözü-mün önündə tutmuşdular elə bil. Ətrindən ağzım sulanırdı. Ortaya çökmüş sükuta atamın səsi son qoydu:

– Axı deyirlər, ruslar bu cür qiymətli daş-qaşların aludəsi olmur. Bəs siz bunları necə yığıb, qoruya bilirsiniz? Görürəm, gün-güzəranınız da heç varlı-karlı adamların vəziyyətinə oxşamır...

Qarı çəliyinə söykəlib, ağır-ağır ayağa qalxdı. Əvvəl mən onu Qorkinin “Ana”sına oxşatdım, sonra “Kölgələr günorta yox olur”dakı qara donlu Serafima – öz doğma balasına zülm edən Ustin Akimoviçin arvadı canlandı gözlərim qarşısında.

– Leninqrad şəhəri faşistlər tərəfindən mühasirəyə alınanda mən çörək dükanlarının birində çalışırdım. Aclıq və şaxtanın divan tutduğu qocaların çoxu çörək payını almağa gələ bilmirdilər. Hər gün susuz, çörəksiz, yanacaqsız şəhərdə yüzlərcə insan tələf olurdu. Yaşamaq istəyənlər bir tikə çörəyə ən qiymətli əşyalarını belə dəyişirdilər. Mən gənc idim. Qorxa-qorxa, həyatım bahasına risk edib, normadan artıq çörək istəyən adamlarla alver edirdim...

İllər ötüb-keçdi. Ancaq mən bu qiymətli əşyaları aldığım zaman keçirdiyim qorxu-həyəcan məni tərk etmədi. Onları ortaya çıxarmaq qorxusundan özümə bu dünyada indi də yer tapa bilmirəm...

Atam qarını dinlədikcə əlini uzadıb, o qabı kənara itələyirdi. Həm də təəssüf hissiylə gözlərini qarının qırıqlanmış üzünə zilləmişdi. Mən də fikrə dalıb, 1941-ci ildə düşmən gülləsi altında Leninqrad şəhərində böyük Nizaminin 800 illiyinə həsr edilmiş yubiley gecəsinə aid sənədli kino-kadrları gözlərimin önündə canlandırmışdım. Bəşəriyyətin tanıdığı bu dahi şairin mənim həmvətənim olduğuna öyünürdüm...

– Yox, yox!.. Mən bu əşyaları, havayı olsa da götürə bilmərəm! – deyə atam qəti fikrini söylədi. – Bunların arxasınca gözü qalan nə qədər insan var... Allah bilir, bəlkə, onların çoxu dünyasını dəyişib! Amma ruhları indi də nigaran, pərişandır. O zamanlar çörək tikəsi güllədən də qiymətli idi. Bir də aclıqdan ölmək düşmən gülləsindən ölməkdən daha dəhşətli olub. Siz bu əşyaları yalnız o müharibə dəhşətlərini əks etdirən tarix muzeylərinə verə bilərsiniz...

Gəncliyində sərvət düşkünü olan o həris qarı acgözlüklə topladıqlarına atamın nifrətlə baxdığını görüb, təşvişə düşdü:

– Nə qədər günah iş tutduğumu başa düşürəm. Əgər Allah mənə ikinci dəfə ömür versəydi, mən onu başqa cür yaşayardım. Belə vicdan əzabı çəkib, tez-tez xəstələnmişdim. Bu əşyaları mənə verən adamların üzlərini yuxumda görürəm. Onlar mənə acıyıb-gülürlər. Müqəddəs Məryəm ana, qorxuram, mənim günahlarımı bağışla!.. – deyib qupquru barmaqları ilə sinəsinin üstündə xaç çəkdi.

Ertəsi gün atam o evdən ayrılıb, mehmanxanada yerləşdi. Biz onunla Ermitajı, köhnə Peterburqu gəzib dolaş-

dıq. Və bir payız səhəri o məni qulluq elədiyim hərbi hissəyə gətirib, evimizə döndü.

İndi Riqada Qoqolun adını daşıyan küçədəki evin mənzilində Valentina Petrovna o əhvalatı, xatırlayıb yenə özünəməxsus şəkildə zarafatla eyham vururdu: – Axı sən atanı yaxşı mənzil tapmayınca bura dəvət etməyəcəyini deyirdin. Bilirəm, buranın görkəmindən xəcalət çəkib utanarsan! Elə isə gərək vaxtında atan o həris qarının qiymətli əşyalarını alıb, xırıd edəydi. İndi sən onu kirayədə qaldığın belə mənzilə gətirmək məcburiyyətində qalmazdın. Hətta özünün hər cür şəraiti olan mənzilin ola bilərdi... Ancaq qəm yemə, qızıldan imtina etmək hər kişinin işi deyil! Bu kralı taxtdan salmağa bərabərdir!

– Siz yatıb, istirahət edin! Mən çıxıb bir az dolaşacağam. Səhərə yaxın aeroporta gedib, gələn adamı qarşılayaram... – dedim.

– Bilirəm, mən səni sərxoş sicilləmələrlə zinhara gətirmişəm. Axı indi çox tezdir. Səhərin açılmasına xeyli vaxt qalıb... Sən həmişə beləsən! Eviniz yadına düşəndə darıxırsan... Elə isə get, amma unutma ki, bu şəhərdə qərib olan təkçə sən deyilsən!.. Biz heç birimiz buralı deyilik... Bizi doğmalaşdırən da bu qəriblik hissidir, cavan oğlan!..

...Nəhayət, küçəyə çıxıb, rahat nəfəs aldım. Bakıdan gələn sərnəşin təyyarəsi səhər saat altıya iyirmi dəqiqə işləmiş Riqə hava limanına enəcəkdi. Ancaq hava hələ qatı dumanla örtülmüşdü. Buna baxmayaraq şəhli hava ciyərlərimə dolduqca kefim durulurdu. Bir az əvvəl mənim ruhumu qəriblik məngənəsində sıxan fikirləri, ev sahibəsi Valentina Petrovnanın sicilləmələrini unutmağa çalışırdım. Ancaq hələ də gələn adamın kim olduğunu düşünürdüm. Hər kim idisə, mənə doğma vətənin ab-havasını gətirirdi. Görünür, qəhr edib ayrılısam da, doğma yerlər üçün çox darıxmışam. Yeddi ay əvvəl ordan ayrılanda ağılıma gətirməzdim ki, doğma adamlar bir yana, hətta oranın çala-çuxur yolları, şoran torpağı üçün darıxa bilərəm...

Mərkəzi dəmir yolu vağzalının yaxınlığındakı yeraltı keçiddən çıxıb Raynis bulvarına yaraşıq verən arxın kənarı ilə yavaş-yavaş Azadlıq abidəsinə tərəf addımlayırdım. Bulvarın rəngbərəng işıqlarının fonunda dumandan islanmış ağacların qol-budaqlarına baxdıqca, dağətəyi yerlərin dəmirağac, palıd meşələri yadıma düşürdü. Mənə elə gəlirdi ki, bu ağacların da yaddaşı var; bir ağac ömrünü tək ayağı üstə dayanmaqla keçirən bu təbiət gözəllərinin qocası-cavanı, dəcəli-şıltağı var. Arxdakı ördəklər yuvalarına çəkilib sussa da, bu ağaclar dünyaya nəsə pıçıldayırdı. Hər birinin yanından ötüb keçəndə mənə: “Darıxma!” deyirdilər. “Bizsiz darıxırsanmı?” – bu səs bütün sevdiklərimi xəyallarımın qanadında canlandırır. Mənə elə gəlir ki, o səs xəyalla aramda dumanın çəkdiyi qatı səddi sökməyə çalışır. Azadlıq abidəsinə çatanacan xəyalımda bütün sevdiiyim insanlarla bir-bir görüşdüm. Bəlkə, vüsali şirinləşdirən bu ayrılıqlar olmasaydı, insan həyatı bu qədər romantik olmazdı. Duman seyrəldikcə qürbət mənzərələrinə baxa-baxa xalqımızın gözəl şairəsi Nigar xanım Rəfibəylinin şeri qulaqlarımda səslənirdi:

Dostum, bu yerlərin qürbətdir adı,
Qürbətdə insanın könlü açılmaz.
Yaralı quş kimi sınır qanadı,
Xəyal bu yerlərdə edərmə pərvaz?
Ay bir cığır salıb dənizə nurdan,
Ağaclar başını əyibdir yerə.
Xəyalım dağınıq, könlüm pərişan,
Baxıram bu qərrib yad sahillərə.
Vətən həsrətilə qəlbim döyünür,
Neynirəm cənnəti vətəndən ayrı,
Neynirəm bu əlvan, şux çiçəkləri
Neynirəm, sevgilim, mən səndən ayrı?..

...Polyak ustalarının təmir etdiyi “Rıqa” mehmanxanası istiqamətindən dikdaban ayaqqabıların səsi gəlirdi. Qoşa at ayaqlarının səsinə bənzəyirdi. Ayaq səsləri yaxınlaşdıqca çıraqban səkidə iki gənc qadın göründü. Məndən siqaret istədilər. “Çəkən deyiləm” dedim. “Demək içən də deyilsən?.. Qısa cavab verdim: “Yox!” Hər ikisi ucadan qəhqəhə çəkib, yola düzəldilər. Gedə-gedə mənə istehza edib: “Bəs sən nəyə yarayırsan?” Bu dəfə lap bir-birinə qoşulub at kimi kişnədilər. Özlərinə bab kişi ovuna çıxan bu gənc qadınların kişnərtisi məndən xeyli uzaqlaşsa da kəsilmək bilmirdi. Onlar hardan biləydilər ki, mənim qəlbim o an vətən sevgisi üstündə köklənmişdi. Bu sevgi qəriblik məktəbində mükəmməl dərs almışdır. Mən burda – Dauqavanın sahillərində Xəzərin səsinə duya bilirdim. Ən kiçik təpəyə çıxanda vətən dağlarını seyr edirdim. General Həzi Aslanovun, Abusəməd dayımın faşizm zülmündən azad etdiyi bu torpaqlarda qürurla gəzirdim. Hərdən öz qəlbimin pıçıltılarını da dinləyirdim:

Qəribliyin hər qarışı doğmalığ,

Doğma yurdun görən nəyi qəribdirdi?!

...İçib kövrələndə özünü qərib qadın adlandıran Valentina Petrovnanın sözünü xatırladım: “Sən xoşbəxt adamsan, atan yanına gəlir!” İndi, yəqin, o öz taxtında çoxdan yuxuya getmişdi. Mənsə hava limanına yola düşəndə fikirləşirdim ki, doğrudanmı, gələn atamdır? Bəlkə, elə Abusəməd dayımdır. Qırx il əvvəl bu yerlərdə döyüşmüş dayımın öz alaylarındakı şəfqət bacısı ilə eşq macəraları olmuşdu. Ondan dünyaya gələn körpəsinə Nelli adını qoyan dayım müharibədən sonra iki il burada yaşasa da vətənə dönmüşdü. Çox sonralar Nellini axtarmaq istəsə də onun sorağını ala bilməmişdi. Bu yeddi ayda qürbətdə mənim ən böyük uğurum Nellini Kuldiqa şəhərində tapmağım oldu. Eynən Abusəməd dayımın Zeynəb adlı qızına bənzəyən Nelli məndən on üç yaş böyük idi. Dayıma

dərhal məktub yazdığımı Nelliyə xəbər vermişdim. Nelli isə tərslik edib, o, mənim atam deyil, deyirdi:

– Mənim atam birinci sinfə gedəndə mənə əlifba kitabı alan adamdır.

Sonra Nellini çətinliklə də olsa yola gətirdim. O da xırda səhvə görə küsdüyü ərindən boşanmağını təxirə salıb, dayımın gələcəyi günü gözləyirdi. Dayımınsa yubanmağına ən çox sevinən Nellinin əri idi. Bəlkə də barışacaqlarına inanırdı...

Mən Riqa hava limanına çatanda Bakıdan gələn sərneşin təyyarəsinin endiyini diktör tez-tez elan edirdi. Sərneşnləri qarşılama zalında mən artıq doğmalığ selində üzürdüm. Bir ortayaşlı kişi Şəki ləhcəsiylə söhbət edə-edə ətrafındakıları güldürürdü. Qəriblikdə heç kim özünü dilinin altında gizlədə bilmir. Vətəninin, millətinin adını uca tutanlar burda özünü gözə soxmur. Bəzən doğma dildə bir xoş kəlmə kifayət edir ki, dodaqlarda təbəssüm əmələ gəlsin. Həyatda şirindil olmaq da bəxtəvərlikdir. Həyat bazarında söz ilə alver etmək böyük bacarıqdır. Əllərində gül-çiçək dəstələri tutmuş bu adamlar təyyarənin trapından düşənlərə boylanırdılar. Əliboş olmağımın fərqi nə varmadan mən o gül-çiçək dəstələrinə baxa-baxa içimdə doğma bir mahnını zümzümə edirdim:

...Nərgizlərin gözü yaşla dolanda,
Bənövşələr baxıb qəmgin olanda,
Qərənfilin gözü yolda qalanda
Yasəmənler saçın yolur, neyləyim.

Çiçəklərin çəkir gözü intizar,
Ayrılıqdan betər dünyada nə var.
Bu bahar axşamı səni bax, Nigar
Həzin-həzin yada salır, neyləyim...

...Gələn atam idi. Nəfəsində nənəmin, anamın, bacı-qardaşlarımın, bütün doğmalarımın hərarətini gətirmişdi. Sevincimdən uçurdum. Görüşüb-qucaqlaşdıq. Birdən içimdən gələn sevinci kədər çulğaladı. Gənc yaşlarından oruc tutub, namaz qılan bu imanlı kişini indi mən mənzili spirt iyi verən Valentina Petrovnagilə necə aparım? Bu şəhərə gələndən iki mənzil dəyişsəm də içki içən, siqaret çəkən ev sahibələrindən yaxamı qurtara bilmirdim. Dünyanın ən gözəl hava limanlarından biri olan Rıqa aeroportunda xeyli yubandıq, kafedə əyləşib çay içdik. Düşünürdüm ki, bəlkə, həmyerlimiz Valehgilə gedək... Atası Xanoğlan kişiylə atam otuz ildən çox idi ki, bir-birlərini tanıyırdılar. Ancaq Valehin yaşadığı kiçik təkotaqlı mənzil ailə qurduğu latış qadınla altı yaşlı oğlu Vahidə darısqallıq edirdi. Atamı mehmanxanaya aparmaq düzgün olmazdı. Məktublarımda ikiotaqlı mənzil kirayələdiyimi həvəslə yazmışdım. Deməzdimi, bəs hanı sənin kirayədə qaldığın o ikiotaqlı mənzil? Bəs neynəməli? Qəlbimi parçalayan kədərdən atamın xəbəri olmasın deyə onu sorğu-suala tutub, evimizdəkiləri dönə-dönə xəbər alırdım.

Abusəməd dayımın nə üçün gəlmədiyini soruşanda:

– Məktubunu alıb, oxuyub, qızının tapılması xəbərinə sevindiyyindən infarkt keçirib. Həkimlər bir müddət yataqdan qalxmamasını bildiriblər. – dedi.

İndə də düşünürdüm ki, Nellinin evi Rıqada olsaydı, nə yaxşı olardı! Bir bəhanə ilə atamı ora aparardım. “Daha bu qəribliyin hər qarışı hardan doğma oldu ki?!” – deyə o iki misralıq şerimdən də vaz keçib, qəlbimdən pozmaq qərarına gəldim.

...Birdən sanki möcüzə baş verdi; gözlərimə inana bilmirdim.

Valentina Petrovna əlində bir dəstə qərənfil, gözəl geyimdə başımızın üstünü kəsdirmişdi. Aradan üç-dörd saat keçsə də sərxoşluğunun belə tez sovuşduğunu heç görmə-

mişdim. Bax, indi sözün əsl mənasında Novqorod knyaginyalarına bənzəyirdi. Saçları səliqə ilə daranmış, üzgözüne ənlək-kirşən çəkib, qamətini düzəltmişdi. Qadının gözlərində sevinc parıldayırdı. Çox nəzakətlə əlindəki qərənfilləri atama uzadıb: – Xoş gəlibsiniz – dedi, – mən sizin oğlunuzun xozeykasıyam, – Valentina Petrovna...

Mat-məəttəl qalmışdım. Qadın dünyası həqiqətən də sirli-soraqlı bir aləmdir. Elə bil dünənəcən özünü qadın gözəlliyindən və nəzakətindən məhrum edən Valentina Petrovna xəzinə tapmışdı. Məni doğma balası kimi bağrına basıb, atama: – Belə oğul böyütdüyünüzə görə sizə minnətdaram. Bir ana kimi qarşınızda baş əyib, sizə çox sağ olun, deyirəm! – deyə atama təzim edib, sözünə davam etdi:

– Sizin bu oğlunuz mənə bir dünya sevinc verib, əsgər oğlumun yanında başımı uca edib... Mənim Vladikim məktubunda yazıb ki, çox sağ ol ana, göndərdiyin səkkiz kiloqramlıq bağlamanı; Riqa balzamını, “Uzvara” fabrikinin nemətlərini – şokoladlı zefirlə, “Quş südü” karamelini alıb, əsgər yoldaşlarımla bölüşdüm. Sən dünyanın ən gözəl anasısan!..

Atam gah mənə, gah da bayaqdan dil qəfəsə qoymayan qadına baxırdı. Nəhayət, Novqorod knyaginyası atamın onun sözündən heç nə anlamadığını başa düşüb: – əslində bu bağlamanı ona Sizin oğlunuz göndərüb, mən yox! Və sizin hüsurunuzda, qafqazlılara güvənmədiyimə görə, oğlunuzdan üzr istəyirəm... – dedi, Sonra üzünü mənə tutub: – Sübh tezdən ayılıb, məktubu oxuyanda gözlərimə inanmadım. Sevincimdən lap at kimi kişnədim. Sonra tez vanna otağına cumub ilıq duşda yuyundum. Özümü də, evi də əməlli-başlı səliqə-sahmana saldım. Bir ayda görmədiyim ev işlərini bircə saatda görüb qurtardım. Elə bil mənə qeyri-adi güc gəlmişdi. İnan mənə, mənzil

gül iyi verir. Atan bizdə istədiyi qədər qala bilər. Mən isə bir müddət Xelena İllarionovnayla qalacağam. Evi və hər şeyi sənə etibar edirəm. Aydınır? – deyə ərlə cavab gözləmədən: “İndisə, irəli!” söylədi.

Çiyimdən elə bil ağır yük götürülmüşdü. Bayaqdan qəlbimi sıxan qəmli fikirlərin əndişəsindən qurtulub, Valentina Petrovnaya dedim:

– Heç bilmirəm sizə necə təşəkkür edirəm, knyaginya?!

– Sən öz təşəkkürünü artıqlaması ilə edibsən, – indi növbə mənimdir – deyə gülümsündü.

...Və biz hər üçümüz hava limanının yaxınlığındakı dayanacaqda taksiyə əyləşib şəhərə yola düşdük.

Riqa, 1985

SARI YARPAQLAR

*Görkəmli latış bəstəkarı Raymond Paulsa və
Riqa şəhərindəki köhnə tanışlara ithaf edirəm.*

...Sübh tezdən Vilnisin təkotaqlı mənzilinin qapısı tappılıyla çırpıldı. Səsə yuxudan oyanıb yataqda özünü tək görək, tez qalxıb yarıcıpaq pəncərəyə yaxınlaşdı. Binanın həyatında dayanan xidməti maşın Kristinanı aparmağa gəlmişdi. Sarışın əsgər-sürücü maşının arxa qapısını açıb, onu nəzakətlə əyləşməyə dəvət edəndə Kristina bir an ayaq saxlayıb, sağ çiyinin üstündən pəncərəyə boylandı. Vilnis tək layı açılmış pəncərədən ona səsləndi: – Getmə, Kristin, qayıt!.. – Bu zaman arxa oturacaqda əyləşmiş polkovnik qadının əlindən tutub, hirsə özünə tərəf çəkdi. Maşın sürətlə irəli şütüyüb gözdən itdi. Kristina gedəndən sonra o tək-tənha qaldığı otaqda boşluq hiss etdi, ürəyində rus polkovnikinin qarasınca deyindi. Divarda çərçivəsinə qara lent bağlanmış şəkildən anası ona kədərlə baxırdı. Sanki sağlığında söylədiyi fikri bir daha təkrar edirdi: «Sənin içindəki boşluğu yalnız o qadın doldura bilər! Ailənə sahib çıx, Vilni! Unutma ki, məndən sonra bu şəhərdə sənin ən yaxın bir kimsən varsa, o da Kristinadır...»

İnsan sevdiyi qadınla bu dünyanın hər əzabına tab gətirir, çətin sınağına dözür. Düz deyirmiş anası...

...O elektrik qatarının pəncərəsindən dənizə baxa-baxa düşünürdü. «Ay aman, yay bu gün-sabah öz köçünü

sürüb gedəcək...» Anasının uzun sürən xəstəliyi başını o qədər qatmışdı ki, bu yay heç çimərliyə də getmədi. Dubultu stansiyasında qatardan endi. Burada göy üzü tərtemiz, dənizin rəngi masmavi idi. Anasını torpağa tapşırandan sonra Kristina ilə aralarında yaranan buzu əritmək üçün yollar axtarırdı. İndi körfəzin sapsarı kəhrəba sahillərində səssiz-küysüz yer tapmaq asan məsələ deyildi... Suya bir kərə baş vurub, narın qızılı qumların üstünə uzandı. Yaxınlıqda cənub ləhcəsi ilə lətifə danışan cavan kişi ətrafındakı gözəl xanımları güldürüb-əyləndirirdi. Vilnis əllərini başının arxasında daraqlayıb, səmanın ənginliyinə tamaşa etdi. Anasının göy qübbəsinə sığınmış ruhunun ağ göyərçinə döndüyünə inanırdı. Səmada görünən qağayılar hərdənbir sakit ləpələrin qoynuna şığıyıb, yenidən havaya qalxırdılar.

Dalğa mənası verən adını qoyanda, bəlkə, anası onun həmişə dənizlə ülfət bağlayıb, sırdaş olmasını arzulamışdı. Vilnisin qəlbi sıxılanda bura – dənizin qoynuna can atar, onu düşündürən qəliz sualların cavabını dalğaların səsinə duymağa adət eləmişdi. «Nə yaxşı ki, anam sağ ikən mənzilini adıma sənədləşdirdi. Yoxsa, çətin ki, mən ev-eşik sahibi olardım. Kristina da gec-tez atıb getdiyi evinə dönəcəkdə, onda, yəqin ki, bütün əyləncələrə həvəsi sönəcək, nə vaxtsa qadın ehtirasları da bitib-tükənəcəkdə... Kim bilir, bəlkə də, o zaman məni evindən çıxarıb, gərəksiz əşya kimi atacaqdı? Ağzından od tökülə-tökülə: «Cavanlığında mənə nə gün-güzəran verdin ki, sən...» – deyib arxamca qəliz söyüşlər də yağdıracaqdı... Onda hara gedəcəkdim? Yox, bəlkə, əbəs yerə belə düşünürəm, hər şey əksinə olacaq; üstəlik, məni əzizləyə-əzizləyə onu bağışlamağımı istəyəcək. Amma bir şeyi yəqin bilirəm ki, Kristina qoşulub getdiyi o işğalçı rus polkovnikdən ayrılmağa özündə güc tapacaq və bir gün qızımızı da götürüb geri dönəcək... Bəs, görəsən, indi bu barədə özü nə düşünür?...»

...Üç ildən çox idi ki, Kristina nikahsız, qeyri-qanuni bir rus zabıt ilə yaşayırdı. Vilnis ona təkcə həyat yoldaşına, məktəbli qızına sahib çıxdığına görə deyil, həm də işğalçı adlandırdığı Sovet ordusunun yüksək çinli zabiti olduğu üçün nifrət eləyirdi. Əfqanıstandakı döyüşlərdə başından yaralanmış həmin zabıt üç il əvvəl «Rıqas Balss»¹ qəzetinin tanışlıq guşəsində utanmazcasına elan vermişdi: «Yaşı qırx beşi ötmüş, siqaret çəkməyən, içki içməyən, yüksək maaşı, hər birində xarici mebel dəsti olan üçotaqlı mənzili, şəxsi və xidməti maşını, Yurmalada lüks bağ evi olan hərbi iyirmi səkkiz-otuz yaşlarında musiqini və idmanı sevən, milliyətçi latış, gözəl qadınla həmdəm olmaq istəyir...». Jurnal stolunun üstündə qırmızı qələmlə dairəyə alınmış o elanın kefdə-damaqda keçən həyatını dəyişdirə biləcəyini Vilnis ağına belə gətirməzdi. Onda çox içərdi, qazancını evə gətirənəcən qəlyanaltılarda gəzib dolaşar, iş yoldaşlarıyla maaş aldığı günü bayram kimi qeyd edərdi. Həftəlik qazancı, aylıq mükafatı içkiyə gedərdi. Kristina qızını da götürüb evdən gedəndən sonra Vilnis o pis vərdişlərini tərgitdi...

İndi maaşdan-maaşa adını belə eşitmək istəmədiyi o zabitin evinə – qızını görməyə gedirdi. İnqa üçün ayırdığı pulları Kristinaya verəndən sonra, ya tək qaldığı evə dönür, ya da xəstə anasının ziyarətinə gedirdi. Bəzən polkovnik evdə olmayanda Kristina onu bir fincan Braziliya qəhvəsinə qonaq edir, gətirdiyi pulları büllur güldana qoyan kimi, latışca təşəkkürünü bildirirdi. Kristina Vilnisin yanında birlikdə yaşadığı adamdan söz salmazdı, sadəcə o, rahat olsun deyər, «İvan Petroviç bu gün evə gec gələcək!», ya da «gəlməyəcək» – deyərdi.

¹ «Rıqanın səsi»

Vilnis hər dəfə fürsət tapıb Kristinanı sancırdı:

– Bir gün sənin o İvan Petroviçin həmişəlik bu evə gəlməyəcək!

Həmin anı sükut içində keçirən İnqa acıqla anasına baxardı. Cıdır meydanı kimi geniş mənzildə onun uşaq qəlbi sıxılırdı.

– Vilni, mən sənin belə tez dəyişəcəyini bilsəydim, heç vaxt ayrılmaq fikrinə düşməzdim. Görünür, tənha yaşamaq aqlını başına gətirdi, bu ayrılıq sənə ibrət oldu...

Bu cür söhbətlər qızının qəlbinə xal salmasın deyər Vilnis ayağa qalxıb, xudahafizləşmədən küçəyə çıxardı. Ucuz «Baltiya» siqaretindən dodaqları arasına qoyub yandırır, çəkə-çəkə pəncərədən ona nigarançılıqla boylan qızına baxıb kövrələrdi, sonra yavaş-yavaş yaxınlıqdakı tramvay dayanacağına sarı addımlayardı.

...Bir dəfə necə oldusa, Kristina ordan-burdan söz salıb dedi:

– Vilni, «Baharın on yeddi anı» teleserialının bəzi epizodları İvan Petroviçin bağ evində çəkilib..

Vilnisin birdən-birə qanı qaraldı, içdiyi kofeni yerə qoyub, stolun üstündəki şokoladlı zefir və ekler qoyulmuş çini qabı kənara itələdi:

– Sən İvan Petroviçdən elə heyranlıqla söz salırsan ki, sanki, o, bir mələkdirdi! Halbuki o, işğalçı rus ordusunun əclaf bir zabitidir. Əfqanıstanda nə qədər günahsız adamların qanının töküüb. Sən oxuduğun kitablar, baxdığın kino-filmlərsə onların humanist olduğundan bəhs edir. Bizim qoca Matiss deyir ki, müharibədə on-on iki yaşlı latış uşaqlarını sovet tankları qabaqlarına qatıb, almanları tutduqları mövqelərdən geri qovurdu. Nədənsə «Mosfilm», «Lenfilm» kinorejissorlarının çəkdiyi filmlərdə biz bunun əksini görürük, guya yalnız almanlar bu cür antihumanist üsuldən istifadə edib!.. Sən heç bilirsən, Stalinin cəza dəstəsi müharibədən sonra bizim meşələrdə nə qədər latış güllələyib?

– Guya faşistlər az aşın duzu olub? Sən də mənim üzümdən az qala bütün rusları özünə düşmən bilirsən. Eh, Vilni, sevgisini qoruya bilmədiyin bir qadına görə bu qədər nifrət qəlbinə çox ağır yük deyil?

– Yox, sən düz demirsən! Çünki sən öz ərinin günahını bəhanə edərək, yatağını yaşlı rus donuzu ilə paylaşan nə ilk, nə də son latış qadınısan... Onlar təkcə torpaqlarımızı deyil, məhəbbətimizi də işğal ediblər... – Sakit ol, Vilni! Axı sən hər gün evə sərxoş gəlirdin. Qızımızın necə böyüdüüyü belə vecinə deyildi. Mən sənin bu hərəkətlərinədən bezmişdim. Ürəyim dözmürdü... Axır vaxtlar isə sən lap qol-budağı budanmış kötüyə bənzəyirdin. Yanında gənc, gözəl bir qadının olduğunu unudurdun... Mən heç nəyi bəhanə etmədim, ötüb-keçən gəncliyimi xilas etmək istəyirdim, qızımızın gələcəyini düşünürdüm...

– Bağışla, əlahəzrət rus polkovnikinin evində səsimi qaldırmaqla səni çox həyəcanlandırıdım. Ancaq bizim həm qədim, həm də müasir Riqanın küçələrində səsini yüksəltməyə haqqı olan mənim kimi minlərcə latış var. Hamısı da Mişa Qorbaçovun aşkarlıq ideyasının cəfəngiyyat olduğuna inanır. Ona görə bu il nə “1 may”, nə də ki “9 may” paradlarında Riqanın küçələrində sovet bayrağı dalğalandı. Bizim «Uzvara»da bu işğalçı dövlətin bayrağını götürmək üçün bir nəfər də olsun avam latış tapmadılar. İnan mənə, heç 7 noyabr paradında da tapmayacaqlar. Biz gec-tez öz milli bayrağımızı qaldıracağıq!..

– Bəsdir, Vilni, çıx get! Mən bu söhbətləri eşitmək belə istəmirəm...

– Gedirəm, Kristina, gedirəm. Özün də görürsən ki, içməmişəm. Dediklərimi unutma, ruslar burdan gedəcəklər, sən pərəstiş etdiyin polkovnik isə lap siçovul kimi qaçacaq...

– Ata, olar mən də səninlə gəlirəm? – İnqanın solğun çöhrəsinə təbəssüm çilənmişdi.

– Hə, qızım, artıq böyümüsən, kimin haqlı olduğunu sən özün yaxşı başa düşürsən... Amma anandan icazəsiz olmaz!..

– Yəni, biz heç olmasa, birlikdə gəzib-dolaşa da bilmərik?

Kristina qızına nə deyəcəyini bilmirdi. O, yalvarıcı nəzərlərlə Vilnisə baxıb dedi: – Özün də görürsən, İnqa artıq böyüyüb. On iki yaşı var. Səninlə gəzib-dolaşa bilərlər... Ancaq xahiş edirəm, onun yanında özünün inqilabi ideyalarından danışma!..

– Əslində Latviyanın azad vətəndaşları olacaq bu yeniyetmələr yaxın gələcəkdə tarixi narahat edən suallara cavab verəcək... Bizim İnqamız gələcək yolunu mənəcə indidən aydınlaşdırıb, necə deyərlər öz seçimini edib. O da bizim birlikdə olmağımızı axı ürəkdən istəyir...

– Sən antisovet təbliğatınla onu özünə məftun etmişən... Vilni, mən qızımızın nə Marqarit Tetçer, nə də İndira Qandi olmasını istəyirəm. O, bir musiqiçi kimi yetişəcək...

– Musiqi – bu bizi bir-birimizə bağlayan mənəvi bir yoldur... Bəs həyat yolumuz necə olsun?!

– Onu da zaman göstərəcək...

Tənha yaşadığı o günlərdə Vilnis it saxlayırdı. Adını da Puqo qoymuşdu. Günlərin bir günü Kristina ürəyiyumşaqlıq eləyib ondan soruşmuşdu: – Vilni, sən hələ də tək yaşayırsan?

– Yox! Mən indi Puqoyla birlikdə oluram. Mənim Puqom çox sədaqətlidir – deyə cavab vermişdi. Kristina Puqonun bir it olduğunu biləndə xeyli gülmüşdü.

– Bəs onu niyə bura gələndə özünlə gətirmirsən?
– Hər səhər onu Arkadi parkına gəzməyə aparırdım.
– Arkadi parkına? – Kristina təəccüblə soruşmuşdu.
– Hə, bu park mənim Riqada sevdiyim ən gözəl, təbii parkdır... Ancaq bir gün səhər tezdən gördüm ki, siz ikiniz – o işğalçı rusla idman geyimində orda qaçırsınız... Daha ora getmədik.

– Səhər qaçışını sənə də məsləhət görürəm Vilni! Heç bilirsen çəkim nə qədər aşağı düşüb?! Özümü gənc və gözəl, gümrə hiss edirəm. Hə, axı demədin, indi Puqonu hansı parka aparırsan?

– Bir ara Raynis bulvarına getdik. Puqo yolunu azıb bir dəfə arxdakı ördəklərə hücum elədi... Mişa onun adaşını Moskvaya çəkib aparandan sonra mən də öz Puqomla vidalaşmalı oldum. Onu bir estrada müğənnisinə satdım...

– Satdın? Axı niyə? Yəqin ki, onunla darıxmırdın?!

– Hə, satdım. Özü də çox bəha qiymətə... Bilmirəm, ruslar cənab Puqonu necəyə aldılar, Kremlə aqibəti nə olacaq? Ancaq mən öz Puqomun puluna çoxlu davadərman alıb, anamı müalicə etdirirəm. Özü isə musiqi dolu bir aləmdə yaşayır. Kim bilir, bəlkə, hürə-hürə oxumağı, rəqs etməyi də öyrənəcək! Axı mənim Puqom itlərin yarısında çempion olmuşdu...

– Bəs Elfrida ana indi necədir? – Kristina səmimi tərzdə xəbər aldı.

– Tez-tez səni soruşur, elə istəyir ki, bir yerdə olaq!.. «Ailənə sahib çıx Vilni, ailənə sahib çıx» deyir. Elə sanıram, bir gün deyəcək: – Torpağına sahib çıx, Vilni, torpağına sahib ol!.. Qadın da, torpaq da – hər ikisi eynidir. Hər ikisini oxşayıb, əzizləyəsən gərək. Bilirsən, Qədim Riqə cəngavərləri qılınclarını qından ən çox iki halda çıxarmışlar. Bir torpaqlarına işğalçılar ayaq basanda, bir də sevdikləri qadın dara düşəndə...

– Başa düşürəm, Vilni! Sənin üçün çətindir. Məncə, özünə bir qadın həmdəm tapsan, yaxşı olar. Bəlkə... – o, ani susub, ərinin gözlərinə baxdı, – deyirəm, bəlkə, özünü həkimə göstərəsən, axı indi hər yan elanla doludur. İstəsən sənə kömək edərim!..

– Sən get, yaşı əllini haqlamış o rus aşnan üçün həkim axtar!

Kristinanın nəyə eyham vurduğunu bilən kimi incik halda çıxıb getmişdi. Və uzun müddət onun yaşadığı evə üz tutmamışdı. Anasının ölümü onu Kristinanı telefonla aramağa vadar etdi...

– Bəs, qızımız hanı? – Qəbiristanlıqda İnqanı soruşanda, zadəgan qadınlarsayağı matəm libası geyinmiş Kristina cavab verdi:

– Onu Bakıya rəfiqəmin yanına göndərdim. Ötən qış tez-tez soyuqlayıb, zökəm olurdu. Oralarda yay erkən başlayır. Dedim, qoy Xəzərin sahilində bədənini cənub günəşi əməlli-başlı yandırsın.

Dəfndən sonra iş yoldaşları Matisslə Uldis onunla evə gəldilər. Onlar xudahafızlşib gedəndə Kristina ilə ikisi qaldı.

Kristina ilk dəfə bu evə on üç il əvvəl gəlmişdi. Onda Vilnis onu anası ilə tanış eləməyə gətirmişdi. İndi üç il üç aylıq ayrılıqdan sonra baş-baş qalıb Kristinanın bu mənzilə qədəm qoyduğu həmin günü yada sala-sala Vilnis anasının ruhuna dua edirdi. O, hələ içki içməmiş özünü şux və dözümlü adam kimi aparırdı.

Sanki divardan asılmış şəkildən anası da ona baxıb deyirdi: «Vilni, bir də axmaqlıq edib Kristinanı buraxma! Çünki o da səni sevir. Qoy xoşbəxtlik ilahəsi Layma sizə yar olsun!..» – O, səni çox sevərdi Kristin!.. Bu gün bura

gəldiyinə görə sənə və anamın ruhuna çox-çox minnətdaram. Həyatda dostları, rəfiqələri dönə-dönə, amma anaları bir kərə itiririk!.. Yalnız bir kərə, Kris!..

– Pərvərdigara, bu kostyum sənə necə də yaraşır Vilni, ancaq qayğılı və ciddi görünürsən... – Kristina qollarını uzadıb, onun boynuna sarıldı, tək-tək ağarmış saçlarını sıgallayıb, qəlbinə təsəlli olsun deyə bir neçə rəbitəsiz kəlmələr söylədi: – Belə məqamlarda əzab-əziyyət çəkən tənha kişinin yeganə həmdəmi qadındır. Sənə qadın nəvazişi gərəkdir Vilni, qadın!.. – Sonra dərman və yod iyi çəkməmiş otaqda hər guşəyə bələd olan Kristina meşə ağacından düzəldilmiş fiqurlu şamdanı götürüb içkilər düzülən stolun üstünə qoydu. Oradakı şamlardan üçünü yandırır, tavandan asılmış çilçırağı söndürdü. Qara əl çantasından çıxardığı kaseti elektroçalğıca qoydu. Gəlib Vilninin əllərindən tutub, nimdaş divanda əyləşdirdi. Özü də qara tül örpəyi başından götürüb onunla üzbəüz əyləşdi. Otağa sanki əsrlərin o üzündən gələn həzin və kövrək orqan musiqisinin sədası doldu. – Gəl, Elfrida ananın xatirəsini yad edək, qoy onun ruhu şad olsun...

Nədənsə Vilnisə elə gəldi ki, Kristinanın onunla təklikdə qalıb, dərdinə şərik olmağının səbəbi anasız halına acıdığı üçün deyil, stolun üstündə ağzına qədər dolu şərab badələrini bir-bir boşaldıb, yeyib-içib, nəşələnmək idi. Bu maraq irəlidə hər ikisinə ehtiraslı duyğular, intim yaxınlıq vəd edirdi. İnsan ömrü çox qısadır – bu cür göydəndüşmə məqamlar üçün az vaxt ayrıldığından xoşbəxtlik dəqiqələrlə ölçülür. Kristina şərabdan bir udum alıb, ayaqlarını bir-birinin üstünə aşırı. Şamların işığında orta əsr kraliçaları kimi əlində tutduğu yelpiklə özünə sərinlik verib, şərabın təsirindən üzünə yayılan qızartını qovmağa çalışırdı. Əgər ətli dodaqlarının arasında şam şöləsində alışdırıldığı «Elita» siqareti olmasaydı, Kristina öz gözəlliyilə qərbli-şərqli bütün şahzadələri kölgədə qoyardı. Bu gör-

kəmlə İngiltərə şahzadəsi Dianadan da çox xeyirxah və fədakar görünürdü: – Yadındadır, bu şamdanı on üç il əvvəl anana hədiyyə gətirdiyim gün?

Vilnis onu bu məqamda öpüb-oxşamaqdan özünü güclə saxlayırdı: – Yadındadır, lap indiki kimi xatırlayıram. Hətta sənin ilk gəlişin münasibətiylə «Ağ leylək» konyakı, «Nağıl» tortu və çoxlu qızılgül almışdım. Tanış olandan sonra anam bizi baş-başa qoyub, axşam qəzeti almaq bəhanəsiylə evdən çıxıb, qonşuya getdi.

...Musiqi uzandıqca uzanırdı. Kristinanın gözləri yaşla, Vilninin qəlbi sözlə doluydu: – O gün ilk dəfə səninlə yaxınlıq etdik. Bu bizim evlənməyimizi tezləşdirdi...

– Çox gənc idik, uzun çəkən dostluğumuz ilk məhəbbətimiz arasında körpü yaratdı... İndi itirilmiş dostluğumuz körpünün o yanında, sevgimiz isə başqa tərəfində qalıb. Hərdən mənə elə gəlir ki, biz Dauqavanın əks sahilərindən bir-birinə baxan yad adamlara bənzəyirik.

– Yox, Vilni, o vaxt bizim yaxınlığımıza səbəb olan başqa ortağ cəhətlərimiz vardı. Məgər unutmusan?..

Vilnis qəliz tapmacaya cavab axtarırmış kimi susub, fikrə getdi.

– Demək xatırlamırsan?! Onda qoy deyim: «Sarı yarpaqlar» – Raymond Pauls möcüzəsi! Axı biz hər ikimiz onun heyranıydıq!..

– Hə, hə! Aman Allah, necə unuda bilərəm?! Biz ilk dəfə səninlə maestronun ruhumuza qida verən o həzin melodiyasının sədaları altında...

Kristina şəhadət barmağını Vilninin islaq dodaqlarının üstünə qoyub dedi: – Sus, Vilni, yalvarıram sənə, tələsmə!

Hər ikisi susub, şam işığında bir-birini həsrətli baxışlarla süzdülər. Şamların şölələrindən sevgi dolu qəlblərinə sanki çınqı düşürdü.

– Mən onun müəllif konsertindəki mahnılarını bu diskə yazdırmışam. Bir az səbr et, əzizim, indi səni özümlə

birlikdə keçmişə götürəcəyəm!.. – Kristinanın pıçıltısı Vilninin ürəyinə düşən çınqını alova çevirirdi. Orqanın ağır, titrək sədası başa çatandan sonra otağa «Dənizin səsi» doldu: – Gənc bir qız özünü asmaq istəyirmiş... Birdən radioda onun bəstələdiyi mahnı səslənir. O ecazkar musiqini axıracan dinləyən qız intihar etməkdən vaz keçib, yaşamağı, həyatdan zövq almağı qərara alır... – Kristina bu kəlmələri də pıçıltıyla söylədi.

– Bizim maestronu çəkib Moskvaya aparmaq istəyirdilər – mərkəzi televiziyanın musiqi proqramları redaksiyasına, ancaq o, getmədi, – İstədi desin ki, itindən pişiyinəcən əzbərdən tanıdıqları Raymond özü də rusları xoşlamır. Ancaq bu fikri dilinin ucundan qaytardı, söz-sözü çəkib, axır gəlib rus zabitinin üstünə çıxacaqdı. Birdən Kristina küsüb gedə bilərdi. Ancaq o Kristinanın heç vaxt çıxıb getməsinə istəmirdi, – «Sarı yarpaqlar» şlyaqeri onu dünyaya tanıtdı. Axı o sənətkar kimi öz ilhamını bu torpaqdan alır. İndi Qərbi Avropa müğənniləri də onun mahnılarını oxuyurlar. O da «ABBA», «BoneyM» kimi dünya estrada ulduzları qədər məşhurdur. Hələ bir qulaq as, Kris, bu onun öz barmaqlarıdır – Raymond Paulsun gödək və sehrli barmaqları «Vida valsı» çalır...

Bu zaman Kristina onun əllərini tutub ayağa qaldırdı, üzünü-üzünə qoyub, yavaş-yavaş musiqinin ritminə uyğun rəqs eləməyə çalışdı. Addımları və hərəkətləri irəliyə getsə də, xəyalları on üç il geriye dönmüşdü. On üç il əvvəlki Kristina ilə Vilnis kimi üzbəüz dayanmışdılar. Növbə «Sarı yarpaqlar»a çatanda:

– Mən bu mahnını sabaha qədər dinləyərəm, doymaram...

«Sarı yarpaqlar» sanki sehri bir əllə onların paltarlarını soyundururdu. Cənnətin qoynundakı Adəmlə Həvva kimi çılpaq qalmışdılar. Maestro isə gah coşur, gah da yatağa uzanan sevgililərin bir-birlərindən aldığı böyük həzzin ömrünü uzatmaq üçün royalın şirmayi dillərini

ahəstə tumarlayırdı. Elə bil sahilə can atan dənizin dalğalarına meh sıçal çəkirdi. Sonra o coşqun dalğalar sahilin köksünə baş qoyub, yorğunluğunu alırdı.

– Vilni, – deyə Kristina pıçıldadı, – bu günə qədər sənin barəndə düşünəndə bir sual məni çox narahat edirdi. Düşünürdüm ki, axı sənin çalışdığın «Uzvara» karamel fabrikində o qədər gözəl və subay qadınlar var; həmişə də həkim müayinəsindən keçirlər, bəs bu konfet kimi şirin-şəkər qadınlardan niyə birini özünə həmdəm seçmirsən? Axı sən sağlam bir kişisən!

Vilnisin səsi şam kimi titrədi:

– Mən sənə öyrəşmişəm Kris, yalnız səninlə yaxınlıq edə bilirəm...

– Mən buna indicə əmin oldum. Bağışla məni, əvvəllər elə düşünürdüm ki, içkiyə görə, bəlkə, səndə impotentlik var, çünki bu üç ildən artıq bir vaxtda qadın rəfiqən olmadığına görə mən öz qənaətimdə haqlı olduğumu sanırdım. Axı bu günə qədər sağlam bir kişinin qadınsız keçinə bilməsinə kim inanardı?

– Əgər sənsiz çəkdiyim iztirablar şahidim olsaydı, onda, yəqin ki, belə düşünməzdin...

– Bu gözəl, xoş anları təkrar yaşadığımız üçün məestroya – bizim Raymonda ruhu coşduran nəğmələrinə görə minnətdar olmalıyıq, – deyə Kristina təzədən ona sarıldı. Elə bil birlikdə olmadığı illərin əvəzini çıxmaq üçün əlinə fürsət düşmüşdü. Bu dəfə həzin musiqiyə telefonun səsi qarışdı. Danışan Kristinanın birlikdə yaşadığı rus zabiti idi. Ona qulaq asdıqca, Kristina mindiyi atdan zorla endirilən şıltaq şahzadələr kimi pərişan oldu. Bir az əvvəl ehtirasdan qıqılcım parlayan gözlərini qıyıb, telefonun dəstəyini hirs ilə sıxdı:

– Mən sizi başa düşmədim, İvan Petroviç! Unutmayın ki, mən sizin nikahlı arvadınız deyiləm. Gecəni harda keçirib, kiminlə qalacağımı özüm bilərəm. Məgər, əziz

anasını itirən qanuni ərimə təsəlli vermək üçün icazəni sizdən almalıydım? İndisə, gecəniz xeyrə qalsın! Hə, üstünüzü də örtməyi unutmayın. Sabaha qədər...

Vilnisin dərdi yenə təzələndi. Əsəblərini sakitləşdirmək üçün otaqda var-gəl edə-edə siqaret çəkməyə başladı. Kristina onun lüt bədəninə baxa-baxa öz-özünə danışmış kimi gileyləndi:

– İnana bilmirəm, o mənimlə ilk dəfə hərbiçi kimi danışır. Elə bil Reystağa qələbə bayrağını bu sancıb. Ya da Əfqanıstanda keçirdiyi hərbi əməliyyatlara görə külli-aləmin ona borcu var?!

Vilnisin də səbri tükəndi: – Kris, əzizim, əl çək ondan. İnan, bizim torpaqda ona heç vaxt general maaşı almaq nəsib olmayacaq! Latviya azad, sözün əsl mənasında suveren dövlət olacaq! Sovet İmperiyası süqut edəcək! – dedi, sonra özünü ələ aldı, – Qulaq as, gəl, birotalıq mənzillərimizi satıb, əvəzinə hər şəraiti olan iki otaqlısını alırıq. Sən, mən, İnqa yenə bir ailə olarıq. Söylə, bəlkə, sən ondan qorxub-çəkinirsən?

Kristina başını bulayıb susdu.

– Öz ailəmi qaytarmaq nəminə mən o əclafı öldürə də bilərəm...

– Belə danışmaq sənə yaraşmır, axı o da insandır...

– Bəs mən? Məgər mən insan deyiləm? Çox heyif, sən ömrünün ən gözəl çağını çürük bir imperiyanın murdar zabitiylə keçirirsən... Sən hələ mənə də görüm, bu gün qəbiristanlıqda Matissi tanıdın? Yan Karloviçi deyirəm. O, anamı çox sevərdi, hətta birlikdə kilsəyə də gedirdilər. Bilirsən, qoca Matiss deyirdi ki, Qorbaçovun alınıdakı ləkə çox təhlükəli əlamətlərinin nişanəsidir. Guya dini rəvayətlərdə belə bir adamın rəhbər olacağı bildirilib: qılınc Mixayil insanlara fəlakət və bədbəxtlik gətirəcək, o tarixin gedişini dəyişib, xalqlar arasında ədavət salacaq. Bir düşün, onun sərxoşluqla mübarizəsi Don Kixotun yel

dəyirmanı ilə vuruşmağına bənzəmirmi? Səncə rus İvana içkini tərgitmək olar? Bunlar hamısı bəhanədir. Onu ruslar özləri taxt-tacdan salacaq. Ancaq ona qədər o, öz şeytani əməllərinin qanlı izini hər yanda qoyacaq... Odur ki, sənə evinə dön, deyirəm, o imkanlı rus zabitilə yaşamağın bircə qəpiklik mənası yoxdur!..

– Dayan, Vilni! Sən məni qoxudursan! Bir vaxtlar yataq otağında aramıza boşaltdığın araq, çaxır şüşələri girirdi... İndi də Puqo, Qorbaçov, nə bilim daha kim! Axı mən qadınam. Qadının həyatını gözəlləşdirən məhəbbətdir, dava-dalaş yox! Sənin baş qoşduğun siyasətin belə məhəbbətlə heç bir əlaqəsi ola bilməz!..

– Lənət şeytana! Bir az əvvəl sən on üç il bundan qabaq ilk dəfə bu mənzilə gələn Kristinaya elə bənzəyirdin ki... – Vilnis birdən susub, qadın məhəbbəti qarşısında özünü borclu sanan cəngavərlər kimi çarpayıda oturmuş Kristinanın önündə əyilib, başını onun çılpaq dizləri üstünə qoydu. Maestro Raymond isə susmaq bilmirdi. İndi o, «Mənim yolum»u ifa edirdi. Onu səhərə qədər dinləməkdən doymadığını söyləyən Kristina səssiz-səmirsiz axıtdığı göz yaşları içərisində oturub, Vilnisin qıvrım saçlarını sıgallayırdı.

* * *

«...Bəs bizim yolumuz necə olacaq?!» – öz-özünə pıçıldayan Vilnis indi dəniz sahilində dərin düşüncələrə dalıb, bu suala cavab axtarırdı. “Görəsən, Kristina sevmədiyi o rus polkovniklə bundan sonra daha nə qədər birlikdə olacaq?!” Fikirləşirdi ki, əgər dörd-beş il bundan qabaq sərxoşluq girdabından özünü qurtara bilsəydi, yəqin ki, indi çimərlikdə uzanıb, belə axmaq suallara cavab axtarmaqla məşğul olmazdı... Kristinayla qızı bu gün yanında olardı. «Görəsən, indi Bakıda – Xəzərin sahillərində İn-

qanın günləri neçə keçir? Köhnə Rıqa üçün darıxırmı?»). Vilnis hərbi xidmətdə ünsiyyətdə olduğu bakılı əsgər yoldaşlarını bir-bir xatırladı, axı onlar da köhnə Bakıdan – İçərişəhərdən ağızdolusu söhbət açardılar. Bəlkə, indi İnqa bakılı rəfiqəsiylə keçmişin yadigarı olan o tarixi yerləri gəzib-dolaşırdı?! Bu qədim cənub şəhərinin qonaqpərvərliyi barədə Vilnis çox eşitmişdi. Ancaq qızının bəxti gətirmişdi; atasının eşitdiklərinin canlı şahidi olmaq onun qismətinə düşmüşdü.

...Bu zaman çimərliyin pivə və sərin sular satılan köş-kündə quraşdırılmış musqili mərkəzdən ucalan tanış qadın səsi ətrafa yayıldı. Estrada müğənnisi Raymond Paulsun «Sarı yarpaqlar»ını sevə-sevə, şövqlə oxuyurdu.

Bu gözəl mahnı körfəzin sarı kəhraba sahillərinə, köhnə Rıqaya yaraşırdı. Bu gün bəlkə də Xəzərin sahilində – Bakıda istirahət edən qızı İnqa da öz yaşıdları ilə bu şlyaqeri dinləyirdi. Bu mahnını qocalar da, cavanlar da sevirirdi. «Sarı yarpaqlar» hər bir nəsilə, hər bir fəsilə uyğun idi. İrəlindən isə qızıl payız gəlirdi. Bir payız günündə sarı yarpaqlar parkları, cığırıları, səkiləri bürüyəndə Kristina qızı İnqa ilə geri dönəcəkdə, Vilnisin dünyasına qayıdacaqdı. Öz dünyasında Vilnis bu həqiqətə Sovet Ordusunun vətəninə gedəcəyi günə əmin olduğu qədər inanırdı.

...O gün maestronun bəstələdiyi «Sarı yarpaqlar» həm də milyonlarla insan ömrünü saraldıb-solduran qırmızı imperiyanın XƏZAN çağından bəhs edirdi...

*Avqust 1985-fevral 1987,
Rıqa şəhəri*

СЧАСТЛИВОЕ ЧИСЛО 13

(или небольшой рассказ о любви
со счастливым концом)

...Наступила осень. Шли проливные дожди.

При порывах ветра с деревьев падали на землю пожелтевшие листья. Голые осиротевшие деревья, как будто вспоминали свои зеленые ветви, листья, и того человека, который последний раз отдыхал под их тенью. Лето уже было позади.

...Осень побуждает в памяти человека прошедшие воспоминания.

Молодые супруги пригласили меня на годовщину своей свадьбы. Скоро они станут родителями. Мне нужно было выбрать подарок. Я пошел в сувенирный магазин и выбрал трехрожковый подсвечник. Подсвечник был старинный и очень красивый.

...Молодожены – Араз и Севана, встретив меня у порога дверей, очень обрадовались. Они были счастливыми. Помогали друг другу накрывать стол – получилось очень красиво и со вкусом. Сели мы за стол, и вдруг Севана, улыбаясь, указала надпись на подставке подсвечника:

– Вот, это наше счастливое число! – сказала она.

Да, это число было свидетелем одной истории не только их жизни, а также моей. И мы все вместе вспомнили тот незабываемый день...

...Дружба между нами началась в годы армейской службы. Мы с Аразом служили в одном взводе.

Наши железные койки стояли рядом. Ночью мы иногда шептались о любви, о приключениях, которые произошли с нами еще до армии (во время службы сладость тех разговоров хорошо знают парни). ...Араз влюбился в девушку – читатели уже познакомились с этим доброжелательным персонажем. Он рассказывал мне, как она провожала его на службу, как у нее по щекам текли слезы. Бережно хранил Араз каждое ее письмо, и каждое ее письмо было для Араза живым свиданием. Несколько раз он показывал мне ее цветную фотографию. Сказал, что Севана учится в институте, хочет стать учителем...

Но вдруг она перестала писать. Араз погружался в море печали. Задумчиво начинал курить.

...Однажды наш замкомвзвод, сержант Умар Ашурханов получил письмо от жены. Она писала, что ушла от него, пока живет у родителей, и что любит другого человека, скоро вместе с ним улетает на север. Умар – тот человек, кого мы – новобранцы называли «стариком», чуть не заплакал. Да разве слезы помогут в таких случаях?! Из-за таких женщин не стоит горевать. Но было горько, больно... Мир каждой женщины чудесен, полон секретов, непредсказуем.

– Как они жестоки, как беспощадны! – сказал Араз, – смогло бы мое сердце вынести такой удар? Смог бы я жить на этом свете без Севаны? Если она...

– Потерпи еще немного, друг мой, студенты сейчас наверное находятся в стройотрядах или на уборке хлопка... успокаивал я Араза, скоро начнутся занятия в Вузах, и ты получишь письмо...

...Пришла осень. Это была первая осень, которую мы встречали в армии. В одну из осенних ночей Араз с товарищами по службе вернулся из караула. Увидев меня возле тумбочки дневального, сказал:

– Да, друг мой, опять тебе не везет... (Было тринадцатое октября, никто не любит число 13 в армии, называют его несчастливым).

Ребята все сдали оружие. В спальном помещении было темно и тихо. Те, кто получил письмо, зашли в бытовую комнату. Видел я, как Араз с улыбкой вскрыв письмо, читая, тоже зашел в бытовую комнату... Минут через десять-двенадцать, все, кроме Араза, вышли из бытовой комнаты и пошли спать.

Наступил третий час ночи. Вдруг я услышал, будто что-то упало в быткомнате. Уходить от тумбочки мне не разрешено. Но там был мой друг Араз, и я пошел туда...

Если бы я тогда не зашел туда, потерял бы Араза навсегда! Он пытался покончить с собой, задушить себя солдатским ремнем... Спас я Араза один, не хотел звать на помощь никого. Когда он пришел в себя, я спросил:

– За что ты хотел покончить собой?

Он молчал, странным взглядом смотрел на письмо, лежащее на полу. Как будто на полу лежало не письмо, а кобра. Я взял письмо, прочитал: «Извини меня, Араз, не смогла дождаться тебя... По воле своих родителей обручилась с одним аспирантом из нашего института... Отказаться не смогла...» Дальше читать я не смог. Автором письма была Севана. И Араз выбрал для себя очень глупый выход, чтобы потушить огонь боли ревности и гнева, разгоревшийся в сердце. Я, как мог, успокаивал его:

Может, это не она писала, зачем губишь себя?.. А может это испытание любви... Вставай, иди спать, завтра поговорим...

С этого дня я полюбил число тринадцать, потому что в этот день я спас друга от беды.

...Когда я сдал смену, у меня было свободное личное время. По грустному и мрачному лицу Араза я понимал, что он никак не может забыть девушку, любит ее и с глубокой страстью жаждет встречи с ней. Его состояние, в котором он пребывал, мне нелегко описывать ...

Я видел как он тает на глазах, словно свеча. Но бывает у всякого мучения свое облегчение. Мы решили написать письмо Севане. И это было не обыкновенное письмо. Слова звучали как монологи тех солдат, у которых возлюбленные девушки не смогли быть преданными.

Мы хотели в этом письме рассказать, что прочувствовал и пережил Араз за эти дни:

«...В один солнечный, весенний день ты провожала меня. Весной вместе с природой пробуждается душа человека, его надежды и мечты... А мы должны были расстаться, но ненадолго. От предстоящей разлуки ты загрустила, по щекам ползли слезы... Печально шептала: «Иди милый. Я буду ждать тебя с нетерпением».

Никогда мне не забыть этот весенний день.

...На службе были у меня трудные моменты, не все давалось легко. Но каждый раз, глядя на твою фотографию, мне становилось легче от твоего взгляда. И когда я уставал, твои любимые глаза давали силу. Думал, они будут свидетелями моей армейской службы. И старался быть дисциплинированным солдатом... А ты уничтожила мои святые надежды.

И вот последние слова из твоего последнего письма: « ...извини, милый! Забудь обо мне! Забудь то, что было между нами! Ведь все это было детским развлечением. Забудь ту ночь, когда первый раз поцеловались с тобой... под нашим чинаром. Забудь! Боль-

ше мне не пиши! Если он узнает, мне стыдно будет!.. Весной у нас состоится свадьба. Прощай!».

...Эх вы! Девушки, девушки! Ваша грусть, печаль и слезы! А может все это искусственное?!. Появляются тогда, когда провожаете любимого парня в армию. А ждать полтора или два года терпения не хватает. Где ваши обещания, искренность? Разве не знаете, что мы открываем свое сердце первый раз в жизни вам, единственным? Любя и доверяя вам, защищаем Родину... Откуда вам знать, что последнее письмо от любимой девушки ранит грудь солдата как последняя пуля. И еще хотите, чтобы мы забыли о вас... Нет! Разве можно забыть первую любовь. Вам тоже тяжело забыть нас. Потому что первая любовь не забывается!»

...Когда мы отправили письмо, Аразу чуть-чуть стало легче. Но все время ходил, как говорят, ухо – в слухе!

...Прошли месяцы. Приближался новый год. Мы готовились к его встрече. Тринадцатое октября осталось для нас позади. Но Араз называл эту дату своим вторым днем рождения. Дружба наша крепла. «Без беды и друга не узнаешь» – так говорят в народе.

...Однажды перед субботним вечером у нас проводилось мероприятие. Позвали Араза с «КПП». Когда он пришел, я увидел в его глазах слезы... Слезы тоже бывают разными. И от радости бывают. Араз обнял меня, как родного брата:

– Пойдем в увольнение, – сказал он.

– А что, с тобой случилось что-нибудь? – спросил я.

Узнаешь потом, – ответил Араз, – это будет новогодний сюрприз для нас обоих.

...Мы молча аккуратно погладили парадную форму, оделись и пошли в увольнение.

Возле дома офицеров к нам подошли две девушки. Одна из девушек, с красивыми черными глазами улыбалась. Ее черные волосы рассыпались по плечам, на лице оставались последние следы южного солнца. Ее лицо казалось мне знакомым. Но где я видел ее? Араз молчал.

— Мне зовут Севана, а это моя подруга Света, учится здесь, в Риге... Мне просто не верилось: все было, как во сне. Приехала Севана, та, которая хотела разлюбить Араза...

— Вы меня извините, — продолжала Севана, — я поступила невежливо. Когда я получила письмо, мне стало плохо... Обо всем знали подруги. И считали меня виноватой, объявили меня персоной нон — гра-та. Я бросила институт, сейчас работаю. Никогда не жила самостоятельно... Доучусь потом. У нас говорят, вернуться с полбеда — это на пользу человеку. Я вовремя захотела исправить свою ошибку... Сейчас, как будто гору с меня сняли...

Араз крепко прижал ее к своей груди. Они снова были счастливы. Потом мы решили пригласить девушек на танец и нам было очень хорошо и весело... Вместе встретили Новый год... Праздники пролетали мгновенно. И настало время прощания!

...Вот такая история произошла с моим другом. После армии они поженились. И день их свадьбы тринадцатое октября.

Араз работает мастером на заводе, Севана воспитательницей в детском саду, и оба учатся на заочном отделении института. Супруги недавно въехали в

новую двухкомнатную квартиру. Живут, как говорят, рука в руку, душа в душу...

Араз хорошо играет на гитаре. И мы вместе спели, а потом Севана принесла торт, который испекла в этот день сама.

— На нашем маленьком семейном совете было решено, — наливая в мой бокал вино, сказал Араз, — если будет сын — назовем его твоим именем в честь нашей дружбы. Не возражаешь?

Нет, не возражаю. И это значит, что наша удивительная история завершается успешно, отвечал я, — и наш рассказ можно считать законченным...

Севана пошутила:

Ты что, Мурад, собираешься писать о нас? Если будешь писать, не забывай нас, когда получишь гононар! И я ответил:

— Обязательно! Не забуду!..

Рига, 1985

DİV QAPISI və ya MÜQƏVVƏ ADAM

(přitça-povest)

*Dünyada ən iyrənc şey adamları vəzifə, şan-şöhrət
naminə canlı müqəvvalara çevirməkdir. Müqəvvə
adamları idarə edənlər onların nə cür səs
çıxaracaqlarını (necə hərəkət edəcəklərini)
əvvəlcədən yaxşı bilirlər.*

Müəllif

... Başını əlləri arasına alıb gözlərini bir nöqtəyə zilləmişdi. Vəzifəyə təyin olunandan sonra tez-tez ağır düşüncələrə dalırdı; bu kabinetdə baxdığı hər guşə ona keçmiş başçını xatırladırdı, interyerdə xırda-para dəyişikliklər aparıb, kreslosunu təzələsə də, özünü nədənsə özgə qoltuğunda hiss edirdi. Ortası dazlaşmış başının da bəzən özgəyə aid olduğunu düşünürdü.

– Bəs məndən həcv yazıb, «Vəzifəyə keçəni, başı özünün deyil...» söyləyən şairə niyə mənəvi cəza verrəm? Nəyə görə onunla gənclik illərində kəsdiyimiz duz-çörəyi tapdaldım? – deyə pıçıldadı, – belə görünür, vəzifə insan məhəbbətini, ləyaqətini sınamaq üçün çox çətin imtahanmış...

Bu qoltuqda oturan günəcən o, çox cəfalara dözmüşdü; vəzifəcə özündən böyüklərə təzim edib, yaltaqlanmışdı, bəzən ağır söyüşləri, tikanlı sözləri, təhqirləri qula-

qardına vurmuşdu. Elə bu kabinetdə keçmiş icra başçısı onu az gözümçixdıya salmamışdı. İndi budur, çəkdiyi cəfaların səfasını görmək üçün əlinə fürsət düşüb; Div Qapısında əyləşən himayədarı əyalətin böyük rayonlarından birini, xalqın taleyini ona etibar edib! Ancaq zaman o zaman deyildi: artıq hamı – uşaq da, böyük də yaxşı bilirdi ki, Günəşlini o idarə etmir. Yalnız yerin-göyün sahibi olan uca Allahın şəriki olmur! Özünü kiçik tanrı hesab edən bizim baş qəhrəmansa yaşadığı biznes zamanəsində ənənəvi hal alan şerikli işlərin sərt qanunları ilə üzləşmişdi. Düşünürdü ki, bir olan Allahın şəriki yoxdursa, onda yer üzündə pul naminə bir-biri ilə şeriklik edən adamların da nə Allahı vardı, nə də iman; var-dövlət ehtirası, şan-şöhrət, mənəm-mənəmlik məbəzi vicdanlarını susdurmuş, insaflarını öldürmüşdü: «Ruhunun gözü kor olanın vicdanı da lal olar!». İndi Ş.Ş. təzə vəzifədə özünün şeytana tərsə papış tikməkdə ustalaşdığını zənn edirdi. Hətta böyük şerikinin – Qaraçuxa adlı himayədarının dilini-ağzını bağlatdırmaq üçün qara mollaya cadu-pitik də elətdirmişdi. Amma təzə başçının qulaqlarında əks-səda verən tanış bir bağırçı heç susmaq bilmirdi, onu tez-tez ittiham edib: – Sən bu vəzifəyə layiq deyilsən... Sən bostan müqəvvasısan! – deyə-deyə beyninin qurdunu tərpədirdi. O bağırçı günlərin bir günü bu kabinetin divarlarını titrətmişdi, tavandakı çilçırağı yerindən oynatmışdı:

– Lənət sənə, kor şeytan! Axı sən kimsən, nəçisən ki, bizim uzaqgörən, dünya şöhrətli müdrik rəhbərimiz səni tanısan, adam yerinə qoysun? Yox! Gərək səni ona tanıdıb, təqdim eləyənlər yaxşı-yaxşı fikirləşəydilər...

O gün dövlət başçısının sərəncamı ilə tanış olub, elə həmin andan da rayonun keçmiş rəhbərlərinin cərgəsinə qatılan bazburutlu başçı qəfəsində çabalayan yaralı aslan kimi qəzəbindən dönə-dönə coşdu. Hətta sifətinə də tüpürdü, şərəfsiz, əbləh, dəyyus... dedi ona. Aman Allah, ada-

mın içində nə qədər tüpürcək olarmış?! Ş.Ş-nin qədim həbəş cəngavərlərinə oxşadığı keçmiş icra başçısı elə bil yeddi il təkbaşına bu vəzifədə şəriksiz-filansız yıxdıqlarını tüpürcüyə çevirib, həmin gün üçün saxlayıbmış: – Demə, deyilənlər doğru imiş, mənim ayağımın altını qazan kös-təbək sənmişsən! Üzümə gülə-gülə torbamı gizlicə tikən nankor... Ayaqlarımın altında ilan kimi sürünürdün. Bir-iki dəfə başını əzmək istədim, qoymadılar. Bu günəcən mən səni heç adam yerinə qoymamışam. Ancaq səni adam bilib, adam cərgəsinə qatanlara get qurban ol! Və unutma ki, sən onlar üçün bu postda canlı robotdan başqa bir şey deyilsən. İzinsiz-filansız heç bircə addım belə ata bilməyə-cəksən. Sən bir buna bax, uzaqdan düymə ilə idarə olunan robot bu boyda rayona rəhbərlik edəcək! Mən sənin dab-baxda gönünə bələdəm. Heyif, iş-ışdən keçib daha, amma bil ki, həyatda iki şey şəriksiz idarə olunur; onun biri və-zifədi, o biri arvad! Sən isə vəzifən kimi, lap arvadını da...

Prezident Aparatından gələn nümayəndə onu sakitləş-dirmək istədi, təhqirsiz-söyüşsüz danışmağa dəvət etdi.

Moskva kimi böyük şəhərdə ali təhsil almış, bir müd-dət orada yaşayan – vətənin müstəqilliyi bərpa olandan bəri ikinci dəfə doğulduğu rayona rəhbər təyin olunmuş köhnə başçı yerinə gətirilən təzə başçını rus dilində xarakterizə elədi: – Da razve, vı ne videte, çto, on ne çelo-vek, a nastoyaşaya kitayskaya kukla, vanka-vstanka, oqo-rodskoye çuçelo?!.

Nəhayət, Ş.Ş.-nin ünvanına doğma ana dilində yağlı bir söyüş deyib toxdadı. Özünün dediyi kimi, doğrudan da, iki-üç ay əvvəl onu vəzifəsindən uzaqlaşdırmaq istəmişdi. Xahişinə kimlər gəlmədi? Rayonun baş həkimi, telekom-munikasiya qovşağının rəisi, əməkdar jurnalist, hörmətli bir hacı, tanınmış bir şair... «Bu adamların hörmətini, gö-rəsən, o, necə qazana bilib?» – düşünmüşdü.

O vədələrdə özünü orta əsr padşahının çoxbilmiş baş vəziri kimi aparan birinci müavini icra başçısına xəbər vermişdi ki, şəhər dairə seçki komissiyasının sədri Şirinbala Şərbətzadə başımıza bəla olub! «O qədər qudurub ki, ayağınızın altını iriçalovlu ekskavatorla qazır, özü də düz yeddi ildir ki, müəllimlərin əmək haqqından bala-bala yeyib-şişir, şellənnir özüyçün. Nə şəhərin abadlıq işlərinə, nə də idmanın inkişafına bir manat kömək edir. Bir ayağı da elə paytaxtadır. Div Qapısında kef edir. Deyilənlərə görə, ora div boyda işlər görən yepyekə adamların məskənidir. Atalar hədə yerə deməyiblər ki, “arxalı köpək qurd basar...”

Rişxəndlə gülüb, inanmamışdı o zaman. Prezidenti olduğu «Günəş» futbol klubuna yardım qoparmaq üçün idarə müdirlərini yerli-yersiz qaralamaq birinci müavinin şəkəri idi. Ancaq bir dəfə başçı necə oldusa eşitdiklərini Ş.Ş-yə söylədi. O, da bu kabinetdə nə hallara düşdü, ağlayıb göz yaş tökdü, şəkəri qalxdı. Ürəyini tutub, namusuna and içdi ki, bu dedi-qodunu yayanlar mənim yerimə göz dikən adamlardı. Mən hara, sizin apardığınız dağ boyda vəzifə hara?.. Mən heç xəyalıma belə şey gətirməmişəm. And olsun, başınızın üstündə o müqəddəs qurana!.. – Və qorxa-qorxa Qurana əl basıb, onu arxayın etmişdi.

...Gözlənilməz təhvil-təslim məqamı prezident aparatının şöbə müdirinin hüsurunda nə düşündüsə, sabiq başçı zamanəsinin görkəmli mollası kimi ad-san qazanmış mərhum babasının yadigarı olan perqament cildli qədim Qurani-Şərifə kitab dolabının üstündən götürüb, yenə ona uzatdı: – Bu müqəddəs Qurani-Şərifə and iç ki, sən bir də rayona xəyanət etməyəcəksən!..

Təzə başçı dili topuq vura-vura dedi: – And içirəm ki, sənə xəyanət etməyəcəyəm!..

Köhnə başçının qəzəbi yenə dağ çayı kimi kükrədi: – Ay danabaş müqəvvə, sən artıq mənə xəyanət edibsən, istəyirəm ki, bu rayona xəyanət etməyəsən, yaxşı adamlara

quyu qazmayasan, xəbislik etməyəsən, səndən bacarıqlı olanları güdaza verməyəsən!.. Qanduuun? – Son kəlməsində «u» hərfini uzadaraq qəsdən yerli ləhcə ilə danışır, ona son dəfə xəbərdarlıq etdi: – Qurani-Şərifə yalandan and içdinsə, pis günə qalarsan, əzab-əziyyətdən qurtulmaq üçün özünə ölüm arzulayarsan. Allah hər iki dünyanı sənə qara edir!

Daha taxtan düşən başçı həddini aşır, təhvil-təslimi uzatmasın deyər, rayon polis şöbəsinin qərargah rəisi içəri dəvət olundu. Köhnə başçı öhdəsində olan tabel silahı onun iştirakı ilə təzə başçıya təhvil verdi.

* * *

O həyəcan dolu anları xatırlayanda təzə başçı indi də udqunub, tələş keçirirdi. Aradan xeyli vaxt keçsə də, köhnə başçı tez-tez yuxusuna girirdi. Onun yenə icra başçısı vəzifəsinə qayıdacağı barədə gəzən söz-söhbətlərdən narahat olurdu. Bəzən saatlarla tək oturub, keçmiş başçının hərəkətlərini yamsılamaq istəyirdi; görəsən, o, bu kabinetdə tək-tənha olanda, ən çox nə barədə düşünürdü? Pəncərədən bayıra necə boylanırdı? Başçı vəzifəsində işləyən adamların həyatı, yaşayış tərzı həmişə onun üçün sirli-soraqlı, möcüzəli aləmə dönmüşdü: «Görəsən, yatanda necə yatırırlar, duranda necə dururlar? Qonaq-qarasını necə qarşılayıb, necə yola salırırlar? Arvad qohumları ilə nə cür davranırlar?».

Bir gün bəxt ilahəsi üzünə güldü. Div Qapısı əyləncələr mərkəzində elmi rəhbərinə rast gəldi. Qəribədir, otuz il ali məktəbdə tələbələrə elmi ateizmdən mühazirələr oxuyan, Allahın yoxluğunu, dinin puç və əfsanə olmasını söyləyən bu adam indi özünü ilahiyyatçı alim, filosof kimi Prof. Dr. Qaraçuxa ayaması ilə məşhurlaşdırmışdı. Hətta keçmiş tələbəsinə fəxrlə bildirdi ki, bir neçə gün əvvəl hökumət başçıları ilə Kəbədə ümrə ziyarətində olub: «Bundan sonra hər il Həccə gedəcəyəm. Məni böyük filosof, elm adamı, akademik kimi

indi hər yerdə eşidirlər». Ş.Ş. o zaman düşünmüşdü: «Bu necə olur? Professor əvvəlki kimi heç yeyib-içməyindən qalmır. Yəqin qumar oynamağını da tərgitməyib. Axı deyirlər ki, süd-nən gələn sümük-nən çıxır, yəni o, doğrudan da, Allah adamıdır? İndiki zamanda Allahpərəst olmağa nə var...». Qaraçuxa da Ş.Ş-nin elə bil ürəyini oxumuşdu: «Biz gərək öz müstəqilliyimizdən gen-bol istifadə edək, indi insan kimi yaşamaq istəyirsənsə, gərək həm Allaha, həm də şeytana səcdə edəsən! Hə de, görüm sən nə işlə məşğulsan, Günəşlidə nə var, nə yox? Oranın başçısı kimdir, aranız necədir?». Necə olmuşdusa, söz-sözü çəkəndə Ş.Ş. demişdi ki, başçı zalım oğlu, rayonu lap Vatikan kimi dini mərkəzə döndərib; paytaxtdan ora təzə polis rəisi, prokuror, məhkəmə göndəriləndə ictimaiyyət nümayəndələrinin gözü qarşısında onlara Qurana and içdirib, sonra xeyir-dua verir, bir sözlə, rayonda paklıq siyasəti aparır, özü də, birinci müavini də bütün dini mərasimlərdə iştirak edir. Məhərrəmlik ayında, Aşura günü Günəşlidə bir qara parad olur ki, gəl görəsən, hətta qonşu rayonlardan əllərinə «Hər gün Aşuradır, hər yer Kərbəla» şüarı götürmüş qarapaltarlar bura axışib gəlirlər. Adam lap vahiməyə düşür...». Qaraçuxa da onun sözünü kəsib demişdi: «Deyəsən, başçı sarıdan ağzın əyridir? Sən mənə onun dini mərasimlərdə, lap elə o Aşura günündəki iştirakının video-kasetini gətir, gerisiylə işin olmasın! Mənim məsləhətimlə oturub-dursan, şərtlərimə əməl etsən, elə hesab et ki, rayonun təzə başçısı sən özünsən!». Bax beləcə, onun da Div Qapısında qurdu ulamışdı; bəxti ayaq üstə qalxmışdı, işvəkar tale ilahəsi onu ağuşuna basıb, bal kimi busələrə qərq etmişdi. O gündən Ş.Ş. dost-düşmənlə şeytansayağı görüşüb-öpüşməyə vərdişkar olmuşdu.

* * *

...Telefonun zəngi onu dərin düşüncələrin qoynundan aldı: – Bəli!.. Eşidirəm!.. Deyirsiniz, o köhnə bostan yeri

bazar olsun?! Baş üstə! Baş üstə! Şəhərin ağsaqqalları istəyirdi ki, ora qəbiristanlıq olsun. Bir halda ki, siz oranı bazar üçün məsləhət bilirsiniz, bazar olsun, məzarlıq üçün başqa yer taparıq!..

Dəstəyi qoyub, dərindən köks ötürdü. Bu zaman selektorda köməkçiyə aid düymənin işığı yandı. Başçı şəhadət barmağını həmin düyməyə toxundurdu. Köməkçinin səsi eşidildi: – Şirin müəllim, Şamama xanımı çağırırdırmışdınız, qəbul otağında gözləyir.

– İçəri gəlsin! – dedi. Kabinetə gənc bir xanım daxil oldu. Qadın yaxınlaşdıqca başçının burnuna tanış qoxu doldu. Elə bil klassik şairlərin, toy xanəndələrinin, el aşıqlarının şövqlə mədh etdiyi təzə-tər şamamalar Şamama xanımın qoynunda gizlənmişdi. O şamamaların ətri başçını məst eləyirdi. Özünü ciddi göstərməyə çalışsa da başçının üzü turp kimi qızardı. Şamama xanım da ağ yanaqlarını ənlilik-kirşanla qızartmışdı. Onun işvəkar təbəssümləri təzə başçıya ürək açan xoş anlar vəd edirdi. Kişilərlə dostluğu etibarsız sayan başçı həm də xroniki qısqanclıq azarına mübtəla olmuşdu. Özündən yaraşlıq, ucaboy, ağıllı kişilərə bəslədiyi həsəd hissi onun zövqünə qara kölgə salmışdı. Gözəlliyi hamıdan daha yaxşı dərk etdiyini, seçmək qabiliyyətinə malik olduğunu düşünən başçı indi vəzifə başında olan qadınlara daha çox güvənirdi.

Xəbis adamlar öz bacarıqsızlığına həmişə təmtəraqlı sözlərlə imkansızlıq donu geyindirirlər. Yaxşı tanıdığı kişilərin xahişini: «İmkanım yoxdur, bu iş mənlilik deyil, savadınıza, bacarığınıza böyük hörmətim var, ancaq ixtiyar sahibi deyiləm...» bəhanəsiylə qulaqardına vuran başçı üzünü Şamama xanıma tutub: – Bu aparatdakı işçilərin mənim barəmdə nə düşündüklərini bilmirəm, – dedi, – hələ ki, aralarında mənim etibar edib, güvəndiyim adam çox azdır! Özün də yaxşı bilirsən ki, onların çoxu keçmiş başçının kadrlarıdır... İstəyirəm ki, səninlə birlikdə işləyək.

Maaşından əlavə hər ay konvertdə sənə 500 dollar veriləcək...

Qadın gülümsünüb: – Siz bilən məsləhətdir, Şirin müəllim, – dedi. Və xəyalına təzə başçı ilə əməkdaşlıq edib, birlikdə işləmək istəyən kişili-qadınli çox adam gətirdi. Təkcə vəzifə xatirinə deyil, həm də başçı ilə quruca ünsiyyət saxlamaq üçün əldən-ayaqdan gedənlərin arasında Şamama xanımın zərif cinsdən olan rəqibləri də az deyildi. O, razılıqla gülümsünüb ayağa qalxdı. Xudahafizləşib qalibənə addımlarla gedəndən sonra onun özünəməxsus şamama qoxusu hələ də kabinetdə qalmışdı. Bu qoxu başçıya qədim Günəş çayının kənarındakı Köhnə Bostan yerini xatırladırdı. İçinə-çölünə hopmuş şamama qoxusunu xaricdə istehsal olunmuş sərinkeşdən kabinetə yayılan xəfif meh qovub çıxarmaq istəyirdi...

Şamama ətrindən xumarlanan başçınınsa gözləri önündə şəhərdə daha bir təzə bazarın tikintisi üçün nəzərdə tutulmuş Köhnə Bostan yeri canlanmışdı.

* * *

...Böyük meydançaya bənzəyən o Köhnə Bostan yerində tək ayağı üstündə cansız bir müqəvvə dayanmışdı. İçindəki boşluqda külək uğuldayırdı. Külək gücləndikcə, elə bil müqəvvə qorxub, tələş keçirirdi. Çünki ot-ələf doldurulmuş içini payız küləyi amansızlıqla ələk-vələk eləyirdi. Bu zaman dilsiz-ağızsız müqəvvə yerin-göyün sahibinə səssizcə yalvarırdı ki, şıltaq payız küləyinin cilovunu çəksin! Yoxsa içalatını çölə töküb, havaya sovuracaqdı. Dondan-dona, qılıqdan-qılığa, qılafdan-qılafa girə-girə xeyli müddət idi ki, müqəvvə vücudunu birtəhər qoruyurdu. Adam olmaq arzusuyla neçə yay-payız yola salmışdı. İnsanabənzər bostan dəclinin dana kəlləsi qırmızı rəngli kauçuk vedrə ilə örtülmüşdü. Qızmar günəşin altında qup-

quru qaxaca dönmüş kəllə çoxdan qurd salmışdı. Kəllənin qurdları tərpendikcə müqəvvə özündən çıxırdı. Son vaxtlar bostana dəli-divanə kimi aşıq olmuşdu. Amma şamama ətrindən məst olub, süst düşən müqəvvə cındırı cinləri hürküdən qiyafəsindən utanırdı. Gizlincə xoş ətri könül oxşayan şamamaları bostandan dərib aparən adamlara həsəd aparırdı. Hicran çəkən aşıqlərsayağı müqəvvənin vücudu getdikcə əriyib muma dönürdü...

Bir dəfə bostan uralanandan sonra burada futbol oynayan uşaqlar müqəvvənin cındır libasını çıxarıb, əyin-başını təzələdilər. Boynuna son dəbdə olan narıncı qalstuk taxdılar, qırmızı vedrəni zibilliyə atılmış nimdaş şlyapa ilə dəyişdilər.

– Müqəvvəyə bax ey, müqəvvəyə! Lap adama oxşayır.

– Hə, düz deyirsən! Ancaq heyif ki, təkayaqlıdır...

– Nə çətin şeydir, gəlin biz ona bir ayaq da düzəldək, olsun ikiayaqlı... – Bu fikri söyləyən məktəbli həm də divar qəzeti üçün şeirlər yazırdı. O şeirlərin birində müqəvvədən bəhs edirdi...

– Yox, yox! – deyə uşaqlardan biri ona etiraz elədi, – Ceyhun, bu müqəvvə ikiayaqlı olsa, burdan qaçıb getməz ki?!..

– Sən guya, zarafat edirsən?! Məgər televizorda danışan müqəvvələri görməyibsən? Hamısı da böyük-böyük vəzifə dalınca qaçırılar. Bizim bu müqəvvənin onlardan nəyi əskikdir ki?

– Qiyafəsini dəyişəndən sonra bu müqəvvə bizim məktəbin direktoru Şirinbala müəllimə oxşadı. İnsafınız olsun uşaqlar, gəlin ona ikinci ayaq da düzəldək! Yazıqdı, qoy gedib, əməlli-başlı adam kimi şəllənsin!

– Hə, uşaqlar, siz «Buratino» filminə baxmamısınız? Buratino odun parçasından olsa da, uşaqlarla qaynayıb-qarışır, hamı onu sevib-əzizləyir. O, da adam kimi ağlayıb-gülür, danışır, rəqs edir...

– Nə deyirsən de, ancaq bizim bu müqəvvə o uzun-burun Buratinodan da yaxşıdır. İstəyirsən, gəl mərc gələk! Sən heç ömründə belə alim müqəvvə görməyibsən!

– Ha, haa!.. Ə, sən nə alim-malim deyib hapa-gopa baxırsan? Yox ey, hələ çaşıb deputat-zad olar aa!.. Heç alim də bu uralanmış bostan yerində qapı dirəyi kimi dayanar?

– Düz deyirsən, müqəvvadan alim olmaz! Müqəvvadan xadim olmaz:

Bu Allahsız müqəvvanın –
Nə dostu, nə aşnası var.
Nə Həvvatək nənəsi var,
Nə Adəmtək babası var!

– Ceyhun, bəs müqəvvadan o qarğaya sirdaş olar? – Bunu deyən məktəbli əli ilə telefon dirəyinin başında oturmuş qarğanı göstərdi, – o gün gördüm ki, o qarğa əyləşib bu müqəvvanın tərəsinə, elə qarılıdayır, elə qarılıdayır, sanki müqəvvə üçün günorta konserti verirdi.

Uşaqlar qəhqəhə çəkib gülüşdülər. Ceyhun onlara baxıb dedi:

– Kim bilir, bəlkə, qarğa müqəvvaya nəsə bir xoş, ya da bəd xəbər verirmiş?!.. İndi isə gəlin sizə o qarğaya müqəvvanın dilindən yazdığım təzə bir şeir oxuyum:

Hay salır, qarılıdayır,
Hava gəlib başına?!.
Bu dünya yaman gəlir,
Qarğaların xoşuna.

Məni qarğıma qarğa,
Şad xəbərin min olsun!
Olma başıma ağa,
Bir azca rəhmin olsun!

Sənin ömrün üç yüz il,
Ömrün-günün şən keçir.
Mənimki bəlli deyil,
Arzularım yan keçir.

Hər günümdə əziyyət,
Hər günümdə dözümlər var.
Gör nə günə qalmışam,
Qarğa, sənə sözüm var.

– Doğrudan da bu şəri sən özün yazmısan, Ceyhun? –
Bu sualı verən məktəbli yoldaşına Ceyhun da zarafatla cavab verdi:

– Yox, dedim axı, bizim bu müqəvvə yazıb!..

... Sonra uşaqlar gülə-gülə ordan uzaqlaşdı getdilər. Adına müqəvvə deyilən insanabənzər köhnə bostan dəcili ikinci ayağı düzələndən sonra xeyli ciddiləşmişdi. Onu ələ salıb, məsxərəyə qoyan məktəbli uşaqlardan incisə də, öv-kəsini udub, sanki dərin düşüncələrə qərq olmuşdu: «Qoy bu təzə ayağım yer tutsun, adam olub, adamlara qoşulandan sonra sizə göstərərəm alim-müqəvvə olduğumu. İndi gülün, məni ələ salın! Nə istəyirsiniz adıma yazın!.. Keçən dəfə futbol oynayanda qapı dirəyinin yerinə məni paya kimi yerə sancıb, arxamı zərbə ilə vurduğunuz toplara nişangah etdiniz... Eybi yox, vaxt gələrsə mənə qarşı etdiyiniz bu haqsızlığın heyfini məktəblilər arasında «Sünbül» klubunun qalibi olan komandanızdan çıxaram. İndi gülün, aylar-illər ötüb-keçər, buranın böyüyü ollam! Alim-müqəvvə deyər ələ saldığınız mən məzlumu onda tanıyarsınız! Yox bir, qarğa-qarğa məndə qoz varmış...

Bu zaman məktəbli uşaqların gördüyü həmin ala qarğa gəlib müqəvvənin başına qondu. Qarğa şahlıq quşu deyildi, ancaq müqəvvənin düşündüklərini sanki quş fəhmiylə

duymuşdu. Qarıldaya-qarıldaya müqəvvanın içi boş başını dimdiklədi:

– Qarr, qarr! Səndəki qozun nə mal olduğunu da mən yaxşı bilirəm, bu uralanmış bostan yerində qalmasını da! Uşaqlar səni adam cildinə salıblar, hələ bir onları günahkar da sayırsan! Eh, ay başiboş bədbəxt, məgər bilmirsən ki, sənin böyüklük etmək eşqinə düşdüyün bu yer bir vaxtlar ümumittifaq şöhrətli Bostan idi. Bar-bəhəri aşib-daşardı, vaqon karvanları buranın məhsulunu gecə-gündüz dünyanın o başına daşıyırdı. O vaxtlar sənin kimi müqəvvaların xətir-hörməti də vardı, zəhmi-zabitəsi də. Müqəvvalar dünyanın yarıdan çoxuna hökmranlıq edən böyük bir imperiyanın göstərişi ilə planla da işləyirdilər, yalanla da! Necə deyərlər, elmləri də vardı, helmləri də. İndikilər sənin kimi ancaq özlərini düşünürlər. Gündə bir partiya qururlar. Gözə kül üfürüb, özlərindən əzəmətli heykəl, xan-bəy obrazı yaradırlar. Bütpərəst müqəvvaların robortlaşan vücudlarında nə Allah xofu, nə də insan sevgisi olur. Onların hər şeyi sünidi. Hətta daşıdıqları dəbdəbəli titullar, fəxri adları da...

Qarğa yetmiş il ərzində gördüyü və şahidi olduğu müqəvva adamlar barədəki söhbətləri ipə-sapa düzüb, təzəcə Adam olmaq eşqinə düşən müqəvvaya nəql elədi. Müqəvva qarğadan eşitdiklərinə əməlli-başlı heyrətlənmişdi: «Sən demə, hələ 37-ci ildə müqəvva adamlar işıqlı beyinlərini – ziyalıları, savadlı mollaları xalq düşməni kimi Sibirə sürgünə yollayıb, say-seçmə adamları məhv etməkdə böyük canfəşanlıqlar göstəriblərmiş. Bəs o zaman Stalin kimi dahi rəhbərə sədaqətlə quluq edən qaniçən müqəvvaların sonrakı aqibəti necə olub?». Müqəvva dillənmək istədi. Bu vaxt yoldan ötüb-keçən bir dəstə adam qəbiristanlığa tabut aparırdı. Öndə gedən mollalar ucadan «Ər-rəhman» oxuyurdular. Qarğa da son dəfə qarılıdayıb, söhbətinə ara verdi. Al-qırmızı parçaya bürünmüş tabutu göz-

dən itənəcən seyr edən qarğa sonra boğazını arıtlayıb, dünyagörmüş ixtiyarın səsiylə dedi: – Görürsən, indi hər şey dəyişilib, hətta tabutların qiyafəsi də! – Qarğanın səsi bu dəfə kədərli ovqat üstündə köklənmişdi: – Bu cavan bir oğlanın tabutudur. Ruzi dalınca Sibirə getmişdi. Adam kimi yaşamaq istəyirdi. Ən böyük arzusu orada zəhmətlə qazandığı pulla geri dönüb ev tikmək, ailə qurmaq idi. Tabutunun büründüyü o zər-xaranı nişanlısı üçün göndərmişdi. Onun öldürüldüyü o qərib yerlərdə ömrü yarımçıq qalan belə cavanlar çoxdur. Hətta burda vətən müharibəsi zamanı həlak olan şəhidlərdən də çox!.. Əvvəllər öz əcəli ilə ölən ataların qara tabutu oğulların çiyində məzarlığa gedərdi, indi qürbət diyarlarda qətlə yetirilən cavan oğulların qırmızı tabutları ataların çiyində...

Yaxınlıqdan hiçqırtı səsi eşidən kimi qarğa susdu. Müqəvva onun nəyə görə susduğunu duymamışdı. Duruşundan ağır nisgil və hüzn yağan söyüd ağacının budaqlarına boylanın qarğa həyəcanla dilləndi: – Bu onun Ruhudur. Öz cisminə matəm qurub, tabutunu qəbiristanlığa aparan adamları görür... Mənim dediklərimi də duyub kövrəldi. Sən onun hiçqırığını eşitmirsən. Mənsə bu dünyanın maddi əzab-əziyyətlərindən qurtulub, ölümü sevinclə qarşılayan çox ruhlar görmüşəm. Amma qürbətdə cismindən erkən ayrılıb, bu cür sarsılan, öz tabutunun arxasınca həsrətlə boylanıb, yas tutan Ruh görəndə uzun ömür sürdüyümə peşman oluram. Hətta özümə ölüm arzulaıyırım...

– O ruh dediyin nə olan şeydir? – nəhayət müqəvva güclə dillənib xəbər aldı. Sonbaharın ilk yağışı sanki bir az onu cana gətirmişdi.

– Mollalar moizələrində söyləyirlər ki, Ruh yaradanın ixtiyarındadır. İnsanda üç cür ruh olur – insani, heyvani və nəbati. İnsani ruh ana bətnindəykən bədənə daxil olur, insan öldüyü anda onu tərk edir, heyvani ruh insan vəfat etdikdən yeddi gün sonra, nəbati ruh isə qırxıncı gün sonra

bədəndən ayrılır. Ona görə də ölən adama qırx gün yas saxlayırlar. Varlıq aləmində gözəgörünməz ulu Tanrıdan savayı hamı bu dünyanı tərk edəcəkdir; adamlar, ağaclar, quşlar, heyvanlar, hətta müqəvvalar da...

– Ona görə mənim bu molla tayfasından zəndeyi-zəhləm gedir. Onların saqqalı, qiyafəsi həmişə ölümü, qəliz söhbətləri bu gözəl dünyanın fani olduğunu xatırladır. Mollaların xoş günü həmişə özgə qapılarında keçir, yas yerlərində özlərini dünyanın ən xoşbəxt adamı sanırlar. Elə bil təbiətdə bütün canlı-cansız hər nə varsa, mollalara borcludur: «Başı molların, döşü molların, yeddi paydan beşi molların, yerdə qalan ikisiylə də var, işi mollarının...».

Qarğa onun sözünü kəsdi: – Elə isə niyə sənin niyyətin adam olub, adamlara qoşulmaqdır? Bəs sən bilmirsən ki, vəzifəli-vəzifəsiz bütün insanlar dünyasını dəyişəndə, onlar əfn-dəfn edir, meyit namazı qılır, məzara qoyur, ruhlarına «Fatihə-Yasin» oxuyurlar. Yas mərasimində rövzələr, mərsiyələr deyib, Allah kəlamı, peyğəmbər hədisləri danışirlar. Düzdür, onların da arasında tamahkarı, fırlıdaqçısı olur. Amma bir halda ki, sən də adam olmaq istəyirsən, yaxşı, təqva sahibi olan din xadimlərinə hörmət edib, ehtiram bəsləməlisən!..

Qarğa sözünü tamama yetirib, uçub getmək istəyirdi. Müqəvvanın sifəti bişmiş boranı kimi pörtmüşdü. Kəkələyə-kəkələyə tez soruşdu: – Ey hər yerdən, hər şeydən xəbərdar olan qocaman qarğa, axı mənə demədin necə adam olub, adamlara qoşulum?

Qarğa qarıldadı: – Sən elə bilirsən ki, adam olmaq asan məsələdir? Məgər müqəvva kimi xoşbəxt deyilsən? Adamlar səni geyindirib-keçindirir, adına şeir-nəğmə qoşur. Sən isə insan övladlarına həsəd aparıb, kin bəsləyirsən. Azın qədrini bilməyən çoxun qədrini də bilməz! Qarışqa basmış o kirli vücudun qapqara kölgə salır ətrafa...

– Burda gərəksiz əşya kimi mənə lağ edib, əhəmiyyət vermirlər. Mənsə gözünün qarşısında çox əzab-əziyyətlərə dözmüşəm. Mənim də köküm bu torpağa bağlıdır. Bir də bu bostanda balqabağı, qarpızı, yemişi, şamamanı mühafizə etməkdə böyük xidmətim olub. Buranın hər bir xırasını əziz tutmuşam. Dəfələrlə sosializm yarışının qalibi olmuşam, hətta məni Lenin, Qırmızı Əmək Bayrağı ordenləri ilə təltif ediblər. İndi isə hər yerdə özəlləşmədən, aqrar islahatdan dəm vururlar. Mənim də bura sahib olmaq haqqım var! Hər cəfasına dözmüşəmsə, niyə də səfasını görməyim. Buranın sahibi olmaq şansını qazanmaq naminə ilk növbədə adam cildinə girib, adam oğlu adama bənzəməliyəm. Buna görə nəyə desən hazıram.

– Pisniyyətlər məqsədlərinə çatmaq üçün şeytanla izdivac bağlayırlar... Xoşniyyətlər isə Allaha pənah aparırlar. Allaha sığınanın alacağı var, şeytana güvənənin verəcəyi... Adamın cildi, yəni bədəni onun ruhunun libasıdır! Sənin içində uyuyan şeytan da adamların qəlbinə girə bilər, içində mürgüləyir. Şeytanın bir vəzifəsi var: Yer üzündə insanlar üçün pis əməlləri gözəl göstərmək, onları düz yoldan çıxarmaq! Əgər sən adam cildinə girə bilsən, onda şeytanın vəsvəsesinə tez uyub, ən yaxşı adamları şan-şöhrət naminə kor ehtiraslarına qurban verəcəksən!.. Dünyanın indi az qala yarıdan çoxunu şeytan xislətli adamlar idarə edirlər. Belələrindən olmaq üçün sən də şeytana aid xüsusiyyətlərdən birinə malik olmalısən; riyakarlığı özünə peşə edib, güclülərə təzim etməlisən! Səni sevməyəni sevməli, tənqid edəni tərifləməlisən. Unutma ki, toz yuxarılara ayaqlar altında əzilib, xıncım-xıncım olduğuna görə qalxır. Hə, az qala unutmuşdum, mollalardan xoşun gəlməsə də, qara mollaya şirinlik duası da yazdırasan gərək. Adamların gözlərinə şirin görünərsən onda. İndi gündəmdə olanların çoxu bu üsuldən istifadə edir, guya rəqiblərinin dilini-ağzını bağlatdırırlar. Sən də müqəvva-

lığını gizlətməkçün incə siyasətlə simanı dəyişib, cürbəcür maskalar taxmalısən! Qulağında sırğa elə; adam olub, adamların cərgəsinə qoşulmaq istədiyin indiki cəmiyyətdə məkr-siz-riyasız bir addım da irəli gedə bilməzsən! Saxta-karlığa həqiqət donu geyindirən adamçaların tamahı, yaramazlığı ucbatından həyatda saf, təmiz insanlar əzab çəkirlər. Müdriklərin dediyinə görə, dünya elə özü də təmiz adamlara qarşı dələduzlar ittifaqı, nanəciblər cəmiyyətidir. Xəbislər badalaq vurmaqda, xəsislər sərvət toplamaqda ustalaşırlar. Bəxt ilahəsinin hökmüylə sən kimilərinin gücü zəif xarakterində, xəbisliyində, xəsisliyində, bayağılığında cəmləşib...

Müqəvvə içdən, çox dərin ah çəkdi: – Ey gözəl Bəxt ilahəsi, səndən nə ağıl, nə də müdriklik diləyirəm... Mənə bəxt ver ki, bəxtəvər olum! Bu quruca qəlbinin qapısını şeytana açan müqəvvəyə yardım et! Arzuma çatmaq üçün şeytanla izdivaca girməyə məcburam...

Başının üstündə qəfildən şimşək çaxdı. Göy guruldadı, müqəvvə diksindi. Qarğa bir neçə dəfə qarılıdayıb, qeyb oldu.

...Mobil telefonunun qarğa qarılıtısına bənzər melodi-yası başçını öz aləminə qaytardı. Telefonun o başındakı gurultulu səsi eşitcək, dik ayağa qalxdı. Bakıdan zəng edən adam sanki onun kabinetdə necə saymazıyana əyləşib, xəyala daldığını görmüşdü. Ancaq başçı təkcə ayağa durmaqla kifayətlənmədi. Həm də danışa-danışa pencəyini düymələdi. Dönə-dönə: «Baş üstə, oldu, həll olunacaq, arxayın olun!» kəlmələrini söylədi. Telefon söhbəti bitdikdən sonra sir-sifətinin pörtüb-qızardığını hiss etdi. Arxa otaqdakı güzgünün qarşısına gəlib dayandı. Elə sandı ki, güzgüdən ona başqa adam boylanır. Güzgüdəki adam ona

lap keçmiş icra başçısı kimi baxırdı. Bir addım geri çəkildi. Birdən güzgüdən ona boylanan keçmiş başçının səsi qulaqlarında cingildədi: «– Hə, necəsən, özgə qoltuğunda boş başını gırləyən müqəvvə! Sənə söyləmişdim, vəzifəyə gəlmək asan, onu idarə etməksə çətin. Sənin indicə danışdığın o nazirlə, dövlət müşavirlərilə, yaxud da deputatlarla məgər görmürdün ki, mən necə danışırım? Bəzən telefonda onlarla zarafatlaşıb, adlarının yanına «çik» əlavə edərdim. Təzə-təzə işə başlayanda biri mənə zəng edib, üstüörtülü beş-on dəstə GÖY istədi. Təzə də olsam bilirdim ki, yuxarıdakılar göy deyəndə nəyi nəzərdə tuturlar. Ancaq onlara yaxşı ibrət dərsi olsun deyə yüz dəstə şüyüd, keşniş, cəfəri, göy soğan-sarımsaq göndərdim. Bir daha məndən göy adında şey istəmədilər. Sən isə eşitmişəm ki, yığdığın göylərdən həttə aylıq faiz də verirsen? İş o yerə çatıb ki, qəzetlər də bunu açıq-aşkar yazır, heç təkzib etməyə iradən də çatmır, ay yazıq!..».

Xəyalında canlandırıdığı keçmiş icra başçısı güzgüdən ona baxıb, halına acıyırdı. O da güzgüdəki adamın halına:

– Sənin vəzifədən getməyinin bir səbəbi də elə təkəbbürün, özündən müştəbehliyin oldu. Hamını özünə dost bilirdin. Həttə həyətidəki itinin adını da Dost qoymuşdun. Amma filosofların «bugünkü dostlarına sabahkı düşmənin kimi bax» deyimini unutmuşdun... Axırı nə oldu? Vəzifədən çıxarıldın, demək, ünsiyyət özünə ən əziz dost bildiklərinin də xarakterini korlayır...

– Demə, sənin filosofluğun da varmış! Məgər o alimciyəz başını gəzdirən vücutunda insan ürəyi döyünmür? Eh, Şirik, Şirik, insanlarla ünsiyyətdə olmağın nəyi pisdir ki? Atalar necə də gözəl deyiblər, “alim olmaq asandır, insan olmaq çətin...” Dünyanın ləzzəti başqasına bir insan kimi lazım olduğunu hiss etməkdir. Sən xeyirxahlıq hissindən məhrumsan! Bəs eşitməyibsən ki, xeyirxahlıq lalların anlaya, karların eşidə bildiyi dildir...

– Hmm... sən isə həmişə çox dil bildiyinə – poliqlot olduğuna görə, öyünüb-fəxr edirdin. Ancaq lal dilini bilmirdin, yeri gələndə susmağı bacarmırdın... Guya sən rüşvət almırdın? Deyirlər ehtiyac qanunlardan da güclüdür. O adamı bəzən lal oyununa sövq edir. Bax, mən sənə belə bir oyunda qalib gəldim...

– Baxıram, rüşvət məsələsindən heç anlayışın yoxdur. Elə danışırısan ki, guya bizim ölkəmiz rüşvətlə nəfəs alır...

– Yox, yox, ölkəmə də qurban olum, onun rəhbərinə də! Ona ürcah olan bütün qada-balalar mənə gəlsin! Mən elə şey demədim, heç fikrimdən də keçirmədim. Bizim ölkə rüşvətsiz də keçinir, özü də neftlə, qazla nəfəs alır, rüşvətlə yox.

– Ay taxtabaş, rüşvət kimi dəhşətli bəlanın qabağını almaqdan ötrü ta qədimdən üzü bəri mübarizə aparılır. Hətta eramızdan VIII əsr əvvəl məmurlar rüşvət almasın deyə, Spartada iri pulları böyük araba çarxları formasında buraxdırmışdılar. Bundan sonra məmurlar çıxış yolu tapıb, gördükləri işin əvəzinə qızıl əşyaları tələb etdilər. Fransa kralı XIV Lüdovik isə rüşvətin kökünü kəsə bilmədiyi üçün başqa yol seçmişdi: O, rüşvətin həcminə görə vergi dərəcəsi müəyyənləşdirən fərman vermişdi. Fərmanı pozanlardan ötrü cərimə və həbs cəzası nəzərdə tutulsa da, rüşvət almağın yeni-yeni yolları tapıldı. Deməli, rüşvət – indi ən çox dəbdə olan korrupsiya elə murdar, yabanı kol bitkisi kimidir ki, dünyanın hər tərəfində pöhrələnir. Sən də rüşvətlə alim olmusan. Məhz rüşvət gücünə sənə kimi şər qüvvələr xeyirin üzərində qələbə çalırlar...

– Məgər şərin də xeyir kimi öz qəhrəmanları olduğunu bilmirdin? Mənə yazıq deyirsən. Az qala özünü Roma papası kimi aparırdın, paklıq siyasətindən dəm vururdun, özünü müstəqil zənn edirdin, rüşvət alırdın, amma rüşvət vermədiyinə görə indiyəcən vəzifə üzünə həsrət qalıbsan. Yazıq sən özünsən! Get, get, xatirələr kitabını yaz, bəlkə, innən belə sənə bir faydası oldu.

...Əl-üzünü yuyub, qurulandı. Bir də güzgüyə baxıb başını buladı. Üzünə çökmüş qızartı hələ də çəkilməmişdi. Yenə qayıdıb rahat, yumşaq, fırlanan kresloya əyləşdi. Və getdikcə tükü seyrəkləşən başını əlləri arasına aldı. Bu dəfə ona elə gəldi ki, çiynləri üstündəki başını tutan özgə əlləridi. Çünki o sağ əli ilə bəzən ürəyi istəmədiyi sənədlərə imza atırdı, haqq-hesabını apardığı pulları sol əli ilə Div Qapsının şəninə dini-fəlsəfi, fundamental əsərlər həsr edən prof. Dr. Qaraçuxaya ötürürdü. Ona elə gəlirdi ki, hər gün eyni işləri görən robotdur.

...Bir azdan köməkçi gülümsünə-gülümsünə içəri daxil oldu. Başçı onun əlindəki qara meşin cildli qeyd dəftərçəsinə baxıb, qəbul otağında kimlərin olduğunu soruşdu. İxtisasca dış həkimi olan köməkçi dəftərçəsinə yazdığı adları bir-bir oxudu: – Hacı filankəs, Bakıdan gəlmiş şair bəhmənkəs, lallar çayxanasına təhkim etdiyiniz qasid imankəs, bir də...

Başçı köməkçinin gözlərinə diqqətlə baxıb dedi: – Doktor, lallar çayxanasından gələn adamı içəri burax, görək ora kimlər yığışır, nə danışirlar. O şairi isə birtəhər başdan elə, çıxıb getsin! Hacı ilə özüm çıxanda görüşərəm. Başqalarını da günortadan sonra qəbul edərim.

Köməkçi: – Şirin müəllim, o şair deyir ki, vaxtilə aranızda möhkəm dostluq əlaqələri olub! Siz başçı təyin olunandan bəri yolu bizim tərəflərə ilk dəfədir ki, düşür. Bir-iki dəqiqəliyə vaxtınızı alıb, sizi təbrik edəcək, sonra qonşu rayona gedəcək...

Başçı: – Mən onu çox yaxşı tanıyıram, bir-iki dəqiqə nədir? Füzulidən üç-dörd qəzəl, özünün isə təzə şeirlərindən bir-ikisini deməsə çətin gedər. Onu göndər birinci müavinin yanına. Qoy ürəyini boşaltsın, ona de ki, başçı Bakıya müşavirəyə gedir, inciməsin!..

Köməkçi çıxdı. Şair dediyi dostu onun təkidilə bir-iki il öncə keçmiş icra başçısı ilə araları sərin olanda pay-

taxtdan durub rayona gəlmişdi. Xahiş-minnət edib, başcını onunla barışdırmışdı. Haqqında ölkə mətbuatında tərif dolu bir neçə məqalə dərc etdirmişdi. O vaxt şair nüfuzlu dövlət qəzetlərindən birinin bölgə müxbiriydi. İndi hansısa müxalifət partiyasına rəğbət bəslədiyindən onunla görüşməyə ehtiyat edirdi. Bir də hər dəfə şair, şeir sözü eşidəndə son vaxtlar yaman əsəbləşirdi: «Vəzifəyə keçəni, başı özünün deyil!» misrası təkrar-təkrar qulağında əks-səda verirdi. Bu poetik fikirlə onu məzəmmət edən şairi də tanımaq istəmirdi:

« – Əgər vəzifəyə keçəndən sonra bu baş mənimki deyilsə, onda səni necə tanıyım? Axı deyirlər şairlər ruh qardaşlarıdır. İndi mənə həcv qoşub, el içində xar edən bir şairin ruh qardaşını necə qəbul edə bilərəm?!». Axırncı dəfə eşitdiyi şeir parçasını xatırladı:

Hər adamdan adam olmaz,
Adam deyil adamçalar.
Məni vallah ilan çalmaz,
Məni çalsa, adam çalar...

Bu şeiri nə vaxtsa bir məktəbli söyləmişdi. Görəsən, o, «adam deyil adamçalar» deyəndə kimi nəzərdə tuturdu? Adamça ilə müqəvvə eyni deyilmi? «Ay bala, bu şeri kim yazıb?». «Şair İslam, xoşunuza gəldi, müəllim?». «İslam kimdi?». «Gənc şairdi, Şirin müəllim, bizim həmyerlimizdi»...

İndi Ş.Ş-yə İslam adı qəbul otağındakı saqqalı bir şəxsi, gəncliyində ən çox qorxub-çəkiniyi Hacı xatırlatdı (O vaxtlar bu adam nə Məşədi idi, nə Kəlbəlayı, nə də Hacı...). Bu Hacının keçmiş başçıyla dostluq münasibətləri olduğunu yaxşı bilirdi. Bəzən çəkinmədən Hacı Ş.Ş-yə tez-tez onu nümunə çəkərdi: «O, xeyirdə-şərdə görünən adamıydı, məsciddə, mədrəsədə keçirilən dini

mərəsimlərə gələrdi...». Ş.Ş. kabinet şəraitində Hacı ilə söhbətin uzun çəkəcəyindən narahat olub, özü qalxıb qəbul otağına keçdi. Hacı ilə görüşüb-qucaqlaşdılar. Hal-əhval tutandan sonra ondan gəlişinin məqsədini soruşdu.

– Şirin müəllim! – deyə Hacı söhbətə başladı. – Allah bütün önlənərinizə rəhmət eləsin, eşitdim ki, köhnə bostanlıqda təzə bazar tikdirmək istəyirsiniz. Oranı qəbiristanlıq üçün ayırsanız, Allaha da xoş gedər, bəndəyə də. Ağsaqqalların, ziyalıların da böyük hörmətini qazanmış olarsınız. Özünüz də çox yaxşı bilirsiniz ki, şəhərimizin qəbiristanlıqda ölü basdırmağa yer qalmayıb. Bazarlarsa şəhərimizdə gen-boldur. Bu qədər bazara nə hacət...

Onlar söhbət edə-edə dəhlizdən keçib, binanın arxa həyətinə endilər. Başçı Hacı razı salmaq üçün şirin dilini işə saldı:

– Hacı, bu barədə mənə şəhər cümə məscidinin axundu da, bələdiyyə ağsaqqallar məclisi də müraciət edib. Arxayın ol, camaat necə istəyir, elə də olacaq! Daha nə qulluğun var?

– Bir də söz-söhbət gəzir ki, mədrəsəni bağlatdırmaq istəyirsiniz. Ölkədə din, vicdan azadlığı bəyəm yasaq olunub? Narkomaniyanın gənclərin həyatını məhv etdiyi bu çağlarda o mədrəsə heç bilirsiniz, nə qədər yeniyetməni adına ağ ölüm deyilən o böyük bəlanın pəncəsindən xilas edib? Bir də niyə fikirləşirsiniz ki, orda təhsil alanlar gələcəkdə ruhani və ya molla olacaq, onların arasından gözəl şərqşünaslar, diplomatlar da yetişə bilər. Bu rayonda adlı-sanlı müəllimlərin çoxu vaxtilə mədrəsə təhsili görmüşdü. İndi özəl ali məktəbləri pul gücünə qurtaranlarla o sinədəftər kişiləri heç eyni daş tərəziyə qoymaq olar? Ya da mədrəsə təhsili görmüş gənclərlə orta məktəbi bitirib, avara gəzən həmyaşıdlarını özünüz müqayisə edin. Hansının oğurluğa, yalan danışmağa, pis-pis əməllərə meyli daha güclüdür? Lap elə tutaq ki, savadlı, müasir

ruhanilər yetişdirsə belə mədrəsənin dövlətə heç bir ziyanı ola bilməz...

– Hacı, mən sənə kişi kimi söz verirəm ki, o mədrəsə bağlanmayacaq!

Hacı əlini dəri gödəkçəsinin yan cibinə saldı. Başçı nə düşündüsə bir addım geri çəkilib, həyəcan içində «yox!» dedi, «heç nəyə gərək yoxdu, ötən dəfə artıqlaması ilə...».

Hacı saymazıyana yan cibindən çıxardığı siqareti damağına qoyub alışıqanla yandırdı. Siqaretə dərinə qüllab vurub dedi:

– Sən heç dediyin sözün məntiqini başa düşürsən? Bəlkə, kişi kəlməsini işlətməyəsən. Birdən işdi-şayət verdiyən sözə əməl edə bilməsən, çox da məyus olmazsan...

– Bu nə sözdür, ay Hacı, mən alim adamam, dediyimin, təbii ki, mənasını, məsuliyyətini çox yaxşı bilirəm. Kişi kimi söz verdim, demək sözümün də ağası olacağam!..

– Kişilik edən adamları Allah hifz edər. Kişilər ölər, kişilik qalar bu dünyada. Deyirlər: «Kişi üçün ən yaxşı rol kişi olmaqdır elə». Hərdən-bir yolunu məscidə-mədrəsəyə də sal! Allah keçmiş başcının ata-babasına min rəhmət eləsin, tez-tez gələrdi, onun vaxtında heç bu cür problemlərlə üzləşməzdik... Di, sağ ol, Allah səndən razı qalsın!

Hacı xudahafizləşib getdi. Başçı ürkək nəzərlərlə onun arxasınca bir xeyli baxdı. Bu Hacı hələ uşaq vaxtı onu yalan danışmağının üstündə möhkəmcə əzişdirmişdi. Bu gün vəzifəsi ona imkan verirdi ki, o, Hacıdan qisas alsın! Bir də o bədnam nişan əhvalatı... Onda yalvarmışdı ki, ay Hacı məhəllənizdə sözün ötür, qoyma filankəs nişanı pozub, məni el içində xar eləsin! Perspektivim var, bu işi yoluna qoy! Ancaq Hacı ona «mən insan taleyi ilə oynaya bilmərəm, əgər biri sənin qüsurlu, çatışmayan cəhətini görüb, nişanı qaytarırsa, mən nə edə bilərəm» deyər qısa cavab vermişdi. Onda zəif idi. İndi vəzifəsi gücünü qat-qat artırmışdı. İstəsəydi bu Hacıyı vətən xaini kimi qələmə

verərdi. Adına İranın adamı, ya da müxalifət damğası vurub, gününü qara edərdi. «Bu Hacıya tələ qurmağın, deyəsən, məqamı çatıb! Bəs, görəsən, o məqam yetişənədək neçə dəfə onunla görüşüb-öpusəcəyəm?! Buyur, xoş gəldin. Sağ ol, xoş getdin, deyəcəyəm?! Bu bədbəxt bilmir ki, keçmiş başçı elə məscidə, mədrəsəyə görə güdaza getdi... Onun zamanında Günəşlidə tikilən yeni məscidlərin sayı az qala məktəblərin sayını ötüb keçmişdi».

Yolu iki-üç polis işçisinin müşayiətilə keçib, təzə köçdüüyü yaşayış evinə getdi. İcra hakimiyyəti binasının on-on beş metrliyində olan bu evdə ona qədər bir neçə rəhbər yaşamışdı. O isə həmişə bu evin qapısını açanda həbəş cəngavərlərinə oxşadığı keçmiş başçını yada salırdı. İstəsəydi o, bu evə köçməyə də bilərdi. Ancaq bu xüsusi binada yaşayan əvvəlki rəhbərlərin yaşam tərzinə marağı, həsəd hissi onu da bir rəhbər kimi bura köçüb yaşamağa vadar eləmişdi. Bir də vəzifəyə keçəndən bəri təzə məhəllədəki evinin qapısını tanıyan qohum-əqrəbasının sayı xeyli çoxalmışdı. Bura isə az-az gəlirdilər. Bəzən qapıda dayanan polislərə bildirirdi ki, «Gələnlərə deyin, evdə yoxdur!.. Vəssalam!..».

O gün arvadı onu çox qasqabaqlı qarşıladı. Dinməzsöyləməz mətbəxə keçdi. Yeməyini gətirib süfrəyə qoydu. Sual dolu baxışlarla arvadına baxa-baxa, durub soyuducudan «Staraya Moskva» araqını götürüb, ağzını açdı. Bədəyə doldurub başına çəkdi. Sonra nar şirəsindən bir udum aldı. Yalnız ikinci badədən sonra hünəri çatdı ki, həyat yoldaşından qasqabaqlı olmasının səbəbini soruşsun.

– Nə olacaq? Qardaşım yenə baş götürüb Rusiyaya gedir. Bu xaraba qalmış rayonun böyüyü sən deyilsən? Niyə ailəsini dolandırmaq üçün ona bir iş vermirsən?

– Sənə dəfələrlə demişəm: işdi, torpaqdi, əmlak bölgüsüdü mənim səlahiyyətimə aid deyil. Elə şeylər var demək olmur. Mənim bu vəzifəyə təyin olunmağıma kömək edən hörmətli professorun məsləhəti, razılığı olmadan dogma qardaşıma da iş verə bilmərəm. Əlli yerdən nəzarətçi qoyulub. Lənətə gəlsin, o Qara mollanı, yazdığı şirlik dualarının ona heç bir təsiri olmadı... Elə bil mən onun üçün müqəvva-zadam. Deyir: «Əfəndim, mən səni burda, Div Qapısında oturub, geniş ekranlı monitorda çox yaxşı görürəm». İndi özün de, mən nə edə bilərəm?

– O hörmətli professoru başa sala bilmirsən ki, qaynın işsizdir? Duanın, ovsunun arağ içənə, qumarbaza nə təsiri olacaq ki?! Sən belə şeyləri bəhanə edib, öz yaxanı məsuliyyətdən qurtardığını zənn edirsən. Əgər, doğrudan da, iş məsələsini sən həll edə bilmirsənsə, bəs onda qadın aşnalarını necə irəli çəkirsən? Toyumuzdan qabaq sənə nə yuvanın quşu olduğunu bilib, nişan üzüyünü qaytarmaq istədim, ayaqlarıma yıxıldın, mənim, ata-anamın, indi işsiz qoyduğun qardaşımın üstünə göndərmədiyin adam qalmadı. Mənim də sənə yazığımı gəldi, çünki məndən əvvəl bir dəfə nişanı pozub, səni el içində əməllicə xar eləmişdilər...

Ş.Ş. qalxıb bir siqaret yandırdı. Belə anlarda arvadına qayğılı olduğunu, mənən əzab-əziyyət çəkdiyini göstərməyə çalışırdı. Arvad da giley-güzarını unudub: «Siqaret ürəyinə ziyandır axı, sən Allah, çəkmə!» – deyərdi. Ancaq qadın bu dəfə nədənsə o sözləri demədi. Bir vaxtlar bu qadınla ailə həyatı qurmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxmışdı. Gözəlliyi olmasa da vəzifəsi vardı qadının. Onunla keçmiş rayon partiya komitəsinin binasında tanış olduğu ilk günü xatırladı. Salam verəndə qulağının dibinəcən qızarmışdı. Aşiq olduğundan, utandığından deyil, vəzifəsinə görə ondan çəkinərdi. Hətta özünün cürəti çatmamışdı ki, ürəyini ona açsın. Əgər dilli-dilavər jurnalist dostu olmasaydı, çətin ki, ulduzları barışardı. Düzü, arada nişanı geri

qaytarmaq istəmişdi. Onda ucqar dağ kəndində yaşayan qara molların yazdığı ilk şirinlik duası müstəcəb olmuşdu. İndi düşünürdü, gör zəmanə necə dəyişib ki, daha şirinlik dualarının da təsir gücü qalmayıb. Budur, qarşısında dayanıb, siqaret çəkməyinə etiraz etməyən sevimli arvadı belə onu fərsizliyinə görə qınayırdı: «Sən kimilərinə deyirlər nə ətdi, nə balıq...».

« – Eh, qadınlar, qadınlar! Bəzən siz öz daxilinizdə kişi cəsarəti tapıb, həqiqəti üzə şax söyləyəndə, biz kişilər yalanımızı ört-basdır etmək üçün qadın xislətli oluruq, guya xəcalətimizdən utanıb-qızarıq, bacarmadığımız işin günahını başqasının boynuna yıxırıq. Məgər siz bilmirsiniz ki, vəzifə özü də kəbinli qadın kimidir. Mən də «kəbin kəsənə» özümü həmişə borclu bilirəm! Və bu borcun nə adı, nə də ölçüsü var, onun sərbəstliklə əlaqəsi yoxdur! Elə buna görə bizim ailə həyatı qurmağımıza səbəb olan jurnalist dostumuzu vəzifəyə qurban verdim... Düzdür, mən həmişə sevib-sevmədiyim bütün qadınları ona qışqanırdım. Hətta bir dəfə sən də onun məqaləsini oxuyub: «Zalım oğlu çox əla yazır» demişdin. İndi redaktoru olduğu müstəqil qəzetin hər sayında məndən yazır, karikaturamı başsız müqəvva kimi çəkdirib, dərc edir. Qərəzçilik edir. Amma bilmir ki, onun işdən çıxarılmasına mən səbəb olmamışam... Bura bax, gör hələ qəzetində nə yazır? Guya mən hər gün yeyib-içirəm, alkaşam, ona görə burnum Günəşli turpu kimi qıpqırmızıdır... Guya mənim kefini xəbər alana deyirəm ki, gözlə, görüm paytaxtda oturan şərikin nə deyir və ondan sonra cavab verirəm ki, kefim yaxşıdır, ya yox...»

* * *

... O gecə başçı yatağına çox narahat girdi: yorğan-döşəyinə sanki qor ələnmişdi. Evin ətrafında sahibsiz itlər ağız-ağıza verib, xeyli hürdülər. Bura şəhərdə işıqların ən

gur yandığı yer idi. İtlər elə bil işığa hürürdülər. Qaranlığa qərq olmuş küçələrdə səssizlik hökm sürürdü. Qədim cümə məscidini, təzə təmir olunmuş köhnə məbədi qaranlıq udmuşdu. Gecəninə ömrü tükənmək bilmirdi. Yuxusu ərsə çəkilməmiş icra başçısının xəyalında yenə həbəş cəngavərlərinə bənzətdiyi adam canlanmışdı. Onun başçılıq etdiyi günləri yada salırdı. Budur, həmişə könülsüz gəlib-getdiyi şəhər stadionu ağzına qədər tamaşaçılarla dolu idi... Ancaq həbəş cəngavərlərinə oxşayan başçının acıqlı baxışları nədənsə ona tuşlanmışdı. Əlində yarım arşınlıq təsbəhini oynadan gödəkboylu birinci müavin başçıya xoş gəlsin deyər Ş.Ş-ni danlayırdı: – O qədər işçin var, hələ seçki məntəqələrinin üzvlərini demirəm, amma belə həlledici oyuna iki cüt bir tək adam gətirib-sən, and olsun, üç dəfə getdiyim o müqəddəs Həccə, sənə əncam çəkməyin tam zamanıdır, bu hərəkətin bizə xəyanətə bərabər məsuliyyətsizlikdir...

Boy-buxunlu başçı yuxarıdan aşağı gödəkboylu birinci müavininə baxıb dilləndi: – Boğazını niyə yırtırsan, ərizəsini al, itilib getsin cəhənnəmin dibinə, yoxsa nazirinə (lap elə Mərkəzi Seçki Komissiyasına da) elə bir məktub göndərərəm ki, yoxlamaların pəncəsindən canını sağ-salamat qurtara bilməz!..

O da mərkəzi tribunanın bir tərəfində kirmişcə dayanıb, gözlərini gah bazburutlu başçının, gah da gödəkboylu çoxbilmiş birinci müavinin ağzına dikib, susuz qalmış bostan boranısı kimi pölüşkəmişdi. Tribunada rayonun rəhbər adamları ilə yanaşı qonaq komandanın təmsilçiləri, AFFA-dan gəlmiş nümayəndə, telejurnalistlər dayanmışdılar. Şəhər stadionundan bir az aralı həzin-həzin dənizin qoynuna can atan qədim dağ çayının adını daşıyan komanda respublika çempionatında üçüncü pilləyə çıxdığı üçün klubun prezidenti olan birinci müavin oyunçuların ayağı altında qurban kəsdirməyə xeyli qoyun gətirtmişdi. Rəhbərlik elədiyi rayona böyük səhnə kimi yuxarıdan

baxan başçı (hətta buna görə cəngavərlik edib, paytaxtan Günəşliyə helikopter marşrutu da açdırmışdı...) oyundan qabaq hər iki komandanın futbolçularını ruhlandırmaq üçün təcrübəli rejissorsayağı özünü oda-közə vururdu: Tribunalın gah bu, gah da o başına yüyürür, əllərini havaya qaldırır, tamaşaçıları əl çalmağa – idmançıları alqışlamağa çağırırdı. Birdən nə düşündüsə dayanıb Ş.Ş-ya baxdı. Elə baxdı ki, elə bil onun qarnının içində ilan boyda qurd görmüşdü: – Ə, Şirik, qoyunları get irəli ver!..

Ş.Ş-nin ürəyi hövlündən yarpaq kimi titrədi. Özünü itirib, mat-məəttəl qalmışdı. Hər dəfə başçı onu «Şirik» çağıranda çaşırdı, nə edəcəyini bilmirdi: – Nə? Hansı qoyunları? Həə!.. Bildim... Bizimkilər!

Başçı bu dəfə kinayə ilə onu qışnadı: – Əyə, çin kuklası kimi nə gözüünü döyürsən? Özün kimi ikiayaqlı qoyunları demirəm ey, get, o qurbanlıq qoyunları qabağa ver! Görmürsən çəkiliş gedir! – deyə əlində böyük videokamera tutmuş operatoru göstərdi.

– Şirin Şərbətzadə! Ada bax, soyada bax! Əvvəllər gözümə çox şirin dəyirdin. Lap şəkər qamışına oxşayırdın. İndi şirinliyin gedib, qəmişliyin qalıb, əməlli-başlı qəmiş olub, soxulursan gözlərimə. Korsan? Qurbanlıq qoyunları görmürsən?!

İki ağ kərə, üç qumral kürə qoç, bir əbrəş qoyun meydançanın qırağında burunlarını göyənəkliyə sürtə-sürtə iyləyirdilər. Əli videokameralı operatoru görcək bir-iki ağız mələyib, sonra lal-dinməz oldular. Mərkəzi tribunalın aşağısında, yan xəttin kənarında qoyunların başları kəsilər-kəsilməz qəssab Pösü özünü birinci müəvinə yetirib, qulağına pıçıldadı: – Hacı, reklamunuz başa çatdusa, mən qoyunlarımı götürüb, day aparım. Bir-bir soyub-doğramalıyam. Sonra səhər obaşdan durub bazar-dükana çıxarıb, yerbəyer edəcəyəm, valah, işim olduqca çoxdur.

– Ə, nainsaf, iş-güc qaçmır ki, qal oyuna bax də! Gərək bu gün sən burada düz on bir dənə qurban kəsəydin.

Gör necə komanda yaratmışam. Bir neçə gündən sonra Polşaya yola düşəcək. Hə, heç olmasa, o qoyunlardan birini ver, futbolçularımız səfərqabağı kabablanıb gücə gəlsinlər.

– And olsun, getdiyin müqəddəs Həccə, mayam batır, keçən dəfə birini verdim də... Vallah-billah belə getsə, özünü reklam etmək üçün sizə qoyun vermiyəcəyəm, bəyəm məndən başqa bu şəhərdə qəssab-filan yoxdu?!

Gödəkboylu birinci müavinin gözlərində bapbalaca ildirəm çaxdı: – Ayıbdı axı, ay Pösü! Camaatı niyə duyuq salırsan? Hamı həqiqətən də mənim qurban kəsdiyimi zənn eləyir. Arvad kimi nə deyirsən? Qalabazarın ən yaxşı yerində sənəət dükanı ayırmışıq. Ötən dəfə verdiyin o əmlik quzu mənim heç vitse-prezidentimin qarnını doydurmadı, onda qalmış oyunçular ola. Elə bilirsen ki, başımıza qoyun-quzu qəhətədi, bu rayonda? Yeri, götür o şındır qoyunlarını da get burdan! Ancaq kişi ol, ağziyırıq olma!..

Başı kəsilmiş qoyunlarını qəssab Pösü qan-tər içində üçtəkərli «Muravey» motosklinə sarı aparanda icra başçısı mikrofonla qısa nitq söyləyib, hər iki komandaya maraqlı oyun nümayiş etdirməyi, azarkeşlərə həyəcanlı dəqiqələr yaşatmağı arzu elədi. Qarşı tribunada əyləşən azarkeşlər könülsüz əl çaldılar. Bu icra başçısının gözündən yayınmadı. Bu dəfə gənclər idarəsinin rəisiylə Şirini yanına çağıraraq soruşdu: – Siz niyə burda dayanıbsınız? Gedin qarşı tərəfdəki azarkeşləri başa salın, əl çalsınlar. Biriniz gənclərin, o biriniz intiligelərin rəhbərisiniz, intəhası burda nə gənclərin səsi gəlir, nə də intiligelərin. Siz də özünüzü veribsiniz kölgəyə...

Hər ikisi qaçış zolağı ilə qarşı tribunaya sarı üz tutdu. Orada çoxlu gənclər və boynuqalstuklu azarkeşlər əyləşmişdi. Şirin acizənə görkəm alıb (hətta əlini boynuna-qarpız zolaqlarına oxşayan enli qalstukuna uzatdı. Yəni mən

də sizin kimi ziyalı adamam): – Noolar, siz də hərdən «Günəş» deyin, fit verin, əl çalın!..

Tamaşaçılardan kimsə ucadan dilləndi ki, əyə, heç olmasa, bu camaatı ələ salıb, qoyun yerinə qoymayın! İstər qışqır, istər bağır! Nə qələbə, nə məğlubiyyət, nə də heç-heçə «Günəş»i öz yerindən – üçüncü pillədən tərpədən deyil! Camaatın əksəriyyəti bura istirahətə gəlib ey, artist-liyə yox...

Suyu süzülə-süzülə geri döndü. Fasilə zamanı elə bil, Şirinə acıq vermək üçün başçı əlinə meqafon götürüb, xidməti maşını ilə meydançanı dövrə vura-vura deyirdi:

– Hamınız xorla «Günəş» deyin! Komandamızı dəstəkləyin! «Günəş», qələbə!.. «Günəş», irəli!.. Komanda yarandığı gündən ilk dəfə UEFA yarışlarında iştirak etmək hüququ qazanıb. Bu bizim hakimiyyətimiz dövründə baş verib. Urra!.. Urra!..

...Ancaq bütün ciddi cəhdlərə baxmayaraq, ikinci hissə də maraqsız və sönük keçdi. Qonaqların qapısı ağzında real qol vəziyyətindən istifadə olunmadığını görən bir azarkeş hamının eşidə biləcəyi uca səslə bağırırdı: – Ay camaat, bunlar oyunu satıblar, özləri heç-heçə razılaşıblar, bizi də yalandan məcbur edirlər ki, qışqırıb-bağıraqlar...

Başçı da, birinci müavin də acığını tökməyə adam axtarırdı. «Kaş, ötən dəfə olduğu kimi özümü xəstəliyə vurub, bu oyuna da gəlməyəydim!» – deyə düşünən Ş.Ş. onların gözlərindən yayınmağa çalışırdı. «Oyunun nəticəsini əvvəlcədən bilsələr də qəsdən hirsələrini məni qaralayıb, üstümə boşaldacaqlar: – «Daha bəsdir, ərizəni üzüsulu yaz! İşinin öhdəsindən gəlmirsən!...». Ay-hay! Siz saydığınızı sayın! Lap məni bu meydançada lütüryan soyundurub, futbol topu kimi oynatsanız da ərizə yazan deyiləm. Məgər mən ölmüşəm yerimə başqası gəlsin! İştahanızdan nə keçdiyini yaxşı bilirəm...»

Yox, yox, o gün oyun heç-heçə başa çatandan sonra ona düşündüyü kimi, ərizəni yaz, deyən-filan olmadı. Ancaq necə oldusa o balacaboy birinci müavin bazar uşağı kimi qıcıqlanıb, özünü ələ ala bilmədi. Ş.Ş-nin ombasına qəfildən bir təpik ilişdirdi: – Dəyyusun biri dəyyus! Arvad kimi üz-gözüne sığal verməkdən başqa heç nə bilmirsən. Tabeçiliyində üç min başışlyapalı, boynuqalstuklu kultur-nu işçi var. Bazar günü onların yarıbayarısını da bura gətirdə bilmirsən? Bizsə – hörmətli başçımızla ikimiz bu komandanın yolunda can qoyuruq, pulumuzdan keçirik, amma sənin kimi hazırına nazir olan murdarlar təxribatçılıq edib, işimizi pozurlar... Sən heç bilirsən, yerivə nə qədər göz dikən adam var, ay kukla?..

... Yataq otağının divarında xəyalında canlanan adamlar əriyib yoxa çıxdı. Ürəyində: «O təpiyin əvəzini səndən ikiqat çıxmasam, onda həqiqətən də dəyyusam, səni bazar milçəyi kimi əzib, it kimi peşman edəcəyəm. Başçı təyin olunanda məni təbrik etmək üçün sino gedənlərdən ən birincisi sən olmadınmı? Geniş məzmunlu təbrik teleqramın indinin özünədək birinci mərtəbədə – aparatın reklamlar lövhəsindədir. Qoy sənin neçə şahsevən olduğunu hamı bilsin! İslahat adı altında qazandığın pulları o balaca canına indi çəpər eləmişən. Mən sənin təpiyinə dözdüm, bəs sən necə, bazar milçəyi, mənim tərsəməssəb toppuzuma tab gətirə biləcəksənmi? Sevimli futbol klubunun adını idman tarixindən siləndə, sənə necə zərbə vuracağımı biləcəksən ».

... Səhər açılırdı. O gecə heç yarımca saat yata bilməmişdi. Fikirləşirdi ki, axı niyə tez-tez xatırladığı keçmiş başçı xəyalında canlanır, yuxusunu qaçıır, içində vurnuxur: «Gecəbəgündüz mənimlədir; ayaqyoluna gedəndə,

hamamda çiməndə belə yadıma düşür, yatağıma girəndə də, yatağımdan qalxanda da mənimlə höcətləşir... Yoxsa, rəhbər olduğuma şəkk edirəm? Yoxsa gözlərimə inana bilmirəm ki, qorxub-çəkdiyim o kosmopolit, özündən müştəbeh, bazburutlu həbəşə oxşar adamın bir vaxt yatdığı otaqda indi mən uzanıb, xəyallar qururam?! Bu mənəm, mən! Onun kinayə ilə Şirik dediyi Şirinbala! Soruşan gərək, indi onun özü hansı məzhəbə qulluq edir? Tanıdıqları başa düşdüyü qədərdimi? Ya başa düşüb, dərk elədikləri tanıdıqları kimidirmi? Yəni doğrudanmı, onun niyyəti bu rayona üçüncü dəfə rəhbər gəlməkdə? Yox, bu mümkün deyil! Onun pucunu elə burdurmuşam ki, çətin bir də özünə gələ. Özünü Roma papası kimi qara camaata mərhəmətli göstərmək üçün elə bil xüsusi məktəb keçmişdi. Di gəl ki, mənə qarşı çox kobud idi...».

Beyni uğuldadı. İçərisində elə bil qarışqalar gəzişirdi. İçi sızıldayırdı. Qulaqları zoqquldayırdı. Qalxıb bir neçə gün əvvəl həkiminin verdiyi həblərin ikisini birdən uddu, üstündən yarım qurtum su içib, yenidən yatağına uzandı. Yuxusunda gördü ki, yenə Div Qapısındadır. Bu dəfə əyninə kəfən geymiş prof. Dr. Qaraçuxanın başı da ağ tənzi ilə sarınmışdı. Yan-yörəsində əllərində qızıldan tökülmüş, brilliyant daş-qaşlı böyk araba çarxları tutan bir xeyli müqəvvə adamlar fır-fır fırlanırdı. Professorun əyninə geydiyi kəfənə vəzifə adları və qiymətləri yazılmışdı: nazir müavini., polis rəisi., icra başçısı., prokuror... Bazar iqtisadiyyatının genişləndiyi ölkədə vəzifə bazarı da Div Qapısının qismətinə yazılmışdı. Vəzifə bazarlığına gələnələr üçün burada Avropa və Şərq standartlarına uyğun hər şərait vardı; yarıçılpaq göbək rəqsi edən gözəlçələr musiqi sədaları altında lap daşları-divarları da şövqə gətirirdi. Böyük filosof, prof. Dr. Qaraçuxa Ş.Ş-ni ləziz yeməklər, cürbəcür xarici içkilər düzülmüş masaya dəvət edə-edə deyirdi: «Elə indicə Həcc ziyarətindən qayıtmı-

şam, bu dəfə şeytana daş atanda, necə oldusa, yekəpər həbəş zəvvarın atdığı daşlardan biri başımı yardı, dedilər burda belə şeylər çox olur, ələlxüsus da şeytani daşlama əməlini yerinə yetirən zaman. Nə isə de görüm işlər necə gedir? Deyəsən, əməlli-başlı özünü tutmusan. Bu gördüyün əşyaları ad günümə vəzifə başına qoydurduğum məmurlar hədiyyə gətirib, bəs sənin hədiyyən hanı?» O da dili topuq vura-vura deyirdi: «Bu hədiyyələri heç Parisdə Luvr muzeyi də tutmaz ki, mən isə XIV Lüdovikin fərmanına əsasən aldığım rüşvətə uyğun aybaay vergi ödəyirəm... Necə demişlər: Vətənə sevgi, dövlətə vergi. Amma məni nazir müavini qoydura bilsən, sənə bir maşın xalis göy verərəm...». Prof. Dr. Qaraçuxa qədim Roma filosofları kimi qərribə görkəm alıb, onu əlindəki mobil telefonuyla ayaqdan-başacan yoxladı. Telefonda göy, qırmızı, yaşıl işıqlar bir-birinə qarışıb, qarğa qarılısına bənzər səslər çıxartdı. Elə bil çoxbilmiş quş qarğa səsi ilə gülə-gülə Ş.Ş-ni ələ salırdı. Filosof da gülüb, deyirdi: «Ay axmaq, sənin başının içi çoxdan çürüyüb ki! Nə danışdığını bilmirsən. XIV Lüdovik hara, sən hara, nazir müavini postu hara? Mən gedib Kəbədə – Allahın evində camaata hül gəlirəm, sən də gəlib burda məni ələ salırsan? Get, o çürümüş başına əlac elə, mən öz kadrlarımdan nə cür çəs çıxardığını əvvəlcədən bilməsəm, xeyri yoxdur!». Bu zaman Div Qapısının bütün hücrələrində qapılar cırıldadı. Elə bil erkəkli-dişili qurdlar, çaqallar ağız-ağıza verib ulaşıdılar: «Çürükbaş, taxtabaş, danabaş, malbaş, külbaş, müqəvva... rədd ol!» Div Qapısından çıxar-çıxmaz qaranlıq bir aləmə düşdü. Hardasa itlər hürüşürdü, xeyli aralıda işıq gəlirdi. Lap avara qalmışdı: bilmirdi ki, it hürən səmtə getsin, ya işıq gələnlə! Qaranlıq əcdaha kimi yaxınlıqdakı təzə məbədi udmuşdu. Böyük şeytan yuvasına bənzəyən villanın zirzəmisindən şıdırğı əcnəbi musiqisinin səsi gəlirdi. Işıq zolağı düşən yolun üstündə bir qoca tülkü

dayanmışdı; elə bil rəngbərəng işıqlar yanıb-sönən böyük şeytan yuvasından indicə çıxmışdı. Quyuğundan başına can şeytan işığına qər q olmuşdu: «Mən o Qaraçuxa filosofun şəxsi tülkülərindən biriyəm. Özü də Div Qapısındakı özəl bazarda dəlləklik edirəm. «Bazar bazar içində, gözəl bazar içində, tülkü dəlləklik edər, özəl bazar içində! Hə, əvvəllər mən möhtərəm professorumuza qoşulub, şimal tülküsi kimi tez-tez Kremlə gedər, orada bəşəriyyətin dahi rəhbərinin uyuduğu movzeleyi ziyarət edərdim. İşimin xatirinə, o qədər onun şüşə altında saxlanılan mumiyalanmış cəsədinin üstündə ağlayıb, göz yaşı tökmüşəm ki... Müstəqillik qazanandan sonra isə hər il birlikdə Məkkəyə-Həccə gedirik (İndi üzünü Şərqə tutan çoxlu Qərb tülküləri var ki, orada böyük siyasət bazarında apardıqları alverə də söz ola bilməz! Müsəlman bəndələrinin qanından tutmuş canınacan, lap içalatınacan hər şeyi alıb-satırlar. Həm növbənöv silahlarını xırda edirlər, həm də şərqin neftinə bazarkomluq...). Sən isə mənim Həccə getməyimə hələ uşaq vaxtından şək eləyirdin, deyirdin ki, bu nağıldı, inanmırdın. İndi özün böyük yol ayrıcında qalmısan! Bax, ona görə yalandan olsa da yolunu qaranlıqlar içindəki o təptəzə məbəddən sal, onda arzusunda olduğun mənzilbaşına tez çatarsan!».

Yuxudan hövlənk ayılıb durdu; «Yox! Deyəsən, mən dəli olacağam? Bu nə yuxudur, mən görürəm, ilahi!».

... Bir neçə il əvvəl – şöbə müdiri olduğu vədlərdə təzə tikdirdiyi evinin hamamını təmir etdirirdi. Paytaxtın Div Qapısında kef məclisi quran tanışları zəng etdilər ki, təcili özünü ora çatdırsın. O, məclisdəki xanımlardan birinin: «Gəl, burada sənin yerin görünür» sözündən sonra az qala qanad açıb uçmaq istəmişdi. O gün tələm-tələsik iri mis qazanda qızdırılmış suyla yuyunanda başını möhkəmcə yandırmışdı. Daz başının dərisində suluqlar əmələ gəlsə də arvadına təcili nazirliyə çağırıldığını bəhanə edib, səfərini təxirə salmamışdı. Lakin o suluqlar şişib, böyü-

dükə elə bil beyninin içindəki ilikləri çəkib qurutmuşdu... Ona bəzən elə gəlirdi ki, o gündən sonra başının içində nəşə qaydasında deyil. Kim bilir, bəlkə, elə ona görə indi dayaz düşüncələrə dalır! Qorxub çəkiniyi, sevmədiyi adamlar xəyalından çıxmır, əgər belə olmasaydı, səhərin bu sübh çağında adlarını qara siyahıya daxil etdiyi adamları yada salmazdı ki... Düşünürdü, bəlkə, başını əməli-başlıca müayinə etdirdin?!. Birdən işdi-şayət çürümə gedər? Yox, atalar ağası gülüm olanın başına külüm olar deyiblər. «Toz da ayaqlar altında xıncım-xıncım əzilir ki, yuxarı qalxsın». Bu sözləri ona kim söyləmişdi, nə vaxt söyləmişdi, niyə söyləmişdi, xatırlaya bilmirdi.

Hardasa uzaqdan qarğa qarılısı eşidilirdi.

...Əsnəyə-əsnəyə icra hakimiyyətinin binasına sarı boylandı. Səhər tezdən ora xeyli adam toplaşmışdı. Yataq otağının pəncərəsindən görünən üçmərtəbəli bina ağ gəmiyə, həyatında dayanan adamlar böyük ümidlər içində növbə gözləyən sərnişinlərə bənzəyirdi. Saat on birin yarısında evdən çıxıb, cib telefonu ilə köməkçisinə zəng elədi: « – Orada hər şey qaydasındadır? Evdən çıxıram. Yolda bir maneə-zad yoxdur ki?!» Köməkçi dərhal bildirdi ki, bu gün onun qəbul günüdür, ona görə binanın qarşısında adam çoxdur.

Həyat qapısını ehtiyatla açıb, bayıra diqqətlə göz atdı. Bu dəmir qapı içəridən üç yerdən kilidlənirdi. Həmin kilidlərdən ikisi onun təkidi ilə qoyulmuşdu. Darvazanın yaxınlığında onun yaşadığı evin keşiyini çəkən iki gecə polisi maşında mürgüləmişdilər. Üç həftə əvvəl qonşu məhəllədə darvaza açılarkən güclü partlayış olmuşdu. Bir nəfər ölümcül yaralanmışdı. Qumbaranın kimin tərəfindən qoyulduğu araşdırılırdı. O gündən başçı polis rəisinə göstəriş vermişdi ki, yaşadığı evə nəzarəti gücləndirsin. Hər dəfə bu dəmir qapını açanda başçı onu əndişələndirən o müəmmalı partlayış hadisəsini yada salırdı. İki-üç nəfərin müşayiətilə yolu keçən başçı köməkçiyə təkrar zəng etdi: – Dəhlizdə adam-zad yoxdur ki?..

Və sürətlə binanın arxa həyətidəki girişindən keçib, kabinetinə getdi. Əlüstü o gün görəcəyi işlərin qısaca siyahısı ilə tanış oldu. Sonra selektorun düyməsini basıb, təhsil şöbəsinin müdürinə kal səsle müəllimlər konfransının icra hakimiyyətinin böyük iclas zalında keçiriləcəyini xatırlatdı.

Uzun illər idi ki, bu ənənəvi konfrans şəhərin «Ziyalılar sarayı»nda keçirilirdi. Qarşısındakı qara siyahıda adı olan müəllimlərin ucbatından konfransı orda keçirməyə çəkinirdi. Həmin gün polis şöbəindən mühafizə üçün yardım istəmişdi. Rayonun tarixində ilk dəfə müəllimlərin konfransı polis işçilərinin nəzarəti altında keçiriləcəkdi. Konfransa dəvət olunmasalar belə gəlib, başçıya qarşı müxalifətçi mövqeyindən çıxış edəcəyi ehtimal olunan müəllimlərin dərhal ordan uzaqlaşdırılması üçün göstərişlər vermişdi.

Onun ən çox xoşlamadığı gün – qəbul günləri idi. Ona görə həmin günlərdə iş gec gəlib, tez gedirdi. Ərazi nümayəndələrinə ciddi tapşırılmışdır ki, qəbul günü mütləq icra hakimiyyətində olsunlar. Kəndlərdən şikayətə gələnləri dilə tutsunlar, onları başçının qəbulunda olmaq fikrindən daşıdırsınlar. Şikayətçilərlə görüşə az vaxt qalsın deyə həmin günə qısa hazırlığın vəziyyəti ilə bağlı geniş iclas planlaşdırılmışdı. Bütün idarə və müəssisələrin rəhbərlərinin dəvət olunduğu iclasda edəcəyi məruzənin mətni ilə tanış olmaq istəyəndə binanın həyətidən ucalan səs-küy onu təşvişə saldı. Daxili telefonla: – Orda nə problem yaranıb? – deyə köməkçidən soruşdu.

– Bir xeyli adam qəbulunuza gəlib, qazın-işığın olmasından, başqa sosial məsələlərlə bağlı şikayətlərini bildirmək istəyirlər.

Qalxıb pəncərədən həyətə boylandı. Gələnlərin arasında yaşlı adamlar da vardı. Başçı əzəldən belə adamları sevmirdi. Nə fikirləşdisə, dərhal polis rəisinə zəng elədi:

– Bura bir qrup polis göndər, mollalar qiyama qalxıb.

Polis rəisi onun saysız-hesabsız tələblərindən usansa da «yaxşı» dedi. Sonra müavinləri və şöbə müdirlərini kabinetinə çağırtdıran başçı çox təcrübəli və səriştəli adamlar kimi nitq söylədi:

– Nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm, elə indicə etibarlı mənbədən məlumat aldım ki, bura yığışanlar xüsusi öyrədilmiş adamlardır. Onların kimlər tərəfindən göndəridikləri də mənə məlumdur. Işıq-qaz hamısı bəhanədir. Bu adamlar bizim hakimiyyətə qarşı çıxırlar... Bütün ərazi nümayəndələrinə çatdırın ki, hansı kənddən belə aksiyaya qatılan olsa həmin nümayəndələr işdən qovulacaq. Qaldı əsas məsələ. Rayon məhkəməsinə təcili bir məktub hazırlayın! Bu camaatı bura göndərənlər – Hacıyla Seyid axund qonşu ölkənin maraqlarına xidmət etdiklərinə görə məsuliyyətə cəlb edilsinlər. Özünüz də görürsünüz ki, gələnlərin çoxu saqallıdır. Sizə dediyim, o Seyid axundun mənə uzaq qohumluğu da çatır. Noolsun?! Məgər biz ölmüşük? Bura yas tutmağa gəliblər? Onların bir yerə cəm olmağında, şübhəsiz ki, xarici kəşfiyyatın barmağı, bəzi iş adamının maliyyə dəstəyi var. Lazım gəlsə, bu barədə milli təhlükəsizlik nazirinə, lap dövlət başçısına da xəbər verəcəyəm... Dünən mənim qəbuluma gələn Hacı ultimatum verib bildirdi ki, əgər mədrəsə bağlansa, ciddi tədbirlərə əl atacağıq!.. Oranı da bağlatdırmaq gərəkdir. Mədrəsə bizə lazım deyil. Ərəb-fars dilini öyrənmək istəyənlər gedib pullu kurslarda oxusunlar... Gedin! Lazım gəlsə yazılı izahat verin, məhkəmədə bu ölübəsdiranların üzünə durun... Onlara yaxşı ibrət dərsi verməyin zamanı yetişib.

... Aparat bir-birinə dəydi. Heç bölgədə «Yeni Respublika» yaratmaq eşqinə düşən separatçılar Günəşli şəhərində meydan sulayanda belə mütəşəkkil mübarizə metodlarına əl atılmamışdı. Hətta Ş.Ş. qəlbində özünü qondarma respublikanın prezidenti elan edən qara polkovnikə rəğbət də bəsləyirdi. O vaxt Şirin həmin polkovnikin

tərcümeyi-halı dərc olunmuş rayon qəzetinin birinci səhifəsini idarəsinin əmr və elanlar lövhəsinə vurdurmuşdu. Kimsə onu bu hərəkətinə görə sonralar qınayanda deyirdi ki, o səhifənin yuxarı hissəsində mənim rayon dairə seçki komissiyasının sədri təyin olunmağım barədə qərar vardı. Əslində Ş.Ş. o zaman dönüb quruca bəy olmuşdu və yeni elan olunmuş respublikanın təhsil və ya mədəniyyət naziri postunu tutmaq sevdasına düşmüşdü. İndisə istədi icra aparatının bütün işçilərinə bəyan etsin ki, o Hacı da, Seyid axund da, hətta barəsində şəbədələr yazan jurnalist də bölgədə separatizmi dəstəkləyən adamlar olub, amma fikrindən tez daşındı; «Birdən iş yerini itirməkdən qorxmayan işçilərdən hansısa qayıdıb deyər ki, düz deyiblər, ay Şirin müəllim, adımı sənə qoyum, səni də yana-yana qoyum! Və açıb tökdüyü köhnə palanın içindən birdən özü çıxardı... Axı vaxtilə babası Şəkərin Şura hökumətini qurduğu ilə öyünən Ş.Ş. indi tərcümeyi-halında onun bəy olduğundan, otuzuncu illərdə Şura Hökumətinə qarşı Qaçaq Mozu ilə birlikdə mübarizə aparıb, dağlarda, meşələrdə qaçaq həyatı sürdüyündən dəm vururdu». Əlqərəz, az sonra ümumi şöbənin müdiri sevincək başçıya xəbər çatdırdı ki, Hacıның kitabı bağlandı: «Baxın, özüm də daxil olmaqla üç-dörd nəfərin dilindən daşdan keçən izahatlar hazırlamışam, Şirin müəllim!». Şöbə müdrinə təşəkkür edən Ş.Ş. şirin-şirin xəyala daldı:

« – Hə, çox yaxşı oldu. Daha o Hacıның bir də əllərini sıxıb, üzündən öpməyəcəksən demək! Həyəcanla ona xoş gəldin Hacı, xoş getdin Hacı, deməyəcəksən! Bir də o Hacı filankəs sənə keçmiş icra başçısından ağız dolusu təriflər danışmayacaq! Qoy bu zəfərin narahat və yuxusuz gecələrinin mükafatı olsun, qolçomaq Şəkər bəyin Şirin Şərbətzadə nəvəsi!...»

Qələbəsiindən qürrələnib, kabinetdə var-gəl elədi. O gün elə ayaqüstü təkcə uzaq kəndlərin birindən gəlmiş ahıl bir kişini qəbul elədi. Başçı şikayətçi kişiyyə torpaq məsə-

ləsilə bağlı problemin ona aid olmadığını izah etməyə çalışdı. Bu cavab kişini qane etmədiyindən çıxıb getmək istəmirdi. Axırda başçı: – Ay əmi, get doktorun yanına, qoy səni o, başa salsın!

Kişi də əsəblərini cilovlaya bilməyib dedi: – Ayıb olsun! Atan yaşında kişiyəm, məni ələ salırsan? Sən özün get doxturun yanına, başıvu göstər, qoy müalicə etsin. Mənim ağlım başımdadır.

– Ay kişi, siz məni düz başa düşmədiniz, mənim köməkçim ixtisasca həkimdir. Dediysin payıbəlli torpaq haqqında qanunu sənə o yaxşı izah edər, sonra da səni aidiyyəti idarəyə göndərər! Mənim vaxtım azdır. Bir azdan iclasım olacaq!

Kişi öz yerli ləhcəsiylə: «O payebali torpağı da, görüm qara günə qalsın, sənün kimi vecəyaramaz iraykomu da!» – deyib gedəndən sonra başçı gəlib pəncərənin önündə dayandı. Həyətdə səssizlik hökm sürürdü. Yaxınlıqda çinar ağacları boy-boya vermişdi. O çinar ağaclarından birinin budağında bir ala qarğa oturmuşdu. Ona elə gəldi ki, həmin qarğa Günəşli şəhərində baş verən çox işlərdən halidir, hətta onun kabinetdəki iştləklərini görür, keçmişini əzbər bilir. Bugünkü əməllərinə görə qarıldaya-qarıldaya onu bayaqkı qoca kimi qarğayır.

O sərsəri, ala qarğa neçə il bundan qabaq köhnə bostan yerində başına nimdaş şlyapa qoyulmuş, adamabənzər bir müqəvvanın çiyində oturmuşdu...

... Məktəbli uşaqlar müqəvvaya yaxınlaşanda qarğa uçub bir az aralıda yarpaqları saralan söyüd ağacının ən hündür budağına qondu. Müqəvvanın ot-ələf tıxcanmış içindən qırmızı ilan səs-küyə oyanıb, qıvrılaraq çölə çıxdı. Uşaqlardan biri əyilib yerdən daş götürüb ilanı vurmaq

istəyəndə məktəbin divar qəzeti üçün şeir yazan balaca Ceyhun dilləndi:

– O da canlıdır. Adına qızıl ilan deyirlər. Nənəmdən eşitmişəm ki, qızıl ilanlar yeddi qardaş olurlar. Əgər sən indi onu vurub öldürsən, gec-tez qardaşlarından biri qisasını alacaq!

– Görəsən, zəhərlidir, adamı çalsa öldürər?!

– Elə adamlar var ilandan da təhlükəlidir. Bir şeir var:

Hər adamdan adam olmaz,

Adam deyil adamçalar...

Məni vallah ilan çalmaz,

Ancaq çalsa adam çalar.

– O gün Şirin müəllim bu şeiri eşidəndə acıqlandı sənə, dedi əzbərləməyə başına şeir qəhətədi?!

– Hər sözdə, hər şeir parçasında yalnız özünün mənfi obrazını axtarmaq xain və xoflu adamların təbiətinə xasdır. Bəzi adamların yaxşı adı xarakteri ilə tərs-mütənasib olur. Adı Şirin, soyadı Şərbətzadə olsa da, onun kimilərinin içi zəhər tuluğuna bənzəyir. Əgər zəhərli ilan bir adamı çalıb öldürsə, Şirin kimləri minlərlə adamın həyatını zəhərləyib, taleyinə balta çalarlar!..

... Balta səsinə diksindi. Gördü qarğanın əyləşdiyi çinar ağacını bir məktəbli yeniyetmə oğlan kəsmək istəyir. Köməkçisi ilə birlikdə həyətə endi. Təsərrüfat işinə baxan adamı göndərdi ki, ağacı kəsən yeniyetməni qovsun. Məktəbli oğlan çəkinib-qırpınmadan qışqırdı ki:

– Evimizdə qaz yox, işıq yox, anam xörək bişirmək üçün qalib girinc. Atam da sənin kimi alimdi, amma sən ona burda bir iş vermədin, o da çörək dalınca Rusiyaya gedib... Bəs nə edək? Sizin nə vecinizə, işığınız da var,

qazınız da, yağlıca vəzifəniz də, bolluca pulunuz da...
İyirmi birinci əsrdi, amma Günəşli camaatının çoxu qışda evlərini isitmək üçün mal təzəyi yandırır ...

– Deyəsən, bu məktəbli bayaqkı piketçilərdən birinin uşağıdır.

– Ay uşaq, hansı məktəbdə oxuyursan?

– O məktəbdə ki, orda gündəliklər zorla satılır. O məktəbdə ki, müəllimlərin halal maaşına göz tikib, hər ay haram payınızı alırsınız. O məktəbdə ki, şagirdlər repetitorsuz biliklərə sahib ola bilmir. O məktəbdə ki, ora köhnə bazar alverçisindən rüşvət alıb, təzə direktor təyin etdirmisiniz...

Başçı qızıxdı, qapıdakı polisə əmr ilə:

– Get onu tut bura gətir! – deyə bağırdı.

Uşaq qaça-qaça «Günəşli xəbərləri» qəzetindən oxuyub əzbərlədiyi şeiri gözəl səslə mahnı kimi ifa etdi:

Qrim çəkib üzünə,

Qaşı özünün deyil.

Özü-özünün deyil,

Yaşı özünün deyil.

Görmür ötüb-keçəni,

Seçmir hamı seçəni

Təzə başçı keçəni –

Başı özünün deyil!

Köməkçi başçını qərībā nəzərlərlə süzüb, gileyləndi:

– Mən sizə dedim axı, o şairi qəbul edin! O da insan-dı, işinə bir əncam çəkib, həll edə bilərdiniz... İndi onun yazdığı şeirləri bu şəhərdə uşaq da, böyük də əzbərdən bilir. Baxın görün, təzə nə yazıb! Qeyd dəftərini açıb oxudu: «Qorxu içində ömür-gün keçirən müqəvva başçı-mız keçəl həməzlərin yoluyla gedir; yəni özgə atına əyləşib, özgə kişinin şöhrətiylə özünə vəzifə tutub, ona görə də özgənin puluyla yaxşını yamana satır...».

– Məgər sən belə səfeh şeyləri qeyd dəftərçənə yazmağa məcbursan?

– Siz özünüz barənizdə yazılanlardan xəbərdar olmaq üçün mənə gündəlik mətbuatı izləməyi tövsiyə etmişdiniz.

– Şəhər merinə tapşır ki, qəzet köşklərini bir-bir gəzsin, belə qəzetlərin yayılmasının qarşısını alsın. Mən gedib iclasa hazırlaşım... Özümü çox narahat hiss edirəm. Gecələr çox qatmaqarışq yuxular görürəm. Əhval-ruhiyyəmə heç yaxşı deyil, doktor!

Köməkçi: – Şirin müəllim, boş vaxtınızda Muğama qulaq asın, əhvalınız düzəlsin! Muğam dünyaya açılan darvaza kimidir. Adamın ruhu bu darvazadan keçib rahatlıq tapır, dincəlidir. Ovqatı təlx olanların qəlbinə məlhəmdir Muğam...

– Heç xoşum gəlmir, mənə Azan səsinə xatırladır, hə bir də şəhərin merinə mənim adımdan şəxsən də ki, cümə məscidində ucadan verilən Azanın da səsinə alsın, lap birdəfəlik yığışdırın!

Köməkçi Muğam barədə söz saldığına peşman oldu. Başçı isə kabinetinə dönəndə düşünürdü ki, onu uşaq vaxtı əzişdirən Hacıdan bu gün yaxşı qisas aldı, qaldı o biri... «Onun da karyerasına son qoymaq üçün prezidenti olduğu futbol klubunu ləğv etməkdən başqa çarə yoxdur! Nə olsun ki, «Günəş» komandası onun sayəsinə ölkə çempionatında üçüncü yeri tutub, gözlərim aydın. Bu komandaya görə məgər az söyülüb təhqir olunmuşam?! İndi arxadan zərbə vurmaq sırası mənə çatıb...».

Mobil telefonuna gələn zəng onu fikirdən ayırdı. Futbol Federasiyasından zəng edən şəxs paytaxtda otursa da, elə bil indicə onun ürəyini oxumuşdu; son vaxtlar rayonun futbol klubuna laqeyd münasibətindən narahatçılığını bildirdi. Başçı: – Xeyr, sizə yanlış məlumat veriblər. Mən o komandanı canımdan çox istəyirəm, çünki Bibiheybətdən bəri bölgəmizi təmsil edən yeganə komandadır. Nə kömək lazımdır edəcəyəm. Bəli, bəli, mən çox yaxşı başa düşürəm ki, bu komandanı yaşatmaq lazımdır.

Deyirsiniz, bu ayın axırında İspaniyaya gedəcək? Lap yaxşı! Sevindim, çox sevindim...

Telefon söhbəti bitdikdən sonra: – Ay hay, ölmüşdü Xankişi, – deyib başını buladı, – sən saydığımı say, gör fələk oğlu, fələk nə sayır...

İclas təyin olunduğu vaxtdan çox gec başladı. Zalda əyləşənlər əllərindəki vərəqləri özlərinə yelpik etmişdilər. Sərinkeşlərin hamısı enerji azlığı ucbatından nasaz vəziyyətə düşmüşdü. Başçı rəyasət kürsüsündən zala baxanda həyəcanlanırdı. Prezident aparatının təhkimçisi tərslikdən iclas zamanı özünü rayona yetirib, onunla çiyin-çiyinə əyləşdi. «Görəsən, çıxışım xoşuna gələcəkmi?» – deyə düşünən başçının üzünün qızartısı, ürəyinin döyüntüsü getdikcə artırdı. «Kaş mən də birinci müavinim, humanitar şöbənin müdiri kimi, ya da polis rəisitək danışa biləydim! Bəxtəvərlər elə bil qədim Yunanıstanda natiqlik məktəbi keçiblər...» Bir-iki qurtum su içsə də dili-dodağı qurumuşdu. Həyəcan keçirdiyi anlarda kəkələyirdi. Çıxışına başlamamış ilk deyəcəyi cümləni bir də gözdən keçirdi. O, bu çıxışın mətni üzərində bir həftə idi ki, çalışırdı: «Mən möhtərəm prezidentlə görüşəndə, onu əmin etdim ki, rayonumuzun əhalisi Sizin arxanızda möhkəm dayanıb». Görəsən, burada «arxanızda» sözünün əvəzinə hansı söz daha uyğun gələr?». Bir-iki dəfə yüngülcə köks ötürdü. Bir anlıq tutuldu: «Əziz və möhtərəm prezidentimizlə...». Ömrünün ən bəxtəvər anı saydığı o görüş zaman keçirdiyi hisslər və həyəcanlar qəfildən onu çulğaladı, bədənində tərləmədiyi yer qalmadı. Halı getdikcə xarablaşdı. Dönüb birinci müavininə baxdı. Başı ilə «gəl çıxışımın mətnini sən oxu!» işarəsi verdi. Özü birtəhər kürsüdən enib, kabinetinə sarı getdi. Başçının əhvalından ən çox nigaran

olan rayon mərkəzi xəstəxanasının baş həkimi ona yardım göstərmək niyyəti ilə ayağa qalxıb, tez zalı tərk etdi. Döyüş meydanından qaçmış hökmdarın söz cəngavərinə oxşayan səriştəli təzə birinci müavin başçının məruzəsini oxumağa davam etdi: – Mən möhtərəm prezidentimizlə görüşəndə onu əmin etdim ki...

Zalda pıçhapıç düşdü. Birinci müavin eynəyini çıxarıb, zaldakı adamlara baxan kimi pıçhapıç dalğasının mənasını dərhal başa düşdü: – Əvvəla mən hörmətli başçımızın məruzəsini oxuyuram, təbii ki, mən yox, o – özü, yəni bizim hörmətli Şirin müəllim möhtərəm prezidentimizlə görüşən zaman onu əmin edib, canı-dildən söz verib ki, rayonumuzun əhalisi dünya şöhrətli liderimizin müdrik siyasətini dəstəkləyir və bundan sonra da dəstəkləyəcəkdir...

Zalı gurultulu alqış səsləri bürüdü. Başçı bu an öz kabinetində yumşaq kresloya sərəvəzlənib, tərini quruda-quruda ölkə prezidenti ilə görüşdüyü həmin tarixi anları təzədən yada salmışdı. Hələ prezidentlə görüşə qədər başına çox qərribə işlər gəlmişdi... O gün «Bakı Soveti»¹ metrosunun qarşısındakı yolu piyada keçəndə «Cip» maşınının əyləcindən çıxan əcayib səs onu qorxudub, yolun ortasına mıxlamışdı: – Alə, çurban kimi nə yolun ortasında qalıbsan? Bəyəm korsan, yeraltı keçidi görmürsən? – «Cip» sahibinin sərt baxışları o isti yay günü onun canına üşütmə salmışdı. Əgər maşın altında qalıb ölsəydi, illərlə həsrətində olduğu vəzifənin üzünü görməyəcəkdi. Arzuları onunla məzara gedəcəkdi. «Çox şükür, Qaraçuxam yatmayıbmış demə...» Bəs sonra nələr olmuşdu? İcra aparatının rəhbəri ona: «Hazırlaş, on dəqiqədən sonra rəhbərin qəbuluna gedəcəyik» deyəndə boğazı qurudu, sarayın dəhlizlərindən keçib, qəbul otağına gələnə kimi bədənindən tər

¹ İndiki İçərişəhər

axmağa başladı. İcra aparatının ortaboylu rəhbəri ona baxıb bic-bic gülümsünürdü. Tər şalvarının balaqlarınacan süzülmüşdü. Dövlət məmuru onun şalvarının yaş balaqlarına baxıb: «Bu nədir belə? Yoxsa sən...» – deyəndə tələsik cavab verdi ki: «Yox, yox, fikrinizə başqa şey gəlməsin, möhkəm tərləmişəm... həyəcan keçirirəm. Axı möhtərəm prezidentimizi bu vaxta qədər mən ancaq televizorda görmüşəm. Sizcə məndən nə soruşacaq?»

– Rəhmətliyin oğlu, bu halda səndən nə soruşmaq olar ki? Kondisionerin qabağında qal, tərini qurusun, pencəyinin düyməsini hələlik aç! Əməlli-başlı özünə gəl, sərinlən, götür soyuducudakı mineral sudan iç!..

İçəridəki adamın zəhmi hələ qəbul otağındaykən onu bu hala salmışdı. Fikirləşirdi ki, Allah eləməmiş, birdən içəridə ürəyi gedər, ya da prezident onun bu halını heç bəyənməz. On dəqiqədən sonra icra aparatının rəhbəri ona toxtaqlıq verdi: – Qorxma, içəridə çox qalmayacaqsan. Mənim təqdimatımdan çox şey asılıdır. Bir az dərindən nəfəs al, bir, iki, üç... Getdik!

Prezidentin yanında o bir neçə dəqiqə ona bir il kimi uzun göründü. Prezident onun şəxsi işinə baxıb, titrək barmaqları arasında tutduğu qələmlə sərəncamı imzalayan Ş.Ş. o dünyanı görüb, gəldi. Üz-gözündən yorğunluq yağan prezident xoşbəxtlikdən ona çox sual vermədi. Artıq o həyəcan dolu anlar – özünün dediyi kimi, böyük tarixi gün geridə qalmışdı. «Bəs görəsən, hər dəfə yadıma düşəndə niyə tutulub, özümü itirirəm? Yoxsa indi prezident aparatının o cavan kuratorundan qorxub, bu hala düşdüm?».

...Rayonun baş həkimi kabinetə daxil oldu, zəng edib nevropatoloq həkim də çağırmışdı.

– İclas necə gedir, doktor? – deyə başçı dərhal ondan soruşdu.

– Orda hər şey öz axarına düşüb, qaydasınca gedir. Eşidirsən alqış səsinə? Sən özün necəsən, hələ dur, əl-üzünə sərən su vur! İndi sakitləşdirici iynə vurular! Bir az rahatlanarsan...

– Gecə yata bilməmişəm doktor, yuxusuzam. Bir yandan da bugünkü hadisə, gəlib burda piket keçirənlər ... Digər yandan zəng edib deyirlər ki, bunu çıxart, onu qoy! Filankəsə yaxşı bax, filankəsə pis... – İcra başçısı ara-bir nıqqıldayırdı. Baş həkim yeddi il yoldaşlıq elədiyi bu qır-mızısıfət adamı sakitləşdirmək üçün əl çantasından çıxardıdığı həblərdən birini verdi. Sonra nevropatoloq həkim gəlib, təzyiqini ölçdü, qoluna iynə vurdu. Çox çəkmədi ki, başçı yuxuya getdi. O bir anlıq yuxuda gördü ki, adına təzə qəbiristanlıq deyilən köhnə bostan yerində tək bir məzar var. Mərmər sinədəşına onun adı və soyadı yazılıb: Şirin Şərbətzadə. Ancaq nə vəzifəsi yazılıb, nə elmi dərəcəsi göstərilib: «Yoxsa mənə baş daşı qoyanlar başçı olduğuma, alim olduğuma şəkk eləyiblər?..» Qara mərmərdən qoyulmuş başdaşına qonan ala qarğa qarıldayanda başçı diksinib yuxudan oyandı. Telefonunun zəngi də elə qarğanın səsinə xatırladırdı. Baş həkimə və nevropatoloqa baxa-baxa əlini uzadıb, dəstəyi götürdü.

– Eşidirəm... mən onunla düz yeddinci ildir ki, yoldaşlıq edirəm. Bəlkə, başqa variant mümkündür? Bəs onda yerinə kimi məsləhət bilirsiniz?.. Nazirlə görüşdürübsünüz... Hə, yaxşı, aydındır... Baş üstə... Oldu!

Dəstəyi qoyandan sonra əlacsızlıq yağan baxışlarını baş həkimə zillədi: – Eh, ay doktor, necə xəstələnməyim, sən özün çox yaxşı bilirsən ki, bəzi məsələlər məndən asılı deyil. Uzaqbaşı çalışıb duz-çörək xatirinə səni bir-iki ay qoruya bilərəm. İnan mənə, getdikcə tükənib yarımcan oluram. Vəzifədən çıxarılmağın bir şeyi var ki, adam sərbəst olur. Əslində vəzifə adamın müstəqilliyini əlindən alır. Dost-tanış da başlayır səndən umub, küsməyə...

– Mən sənin nə demək istədiyini çox gözəl başa düşürəm. Biz eyni zəncirin həlqələriyik! Keçmiş kişilər vəzifəni əbəş yerə hamam fitəsinə bənzətməyiblər...

Başçı dairə seçki komissiyasının sədri olduğu illərdə seçki şüarları yazdırmaq üçün paytaxtdan göndərilən qırmızı şülələri şəhərin hamamlarına topla satdırardı. «Hamam fitəsi?!. Görəsən, baş həkim fitə deyəndə ona sataşmırdı ki?».

Həmişə vəzifə sahiblərinin xidmətində durmaqla öyünüb fəxr edən nevropatoloq həkim baş həkimlə başçı arasında dialoqdan bir şey anlamadığından gözlərini döyürdü.

Baş həkim çox ağıllı, həm də öz işini bilən adam idi. O da başçı kimi elmlər namizədi adını almışdı. Səhiyyə Nazirliyində tanınırdı. Tibb sahəsində göstərdiyi xidmətlərə görə Fəxri Fərmanla təltif olunmuşdu. Rəhbərlik elədiyi mərkəzi xəstəxana məhz onun vaxtında müasir tibb avadanlıqları ilə təchiz edilmişdi. İndi ona işdən çıxmasını eyham vuran başçını bu kabinetdə həbəş cəngavərlərinə oxşayan keçmiş başçının hücumlarından qoruduğu günü xatırladı: «Əgər Şirin müəllimi işdən çıxartsanız, onda mən də istefa ərizəmi yazacağam!» demişdi. İndi nə qədər gülünc olsa da, keçmiş başçıdan qat-qat zəif və aciz olan təzə başçı – həm də yeddi il duz-çörək kəsdiyi, bəzən də nevroz xəstələr kimi özünü yarımçıq adam sayan dostu ona könüllü vəzifədən getməyi eyham vururdu. Eh gidi dünya, sənin nə çox qəribəliklərin varmış... Ən qəribəsi də o idi ki, yerinə göz tikən həkim barədə xəstəxanada çalışan qadınlar hələ ay yarım bundan qabaq danışmışdılar. Baş həkim qadınların uzaqgörənliyinə heyrətlənməsə də qorxaq və yazıq adam kimi tanıdığı dostunun «hünərinə» mat qalmışdı. Hardasa oxuduğu bir fikri yada salmağa çalışırdı: «Belə taleyüklü məsələlərdə yalnız axmaqlar heç nədən, hətta Allahdan qorxmıdığı üçün adamı mat-məəttəl qoyurlar. Ləyaqət sahiblərindən imtina edib, üz çevirmək

məsləksiz adamın vicdanını qətiyyənlə ağrıtmır. Taxt-tac sahibi olmasa belə Şirin kimi müqəvva adamlar itaətkarlıqları ilə uzun ömür yaşayırlar...».

Başçı həmişə şərəfinə, sədaqətinə, ürəyinin böyüklüyünə dəfələrlə badə qaldırır, haqqında dəbdəbəli sağlıqlar deyən baş həkimin indi üz-gözündəki ifadədən onu başa düşdüyünə məmnun qalmışdı: «Sən bir işə bax, bu gün həyəcan keçirəndə mənim harayıma ilk özünü yetirən baş həkim də belə getdi...».

Ağır-ağır addımlarla kabinetində var-gəl elədi. Hərdən pəncərəyə yaxınlaşıb, yeniyetmə oğlanın bayaq kəsmək istədiyi çinar ağacına baxdı. O çinarın hündür budağında yenə həmin qarğa əyləşmişdi.

Polisdən qorxub qaçan əli baltalı o məktəblinin nəğmə kimi oxuduğu şeirin bəzi misraları qulaqlarında əks-səda verdi: «Yaşı özünün deyil, qaşı özünün deyil, təzə başçı keçəni, başı özünün deyil...». Bu şeiri yazan şair də alim idi. Həmin şeir qəzetdə dərc olunandan sonra başçı Nizami Gəncəvidən üzü bəri adını eşitdiyi bütün şairlərə kin bəsləyirdi. Görəsən, o alim-şair indi haradadır? Deyilər, işsizlikdən baş götürüb Sibirə gedib. «Bazar ziyalılar qəbiristanıdır» deyə-deyə, «köhnə arzularla bazara gedib, təzə dərdləriylə qayıdan» o şair təbiətə çox sakit olsa da, son görüşlərində dözməyib başçıya: – Ömrü boyu kin saxlamaq ingilislər üçün səciyyəvidir, sən ingilislərlə qohumluq əlaqən yoxdur ki?! – deyib, onu satqın adlandırmışdı: «Öz ziyalısına dəyər verməyən yurdun satqın başçısını qınamıram mən». O da: «37-ci ildə sən kimi şairləri Sibirə sürgün edirdilər» – deyəndə, şair ona belə cavab vermişdi: «Sən əziyyət çəkmə, ora mən özüm öz xoşumla gedəcəyəm, çünki Sibirdə yaşamaq sən kimi nanəcib başçısı olan rayonda yaşamaqdan qat-qat yaxşıdır!...». Keçmiş icra başçısı bu şairə böyük hörmət bəsləyirdi; bir dəfə necə olmuşdusa Ş.Ş-ni götürüb birlikdə şairin evinə

getmişdi. Xəstələnərkən ona ziyalı adam kimi diqqət, rəhbər kimi qayğı göstərmişdi, şair də yatağından qalxıb; «Xoş rəftar görəndə, xoş üz görəndə, birə-min güc gəlir ayaqlarıma» deyə başcının da, Ş.Ş-nin də qəfil gəlişinə sevinmişdi, şairin qoca atası da söz məftunu idi. Cəlaləddin Rumidən məsəl çəkib; «Şair şah qarşısında gədədən gəda, Şah şair evində ucadan uca!» – demişdi. Keçmiş başçı da hazırcavablıq edib: «Zorla şah olmaq mümkündür, amma zorla şair olmaq mümkün deyil» – söyləmişdi.

Ş.Ş. isə erkən yaşlarından nəinki o şairə, istedadı, bacarığı olan hər kəsə qarşı kin-küdurət bəsləyirdi. O, kin-küdurətdən yaranan paxıllıq hissi ilə indi onun qəbuluna gəlməsinlər deyə, təzə başçı günahsız insanlara müxalifət donu biçirdi, onlara yalandan antidövlətçi damğası vurub, özündən qondarma düşmən obrazları yaradırdı. Xəstə ruhuyla ziyalı adamların taleləri ilə gah qumar, gah da şahmat oynamaqdan zövq alırdı...

* * *

Televizorda yaponların icad etdiyi ağıllı robotlar öz bacarıqlarını nümayiş etdirirdilər. Onlar insan kimi gülüm-sünür, bir-birinə nəvaziş göstərib, xidmət edirdilər, musiqi alətlərində çalıb-oxuyurdular. Belə getsə, yaxın zamanlarda robotları insandan seçmək mümkün olmayacaqdı. Bu ağıllı robotlarla lap dövləti idarə etmək olardı...

İclassa hələ də davam edirdi. Başçı ekrandan gözünü çəkib, ölkə prezidentinin rəngli portretinin önündə dayanıb, fikir aləmində qərq olmuşdu: «Haqqınızda kitab yazan keçmiş başçı mənə gah «adamça», gah «çin kuklası», gah da «uzaqdan idarə olunan robot» deyərdi. Sizin o mübarək imzanızla mən adam oldum. Amma həmişə mənə müəmmalı görünən bu vəzifənin sirrindən hələ də baş açə bil-mirəm. Yoxsa elə müəmma dolu sirr budur; yəni vaxtilə

yaxşılıq edənlərə pis üz göstərmək, şəxsi maraqları hər şeydən üstün tutmaq, güclünü əzmək, sayılıb-seçilməyəni seçmək, bəyənilməyəni bəyənmək, sevilməyəni sevmək, bəzən də xoşlamadığın adamlarla yalandan görüşüb-öpüşmək məcburiyyətində qalmaq...».

Dövlət başçısı şəxsi dərkənarı çəkilməmiş rəngli portretindən ona gülümsəsə də, baxışlarından zəhm yağdırdı: «Bəzən elə olur təyin etdiyimiz icra hakimiyyəti başçıları bizim ümidlərimizi doğrultmurlar. Vəzifəsinin öhdəsindən gələ bilmir, xalqın dövlətə olan inamına sarsıdıcı zərbələr vurur. Belələrinin haqqında vaxtında tədbir görülməkdir... Rüşvətxor bazarda piştaxta arxasında əyləşib pul qazanmır, o dövlətin maraqlarını satır».

Ş.Ş. professor Qaraçuxanın dilindən eşitmişdi ki, dahi-lər də iş başında hərdən mürgüləyirlər. Rəhbər kimi özünə aid olan işlərdə çox təcrübəli və səriştəli olan prezident, görəsən, onun kimi müqəvvaya bənzəyən neçə fərsizi yüksək posta təyin edərkən yorğunluqdan mürgüləmişdi?!. İndi böyük şövq və həvəslə başlarının üstündən asılmış bu rəngli portretlərin, ölkənin milli bayrağının altında hansı oyunlardan çıxmırlar? Əyalətlərdə kimi özünü bəy, kimisə xan kimi aparır. Başçının içində sanki başqa biri özünə qarşı qiyam qaldırmışdı. «Bəs sən kimsən? Bəy, xan, gəda, yoxsa şeytan nökrəri?». Səhhətində nə baş verdiyini anlamağa çalışırdı. Rəqibləri, yerinə göz dikən arxalı adamlar, incik saldıqı dost-taşıları bu gün kürsüdə özünü itirən başçı haqqında, görəsən, daha hansı şəbədələr qoşacaqlar? Günəşlinin cikini-bikini bilən, buna görə də «Qaloşlu adam» ləqəbi ilə tanınan keçmiş iş yoldaşına zəng edib, axşamüstü onu kabinetində gözləyəcəyini bildirdi.

...İclas başa çatdıqdan sonra prezident sarayından gələn qonaqla gözəl təbiət mənzərələri ilə dolu meşələrdən birinin səfəli qoynunda təzə istifadəyə verilmiş «Qonaq evi»nə yollananda başçı özünü yaxşı hiss edirdi. Həmişə

qonaq-qarası olanda gününün çoxunu dəmirağac meşəsində keçirirdi. O gün qonaq qonşu rayonlardan birinə tələsdiyini bildirdi. Axşamüstü şəhərin mərkəzi küçələrini maşınla dolaşdılar, sonra qonağı yola salıb, kabinetinə döndü. Doğulub boya-başa çatdığı kəndin üç ağsaqqalını qəbul otağında görcək içəri dəvət etdi. Başçının nəfəsindən spirtli içkinin iyi gəlirdi. Ağsaqqallardan biri kabinetə daxil olan kimi söhbətə başladı: – Başına dönüm ay oğul, çoxdandır ki, kəndə yolun düşmür. Qapı-qapı düşüb pul yığmışıq, tikinti materialları almışıq. Kənddəki köhnə məscidin yerində təzəsini tikdirmişik. Bu günəcən xeyli iş görmüşük. Xırda-para işlər qalıb, bir də ustaların haqqı. Deyirlər ustanın haqqını gərək alınının təri qurumamış verəsən! Gəldik ki, həm icra başçısı kimi, həm də kəndimizin alim övladı kimi sən də bu xeyirxah işdə öz köməyini əsirgəməyəsən. Bir də ay oğul...

Başçı laqeydliklə onun sözünü kəsdi və cibindən çıxardığı pulların arasından şax bir milli əlliminlik¹ ayırıb kişiye uzatdı: – Ağsaqqal, mən bundan artıq nə kömək edə bilərəm. Çoxları elə bilir ki, biz burda qaz vurub, qazan doldururuq; indi sovxoz yox, kolxoz yox, torpaq camaatın ixtiyarına verilib. Müəssisələr özəlləşib. Fikriniz əvvəlki rəhbərlərə getməsin, təkcə tərəvəzçilik-südçülük sahəsində elədikləri prişkayla milyonlar qazanırdılar.

Ağsaqqallar bir-birinin üzünə baxıb, pulu götürmək istəmədilər. – Ay oğul, biz də təqaüdümüzdən elə beş-on «şirvan» ayırmışıq. Onu da ki, vaxtı-vaxtında ala bilmirik. Qaldı kömək məsələsinə, sən özün arada imkan tapıb kəndə gəl, təzə məscidimizə baş çək! Əvvəllər kənd yerində məscidlər evlərdən uca olardı. Ona görə də məscidə Allah evi deyillər. Bizim köhnə məscidsə təzə tikilən evlərin yanında lap küməyə oxşayırdı. Biz də çalışırıq ki,

¹ İndiki on manat

eləsini tikək ki, uzaqdan baxanda heç olmasa minarəsi görünsün...

– Bir də azanı kəndin hər tərəfində eşimək üçün səs-gücləndiriciyə ehtiyacımız var. – Bu sözləri də başqa ağsaqqal dedi.

Məscid, mədrəsə deyəndə başçının əhvalına elə bil soğan doğrayırdılar, yadına qarasaqqal, əyin-başı əbalı-əmmaməli mollalar düşürdü. İmkani olsaydı, Günəşlidə bütün mollaların kökünü kəsərdi. Cümə məscidində hər dəfə azan verildəndə o, qulaqlarına pambıq tıxayırdı ki, «La ilahə illəllah!...» eşitməsin.

Üçüncü ağsaqqal da dilləndi: – Bala, məscidə gəlsən də sağ ol, gəlməsən də, ora sənin öz doğma kəndindir, hər birimizin dədə-baba ocağımızdır. Biz xeyir-şər adamıyıq. Bineyi-qədimdən yaxşı kişilər yaxşı əməlləri ilə tanınıb, ad-san çıxarıblar. Bu gün kənddə eşitdik ki, sən Seyid axundu həbs etdiribsən. O axund bizim çox övlələrimizin yas mərasimini təmənnasız yola verib. Ayıbdı, bala! Gəl sən kəndimizi başı sərkili, biz ağsaqqalların da üzünü kölgəli eləmə! De ki, buraxsınlar axundu. O, böyük ruhanidir. Alimin alimə zülmünü Allah da götürməz...

– Qanun var, qayda var, ay ağsaqqallar. Onların işinə məhkəmədə baxılacaq. Mən heç nə edə bilmərəm. Bura İran deyil ki, mollalar yığılıb sosial məsələlərin həllində iştirak etsinlər! İşığın-qazın onlara nə dəxli var?! Dini əqidəsinə görə meydana atılanlardan isə mənim heç xoşum gəlmir.

Ağsaqqallar kor-peşman ayağa qalxdılar: – Kaş, bura heç gəlməyəydik! Kaş, dediyin o qayda-qanunlara sən özün də əməl edəydin! Kaş, əqidənin nə olduğunu biləydin!.. Molla bəyəm adam döyül? İnsan kimi yaşamaq istəyənlərdən, haqq sözünü deyənlərdən niyə xoşun gəlmir bala? Bu rayonun prokuroru, polis rəisi, məhkəməsi, adı nədi, o kekebesi-zadı (hətta, deputatları da) hamısı gəlmə-

lərdi, onlar bizim sözüümüzü qəribçiliyə salanda incimirik, çünki nə veclərinə, gec-tez gəldikləri yerlərə dönəcəklər. Amma sən özümüzünküsən. Unutma ki, bir gün gələcək, tabutun öz kəndçilərinin çiynlərində məzara gedəcək! Məsciddə meyit namazını da Seyid axund kimi ruhanilər qılacaq!.. Bu dünyada yalnız kafir dinsizlərin nə mollaya, nə ağsaqqal nəsihətinə, nə də Allah evinə ehtiyacı var...

– A kişi, buranı moizə yerinə döndərməyin! – deyər başçı əsəbiləşdi. Bir yandan içki, bir yandan da kənd ağsaqqallarının qınağı onu özündən çıxardı. Sifətindəki tünd qızartıya acı, kinayə dolu təbəssümləri qatıldı. Ancaq bu kinayəli təbəssümdən daha çox söyüş ifadəsinə bənzəyirdi. Ağsaqqallar sanki şeytanla üz-üzə dayanmışdılar. Hər üçü bir səslə: – Lənət sənə, kor şeytan! – deyib getdilər. Zərrə qədər peşmançılıq hissi keçirməyən başçı ağsaqqallar gedəndə ayağa da qalxmadı. Adəti üzrə özünü məşğul göstərməyə çalışdı. Telefonun dəstəyini götürüb evinə zəng etdi. Evdə telefonu gec götürdüyünə görə arvadına da qızdı:

– Hardaydın, niyə telefona gec cavab verdin? Evə kim gəlmişdi?

Bu zaman köməkçi daxili telefonla bildirdi ki, başcının gözlədiyi adam gəlib. Dəstəyi qoyub, ayağa qalxdı. Kabinetə daxil olan adamla qucaqlaşib-öpüşdülər. «Nə var, nə yox»dan sonra «qaloşlu adam» başcını maraqlandıran xəbərləri bir-bir ipə-sapa düzdü: – Maliyyənin müdiri sizə dediyim o köçürmə məsələsini hələ də yubadır. O dediyin adam var ey, o da son vaxtlar «Lallar çayxanası»na ayaq açıb. O gün parkda böyük xan çinarının kölgəsində «Günəşli» qəzetində sənin haqqında çıxan satirik məqaləni adamlara ucadan oxuyurmuş. Qurtarandan sonra ünvanınıza bir-iki nalayiq söz də deyib...

– Başqa nə var, bugünkü iclasda vəziyyətimin xarablaşmasından nə danışılar?

– Sevinənlər elə yeyib-içdiyiniz adamlardı, deyirlər, necə olub ki, danışq qabiliyyəti olmayan bir adam hansı keyfiyyətinə görə o boyda posta təyin edilib? Söz gəzir ki, belə getsə, tezliklə sizi dəyişib, bura kənar yerdən başçı təyin edəcəklər!

– Bu söhbəti edən adamlarla görüş, nə istədiklərini öyrən! Onların ağzını yummaq lazımdır. Bir də yuxarıya haqqımda yaxşı məzmunlu teleqramlar göndərməlidir. Gör nə qədər uğurlu işlərim var, yolları, səkiləri təmir etdirmişəm, Günəşlidə xeyli irəliləyiş var, gərək belə razılıq teleqramlarının sayı çox olsun.

– Sonra o şair vardı, yazmışdı ki, «Bir ana dilənir təzə bazarda» – onun yaradıcılıq gecəsinə mədəniyyət evində hazırlıq aparılır.

– Ola bilməz!.. Hələ keçən dəfə «Ruhani dünyası» kitabının müəllifi ilə görüş keçirmək istəyəndə mədəniyyət evinin direktoru töhmət alıb. Xəbərdarlıq etmişəm ki, belə məsələlərdə özbaşınalıq eləməsin!

Az qala özünün də çaşıb «qaloşlu adam» demək istədiyi şəxs rayonun qaynar nöqtələrindən xəbər verəndən sonra çıxıb getdi.

Başçı onun dilindən eşitdiyi bəzi şəxslərin adlarını özünün qara siyahısına yazdı. Evə getmək istəyirdi ki, köməkçi içəri daxil olub, paytaxtdan iki müxbirin gəldiyini bildirdi. Əvvəl istədi desin ki, başdan birtəhər elə getsinlər. Ancaq köməkçinin xasiyyətini yaxşı bilirdi. Başdan ediləsi müxbirlərin yola salınması qaydalarını çox gözəl bilirdi. Köməkçi müxbirlərin iki gənc xanım olduğunu, həm də şəxsi «inomarka» maşınla gəldiklərini söyləyib, mənalı-mənalı gülümsündü:

– Qənirsiz gözəldilər. Heç müxbirə oxşamırlar. Lap televizorda gözəllik yarışmasında iştirak edən qızlara oxşayırlar...

– Onda doktor, onları Qonaq evində yerləşdirin. Axşam yeməyində onlarla birlikdə olacağımı söylə!

... Axşam yeməyinə kefikök gələn başçı macəra axtaran iki gözəl xanımla gecəni sərməst keçirdi. Gənc kübar xanımlar indi dünyanın onun kimi bayağı adamlara məxsus olduğunu çox yaxşı bilirdilər. O gecə çənəsi düşmüş başçı onların sınaq imtahanından keçirdiyi yüzlərlə zəif xarakterə malik olan ruhsuz, iqtidarsız, amma özündənrazı vəzifə sahiblərindən biriydi...

... Ertəsi gün cib telefonunda eşitdiyi tanış səs başçının nəşəsini pozdu, kefinə soğan doğradı (işə gələndə məhəllənin qara pişiyi rastına çıxmışdı...). Ona zəng edən şəxs keçən gecəki əyləncədən kiçik detallarınacan xəbər tutmuşdu. «Əcəb sirr saxlayanmışsan? Onların kim tərəfindən göndərildiyi heç ağına gəlmədimi? Görünür, sənə etibar olunan vəzifənin incəliklərini hələ də başa düşmürsən!..».

– Heç ürəyim istəyən işləri görə bilirəm ki? Hər gün camaatın tənəli baxışları ilə üzləşirəm. Açığını deyim ki, o qədər düşməni qazanmışam ki, heç mənim bu şəhərdə rahat yaşamağıma gümanım qalmayıb. Adımı müqəvva-başçı qoyublar, eşitmisən? Mən bu işi bacaracağımı sanırdım. Amma istəyirsən, düzüb-qoş, gəlim ora – paytaxta, sənin əlin çox uzundur, hər yerə çatır. Xudmani, səssiz-səmirsiz, mənimçün məsuliyyəti az olan bir iş təşkil elə, ya da deputat-zad seçilməyimə kömək et!

Telefonun o başındakı səs: – Yuxunda görərsən! Bəs o iki xanıma verdiyin vədlər necə olsun? Ya da Allah adamını zindana saldırmağına nə ad verək? Sən heç iqtidarda ikən iqtidarsızlığın diktaturasının necə irticaçı olduğunu bilirənmidi?

Gecə arağı çaxıra, çaxırı şampana qatışdıran başçı verdiyi vədin nə olduğunu bilmək üçün baş sındırdı. Bəlkə, o qızlara paytaxtda mənzil alacağını vəd etmişdi? Bəlkə, başqa bir qiymətli hədiyyə? Yox! Görəsən, Qaraçuxadan gizlətdiyi pulların miqdarını söyləməmişdi ki? Bəs Div Qapısının ətrafında ucalan göydələn binalarda aldığı təzə mənzillərdən gecə söz salmışdı mı? Bu gözəlçələri axı kim

göndərə bilərdi? Bəlkə, Qaraçuxanın özü?! Dediyyindən belə çıxır ki, mən iqtidarda ikən iqtidarsız diktatoram!.. Görəsən, onun bu sözünün mənası nədir? Axı mən nə yatdım ki, nə yuxu da görəm?!.

...Gecənin bir aləmi sürücüsü işləyən bacanağı onun mitilini gətirib evə çıxartmışdı. O isə xumarlanıb, hələ də nağıl dünyasında olduğunu zənn edirdi. Gözəl, şən rəqs eləyən xanımlar onu oyuncaq kimi bir-birlərinə ötürüb at kimi çapıb yormuş, bədənində – boyun-boğazında gecəki əyləncədən xatirə olaraq qırmızı dodaqları ilə öz «avtoqraflarını» qoymuşdular. Div Qapısındakı adamı ona zifaf gecəsindən üzükə çıxmış gəlinin abırını ətəyinə bükən heybətli ər kimi qəzəblənmişdi. «Bədbəxt, dünən yataqda sən bu ölkədə qılığını dəyişib dondan-dona girən, yaltaqlıqla milçək kimi vəzifədən – vəzifəyə qonan müqəvvaların sirrini faş edibsən! Belə çıxır ki, bu dünyanın kefi-əyləncəsi ancaq sənin kimilərə məxsusdur...». Ş.Ş. də qəlbində sanki çıxış yolunu atası evinə qayıtmaqda görən o üzükə gələn təki başını lal-dinməz aşağı dikib, şahlıq tacını vaxtsız-vədəsiz itirdiyi qonaq otağındakı o böyük yatağa lənət yağdırırdı.

...Günortaya az qalmış özünə gələn başçıya acıqla baxan həyat yoldaşı da ultimatum vermişdi: – Get, qurban ol, gül kimi balalarım! Yoxsa səndən elə günü bu gün boşanardım...

Əgər Qaraçuxa zəng etməsəydi, arvadı onunla mütləq dalaşıb, qanqaraçılıq yaradacaqdı. Mobil telefonunun yaddaşında iki naməlum xanımın telefon nömrələrini axtara-axtara evdən çıxdı.

* * *

Aradan bir ay keçdi. Ş.Ş. başçı vəzifəsindən azad edildi. Paytaxta köçdü – rayonda kimi onun prezident sarayında qulluğa keçdiyini, kimi də hardasa kargüzar

işlədiyini söylədi. Amma Ş.Ş-nin qabiliyyətinə bələd olanlar deyirdilər: «O, gərək tanrısına min kərə şükür eləsin ki, hələ də onu adam yerinə qoyanlar var!». O isə xeyir-şərdə də gözə görünmürdü, az qala guşənişin həyat tərzini keçirirdi. Elə bil məmləkətdə o adda adam yox idi...

Amma ötən payızın sonu onu ömründə ayaq basmadığı məscid həyatında görənlər çox təəccübləndilər. O zaman Amerikadan gələn bəd xəbər hamını sarsıtmışdı. Ölkənin eks-prezidenti uzun müddət müalicə olunduğu Klivlend xəstəxanasında dünyasını dəyişmişdi. Onun milli bayraqla örtülmüş tabutu hava limanından birbaşa paytaxtın Təzə Pir məscidinə gətirildi. Şeyxülislamın iqamətgahı yerləşən bu məscidin həyatına mötəbər ağsaqqallar, hacılar, yüksək rütbəli din xadimləri, dövlət məmurları, tanınmış ziyalılar yığılmışdı.

O gün Ş.Ş. həyəcan içərisində bura gələn insanlara tamaşa edirdi. Başçı işləyəndə vəzifədən çıxardığı əməkdar jurnalist də, qəbul eləmədiyi coşqun təbli şair də, məhkəmənin cənginə verib, bir müddət həbs etdirdiyi Hacı ilə Seyid axund da bura – vida mərasiminə gəlmişdi. Onları görən kimi xəcalətdən özünü itirən Ş.Ş. gizlənməyə çalışsa da yerindən tərpənə bilmirdi. Elə bil sehirli, güclü bir əl onu yerə mıxlamışdı. İncik saldığı adamlarsa çox sərbəst idi. Qəmli görkəm alıb, ruhani-alimlərin qiyafələrinə, başı əmmaməli mollalara baxa-baxa düşünürdü: «Bəs nə əcəb, dini-fəlsəfi traktatlarına görə milli akademiya həqiqi üzv seçilən prof. Dr. Qaraçuxa gözə dəymir? Bəlkə, həm Allaha, həm də şeytana sığınan məşhur filosofun da iç üzünü açılmışdı, axı neçə vaxtdır ki, o, heç Div Qapısında da görünmürdü...». Vaxtilə yalan danışdığına görə onun ağır-burnunu əzişdirmiş Hacı'nın bir il öncə dediyi sözləri xatırladı: «Sən heç kişi sözünün məntiqini dərk edirsən? Kişi üçün ən yaxşı rol kişi olmaqdır elə... Kişi adamları Allah hifz edər...». Yəni Allahın hifz etmədiyini şeytan da

qorumur? Budur, ona artist deyib, oynadığı kişi roluna şəkk edən Hacı Allah evində indi Ş.Ş-ni tərs-tərs süzərək yenə dini söhbətlər edirdi: – Din, təriqət, məzhəb həyatda insanlara ruhi sığınacaq verir, – bu sözləri deyəndə o, gözlərini müqəvva adama diksə də, məqsədi axundu danışdırmaq idi.

– Cəmiyyət dinsiz mövcud ola bilməz. Dinə hörmət, adət-ənənələrə ehtiram hər bir vəzifə sahibinə başucalığı gətirir... Allah bu mərhuma rəhmət eləsin, ömür müvəqqəti, yaxşı ad-sansa əbədidir. Qartal yuvasından qartal pərvazlanır deyiblər, 40-45 gün əvvəl onun varisi əlini müqəddəs Qurani-Şərifə basaraq and içib deyəndə ki, milli-mənəvi dəyərlərə, ənənələrə sadıq qalacağam, onları daim uca tutacağam, ürəyim dağa döndü. Sağ olsun, prezident vəzifəsi ana südü kimi halaldı ona!

– Axund ağa, bir ora bax, başımıza oyun açan, sizin kimi mollaları görməyə gözü olmayan keçmiş başçı gör qulaqlarını necə şəkleyib, bizə dörd gözle baxır!

– Ruhunu şeytana satmış o məlun nə üzlə bura gəlib? Deyir, ilahi kəlamlar oxunan belə yerdə şeytanın özü kimi onun nöqərləri də əzab çəkər, gözdən iraq olar... Bu gün bura say-seçmə adamlar gəlib. O isə Allah bəndələrinə ayrılan qəbir payına da tamah salıb, qəbiristanlıq yerini satdı, mədrəsə hücrələrini bazarçalara döndərirdi... Haqq dərgahına ucalan azan sədasını belə susdurdu...

– Bəlkə, bu adama oxşamaz pis əməllərindən peşman olub, Allah evinə tövbə etmək üçün pənah gətirib?! Qoy burda edilən dualar, oxunan ilahi kəlamlar onun xəstə ruhuna şəfa versin, bundan belə axirət müjdəsindən soraq verən, qaranlıq könülləri hədisi-şəriflərlə nurlandıran sizin kimi ruhanilərə bir daha zülm etməsin!

– Ehh! Ay Hacı, zülm edən ilk növbədə özünü məhvə sürükləyir. İndi onun görkəmi dəyişib, içi isə əvvəlki kimidir. Həzrəti Əli Əleyhisəlam buyurur ki, hər yara üçün

dərman var, bədxasiyyət üçün şəfa verən dərman yoxdur. Axmaqlıq xəstəlikdən də betərdir... Bir də özün yaxşı bilirsən, İlahi dərğahından qovulandan sonra şeytan insanı qiyamətədək hədəf seçib, amma Allah ona səmimi bəndələri üzərində təsir etmək səlahiyyəti verməyib. Hicr surəsində buyurur: «Mənim bəndələrim üzərində sən heç bir hökmün yoxdur, yolunu azıb sən ardınca gedənlərdən başqa». Öz Rəbbinə qarşı üsyan edən şeytanın ardıcıllarından biri də elə bu məlumdur. Onun vəzifə başında qazandığı ad elə özünə bəsdir: «Müqəvvə adam...».

Ş.Ş. qorxu içində qulaqlarını şəkəlib hərdən də şairlə jurnalistin söhbətlərini dinləyirdi: «Şübhəsiz bunlar da məndən danışılar».

Şairə həmsöhbət olduğu jurnalistə Şeyx Məhəmməd Füzulinin könül əmanətlərindən olan qəzəllərindən birini söyləyirdi:

Mən əzəldən nuri-çəşmi Mustəfa muştəqiyəm,
Şahi – mərdan, şiri-yəzdan Murtaza muştəqiyəm...

– Allah Füzuliyə min rəhmət eləsin. O, yaradanın gözəl neməti olan sözün xidmətində kişi kimi əzab-əziyyətə qatlaşıb, ölməz əsərlər yaradıb!

– Sözün hikməti barədə Həzrəti Əli ibn Abutalib buyurub: – Sözün yeri könüldür, ismarlandığı aləm düşüncədir, onu qüvvətləndirən ağıl, meydana çıxaran işə dildir...Hər kəs öz dilinin altında gizlənilir.

– Bizim filosof Ulusel də deyir ki, gərək söz qəlbə qaranquş yuvaya qonan kimi gəlsin...

Bu zaman Şeyxülislamın işarəsilə mollalar «Ərrəhman» surəsini avazla oxumağa başladılar. Hamı irəli yeridi, müqəvvə adam təşviş içində geriye çəkildi. Sanki ərəbcə ucadan deyilən – həm də bütün ruhanilərin xorla oxuduğu sözlər qılinc kimi onun bağırını dəlirdi. Qulağının

dibində kimsə tərcümə eləyirdi: – Rəhman (Mərhəmətli olan Allah!) insanı yaratdı. Ona danışmağı (fikir və duyğularını bəyan etməyi) öyrətdi. Otlar da, ağaclar da (Allaha) səcdə edər!.. Yeri də (bütün) məxluqat üçün O döşədi...

Paytaxt küçələrinə sıığışmayan «Ərrəhman» sədası onun ruhunu az qala içindən çəkib-çıxarırdı: – Yer üzərində olan hər kəs fanidir (ölümə məhkumdur). Ancaq əzəmət və kərəm sahibi olan Rəbbinin zəti baqıdır... Göylərdə və yerlərdə kim varsa, (hamısı) Ondan (ruzi, mərhəmət və mədəd) diləyir. O hər gün (hər an) bir işdədir (birini öldürər, birini dirildər; acizə kömək, zalimə zülm edər; birinin duasını qəbul edər, birinə mərhəmət əta edib, digərinə cəza verir...)

Müqəvvə adam tək-tənha qalıb, məscidin günbəzində bərq vuran günəş zərrələrinə baxırdı. Günbəzin üzərinə Allah dərgahından elə bil nur ələnmişdi. Gözlərini qamaşdıran o nur onun qaranlıq çökmüş içinə yol arayırdı. Amma o yarasa kimi işıqdan qorxub gözlərini bağladı, elə bil qəlbinə gedən yola şeytan barmaq tıxadı. «Dua et!». Səsə gözlərini açanda, gördü ki, nə günbəz görünür, nə də işıq, özü də əməlli-başlı üşüyür, içinə elə bil qar yağmışdı. Qəlbində niyyət etdi: «Kaş, Tanrı məni daşa döndərəydi. Ona görə ki, daşlar üşümürlər... Ya da Tanrı məni bir quşa döndərəydi! Onda qanad açıb, burdan uçub uzaqlara gedərdim... Adıma müqəvvə adam damğası vuran bu adamların gözündən iraq eylə, məni ilahi! Ya məni keçmişə qaytar, ya da daşlara-quşlara yoldaş eylə, heç kim olmağa belə razıyam, tək canım bir insan ömründə çəkdiyim mənəvi sıxıntılardan qurtarsın!..».

Birdən qulaqlarına tanış səs gəldi. Daş hasarın yaxınlığındakı şam ağacında ala qarğa qarılıdayırdı. Qarğa sanki bu dəfə də onun ürəyindən keçən istəyi duyub quş gülüşü çıxarırdı: «Heç kim olmağa razısan? Mən sənə demişdim axı, adam olmaq asan deyil!» Qarğa uçub qara dəmir darvazanın

üstünə qondu, quş səsiylə onu çağırırdı: «Gəl, gəl, gəl burdan keç, keçmişinə dön! Ay yazıq, əgər kişilərlə kişi kimi davransaydın, Allah səni də hifz edərdi... Sənə demişdim axı, qəlbi Allahla olanın alacağı var, şeytanla olanın verəcəyi...».

Darvaza cırıltılı səslə öz-özünə açıldı, o çərçivəyə sarı getdi... Sirli keçmişə ahənriba kimi onu yavaş-yavaş özünə sarı çəkirdi. Cənazə Fəxri Xiyabanda torpağa tapşırılarda müqəvva adam gözə dəymədi. Elə bil, məscid həyatında Tanrı onun son duasını eşitmişdi; çəkdiyi sıxıntıların pəncəsindən qurtarıb heçliyə qovuşdurmuşdu onu – o gündən sonra nə yasda görünürdü, nə toyda ...

* * *

...Div Qapısı müqəvva adamdan sonra ondan da zalım KKKK tipli¹ Allahsız robotların üzünə açıq idi...

***Dekabr 2003,
Masallı***

¹ KKKK – Kriminal Kapitalizmin Korrupsioner Kuklları.

SEL

Cəmiyyət çoxdan üzücü, süni böhranlara alışmışdı, azad doğulan insanlar indi külə ömrü sürürdülər. Ölülərini ağlamaq üçün ürəklərində tab da qalmamışdı...

Zamanın təbiətdə də keşməkeşli vədəsi yetişmişdi. Zirvəsinə qara buludlar çökmüş dağın ətəyindəki meşədə əcaib bir sükut hökm sürürdü. Bu meşədə yaxşılar az, pislər çox idi; ləyaqətlilər ac, hiyləgərlər tox idi, haqq var, divan yox idi... Gecəli-gündüzlü qaranlığa qərq olan guşələri ölüm yuvasına bənzəyirdi. Bu meşədə tamah yaraqlı, həyat sönük, yollar-cığırılar kələkötür idi. Susuzluqdan torpağın sinəsi cadar-cadar olmuşdu; günəşin hərərətindən erkən xəzan görən yarpaqlar qovrulurdu. Gözəllikdən günbəgün məhrum olan ağaclar çılpapaqlaşan qamətlərini gizlətmək üçün meşənin dərinliklərinə çəkilmişdilər. İçinə düyün düşmüş ağacların duruşundan nigarançılıq yağırdı, quruyan qol-budaqları yaşıllıq həsrətindəydi, vaxtsız yerə tökülən yarpaqlara boylanmaqdan gövdələrinin beli bükülmüşdü. Nəğməsi könül oxşayan quşların səsi kəsilmişdi. Ac-susuz gəzib-dolaşan heyvanların iztirabları gözlərindən sezilirdi. Ceyranlar-cüyürlər başqa meşələrə üz tutmuşdular. Uca və düz ağacları seyrəlsə də, meşənin sərvəti bol idi. Tükənməz, qədim-qayım sərvət haqqında söz-söhbət aləmə yayılmışdı. Başqa meşələrdən güclü, hiyləgər heyvanlar sərvət eşqi ilə bura gəlib məskən salırdılar. Onların güclü pəncələri, caynaqları meşənin sərvətini sanki gözəgörünməz bir dünyaya daşıyırdı.

Təbiətin də qara keşisləri, keçəl həməzləri, şöklü məlikləri vardı. Təbiətin də zalımları məzlumlarına zülm edirdi. Və ana təbiətin ağuşuna sığınmış bu meşənin sevinci-nəşəsi, qəmi-qüssəsi Ulu göydə əks olunurdu. Göy güzgü kimi asılmışdı meşənin başı üstündə... gündüzlər günəşi, gecələr xalxal ulduzları, bəyaz ayı ağuşuna alıb, dərin-dərin fikrə getmişdi Göy Tanrı!..

...Meşənin sakinləri içlərini qurudan, beyinlərinin iliklərini vəhşi bir ehtirasla didişdirən qəm-qüssəni, dərd-səri, qorxu-hürkünü mürğüləyəndə də unuda bilmirdilər. Bu dərd öz içlərində kök salmışdı, rişələnmişdi; zaman-zaman, qarış-qarış boy atmışdı... Naşı heyvanların mənəmliyi idi bu dərd! Açıq göz çaqqalların mərama yetdiyi bu meşədə hiyləgər tülkülər koxalıq edirdi. Gündüzlər yaman bürkü peyda olurdu meşədə. Nəfəs təntişirdi, quşlar, heyvanlar dillərini çıxardıb ləhləyirdilər.

Meşənin lap dərinliyində çeşmələr parıldayır, sanki insafsız təqiblərdən yayınıb, ilğım kimi tövşüyə-tövşüyə qeyb olurdular. Aradabir göz bəbəklərini andıran su şırnağı dıbsız və qaranlıq aləmin rəhimsiz qoynunda gizlənirdi... Amma kötöklər vardı ki, zamanın gərdisini zərrə qədər veclərinə almırdılar. Heyvanlar vardı ki, bürkünü duymurdular, açlığa-susuzluğa yuxularında da rast düşmürdülər. Və dərd-səri başından aşan bu meşənin ölü sükutunu qayğısız, tox gəzib-dolaşan vəhşi heyvanların əcaib ulartısı, harın nəbəsi pozurdu. Bir də onların qabağından artıq qalan leşləri yeyib, gündə min dəfə özlərini Tanrı bildiklərinə şükür edən qarğa-quzğunların qarılmaşağı... Yırtıcı quşların caynaqlarından meşənin haqq-ədalət soraylayan sakinlərinin qanı axdıqca, qanad çalıb yüksəkliyə uçuş, zirvələrə qalxırdılar.

...Bu meşənin şahənşahı qosqoca bir şir idi ki, ətrafına yığıdığı bütün heyvanlara bəyan eləmişdi: ona fildən də böyük bir ad icad edib, təzim eləsinlər. Və şənşənə uyğun olmayan elə şöhrət qazanmışdı ki, hər cığırın-

dan ölüm qoxusu gələn, intiqam duyğusu cücərən meşənin əsl əhalisindən xəbərsiz idi. Meşə onun sayəsində cəngəllik qanunları ilə idarə olunurdu.

Qoca şir təbiət hadisələrini belə öz iradəsinə tabe etmək istəyirdi. Şirin ətrafında fir-fır fırlanan çoxbilmiş tülkülərin, hiyləgər çaqqalların, acgöz canavarların gün-güzəranı xoş keçirdi. Onlar bilib dərk etməkdən bacarığı üstün tuturdular. Bacarana can qurban edirdilər. Zorakılıqdan həzz alırdılar. Şir də onların pis əməllərinə ustalıqla göz yumurdu. Meşənin sərvətindən, nemətlərindən bol-bol bəhrələnən bu hiyləgər və hoqqabaz heyvanlar şirin qılığına girib, qulağına saxta təriflər deyir, hətta onu Tanrı adlandırırdılar. Şit, bayağı təriflər şirin gözlərinə alabəzək rənglər çəkmişdi. Sanki o rənglərin içindən boylananda şir meşəni al-əlvan qiyafədə görürdü...

Şirxan öz yırtıcılıq xislətinə zahirdə müdriklik, dahilik və uzaqgörənlik donu geyindirmişdi. Onun ən böyük silahı fəndgir olması idi. Bəzən meşədə özünün qəsdən yandırdığı alovu özü söndürür, yanğını isə üzünə ağ olan heyvanların törətdiyindən dəm vurur, divan qururdu. Ağillı başlar onun üçün təhlükə mənbəyi idi; odur ki, meşədə ağıl sahiblərini yemək üçün qurduğu tələlərin sayı-hesabı yox idi. Özünə sadıq heyvanlara güvənci olmasa da, onların köməkliyi ilə meşənin əzəli sakinləri arasında düşmən axtarırdı. Belə işlərə sərf etdiyi vaxtdan və zəhmətdən böyük həzz alırdı. Düşmən axtarışında rənglər o qədər tündləşdirilirdi, yalan elə ayaq açıb yeri yirdi ki, meşədə hansı fəslin olduğu bilinmirdi. Çinarlar, palıdlar, dəmirağaclar yaşıl libasa həsrət qalanda, qaratikanlar boy atıb, elə bil göyün fikrindən düşünlənmiş alnını cırmaqlamaq istəyirdilər...

...Bülbüllər, sarıköynəklər hərdən elə yanıqlı oxuyurdular ki... Sanki bu yanıqlı səslər sərvəti talan olunan, sakinləri

mənəm-mənəmlik edənlərin əsarətində qalmış meşəni yuxudan oyatmaq istəyirdi. Könülləri rıqqətə gətirən belə yanıqlı səslərin sədası başqa meşələrə də gedib çatırdı...

Şir fəryad səslərindən qəzəblənirdi. Dərhal ətrafında fir-fir fırlanan yaltaq və çoxbilmiş heyvanları hüzuruna çağırırdı, məsləhət-məşvərət məclisləri qururdu. Şahənşaha asi olan quşlar guya doğma meşənin qanunlarına xain çıxdığına görə qəfəsə salınmalı, ya da ölümə məhkum olunmalıydı. Şirin xoşuna gəlsin deyər azadlıq carçısı olan quşlara hücum edənlər qərribə yarışa girərdilər. Belə hücumlardan qorxub-çəkinən digər quşlar səslərini içlərinə salıb, qarğa-quzğunların haray-həşirində dözüb, çarəsizcəsinə budaqdan-budağa qonub, özlərinə yad ömür-gün keçirirdilər.

...Qarğalar qarıladaşmağında, qurbağalar quruladaşmağındaydı. Bülbüllər susmağında, tülkülər isə onları pusmağındaydı. Yol qırağındakı kollar, o kollardakı mürgüləməkdən əsnəyən quşlar-heyvanlar köləlik xəstəliyinə tutulmuşdular. Bu minvalla meşədəki həyat hər gün beləcə zamanın ağı-qaralı yumağına dolanırdı... Meşənin cah-cəlalından ilhamla dəm vuran qarğaların harayı-ünü aləmə yayılmışdı. Bu yalançı, boğazdan yuxarı səslərin sorağı Göy Tanrının qulağına da çatmışdı. Dərin-dərin dərələrin tuta bilmədiyini, dağdan ağır düşüncələrin içindən baxıb, istehza ilə gülümsünürdü Göy Tanrı. Amma bu istehzalı gülüşdə ciddilik duyulurdu, ağrı sezilirdi, bir də gülümsədikcə göy yırğalanırdı, yırğalandıqca sinəsi qubarla dolurdu müdrik göyün... Hə, bu meşənin həyatı lap nağıla bənzəyirdi, kiminə şirin, gözəl, kiminə qorxulu görünürdü... Amma o qorxunu, narahatçılığı dərk eləyənlərin sayı, meşədəki həyatın şiriniyini dadıb, gözəlliyindən feyziyab olanlardan qat-qat çox idi! Bu meşədə fil yox idi, amma fil qulağında yatanlar çox idi, bu meşədə zürafə də yox idi, di gəl zürafənin boğazından yuxarı danışanların qarnı tox idi. Nağıla bənzəyən

günlər, aylar, illər elə nağıl dili kimi yüyürək olar! Vaxt-vədə dartılıb-daraldı; günlərin bir günü meşənin bir tərəfində çılğın ziyafətlər işıq salmış, o biri tərəfində isə qüssə-kədər, ümitsizlik kölgəsi ağır-ağır, sağır-sağır sürünürdü. Işıq düşən tərəfdə bəbirlər, tülkülər, çaqqallar, canavarlar yağlı tikələri qanlı dişlərinə çəkib əridirdilər. Qarğalar da başlarının üstünü kəsdirib, onların şəninə iyrənc nəğmələr oxuyurdular. O nəğmələrdə meşənin tayı-bərabəri yox idi. Meşə bütün sakinləri üçün təbiətin bəxş elədiyi rahat beşik idi. O beşikdə dincələnlər bir-birləri ilə ünsiyyətdə, ülfətdə, kefdə-damaqda bərabər hüquqda idilər... Qulaqları deşən bu nəğmələr göydə ikrah doğururdu. Kölgə düşmüş tərəfdə bu nəğmələrin saxtalığından cana yığılmış cəsarət zamanın fil qulağında mürgüləyən lal sükutunu oyadırdı. Sükunətin vərdişkar olduğu yuxuya cəsarətin qəzəbindən birdən qılgıcım düşdü. Bu məqamda Ulu göy cəsarətin hərəkətinə sevinib ürəkdən güldü. Və gülə-gülə meşədəki mənzərələri bir-bir seyr etdi. Bu zaman göyün içinə qəfil ağrılar doldu. Çoxdan qat atmış fikirləri yumaq kimi çözlənməyə başladı; düşünləri açılmış düşüncələr sinəsinə səpələndi. Qoynunda ağappaq zəka nəşəsi şölələndi. Bir neçə dəfə yanıb-söndü. Bu ocağın çınqısından göyün ağrı-acılarına od düşdü. Ağrılar od tutub alışıdıqca göyün əzaları titrədi. Bu titrəyişdən göy məşum-məşum uğuldamağa başladı. Naməlum bir qüvvənin təsirindən özü də bilmədi nə vaxt hönkürdü göy. Gözlərində şimşək çaxdı, göz yaşları şırıltıyla yerə axdı! Çoxdan, lap çoxdan dolmuş ürəyini boşaldırdı göy. Cəngəcəngə bulud saçlarının suyunu var qüvvəsi ilə sıxırdı göy! Meşə də cəsarətə meydan verdi; torpağın daşa dönmüş köksü yumşaldı, ağacların toz-torpağı yuyulduqca təmizləndi, gövdələri dikəldi. Meşənin sakinləri həzin yağış pıçıltısıyla qəmli yuxudan oyandılar. Baxıb gördülər ki, həsrətində olduqları gün gəlib çatıb! Meşədə at oynadan bürkü köç-külfətiylə baş götürüb yoxa çıxmışdı...

Birdən məcrasına sığmayan sel bir qoşun sularıyla düşdü meşəyə!.. Canavarlar, çaqqallar, tülkülər selin iri, güclü pəncəsi altında boğulurdular. Sel meşənin adı icad olunmamış şahənşahını axtarırdı. Nəhayət, onu da iri bir siçovulun yuvasından tapıb üzə çıxartdı. Heç o boyda cəmdəyin siçovul yuvasına necə yerləşdiyinə təəccüblənmədi də. Adı icad olunmamış şir aman istədi ki, bir də gücsüz heyvanları incitməyəcək, onların bütün istəklərinə əməl edib, heç bir yardımını əsirgəməyəcək. Amma sel onu öz köç-külfətiylə xeyli uzaqlara götürüb apardı... Meşədə şadlıq-şadyanalıq eləyən gözəl-gözəl quşlar nəhəng kötüklərin üstünə qonub seli haraylayırdılar. Sel də öz qoşun sularıyla yırırdı kötükləri, o kötükləri ki, altında xəzinə yatırdı. Bu xəzinələrin gücylə yeni-yeni meşələr salmaq olardı. Sevgili ağacları qovuşmağa qoymayan qaratikan kötüyünü də sel yırıb selova tökürdü. Cavan palıdlı yemişan vüsala tamarzı qalmış lüt-üryan gövdələrini bir-birlərinə sıxdılar. Suya təşnə ağaclar qol-boyun olub, minnətdarlıq içərisində göyə baxırdılar... Təbiət qara keşişlərin tilsiminə qalib gəlmişdi. Keçəl həmzələrə, şöklü məliklərə divan qurmuşdu. Yeni cücərən bitkilərin qəribə qoxusu ətrafı bürümüşdü. Meşə sevincində yaşıl donunu geyinməyə hazırlaşırırdı... Meşədəki selin səs-sədası uca dağın ətəklərindəki başqa meşələrə də düşdü... Dağın zirvəsi qara buludlardan təmizlənib, aydın görünürdü. Meşədə səhərdən axşama, axşamdan səhərə kimi davam edən mübarizəni cəsarət selin köməkliyi ilə uğurla başa çatdırdı.

Lap səhər tezdən zümrüd otları, dümdüz ağacları, şən və mehriban nəğməkar quşları, gözəl ceyranları-cüyürləri ilə sevinib-öyünən meşəni ən birinci dan ulduzu və uca dağ zirvəsində parıldayan nur ziyalı günəş təbrik elədi... Cəmiyyətdə isə üzücü böhranlar hələ də davam edirdi.

1981

ƏSİRLİKDƏN QAÇAN DAĞ ÇAYI

(pritça-hekayə)

*...Su dünyada ən yumşaq və zəif şeydir.
Amma bərk və möhkəm şeyləri
dağıtmaqda tayı-bərabəri yoxdur.*

Qədim Çin misalı

Çayın zümzüməsi eşidilmirdi. Körpəsini laylasız qoyan ana kimiydi; qarşısına dəmir-beton bənd çəkilən gündən yatağında dili-ağzı qurumuşdu, daha gecələr ayla – ulduzla, gündüzlər günəşlə pıçıldaşmırdı. Üç tərəfdən mühasirəyə düşüb, əsir alınmış dağ çayı min illər boyu sevə-sevə axıb-töküldüyü dənizə həsrət qalmışdı, yumşaq sulu «bədəni» daş qəfəsdə saxlandıqca, günbəgün şişirdi.

Şipşirin çay suyuna tamarzı qalan dənizin rəngi gah bozarır, gah da qaralırdı. Balıqları dərinliklərdə gəzib-dolanırdı, körfəzə – çayın mənsəbinə gəlmirdilər. Dənizdən uzaq meşə, meşədən yuxarı dağ görünürdü, hər iksinin üstünə qatı duman çökmüşdü; ağacların içinə balta-mışar səsi, dağın döşünə nəhəng buldozərlər vahimə salmışdı, hər gün sapsağlam, cavan palıdlar, qızılgözlər, dəmirağaclər kəsilib-doğranır, dağ-daş qarış-qarış əriyirdi. Ətəyində süni dəryaça yaradılan bu qocaman dağın qoynunda göz yaşı kimi, dupduru bulaqlar çağlayırdı – o buz bulaqların çeşmələri süzülə-süzülə dağ çayına qarışırdı. Coşqun dağ çayını mənbəyindən bir az aralı – Piri dərəsində insan oğlu texnikanın gücüylə kəməndə salıb, özünə ram eləmişdi. Bənddən üzüasağı – çayın sahili boyunca get-

dikcə seyrələn beli bükülmüş söyüdlərin gövdəsini qarışqa basmışdı, salxım-salxım qol-budaqları soluxub yanlarına düşmüşdü. Hər gün əcdaha boyda ekskavatorlar dəmir dişiyə çayın daşlı-çınqıllı bağrını didib-dağıdırdı. Bu, irili-xırdalı daşları, narın qumları, çınqılları dağ çayı yarğanlardan tikə-tikə qoparıb yatağına daşmışdı.

Çay daşlarından özünə ev tikib, hasar çəkən insan oğlu ötüb-keçdiyi yollara çınqıl döşəyib, asfalt çəkdimişdi...

... O taylı-bu taylı sahillərində ucalan evlərdən toy-bayram sədası gələndə çayın sevinci-sevgisi aşıb-daşar, insan oğlunun əkinəcəyinə bar-bərəkət verib, ruzisini artırardı. Yazağzı dənizdən körfəzə gələn balıqlar çay yuxarı üzərdilər; ağ sol, qara sol, kütüm, külmə, çəki, durna balığı, xəşəm, qızılala... Qaya balıqları isə dağdan dənizəcən uzanan çayın əbədi sakiniydi. Bahar bayramında el arasında adına ziyad deyilən balıq süfrələri, bayram xonçalarını bəzəyərdi. O vaxtlar çaya balıq tutmağa gələn insan da çox insaflıydı, atdığını-tutduğunu bilərdi. Nəfsinə ağalıq etməyi bacaran, ana təbiətin hər nemətini vicdanının gözüylə ölçüb-biçərdi, imanını itirməzdi; ona görə təbiət də öz səxavətini əsirgəməzdi insan oğlundan...

İndi insan oğlunun təbiətə "çox sağ ol"u, nemətlərinə şükür etməyi bir yana qalsın, hələ oturduğu budağı ustalıqla kəsir, içdiyi saf suya tüpürürdü; dədə-babasının göz bəbəyi kimi qoruduğu təbiətlə savaşırdı. Ən körpə fidanlara tamah salıb, nadir quşların, ağacların, heyvanların "uf" demədən nəslini-toxumunu kəsirdi. Dənizin sahilini, meşələrin kənarını daş hasarlara alırdı...

Budur, indi də yurdun tarixi qədər qədim dağ çayını əsir edib, onu dənizdən ayırmışdı. Qarşısına çəkdiyi dəmir-beton bənd ucaldıqca dağın döşündə yığılan çay suyu kiçik dənizə dönürdü, ətrafda yamyaşıl otlar, böyürtikan, çaytikanı kolları su altında qalırdı. Arandasa torpağın sinəsi çat-çat olurdu, bitkilər susuzluqdan yanıb-qovrulurdu...

Dağ çayı qəfəsə salınmış qəzəbli şirə bənzəyirdi; dəmir-beton bəndə diş qıcada-qıcada bir yerdə qərar tutmaq istəmirdi. Hərdən dağdan əsən küləyin dalğalandırdığı ağ sular coşub nəərə çəkirdi: – Ehey, insan oğlu, sən gəl, təbiətə asi olma, o, sənin – bütün canlıların anasıdır. Ana qəzəbindən qorx, qarğışından çəkin! Aç bəndi-bərəni, mənə burax, qoy öz yolumla gedim dənizə qovuşum...

İnsan oğlu bəndin üstündə dayanıb, düşüncələrini şairanə dilə gətirdi:

– Dağla dəniz arasında kəniz olduğun yetər! Dəniz nəyinə gərək, sən özün də dənizsən!

– Yox, mən süni dəniz olmaq istəmirəm! Axı ana təbiət mənə çay kimi yaradıb ki, əkin-biçinə fayda verim! Məgər aranda torpağı çat-çat olan insan oğlu sən qardaşın deyil? Susuz qoyduğun el-obaların harayını eşitmir-sən? Çox çılgınlıq etmə, insan oğlu! Keçmişdə mənim qarşımı yeddibaşlı əjdahalar kəsə bilməyib. Sən də mənə özünə əsir edə bilməzsən! Makedoniyalı İsgəndərin atına boy verməyən bir çaya kəniz deməyəsə haqqın yoxdur! Mən azadlıq eşqiylə çırpınan dağ çayıyam! Mənə əsir saxlamağın şeytan əməlidir.

İnsan: – ...Mən sənə şipşirin suyunun yay-qış boş-boşuna axıb şor dənizə tökülməsini istəmirəm! Onsuz da o dənizin səviyyəsi günbəgün artır. Bir də dörd bir yandan dənizə tökülən o qədər çaylar var ki!.. Bilmirəm, sən nə görübsən, o şor dənizdə?! Bundan belə sən mənə aidsən! İndi zaman təbiətdən çox bizneslə nəfəs alır, bizneslə. Mən də sənə şəffaf suyunu, bol-bol daşını-çınqılını, asfalt istehsalında istifadə olunan narın qumunu satıb, var-dövlət sahibi olacam... Bu yurdu yeraltı-yerüstü sərvətlərini hər-raca qoyub satan insandan mənim nəyim əskikdir? O, öz ömrünü adam kimi yaşaya bilər, mən yox?! Aranda susuzluqdan torpağı çat-çat olanlar çox yaxşı bilirlər ki, indi komfort həyat yalnız varlılara məxsusdur. Necə deyərlər,

pulunu ver, istədiyini əldə elə!.. – dedi və əyilib çayın qurumuş yatağından gümüşü, bənövşəyi, narıncı, qəhvəyi, mavi, bozultul rəngli xırda daşları ovcunun içinə yığdı, – bu, gözəlim, daşların ən qiymətli daşlardan nə fərqi var? Bu kiçik rəngarəng daşlardan yaranan modernist sənət əsərləri dünyanın ən məşhur incəsənət muzeylərini bəzəyəcək... Mən dünyanın ən varlı, ən dahi, adlı-sanlı iş adamı olacağam! Gör, bu xırda daşlarla bəndin divarına işlənmiş portretim necə də əzəmətli görünür!..

O, ayaq üstündə – sənətkarlıqla işlənmiş rəngli portretindən gülə-gülə çayın iki hissəyə ayırdığı böyük qəsəbəyə sarı boylanırdı. Qəsəbə insan oğlunun adıyla tanınırdı, ancaq burda həyat çox sönük və mənasız keçirdi. Gecələr qaralığa qərq olan qəsəbə gündüzlər susuzluqdan yanıb-qovrulurdu. İnsan oğlu hər gün bu qəsəbənin işıqlı gələcəyindən bəhs edən uzun-uzadı söhbətləriylə hamını ovsunlamışdı. Burada hər şey ona aid idi; körpülər, yollar, restoranlar, mağazalar, parklar... Çayın sahilində ucalan yaraşlıq "BƏY" şadlıq evinin, çayın üstündən keçən qaz kəmərinin sahibi də insan oğluydu. Di gəl, xeyli vaxt idi ki, o yekəqarın qaz kəmərinin içiylə təbii qaz gəlmirdi. Qəsəbədə hamı süni qaza öyrəşmişdi. Susuzluqdan qovrulan bağ-bağçalarda təbii gül-çiçəklər də qəhətə çıxmışdı. Zövqlə bəzədilmiş mağaza vitrinlərində süni gül-çiçəklər, əklillər tıx vururdu (İnsanlar süni şeylərə getdikcə alışır, gözlərini, qulaqlarını yağır eləyən belə görüntülərə vərdişkar olurdular.). Dağdan dənizəcən hər şey insan oğlunun adıyla çağırılırdı. Kisəçi adına sauna, Pinəçi adına gön-dəri şirkəti, Kilimçi adına özəl xalı-xalça salonu, Keçəçi adlı yun sexi... Yaxşı ki, insan oğlunun adına payız yağışı, qış gecəsi, yay axşamı, yaz günləri yox idi! Yoxsa dağ xəcalətindən tamam əriyər, yeri gülmək, göyü ağlamaq tutardı.

Təkcə meşə yana-yana ah çəkirdi, tala yerləri şəhidlər xiyabanını xatırladırdı. Başı kəsilmiş kötüklər şəhid ağac-

ların məzar daşlarına bənzəyirdi. İnsan oğlunun əsirlikdə saxladığı çayın gözləri hədəqəsindən çıxırdı. "Susmaq qızıl deyil!" İnsan oğlunun yerlə-yeksan elədiyi Qeyrət qalasının uçuqlarından gələn heybətli səs əsir çayın ayna sularını lərzəyə gətirdi:

– Çay daşını ləl daşına qatma, qardaş, kərəm eylə...

– Bu səs sənə tanış gəlirmi, insan oğlu? Bir zamanlar bu kəlamı deyən şahın qoşununu öz suyumla sirab eləmişəm. O həm qılinc sərkərdəsiydi – ağ atlı, Murtuza Əli zətli, həm də söz sərkərdəsiydi – dili şəkərdən dadlı...

İnsan oğlu: – Nə qılinc canım, indi ancaq PUL zamanıdır. Pulla oynamaq, güc sahibi olmaq hər kəsə nəsim olmayan səadətdir. Mən də mənəm – hər şeydən, hər kimdən üstün olan MƏN... Həyat səhnəsi güclüləri sevir, gücsə puldadır, bu dünyada zəiflərə yer yoxdu... Qoy zəiflər Allahın vəd etdiyi axirət nemətləriylə qane olsunlar, bu dünyanın nemətləri isə biz güclülərə – pul pəhləvanlarına məxsusdur.

Çay: – Özünəvurgunluğun səni təbiətdən rəncidə salıb. Unutma ki, sən də təbiətin bir zərrəsisən...

İnsan oğlu: – Əgər mən təbiətin zərrəsiyəmsə, onda necə onu öz iradəmə tabe etmişəm? Niyə meşəsi, dənizi, çayı əsirimdi? Nemətləri – dağ mədənləri, qızıl yataqları bir imzama bənddir ki, içini bayıra töksün... Hələ qranit, mərmər süxurları oynaya-oynaya qulluğuma gələr. Bu, böyük istedad tələb eləyən şeydir, əzizim, quldar, feodal, kapitalist olmaq asan iş deyil. İstəsəm süni yağışlar yağdıraram, istəsəm günəş nur saçar. Bax, gör necə hündür, necə möhtəşəm süni PİRAMİDA yaratmışam – qədim Misir fironlarının tikdirdiyi piramidalar mənim monopolist ticarət piramidalarımın yanında nədir ki?! Mən süni adamlar yaratmağa belə qadirəm. Aclığa-susuzluğa dözən, işıqsız-qazsız qalanlar belə adımlı hörmətlə dilə gətirirlər. Bu konsepsiya üzərində mən uzun illər işləmişəm. İndi dünyanın

hər yerində güclü olmaq istəyənlər mənim konsepsiyamdan bəhrələnilər! Mən bir dahi, müdrik insan kimi tarixdə yaşayacağam.

Çay: – Gəl sən dahi, müdrik adlarını belə ucuz tutub alçatma! Sən məni – təbiətin yaratdıqlarını özünə əsir, qul etməyinlə öyünürsən. Halbuki ən böyük əsir də, qul da özünsən – şöhrət, sərvət əsirisən, nəfsinin qulusan! Hərlik ruhunun gözlərini o qədər kor edib ki, öz yurdunda nə qədər çayın, gölün, meşənin, bulağın, daşın yadellilər tərəfindən işğal olunduğunu görmürsən! Sən öz murdar nəfəsinlə, ana təbiətin Adəm övladına bəxş elədiyi ləyaqəti, sədaqəti, yurd sevgisini əllərindən alıbsan. Bu dahilik yox, tiranlıqdı – sən şöhrət naminə təbiətin nizamını pozursan. Dahilərin, müdriklərin isə heç vaxt var-dövlətə, şöhrətə ehtiyacı olmur!.. İnsan oğlu, sən süni, saxta şöhrət xatirinə çox şeyi dəyişə bilərsən! Ancaq torpağa, oda, suya, havaya hökm edə bilməzsən! Bu dörd – təbiət ünsürü səndən uca, səndən mərhəmətli, qüdrətli İlahinin ixtiyarındadır. Öz bəxtinə güvənib, şadlığına şitlik eləmə! Qəlbinə iman işığıyla barındır. Tarixin qədim çağlarında sahilimdə su ilə həsinin heykəli qoyulardı, insan oğlu, sənə öz büstünü... Ancaq nə illah etsən də adamlar yenə suyun pakına, mehrinə and içirlər!.. Mehr bu torpağa gözəllik bəxş edən İlahənin adıydı.

Dünyanın əzəlidir su, canın cövhəridir su...

Su olmasa, od olmaz, yerin ruzisi olmaz...

Su cana bəxş edər can, su incidir, su mərcan.

Sən qoy şirin suyumdan, torpaq içsin doyuncan!

...Hələ Bəndin aşağısında sünbülləri yetişməmiş, susuzluqdan erkən saralıb-solan taxıl zəmisinə arsız-arsız cah-calalla öz adını qoymusan! Axı o zəmi səndən də qabaq vardı; ötən əyyamlarda burda çəltik əkərdilər, qız-gə-

linlər mahnı oxuya-oxuya bicara çıxardı, ondan qabaqsa bu yerlərdə kənaf bitkisi becərilərdi, lifindən kəndir hörərdilər. Hər gün ağaclarını qırdığın bu meşə isə şirlərin, pələnglərin, ceyran-cüyürlərin oylağıydı. İndi sənin sayəndə burada ancaq tülkülər-çaqqallar meydan sulayır, porsuqlar-kaftarlar yuva qurub, gəmiricilər artıb-çoxalır. Sən ana təbiətin aurasını korlayıbsan, ey insan oğlu!

– Sus görüm, yox, hələ bir mənə ağıl da öyrədib, dərs verəcəksən – mən belə sicilləmələri çox eşitmişəm: nə bilim, dünya səndən bin tutub, əmələ gəlib, ya sahilində Makedoniyalı İsgəndər Daranın anasını ağlar qoyandan sonra necə xəyala dalıb, tarixin atası Herodot səndən bəhs edib, nə bilim eramızın əvvəlində yaşamış coğrafiyanın anası Ptolomey guya bu yerlərin xəritəsini çəkəndə sənin dağdan axıb dənizə töküldüyünü təsvir edib. Ellər, obalar səndən həmişə içməli su kimi istifadə edib. Nə bilim, müharibələrdə oğul itirən anaların göz yaşları sənə qarışıb... İndi ki günündən danış, ay yazıq, öz yatağının içində göz yaşların quruyub! Gəl mənə nağıl danışma, çünki taleyin mənimlə bağlıdır. Unut getsin, biryolluq Qızılağacdən sal düzəldib atlarını, qoşunlarını boy verməz suyundan keçirən qədim sərkərdələri. İndi sənin sahibin mənəm, cilovun mənim əllərimdədir! Dağ döşündə dəniz, dəniz sahilində meşə, meşə qoynunda isə... Elə proje hazırlamışam ki, onun nə Antaliyada, nə də Mayamidə analoqu yoxdur!

– Antaliyadan dəm vurub, Mayamidən boş-boş danışma! Əgər mənim cilovum sənin əlindədirsə, onda niyə bu dərjada yığdığın bol suyumdan böyük qəsəbənin xeyiri üçün səmərəli istifadə etmirsən? Bəndin üstündə qranit heykəlini ucaldınca, mini su elektrik stansiyası qurğusu qoyaydın barı. Necə deyərlər, həm ticarət, həm ziyarət imkanı yaradaydın. Sən pulunu qazanaydın, mən də axıb dənizə qovuşaydım. Qəsəbədə də işıqlar gur yanaydı – məhəllələri qaranlığa qərq olmayaydı. Axı su kimi, işıq da

həyatdır, firavanlıqdı, gözəllikdi, yar-yarışıqdı!.. Sənsə öz şəkillərinlə bəzənən, heykəllərin qoyulan yerləri işıqlandırıb, evləri-eşikləri, məscidləri belə zülmət içində saxlayırsan! Ocaqsöndürən adamın ÖMÜR söndürəndən nə fərqi. Ömür söndürmək, insan içini zülmətə qərq etmək ən böyük cinayətdi.

– Eh, sən də lap ağ elədin ha! Başına söz qəhətdir? Görürəm, başını itiribsən, get-gedə də çənən düşür. Elə bu Böyük Qəsəbədə də çənəsidüşük adamlar o qədər gözəl, təmtəraqlı danışirlər ki, sanki dinc yolla dünyanı düzəldəcəklər. Əgər onların ürəyi istəyən hər şey yerindəcə olsaydı, Tanrıya bəndəlik etməzdilər... Bir də o işıq məsələsi mənim yox, BAYVO adlı enerji imperiyasının ixtiyarındadır. Ordakılar da elə mən deyəni deyir: "Pulunu ver, işığı al!"

Çay: – Bu torpağın adamları məgər onların dədə-babalarına borcludur? Enerji qaynaqlarını ələ keçirən gəlmələr bu yurdun xeyrini deyil, öz mənafeələrini düşünürlər. Belələrinin ŞƏR niyyətləri qarşısında təbiət özü də aciz qalıb. Bəlkə, bu həddən ziyadə rəhmdar olmağın nəticəsidir... Siz insanlarsa təbiəti başa düşmürsünüz! Ona görə də təbiət hələ də sizdən çox sirlərini gizlin saxlayır. Sənin kimisi üçün puldan yüksək heç nə yoxdur! Aləmin Böyük Şeytanına arxalanaraq doğma yurdunun təbiətinə tam hökmran olduğunu zənn edirsən. Halbuki şeytan xislətlilərə qulluq edə-edə öz zatını unudursan... Müdrik şəxsiyyətlər öz yurddaşlarının təbii həyatını pozmur... Yalnız imanını itirib, öz yurddaşlarının xoşbəxtliyini istəməyənlər sənin kimi puldan-paradan həzz alar.

– Axı dedim, mən sünilik aşıqıyəm, öz müstəqil projələrim var; rəngli çay daşlarını, içməli suyunu mineral markasıyla dünya bazarına çıxarıb, iri çay daşlarından süni dənizin sahillərində villalar tikəcəm, qoynunda yelkənli qayıqlar, katamaranlar üzəcək, pəh, pəh, pəh! Pəh! – Dünyanın bütün nudistləri öz gündəyməzlərini cənub günəşin-

də qaraltmaq üçün bura üz tutacaq! Avropasayağı restoranlar, gecə barları, kazinolar, dağ döşündə striptiz klublarında çılpaq rəqs edən qızlar...

Avropa heyrətdən mat qalacaq. Mən burda elə mədəniyyət ağacı yetişdirəcəyəm ki, şərqli-qərbli bütün mədəniyyətləri kölgədə qoyacaq... Mən zamana hökm edib, təbiəti dəyişəcəm!

Çay: – Görürəm, Nuhun tufanının nədən baş verdiyini unudubsan! Ona görə sən öz əməllərinlə bu Böyük Qəsəbənin üstünə hansı fəlakəti dartıb gətirdiyini bilmirsən! Su canlı aləmi yaratdığı kimi, onu məhv də edə bilər. Qəlbində iman işığı olmayanlar bu gün də aləmi qaranlığa qərq edib, Şeytanı sevindirirlər. Sən kimsən, İnsan oğlu, kim?.. Aləmin Böyük Şeytanına qulluq göstərən nöker, ya BÜTLƏR yaradan məbud?! Sənin qranit-mərmər bütələrinə sitayiş edənlər imanlarını itirib, qibləsini, səcdəsini dəyişib! Bu bətni kirlədilmiş dünyada, çətin ki, Nuh kimi peyğəmbər doğula! Sənin o lənətə gəlmiş bütələrin bütün dünyaya ayaq açıb. O bütələrə xərclənən kapitalla nə qədər acı, xəstəni ölümün pəncəsindən xilas etmək olardı... Sən Nəmrud-dan betər bir məxluqsan!

Çay qəzəbindən coşdu... Dağın başından od püskürdü – daş vücudu titrədi. Göylər uğuldadı, buludlar kişnədi, meşə dərinədən ah çəkdi – ağaclara nəfəsindən od düşdü, budaqların yamyaşıl yarpaqları bir anın içində saralıb-soldu, sanki sehirlə bir qüvvə odlu əlləriylə meşənin başına sığal çəkdi. Qarşısını dəmir-beton bənd kəsmiş çay cilovunu qırmış at kimi şahə qalxdı. Elə bil süni dəryaçanın içindən çıxan ağ kəhər polad ayaqlarıyla bəndin divarlarını döyürdü: gurumb, gurumb, gurumb! Göydə də gurultu qopdu, sükuta qərq olmuş torpağa İlahinin TƏNƏ yağışları yağmağa başladı. Dərjada kükrəyən at kişnərtisi bu dəfə dağda qorxunc əks-səda verdi. Elə bil bura qitələrarası raket düşdü. Bəndin üstündəki insan oğlunun qranit heykəli

kəllə-mayallaq çayın yatağına yuvarlandı, divarına rəngli daşlardan hörülmüş portret ovulub suya töküldü. Güclü təkan bəndi məhvərindən oynatdı. Bir qoşun su onu yıxıb çayın yatağına endi. Məcrasına sığmayan çay qarşısına çıxan nə varsa uçurub-yıxır, güclü pəncələri altına salıb əzirdi... Çayın üstündən keçən paslı, yoğun, qarnısallaq qaz kəmərinə insan oğlunun rəngli şəkilləri yapışdırılmışdı. Bu şəkillərdə əlini bəndə sarı uzadan insan oğlunun işıqlı gələcək haqqında dəm vurduğu ideyaların tezləri yazılmışdı. Tezlərdə insan oğlu əməlli-başlı Allahlıq iddiası edirdi...

– Bu içiboş kəmərlə gələcək qurursan?! Sənə demədimmi, mənə öz məcramdan çıxarma, təbiətin işinə qarışma?! – deyə çay yatağını qaza-qaza eybəcər hala salmış əjdaha boyda, iri çalovlu ekskavatorları aşırıb, içiboş qaz kəmərinə əzik-üzük elədi. Dəlisov dağ çayı hər iki tərəfində yarıadam, yarışir heykəli qoyulmuş nəhəng körpünü çiyinlərinə alıb yuxarı qaldırdı, sonra qol-qabırğasını xurd-xəşil eləyib kənara atdı. Çay öz yatağındakı çala-çuxurları daş-çınqıllarla doldurub hamarlayır, yaralarını sağalda-sağalda dənizə can atırdı. Suyu qərq olan zəminin sünbülləri əl-qol atıb sahibini köməyə çağırırdı. Çay şose yolun üzərindən aşıb qəsəbənin məhəllələrinə soxuldu. Qarşısına çıxan zibil təpələrini yıxıb, bərli-bəzəkli şadlıq evinə girdi. Toy adamları hay-küy içində, ləziz xörəklər, içkilər düzülmüş stolların üstünə çıxdılar. Qarpız-yemiş dilimləri, alma-armud, üzüm salxımları çayın üstü ilə üzürdü. Dağ çayı ömründə ilk dəfə bazara çıxmışdı. İnsan oğlunun adını əzizləyə-əzizləyə gəzdirən köhnə bazarın piştaxtalarından çoxlu göy-göyərti, soğan-kartof, badımcın, istixanada süni yetişdirilən xiyar-pomidor «götürüb», oynaya-oynaya özündən çıxırdı. Keçmişdən yadigar qalan taxta körpünü çay kibrit qutusu kimi qoynuna alıb yaxınlığındakı dəmir yolunacan qalxdı. Elə bil dəmir yolu suyun üzəri ilə çəkilmişdi. İnsan oğlunun cürbəcür pozalarda çəkirdiyi rəngli şə-

killəri suyun üstü ilə axırdı. Rəngli şəkillər süni çiçəklərə, süni çiçəklər rəngli şəkillərə qarışmışdı. Çayın illərlə yığıldığı köp, hikkə yatmaq bilmirdi. Göylər ürəyini boşaltmışdı, daha yağış yağmırdı. Hərdənbir quru bəylər kimi nəbə çəkib, hay-küy salırdı.

...Çay həyatında süni palma, xurma və banan ağacları görünən Kisəçi adına saunanın, Pinəçi adına gön-dəri şirkətinin qapılarını döydü; birindən lüt-üryan kişilərlə cavan qadınlar çıxdı, o birindən heroin, marexuana qutuları, kifsəmiş pullar. Peysəri yoğun, saqqalına həna yaxmış Məşədi İbada oxşar bir kişi saunanın ən hündür yerinə çıxıb əllərini göyə açdı:

– İlahi, yoxsa Nuhun tufanı təkrar olunur? – yanında kəbir bir cüt lüt xanım da əllərini göyə açıb, onun dediklərini təkrar edirdilər: – İlahi, keç bizim günahımızdan!

Bir dəstə lüt-ətcəbala adam coşqun çayın qabağına düşüb qaçırdı. Əgər Beynəlxalq Nudistlər Cəmiyyəti bu mənzərəni görsəydi, öz sıralarının genişlənməsindən məmnunluq duyardı. Və onların təbii fəlakətdən xilasını üçün BMT-yə, AB-nə, hətta NATO-ya müraciət edib, kömək istəyərdi...

Çay milyardlarla "çirkli" pulları üzə çıxarmışdı; suyun üstü ilə saxta sənədlər, etikətlər, hesablar, çeşidlər üzürdü...

– Bütün eybəcər işlərinin sonu çatıb, insan oğlu!

İnsan oğlu çay daşqınlarını səmədan seyr eləyirdi. Bu əsnada – görünür, onun yerə enmək fikri yoxuydu, – taxdığı süni qanadlar ayağını yer aləmindən üzmüşdü. İndi yuxarıdan dağ çayının azadlığını istəyən gənc təbiətsevərləri, yaşılar cəmiyyətini qınayıb, ünvanlarına yeddimərtəbəli söyüşlər yağdırırdı.

– Sarsaqlar, sizə deyirdim axı, bu çay azadlığa çıxsın, quduracaq!..

...Dənizə az qalmış yolda gəlin aparın maşın karvanı görünürdü. Yol dəmir məhəccərli körpüdən keçirdi. Əvvəllər dəcəl uşaqlar bu körpünün üstünü kəsdirib, gəlin maşınlarından şirinlik alardı. İndisə körpünün üstünü çay kəsdirmişdi.

Çay şirinlik istəmirdi, olsa-olsa insanlardan ana təbiətə qayğı istəyirdi...

Gəlin maşını su basmış körpünün bir başında, dövlət qoruğundan – qaban ovundan qayıdan ekologiya və təbii sərvətlər nazirinin qara cip maşınıni o biri başında dayanmışdı. Ovundan məmnun qayıdan nazirin qanı bura çatan-da qaralmışdı; vinçester tüfəngini çiyinə aşırıb, fikirli-fikirli gah yolunu kəsmiş çaya, gah da o biri sahildə dayanmış maşın karvanına baxırdı. Təbiətin başına açılan həngəmələrə bu günə qədər dözdüyünə görə özünü qınamağa elə bil indicə macal tapmışdı. Onun rəhbərlik etdiyi nazirliyin Milli Hidrometeoroloji Departamentinin verdiyi məlumata görə bu gün hava xoş keçəcəkdə, ölkədə yağmur və daşqın gözlənilmirdi. "Bəs hanı?! Mən şəhərə necə dönüm?.."

– Cənab nazir, mən əsirlikdən qaçan dağ çayıyam. Sizinkilər mənim azadlığımı əlimdən almışdı. Sən də susurdun, haqqımda ən ədalətsiz hökm veriləndə cıncırını çıxarıb, etiraz eləmədin. Guya bu gün meşədə, dənizdə, dağda baş verənlərdən xəbərsizsən?!

– Mən sənəin düşündüyündən də kiçik adamam. Bir də elə məqamlar var ki, susmaq can rahatlığıdır... Həqiqət qurbanlar tələb edən absurd, romantik bir şeydir. Onu axtaranlar gözdən uzaq, könlədən iraqdır. Yüksək post, rütbə, konfort yaşayış həqiqətlə qazanılmaz, əksinə, bunlar bir-birini dəf edir.

– "Həqiqət özü-özünə qarşı fırtına qoparır ki, öz toxumlarını uzaqlara səpələsin"...

– Ancaq bunu deyən müdrik sənətkar bilmirdi ki, dünyada elə bir zaman gələcək ki, həqiqət süni yalanların ona qarşı yaratdığı fırtınalarda boğulacaq!

...Nazirin uzunboğaz çəkmələri suyla dolmuşdu, uzaqdan görünən dağın, meşənin başı üstündən duman çəkilmişdi. Getdikcə çay da öz məcrasına düşüb, dənizə qovuşurdu – dənizin qoynunda rahatlıq tapan çayın basdığı

yerlərdən hələ də çirkli sular axırdı. Bu çirk dağla dəniz arasında illərlə çayın sahilinə qalaq-qalaq yığılan zibilliklərdən çıxırdı... Dəniz çayın qabağına qatıb gətirdiyi zir-zibilləri sahilinə tullayırdı. Qarınqulu fırtına quşları sahil boyu hücumə keçmişdilər, dərinliklərdə gəzib-dolanan balıqlar körfəzə cumub, şirin sudan içə-içə çayı öpüb-oxşayırdılar. Dənizə mavi rəng yaraşırdı.

İnsan oğluna ibrət dərsi verən dağ çayı dənizin mavi dalğalarına qovuşanda körfəzdən iki ağ göyərçin qanad çalib göyə pərvazlandı...

O gün körfəzə gələn qağayıların da bayramı idi...

***17-24 oktyabr 2004,
Bakı şəhəri***

ŞAH AĞACI

(pritça)

“İncəsənət təbiətin qurtardığı yerdə başlayır”

O.Uayld

...Qoca Divin qarnı bərk ağrıyırdı. Ağrının şiddətindən zar-zar zarıyan bu əfsanəvi məxluqun yupyumru iri qara gözləri çuxura düşmüşdü. Yay gələndən bəri dilinə heç nə vura bilmirdi. Mağarasından çıxıb qida axtarmalı halı-həvəsi də qalmamışdı. Naz-nemətləri min bir dərdə dərman olan Meşədə çağlar da o çağlar deyildi: buradakı yeməli – içməli şeylərin dadı, tamı dəyişmişdi: – İlahi, axı niyə yeddidən yetmişəcən hər şey belə tez zay oldu? Nə yeyirəm qarnım ağrıyır, hara baxıram ürəyim bulanır... – Div ağrı-acı içində dərindən köks ötürdü. Mağaradakı qaralıq onun ürəyini sıxırdı, yatağından qalxıb, divardan tuta-tuta bayıra çıxdı. Qədim mağaranın yaxınlığından keçən dağ çayının yatağında daşlar susuzludan ölmüş heyvan cəsədlərinin dişləri kimi ağarırdı. Əvvəllər bu çayda qızıl balıqlar kürsəyə gedərdilər. Divin könlü balıq istəyəndə, qıllı əllərini suya salıb ovunu tutardı. “Eh, hara getdi o bol ruzili, qayğısız illər...” – düşüncəsiylə xəstə div inildəyərək Meşənin keçmiş günlərini yada saldı. Ulu Keçmişdən bu günlərə nə dəb qalmışdı, nə də dəbdəbə.

Vur-tut 20 il öncə bülbüllər, sarıköynəklər səhər-axşam cəh-cəh vurub, aləmə car çəkirdilər ki, DOQQUZ iqlim qurşaqlı Meşə ÖZƏLLƏŞSƏ, bütün sakinlərini ağ gü-nə çıxaracaq! Sadə ağaclar da, quşlar da, heyvanlar da bu

şirin vədə inanıb qürrələndirdilər... Xəyalda təsəvvür etdikləri o özəl günlərin uğruna meşənin gözəl sakinləri özlərini fəda etdilər.

...Təbiətin və Zamanın hökmüylə özəlləşən meşənin get-gedə gözəlliyindən əsər-ələmət qalmadı, iqlim dəyişdi; ağacların – kolların barı-bərəkəti saatbasaat tükəndi. Adi ağacların ömrünə ömür calayan təbii güllər-çiçəklər günbəgün qəhətə çıxdı... İndi meşənin çox yerində qara ruzigarlar əsirdi: cənubda qızmar günəş körpə fidanları yandırır yaxırdı. Sitrus bağlarında apelsinlər, mandarinlər, limonlar susuzluqdan quruyan budaqlarda büzüşmüşdülər. Şimalda göydən yerə güllə kimi dolu yağdırdı. Rütubətdən meyvə ağaclarının beli əyilmişdi, dərələrdə-təpələrdə yayqış qayğıları həndəsi silsilə ilə çoxalırdı... Qərbdə ucaboylu çinar ağacları düşmənlər meşədə bəslənən qara sarmaşıqların, odlu-alovlu nəfəsi ilə bağ-bağçaları qarsalayan qaratikan kollarının təcavüzünə məruz qalmışdı. Vüqarı sınıb iki paralıq olan qədim-qayım ağacların tüstüsü təpəsindən çıxsada, illərlə uzanan əsarət zəncirinin halqası qırılmırdı ki, qırılmırdı... Şərqdəki böyük mavi nur deryasının üzərinə polad ağaclar kölgə salmışdı. Onların polad köklərinin gölün dibindən sömürdüyü qara şirə uzaq meşələrə ağ işıq saçırdı. Bu polad ağacların aid olduğu meşənin dərəsində, dağında mağaralar qaranlıq içindəydi. Yelqovanlar gərəksiz əşyaya dönmüşdü, hərəkətsizlikdən sınıq-salxaq hala düşmüşdülər. Zamanə ağac-uğacları ilin fəsillərini meşədə tay-dəyişik salmışdı. Təbii gözəlliklər azaldıqca ağaclar, quşlar, heyvanlar əzəli vərdişlərindən əl çəkirdilər. Torpağı daralan meşə öz xarakterini, əzəmətini itirmişdi. Mənşəyi bəlli olmayan süni ağaclar, zəhərli sarmaşıqlar, ətirsiz güllər bura ayaq açdıqca meşədəki ab-havanı korlayırdılar.

Mətinliyi ilə ad çıxaran Dəmirağaclar sapı özündən olan iti baltaların ucbatından meşənin dərinliyinə çəkilirdilər. Qəhrəmanlıq rəmzi olan palıdlar da vaxtsız-vədəsiz

budanır, ilbəil seyrəlirdi. Sərvin, Şümşadın, Eldar şamının qamətinə Yel sarmaşıqları dolaşmışdı... Azad ağaclar cinsindən olan nadir ağacların ömrü gödəlirdi...

...Div qıvrıla-qıvrıla gəlib, ulu əcdadından miras qalan mağaranın qabağında – başı təzə kəsilmiş enli nil kötüyünün üstündə oturdu. Alacalanmış gözləri ilə ətrafa boylandı. Mağaranın həndəvərində baltalanmış xeyli Zeytun ağacını görüb məyus oldu. Ətrafda yemişanın, Dədə nilin, çökə və ulasların kötükləri şəhid ağacların baş daşına oxşayırdı... “Bu kəshakəs, bu qırhaqır, bu qovhaqov nə vaxt qurtaracaq, İlahi? – div fəryad edərək başını tutub, dərin fikrə getdi...

Meşə də qəmli düşüncələrə dalmışdı. Sadə, qara ağacları bir köləlikdən qurtarıb, digərinə ürcah olmuşdu. Bu sadə, qara ağacın çoxu halal qida axtaran div kimi köhnə Meşəbəyinin xiffətini çəkirdilər. Təzə Şah ağacı qocalıb qartımış Meşəbəyini Meşə xaini elan etdi. Yabanı Yel ağacları Şah ağacın göz-qulağı təyin ediləndən bəri Meşə səssizliyə qərq olmuşdu. Amma bu səssizlikdə lal ağaclar da fəryad edirdi.

Son zamanlar uzunömürlü qoz, findıq, şabalıd ağaclarının canına əcaib-qəraib qurdlar daraşmışdı. Həriss Qurdlar budaqların yaşıl yarpağını, təzə tumurcuq vuran qozaların ləçəklərini acgözlüklə gəmirirdilər.

Yel ağaclarının himayə etdiyi Qurdlar dəstəsi günboyu öz işlərindəydilər. Arxalı qurdlar əfsanəvi Divi, pəncəsi güclü Aslanı, bir təkənla ağaca dırmaşib ovunu pusan Pələngi pəsənd eləmiridilər, gəmiricilər və ziyanvericilər dəstəsi nəhəng ağacların, iri caynaqlı quşların nə adlarından qorxurdular, nə də zəhmli görkəmindən... Ziyanvericilik işlərini qurdlar sülaləsi mütəşəkkil və nizamlı şəkildə aparırdılar. Vadidəki qurdlar küləklə, kələklə, fələklə əlbir olub, ağacların iç dünyasına soxulurdular.

– Sizi görüm lənətə gələsiniz! Belə getsə bu meşədə bir dənə də sağlam ağac qalmayacaq... – Div qəmli fikir dünyasında öz-özünə deyindi.

Bu zaman məcrası quruyan çayın sahilində eşşək anqırırdı. Div diksindi, ona elə gəldi ki, eşşək susuzluqdan fəryad edir, amma bir də baxıb gördü ki, eşşək anqıra-anqıra caz oynayır. “Yoxsa bədbəxtin başına hava gəlib?” Çayın o biri sahilindən – böyük Qurdlar vadisindən səs gəldi. Birdən eşşək dayanıb, uzun qulaqlarını şəkldi. Vadiyə yuxarıda, keçmiş at meydanında iki-üç eşşək səs-səsə verib anqırırdı. Onlar susuz çayın bu biri sahilindəki eşşəyi Sulu Təpəyə çağırırdılar. Eşşək Qurdlar vadisindən keçməyə qorxurdu.

– Qorxma, – dedilər həmcinsləri, – bu meşədə qurdlar da, gənələr də, bütün qansoran həşəratlar bizə qulluq edirlər. Buradakı at meydanı da bizim ixtiyarımıza verilib. Doyunca arpa yemək, su içmək istəyirsənsə bizə qoşul! Biz bu meşənin görən gözü, eşidən qulağı vəzifəsində çalışan yel ağaclarının ortaqlarıyıq. Onların sayəsində əlahəzrət Şah ağacı üzümüzü görmədən bizə də qulluq verib. Bizim də borcumuz uzaqgörən Şah ağacına kor-koranə itaət, Yel ağaclarına isə canla-başla qulluq etməkdir!

Eşşək quyruğunu bulaya-bulaya süni şələlələr çağlayan Eşşəkmeydana sarı addımladı.

– Toxumunuz kəsilsin, siz eşşəklər bu Özəl Meşədə qulluq sahibi olan gündən mən at ətinə həsrət qalmışam... Meşə giləmeyvə ilə, çay da cürbəcür balıqla doluydu... Böyürtikan kollarına elə bil qara kürü ələnmişdi. Hansı birindən yesəydim, bir dəfə də qarnım ağrımazdı...

Hicran çəkməkdən beli bükülən qocaman Dəmirağac dedi: – Sən demə 20 il öncə tikanlı məftillərdən azad olmaq hələ əsarətdən xilas olmaq deyilmiş...

Div hıqqana-hıqqana ayağa qalxıb Dəmirağaca yaxınlaşdı. Tükü tökülmüş əllərini ağacın yaralı gövdəsindəki düyünlərə sürtdü. Qocaman Dəmirağacın bağrının başı dərddən qabar bağlamışdı. – Bizi də qırmızı palıdlar kimi amansızcasına kəsib-doğrayırlar... Bir vaxtlar yolunu az-

miş birisi burada Dəmirağacı krallığı yaratmaq istəyirdi. Özü başqa meşəyə köçüb getsə də indiyə kimi onun günahlarının əzabını çəkirik...

– Bu meşədə kəsilib-doğranan təkə qırmızı palıdlar, ya da sənin cinsindən olan ağaclar deyil ki, ay qoca Dəmir, – gövdəsi qırıqdanmış Qızılgöz dilləndi, – bax, o Divin mağarasının ətrafındakı şəhid edilən Dədə Nilin yeddi yüzdən çox yaşı vardı.. Koğuşunda minlərlə bal arıları yuva salmışdılar...

– Bəs o arılar... bal arıları necə oldu? – Div ağaclar-dan çox bal arılarının halına acıyırmış kimi həyəcanla xəbər aldı.

– Qoca Nili mişarlayandan sonra arılar ailəlikcə baş götürüb özgə meşələrə getdilər...

Divin dərdi təzələndi: – İlahi, hər ağac kəsiləndə bax, gör, nə qədər arı ailəsi könüllü sürgünə yollanır...

Qızılağac dedi: – Nədir, ay Dədə Div, yoxsa könlünə bal düşüb? Elə isə özünü ver Özəl meşənin gözəl talalarına. İndi hər talada bir bazar var. Talalarda nə talananların sayı var, nə də zurna çalanların...

– Yox, yox, əlhəzər. Mən tövbə etmişəm, yabanı və yabançı şeylər yemirəm. Son vaxtlar nəinki özgə meşələrdən gətirilən, öz meşəmizin də hansı nemətindən dilimə vururam qarnım ağrayır... Hər şey xarab olub, hər şey...

– Fikrin nədir bəs? Acından oləcəksən? Axı sən bu meşədə keçmişdən yadigar qalan sonuncu divsən... Biz sənin həkayətlərini danışib körpə fidanlara mübariz olmağı öyrədirik.

– Əlahəzrət Şah Ağacının yanına şikayətə gedəcəyəm. Məncə, bu meşədə nələrin baş verdiyindən o bixəbərdir. Təkə o yabanı şeylər deyil, meşədəki iqlim buranın sakinlərinin atar damarını qırıb. Ruhlarını paslaşdırıb.

– Kimdən şikayət edəcəksən ay Dədə Div?!. Elə bilirsən, Şah ağacını üzük qaşı kimi dövrəyə alan Yel ağacları səni ona yaxın düşməyə qoyacaqlar?..

– Bu yabanı ağaclar hardan peyda olublar, məgər göy yarılıb oradan düşüblər?...

– Bu ağacların toxumunu küləklər qərbdən – indi bizim meşəyə qənim kəsilən düşmən meşədən gətirib. Ona görə də adına Yel ağacı deyirlər. Yel ağacları öz əcdadlarının meşəsindən əl çəkəndən bəri bizim meşənin barlı-bərəkətli guşələrinə tamah saldılar. Onlar qərbin qərribə ənənələrini – yazılmamış qanunlarını da özləri ilə meşəmizə gətirdilər. Hər şeydən öncə özlərinə rəqib bidikləri yerli ağacları sıxışdırıb meşədən çıxardılar... Talalarda göbələk kimi artan bazarlara hakim oldular. Qədim-qayım palıdların qol-budağını budadılar. Bu ağacların da mənşəyi barədə meşədə müxtəlif söhbətlər gəzir. Biri özünə Həyat ağacı deyir, biri Tanrı ağacı, o biri də Çörək ağacı. Bu üç müqəddəs söz dillərinin əzbəri olandan Meşədə Həyat sönmüb, Tanrı da burdan üz döndərüb, Çörək də ceyran belinə çıxıb. Yel ağaclarının hər küncdə-bucaqda qulaqcığı var. Dediym kimi, YEL AĞAClar cəngəllik qanunu ilə pöhrələndirdilər... Div agah olsun ki, onun bu qədim mağarasına da Yel ağacları təcavüz edib. Mağaranın ətrafındakı nillərin, zeytunların, palıdların axırına çıxan bu ağacların məqsədi səni də meşədən didərgin salmaq, qədim mağaranı ələ keçirməkdir.

– Axı bu qaranlıq mağara Yel ağaclarının nəyinə gərəkdi.

– Bəlkə, barxana, ya da gizli bir xəzinə yara-dacaqlar?.. Amma əsas niyyətləri Dədə Div əfsanəsinə son qoymaqdır. Əmindilər ki, Divi susdurandan sonra bu meşədə aslanlar, pələnglər özlərini quzu kimi aparacaqlar.

Dədə Div başını aşağı saldı. Ulas ağacı dedi: – Bu meşədə haqq-ədalət axtarana dəli kimi baxırlar. Məgər Dədə Palıdın, Məcnun Söyüdün başlarına açılan oyundan agah deyilsən?..

– Eşşəklər Vələsdən, Qovaqdan, Narratdan Dar ağacı düzəldiblər. Dildə və əməllərində bir şüar var: Ya Çörək

ağacı, ya da Dar ağacı! Zavallı Qara ağaclar ayaqda qalmanın yolunu Yel ağaclarının kölgəsinə sığınmaqda görürlər... Yel ağacları meşədə deşici, dağıdıcı, sömürücü gücə malikdirlər. Onlar dimdik duruşundan qiyam yağan ağacları bir göz qırpımında zərərsizləşdirir, onları bir araya gəlməyə qoymurlar...

Dədə Div ağ saqqalına sığal verib, sərv ağacından əsasına söykənə-söykənə Şah ağacının hüzuruna yollandı. Dərələrin dibində zindan əzabı çəkən ağaclar da onun arxasınca Təpəbaşına sarı yürüş etdilər. Eşşəkmeydanda onların qabağını cırtdan palmalar kəsdilər. Meydana kölgə salan xan çinarları qırıb əvəzinə xeyli palma və mənşəyi bəlli olmayan başqa ağaclar özlərini meydanın əsl sahibi kimi aparırdılar.

Liliput bir palma nəhəng Dəmirağacın qabağını kəsib cır səslə ona təpinirdi: – Diz çök! Dəmir ağacı da dəmir cingiltisi kimi səsinə qaldırdı: – Sən bu meşəyə aid deyilsən, mənə meydan oxumağa haqqın yoxdur!

Liliput palma halını pozmadı, cır səslə: – Mənim boyumun kiçikliyinə baxma, dəyərım səndən üç dəfə bəhəddir, – dedi, – biz Şah Ağacın məhəbbət arşınıyıq.

– Bu meşə sizin kimi gəlmə, bahalı ağacların ucbatından müflis olub, – Dədə Div sinəsini qabağa verdi, – Məhəbbət arşınına bax, sən bu cırtdan boyunla Xan Çinarın, Dədə Palıdın, dəmir kimi köküylə bu torpağa bağlı olan Dəmirağacın sevgisini necə ölçəcəksən? Yox! Əlahəzrət Şah Ağacı meşənin əsl durumundan xəbərdar olmalıdır. Qoyun sözüümüzü deyək!

Bu zaman Eşşəkmeydana təzə gələn Eşşək anqırdı: – O gün sən bizi qarğıyıb deyirdin ki, toxumumuz kəsilsin? İndi mən sənə burda bir toy tutaram ki, öz toxumun kəsilsin...

Cırtdan palmalar çiyn-çiynə verdi: – Sizi bura gətirən cılız arzular olduğunu bilirik. Bu yolu, bu meydanı

bizə etibar edən Tanrı ağacı arzunuzdan xəbər tutsa, sizi bu meşədən sürgün edər... – bunu deyən liliput palmalar meymun kimi vay-şivən qopardılar, eşşəklər də səs-səsə verib anqırdılar, onların səsinə Təpə başında Şah ağacı üzük qaşı kimi dövrəyə almış Yel ağacları tez meydana hücum çəkib, oranı mühasirəyə aldılar.

– Nə istəyirsiniz? – Şah Ağacının baş ağacvuranı zoğal dəyənəyini havaya qaldırdı.

– Bizim məqsədimiz qırğın törətmək deyil, istəyirik Şah Ağacı fərman verib Təpə başında kef çəkən sizin cinsinizdən olan bütün Yel ağaclarını bizim gəldiyimiz də-rəyə köçürsün! Bizim çəkdiyimiz əzab-əziyyəti bir az da siz çəkin. Yalnız bu yolla meşədə bərabərliyi, sosial ədaləti bərpa etmək olar...

Şah ağacının ağacvuranları meşə titanı sayılan Dədə Divə elə divan tutdular ki, gəl görəsən! Meydana yığışan qiyamçı ağaclar da bir göz qırpımında şil-küt edildi.

Dədə Divin harayını Şah ağacı eşitmədi. Eşidə də bilməzdi. Axı o uzaqgörən gözlərini, darı dələn qulaqlarını Yel ağaclarına etibar etmişdi. Qiyam yatırıldıqdan sonra Dərəyə kor peşman qayıdan qara ağaclar bir daha qamətlərini dikəltməyə cürət etmədilər. Dədə Divlə uğursuz qiyamçıların halını görən başqa ağaclar vəhşicəsinə zopalanmaqdan Şah ağacına könüllü kölə olmağı qərara aldılar.

İndi meşənin qocalı-cavanlı sakinlərinin Şah ağacının çevrəsində şahlıq edən Yel ağaclarına yaltaqlanmaqdan başqa əlacları qalmırdı... Şah ağacına itaət etsinlər deyə qiyamçı ağacları ram etmək üçün hər Yel ağacının xüsusi ağacvuran dəstəsi vardı. Onlar meşədə özləri yandırdığı süni qiyam alovunu elə məharətlə söndürürdülər ki... naşı ağaclar ilin bütün fəsillərində keçmiş qiyamçılara lənət yağdırırdılar... Səmaya qara bulud gələndə, ya da meşədə şiddətli külək əsəndə hamı qiyamçı ağacları qınayırdı. Palıdlar meşədə əsən saxta ruzigarlara duruş gətirə bilmir-

di. Meşənin qocalı-cavanlı ağacları Yel ağaclara ÇÖRƏK ağacı kimi baxırdılar. Hansı ağac Yel ağaclarının kölgəsinə sığınırırsa, o bəxtəvərliyə çıxırdı.

Qocaman Qızılağaclar, Dəmirağaclar, nillər də özlərini xilas etmək üçün Yel ağaclarına pənah aparırdılar... Azad ağaclar cinsindən olanlar belə narıncı qiyafəsini dəyişib yabanı Yel ağaclarının çörək şəkilli bayrağını qaldırdılar.

Meşədəki quşlar, saqqız ağacları xorla “Çörək ağaclarının” şəninə mahnılar oxuyurdular.

Bir gün Qurdlar vadisindən gələn qurdlar Divin dədə-baba mağarasının ağzını kəsdi. Alabəzək qiyafəli Yel ağacının əmriylə qurdlar Divlə bərabər onun köhə-külə əşyalarını mağaradan bayıra atdılar...

Div Eşşəkmeydanda döyüləndən sonra yeddi gün idi ki, qan qusurdu. Xırıltılı səslə alabəzək qotazlı Yel ağacına dedi: – Unutma ki, bir dəfə bu məşəyə bambılı meşəbəyi gəlmişdi. O, sizin cinsinizdən olan ağacların qol-budağını elə budamışdı ki, öz dibinizə də kölgə sala bimirdiniz... İndi lap qudurubsunuz. Meşəyə yaraşmayan DAR libas geyindiribsiniz! Tanrının qəzəbindən qorxun, Yaradanın yaratdığını bu qədər urvatsız etməzlər! Bu meşədə düz ağacları əyib qəsdən dəliyə – bambılıya döndərsiniz, qorxursunuz ki, onlar meşənin xarakterini özünə qaytarar, qara ağaclar əydiyiniz qamətlərini dikəldib şahlığınıza son qoyar...

– Ovuclarını yalayarlar. Onların belini elə qırmışdı ki, qamətlərini qiyamətədək düzəldə bilməyəcəklər... Sən də öz xoşunla burdan itil get cəhənnəmə. Dədə Div deyibən başımızı ağrıtmə! Sən keçmişin qalıqısan. Bizim ağacvuranlar səni qarışqa kimi əzər...

– Cəhənnəmə gedərəm! – dedi Div, – İlboyu bu meşədə qarın ağrısından, susuzluqdan əziyyət çəkməkdənsə, ölmək yaxşıdır... Mən keçmişin qalıqı yox, azadlıq obra-zıyam, əfsanəvi məxluq olsam da meşənin mübarizlik ruhunu diri saxlayıram! Siz Yaradana onun xəlp elədiyini

məhv etməklə asilik edirsiniz. Məndən sonra qılınclar qınında daha da pas atacaq. Qoy bu meşədəki zavallı qara ağaclar bilsin ki, Ölümlərin ən dəhşətlisi diri ola-ola dərələrin dibində kölgə kimi sürünməkdir.

Bu sözləri deyib, Dədə Div dar ağacına sarı yollandı.

Meşədəki qarğalar xorla qarıladaşdı: – Ağlını itirmiş Dədə Div özünü intihar etdi. Özəl meşədə Div halal ruzi axtaran sonuncu xəyalpərəst və əcaib məxluq idi...

...Əfsanəvi Divin ölümü Yel ağaclarının vecinə də deyildi. Meşə titanının ölümü qələbə bayramı kimi qeyd edildi, qaliblər hər yerdə meşənin cənnət olduğundan dəm vururdular: – Bizim Meşənin yer üzündə misli-bərabəri yoxdur. Eşq olsun, əfsanələr və möcüzələr aləminə!

Payızda küləklər meşədəki toz ağaclarının tozunu çırpdı. Qışda meşə ağ yapıncıya bürünüb dizə çökdü. Dərdli ağacların bəyaz saçlarına çovğun daraq çəkdi. Meşə Mediyası (MM) Hikmət Bulağının: “Yaşamaq – Bir ağac kimi tək və azad və bir meşə kimi qardaşcasına” – nəğməsi ilə üşüyən ağaclara quruca təsəlli verirdi. Şah Ağacı Meşə Kodeksinə (MK) görə azad yaşamaq, Meşənin oduna qızınmaq rüsxətini yel qanadlı yabanı ağaclara vermişdi... lovğa Yel ağacları çarpaz tozlanma yolu ilə ilin bütün fəsillərində göbələk kimi artıb-törəyirdilər. Onların toxumu meşənin hər tərəfində bitirdi: istər soyuq dağ yeri olsun, istər isti aran, Yelağacları ora tez uyğunlaşır, əyri-üyrü boy atır, qol-budaqlarını şaxələndirir, həmin yerlərin köklü-köməcli ağaclarını Şah ağacının əsarət kölgəsi altına salırdılar... Şah ağacını öyə-öyə onu əfsanəvi Su Tanrıçasının dəyərli töhfəsi adlandıran Yel ağacları Yaradanı tanı-mırdılar, ona görə də Meşənin təbiətini istədikləri şəkllə salırdılar. Yerin-göyün Sahibinə arxa çevirən bu ağaclar içlərinə su səpən Şah Ağacına ehtiramla Süni Çarhovuzlarda Su Tanrıçasının heykəllərini qoyur, ona sitayiş edir-

dilər. Bu heykəllərin sayı artdıqca Meşənin flora və faunası daha çox təcavüzə uğrayırdı.

Suya – işığa möhtac qalan Qara ağaclar diləklərini həyata keçirmək ümidi ilə Su Pərisinin sorağındaydılar. Yel ağaclarının halaypozanları Qara ağacların hamisi olan xeyrxah Su Pərisinin obrazını elə bil Meşənin yaddaşından həmişəlik silmişdilər.

Sadə ağaclar sussalar da öz diblərindən su içirdilər. Lakin Divin aclıq və səfalət içində ölümündən sonra meşədə aslanların, pələnglərin gözü tamam qorxdı, hamısı səsinə içlərinə salıb, Yel ağaclarının verdiyi tula payına qane olurdular. Qoynunda kabus dolaşan Meşənin sakinləri mütilik və biganəlik xəstəliyinə tutulurdular.

...Özlərini hər yerdə Şah Ağacının əzizləri kimi qələmə verib, sadə ağaclara divan tutan Yel ağacları meşəni bioloji fəlakətlə üz-üzə qoymuşdu...

Köləliklə barışmağa məhkum olan Meşə sakinləri xəlvətdə Yerin-göyün Sahibinə yalvarırdılar:

– İlahi, bizə rəhm elə, ömrümüzün qalan hissəsini bu zalımların təcavüzündən və tilsimindən hifz elə! Bizim nəcətimiz yalnız sənə qalıb!

...Yerin-göyün Sahibinin səbri sonsuz idi.

Avqust 2011

GÖZƏL BAKI, ÖZƏL BAKI...

«Mən qəhrəman şəhərimmi?
Sual budur, bu –
Tarixin dəhşətli zərbələrinə.
Susmaq qızıldırımı, susummu, yoxsa...
Üsyanımı qaldırım silahlanaraq?!»
Pir olmuş müasir Şekspir

(Bir pərdəli müsibəti – Azərbaycan)

*İştirak edirlər: Xəzər, Bakı, Qız Qalası, Əbədi Məşəl,
Birinci və İkinci göydələnlər – əkiz əcnəbi siyasətçilərin
rəmləri.*

Göz önündə Azərbaycan boyda nəhəng səhnə canlanır. Qarabağsayağı allı-güllü, xarıbülüllü pərdə yavaş-yavaş aralanır. Elə bil sehrli bir ƏL gözəl təbiət guşələrini seyrçilərin boylandığı SƏHNƏDƏN dartıb həmişəlik aparır. Uzaqdan XƏZƏR, qoynundakı saysız-hesabsız neft buruqları, yaxında QIZ QALASI, Şirvanşahlar məscidi, bir tərəfdə Şəhidlər Xiyabanındakı ƏBDİ MƏŞƏL, bir tərəfdə divarlarına Xarici Neft Şirkətlərinin adı yazılmış, rəngbə-rəng işıqlar içində bərq vuran iki əkiz göydələn görünür. Bu «cüt bacılar» göydələnlərin Avropasayağı bəzədilmiş çardaqlarında biri başdan ayağa BURUQ, o biri yarı DOLLAR, yarı AVRO qiyafəli iki əcnəbi saqqız çeynəy-çeynəy böyük binokl ilə Bakıya yuxarıdan aşağıya baxırlar. Rok musiqisinin səsi sübh azanını eşidilməz edib. Bakı küləyi neft şirkətlərinin aid olduğu ölkələrin bayrağı ilə birlikdə üçrəngli Azərbaycan bayrağını dalğalandırır.

XƏZƏR (cilovu çəkilməmiş at kimi şahə qalxıb): – Bakı sabahın xeyir! Bütün qada-balan çirkli sularınla axıb mənə gəlsin. De, axı niyə belə dalğınсан? Görkəmin yamanca dəyişib. Sabahın gözü açılmamış axı kim sənin kefini pozub?

BAKİ: Eh, canım Xəzər, gözüm Xəzər! Heç bilmirəm bu qəhrəman şəhər söhbətini KİM atıb ortalığa? Heç məndən soruşmurlar ki, mən bu adı daşımağa razıyam, ya yox!

QIZ QALASI: – Axı niyə də razı olmayasan. Sən qəhrəman şəhərlərdən nəyin əksikdir. Dənizi olan bütün paytaxt şəhərlər alınmaz qala sayılır (Məğrur görkəm alıb). Sən məğlubedilməzliyinin bir rəmzi də mən deyiləmmi?! Əsrlərin sınağından çıxmış QIZ QALASIYAM. Çünki heç zaman düşmən içimə soxula bilməyib. Qız timsalı bakirəliyimi, ləyaqətimi qoruyub saxlamışam. Amma nə edim ki, haqqımda qırx cür rəvayət uydurub danışırılar...

MƏŞƏL: (Şəhidlər Xiyabanının başı üstündəki bir parça göyü alov dili ilə yalayır). – Mən Odlar Yurdunun əbədi və sönməz ruhuyam. Ulu Zərdüş buyurmuşdu ki, ey həqiqət nuru, əgər sən mənim içimdəsənsə, deməli, xalqımın arasındasan... Gözəl Bakı, dünyanın min cür göz qamaşdıran bər-bəzəkli işıqları sən içindəki HƏQİQƏT nurunu söndürə bilməz!.. Bu da bir həqiqətdir ki, burada – Şəhidlər Xiyabanında uyuyanların qisası nə qədər alınmayıb, qatilləri beynəlxalq aləmdə mühakimə olunmayıb, heç kimin və heç nəyin təmtəraqlı adlar, fəxri titullar daşımağa haqqı yoxdur.

BİRİNCİ GÖYDƏLƏN: – Oooo, yes, very good...

İKİNCİ GÖYDƏLƏN: – Vay, qood, SÜLH yaxşı, PETROL yaxşı (binoklla yenə gah Bakını, gah da Xəzəri seyr edir), burda hər şey gözəldir. Hər şey də özəl...

MƏŞƏL: – Od, atəş mənim xalqımla əkiz qardaşdır. Siz isə siyasi aktyorluqla ona sahib durub günbəgün ucalırsınız...

BİRİNCİ GÖYDƏLƏN: O yes, yes. Biz Məşədi İbadı yaxşı tanıyıırıq. Qood, very nice... Amma o indiki za-

manda taxt-tac düşkünü olan bir kapitalistdir. Hələ gənc Sərvəri demirik. Hətta o da Gülnazı unudub, taxt-taca aşıq olduğu öz əzəli qiyafəsini dəyişib.

İKİNCİ GÖYDƏLƏN: – Biz əzəldən gözəl siyasi dərziyik. Onların – sizinkilərin birinə iqtidar, birinə müxalifət DONU biçmişik. Kimə nə vaxt hansı donu geyindir-məyi biz yaxşı bacarıırıq. Baxın, dünyanın hər yerində təc-rübəmizdən səmərəli şəkildə istifadə edib, gələcək nəsillə-rimizin qayğısını indidən düşünürük.

BAKI: (dərdli-dərdli) – Eh, mən də ona görə deyirəm ki, axı qəhrəman şəhər mənim harama yaraşır? Bizimkilər heç indiki nəsilin aqibətini düşünmür belə...

XƏZƏR: (coşur) – Sən hələ bir qulaq ver küləklərin səsinə. Öz neftinlə altmış il öncə bəşəriyyəti faşizm zül-mündən xilas etmişən. Faşistlərlə mübarizə aparan döyüş təyyarələrinin 90 faizi sənin neftinin sayəsində havaya qalxıb. Sovet tanklarının, hərbi texnikasının 75 faizini Ba-kı nefti hərəkətə gətirirdi.

QIZ QALASI: – Faşizm üzərində QƏLƏBƏNİ pay-taxtı olduğun vətənin oğulları rəşadətlə qazandı. 7 milli atıcı diviziya, 7 briqada, bir çox hərbi hissələr İkinci Dün-ya müharibəsində qəhrəmancasına döyüşüb.

XƏZƏR: – Hitler «Barbarossa» adlı ildırım sürətli hü-cum planını hazırlayanda Almanıyanın «Kontinental neft cəmiyyəti»nə yalnız Bakı neftilə ciddi maraqlanmağı əmr etmişdir. Bu gün qəhrəman şəhər adı gəzdirlənlərin heç biri Hitlerin qara siyahısında yox idi. Yalnız sənin adın var idi. O, sənin hansı gücə, sərvətə malik olduğunun yaxşı bilirdi.

QIZ QALASI: – 416-cı milli diviziyamızın igid oğul-ları Reystaq yaxınlığında Branderberq darvazasının üzə-rinə ilk QƏLƏBƏ bayrağını sancdılar. Sən Avropanın ən böyük paytaxt şəhərlərini Faşist Almaniyasının əsarətin-dən xilas etdiyinə görə qəhrəman şəhərsən, mənim Bakım!

ƏKİZ GÖYDƏLƏNLƏR: (xorla) – Oooo, böyük NEFT, böyük QAN... Böyük...

MƏŞƏL: – Atəşpərəstlər yurdunun peyğəmbəri bəşəriyyətə SÜLH və ƏMNIYYƏT diləmişdi. 60 il qabaq şərin kökünün kəsilməsinə xidmət edən Odlar diyarının bəs siz o böyük qan deyə neftini sora-sora bir ovuc erməni faşizminin əlində girinc-giriftar qoymusunuz? «Ost» planının xəritəsində əlini Bakının üstünə qoyub, bar-bar neft bağıran Hitlerlə sizin aranızda nə fərq var ki?

BİRİNCİ GÖYDƏLƏN: Oooo, fərqimiz çoxdur, bizim böyük döyüş texnikamız Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankıdır. Görürsünüz dollarımızın rəngini? Əsgər paltarına oxşayır. Maliyyə qurumlarımız gedən yerə əsgər göndərməyə ehtiyac qalmır, əsgər göndərdiyimiz yerlərdə isə tökdüyümüz qanları QIRMIZI XAÇIN əlləri ilə yuyuruq, yaraları onun köməyi ilə sarıyıırıq...

İKİNCİ GÖYDƏLƏN: – “Neft kralıçadırsa, Bakı onun tacıdır”. Biz Çörçilin bu tövsiyəsinə həmişə əməl edirik. Tacın parıltısını artırmaq naminə biz sizin ölkəyə sivilizasiya, demokratiya, sülh, çox şeylərdən bəzək-düzək gətirmişik.

BAKİ: – Sizin saxta sivilizasiyanız, qulaqları batıran demokratik hayqırıqlarınız ən qorxunc mədəniyyətsizlikdir, dəhşətli dərəbəylik, sağalmaz xəstəlikdir. Qarabağda öz neftimizlə öz qanımızı tökmək, bir milyon adamı doğma ev-eşiyindən didərgin salmaq sivilizasiyadır?! Sizin siyasi oyunlarınızdan bezib-usanmışam daha...

ƏKİZ GÖYDƏLƏNLƏR: – Bəlkə, səni burdan başqa yerə köçürmək lazımdır? Narahat olma, günü sabah bizim siyasi dəllallarımız bu məsələni Milli Məclisin gündəliyinə çıxarar. Biz hər şeyi həll etmək iqtidarındayıq.

BAKİ: – Mənim yerim-yurdum mənə darısqallıq etmir. Amma dünyanı darısqallaşdıran şeytan xislətli, sizin kimi ikiüzlü siyasət alverçiləridir. 1418 gün alman faşistləri üzərində qələbəni təmin etmək məqsədi ilə 75 milyon tondan çox neft verdim, amma bir litr olsa da o neftdən

düşmən tərəfə satılmadı. Ancaq indi Qarabağı işğal etmiş düşməne sizin əlinizlə mənim neftim peşkəş edilir. Siz mərdi namərd qabağında xəcil edirsiniz.

ƏKİZ GÖYDƏLƏNLƏR: – Neyləyək, sizinkilər dolları, avronu görcək hər şeyi unudurlar. Müasir Gülnaz xanımı unudan Mister Məşədi İbadla, centlimen Sərvər kimi.

QIZ QALASI: – Siz də dünyanın guya QOÇU ƏS-GƏRisiz, həə? Bəs orta əsr vəhşiliyi ilə törədilən Xocalı soyqırımına niyə göz yumursunuz? Niyə erməni terrorizminə dünyada Nürimberq məhkəməsi kimi divan qurulmur? Heç olmasa vicdanınız olsun. Neftimizi daşıyıb aparırsınız, bəri Qarabağın dərdinə əlac edəydiniz. Onsuz da nefti çıxaran azərbaycanlı fəhləyə qara qul kimi baxırsınız... Ay Allah, heç nefti-qazı olan məmləkətin övladı da əcnəbiyə qul olar??? (Bu zaman Şirvanşahlar məscidinin minarəsində AZAN səsi eşidilir).

İKİNCİ GÖYDƏLƏN: (Azan səsinə azca dinləyib) – Əgər Allah göydədirsə, onda mənim səsim səninkindən ona daha tez çatır. Bax, mən səndən 50 mərtəbə hündürlüyəyəm. Allah yalnız güclüləri sevir. Odur ki, bizə güc-qüdrət verir. Bilmirəm, Ayda bu səsi eşidən Nil Armstrong nəyə görə möcüzə adlandırır? Biz Şərqdə ondan misgin, qəmli nalə eşitməmişik.

BAKI: – Yoxsa siz yer üzündə o səsin sehrinə düşməkdən qorxursunuz?

BİRİNCİ GÖYDƏLƏN: – Biz Şərq dünyası üçün bundan qəmli bir melodiya layihəsi üzərində düşünürük. Bizim dirijor çubuğumuzla ifa olunacaq həmin melodiya sizin Qarabağ şikəstəsi kimi ahu-zarla dolu olacaq. Sizi də Qarabağ həsrəti nə qədər yandırır-qovurursa, bizim neftlə vüsəlimiz, yəni əsrin kontraktları bir o qədər uzunömürlü olacaq...

XƏZƏR: (coşur) – Görüm Sizi lənətə gələsiniz!

QIZ QALASI: (təmkinlə) – Hirsələnib özündən çıxma, Xəzər! Sən coşanda zərərçəkənlər elə sahilində yaşayan

soydaşlarımız olur. Bu əbləhlərin isə anaları layla çalmasa da, bəxtləri ayaq üstədir, bəxtəvər başlarına, xoş hallarına, dərd nə olduğunu bilmirlər. Qara Kəmər əməliyyatlarını hər yanda uğurla aparırlar. Onlar «Hollivud» kinolarındakı canlı döyüş mənzərələrini Şərq səhnəsində yaradırlar həmişə.

BİRİNCİ GÖYDƏLƏN: – Yoxsa, siz, neft kəmərinə nəzərdə tutursunuz? O kəmərlə uzaq 30-40 ildən sonra öz neftinizi sizin özünüə satacağıq. Hə, əvvəllər sizin nə qədər qəhrəman analarınız var idi. Hər qəhrəman ana 5-6 qəhrəman oğul doğurdu. Amma biz sizin böyük messenat Hacı... mister Tağıyevin çəkdiyi Şollar suyuna kimyəvi rənglər qatıb neçə illərdir ki, sizin camaata sıırıyıq. Biz qazanırıq, sizin qadınlar isə daha qəhrəman oğullar doğa bilmir. Hətta qadın sonsuzluğu sizdə günbəgün artır. Çox millətlər öz bədbəxtliklərini bizdən baha qiymətə satın alırlar. Bax, siz də o millətlərdən birisiniz. Çoxlu-çoxlu Kola, Fanta, Sprayt için. Hə, belə olan şəkildə Azadlıq meydanına daha yığışmağa cəsur oğlanlarımız qalmayacaq. Bir ağaca görə, o meydana iki milyon adam yığışanda biz çox narahat olduq. Düşündük ki, bəxtəvərlər, gör necə birlikləri var. Birdən gələcəkdə bu birliklə dünyaya ağalıq-zad edərlər. O dəqiqə başladığ dünyanın siyasi mənzərəsini, tarixin gedişini dəyişməyə. Bizim ən güclü silahımız maliyyə vəsaitləri, qrantlar, kreditlər və s. ikibaşlı pul yardımlarıdır. Siyasətdə ən böyük rolu isə YALAN oynayır.

XƏZƏR: – Demək siz öz siyasi tamahınızla Qarabağı addım-addım, qarış-qarış, verə-verə Bakı neftinə yaxınlaşmışsınız?

İKİNCİ GÖYDƏLƏN: – Bəli, dünya bir şahmat taxtasıdır bizim əlimizdə. Bütün gedişləri yalnız biz edirik. Öz ölkəsinin kralı sayılan böyük fəqurları belə biz əlimizdə kiçik oyunağa çevirməyə qadirik.

QIZ QALASI: – Demək istəyirsiniz ki, burda nə var sizə aiddir? Alçaq, sizin neftə olan tamahınız içinizdəki in-

sanlıq hisslərini öldürüb. Əynindəki o BURUQ geyimindən görünür ki, başınızda nəsə qaydasında deyil.

BİRİNCİ GÖYDƏLƏN: – Yox, yox. Bu onun neftə məcnunluğunun simvoludur. O da Məcnun kimi neft divanəsidir. Pulu mən buraxıram, nefti o daşıyır. İstəsən, sən də qiyafəni dəyişə bilərəm. Olarsan Avropa standartına uyğun Qız Qalası...

BAKI: – Eh, yüz ildən çoxdur ki, mənim neftim itə-qurda qismət olur. 1913-cü ildə mən dünyada neft çıxarılmasına görə iki liderdən biri idim. Ancaq həyat səviyyəsinə görə həmişə geridə qoyublar məni. 70 il ərzində Moskva 1 milyard tondan çox Qara qızılımlı daşdı. Yüz milyard dollar qazandı cəmi-cümlətəni mənə 15 faiz verdi. Qoynumda çoxlu xəstəxanalar, yaşayış massivləri, məktəblər, zavodlar, fabriklər tikildi. Pulsuz təhsil, müalicə öz yerində. İnsanlar indikindən sağlam, insani keyfiyyətlər, mədəni dəyərlər qat-qat yuxarı idi.

BİRİNCİ GÖYDƏLƏN: – Bu nostalgiya hissləri ilə birgə gəl səni burdan köçürək. Harda istəyirsən, orda təzə Bakı yaradaq.

BAKI: – 87 il əvvəl bizimkilər milli hökumət quranda sizinkilər belə demişdi: «Gedin öz hökumətinizi Gəncədə qurun. Bakı dünyaya məxsusdur». Guya mən indi də dünyaya məxsusam. Ancaq dünya mənim Qarabağ boyda dərdimi anlamaq istəmir ki, istəmir.

MƏŞƏL: (sanki yeri-göyü cırmaqlayır) – Əziz Bakı burda uyuyan şəhidlərin ruhunun pıçıltısını eşidirəm hər gün: Əziz Bakı, bu ruhların arzusu var.

Vətən düşməni tapdağında olmasın xar.

– deyir onlar.

Bu zaman lap uzaqdan Bakının qədim binalarından «Qarabağ şikəstəsi» eşidilir. Xanla Şövkətin səsinə dinləyən əcnəbilər bir an duruxur. Sonra ingiliscə deyində-deyi-

nə biri binokulun şüşəsini çardaqda dalğalanan Azərbaycan bayrağı ilə silib, səs gələn binaya baxmaq istəyir.

BAKI: (küləklərlə şivən qoparır) – Mən qəhrəman şəhərimiyəm?! Sual budur, bu, tarixin dəhşətli zərbələrinə. Özəl paytaxt kimi dözümmü, yoxsa, üsyanımı qaldırım silahlanaraq?!

ƏKİZ GÖYDƏLƏNLƏR: – Bu ki, bizim Hamletin monoloquna bənzədi. Oooo, Şekspir. Very nise. Yaxşı gözəl (Dinlədiyi əcnəbi musiqinin səsinə yüksəltmək istəyir ki, Bakının səsinə eşitməsin).

XƏZƏR: (şahə qalxır) – Bəs Azərbaycanın bayrağına bu hörmətsizlik nədir? AXI o çardaqda öz ölkənizin də bayraqları var. Bəlkə də binoklunuzu, elə ayaqqabınızı da silməyə öz bayrağınız yarıyır.

MƏŞƏL: – Ey mənim Tanrım, Sən məni bu yurdla əkiz yaratmışsan. Əcdadı bəlli olmayan bu iki əcnəbi mənim yurdumanın odunu apardığı azmış kimi hələ bayrağına da adi əski kimi baxır. Ya məni əbədi söndür, ya da mənə güc ver Ulu Tanrı!

Xəzərdə dalğalar şahə qalxan at kimi ayaqlarını sahilə çırpır. Məşəlin dərinədən çəkdiyi ah qəzəb püskürür. Yer-göy lərzəyə gəlir. Ala-bəzək Avropa qadınlarına bən-zəyə əkiz göydələnlər yellənir. Divarlarındakı iri şriflərlə adı yazılmış neft kompaniyalarının emblemləri bir-bir qo-pub düşür. Hər iki göydələn kəllə-mayallaq aşır. Bino-kulun gözlüyünü Azərbaycan bayrağı ilə silən əcnəbi Qız qalasının ayaqlarına sərəvəzlənir. «Vay» deyər nədə ingi-liscə qışqırır və qalanın ayaqlarını qucaqlayır.

QIZ QALASI: – Çək o murdar əlini ayaqlarımdan. Rədd ol burdan.

ƏCNƏBİ: – O miss, mən sizin ayaqlarınızdan öpmək istəyirdim. İstəyirsiniz öz bayrağımızla ayağımızın altındakı

tozu silim. İstəyirsiniz qədim divarlarınızı dilimlə yalayım...
İstəyirsiniz Qarabağ düyününü bir dəqiqəyə açım...

BAKI: (qəhqəhə çəkir) – Ah siyasət, siyasət. Özünü ağa kimi göstərənləri necə də insanlıqdan çıxarır. Sərvət-sevər insanlar, dünya malına aşıq olanların tamahı İçərişəhərdə köhnə divarlar qoyub ki, yalayasan da... Amma o düyünü xristian qardaşlarınla tez açın! Çünki Qarabağa sizin ingilis, rus, fransız... barmaqları birlikdə düyün vurub! “Qafqazın İsraili” yaratmaq niyyətinizdən əl çəkin!

Yenə Qarabağ boyda allı-güllü, xarıbülüllü PƏRDƏ qapanır. Səhnə arxasından səslər gəlir. Şeytan qəhqələri-nə bənzəyən gülüş səsləri eşidilir:

*“Bakı cənnətə dönür,
Yaddan çıxır Qarabağ”*

SON

Bakı, 2005

1. QIZIL İNƏK

... Ay yarım olardı ki, Gülağa Ağca qarının gileyli baxışlarına tuş gəlməsin deyə, evdən səhər çıxıb axşam gələrdi. Amma bu ay yarımında ilk dəfə uşaqlarını yayın şirin yuxusundan oyatmışdı ki, durub maşını itələsinlər. Uşaqlar da göz dəyməsin, bir dəstə, küçədə maşını yellə-dirdilər o yan-bu yana, bir tappatap, bir guppagup düşmüş-dü ki, gəl görəsən!..

Qırmızı “Jiquli” sanki özünü qoymuşdu naza, mühərriki işə düşmürdü ki, düşmürdü...

... Həmin yay səhəri Gülağanın avazla dediyi “talkay” sözünə qonşusu Kazbek Məmməd yuxudan oyandı. Miçət-kənin içindəcə kazbekini yandırdı, çıxıb elə ağ tuman-köynəkdə çömbəldi eyvanın lap qırağında:

– Ə, Gülağa, ay pir olmuş, qoy bir doyunca yataq də! Səhərin gözü açılmamış nə talkay-malkay salmısan? – deyə gülümsündü. Və irişə-irişə gülümsünəndə dodaqlarının bir ucu gedib çatırdı sol qulağının dibinə, elə şəkllə düşürdü ki, Gülağa özü də bilmirdi ki, gülsün, yoxsa acıqlansın qonşusuna.

Amma elə bu dəm küçədən ötən baməzə dəllək Elmi-dar uşaqları nişan verib deyəndə ki:

– Əyə, Gülüş, sən öl, sizdə bir yığma futbol komandasının heyəti var ha!

Gülağa fikirləşdi ki, ayrı vaxt olsaydı, yəqin ki, bu futbol azarkeşinin əməlli-başlı cavabını verərdi (bir vaxtlar özü də “Neftçi”nin azarkeşi idi). İndisə eyvandan baxan

ağbirçək anasının qəzəb saçan baxışlarını görüb, hirsini içinə saldı.

Ağca qarı tövşüyə-tövşüyə nəfəs alan və sir-sifətlərindən tər damcılayan nəvələrinə baxıb deyiniirdi:

– Gülağaya nə var! Maşına güc eləyən də bu tifillər, özgə qapısına südə, ayrana gedən də...

Gülağaya elə gəldi ki, indicə anasının köksündən yarıqlı bir fəryad qopacaq. Duruxa-duruxa yorulub əldən düşmüş uşaqlarına baxdı. Tərslikdən Ağca qarı da çıxıb getmirdi. Gülağa dönüb acıqlı-acıqlı maşına baxdı, sonra dilxor halda:

– Ə, ay uşaqlar!

– ...

– Ə, götürün bu...

Nəsə köntöy bir söyüşü dilinin lap ucundan qaytardı. Və əli ilə on bir metrlik cərməni işarə verən hakim kimi həyətin o başındakı qarajı göstərüb:

– Salın xarabaya! – dedi və yavaş-yavaş çıxıb getdi.

Ağca qarı bayaqdan oğlunun göstərdiyi səmtdən gözünü çəkmirdi. Çünki bu, həmin o qaraj idi ki, onun çox istədiyi Qızıl inək körpə buzovuyla burdaca saxlanırdı. Qızıl inək satılan gündən arvadın elə bil itiyi itmişdi. Nə qədər ki, qızıl inək vardı, Gülağanın uşaqları nə ayran üçün Cümşüdgilə cumardılar, nə də süd üçün Mürşüdgilə. O gündən ki Qızıl inəyin tövləsi dönüb “Jiquli” üçün oldu qaraj, əvvəlki qaymaq, qatıq, süzmə, şor harda idi?! Hələ lazımsız maşın hissələri tövləyə yığıldıqca həyətin qoyun-quzusu da azalmağa başlamışdı.

– Qadan alım, ay oğul, uşaqları ağartı üzünə həsrət qoyma! – deyəndə Gülağa anasına cavab verərdi ki, kənddə nə birincidi, nə axırıncı, çünki onun kimi tövlələri boş qalan oğlanlar az deyildi. Elə birisi qonşusu Fətiş. Bu bəhsə-bəhsdə həyətlərinin mal-qarasını satıb, qəttəzə ağappaq süd rəngində “Moskviç” almışdı.

Həmin gün Ağca qarının yadından çıxmamışdı. Fətişin təzə maşınına mübarəkbazlığa gələn Kazbek Məmməd zarafatından qalmamış, üzünü Fətişə və qeyrilərinə tutub: “Ə, rəhmətliyin uşaqları, həyatınızda heç olmasa, damazlıq üçün bir mal saxlayaydınız, arvad-uşaq bu dördtəkəri sağan ki, döyül ha!” – demişdi.

Kazbek Məmmədin bu sözü Ağca qarının ürəyindən tikanın yarıbayarsını çəkib çıxarmışdı.

... İndi Ağca qarı ürəyindən keçidiklərini yelə verə-verə oğlunun əvvəl-əvvəl başına döndüyü qırmızı “nol altı”sına baxırdı. Arvadın gözlərindən elə bil od yağaçaqdı maşının üstünə. Maşın da mağmun-mağmun yupyumru dörd şüşə gözü ilə baxırdı Ağca qarıya...

... Günortadan sonra Gülağa bir usta gətirib maşını düzəltdirdi. Usta haqqını alıb getdi. Gülağa da cinayət etmiş adamlar kimi maşınına minib, aradan çıxdı. Ağca qarı onun arxasınca baxıb başını yırğaladı.

* * *

... Axşamüstü kəndin mal-qarası örüşdən qayıdırdı. O gün qonşularının açıq pələndindən həyətə iki bir – üç bir mələşə-mələşə mal-qara daxil olurdu. Ağca qarının həmişə Qızıl inəyi gəldiyi pələddən içəri indi Gülağanın qırmızı “Jiquli”si girirdi. Sıqnalının səsi də quzusu təzəcə ölmüş ana qoyunun mələrtisi kimi kəsilmək bilmirdi. Birdən Ağca qarı nə fikirləşdisə, yaşına uyğun olmayan bir çevikliklə sərinçi götürüb cumdu maşına tərəf. Dayanandan sonra ehmalca sərinçi qoydu maşının dal təkərinin yanına, başladı bir həzin pıçılıyla eydirmə oxumağa:

Nənəm ay, nənəm ay,
Səni sağan mənəm ay...

Gülağanı əvvəlcə heyrət bürüdü. Sonra xoflu adamlar kimi yola boylandı görsün ki, bu qərribə mənzərəni ondan

başqa seyr edən yoxdur ki? Bilirdi ki, kəndin ağzıgöyçək adamları söz buraxacaqlar ki, bəs Ağca arvadın başına havavə gəlib. Qırmızı rəngli maşını Qızıl inək zənn edib sağmaq istəyirmiş...

Sonra Gülağa qorxa-qorxa Kazbek Məmmədgilə tərəf boylandı. Ürəyində min dəfə şükür elədi ki, yaxşı ki, Kazbek Məmməd də bunu görmür. Yoxsa birinin üstünə beşini qoyub sabah kənd bərbərxanasında təzə val qoyacaqdı. Kənddə də pələd-pələd, çəpər-cəpər söz yayılacaqdı ki, Ağca arvad havalanıb. “Eh, yazıq arvad bircə Qızıl inəyin hövlündən gör nə hala düşdü...”

Gülağa bir də göyə baxdı. Ən çox qorxub-çəkiniyi varlıq elə bil ordaydı. Amma göy üzündə cəngə-cəngə ot topası kimi qara bulud görünürdü. Elə sandı ki, anasının bu halını görüb göyləri ağlamaq tutacaqdı. O an Gülağanın içində bir duyğu oyanmışdı. O duğu yeganə təsəllisi idi Gülağanın. Elə günü sabah anasının həsrətində olduğu Qızıl inəyə bənzər bir inək alacaqdı. Mütləq...

Başqa cür ola da bilməzdi. Və ən qəribəsi bu idi ki, Ağca qarı da oğlunun ürəyindən keçənləri yəqin eləmişdi. Çünki onun oxuduğu eydirmənin səsi çoxdan axşamın alatoranlılığına qarışıb eşidilməz olmuşdu...

1979, Xırmandalı

2. QARA CAMIŞ

...Barlı-bərəkətli isti təndir çörəyinin ətrinə bələnən uşaq dünyamızın al-əlvan çağıydı; o gözəl, yorulub, bəs deyənəcən oynadığımız günlərimiz rəngbərəng kitaba bənzəyərdi. Bəzən nadinc uşaqlara qoşulub örüşdən qayıdan inəklərin, camışların hoppanıb bellərinə minər, quyruğundan sallanardıq. O zaman bir çox yaşıdlarım kimi mən də adına “fil” deyilən heyvanı elə rəngli kitab səhifələrində, bir də kənd klubunda baxdığım hind kinolarında görmüşdüm. Ancaq elə sanırdım ki, göz azandan həyatımızda gördüyüm Qara Camışımız dünyanın ən hündür, iri və gözəl-göyçək heyvanıdır. Heyvana gözəl-göyçək deməklə, bəlkə, bir az ağ elədim... Amma bizim qoca (ailəmizin ən yaşlı üzvü olduğuna görə Bağdagül nənəni hamımız qoca çağırırdıq) Qara Camışa «mənim maralım, gözəlim, qəşəngim» deyə naz edərdi...

Ən çox sağmal vədələrində qocam camışı elə əzizləyib-oxşayırdı ki, adam Allahın dilsiz-ağızsız heyvanına da həsəd aparırdı. Hərdən mənə elə gəlirdi ki, qocam o Qara Camışı bizdən – yəni öz nəvələrindən də çox istəyir. Qara Camış cıqırını çıxaran kimi arvad tez onun yanına yüyürərdi:

– Hə, nədi? Su istəyirsən, ya ot? Gəldim, mənim maralım, nə olub, məni niyə çağırırsın?

On iki taxtalıq allı-güllü gen tumanının ətəklərini bir əlində dəstələyib, o biri əli ilə heyvanı tumarlayıb, qaşovlayırdı. Camış ətli gövdəsini yırğalaya-yırğalaya qocama naz eləyirdi; quyruğunu yellədir, başını bulayar,

burnunu nənəmin pal-paltarına sürtüb iyləyər, astadan səs çıxarıb ona sanki öz dilində təşəkkürünü bildirərdi.

...Qocam Qara Camışı digər sağmal heyvanlar kimi iki öynə – səhər və axşam sağırdı; əvvəl qaşqa balağı camışın altına çəkib əmizdirir, sonra suyla tər-təmiz yuduğu əm-cəklərini eydirmə deyə-deyə, sərincə avşarlardı. Ağappaq, köpüklü südün qoxusu həyət-bacamı bürüyərdi. O qoxunu və sərnice sağılan şırıltını duycaq, mən qaça-qaça qocamın yanına gələrdim. O, əvvəl qaş-gözünün işarəsilə mənə “ay bala, heyvanı hürküdərsən, yavaş ol!” deyərdi, sonra sərnicedə xəfif-xəfif buxarlanan köpüklü südü göstərüb: – Gəl sənə süd verim, iç! – deyərdi. Dadından-tamından böyük ləzzət duyub, həzz aldığım süddən içəndən sonra mən kirimişcə dayanıb, Qara Camışın getdikcə boşalan yelininə baxardım.

Bir dəfə qonşumuz Məşədi Əliheydər kişinin oğlu Bəhmən əmi çəpərin üstündən qocama səsləndi:

– Ay xala, uşağa çiy süd içirtmə, xəstələnər!..

– İraq olsun, – dedi qocam, – mən dünyaya gözümü açandan bəri çiy süd içirəm, nə olub ki?! Kişi qızı deyərəm hər cavan gəlinə, gəlib mən qədər iş-güc görə bilsə, ay doxtur!..

Yaşı doxsanı haqlamış qocamızın qıvrıqlığı, güm-rahlığı göz qabağındaydı. Elə buna görə də “doxtur” dediyi Bəhmən əmi onunla cəhl eləmədi:

– Sizin zamanənin adamlarına baxma, ay xala, indiki-lərin yanından yel ötən kimi ora-burasını tuturlar...

Mən Bəhmən əminin əlində tibb çantasını görəndə həmişə kiminsə xəstələndiyini düşünürdüm. O, sanki canlı “təcili yardım” idi. Payız-qış ayları yollar palçıq olsa belə, o, həmişə xəstə adamların imdadına yetişərdi. Bəzən güclü sel kəndin tən ortasından keçən çayın üstündəki körpünü yıxıb-aparırdı. Onda Məşədi Əliheydər kişi, sinəsini qabağa verib kəndin sayılıb-sezilən adamlarından pul yığıb

çala-çuxur, keçilməz yollara çinqıl tökdürər, körpünü bərpa etdirər, bircə gün də olsun kəndin aşağıbaşı ilə yuxarıbaşı arasında əlaqənin kəsilməyinə fürsət verməzdi. Belə işlərdə kənd ağsaqqalına hərdən dədəm də kömək edərdi.

Bir gün dədəmin Qumlu Bazı deyilən yerdə başı işə bərk qarışmışdı; orada kənd qəbiristanlığının dörd bir yanını dəmir hasara aldırırdı. Örüşdən qayıdan mal-qara çox vaxt məzarları tapdayır, baş daşlarına sürtünüb onları əyir, bəzən də yerindən qoparırdı. Orada uyuyanların ruhlarını şüursuz heyvanlar narahat etməsin deyə, qəbiristanlığın ətrafına hasar çəkilməsi qocalı-cavanlı hamının ürəyindən hay verirdi. Əlheydər kişi dədəmə deyirdi ki, ay qonşu, qəbiristanlığa hasar çəkdirməklə sən sağlığında özünə rəhmətlik qazandın!..

O günlərin birində axşamüstü pələtimizdən içəri iki kişi, bir qadın daxil oldu. Qocam Qara Camışın axuruna xeyli qarpız qabığı tökmüşdü. Camış qarpız qabığını kövşəyə-kövşəyə pələdə baxırdı. Elə bil kiminsə yolunu gözləyirdi. Qocam gələnləri görcək, irəli yeridi, təəccüblə:

– Bıyy, başıma xeyir, bu ki, ispalkom Leyladı, – dedi, xeyir ola, ay qızım, xoş gəlibsən!

Leyla xalanın bəstə boyuna yaraşan səməni rəngli pencəyinin ətəyi dizlərinə çatırdı. Nədənsə uşaq ağılımla elə bilirdim ki, bu cür pencək geyən bəstə boylu qadınlar qocam demişkən, hamısı ispalkomdu.

– Xoş gününə gələk, Bağdagül xala, bax, ət planım kəsirdə qalıb. Oğluna da demişəm, gəlmişəm ki, bu camışı ətliyə aparım...

Mən ətliyin nə olduğunu anlamasam da, söhbətin bizim Qara Camışdan getdiyini başa düşüb, Leyla xaladan incidim. Qocamın da səsi titrədi:

– Başına dönüm, ay qızım, sən ətliyə qısır heyvan apar də, bu sağmal, yanibalalı camışı neynirsən? Mən namaz qılıb, oruc tutan adamam, bu camışı göz görə-görə bıçaq

altına göndərməyə razı olsam, Allah yanında böyük günah sahibi olaram axı...

Elə bu zaman dədəm də gəlib çıxdı:

– Leyla bacıya bu həyətin bütün mal-qarası qurbanıdır dedi. Görünürdü ki, dədəm qocamın bir az əvvəl söylədiyi kəlmələri eşitməmişdi. Leyla xala da dədəmin bu ürəyi-açıqlığından xoşallanıb dedi:

– Ay Ədil qardaş, vallah, sənin bu camışın ətlikdə iki-üç heyvanın pulunu çıxarar, məşallah, lap fil boydadır!..

Qocam kəlağayısının ucuyla alnının, üz-gözünün tərinə quruladı, sonra üzünü dədəmə tutub, həlim səslə dedi:

Bala, “bəxşiş var xalvarnan, haqq-hesab var dinar-nan”, demə ki, qocalmışam, dişim yoxdu, canımda girişim yoxdu. Şükr olsun Allaha ki, hər nəfəsim gedib-gəlir. Harda görünüb ki, həyətin sağmal heyvanını aparıb ətliyə verələr?! Bir də Qara Camış bu nəvəmlə mənimdi. Sən öz ayağında camışın da var, inəyin də... Ətliyə versən də özün bilərsən, verməsən də...

Dədəm bığaltı qımışdı. O, indiyə kimi qocamın bir sözünü iki eləməmişdi, gülə-gülə dedi ki, ay nənə (dədəm anasına nənə deyirdi), düz deyirsən, gərək bu hökumət, Leyla xalanı göstərdi, – bizim qapıdan əliboş qayıtmasın, axı ət planını doldurmaq üçün bu dar axşamçağı qapı-qapı düşüb! Mən öz təsərrüfatımda olan camışlardan birini verərəm aparar, hanı bəs bizim Sarı Camış, heç gözümə dəymir?

Eh, ay oğul, sən başın iş-gücünə qarışıb, səhər çıxırsan, axşam gəlirsən. Xəbərin yoxdu, deyirlər yenə camaatın xeyli mal-qarasını aparıb qəhələ salıblar, ürəyimə damıb ki, Sarı Camışla, ala-bula qaşqa bir kəlçəmiz də ordadır...

“Qəhəl” sözünü eşidən kimi Leyla xala gəlidiyi adamlarla çıxıb getdi. Dədəm onları pələtdən çıxanacan ötürüb geri qayıtdı, qocama:

– Ürəyini sıxma, ay nənə, sabah atı minib, gedib Sarı Camışı da, kəlçəni də buraxdırram, – dedi. Sonra tut ağa-

cından asılmış şirli su qabına yaxınlaşdı, əl-üzünü yuyub, eyvana qalxdı. Mən qocamın ətəyini dartışdırıb soruşdum:

– Qoca, ətlik nədi, qəhəl haradı?

Bala, mal-qaranı kəsilməkçün qəbul edən hökumət idarəsinin adına ətlik deyirlər. Orada heyvanları kəsib, ətini əsgərlərə, qazamatda olanlara göndərirlər. Qaldı qəhələ – ora kolxoz zəmisinə girən mal-qaranın tutulub saxlandığı yerin adıdı, yiyələrindən cərimə, yəni pul almamış buraxmırlar. Axı, kəndin naxırçısı olsa, belə olmaz! Qabaqlar naxırçı olmaq üçün əldən-ayaqdan gedərdilər, amma indi heç kim naxıra getmək istəmir. Bu camaat lap qudurub vallah...

...Yayda uşaqlarla kəndimizin günbatanındakı Ana İstil deyilən yerə çimməyə gedərdik, Gurgur çayında balıq tutar, Qırxbərənin dikdirləri (yastı təpələri) üstünə çıxıb, böyürtkən yığardıq. Qırxbərədən o yana kolxozun mühəribə illərində saldıqı tut bağları görünürdü, ondan da o yana cuhud damlarının olduğu ərəzilər idi. Tut bağını gəzsək də, cuhud damına getməyə heç birimizin hünəri çatmazdı. Mən həyatımızdan çıxanda qocam həmişə deyirdi ki, hara gedirsən get, amma zəmi xəndəyindən o tərəfə keçmə!.. Zəmi xəndəyi qocamın həyat kitabında vəhşi heyvanlarla kəndimiz arasında sərhəd idi... Bəli, cuhud damlarına getməyə qorxardıq. Ona görə yox ki, orada vəhşi heyvan ola bilərdi. Nə vaxtsa, kimsə özündən uydurmuşdu ki, guya orada qalan cuhudlar müsəlman uşaqlarını tutub, qanını içirlər, əvvəlcə tutduqları uşağı atırlar çəlləyin içinə, sonra ağzını bağlayıb, çəlləyin divarlarına çöldən o qədər mis-mar vururlar ki, bədəni dəlik-deşik olur. Müsəlman qanı içməkdən həzz alan o zalım cuhud nağılını kim özündən uydurmuşdu bilmirəm, amma görünür, kənddən çox uzağa getməsinlər deyə uşaqları əməlli-başlı qorxutmuşdu. Çün-

ki nəinki kiçiklər, heç bizdən yaşca böyük uşaqlar da o həndəvərdə gəzib-dolaşmazdılar.

Qızmar yay günü göldə qurbağaların, çöldə cırcıramaların səsi bizi dəngəsər edə-edə Qırxbərəni ələk-vələk edərdik. Qayıdanbaş bir-birimizə baxardıq ki, kol-kosda yaddan çıxıb qalan olmasın. O qədər saf, həm də sadələvh idik ki, təkcə qaniçən cuhudlar haqqındakı yalana deyil, öz yaşıdlarımızın da uydurma söhbətlərinə inananlarımız vardı.

Uşaqlardan biri deyəndə ki, atasının «Pobeda» maşını dənizdə batan gəmini dartıb çıxarıb, çoxumuzun ağzı açılı qalardı. Çünki nə dəniz görmüşdük, nə də gəmi... Kənddə az-az adamların televizoru vardı. Radioda deyirdilər ki, İsrail əsgərləri müsəlman uşaqlarını qanına qəltan eləyib, küçələri, meydanları hər gün fələstinlilərin qanıyla suvarırlar. O gün olmazdı ki, Aydın əmimin aldığı yepyekə radio ABŞ-dan, İsraildən, Yəməndən danışmasın. Qəribəydi, bizim kəndimizdə İsrail, Abış, Yəmən adlarında adamlar vardı. Amma onlar bir-biri ilə qohum olmasalar da, davadalaşsız keçinirdilər. Nənəm demişkən, yaxın qonşu kimi, dinc-farağat, əmin-amanlıq içində yaşayırdılar. Mən də uşaq ağımla fikirləşirdim ki, yəqin radionun bəhs etdiyi ABŞ-ın İsrailə qohumluğu çatır, lap elə əmiuşağıdırlar. Yoxsa, qonşusu olmayan ərəbləri, Allahın müsəlman bəndələrini hər gün qanına qəltan etməkdə gedib İsrailə kömək etməzdi ki!.. Əmimdən eşitmişdim ki, ABŞ dünyanın hər yerində öz xaç qardaşlarını haqq-nahaq müdafiə edir. Amma öz qonşusu Kuba ilə yola getmir. Çünki adına Kuba deyilən məmləkət onun sözü ilə oturub-durmur.

Bir dəfə evə gələndə gördüm qocam qədim tut ağacının altındakı dördkünc taxtında oturub ağı deyir. Kənar adam olsaydı, elə düşünərdi ki, qocam radiodakı xəbərlərə qulaq asıb, insafi ölmüş dünyaya yas saxlayır. Amma mən onun həmişə tək olanda xəlvətə çəkilib, ucadan ağladığının çox şahidi olmuşdum. Yenə sakitcə gəlib oturdum

onun yanında, amma qocamın yaşlı gözləri yol çəkirdi, məni görmürdü:

Bülbül gül barabarı,
Ceyran çöl barabarı,
Gülbədən balam öldü
Bütün el barabarı.

Gülbədən üzünü görmədiyim bibimin adıydı. Mühari-bə illərində cavankən vəfat etmişdi. Qocam deyərdi ki, cəmi altıca ayın gəliniymiş, ərini cəbhəyə aparıblar. O da, birdən-birə ağır xəstələnib, dərindən çarə tapılmayıb. Ürəyi-nə təsəlli olsun deyə qocam nəvələrindən birinin – mənim bacımın adını Gülbədən qoymuşdu. Bütün nəvələr kimi qocam da nəvələrinə nağıl danışardı; amma dünyadan nakam köçən qızı Gülbədən haqqında danışanda ürəyi qövr eləyər, arvadın ağzında dili yanıb-qovrulardı.

...Məni görcək qocam toxdadı, gözünün yaşını silib dedi: – Al günün altında o qədər gəzmisən ki, yanıb-qaralmısan, gözümün nuru, get əl-üzünü yu, uzan, dincini al, axı gün vurur səni!..

«Bu da təzə çıxıb! Heç gün də adam vurar?! Günün bəyəm əli-qolu var?! Yəqin qocam özündə-sözündə deyil hələ» – deyə düşündüm. Və başımı onun dizlərinə qoyub, həmişəki sualı bir də verdim ki, qocam özünü cəmləyə bilsin:

– Qoca, Gülbədən bibim niyə öldü?

– Nəzərə gəldi gəlin balam, nəzərə! Çaydan su aparanda paltarını çirmələyib, ayaqlarını yuyurmuş... Gözü çıxsın bədnəzər adamın, qayıdıb deyib ki, bu gəlinin nə yaman ağcamaya baldırları var, elə bil gün üzü görməyib. O gündən yazıq balam naxoşlayıb, düşdü yorğan-döşəyə...

Mən evimizdəki divar xalçasının üstündə bibimin qara paltarda çəkilmiş şəklini yada salıb dedim:

– Bəs mənim Gülbədən bacım bibimə heç oxşamır axı?

– Oxşayacaq bala. Oxşayacaq! Hələ uşaqdı, qoy böyüyüb qızlar bulağından su içsin, elə oxşayacaq ki... – Səsindən

yenə kövrəldiyini duydum. Ancaq bu dəfə mənə aydın oldu ki, qocam bacımın öz qızına bənzəyəcəyi günü həsrətlə gözləyir. O gün, yəqin ki, bacımın gəlin köçəcəyi gün olacaqdı...

– Qoca, sən deyirdin kimsə bibimə bayatı da qoşub axı...

– Hə, Qarabucaqdan gəlmiş zənən xanəndə toyda görüb, adını öyrənib, oxuya-oxuya deyib ki:

Əzizim gül bədənə,

Şeh qonub gül bədənə

Bir dəstə gül olaydım

Sarılaydım Gülbədənə...

Mən nənəmin dizlərində xumarlanıb, o toy-büsatı gözlərim önündə canlandırmağa çalışırdım. Ancaq birdən nənəm diksinib, ucadan:

– Bıyy, – dedi, – başıma xeyir, bu camış niyə belə ertə gəlib?!

Başımı qaldırıb gördüm ki, Qara Camış pələtdən içəri girib, düz qocamın üstünə gəlir. Camış bizə çatar-çatmaz qocam dilləndi:

– Nədi, ay maral, heç əmcəyin südlə dolmayıb, niyə tez gəlibsən, yoxsa səni incidən-zad olub?

Camış əvvəlcə finxırdı, sonra böyürüb, səs-küy saldı. Qocam da, mən də ayağa durub, mat-məəttəl qalmışdıq. Sonra Laçın da hürə-hürə camışın yanına gəldi. Qardaşımın Layka çağırdığı bu itin adını qocam Laçın qoymuşdu. Deyirdi müharibədən qabaq bu həyətdə nə it olub, hamısının adı Laçın olub, Layka-mayka nədi eyy!.. Guya gedib, göyə çıxıb? Böyük iş görüb? Aclıq illəri bizim Laçın adlı bir itimiz qudurmuşdu, zingildəyə-zingildəyə həyət-bacadan ayrılıb, baş götürüb çölləməyə getdi, bir nəfərə də zərər vermədi...

İndi Laçın adı ilə çağırdığı başqa bir it onun sevimli camışına hürür, həndəvərində dövrə vururdu. Camışın gözləri az qala hədəqəsindən çıxacaqdı. Hər ikimiz camışın belində qan izləri görüb, ona yaxınlaşdıq. Qocam dedi ki, bu qarğa-

quzğunun işidir, camış sucaq yerdə ağınayanda dimdikləyirlər... Camışsa sanki onunla razılaşmayıb yenə böyürdü. Elə bil nəyisə başa salmağa çalışırdı. Qocam Laçına acıqlanıb qovmaq istədi. Camışın yambızında, irtməyində cırmaq yerlərini görəcək o, bir yerə baxdı, bir də göyə... Yerə baxanda gördü ki, mən ətəyindən yapışib, maraqla gah ona, gah da camışa baxıram, göyə baxanda:

– Allah, Allah, – dedi və gördü ki, göy üzündə ağappaq bulud topaları yerdəki ot tayaları kimi uzanıb gedir. Odur ki, təzədən cırmaq yerlərini gözdən keçirdi:

– Aaaa, bu cızıqlar canavar pəncəsinin cırmağına oxşayır...

Laçın bir-iki ağız hürüb, sakitləşdi. Elə bil qocamın dediyini hürüşü ilə təsdiqləyib, susdu. Demə, bayaqdan camışın dərisinə hopmuş canavarın iyini alıbmış.

– Səni görüm, ıldırım vursun, gör camışı nə hala salıb, ey! Bala, sən get, Hüseynalı kişini çağır, necə olsa, mal doxturudur...

Laçın da dilini çıxarıb, ləhləyə-ləhləyə mənimlə Hüseynalı kişigilə qaçdı. Ancaq o, evdə yox idi. Qocam səhər çalxaladığı nehrənin yağından bir kasa götürüb ocaqda dağ elədi, isti-isti camışın yaralarına tökdü, sonra əski parçalarını yandıraraq cırmaq yerlərinə basdı. Dedi:

– Şoqəribin dişi-dırnağı dəyən yer simləyir...

Ancaq arvadın ürəyi bununla da soyumadı, əlimdən tutub, məşədi Əliheydər kişinin düzəltdiyi örpüdən keçib molla İbişgilə üz tutdu.

Yazdırdığı duanı gətirib Qara Camışın buynuzuna bağladı. Ocaqda üzərlik yandıraraq, tüstüsünü camışa verdi.

– Neçə qərinedir, həyatımızın mal-qarasına, qoyun-quzusuna yalquzaq sürüsü, canavar-zad yaxın düşmürdü. Çünki ulu baban Məşədi Babaş elə dua yazıb qoyub ki, aylarla qamışlıqda qalsaydı belə nə oğrudan, nə də canavardan bizim mal-qaraya xələl gəlməzdə... Fil boydadır deyə-deyə gözə gətirdilər benava camışı...

Südü quruyandan sonra kəl almaq üçün Qara Camış uzun müddət Muğan Xolunda – Ağçalardakı qamışlıqda qalardı. Onu yada salanda nənəm zarafatla deyirdi ki: «Qamış ola, camış ola, özü də görməmiş ola, al əlindən görüm, necə alırsan...»

İndi acgöz canavarın Qara Camışa hücum xəbəri qonum-qonşuya da yayılmışdı. Görənlər deyirdi ki, bu cırmaq yerləri tək bir canavarın işi deyil...

Yazığın başı gör nələr çəkib! Qocam canavarın qararsınca deyindir, hərdən də mənə baxıb, şəhadət barmağını sirkələyirdi:

– Bax, görürsən, mən sənə həmişə bunu deyirəm; zəmi xəndəyindən o tərəfə keçmə! İndiki uşaqlar sözə qulaq asırlar ki...

– Zəmi xəndəyindən o yana o qədər yerlər var, axı, mən heç oralara getməmişəm. Elə biri olsun, Xudaverdi quyusu!.. Uşaqlar deyir oralarda qədimlərdə şəhər olub – Muğan şəhəri...

– Sənin elə yerlərdə nə işin var? Oralar köhnə qəbistanlıqdı. Bir də gördün ayağın düşdü boşluğa, batdın yerin təkinə...

Mixək xalam dilləndi ki:

– Aaaz, ay Bağda, nə veribsən uşağa, ala bilmirsən? Deyir, aləm aləmnən, keçəl də xalamnan. Uşağı qorxuzub, ağürək eləmə... Qoy gedib harda ürəkləri istəyir oynasınlar da. Daa, gəlib bizim evin yanını Eminaı qulabanına döndərməyəcəklər ki?! Sən heyvanın qaydına qal! Marqanıslı su tök ki, yarası sonradan irinləməsin...

Kimsə dədəmi xəbər aldı, elə o anda qayıdıb qocama məsləhət verdi ki:

– Bax, nə qədər gec deyil, verin camışı ispalkom Leylaya, aparsın ətliyə. Ora onsuz da xəstə, bir də qocalıb əldən düşmüş heyvanları verirlər. Hayıfıdı, sonra peşman olarsız, heyvan paymal olar. Maşallah, əti kalandır. Bu indiki halı ilə ən azı iki camışın pulunu çıxarar!..

O hay-hayda mən də həyət-bacaya gələn yaşlı adamlardan xəbər alırdım ki, bir deyir görüm, bu Eminalı qulabanı hardadı, niyə biz uşaqlar yığılıb yolda top-top oynayanda hərə bir qapıdan başını çıxarıb deyir ki, ay uşaqlar, bura sizin üçün Eminalı qulabanı-zad deyil! Çıxın gedin, oynamağa başqa yer tapın!..

Əliheydər kişi araqçını yan qoyub, gülümsünə-gülümsünə dedi:

– Kəndimizin aşağı başında Eminalı adlı zarafatçı, şən, söhbətçi bir adam olub. Keçmişdə uşaqdan böyüyəcən hamı onu tanıyardı. Eminalı kişinin evinin günbatan tərəfində geniş bir meydan vardı. Kənd uşaqdan böyüyə hər gün ora yığılıb, istədikləri kimi əylənərdi. Biz cavan olanda orada “Qayış döydü”, “Atmindi”, “Sultanoyunu”, “Çilingağac”, “Aşıq-aşıq”, “Beşdaş”, “Bəhməngizir” oynayardıq. İndiki cavanlar heç o oyunların adlarını bilmirlər, ay bala!

Mən Qara Camışı unudub, Əliheydər babanın söhbətinə elə maraqla qulaq asırdım ki... (onsuz da indi Qara Camışın qayğısına qalan xeyli adam vardı). Ancaq dədəmin gəlişi Məşədinin söhbətini yarımçıq qoydu. Dədəm at belindəydi, Sarı Camışla qaşqa kəlçəni “qəhəl” deyilən yerdən azadlığa çıxarıb, həyətə gətirmişdi.

Qocam Qara Camışa nəvazişlə baxıb ona şad xəbər verdi:

– Bax, ay Maral, qızın da gəldi, Sarıqız...

Anayla-balanın görüş səhnəsinə hamı maraqla baxırdı. Onlar burunlarını bir-birinə sürtüb, boyun-boğazlarını yaladırlar. Böyürə-böyürə elə bil kef-əhvallarını xəbər alırdılar. Amma ana-bala camışların sevinci uzun sürmədi. Elə ertəsi gün hökumət – Leyla xala «Maz» deyilən yük maşınıyla gəlib, Sarı Camışın axurundaca başının üstünü kəsdirdi. Zəncirini axurdan açıb, onu güc-bəla ilə maşına mindirdilər. Sarıqız maşının taxta banından başını qaldırıb son dəfə anasına

baxırdı. Qara Camışın iri gözlərindən gildir-gildir yaş axırdı. Sanki o da balasının bıçaq altına getdiyini hiss etmişdi. Kəsik-kəsik böyürüb inildəyirdi: – “Kaş mənə aparaydılar bala”, – deyirdi, bəlkə, – «axı sənə necə qıyarlar, cəmi üç-beş qarın bala doğmusan. Mənsə qocalıb əldən düşmüşəm, bir yandan da ac canavar sürüsünün bədənimdə açdığı şırımlar, mənim ömrümü bir az qısaltıb, sənsə cavansan, qızım!»

Mən də qocam kimi Qara Camışın bu halına kövrəlmişdim. Sarı Camışı aparandan sonra qocam qəmli-qəmli dilləndi:

– Bu Sarıqız Qara Camışın yeddinci balasıydı. Yaxşı heyvan olduğuna görə Qara Camışın balalarını qonşu kəndlərdən belə gəlib damazlıq üçün alıb aparıblar. Birikisini də dədən dost-tanişına pay verib...

...O gün radioda Xoruz Baba uşaqlar üçün maraqlı söhbət edirdi. “Heç xoruzdan da baba olar?” deyər, şəkk eləsəm də, mən hərdən o söhbətlərə qulaq verirdim. Xoruz baba deyirdi ki, özünün bu gün dünyanın hansı yerindəsə fillər futbol oynayır, eynən Laçına oxşayan itlər guya yarış çempionu olub, medal alıblar, amma vəhşi şirlər, canavarar dəmir qəfəsə salınmışdı ki, uşaqlar onlara baxanda qorxmasınlar. Hansı ölkədəsə Sarı Camış kimi heyvanların Müdafiə Cəmiyyəti vardı. Asiyanın hansı mahalındasa bir camış poçtalyonluq edirdi. Guya o camış belinə yüklənmiş məktublarla, bağlamalarla dolu kisələri ən pis hava şəraitində belə ünvanına çatdırırdı... Radio öz işindəydi. Burda isə sarı camışları, qızıl inəkləri əliyə aparırdılar. Hələ üstəlik yiyələri ispalkom Leylaya yun, yumurta verib hökuməti saxlamalıydı. Burda heyvanların da, insanların da taleyi hökumətdən asılı idi...

Sonra radioda sağıcı və çobanlar haqqında uşaqlar şən mahnı oxudular. Bəlkə, o taxta qutunun içindəki elə mənim yaşıdlarım olan uşaqların Qara Camışdan, Sarı Camışdan xəbərləri yox idi... Şəninə şeir deyib, mahnı oxuduqları sağıcının da, çobanın da bir dəfə də olsun üzünü görməmişdilər.

...Aradan neçə bahar, neçə qış ötdü bilmirəm. Amma bizim Qara Camışın qara gözlərindən axan yaş dayanmaq bilmədi. Yazçağı arılar bağ-bağçada vızıldaya-vızıldaya gül-çiçəyin şirəsini çəkəndə, Qara Camış ot tayasının qarşısındakı yatağında uzanıb kövşək çala-çala xəyala dalmışdı. Elə bil o gülləri-çiçəkləri iyləyib ətrini canına çəkmək istəmirdi. Camışın daha yaşamaq həvəsi qalmamışdı. Bir gün qocam məni səsləyib dedi:

– Bala, bu heyvanın buynuzundakı buruq-buruq xətləri sana görüm... Mən də başladım Qara Camışın iri buynuzlarında qabarmış burma xətləri saymağa: bir, iki, üç, on üç... on dörd, on beş... on yeddi... on yeddi!

– Hə, demək on yeddi bala verib bugünəcən... Ancaq hələ də Sarıqızın xiffətini çəkir. – Qocam belə deyib yenə gözlərini uzaqlara zillədi. Mənə elə gəldi ki, o yenə də qızını – Gülbədən bibimi yada salmışdı. Onun uşaqlığını, gəncliyini xatırlayaraq, gəlin köçdüüyü payız gününü gözü-nün qabağında canlandırırmışdı... Mənim sevimli qocam yaman kövrəlmişdi.

...Bir yaz səhəri həyət-bacanın toyuq-cücələri hürkü-şüb qaraqışqırıq saldılar. Laçın hürə-hürə Qara Camışın yatağına cumdu. Qocam eyvandaca donub qaldı. Nə fikirləşdisə, qəfildən:

– Qara Camış öldü – deyib uşaq kimi hönkükdü. Biz camışın açıq havadakı yatağına sarı qaçdıq, bəli, qocam zənnində yanılmamışdı, Qara Camış ölmüşdü. Amma bulanıq gözləri hələ də açıq idi, elə bil doymadığı canlı aləmə baxırdı. O aləmə ki, orada yaz günəşi hər yana şəfəq saçmışdı, bağ-bağata yaşıllıq bəxş edib, təptəzə can verirdi...

Evimizin böyüyü – qocamın məsləhətiylə dədəmlə əmilərim Qara Camışı basdırmaq üçün baxçamızda iri bir

çala qazdılar. O qazılan yerdən o qədər balıqqulağı çıxdı ki, gəl görəsən!

Qocam deyirdi ki, buralar dənizin ləpədöyəni olub. Bir ucu da gedib çıxır Qumlu Bakıya. Biz uşaqlar balıqqulağını daşıyıb həyətimizin su duran çökək yerlərini doldurduq, cıgırlara, yollara tökdük. Camış iri olduğundan çala o qədər dərin və böyük qazılmışdı ki, qonşular da gəlib vedrəylə ağappaq balıqqulağından həyətlərinə daşdılar. Qara Camışın ölüsü də kara gəlmişdi... Balıqqulağı aparanların üz-gözündən sevinc yağırdı. Amma çox sonralar Qocam dedi ki, o Qara Camış həyətimizin qaraçuxası idi. Onun ölümündən sonra həyət-bacamızın qoyun-quzusu, mal-qarası azalmağa başladı. Düzdü, nənəm zarafatla hərdən deyirdi ki, dədənin dost-tanışı çoxaldıqca qoyun-quzumuz, mal-qaramız azalır!

...Bir gün mal-qaranın kövşəndən qayıtdığı vaxt qocam dedi:

– A bala, gözüm uzağı seçmir, deyəsən, həyətə özgənin mal-qarası girib, get, onları qov getsin!.. Ot tayasına dadanmasınlar!..

Mən də gedib onları həyət-bacadan çıxardım, amma yolda dədəmlə rastlaşdım. Soruşdu:

– Sən bu axşam vaxtı heyvanlarımızı hara aparırsan?

– Bəyəm, bunlar bizimdi? – deyə dilim topuq vura-vura soruşdum.

– Hə, bəs, ay saqqalı ağarmış, sən öz mal-qaramızı tanımırsan? Ay-hayy... – dədəmin gülümsəməyi məni ürək-ləndirdi.

Axı mən Niftalı əmimin ad günündə pay verdiyi əbrəş qoyundan, qocamın sevimli Qara Camışından savayı başqa heyvan tanımırdım.

Elə qocam da, o gün nədənsə öz heyvanlarımızı tanımamışdı.

...O axşam qocamın bişirdiyi dadlı balıq buğlamasını yeyəndən sonra dədəmin ürəyi qatıq istədi. Qocam kefsiz halda dilləndi:

– İndi mən sənə hardan tapım gətirim, Qara Camışın bıçaqkəsməz qatığını. Ağartısız qalmışıq. Axşam-axşam qonşuya da ağartı üçün getməzlər, bu dar çağında ruzi almağın düşər-düşməzi olar deyiblər...

Dədəm onu sakitləşdirdi:

– Darıxma, ay nənə, o Qara Camışın cinsindən yenə tapıb gətirəcəyəm sənə...

Qocam dərindən köks ötürdü:

– Hardadır indilərdə elə heyvan? Muğanı qarış-qarış gəzəsən, eləsini bir də çətin taparsan. Ölən gündən bəri iki kərə yuxumda görmüşəm...

...Mənə elə gəldi ki, elə o gündən qocam içində Qara Camış boyda böyük dərd gəzdirir... O dərdlə yatıb, o dərdlə də durur... Və hər birimiz qocamızı fikirli görəndə yadımıza Qara Camış düşürdü...

1985, Masallı

3. SƏMƏND AT

Mən orta məktəbdə oxuduğum zaman eşitmişdim ki, Səməd Vurğun bizim kəndə ova gəlib. Ovçuların dediyinə görə, şair onu ova aparan arabaçı Qismətin Səmənd atına şeir qoşub. Bir dəfə Ağçalanın qamışlığında yekə bir qaban qəfildən şairə hücum çəkibmiş, kimsə ovçu məharətini göstərüb; köhnə təklülə tufəngi ilə vəhşi heyvanın alnını qurğuşunla doldurub. Bu qoçaqlığına görə də şair xeyli tərif edəndən sonra, özünün təptəzə qoşalülə tufəngini guya həmin ovçuya hədiyyə edib. Ovçuların belə söhbətlərinə nəinki uşaqlar, hətta böyükklər də maraqla qulaq asardı. Bir dəfə məktəbdən evə qayıdırdım. Gördüm ara yolda ovçu Yasər bizə nəğmə dərsi keçən müəllimin qabağını kəsib, ona Səmənd atın şəsinə yazılmış bir şeir oxuyur. Mən də bir kənarda dayanıb onu dinlədim. Kənd toylarında qarmon çalan Yasər əmi həmin şeiri qiraət ustası kimi ucadan şövqlə oxuyub, sonra üzünü nəğmə müəlliminə tutub dedi: – Müəllim, o vaxt dahi şair kəndimizə ova gələndə bunu, şəxsən öz dilindən eşidib, kağıza köçürmüşəm, indi istəyirəm bu şeirə bir yaxşı mahnı qoşam... Sən necə fikirləşirsən?

Nəğmə müəllimi fikrə getdi. Düşünürdü ki, orta musiqi təhsili olan bu ovçu Yasər şəksiz-şübhəsiz mahnı qoşmağına qoşar. Axı, onun səsi-sorağı kəndimizdən çox-çox uzağa gedib çatan «Ailə» ansanblı vardı və o ansablin ifa etdiyi «Mənim əziz Muğanım, sənin sabahın xeyir!» nəğməsini də ovçu Yasər bəstələmişdi.

Amma indi bizim məktəbin nəğmə müəllimi Səmənd at haqqında ovçu Yasərin dilindən eşitdiyi poetik fikirlərin

Səməd Vurğunun dilindən çıxdığına əməlli-başlı şəkk eləyirdi. Ona görə də Yasərə nə cavab verəcəyini bilmirdi, sadəcə, başını yırğalayıb: “Bərəkallah” deyib kəndimizin maestrosundan tez uzaqlaşmağa çalışdı.

Elə bu vaxt çiyinə köhnə tüfəng asırıb, kəhər atın tərəkində ova gedən Xankişinin öskürəyi dalbadal başımın üstündə şimşək kimi çaxdı. Ovçu Yasər qəfil səsdən diksindiymi görüb: – Qorxma, əmioğlu, – dedi, – Bu zalım oğlunun öskürəyi də yalandı. Ona boş yerə yalançı demirlər ki, kəndimizdə.

...Mən «zalım oğlu» kəlməsini yuxarı sinifcən «lazım oğlu» deyirdim. Məsələn, o gün evə gələndə nənəmdən «Yasər əmi Xankişi əmiyə niyə yalançı lazım oğlu deyir», – soruşanda, o mənə güldü. Dedi ki, ay bala, yoxsa sən o Alapapaq oğlu Xankişini deyirsən? Böyük-kiciyin “yalançı” ləqəbi ilə tanıdığı adama dədəmlə nənəmin hörmətlə Alapapaq oğlu deməsi mənə də xoş gəlirdi. Düşünürdüm ki, axı, adı Xankişi olan dağ boyda adam da heç yalançı olar? Eşmə bığlarından, boy-buxunun kinoda gördüyüm Koroğluya oxşayırdı... Bir də, insafən, o, kənddə mənim tanıdığım yeganə ovçu idi ki, on üç yaşında olarkən əlinə tüfəng götürüb, Səməd Vurğunla gah Ağqobuya, gah da Çalaya yaşılbaş ovuna getdiklərindən nağıl danışmırdı. Deməli, «ovçular hamısı gopçu olur» deyənlər yanılırlar. Kəndimizdə elə ovçular da vardı ki, onların ov sərgüzəştləri maraqlı hekayə və nağıla bənzəyirdi.

...Sizə nəql elədiyim bu əhvalatın bəzi məqamlarına da elə həmin söhbətlərin işığı düşüb. Bu əhvalat mənim dünyaya gəlişimdən on il əvvəl olsa da, hər dəfə ovdan və ovçulardan söz düşəndə, Səməd Vurğunun kəndimizə gəldiyi ilıq bir payız günü retro filmlər kimi gözlərimin önündə canlanır.

...O gün kolxoz idarəsinin kuryeri Sübhan kişi sübh erkəndən özünü arabaçı Qismətgilə yetirib ona: – Əyə, keçəl, tez ol, arabanı sür idarəyə! – dedi. Qismət kişi cəbhə yoldaşının həyəcanını yaxşı başa düşsə də, elə bil, heç tələsmirdi, arabaya qoşduğu atların yan-yörəsində gəzə-gəzə ucadan arvadı Bəsdıqızı səslədi:

– Ay tımmətünün qızı, qıvraq ol də, görmürsən arxamca adam gəlib?

Arvadı yüyürüb yola yavanlıq üçün hazırladığı zəmbili ona verib, getdi.

Kuryer Sübhan qırmızı əl ağacına söykənib yavaşdan dedi:

– Ə, keçəl, birdən Bakıdan gələn o şair qonağın yanında da ağzını köndələn qoyub, yava-yava danışarsan a?!

– Eh, ay İmanov, neynim, vallah, evdə arvadı söyməsəm iş yola getmir, çöldə də atları... – deyə Qismət arabaya otursa da, Sübhan kişi yenə ondan əl çəkmədi:

– Turalım, ə, arvad adam balasıdır, söyüş-zad annıyır, bə, a, keçəl şöqərib, bu yazıq atlar sənə o qəliz söyüşlərini nə qanır?

Qismət də boynunu qısıb, əynindəki köhnə əsgər sırtqlısına işarə etdi:

– Elə müharibədə iradioda Stalin yoldaşın gürcü ləhcəsində urusca dediyi qəliz-qəliz sözləri bu atlar kimi nə sən qanırdın, nə də mən. Amma hər dəfə ağzını açıb, gurgur gurulduyanda, başa düşürdük ki, o Hitler alçağın anasını ağlatmaq lazımdı. Sən-mən bunu qanmasaydıq, özümüzü odun-alovun içinə atmazdıq ki? Əgər qəməndirlər, qırmızı şalvarlı generallar ali baş qomandandan qorxub-çəkinməsəydi, onun hər əmrini qulaqardına vursaydılar, ay İmanov, indi firist köpək oğlu bizim bu yerlərdə ov edə-edə anamızı ağladardı... Bax, elə biri sən, bizim kolxoz

sədrinin zəhmindən qorxub-çəkinməsən, bir göz qırpımında gəlib nə məni evdə taparsan, nə də Əlini-Vəlini orda-burda...

– Ədə, ədə sən nəbədə belənçik danışma, mən elə ki, gedib, sədrin çağtırdığı adamı qanı qara görrəm, ürə-yimlə bacarmıram, deerəm, bir daş altda, bir daş üstə, ay filankəs, baa, nə sən məni görübsən, nə də mən səni, sədrə deyərəm, tapmadım, evdən də hara getdiyini bilən-zad yoxdu. Dəvəni görsəm də, görmədim deyərəm...

– Bilmirsən ki, dəvədən də böyük fil var? Bir gün Abı eşidib-bilsə, dəvə nədir, lap sənin o göy gözlərinə fili so-xar! Buna bax, ürəyi-yuxa çıxıb. Sən bu ürəklə frist anası... göyçəyə necə güllə atıbsan, mən bilmirəm...

* * *

... Hə, müharibə arabacı Qismətin dilinə çoxlu yabançı söyüşlər qatmışdı. Ona görə kolxoz sədri Abdulkalıq kişi dönə-dönə onu zəhmli baxışlarla süzüb, əli ilə «qonağın yanında dilini dinc qoy!» işarəsi verdi. El arasında Abı kimi tanınan kolxoz sədrinin kənddə bir sözünü iki eləməzdilər. O gün idarənin həyətində adamlar çox gur idi. Cavanlardan biri cürət edib, sədrdən icazəsiz idarənin baxçasından payız güllərindən bircəciyini dərmışdi. Abı kişi kuryer Sübhana gətizdirdiyi iynə-sapı həmin cavana uzadıb: – Apar, o gülü hansı koldan dəribsən, ora da tik! – dedi və sonra üzünü əlində bir dəstə ağ qızılgül tutmuş aqronom Qulama tutub, – sən o güllərdən birini ayır ver buna!

Cavan oğlanın pərt olduğunu görən sədr həlim səslə dilləndi: – Bax, cavan oğlan, qoy bu sənə ibrət olsun. Bundan sonra izinsiz sənə aid olmayan şeyə əl vurma...

Bu bağ-baxçanı kənddə kolxoz təzə-təzə qurulanda, rəhmətlik Mir Səmid ağa salmışdı, sədr deyirdi ki, başqa kolxozlarda da olub, amma heç birində bu cür zövqlə sa-

lınmış bağ-bağata rast gəlməyib. Kolxoza gələn qonaq-qara da Muğanın bu boz kəndində həmin gözəl guşəyə baxanda təəccüb edərdi. Bəlkə ona görə ki, onlar ölkədə yalnız Leninlə Stalinin heykəllərinin ətrafını həmişə belə abad, səliqə-sahmanlı, gül-çiçəklə görməyə vərdiş etmişdilər. Bura isə daha çox ruhani bir adamın könül dünyasından soraq verirdi.

* * *

... Raykomun birinci katibi Cəlil Məmmədovla məşindən düşən qonaq idarənin həyatindəki o bağlı-bağatlı guşədə duz-çörəklə, gül-çiçəklə qarşılanma mərasimindən sonra tufəngini, patrondaşını götürüb Qismətin arabasına oturdu. Kolxoz sədri yenə zəhmli baxışlarla arabasını süzdü: «Yaxşı yol, bax, dediyimi unutma ha!». Qismət dünən axşamdan bilirdi ki, Bakıdan gələn hörmətli qonağı bu gün ova aparacaq. Gecə narahat yatmışdı. Sədr dönə-dönə tapşırırmışdı: «A Qismət, sən çöl-bayıra necə bələdsənsə, bax, mən də sənə kimi kolxozçulara o cür bələdəm. Amma bilmirəm, bu qədər pis-pis söyüşlər dilində əlaqə otu kimi nə zaman bitib. Müharibə dörd ildə ki, qurtarıb, sən hələ də rusca ana söyüşünü yerə qoymursan! Bax, sənə deyirəm, qonağın yanında o tuluğunu birdəfəlik yumarsan. Səməd Vəkilovu Stalin yoldaş şəxsən tanıyır. Bizim Muğana da dastan qoşub. O, deyir ki, “Muğan Muğan olsa, biri üç eylər... “Amma pis azını açıb, bizi heç edərsən aa!..».

Gecə yağış yağmışdı. Araba təkərləri torpaq yola dərin izlər salırdı. İzlər dərinləşdikcə, atlar dartinıb gücə düşürdülər; orta gedən ən hündür atın bədənindən tər buxarlanırdı. Onu qızılı-boz rəngi vardı. Arabaçı uzun qırman-cını havada oynadıb, nədənsə ən çox həmin atı vurur, hərdən dodaqlarının altında donquldayırdı: – «Yeri də, ay səmət, ay səni, çər azarına tutulasan! «Kazbek» çəkə-çəkə

təkəmseyrək yulğun kollarını, sıx və hündür sarı qamışlığı seyr edən şairə elə gəldi ki, arabaçı onun adını pıçıldayır.

Bir xeyli getmişdilər ki, araba palçıq çalaya düşdü. Arabaçı yenə qırmancı qoşqunun ortasında gedən atın tərli yambızına çəkib: « – Ay səmət, səni mənə ürca edənin lap zatına lənət». – dedi. Şair təəccüblə ona baxdı:

– Ayə, arabaçı, sən nə danışırısan? Məni sənə rast salan adamın niyə söyürsən?

Arabaçı Qismət elə bil yuxudan ayıldı. geri çevrilib dizi üstə qalxdı:

– Bıy, qələt edərəm, a şair, mən besavadın biriyəm, heç sənin düz əməlli-başlı adını da bilmirəm. Düzü, dünən axşam sədr demişdi, lənətə gəlmiş müharibə, mən yazıqda huş qoyub ki, qalsın? Düz iki dəfə qəntuziyə olmuşam. Mən bu mərətə qalmış, qoca səmət atı söyürəm...

Şair bu dəfə zarafatla soruşdu:

– Ay qağa, mənim adımlı bu ata kim qoyub?...

– Yox eyy, şair qardaş, bax, o biri yan at Qarabağ maralıdır, bu biri yan at Muğan ceyranı, bu ortadakı da səmətti. Bu onun elə anadangəlmə adıdır, Allah onu bu dünyaya səmət kimi bəxş edib. Həştərxan cinsidi. Məni cəmi Muğan kəndlərində bu ata görə tanıyırlar. Heyif ki, sən onun əldən düşmüş gününü gördün. Bir zamanlar onun yorğa yerisinə hamı heyran qalardı. Qoşqu atı kimi də istər daş-kəsəkli yol olsun, istər palçıq, çox rahat gedərdi. İndi xəfənək olub yazıq...

Göy üzündən dəstəylə uçan qu quşlarının səsi gəldi.

– Demək, sən səməndin «n» hərfini yeyib, «d»sına da «t» deyirsən.

Qu quşlarının uçuşunu seyr edən qonağın acdığını zənn edən arabaçı dilləndi:

– Şair qardaş, bax, o zənbildə isti təndir çörəyi, üzügözü motal pendiri, camış qaymağı, yumurta soyutması, yaxşı Muğan bozartması var. Mən obaşdan durub, doyunca yemişəm. Sən mənə baxma, meylin çəkəndən ye!

Vurğunun üzünə xoş təbəssüm yayıldı... Göy üzündə qu quşlarına baxa-baxa soruşdu:

– Bəs arabaçı, sənın adın nədir?

– Mənim adım Qismətdi, qadan alım. Zəmbildə çay da var, qənd də. Kasıbın olanından...

– Sənin adın Qismət, atın səmənddir,

Mən şair Vurğunam, adım Səməddir.

– Elədi, başına dönüm, elədi! – deyər arabaçı yenə də atı qırmancladı.

– Demək belə, Qismət, qağa, çörəyini bir şərtlə kəsərəm, sən bu səmənd atı innən belə söyüb-incitməyəsən!

– Sən mənə baş qoşma, şair qardaş, vallah adət eləmişəm, tərgidə bilmirəm. Bu at da elə övdəki arvad kimi mənim hər nöy xəsyətimə öyrəncəli olub!

İrəlidə Ağçalada payız küləyinin sıx meşə kimi yırğaladığı hündür qamışlığın ortasında kiçik talaya bənzəyən yer göründü. Arabaçı atları başını həmin səmtə yenicə döndərmişdi ki, yaxınlıqda tüfəngdən açılan atəş göydə qanad çalan yaşılbaş ördəyi yolun qırağına saldı. Yaralı quş qanadlarını çırpanda atlar hürküb, kişnədilər. Qamışların arasından çıxan qara saqqallı ovçu cəld addımlarla yaralı quşa yaxınlaşıb, ucadan «Bismillah» deyəndən sonra səliqəylə onun başını kəsdi. Qanını yuyub, ov çantasına qoydu... Arabaçı Qismət atları sakitləşdirib, üzünü şairə tutdu:

– Molla Balaşdı, buralarda şalaş qurub, – dedi, – bizim kənddə bir məsəl var, şair qardaş: «Göydə quşu şalaş vurmur, Balaş vurur».

Bu vaxt taxta qayıqda oturan cavan bir ovçu tək əli ilə nişan aldığı qaşqaldaq dəstəsindən bir neçəsini vurub yerə saldı. Şairin cavan ovçuya çox diqqətlə tamaşa etdiyini görən arabaçı Qismət yenə dilləndi:

– Onun bir qolu anadangəlmə şikəstdi. Amma Allah-təala ona fərasət verib; tək qoluyla quş vurur, balıq ovlayır, kolaz da çəpləyir, dəryaz götürüb ot da çalır. Bizim Xırmandalıda yaxşı ovçulardan biridir. Adı da Təkqol Mərifətdi.

– Mərifət!.. – Səməd Vurğun bir anlığa xəyala daldı. Moskvada Nazim Hikmət eşq məcarası yaşadığı hansısa sarışın rus gözəlini bişirdiyi dadlı yeməklərə görə tərif edəndə, ona bir türk məsəli söyləmişdi: «Şu bayanın on barmakında on mərifət var! Baazıları böyləsinin ayakındakı corabları görür, bən həm onun corablarını, həm ayaklarını, həm ellerini, həm də kalbini iyi görüyürəm.». İndi şair həmkarı Muğana gəlib, ovçu Mərifəti görsəydi, yəqin belə deyərdi: «Əfəndim Samet, əcəba, şu Mərifət denən, gənc adamın beş barmakında on mərifət varmış...».

Qismət arabanı saxlayıb, özünün taxtadan düzəltdiyi təkayaq oturacağı qonağa verdi: – Xoşuna gələn yerdə bunun şiş ucunu torpağa sancıb, əyləşərsən. Yoxsa ayaq üstə qalsan, tez yorularsan. Hə, şair qardaş, onu da deyim ki, bizim ovçular quğ quşlarına tufəng çəkmirlər. Ağsaqqallar deyir ki, bu quşlarının ahı tutar adamı, kəndin də ruzi-bərəkəti göyə çəkilər...

Səməd Vurğun ona baxıb, gülümsündü:

– Ay Qismət qağa, mən Muğana ova çox gəlmişəm. Ovçuluğun sirrlərinə də azdan-çoxdan bələdəm. Bəzən gecələr çöldə-bayırda da qalmışam. İş-güc məni yorub əldən salanda, dincəlmək üçün ruhum həmişə təbiətin qoy-nuna can atıb.

Qismətin başı atları qoşqudan çıxarmağa qarışmışdı; Şairin nə söylədiyini sanki eşitmirdi. Atlarla danışdı. Ən çox da Səmənd atla; Onu o biri atlardan daha çox əzizləyib, tumarlayırdı. Elə bil vurduğu qırmacların, söydüyü söyüşlərin ağrı-acısını onun canından çıxarmaq istəyirdi.

Səmət, yalına qurban,
Qaşqa xalına qurban.
Məndən nə küs, nə inci,
Polad nalına qurban.

At burnunu onun nimdaş əsgər sırtıqlısına sürtdü...

– Səmətım, ceyranım, maralım mənım, üçünüz baş-başa verib, burda zoğdan-moğdan yeyib, ot-ələfdən midılanın, mən də arabaya çıxıb, bir az gözlərimin acısını alım. Səhəri dirigözlü açmışam... Vallah, Təkqol Mərifət o yandan, Molla Balaş bu yandan, indi şair də qoşulacaq olara, bir guppagup salacaqlar ki, gəl yat görüm, necə yatırsan...

...Qismət oyananda arabanın banına dirsəklənib ona baxan şairi görcək, gözlərinə inanmadı: – Deyəsən, axı əməlli-başlı yatıb, yuxuya getmişəm?

Şair tütəngini arabaya qoyub, papirosunu yandırdı:

– Deyirlər, Napoleon da yorulanda atının yəhərini başının altına qoyub, elə top-tütəng səsi altında yatarmış...

– O, kimdi, şair qardaş? Ovçudu? Sən bayaqdan bəri, bir qatar patron boşaldıbsan, bəs vurduğun quşlar hamı?

– Nə quş canım, mən sənə dedim axı, məqsədim quş ovlamaq deyil, təbiət qoynunda dincəlməkdi, – deyib, sonra Xəzərin sahillərinə sarı uzanan ucsuz-bucaqsız geniş ovalığı gözdən keçirdi. – Atları qoş, gedək, katib bir azdan arxamca gələcək...

...Araba kəndə tərəf yan alanda, əlində bir cüt yaşılbaş tutub, piyada yol gedən kişini görcək, arabacı Qismətin elə bil çiçəyi çırtladı:

– Bu Mirhəsən ağadı, ağır seyiddi, – dedi və onu götürmək üçün arabanı saxladı, – Cəddinə qurban, ay ağa, gəl otur. Bu vaxtı hardan belə?

– Muğan xolundakı qışlağa bir xəstəyə baş çəkməyə getmişdim, mənı atla aparmaq istədilər, razı olmadım, sizi də narahat etmək istəmirəm. Yolunuzdan qalmayın, mən piyada getməyə öyrəncəliyəm...

– Ağa, bu nə sözdü, nərahatçılıq-filan yoxdu, yol-yolağı da palçıqdı...

Bu vaxt səmənd at kişnəyə-kişnəyə üzündən nur yağan yol adamına sarı dartındı, Qoca adam:

– Yaxşı, yaxşı, buna bax, Səmənd at da məni tanıdı, – əlini atın qaşqasına sürtüb, sonra arabaya qalxdı: – Allah köməyiniz olsun! dedi, – Müharibə vaxtı ocağımıza gətirilən nəzir-niyazla aldığımızı arabaya yükləyib, sizin rəhmətlik Mirsəmid ağayla başsız qalan ailələrə pal-paltar, ərzaq, dava-dərman paylayardıq. Bu Səmənd at da məni elə o vaxtdan tanıyır.

– Ay ağa, bu qonaq Bakıdan gəlib, özü də şairdi. Adı...

– Səməd Vurğun. – deyə şair arabacı Qismətin hafizəsinə bələd olduğu üçün özü dilləndi. Və «Ya Allah!» deyib, arabada yerini rahatlayan yaşlı kişiye əl uzatdı. Arabaçinin ağa dediyi bu səksən yaşlı adam gözlərinin ucu ilə arabaya baxan kimi soruşdu:

– Ay Qismət, bə qonağın ovdan niyə əliboş qayıdır? – Və cavab gözləmədən əlindəki bir cüt yaşılbaşı şairə uzatdı: – Bunu mənə Allah payı veriblər. Mən də sənə verirəm. Halal xoşun olsun! – dedi.

– Sağ olun, ağsaqqal, mən bunu ... – Ağanın əlini geri qaytarmaq istədiyini görən Qismət tez dilləndi: – Şair qardaş, bu seyid-peyğəmbər övladının verdiyi Allah payını geri qaytarmaq günahdı. Allah pay verənin də, alanın da savabını verir!

– Deməli, Bakıdan gəlibsən!.. Onda Mirbəşir Qasımovu tanıyarsan? – deyə qoca soruşdu.

– Tanıyırdım. O, bu ilin apreliyində dünyasını dəyişdi...

– Hə, bilmirdim, ay oğul, dünya dəyişkən dünyadır, Allah onun axirət dünyasını abad eləsin, elə yəqin o da beş il qabaq, Novruz vaxtı dost-doğmaca bibisi oğlu Mir Səmid ağanın vəfatından bixəbəriydi... O, məndən on,

Mir Səmid ağa isə iyirmi il sonra bu dünyaya göz açmışdı: İnqilab, hökumət işi Mirbəşiri sərtxasiyyət eləmişdi, Mir Səmid ağa isə çox ürəyiyumşaq, səxavətli, Allahın mömin bəndəsiydi. O da Təbrizdən Bakıya gəlmişdi... Sona Allahın izniylə bu Muğan kəndində məskən saldı... Qapısı fəqir-füqaranın üzünə həmişə açıq olardı. Mirbəşirin köməyi ilə ona pasport veriləndə, həyatında qurban kəsib, ehsan verdi. Tuthatut vaxtı ruhani alimlərin çoxu onun ocağına sığınmışdı; bədniyyətlər o vaxt kəndbəkənd gəzib, evində dini kitablar saxlayan, Nəcəf alimlərini gizlədən adamları gedər-gəlməzə sürgün etməklə hədələyərdilər, Zalımlar amanda, məzlumlar fəğanda olanda, aləmi fəlakət bürüyür. O vədələr ağa Təbrizdən özü ilə gətirdiyi bütün dini, dünyəvi kitabları gecənin bir aləmi özünün bildiyi yerdə qazıb torpağa basdırdı. Özü isə... Allah Mir Səmid ağa kimi alicənab bəndəsini bədniyyət adamların xətasından hifz edirdi ki, o, hər zaman kasıb-kusuba dayaq olsun! Sonra müharibə başladı. Bu kəndin kişiləri cəbhəyə getdi. Heç traktor sürməyə də bir başıpapaqlı qalmadı. Qadınlar traktor sürüb, yer şumladılar, ferma tikdilər, bostan qorudular, Müharibədən isə qara kağızlar gəlirdi. Başsız qalan əsgər ailələrinə, atasız uşaqlara Mir Səmid ağa Allahın dərgahına qovuşduğu günəcən yardım elədi...

– Bəs o kitablar? – deyər şair xəbər aldı.

– Kim inanardı ki, o qiymətli kitablar təkcə islam dininin tarixi, şəriət qanunları deyil, həm də məntiq, fəlsəfə, nücum, təbabət haqqındaydı? O kitablar dil açıb bütün canlı bəşərdən söhbət edərdi. Qızlağacdən durub mən də Xırmandalıya – o kitabları danışdıran əmioğluga gələrdim... Çox sonralar ağa, mənə dedi ki, onları basdıranda, ağlaya-ağlaya çoxlu dualar oxuyub, dəfn namazı qılıb!.. O kitablara görə bir dəfə az qalıb ki, onun özünü məsciddə qətlə yetirsinlər. – Qonağın ona çox maraqla qulaq asdığını görən qoca sözünə davam etdi: – Bir gün anası Mirbə-

şirə xəbər yollayır ki, bəs Bakıda ara qarışıb, məzhəb itib, Mir Səmid ağanı Təbrizə göndərsin! ...O zaman Mir Səmid ağanın Quba meydanında xırdavat dükanı vardı. O, kitabları xurcunlara yığıb, gəmi ilə Lənkərana yola düşür. Onda qərrib adamlar gecələmək üçün məscidləri ən etibarlı yer bilərdilər. Mir Səmid ağa da Lənkəranda məsciddə gecələyir. Gecənin bir aləmi dərviş libası geymiş üç nəfər adam xurcunlardakı qalın kitabları pul zənn edib, ona hücum edir. İkisi əl-ayağını tutur, biri sinəsinə çöküb, xəncərlə boğazanı kəsir. Amma nə illah etsə də, xəncər dərinə getmir. Şeytanın vəsvəsinə uyan adamlar boğazını kəssələr də, ağanın haqdan gələn nəfəsini kəsə bilmirlər. Uca Rəbbimiz onun al-qanın içində: «La ilahə illahlah», «Allahu əkbər» səsinə eşidir, onun mərhəmətiylə dənizdən əsən küləklər məscidin qapısını taybatay açır, bir cüt göyərçin isə qanadlarını pəncərəyə çırpıb, haray salırlar, quldurlar bayırdakı hay-küyü eşidib qaçırlar. Məscidin xüddamı ağanın kəsilmiş boğazına məlhəm çəkərək sağaldır. Sonra el arasında boğazıkəsik seyid adlanan Mir Səmid ağa Təbrizə qayıtmaq fikrindən vaz keçib, Qızılağaca bizim ata-baba ocağının ziyarətinə gəlib. Onun qəlbində gəzdirdiyi Allah sevgisini görüb, seyidi olmayan Muğan kəndlərinin birində məskən salmasını məsləhət gördüm. Təqva sahibi olan ağır seyid nəslindəndi. Təbrizdə atası Hacı Mir Hüseyin adını daşıyan bir məscid də var.

Sonra qoca susub, elə bil, xəyalən ötən günlərə döndü. Ona rast gəldiyi ilk gündən ehtiramla «Əmioğlu» deyən Mir Səmid ağa iştirak etdiyi dini mərasimlərdə bir ruhani kimi təmənnasız xidmət edirdi, Eşidəndə ki, bir kənddə meyidi dəfn ediblər, amma namazı qılınmayıb, çox narahat olardı, Səmənd ata minib, o kəndə gedər meyit namazının hökm-lərini, vacib dini ayinləri icra edib, sonra rahatlıq tapardı...

Şairi xəyal çəkib uzaqlara apardı; Gözlərinin önündə İçərişəhərdə Mir Möhsün ağanın ocağını ziyarət edən

adamlar canlandı. Analar müharibəyə gedən oğullarına Allahdan nicat diləyirdilər. «Bakının mərkəzində bu nə bazardı?» deyib, qəzəbini içində boğan Mir Cəfər Bağirov kimi adam belə həmin ocağın qapısını bağlatdırmaqdan çəkinmişdi. Bəlkə o da etiqadın insanları yaşadan ən ülvî hiss olduğuna inanıb?!. Deyilənlərə görə özü də uzaq səfərlərə çıxanda, Mir Möhsün ağanın cəddinə nəzir ayırmış. Bəs onda...

Bu zaman Arabaçı Qismətin qırmacının havada vıyılması hər ikisini xəyaldan ayırdı: – Yeri də, ay çərdəymiş, ölübsən? – deyib, adəti üzrə qırmacını Səmənd atın yambızına çəkdi. Uzaqdan kolxozun fermaları görünürdü. Şair yolüstü ora dönmək, zəhmət adamları ilə görüşmək istəyirdi. Atlarsa Gur-gur çayından çalaya uzanan arxın üstündəki palçıqlı körpüdən keçmək istəmirdilər. Suyu az olsa da, arx dərin qazılmışdı. Arabaçı qəzəblənib yenə Səməndi qırmaqladı. Ürəyi bununla soyumadı: – Ay səni görüm, elə burda qurd-quş yesin!...

Atlar üçü də birdən irəli sıçradı. Əgər irəlidə o sürüşkən taxta körpü olmasaydı, belə onlar arxın üstündən yel kimi keçərdilər, amma körpünü keçən kimi Mirhəsən ağa nə düşündü, Qismətə «ay bala, saxla» dedi, və arabadan aşağı endi: – Sür get! Mən piyada gedərəm...Qismət peşmançılıqla dilləndi: – Ağa bağışla, bilirəm, sənin xətrinə dəydim. Qələt edərəm, bir də Səmət ata qırmac vurmaram.

– Mənim xətrimə dəymək nə deməkdir? Rəhmətliyin oğlu, bu at sənə nə edib ki, onu həm döyürsən, həm də söyürsən. Ev-əşiyinə dəni-suyu, çölün otunu-odununu bu atla aparmırsanmı? El-obanın əziz qonağını onunla ova aparıb-gətirmirsənmi? Bu at sənin çörək ağacındı bala! O da sənin kimi canlıdı. Yoxsa elə bilirsən, Allah onu söyülüb-döyülməkçün yaradıb? O gün poçt yolunda dedim axı, əgər sən özünü qabaq cəbhənin qəhrəmanı sanırsansa, bu at da arxa cəbhənin qəhrəmanı olub!..

– Cəddin haqqı, ağa bir də əlimə bu qırmacı almaram,
– Ayaq üstə qalxıb, qırmancı sındırıb kənara tullasa da qoca seyid geri qayıtmadı. Amma dönüb Qismətə:

– Sənin kimi əlillər görünür, müharibədə təkcə qolunu-qıçını deyil, ürəyini də itirib, insafını da... Qoy, Allah sənin şəxsiyyətini əlindən almasın, ay oğul! – dedi və qamışlığın arasında görünməz oldu.

– Bir dəfə də o, belə qəzəblənmişdi. Ancaq onda kəndə xeyir-bərəkət gətirmişdi, şair qardaş! Deyirlər axı, şər deməsən, xeyir gəlməz.

– Yox ay qağa, bu qoca kişi sənin ucbatından qamışlıqda azıb qalacaq, sənsə «Şər deməsən, xeyir gəlməz!» deyə özünə təsəlli verirsən...

– Vallah-billah şair qardaş, zərrə qədər də ürəyini sıxma, o, pay-piyada getsə də, kəndə bizdən tez çatacaq... Hə, deyirəm axı, o, bir dəfə də belə qəzəblənmişdi. Nəkolay padşahın əyyamında bizim kənddə bərk quraqlıq oldu: su qəhətə çıxmışdı, Gülüş gölü də qurumuşdu. Mən balaca ayağıyalın, başıaçıq uşaq idim...

Qisməti dinlədikcə, şair elə sanırdı ki, o, nə vaxtsa gördüyü yuxunu yada salıb, uzun yolun ömrünü qısaltmaq üçün danışır. Araba ilə hər gün gəzib-dolaşdığı yerlər kimi danışdığı söhbətlər də onun üçün adıləşmişdi. Bəlkə öz aləmində düşünürdü ki, ömründə ilk dəfə gördüyü yol yoldaşına Muğanın sirli-sehirli təbiəti kimi onun nəql etdiyi bu hadisə də maraqlı görünəcək?..

– Böyüklərdən eşitmişdim ki, bu ağa bizim kəndə öz mübarək qədəmləriylə həmişə xeyir-bərəkət gətirib. Amma o vədələrdə xeyli vaxtmış, kəndə yolu düşməyən ağanı görəndə, camaat yalvarıb-yaxardı ki, bəs, əkin-biçinimiz yanıb-qovrulur. Cəddin çağır, dualar oxu, Allah Rəsuli-Əkrəmin əhli-beyt nişanəsi kimi sənin xeyir-dualarını eşidər. ...Hə, axı, bu seyidin şəcərəsi İmam Museyi – Kazımdan zinyət alıb. Əlqərəz, ağa nə qədər dua edib,

cəddini çağırırdı, bir xeyiri olmadı. Axırda üzünü camaata tutub, dedi ki, bilirəm, cəddimə hörmətiniz var, amma indi məni qovun, daşa basın, Ta yorulub, yerə yığılanacan arxamca düşün! ...Hamı çaşıb, bir-birinə baxdı; «Heç Allahın belə sevimli bəndəsini də qovub, ona daş-kəsək atarlar?». Sudan korluq çəkən adamlar nələc qalmışdılar. Kəndin mollası İmanalı kişi dedi ki, ay camaat, nə durmusuz, ağanın cəddini cuşa gətirmək üçün onu qəzəbləndirmək gərəkdi. Uşaq-böyük onu qovmağa başladı. Muğan yolunun kənarı ilə qaçanda ağa dizləri üstə yerə yığıldı, Onun rəngi-rufu qaçmışdı. Ayağa qalxıb: – Buranı qazın! – dedi. Qazılan yerdən şipşirin su çıxırdı. Bu bir sirri-Xuda idi, şair qardaş, yerin təkində qırmızı kürəbənd, əl boyda kərpiclərlə hörülmüş quyunu elə bil Allah əzəldən kəndimizin dar günüyçün yaratmışdı... Adamlar ona «Xuda verdi» quyusu dedilər.

... Şair papiros çəkə-çəkə düşüncələrə dalmağında, Qismət söhbətində, atarabası da söyüşsüz-qırmancsız öz yolu ilə getməkdə idi.

– Bədəninin cılız olmasına baxma, ürəyi dağ boydadı. O gün Poçt Yolunda rastıma çıxdı. Gördüm, yol üstünə düşmüş irili-xırdalı daşları bir-bir yığıb, xəndəyə atır, Soruşdum ay ağa, nə edirsən? Qayıdıb nə desə yaxşıdı? Dedi, birdən kimsə bu daşları götürüb yol qırağında dən axtaran quşlara atar...

Şair düşüncələr qoynunda Şah Xətəinin bir beytini pıçıldadı: – Yol daşını, yol quşuna, atma qardaş, kərəm eylə!

Qismət onun nə dediyinin fərqi nə varmadan dilləndi:

– Mənim qardaşımın da adı Kərəmdi...

– Qardaşın da sənə kimi söyüşcüldü?

– Hə, şair qardaş! Özü də canavarları söyür. Axı baş çobandı, kolxozun qoyunlarını qurddan-quşdan qoruyur. Kənd yeridir bura, ağırın mənə, qoyun-quzu da bu dünyanın dördayaqlısından çox ikiayaqlı canavarlarının zavalına gəlir...

Üz-gözündən fağır görünən arabaçı az aşın duzu deyildi, onun da öz ələmi vardı. Bu dünyanın çox əyri-üyrü yollarıyla araba sürmüşdü. Əyrini düzdən, ağı qaradan yaxşı seçirdi. Sadə işi-peşəsi onun əlilliyini, söyüşcül olmasını kölgədə qoymuşdu, özünü işdən-gücdən yayındıran sapsağlam adamlardan faydalı iş görür, sağlam düşünürdü... Səhər-axşam eyni yollarla araba sürmək, eyni işləri, eyni tapşırıqları yerinə yetirmək onu əsla usandırımırdı...

...Araba axşamçağı kolxoz idarəsinə çatanda, şair mat-məttəl qaldı. Bayaq acıq edib arabadan düşən nurani kişi əllərində dörd cüt yaşılbaş tutub, yola baxırdı. Əziz qonağa verdiyi payın əvəzinə elə bil Tanrı ağsaqqala ikiqatını yetirmişdi.

– Gördün, dedim axı, o kəndə bizdən tez çatacaq! – deyə arabaçı sevincək dilləndi. Şair sual dolu baxışlarla onu süzsə də, heç nə soruşmadı. Qismət onun bu hadisəni soyuqqanlı qarşılamasına təəccüblənib:

– Heç soruşmursan ki, bu nə möcüzədi? – deyə xəbər aldı.

– Mənim üçün əsl möcüzə onun sənə verdiyi ibrət dərsi oldu: – Öz aramızdı, bayaqdan sənə fikir verirəm, daha söyüş söymürsən... Belə getsə, Səmənd atı da vurmağı tərgidəcəksən! Axı, sən and içdin ki, bir də əlinə qırmanc almayacaqsan!

Birdən kolxoz sədrinin dünən axşam dediyi sözlər Qismətin yadına düşdü: «Muğan Muğan olsa, biri üç eylər».

“– Yox əşi, bu Muğanı yaradan Allahdırsa, elə biri də üç eyləyən o pərvərdigardı! Amma burası da var ki, gərək adamlar böyük Yaradana sidq qəlblə inana, onun yerdəki əməli-saleh bəndələrini sevä. Əgər bu müqəddəs adamlar olmasa, iman aradan gedər, məmləkətlər viran olar, dünyanın sonu çatar!” – qəlbində düşündükləri qulaqlarında əks-səda versə də, dilinə gətirə bilmədi, sonra – O, bütün canlıları sevir... – dedi, – Onlardan öz səxavətini, kəramətini qızırğamır. Ona görə də Allahın nəzərləri üstündən heç vaxt əskik olmur. Qaldı mənə, bisavad olsam da, yenə deyirəm, şərə şər deməsən vallah, bir xeyri olmaz. Bax, necə ki, biz hamımız bir ağızdan Hitler (Burda dilinin ucuna gələn qəliz söyüşü zorla saxladı) zalıma şər deyib üstünə getdik, Allah da bizə kömək oldu, müharibədə qalib çıxdıq!.. Şərlə savaşaın nifrəti, qəzəbi, dini-imanı top-tüfəngdən də güclü şeydi, şair qardaş!.. And içmişəmsə, demək sözümlü poza bilmərəm. Yoxsa ağanın cəddi mənə qənim olar!..

...İdarənin həyətində dayanan kimi qara maşından düşən raykomun birinci katibi Cəlil Məmmədov şairi gətirən arabaya yaxınlaşdı. Şair gülərlə onu yola salan kolxozçularla vidalaşdı. Muğana çökən payızın o darımaçal axşamı sadə adamların sevgisi şairin qəlbindən gələn: «Demə, Səməd Vurğun gəldi-gedərdi, Unutmaz, bu oba, bu mahal məni» misralarına qol-qanad vermişdi.

...Aradan xeyli illər ötüb-keçdi. Mən tələbə olanda, eşitdim ki, şairin oğlu Vaqif Səmədoğlu da Məmmədخانlı Qara İsrəfillə bizim kənddə ovda olub. Arabaçı Qismətin oğlu qabağında dəmir at emblemi par-par parıldayan «Az.SAMAND» markalı maşını ilə onlara bələdçilik edib. Deyirlər, əfsanələr ataların mövqeyindən, oğulların maraq

dairəsindən yaranır. Amma mənim sizə nəql etdiklərim, nə əfsanədi, nə də nağıl. Söz yox mən özüm də indi o böyük Muğan kəndinin balaca qələm sahibiyəm; xalq şairi Səməd Vurğun demişkən, az-az uydururam, yeri gələndə. Amma kəndimiz xeyli böyüsə də əvvəlki çağlarından əsər-ələmət qalmayıb. Böyük şairin gördüyü abad fermaların yerində indi yulğun kolları bitib. Köhnə kişiləri, mömin bəndələri ilbəl azaldıqca, xeyir-bərəkəti göyə çəkilib. Atları, mal-qarası, qoyun-quzusu seyrəlib. Düz deyiblər, yaxşı atları, yaxşı kişilər minib getdilər. İndi xarici markalı maşınları olan həyətlərin qapısında at nalı mıxlayırlar ki, evə, ailəyə səadət nəsib olsun! Amma çoxu yağ, süd, qaymağı, yumurtanı gedib bazardan alır. Bazarlarda səadət satılmasa da, mənşəyi bilinməyən hər cür xarici ərzaqlar tıx vurur. Bizim kəndimizsə dədə-babadan ovçular məskəni kimi tanınır. Hərdən yolum kəndə düşəndə köhnə ovçularla görüşürəm. Amma indi onların hamısı dünya siyasətindən danışır, ötən günlərin xiffətini çəkirlər. Daha quş ovu da qadağan olub, deyirlər ki, dünyanın ən dəbdə olan baş ovçusu, prezident Buşdu. O, Şərqə şikara çıxandan təbiət də quş qripi deyilən bəlaya sadıf olub. Əlləri işdən-gücdən soyumuş bu sadə adamlar şərqin neft səltənətində “Terrorçu ovu”nun bəhanə olduğunu danışirlar. Amma nə etsinlər? Hər gün günahsız müsəlman bəndələrinin qanını töküb, dədə-baba torpaqlarından didərgin salan insan ovçularının zülmünə dözmək asan şey deyil ki!.. Lənət şərə, bizim Qarabağın da başının üstündən neçə illərdir ki, əskik olmur. “Şər deməsən, xeyir gəlməz!” acəb sözdü. Şərə haçanacan, şər deyirlər?! Bəlkə indiki şər dünyanın o biri şərlərinə bənzəmir. Müasir dünya səhnəsinə çıxaran ŞƏR də bəlkə törətdiyi intellektual faciələrlə BƏŞƏRƏ inteqrasiya olunur?! Amma gələcəyin xilas elə keçmişdən keçir. Dünyanın müasir siyasət donu geyindiği ŞƏR oynundan gəc- tez qoca Şərqin elə qocaman XEYİRİ qalib çıxacaq!

Rəhmətlik nənəm sağlığında deyərdi ki, yuxuda at nalı görən adam istəyinə çatar!.. Mən də indi kəndimizdən uzaq şəhərdə yuxumda tez-tez Səmənd atı görürəm. Qos-qocaman at Cıdır düzündə sahibsiz qalmış ağ atların arasında şahə qalxıb kişnəyir. Polad nalları Sarı baba dağının başı üstündə nur saçan bahar Günəşinin şəfəqlərində bərq vurur. Ağ atlar da onun səsinə səs verib, bir-bir şahə qalxırlar. Deyəsən, axı, o ağ atalar bizi ora çağırır, Cıdır düzündə yolumuzu gözləyirlər... Yuxumu valah, yaxşı görmüşəm, yaxşı yerə yozanların da Allah yurdunu azad və abad eləsin! Amin.

Bakı, 2007

“NAĞILA DÖNƏN HƏQİQƏTLƏR”
SİLSİLƏSİNDƏN

“XALQ DÜŞMƏNİ”

Yaşlılardan eşitdiyim bu əhvalat min doqquz yüz qırx üçüncü ilin payızında olmuşdur.

...Odlu-alovlu müharibə acı bağırısaq kimi uzandıqca, uzanırdı. Topların-tüfənglərin ölüm qəhqəhəsinə qərq etdiyi cəbhələrdən çox-çox uzaq şəhərlərdə, kəndlərdə dəhşətli aclıq hökm sürürdü.

Kazımabad kəndinin də palçıqlı yollarında səkkiz-doqquz yaşlı bir qızcığaz ümitsiz-çarəsiz qapı-qapı gəzib-dolaşır, hərdən başını qaldırıb göy üzündəki qara buludlara baxırdı, göylərdə özü kimi yetim-yetim sürünüb gəzən qara buludlar doluxsunmuşdu, hönkürüb göz yaşlarını sıx-saydı, yol-yolaqda sudan gölməçələr yaranardı. Göylər ürəyini, bəlkə, boşaldardı, amma qızın ürəyi dərdlə doluydu. Bir azdan erkən payız axşamının soyuq nəfəsi onu ağuşuna alacaqdı, nigaran baxışını, qəmli yerişini zülmət bürüyəcəkdi...

Hardasa bərkdən at kişnədi, elə bil cilovunu sahibinin əlindən alıb qaça-qaça göy üzündə qara at ilxısına bən-zəyən buludlara qarışdı. Göylərdə də ardı-arası kəsilməyən kişnərti səsi qopdu. Qız uçuq bir divara qısılib, boynunu çiyinə qoydu; rəngi solub-saralmış yanaqlarından süzülən bir cüt göz yaşları çənəsində asılıb qaldı. Bir parça qəmli payız mənzərəsində taleyin fırçası qərrib qızcığazın canlı tablosunu yaratmışdı. Onun gözlərində ümitsizlik yuva salmışdı; daha qapı-qapı gəzib, bir qarın çörək üçün əl

açmağın gərəksiz olduğunu yəqin etmişdi. Geriyə dönməyə ayaqlarında taqət, ürəyində güc qalmamışdı. Bir də piyada geri dönəcəyi yolu düşünəndə onun əti ürpəşdi. Qaranlıq düşəndə ac-yalavac qurd-quşlar yuvalarından çıxıb, insan ayağı dəyən yollarda özlərinə ov axtaracaqdılar... Nə fikirləşdisə, qəfilcə hıçqırdı:

– Allahım, bəs indi mən neyim? – göz yaşları içində pıçıldayan qız heykəlləmiş uşaq dünyasından qaranlıq çökən – böyük, ucsuz-bucaqsız göy aləminə boylandı. Nə göydə, nə də yerdə ins-cins gözə dəymirdi. Ancaq qız yenə gözəgörünməz aləmə baxıb, bir an da ümidini üzmürdü:

– Allahım, sən məni axı görürsən, rəhm eylə!.. Allahım...

Birdən qız çiyində xəfif istilik duydu. Öz fikir dünyasından azmış cocuğun yalvarışları başını elə qatmışdı ki, ağsaqqal və mötəbər bir qocanın ona nə vaxt yaxınlaşdığından, əlini çiyinə qoyduğundan xəbəri olmamışdı. Qız diksinmədi. Son dəfə Allahdan imdad diləyəndə içində rahatlıq hiss etmişdi. Bir yandan da əlini çiyinə qoymuş bu arıq qocanın üz-gözündən nur yağdığını görüb özünə toxtaqlıq verdi.

– Səni Allahımı göndərdi əmi? Bilirdim ki, o məni görür, demək səsimi də, yalvarışlarımı da eşidib?! Şükür onun böyüklüyünə! Əmi, mən dilənçiyəm, ancaq bu gün kəndimizdən çox aralı düşmüşəm, geriyə qayıtmağa gücüm, gecələməyə yerim yoxdur!.. Qocanın sorğu-sualını gözləmədən ürəyini boşaltmağa çalışırdı qızcıgaz.

– Qızım, gəl gedək bizə, səndən üç-dörd yaş böyük iki qızım burda mənimlə qalır. Əvvəlcə, de görüm sən hansı kənddənsən? Niyə dilənçilik edirsən?

Səmimi və mehribancasına danışan qocanın baxışları elə bil bu kiçik qız uşağına deyil, qəmdən-kədərdən yaranmış canlı bir sənət əsərinə dikilmişdi. Deyirlər sirli-soraqlı insan Yaradanın yer üzünə bəxş elədiyi sənətin ən alisidir. İnsan sənət əsəri, Yaradansa böyük sənətkardır.

İndi həyat səhnəsində üzləşdiyi bir canlı sənət əsəri qocaya öz doğma balası kimi sığınmışdı.

Qız ürəyində Allaha dönə-dönə şükr etsə də, qocaya təşəkkür etməyə söz tapa bilmirdi. İnsan övladının ruhi ehtiyacından yaranmış doğmalığ hissi qızın ürəyinə təpər, ayaqlarına və dilinə güc vermişdi:

– Mən Ağdaş kəndindənəm. İki yaşımlı anda atam ölüb, yetim qalmışam. Ötən iləcən anamla qalırdım... Amma bir cansız əşya kimi o da məni atıb ərə getdi...

Qız bir anlıq susub, sonra anasına sanki haqq qazan-dırmaq üçün yavaşca dilləndi:

– Bəlkə, onun ərə getdiyi kişi məni qızlığa götürmək istəməmişdi, biçarə anamsa aclıq və səfalətin əlindən qurtulmağın yolunu o kişiylə ərə getməkdə görmüşdü... Birdən o ayaq saxlayıb, əlindən tutduğu qocadan xəbər aldı:

– Əmi, bəs sənin arvadının mənə acığı tutmaz?

– Yox, qızım, belə şeyi heç ağılına gətirmə, – deyər qoca yoluna davam edə-edə soruşdu:

– Bəs sənin adın nədir?

– Adımı Xanı çağırırlar. Anam ərə gedəndən sonra əmimlə qalırdım. Əmimi də bayramdan qabaq mühərrəməyə apardılar. Bir az keçmiş arvadı məni evdən qovdu, mən də dilənçilik etməyə məcbur oldum. Amma elə bil hər yerdə adamlar dilənçilərdən bezib, üz döndəriblər...

Ağrı-acılar qıza əməlli-başlı həyat dərsi keçmişdi, o, öz “dərslərini” utanıb-sıxılmadan, yaxşı bilən şagird kimi sərbəst danışdı.

Ömrünün qürub çağı yaxınlaşdığını hiss edən qoca qızın qəmli əhvalatına qulaq asa-asa ağır düşüncələrə qərqlənmişdi. O da bu qızcığaz kimi doğma yerindən qəribçiliyə düşmüşdü. Daşkənd şəhərindəki həbsxanaların birində ömründən oğurlanmış o müdhiş beş ilin yaşantıları, tarixin qırmızı qiymətə bürünüb, Allahsız adamların barmağı ilə qapılar döyüb, “xalq düşməni” axtardığı qırğın

illərini yada saldı. O, da əlacı arxasınca kölgə kimi sürünən bədxahların təqibindən yayınmaq üçün doğma Masallıdan başqa yerə çıxıb getməkdə görmüşdü. Evi müsadirə olunmuşdu. Bir “xalq düşməni” üç qız, üç oğul övladıyla hara gedə bilərdi?! Adı NKVD-nin, milisin axtarışında olanların siyahısında idi. Bura ilk qədəm qoyanda kənd ağsaqqalı Şahmərdan kişi onu evində saxlamışdı. İnsanların hər addımbaşı Allahı köməyə çağırdığı müharibənin ilk illərində onun arzusuyla kənd camaatı kömək-ləşib məscid tikmişdilər.

Rusca adına Splaşnoy deyilən bu kəndin kolxoz sədri Rüstəm kişi pərən-pərən düşmüş ailəsi ilə birlikdə yaşamaq üçün ona ayrıca evə köçməyə yardım göstərmişdi. Aclıq-susuzluq dərdi az imiş kimi, yenə elələri də var idi ki, onu hökumətin əlinə verməyə çalışırdı.

O isə həmişə Allaha dua edirdi ki, günahkar bəndələrin təqsirindən keçsin!

Müharibə onun sığındığı bu kənddə çox ailələri başsız qoymuşdu.

– Əmi, bəs sənin oğlun yoxdu? – Qızın sualı qocanı düşüncələrin qoynundan ayırırdı.

– Var, ancaq onlar başqa yerdə yaşayırlar... – dedi.

O payız axşamı dilotu yemiş qızcıgəzi qoca qaldığı evə gətirdi.

– Fatimə! – deyə o öz həyat yoldaşını çağırırdı, – bax, bu kiçik qız bir gecəlik bizim qonağımız olacaq!..

– Şeyx! – həyat yoldaşı gah ərinə, gah da onun evə gətirdiyi qıza baxıb, udqundu, ürəyindən keçirdiklərini dilinə gətirməkdən vaz keçdi.

Qadının şeyx deyə xitab etdiyi qoca kişini Xanı elə bil indi yenidən görmüşdü. Onu başdan ayağa, ayaqdan başa süzdü. Əyninə ətəyi süzölmüş nimdaş əba geymiş, başına buxara papaq qoymuş bu saqqallı nurani adam sanki keçmişdən gəlmişdi.

Həyat yoldaşı ötən axşam çörək olmadığına görə qızlarını şamsız yatızdırmışdı. O, ərinin sübhə qədər avazla quran oxuyub, sonra namaz üstündə çoxlu dualar etdiyini eşitmişdi.

Səhəri oyaq gözlə açan şeyx bu gün dəyirmançı Məhərrəmlə rastlaşdı. Ondan ehtiyatda unu olsa, üç kilo verməsini rica edəndə, şeyxin gözləri önündə kənddə azuqəsiz, çörəksiz qalan başsız ailələr canlanmışdı. Dəyirmançı ruhani alimi belə amansız sınağa çəkən zamanəni bir xeyli lənətləmişdi. O, yaxşı bilirdi ki, şeyx icra elədiyi dini ayınlərə, dəfn mərasimlərinə görə heç kimdən pul almır, təmənnə ummur. Adına “xalq düşməni” damğası vurulan bu pak adam əslində xalqın dərin məhəbbətini, hörmətini qazanmışdı.

– Siz evə gedin, mən özüm unu göndərərəm, – demişdi dəyirmançı.

İndi Fatimənin narahat baxışlarından hiss etmişdi ki, un hələ də göndərilməyib. Belə anlarda səbrlə Allahın mərhəmətinə sığınan şeyx “Yoxsulluğun ziynəti iffətdir!” kəlamını yada salıb, təmkinlilik Allahdandır, tələskənlik şeytandan deyirdi...

Şeyxin qonşuluğunda yaşayan ailələr də aclıq içindəydilər. Öz yetim uşaqlarını bəslədiyi inəyin südüyü saxlayan qonşu qadın bir dəfə şeyxin uşaqları üçün süd və qatıq gətirmişdi. Şeyx bunu görüb, təkidlə qadından südü, qatığı geri qaytarmağı tələb etmişdi:

– Mən yetimin malını necə yeyə bilərəm? Allaha xoş gedən odur ki, gərək biz yetimlərə kömək edək!..

...Şeyx öz ruhani dünyasına çəkilmişdi. Bu zaman həyatə gələn atlı ucadan səsləndi:

– Şeyx Əsədullah axund evdədir?..

Şeyx özü bayıra çıxdı. Dəyirmançının göndərdiyi un üç kilo yox, yarım put idi.

Şeyx undan üç kilo ayırıb üzünü atlıya tutdu:

– Bu üç kilo bizə üçcə gün bəs edər! Qonşu-bacada bu gündən sabaha çörəyi olmayanlar çoxdur, bu qaytardığım unu onlara paylasan Allaha xoş gedər...

Atlı heyrət içindəydi. “Xalq düşməni” kimi təqib olunan bu qərib şeyxin dini söhbətlərinə çox qulaq asmışdı. Qəlbində ona dərin ehtiram bəsləyirdi. Odur ki, şeyxin buyuruğunu iki eləmədi, razılaşıb getdi.

... O payız günü şam yeməyindən sonra doğma qızları Sürayyə və Əminə ilə qaynayıb-qarısan Şeyx Xaniya dedi:

– Sən gəl, bizim ailəmizdə qal! Öz qızlarım necə, bax, sən də elə olacaqsan!.. Biz nə yesək, sən də ondan yeyə-cəksən.

Xanı lal-dinməz dayanıb gözlərindən nur yağan şeyxə baxırdı. O, çoxdan idi ki, belə baxışlara həsrət qalmışdı. Onu ən dar günündə uca Allah rastına çıxartmışdı. Sevinci köksünə sığmırdı, şeyxin üstünə atılıb, onun əlini öpüb, boynunu qucaqladı...

...Aradan illər ötüb-keçdi. Xanı böyüyüb həddi-bülüğa çatdı. Bir gün şeyxin qapısına elçilər gəldi. Qoca şeyx Xanını istədiyi adama verib, onu ocağından öz doğma balası kimi gəlin köçürdü...

Düz on il Kazımabadda yaşayan Şeyx Əsədullah axund Stalinin ölümündən sonra “xalq düşməni” kimi təqib olunmağın əndişəsindən qurtarıb, doğma rayonuna, ata ocağına qayıtdı...

Masallı, 1998

HAQQ AŞIĞI

(Xalq rəvayəti əsasında)

Qəhrəmanlara ehtiyacı olan ölkə bədbəxtidir.

Bertol Brext

...Məmləkətin cavan hökmdarı məxmər mütəkkəyə dir-səklənib, saqinin payladığı yeddiillik qırmızı şərabla dolu bədəni başına çəkdi. Rəqqasə qızların işvəli təbəssümləri elə bil saray məmurlarının qədəhlərinə süzülmüşdü; içdikcə gözlərində qılgı-cəm parıldayırdı, yarıçılpaq bədənlərinə hər-rınlaşan ehtiraslı kişilərin baxışlarından od püskürürdü. Alışdım-yandım parçalarından tikilmiş libasları qızların əndamına sanki darlıq edirdi; onlar balıq pulcuqları kimi bərq vuran o libaslardan çırpına-çırpına sıyrılıb çıxmaq istəyirdilər. Belə anlarda rəqqasə qızlar balıqçı toruna düş-müş su pərilərinə bənzəyirdilər. Ağca maya baldırları, zərlə süslənmiş pəmbə göbəkləri suda oynayan balıqlar kimi musiqinin ahənginə uyğun sayrışırdılar.

...Sarayın yuxarı hissəsi dağ, aşağı tərəfi dəniz idi. Cavan hökmdar bərli-bəzəkli taxtında arxası dağa, üzü dənizə sarı rahatlanmışdı. Onun nəzərləri oynaq şərq musiqisinin ahəngindən getdikcə çılpaylaşan gözəl-göy-çək, ahu baxışlı rəqqasəyə dikilmişdi. Gözləri canlar alan bu qız kəmərinə taxdığı kiçik xəncəri ilə ona məftun olan hər kimin bağrını yaralayıb, zərif barmaqlarıyla yarasına duz səpsəydi uf deməzdi... Cavan hökmdarın gözəl rəqqasəyə zillənmiş ehtiraslı baxışlarını seyr elədikcə baş cəngüdənin qəlbi fərəhlə dolurdu. Gecə hökmdar bu gözəllə əylənəndə,

fürsət tapıb, şəhərdə nə qədər malikanəsi, karvansarayı, bazarları vardı, hamısına bir-bir baş çəkəcək, öz haqq-hesabını aparacaqdı... Onun Gülüstan şəhərində yığdığı sərvətdən cavan hökmdarın xəbəri yox idi. Şəhərdə oğurluq baş alıb gedirdi. Ona görə baş cangüdən yığdığı sərvəti gizli xəzinədə gizlədirdi.

...Saysız-hesabsız sərvətini göz önünə gətirib ağır düşüncələrə dalmış baş cangüdəni bu an özünü qaça-qaça hökmdara yetirən qasidin ayaq səsləri diksindirdi. Birdən taxt-tacın arxasından yamyaşıl pərdələr aralandı. Mavi göylərdən aşağı dağların yastı başına çökmüş qaşqabaqlı buludlar göründü.

Pərdələr bağlanan kimi zəhmli buludlar görünməz oldu. İçəri daxil olan qasid ehtiyatla hökmdara yaxınlaşsa da səsi mis kimi cingildədi:

– Ey bizim cavan, ağıllı, qüdrətli hökmdarımız! Rəhmətlik atanızdan sizə miras qalan bu möhtəşəm sarayın on addımlığında, necə deyərlər, şəhərin ortagöbəyində günün-günorta çağı yenə oğurluq baş verib! Bu dəfə...

Qasid sözünü tamamilə yetirməyə, hökmdarsa düşünməyə macal tapmamış əlində yarımarsınlıq təsbəh oynadan, bəstəboy baş vəzir dilləndi:

– Sən bizim şanlı-şövkətli, əziz-girami hökmdarımızın kefini niyə pozursan? Bura böyük şəhərdi. Nə olsun, həmişə gecə oğurluq olardı, bir dəfə də günün günorta çağı olub də!..

Qasid dediyinə peşman olub, bir qırağa çəkildi; qaya kimi sakit, su kimi lal, səma kimi dalğın dayandı.

Cavan hökmdar rəqqasə qıza baxa-baxa xəyalda dalmışdı. Düşünürdü ki, bu oğru kimdisə, görünür, həm də hikmət sahibidi. Əbəs yerə qara camaat arasında haqq aşığı kimi ad-san qazanmamışdı. Həmişə ondan nə iz qalırdı, nə də varlığından bir soraq verən.

Baş münəccim də cavan hökmdara pərişanlıq atını mənib çapmağa rəva bilmədi. Ona yaxınlaşdı:

– Qibleyi-aləm, mübarək hüsurunuza ərz edim ki, bi-nayi-qədimdən oğurluq dünyada sağalmaz xəstəlik olub, siz cavan ömrünüzü belə məsələlərə həsr edib, qəm yeməyin! – dedi.

Sonra nə fikirləşdisə, hökmdar baş xəzinədarını çağıraraq, ona oğrunun yaxalanması üçün böyük miqdarda ənam ayırmasını əmr etdi...

* * *

Gecə yarıya qədər uzanan məclis başa çatdı. Hökmdar yataq otağına qədəm qoymamış baş cangüdəni ona xacə ilə bayaqkı gözəl rəqqasə qızın hüsuruna təşrif gətirdiklərini söylədi.

– Buyursunlar! – dedi hökmdar, – sən də get, istirahət elə!

Baş cangüdəni gedəndən sonra xacə qızı arxasınca çəkə-çəkə içəri keçdi.

– Ey böyük hökmdar, şərqin bu mələyi sizə xoş anlar bəxş edəcək. İnşallah, bir az əvvəl qasidin gətirdiyi xəbərin sıxıntısından ruhunuz azad olacaq. Bu qənirsiz gözəlin ağuşunda sizə böyük həzz və xoşnudluq bəxş edən xeyirli gecə diləyirəm!...

Hökmdar ona qaşı par-par parıldayan üzük ənam verdi. Bu zaman bayırda kimsə ucadan öskürdü. Xacə bic-bic hökmdara baxıb dedi:

– Bu cür öskürmək baş vəzirin köhnə şəkəridir. Özünü elə göstərir ki, guya hökmdar yatağına girənəcən gözlərinə yuxu getmir. Bu vərdişlə o, sizin rəhmətlik atanıza da qulluq göstərib...

– Bəs atamın zamanında məmləkətdə oğrular necə ələ keçirilirdi?

Bu sualı verəndə cavan hökmdar təkcə xacəyə baxmadı, həm də qızıl qəfəsdəki tutuquşuya, gözəl simalı rəqqasə qıza da nəzər saldı.

– Allah ona min rəhmət eləsin! – xacə səsinə yavaşdı, – barmağını kimə uzatsaydı, o adam ya oğurluqda, ya da şaha xəyanətdə ittiham olunurdu. Boyunları vurulan günə-cən hay-küy salıb: «Oğru deyiləm, xain deyiləm!» – deyə bağırırdılar. Ancaq onların edamından sonra doğrudan da məmləkətdə bir müddət oğurluq olmazdı. Heç kim də ürək eləyib şaha asi olmaq fikrinə düşməzdi...

– Səncə, əsl oğru kimdir? Axı, mənim nüfuzuma xələl gətirməyə kim cəsarət edər, adımlı-sanımlı xalq arasında beşparalıq edər? Bəs bu oğru kimlərin var-dövlətini çapıb-talayır? – hökmdar var-gəl edə-edə taxtın yanında duruşundan nigarəncilik, gözlərindən həyəcan yağan rəqqasə qıza baxdı. Bir azdan bu qızın bütün həyəcanı hökmdarın yatağında əriyib yoxa çıxacaqdı. Cavan hökmdar qəlbindən keçirdiyi fikrə ömründə ilk dəfəydi ki, təəssüf eləyirdi, ağuşunda qızlıq tərəvətini, qadınlıq ləyaqətini itirmiş neçə-neçə xanım-xatın el qızını xatırladı və sual dolu nəzərləri xacəyə dikildi. Bu qoca xacə onun babasının da, atasının da, özünün də çox müəmmalı işlərindən xəbərdar idi. Ona görə də cavan sahibinin yanında zərrə qədər də sıxılıb-çəkinmədən:

– Əsl oğrunun kim olduğunu o bir olan gözəgörünməz Allah bilir, – dedi, – qaldı, evi soyulanların biri həkimbaşdı, o biri baş qazi, keçən dəfə baş aşbazla baş...

– Baş, baş, baş... – cavan hökmdar qəzəbləndi, – bu nədir, belə çıxır var-dövləti talananların hamısı mənim başıma yığılanlardı? Niyə ancaq vəzifədə baş olanlar?

Elə bu vaxt bayaqdan qəfəsdə kirimişcə oturan tutuquşu kəsik-kəsik danışmağa başladı:

– Bal...ıq baş...dan iy..lən..ər! Bal...ıq baş...dan iy..lən..ər!

Cavan hökmdarın bərli-bəzəkli yataq otağında bu kəlmələr ilk dəfə səslənmirdi. Tutuquşuya bu kəlmələri onun sələfi – uzaqgörənliyinə görə ad-san tanınmış atası öyrətmişdi. Tutuquşu hər səhər-axşam bu üç kəlməni təkrar eləyirdi.

– Qibleyi-aləm, – sahibinin görkəmindən təşvişə düşən xacə dilləndi, – bizim məmləkətdə sizin başınıza yığılan məmurlardan savayı kimin nəyi var ki, oğru zalım oğlu da gedib onlardan oğurluq etsin? Rəhmətlik atan ətrafındakı başlara – yəni baş məmurlara hərdən özü əl gəzdirdi, içlərinə qorxu-hürkü salardı...

Tutuquşu yenə fəryad elədi:

– Balıq baş...dan iylən..ər!

Hökmdar başının işarəsiylə xacəyə çıxmaq əmri verdi. O da ədəb-ərkanla təzim eləyib çıxdı.

«Balıq... Baş... İy!.. Hmm, bu ki, sadə şeydir, bəlkə də, ən sadə həqiqətin özüdür elə?! Piy basmış başlar iylənir, oğru da iyə gəlir... Bəs bu oğru kim ola bilər?» – ağır düşüncələrə dalmış hökmdar rəqqasə qızın üzünə baxmadan soruşdu:

– Sən hansı ulusdansen gözəl?

– Gəlinqayadanam! – Qızın səsində dupduru bulaq həzinliyi vardı.

– Gəlinqaya?! – hökmdar qeyri-ixtiyarı pıçıldadı, – xeyli vaxtdır ki, ordan şəhərin mərkəzindəki qalaya, baş meydana, karvansaray və bazarlara saxsı kürəbəndlərlə su kəməri çəkdirirəm. Xəzinə yarı olub, di gəl ki, iş hələ də yarı olmayıb! Yoxsa... – Taxtın baş güşəsində divardan asılmış güllü-butalı xalçanın üzərində təsvir olunmuş su pərisinə baxan kimi yenə yadına «Balıq başdan iylənər!» kəlamı düşdü. Dönüb qızıl qəfəsdə gah ona, gah da taxtın yanında lal-dinməz dayanmış rəqqasəyə boylanan tutuquşuya baxdı, ona elə gəldi ki, bu qərribə quş dillənsə, bu dəfə onun özünü qınayacaq: «Sən cahil hökmdarsan! Ətrafındakı çoxbilmiş başlar sənə nədanlıqından sui-istifadə edirlər, sənə öz kefindən qalmırsan!..»

«Yox, yox!.. Mən məmləkətimin düşar olduğu müəmmalı oğurluğun sirrini öyrənməyincə, bu müşkü-ənbərə bələnmiş yatağında kef çəkə bilmərəm...»

Hökmdar ömründə ilk dəfə vəzir-vəkilə məsləhətməşvərat etmədən verdiyi hökmü özü-özünə pıçıldadı:

– Mən nəyin bahasına olursa olsun, onun kim olduğunu öyrənməliyəm... – birdən nə fikirləşdisə, qoynundan çıxardığı qızıl həmaili qıza uzatdı:

– Ey gözəllər gözəli, qoy bu məndən sənə hədiyyə olsun. Sənə ən qiymətli bəxşişi Tanrı özü verib, bu sənin qənirsiz gözəlliyindir. Gedə bilərsən.

Qız pələng pəncəsindən qəfil xilas olmuş ceyrən balası kimi döyüküb qalmışdı. Bura gəldiyi qapının hansı səmtə olduğunu belə unutmuşdu. Hökmdar gülümsünüb, barmağının işarəsiylə ona gəldiyi qapını göstərdi.

Qız gedəndən sonra o, əlini üç dəfə bir-birinə vurdu, baş naib içəri girib, təzim elədi.

– Tez ol, baş mehtəri çağır bura, özünsə mürəxxəs ol!

Çox çəkmədi baş mehtər qorxa-qorxa hökmdarın hüzuruna gəldi.

– De görüm, mehtərlərin işindən razısanmı?

Hökmdarın sualı baş mehtəri təşvişə saldı:

– Hökmdar sağ olsun, bizimkilər atlara yaxşı qulluq edirlər, hətta gecələr də tövlələrdə qalırlar. Mən də...

– Yaxşı, – sağ əlini yuxarı qaldıran hökmdar amirənə səslə onun sözünü kəsdi, – tərif eşitməkdən bezib-usanmışam daha. Elə isə libasını soyun, mənə ver, sənsə mənim xalatımı geyin, bu rahat, yumşaq yataqda yat, mən gəlməyincə burdan bayıra çıxma!

...Mehtər cavan hökmdarın şərxoş olduğunu düşündü, elə buna görə də lal-dinməzcə dediklərinə boyun əyib təzim elədi.

Bir azdan sarayın yan-yörəsində gəzib-dolaşan yarı-yuxulu keşikçilər güney darvazasına tərəf addımlayan mehtər qiyafəsi geyinmiş gənc hökmdarı tanımadılar. O, aylı-ulduzlu səmanın seyrinə dalmışdı, dəniz tərəfdən şəhəri bürüyən qara buludları görüb heyrtləndi:

– Aman Allah, bu bulud karvanı yerin-göyün qarasını mənim sarayımın üstünə gətirir, görəsən? – Kənardan əzəmətli görünən sarayına baxdı.

Sarayın yataq otağında çıraqlar hələ də gur yanırdı. Ətirə-ənbərə bələnmiş yataqda yuxuya gedə bilsəydi, baş mehtər, bəlkə, ömründə görmədiyi şirin rəylər görəcəkdi. Ancaq bədbəxt həyəcandan necə yatsın? «Mənim cahilliyim ucbatından bu gecə məmləkətdə yuxusu ərsəyə çəkilən tək-cə baş mehtər deyil...».

Saraydan azca uzaqlaşmışdı ki, hər yan Ayın süd rəngli işığına qərq oldu. Düşünürdü, bəlkə, Ay onun kim olduğunu bilirdi, ona görə geyindi-yi mehtər qiyafəsinə rişxənd elədiyindən belə parlaq işıq saçırdı. Axı, o heç vaxt nə bədirlənmiş Aya belə tamaşa etmişdi, nə də qərinelərin şahidi olan daş komalara diqqət etmişdi: kasıbların komaları elə bil gülmüş gölündə üzürdülər. Onunsa ağappaq mərmərdən ucalan sarayının üstünə qara buludlar kölgə salmışdı...

Rütubətli daş komalarda yuxusu qaçmış kasıblar bir-biri ilə dərdləşirdilər.

– Hökmdarın məmləkətdən xəbəri yoxdur! – bu sözləri eşitcək o, düşüncədən ayıldı, ayaq saxlayıb ətrafa nəzər saldı. Səslər köhnə evin zirzəmisindən gəlirdi, – saray məmurları onun cavanlığından çox yararlanırlar, soyğunçuluq əməllərini məharətlə örtbasdır edib, şəninə söylədikləri təriflərlə başını gicəlləndirirlər...

– Belə getsə yenə bahalıq olacaq! – qoca bir kişi həm-söhbətinin fikrinə güc verdi, – bazarlar məmləkətin döyünən qəlbidir, bir hökmdarın ki, ayağı məmləkət bazarına dəymirsə, öz xalqının dərdindən-sərindən bixəbər olar...

– Doğru sözmüş, «Balıq başdan iylənər!».

– Başdan iylənsə də quyruğundan soyub, axçasını alırlar.

– Hə, sarayda çürük fikirli, dar düşüncəli başlar piyləndikcə biz var-yoxdan çıxırıq. Bu gün Şərq bazarında söz gəzirdi ki, şəhərdə bir ağıllı oğru peyda olub, hökmdarın yan-yörəsində olan baş məmurların var-dövlətini oğurlayıb, məzlumların arasında bölüşdürür.

– Beləsinə haqq aşığı deyərlər bala, hökmdarın yan-yörəsindəkilər var-dövləti elə rüşvətlə, zor gücünə, ağır vergilər hesabına bu qara camaatdan yığıblar. Onların sərvəti bu xalqa məxsusdur. Ancaq bir nəfər haqq aşığı bu yolla məmləkət: rüşvətxorların, soyğunçuların cəngindən xilas edə bilməz! Çünki ən böyük oğru hökmdarın özüdür. Onun rüsxət verdiyi məmurlar Allah-təalanın bizə verdiyi insan ömrünü çapıb-talayır; cavanlarımız cavan kimi yaşamır, qocalarımız qoca kimi... Birinin biləyi, o birinin biliyi gərəksiz olub. Bunun harası yaşamaqdı?!

Başqa bir komada da eynən buna bənzər söhbət edirdilər.

– Necə yəni ən böyük oğru hökmdarın özüdür, – bir anlıq özünün mehtər qiyafəsində olduğunu unudan hökmdar qeyzlənib bir-iki addım irəli yeridi.

Yaxınlıqdan kimsə ona səsləndi:

– Ey, öz-özünə nə danışırısan? Yoxsa hökmdarın oğru olduğuna şübhə edirsən? Birinin taleyini-qismətini, digərinin məsləyini, başqa birinin saf arzusunu-istəyini param-parça edən məmurlarına səlahiyyət verib, bu xalqın canına sadıf eləyən səncə kimdir bəs? Taleyi oğurlanmış bu zavallı insanlar düz danışır. Ətrafında oğru sürüsü, talançı dəstəsi saxlamaq hökmdarın da oğru olmağına dəlalət edir.

Mehtər qiyaəfəsi geyinmiş hökmdar geri çəkildi, ona yaxınlaşan heybətli adam kasıbların tərif etdiyi haqq aşığına bənzəyirdi. Amma ona belə tez rast gəlməyinə sevindi-yindən inamla dedi:

– Hə, hə, elə mən buna görə onun sarayından uzaqlaşdım, sarayın oğrularına mehtərlik etməkdən bezib-usan-dım daha. İndi mən də haqq aşığına qoşulub kasıb-kusu-bun dörd-sərinə əlac etmək, xalqdan oğurlanan sərvəti xal-qa qaytarmaq istəyirəm.

– Xalqdan oğurlanan sərvət sən qulluq etdiyin sara-yın başbilən məmurlarının əlində cəmlənib.

– Deyilənlərə görə haqq aşığı o başbilənlərin çoxunun evini soyub. Bir halda ki, sən də hökmdarın oğru oldu-ğuna şübhən yoxdu, gəl gedək, mən onun xəzinəsinə ge-dən gizlin yolu bilirəm.

* * *

...Məşəllə qaranlığı yara-yara xəzinənin qapısına ça-tanda pıçıltıyla:

– Keşikçilər oyanıb məni burda görsələr, şübhələnməz-lər, sən içəri gir, – özünün mehtər qiyafəsinə eyham vuran adam xəzinəyə xəlvət gətirdiyi oğrunu zəndlə süzdü. Onunla həmyaş olardı, gözlərindən rəhmlik yağırdı. Dinməzcə mə-şəli götürüb xəzinəyə girdi. Hökmdar xəzinəsinin quruca adı qalmışdı. İndi hər baş məmurun öz gizli xəzinəsi vardı. Di gəl ki, o, gizli xəzinələrdən gənc hökmdarın xəbəri yox idi. İçəridə divarboyu taxçalara əl gəzdirdi. Əlinə keçənləri xur-cunlara yığıb qapının ağzına gətirdi. Birdən nəyəsə toxundu, taxçadan daş döşəməyə düşən şüşə qab çilik-çilik oldu. Aya-ğının altına dağılan ağappaq dənəcikləri barmağının ucunda götürüb ağzına apardı. Dilini çıxarıb tamsındı:

– Bu ki, duzdur, – heyrətlə pıçıldadı, – xəzinədə du-zun olması qəribə şeydir, deyəsən gənc hökmdar xalqın düşündüyü qədər də ağılsız deyilmiş...

Onun xəzinədən əliboş qayıtdığını görən mehtər qiyafəli şəxs tez dilləndi:

– Nə oldu? Niyə əliboş qayıtdın?

– Yox, qardaş, Allah rəva bilmədi ki, hökmdarın olan-qalan xəzinəsini biz aparaq.

– Nə danışırısan, axı hava işıqlaşır, bir azdan saraydakılar yuxudan oyanacaqlar. Belə fürsət bir də ələ düşməz.

– Mən haqqın aşiqiyəm, fürsətçi deyiləm, odur ki, mən gedirəm, gəlsən də, gəlməsən də özün bilərsən...

Mat-məəttəl yerindəcə qalan mehtər qiyafəli şəxs sarayın baxçasına yan alan haqq aşığını gözdən itənəcən seyr etdi.

...Sübh erkən mərmər döşəmələrdə əks-səda verən ayaq səslərini eşidən kimi o tez xəzinənin qabağındakı sütunun arxasında gizləndi. Baş xəzinədarla baş vəzir xəzinənin açıq qalmış qapısının ağzını kəsdirib, o yan-bu yana boylandılar. Baş xəzinədar cəld içəri göz atıb bayıra çıxdı:

– Tanrıya şükürlər olsun ki, xəzinədən heç nə oğurlamayıblar.

Onun sevindiğini görən baş vəzir başını bulayıb riyakarcasına gülümsündü:

– Yox, əziz qohumum, yavaş ol, səs salma, sən səhv edirsən, xəzinə artıq oğurlanıb! Rəhmətlik babam deyirdi ki, oğrudan oğruya halaldır. Yəqin, oğrubaşı bizi görüb hər şeyi qapının ağzındaca atıb aradan çıxıb, vəssalam-şüttamam!..

Sonra hər ikisi içəri girib içi ləl-cəvahiratla dolu xurcunları sürütdəyə-sürütdəyə öz hücrələrinə apardılar. Bu mənzərəyə şahid olan hökmdar təəssüf hissiylə köks ötürüb, kor-peşman yataq otağına döndü. Hökmdarın xalatına bürünmüş baş mehtər taxtın yanında döşəmədə mürgüləyirdi. O, mehtərin qiyafəsini soyunub, özünü də yuxudan oyatdı:

– Dur ayağa, get! Bu gecəni də unut getsin! – deyə şəhadət barmağıyla ona qapını göstərdi.

Şəhərin baş meydanından gələn çarçının gur səsi günəşin zəfəran rəngli ılıq şüasıyla birlikdə sarayın məsləhət və məşvərət zalına doldu:

– Eşidin, bilin, agah olun! Ötən gecə hökmdarın xəzinəsindən külli miqdarda ləl-cəvahirat oğurlanıb. Qara camaatın haqq aşığı kimi rəğbət etdiyi ələkeçməz oğru bu gün səhər çağı sarayın baxçasından çıxarkən yaxalanıb. Məmləkətdə evi-eşiyi, malı-mülkü oğurlanan adamlar onun edamını tələb edir. Bu gün qüdrətli hökmdarımızın fərmanı ilə oğrubaşı bu baş meydanda edam olunacaq. Eşidin, bilin və agah olun!..

... Sumağı xalatını geyib, başına almaz daşlarla süslənmiş tacını qoyan hökmdar təxt-humayunda oturub, zaldakı saray əyanlarına baxırdı. Onun yuxusuzluqdan qızarmış gözlərini görənlər qeyri-iradi ötən gecəki gənc rəqqasə qızı xatırlayırdılar. Hamı hökmdarın eys-ışrətdə olduğunu zənn edirdi. Baş vəzir hökmdarın sağında, baş xəzinədar solunda dayanmışdı. Fırtınanın sahilə tulladığı bir cüt köpək balığı sayağı ikisinin ağzı növbə ilə açılıb-yumulurdu. Ağızları köpüklənir, çənələri eybəcər hala düşürdü.

– Hökmdar sağ olsun, belə oğrunu sorğu-sulsuz cəzalandırmaq gərəkdir...

– Onu baş meydanda hamının gözü qabağında edam etdirsəniz, məmləkətin başqa oğrularına ibrət olar.

Hökmdarın qulaqlarında təkcə bu kəlmələr əks-səda verirdi: «Balıq başdan iylənər... Baş oğru hökmdarın özüdür...».

Əvvəl tutuquşunun, sonra da gecə üzünü görmədiyi sadə adamların dediklərini yada saldı. «Allah hökmdarın

xəzinəsini aparmağı bizə rəva bilmədi» deyən haqq aşığı gözlərinin qabağında canlandı. Qəlbində «İnam da bir mirasdır, sən demə, həqiqət sadə insanların arasındaymış...» düşündü. Və əlinin işarəsiylə baş vəzirlə baş xəzinədara susmaq işarəsi verdi:

– Bəs balıq başdan iylənibse, onda nə etməli? Sizdən soruşuram, – cavan hökmdarın gözlənilməz sualı sarayın baş məmurlarını vahiməyə saldı. Hamı dönüb bir-birinin üzünə baxdı. Baş vəzirin dili topuq vurdu:

– Baalıq baaşdan...

Baş münəccim irəli yeriyib dedi:

– Balıq bilməyəni xaliq bilər, qibleyi-ələm...

– İylənmiş balığa qurd düşər... Qurd basmış balığın yeri isə zibillikdir.

Baş aşbazın bu sözünə hökmdar gülümsündü.

– Hə, pis fikir deyil, bəs, görəsən, qara camaatın haqq aşığı kimi tanıdığı oğru bu suala necə cavab verərdi? Onu mənim hüzuruma gətirin!

Baş qazi ehtiramla bağır basıb təzim elədi:

– O, sizin hüsurunuza gəlmək istəmir, qibleyi-ələm, deyir ki, öz nəfsinə qul olanların hüsuruna məni əli-qolu qandallı günahkar qul kimi aparmaq, sorğu-sualsız dar ağacından asmaqdan da bətərdir.

– Elə isə qandallarını açın, onu mənim hüsuruma hörmətli bir qonaq kimi dəvət edin!

Məsləhət-məşvərət zalında birdən-birə uğultu qopdu. Baş vəzirlə baş xəzinədar həyəcan içində bir-birinə baxıb çiyinlərin çəkildilər.

– Hökmdar bəs onun yaxalanması üçün xəzinədən ayırdığımız ənam nə olsun? Axı sarayın baxçasında oğrunu ələ keçirən keşikçibaşı mənim qardaşım oğludur, – deyərək baş xəzinədar əzilib-büzüldü.

– Xeyr, ey böyük hökmdar, o ənamın yarıbayarısı yüzbaşı kürəkənimə çatmalıdır. Çünki oğrunu ələ keçir-

məkdə onun da xidməti olub. O... – Baş vəzir istədi desin ki, hələ onun kürəkəninə ənam vermək azdır, o, bu sarayda ən böyük qulluğa irəli çəkilməyə layiqdir. Hökmdarın qəfil sualı onu susmağa vadar etdi.

– Sizcə onlar xəzinəmdən oğurluq edən adamı ya-xalayıblar?

Bu zaman əyanların baxışları hökmdara deyil, zala daxil olan haqq aşığının üzünə dikildi. O, asta adımlarla gəlib hökmdarla üzbəüz dayandı.

Baş vəzir hiyləgərliklə hökmdara ərz elədi ki:

– Ey böyük qüdrət sahibi! Siz alicənablıq edib, bu əbləhi hörmətli qonaq kimi hüsurunuza çağırırsız. O isə başda siz olmaqla ətrafınızdakı bizim kimi möhtəbər adamları qul adlandırır.

Yerbəyerdən səslər ucaldı:

– Ona rəhm etmək olmaz!

– Dili kəsilsin!

– Əli kəsilsin!

– Baş kəsilsin!

Hökmdar əlini qaldırıb, yenə hamıya susmaq işarəsi verdi. Onun insansevərliyi, duyğusallığı hamı kimi haqq aşığına da məlum idi.

– Səbirli olun! Qoy, əvvəlcə o, ataların balıq başdan iylənər məsəlinə aydınlıq gətirsin.

Haqq aşığı hökmdarın və saray məmurlarının qabağında qaya kimi dayanmışdı:

– Hə, bir məsəl də var ki, «oğru elə bağırır, doğrunun da bağı yarıılır». Dilimin kəsilməsini istəyənlərin niyyəti haqqı susdurmaqdı, əlimin kəsilməsini istəyənlər xalqdan oğurladıqlarını xalqa qaytarmağımı istəməyənlərdi, başımın kəsilməsini diləyənlərsə öz çürüyüb iylənmiş başlarını bundan sonra da qoruyacaqlarını zənn edirlər. Bəli, mən sizi qul adlandırdım. Axı niyə siz bunu özünüzdə təhqir sayırsınız? Məgər siz öz vəhşi nəfsinizin qulu deyilsiniz?

Sizin tamahınız ucbatından hər gün bu məmləkətin məzlumları qan ağlayır, barlı-bərəkətli torpaqları daralır. Vardövlətiniz başınızdan aşsa da, gözünüz yenə acdır. Ona görə xalqın ah-naləsini eşitmirsiniz. Çünki nəfsinə qul olanların qulağı kar, bəsirət gözləri kor, vicdanı lal olar. Sizdən fərqli olaraq mən öz nəfsimə ağılıq etməyi bacaran adamam, – Bu sözləri deyərkən o yuxusuzluqdan gözləri qızarmış hökmdara zəndlə baxdı, – Burda yalnız öz vicdanının səsinə eşidən kəs mənim oğru, ya da doğru olduğuma qərar verə bilər...

Hökmdar özü də ayağa qalxıb taxtın yanında var – gəl elədi.

– Məni bir-iki sual çox düşündürür. Birincisi, sən niyə xəzinədən əliboş çıxdın? – Hökmdarın bu sualı baş vəzirlə xəzinədarın canına üşütmə saldı, – ikincisi, necə oldu ki, sən belə asanlıqla ələ keçdin?

– Çünki xəzinənin taxçasına bir qabda duz qoyulmuşdu. Mən onun duz olduğunu dilimə vurandan sonra bildim. Duz düzlük singəsidir. Duza inanan düzə də inanar! Mənim dilimə hökmdarın duzu dəydi. Duz haqqı-sayını itirmək düzü itirmək deməkdir. Əgər öz nəfsimə qul olub, xəzinəni aparsaydım, mənim sərvəti ağılından çox olan bu saray adamlarından nə fərqim olardı? Ona görə dolu xurcunları xəzinədə qoyub çıxdım, ancaq sarayın baxçasına çatanda dayanıb xəzinənin yolunu mənə göstərən mehtərin taleyini düşündüm. O, sanki odla su arasında qalmışdı, geri dönəndə...

Hökmdar ona sözünün ardını deməyə fürsət vermədi:

– Sən bir çimdik duza bu qədər dəyər verdin. Ancaq uzun illərdi mənim ata-babamın duz-çörəyi ilə mənsəb sahibi olan bu adamlar, – sağ əli ilə baş vəzirlə baş xəzinədarı nişan verən hökmdar sözünə davam etdi, – utanıb-qızarmadan lələcəvahirat dolu xurcunları sən gedəndən sonra xəzinədən çıxarıb öz hücrələrinə apardılar. Düz deyiblər, duzsuz adam üzsüz olar. Bu simasızlar hələ məndən utanıb-qızarmadan öz qohum-əqrəbələri üçün ənam da istəyirlər... Əgər mən bu gecə təgyiri-libas olub, mehtər qiyafəsində şəhəri gəzib-do-

laşmasaydım, bu eybəcərlikləri də görməyəcəkdim. Gülüstan şəhərini qarış-qarış gözdikcə nələrə şahid olmadım? Bazarlarda qiymətlər sizin tamahınız üzündən kəllə-çarxa çıxıb. Bilmirəm, sizin nəyiniz əskikdi, cənab baş məmurlar, dünyanın ən gözəl cins atları altınızda, məqribdən-məşriqəcən məmləkətdə at oynadırsınız, hər yanda başı buludlara çatan mülkləriniz var, himayədarlıq etdiyiniz bazarların sayı-hesabı yoxdu... Bəs niyə xəyanət yolunu tutub, sarayın xəzinəsindən oğurluq da edirsiniz? Topladığınızı var-dövlət sizin xislətinizi dəyişmədi. Öz nəfsini cilovlaya bilməyənlərdən bundan sonra nə mənəb sahibi olar, nə də saray xadimi. Baxın, bu sarayın əşyaları kimi mənə hökmdar atamdan miras qalmısınız. Alçala-alçala ucalmısınız! Hamınızın qohum-əqrəbası, həmyerlisi, arvad-uşağı, məşuqəsi yüksək vəzifə və titullarınızın gölgəsində kef içində yaşayır. Ancaq sizin nəfsiniz o qədər ac, tamahınız elə itidir ki, mən bu taxt-tacı ədalətli adama verməyə məcburam. Deyin, kimdir oğru? Bu adam mı, sizsiniz, yoxsa sizin bütün əməllərinizə göz yuman mən? Özümü və sizi cəzalandırmağın bir yolu var. Səltənətin taxt-tacını xalqın öz iradəsiylə seçəcəyi hökmdara buraxmaq...

Sarayın qarşısında, baş meydanda toplaşan qara camaatın səsi eşidilirdi:

– Haqq aşığını azad edin! O günahsızdır...

Əli mizraqlı, qalxanlı bir dəstə baş sərkərdənin əmri ilə onları susdurmağa gedəndə hökmdar uca bir səslə dedi:

– Dayanın, – dedi, – siz fərman gücünə, qılınc zoruna o insanların qəlbində bəslədiyi haqqın-həqiqətin nurunu ala bilməzsiniz. Əgər mən oğruyla doğrunun kim olduğunu bilməsəydim, bu gün də yalnız bir fərmana verib, haqqın carçısı olan bu adamın boynunu vurduracaqdım...

– Canım sənə fəda olsun hökmdar, – boynuyğun, yekəqarın saray şairi cuşə gəldi, – yaşa, yaşa, min yaşa...

Hökmdar ilk dəfə məddah şairi pərt salıb, sözlərini qulaqardına vurdu, üzünü haqq aşığına tutub:

– Bu məmləkəti sənin kimi duz-çörək qədri bilən, xalqının rifahını düşünən adamlar idarə etməlidir, – dedi və tacını başından götürüb taxtın üstünə qoydu.

Hamı yerindəcə donub qalmışdı. Təəccübündən əlindəki lələk qələmi yerə salan baş salnaməçi hökmdarın bu gözlənilməz qərarından özünü itirdi:

– Bu, lap nağıla bənzədi, ey böyük hökmdar!

– Bəs sən nə düşünürdün? Məgər bu vaxtacan yazdığın salnamədə mənim qəhrəmanlığımı vəsf etmirdin? Axı niyə qəhrəmanlar yalnız nağıllarda, salnamələrdə, cünglərdə olmalıdır? Sizin kimi saray məmurlarının qara camaat deyə bəyənmədiyi sadə insanlar bu məmləkətdə indiyəcən ancaq şərin bətnindən doğulan qəhrəmanlara rast gəliblər, ona görə bu saraya şər yuvası kimi baxan taleyi oğurlanmış, ömrü talanmış təbəələrim gələcəyə inam hissini itiriblər. Xeyir qəhrəmanları da göydən düşmüşlər... onlara möhtac olan insanlarsa zülmədən, istibdaddan, böhrandan çıxış yolu axtarırlar. Çünki cəmiyyətin həyatı təbiət kimi təzələnməklə gözəlləşir, yeniləşir. Qəhrəmanlıq isə an məsələsidir, qoy bu andan etibarən mənim xalqım xoş gün-ruzigar görsün...

* * *

...Saraydan yuxarı yastı dağların başı üstündən qatı duman çəkilmışdi. Dənizdən əsən meh təzə doğan günəşin nura qərq elədiyi saray meydanına həzinlik gətirmişdi.

Cavan hökmdar Haqq aşığı ilə çiyin-çiyinə qətiyyətli addımlarla sarayın qarşısında toplaşan sadə adamlara sarı gedirdi...

Masallı, 1987

YA SİBİR GÖRÜRƏM, YA DA QƏBİR...

Tutthatut zamanı qorxu-hürkü camaatın qanına o qə-dər işləmişdi ki, hətta müharibədən 5-6 il ötəndən sonra da adamlar hər an sürgünə göndərilmək təlaşı ilə yaşayırdılar. Sibir sözü xalq arasında “gedər-gəlməz” mənasında ifadə olunurdu. Belə nəql edirlər ki, bizim Muğan kəndlərinin birində müharibədən şikəst qayıtmış bir nəfər aclıq illərində kolxoza sədrlik edirmiş. Təhqiq sədr özüylə cəbhədən “qənimət” gətirdiyi durbinlə kolxoz idarəsinin pəncərəsindən kəndin anbarına, fermasına və ən çox da qəbiristanlığına baxmağa vərmişkar imiş...

Günlərin bir günü sədr adəti üzrə yenə gah fermanı, gah anbarı, gah da qəbiristanlığı “seyr” edirmiş. Bu zaman kolxoza baş çəkməyə gələn raykom katibi onun kabinetinə daxil olur. Eşitdiyi yavaş ayaq səslərindən mühasibin gəldiyini zənn edən kolxoz sədri halını pozmadan durbinlə “nəzarətini” davam etdirir. Bu mənzərəyə bir xeyli tamaşa edən katib sakitcə soruşur ki, bəs, ay yoldaş sədr, de görüm baxdığın o yerlərdə nə görürsən?..

Sədr arxaya dönmədən cavab verir ki, vallah, bu gün hara baxıram, ya Sibir görürəm, ya da qəbir.

Katib soruşur ki, bu nə sözdür, ay sədr?

Sədr birdən dönüb katibi görür, saymazyana verdiyi cavaba görə boğazı quruyur. Qərəz, özünü ələ alıb, deyir ki, ay yoldaş katib, həmişə bizim kənd qəbristanlığında adam çox olardı. Yəni camaat acından ölənləri dəfn edirdilər. Amma bayaqdan baxıram, deyəsən, bu gün kənddə ölən yoxdur, deməli, bu adamlar ya anbarı çapıblar, ya da fermanı... Bu da o deməkdir ki, mən bədbəxtin oğlunu Sibir gözləyir...

Elə bu dəmdə kəndin kuryeri tövşüyə-tövşiyə içəri girir. Təngnəfəs deyir ki, bəs ay sədr, camaat anbarı çapıb, buğdanı da kəl arabaları ilə Üçdaş dəyirmanına aparıblar.

Sədr deyir: – Day de ki, evin yıxıldı, o buğdanı toxumluq saxlamışdım.

Sonra üzünü raykom katibinə tutub yazıq-yazıq dillənir, – Deyirəm axı, bayaqdan hara baxıram, ya Sibir görürəm, ya da qəbir!..

DEYİRSƏN, HARAM YEYİM?

Bizim Xırmandalı kəndində İstam adında bir qaravolçu varmış. Həm tərs, həm də çox dindar kişiymiş. Halallığa, haqqa güvənən bu kişi kolxozun bağ-bostanını, anbara daşınan məhsullarını göz bəbəyi kimi qoruyarmış. Günlərin bir günü kolxoz anbarının həyatində çuvallara doldurulub, bir-birinin üstünə qalaqlanmış soğan məhsulunun qarovulunu çəkirmiş.

Arvadı ona günorta yeməyi gətirir. İstam kişi pələmədə süfrəni açıb, bismillah edəndə görür ki, bəs arvad evdən soğan gətirməyib.

Başlayır arvadını danlamağa ki, ay filankəsin qızı, bəyəm sən bilmirsən ki, mən bozbaşı soğansız yeyə bilmirəm?

Arvad deyir, a kişi, vallah-billah, yadımdan çıxıb, indi dünya dağılmaz ki, kolxozun bir baş soğanını götürüb, bu günlük günortanı yola verəsən.?!

– Bu qədər soğan tayasının qarovulunu sən çəkmirsənmi?

İstam kişi coşur. Hikkəsindən arvadının gətirdiyi yeməyi geri qaytarır. Deyir:

– Ay filan-filan olmuşun qızı, sən mənə yaşımın bu ahıl çağında haram yedizdirib, dost-düşmən yanında xar elətdirmək istəyirsən? Allah-təala mənə bu bir baş haram soğana görə o dünyada cəhənnəm əzabı verər, hökumətsə bu dünyada! İstəyirsən mənə bir baş soğana görə gedərgəlməzə sürgün eləsinlər?

QOCA BƏNNA

...Yay günəşi qüruba enirdi. Şəhər sevgililərin intizarla gözlədiyi axşama qucaq açmışdı. İlləri yorub yola salmış qoca bir bənnə təzə tikilmiş yaşayış binalarına boylana-boylana elə bil nəsə axtarırdı.

...Gəncliyində buralarda hər tini, hər döngəni ovçunun içi kimi tanıyırdı.

İndi elə bil tamam başqa bir şəhərə varid olmuşdu. Çiyin-çiyinə söykənmiş nəhəng və çoxmərtəbəli binaların başı buludlara çatırdı. Buludlar da topa-topa, sanki fəzada halay qurub, dümağ yelkənlər kimi masmavi səmədan asılmışdılar. Qocaya tək-cə o uca göylər tanış gəlirdi; orada saflıq, təmizlik var idi, ora nura bələnmişdi... Son dəfə göy üzünə də, şəhərə də babasının inşa etdiyi təzə məscid minarəsindən 37-ci ildə baxmışdı.

...Başının üstünü kəsdirən qara buludlu, fırtınalı, qasırğalı günlər zor gücünə ayağını günlərin bir günü torpaqdan üzdü, soyuq yellər onu doğma yurdundan qoynundan alıb, qəribliyə apardı...

...Qulaqlarına həmin günlərin qorxunc uğultusu gəldi. Qoca bənnə dərinə köks ötürdü: "İlahi, yurdu abad elə-yən də insandı, bərbad elə-yən də..." Dərin fikirlər qoynunda yol azmış adamlar kimi marağı çəkib, onu qədim və darısqal küçələrdən birinə saldı... Küçənin o başından bir səs gəlirdi. Qərinələrin o üzündən qopub gələn o səs də saf və təmiz göylər kimi ona doğma idi, əziz idi...

..."Allah, Məhəmməd, ya Əli!..." Uşaq vaxtı babasından eşitdiyi bu kəlmələr qulağında sırğa olmuşdu. Özülünü təzə qoyduğu evlərin divarına əski əlifba ilə yazardı bu müqəddəs kəlmələri babası!

"Allahın və onun peyğəmbəri Məhəmməd səlavatüllahın köməyi ilə başlayıram..."

Elə bil bu müqəddəs kəlmələr babası ilə birlikdə tikdiyi evləri istidən-soyuqdan, şaxtadan-borandan, şərdən-xətadan hifz eləyirdi. Babası həmişə bu sözləri təkrarlayanda yorğunluğuna güc gəlirdi: "Allah, Məhəmməd, ya Əli!..."

...Küçənin o başından bir AVAZ gəlirdi. O avazın sədaları altında bir uşaq böyüyürdü; o sədaların altında bir qoca cavanlaşdı... O avaz yerdən göyə ucaldıqca xəyalında canlandırıb uşaqla birlikdə əlində tutduğu kərpic parçaları da böyüyürdü. Qoca gəncliyi ilə görüş tələsirdi, sanki o neçə illərin o üzündə... lap elə bu küçənin o başında qərrib diyardan gələn QOCALIĞINI qarşılamaq üçün GƏNC və QÜVVƏTLİ bir oğlan dayanmışdı... Bu həmin uşağın və elə qoca bənnanın gəncliyi idi. Küçənin o başındakı GƏNC bu başındakı QOCAYA heyrətlə, həm də doğması kimi baxırdı; GƏNC babası yaşındakı ÖZÜNƏ, qoca bənnada nəvəsi yaşındakı ÖZÜNƏ yetişdi... Hər ikisi yarım əsr bundan qabaq itirdiklərinə sanki bir anlıq qovuşub bütövləşdilər...

Və BÜTÖVLƏŞƏN bədənənin içindən bumbuz Sibir küləyi keçdi... Küçənin o başından gələn o avaz elə bil yeri-göyü lərzəyə gətirmişdi; o avaza torpağın AHI, çeşməsi korlanan bulağın VIDA səsi, bar üstündə kəsilmiş ağacların İNİLTİSİ, kişisiz qalan evlərin FƏRYADI hopmuşdu...

...Bağçada barım qaldı, dərmədim narım qaldı,

Özüm qərbət diyarda, vətəndə yarım qaldı...

...Sibir soyuğu hələ də canından çıxmamışdı və ən qərribəsi bu idi ki, o soyuqluq Sibirə getməmişdən, amma Sibirin adını eşidən gündən canına dolmuşdu...

...Anaların naləsinə, bacıların ağısına, qız-gəlinin göz yaşına qarışıdıqca sanki o avaz bitib-tükənirdi.

...Birdən AZAN səsi kəsildi, ətrafa qaranlıq çökdü. Elə bil yerlə göy arasında ilahi əlaqə qırıldı... İki nəfər qara meşin pencəkli adam gəncin qollarını güc-bəla ilə burub, zil qa-

ra "emadinə" sarı aparırdı... Küçənin o başından daha avaz gəlmirdi, küçənin o başında nişanlandığı qızın hıçqırtısı eşidilirdi. Allahın yerdəki zülmərdən xəbəri yox idi. "... O axı Stalini söyməyib!.." Qıza məhəl qoymayan adamlar o gün onun gəncliyini, dincliyini, sevgisini oğurladılar.

...Qoca bənnanın ayaq üstə duracaq halı qalmamışdı. "Dərd varsa, dərmanı da var!" Babasının sözlərini xatırladı: – "Allah, Məhəmməd, ya Əli!.." Dizlərinə azacıq güc gəldi. Yaddaşından süzülən ACI xatirələrin işığında qoca bənnə hələ də yol gedirdi. Küçə boyu köhnə evlər görəndə qocanın dodaqları heyrətlə pıçıldayırdı. Elə bil köhnə "tanışlarla" salamlayırdı.

– Bunu da babamla mən tikmişəm.

Hördüyü divarlarda əllərinin tanış izlərini görən qoca bənnə gənclik dünyasına qayıdırdı:

– Əllərin var olsun, ay Usta!

– Yorulmayasan, ay Məhəmməd!

– Allah qollarına qüvvət versin!..

Gəncliyində ən uca yerdən tikdikləri evlərin bacasına baxmağı xoşlayardı. Bacaların tüstüsü evlərin bar-bərəkətindən xəbər verirdi. Bacalar süfrələrdəki qıtlığın şahidi idilər... Bacaların da fırtınalı-qasırgalı, istili-soyuqlu günləri olub. Zülmət gecələrdə qapılar qəfil döyüləndə... bacalar şivən səsindən diksinərdi. Sahibini qara yellər aparan evlərin ocaqları sönərdi, bacalar sahibsiz evlərin damında soyuq məzar daşlarına bənzəyirdi...

– Evin üzünü günəşə sarı tik! Gün girən evə azar-bezar girməz! – deyərdi babası Məşhədi Vəli kişi. Gün işığına salavat çevirərdi.

...Nuh əyyamından qalma diləkləri üstündə gəzdirdiyi sənədlər kimi qoruyub saxlamışdı. Sürgündə yeganə həmdəmi bu diləklər olub, bir də baba öyüdü köməyinə çatıb, ana dili güvəncinə çevrilib.

Qürbət diyarın yuxuları da uzun olurmuş...

..."İndi evləri kibrit qutusu kimi quraşdırırlar. Daha buralar şəhəristan olub!.." Koroğlu tüfəng çıxandan sonra qəhrəmanlıqdan əl çəkdiyi kimi, indi o da babadan qalma bənnə diləklərinə artıq yük kimi baxırdı...

– Yox, yox! Bir parça yer tapıb çəpər çəkər, ev tikərəm... Babamın məzarını tapıb, ona başdaşı qoyaram, – deyər pıçıldadı.

Sonra yenə təzə tikilmiş ev-əşiklərə baxdı. Gözlərinin içindən solğun və nimdaş qəm boylandı.

– Görəsən, o, bu evlərin hansında yaşayır, neçə oğul-uşaq anasıdır? Bəlkə, nəvəsi də var? Bəlkə?! Görəsən, ərə getdiyi adam kimdir?..

Gözləri önündən bir kölgə sürünüb yoxa çıxdı.

"Riyakarlıq edib, dostunu satan, qeyrətini də satar!"

Kölgə ona tanış gəlmişdi. "Allah eləməsin!" Allaha yalvarırdı ki, dağ basılan sinəsinə, yeni bir dağ çəkilməsin! "Vəfasız dost kölgə kimi olar!" deyərdi babası. İşıqlı günündə yanında olar, qara günündə aradan çıxar... İki cür adamdan arxayın olma, düşmənin dostundan, DOSTUN DÜŞMƏNİNDƏN... Bir də deyərdi ki, dünya evini oğlan tikər, qız sökər!..

Qəlbində eşqdən tikdiyi qala sökülüb tar-mar olmuşdu.

– Dayan, qoca bənnə! Sənin ürəyindən nələr keçir? Xəyalında kimi canlandırırsan?! Mən sənin qərribə taleyindən yazmaq istəyirəm. Vallah gözlərində elə bil qəm çiçəkləyib!.. Tale sənin qismətinə necə rol yazıbmış?..

"Dərdim-sərim yazıya-pozuya sığan deyil ki, ay oğul! Yazma! Gözlərimdəki qəm çiçəyini dərmə! Mən qəmsiz-qüssəsiz yaşaya bilmərəm daha! Dostun da, yarın da, vəfasını da, cəfasını da gördüm. Düz qırx ildir ki, dərdlə şərikəm. Qəmlə ortağ dostuq. Təkcə onlar məni aldatmayıblar. Mən dərdin, kədərin dostuyam, yolumu burda başqa dostlarım gözləmir ki?! Dərdimi danışsam, dəli olaram! Sən mənə dəli olmağı rəva görmə, oğul!" Qoca bənnə birdən ayaq saxladı.

– Bəs bu ev kimindi?..

Tanımırsan?! Sahibini 37-də tutub sürgünə göndərdilər, bu evi də o vaxt "tolka" qoydular. Onu babamla tikmişdik!.. Bax! O balaca evi görürsən?.. Yox! Yox! Onu biz tikməmişik. Babamla məscid tikirdik onda! Bu ev isə... Sahibi mələk kimi bir mömin adam idi. Niyə belə alçaq tikilib? Deyirəm axı, sahibi Allah adamıydı. Babama deyirdi ki, Məşədi Vəli, bir vilayətdə ki, evlər-eşiklər məscidlərdən uca ola, o yerlərin adamları da Allahın nəzərindən uzaq olarlar... O axundun özü bədnəzərlərdən, kölgə adamlardan yayınmaq üçün baş götürüb qürbətə getsə də, həbsə aldılar... Ancaq hara getdi Allahın nəzərləri üstündə oldu...

– Bəs bu evin yiyəsinə necə, görəsən, ona bəraət ver-dilərmə?

Qoca bənnanın qulaqlarına neçə illərin o üzündən tanış səs gəl-di.

Qoca səsin sahibini xatırladı:

– Halal elə, a bəy, halal elə, yoxsa bu həyət-bacanın bir gilə mer-meyvəsinə də əl vurmaram, halal elə bəy!.. Çox da bu evi mənə şura hökuməti verib... Sən özün halal eləməsən...

– Halal-xoşun olsun! – Hələ də bəylik zabitəsini itir-məmiş səsin əks-sədası gəl-di... – Halal-xoşun olsun, mirzə, bu evdə – bu həyətdə oğul-qız toyu edəsən!

Ürək genişliyini bəylik titulu vermir ki, adama...

Qızıl kimi kişiydi Ədil bəy... Xalası oğlu Ağasəlim də özü kimi qoçaq adam idi. Sürgün elədilər... Nəyin üstün-də? Zamanın cilov gəmirən, "yenilik yaradan" qara yelləri oğullar didərgin saldı, oğullar! "Xalq düşməni" axtarmaq iştahası ilə qıcanmış dişlər kişilər parçaladı, KİŞİLƏR!..

Kişilər qalmadı?! Pah, ey qara torpaq, qızıl kimi kişiləri uda-uda Qızıla dönmüsən! Hanı ƏDİL BƏY?! ŞEYX ƏSƏDULLAH AXUND?! Hanı namərdlərə qan qusduran QAÇAQ MOZU?!

Özünün və babasının əllərinin izlərini gördüyü köhnə binalara baxdıqca, qoca bənnanın sanki gözlərinin nuru artırdı.

Küçənin o başından eşidilən AZAN səsi ona ruh verdi, ayaqlarının təpəri bir az da artdı.

Axşam düşmüşdü. Küçə qoca bənnanı avaz gələn yerə gətirib çıxartdı. Elə bil qocanın qaranlıq çökmüş ürəyinə qəfil işıq düşdü:

– Məscid?! Babamın və mənim əllərimin nişanəsini yaşadan məscid! Deməli, haqq-ədalət öz yerini tapdı. Bu məscidin qapıları müsəlman bəndələrinin üzünə açılıb?! Bağlandığı gün babamın bağı çatladı. Dedilər, klub edə-cəklər, zurna-qaval çalacaqlar... Babam dözmədi bu söz-söhbətə... Və dünyadan könlündə ağır bir nisgillə köçdü. Dəfninə gələn axundu "ƏRRƏHMAN"ı ucadan oxuduğuna görə ora-bura çəkildilər, incitdilər. Mən də... hirsimi boğa bilmədim. Tikdiyimiz məscidin qapısını mıxlayan adamların qapısını mıxladım... Bu sirri bir Allah, bir mən, bir də babamın kölgə adam dediyi dostum bilirdi...

Qoca bənnanı üşütmə tutdu. Çənələri bir-birinə dəydi. Bu soyuq hardan gəldi? Sibirin tayqa meşələrindən, yoxsa kölgə adamın içindən?.. Sibir meşələrində qalan yüzlərlə, minlərlə göz onun dalınca boylanırdı:

"Bəxtəvər, sən gedib, öz yurduna çıxdın, vətənin qara torpağı da kəfəndir... Vətənsiz ölən kəfənsiz ölər! Biz burada vətənsiz və kəfənsiz ölürük!..."

Qoca bənnanı yenə məscidə sarı boylandı:

– Kərəminə çox şükür olsun, ilahi! Gör bura nə qədər camaat gəlib?! Ruhun şad olsun, baba! Əllərinin nişanəsi olan məscidin minarəsindən yenə də Azan səsi gəlir... Axşam azanı.

Özülünə qoyduğun ilk daşa "Allah, Məhəmməd, ya Əli!" yazmışdın. Elə bil ordan həm də sənin səsini eşidirəm:

" – Allahın və onun peyğəmbəri Məhəmməd səlavə-tüllahın adıyla başlayıram..."

– Allah, Məhəmməd, ya Əli!... – deyə pıçıldayaraq qoca bənnanı məscidə – Allahın evinə doğru addımlayırdı...

DAĞLARDA ATILAN GÜLLƏ

(hekayə)

Dağlar bir-birindən küskün, dərələr ayrı düşmüşdülər. Duman çəkildikcə yastı təpələrdə bitən lalələrə yaz küləyi nəvazişlə tumar çəkirdi. Ağaclar, otlar, quşlar yollar elə bil hər il olduğu qədər baharın gəlişinə sevinmirdilər. Gül-çi-çəyin ətri duyulmurdu. Ətəkdə meydan kimi açılan ölüşün sinəsi şehlə islanmışdı. Kəndin mal-qarası azaldıqca ölüş yerləri böyüyürdü.

Kənd yolunda qıvrıla-qıvrıla dağa qalxan sərhədçilərə aid ağ "Niva" maşını görünürdü. Hər gün inəklərini örüşə aparanda Şahnaz nigaran baxışlarla bu yola boylanırdı. Sərhədçilərin maşınını görəndə dərdi yenə haçalanıb şaxələndi. Onların keşiyində durduğu sərhəddən keçirilən qaçaq malı şəhərə aparan oğlundan xeyli vaxtdı xəbər-ətər yox idi. İndi iki iranlı həmyaşıdı bir həftədən çoxdu ki, gəlib evində oturmuşdu: onlar da Vüqarın yolunu gözləyirdilər. Guya ona verdikləri dəyərli satlıq malın pulu üçün gəlmişdilər. Şahnazın da səbri gündən-günə tükənirdi: evdə ərgən qızı vardı. Kənd-kəsəkdə adına söz-söhbət çıxmasından qorxurdu. Elə özünün də gənclik təravəti itməmişdi...

Üç il əvvəl əri də evdən çıxıb, sərhədə – çörək dalınca getmişdi. Meyidini gətirdilər – guya qanunsuz yolla İrana keçmək istəyəndə sərhədçilər atəş açıb, onu öldürmüşdülər. Amma Allah da şahiddir ki, bu dağ kəndinin güzəranı-dolanışığı son illər sərhədçilərin əli ilə bu taydan o taya, o taydan bu taya keçirilən qaçaq malların hesabınaydı. İş yox, güc çox! Cavanların çoxu öz güclərini israf etmək,

yaxşı ömür-gün sürmək məqsədiylə Rusiyanın şəhərlərinə üz tutmuşdular. Kənddə qalanları sərhədin o üzündə yaşayan azəri soydaşlarıyla əlaqə qurub, çörək pulu qazanmaq üçün özlərini oda-közə atırdılar. Ölkə müstəqillik yoluna qədəm qoyandan sonra bu dağ kəndinin qəbiristanlığında cavan məzarlarının sayı artmışdı. Al qırmızı yaylıqların bağlandığı məzar daşlarının azı Qarabağ torpaqlarının azadlığı uğrunda şəhid olanların, çoxu isə uzaq Rusiyada və yaxın sərhəddə öldürülən cavanların idi. Şahnazın əri də qara mərmər baş daşından həsrətlə yola boylanırdı. Elə bil o da şəhərdə yubanan oğlunun yolunu gözləyirdi. Baş daşına həkk olunmuş şəklini o, qırx beş yaşında – şəxsiyyət vəsiqəsi üçün çəkdimişdi. Şahnaz o şəkilə baxa-baxa düşünürdü ki, kənd qəbiristanlığında təzə məzarlar çoxaldıqca elə bil ətrafdakı dağlar-daşlar əriyir, əvvəlki əzəmətini itirir; kənd-kəsək yetimləşir, toy-büsat havası azalır.

– Seyid qızı, – arxadan kənd ağsaqqalı Həsən kişinin səsi onu ağır düşüncələrin qoynundan ayırdı, – sən burdan qayıt get, mən onsuz da bu yolu gedirəm. İnəklərini örüş yerinə ötürərəm...

Sonra Həsən kişi qəbiristana sarı çevrilib ucadan "Fatihə" deyib, həmd-surə oxudu. Şahnaz da ona qoşulub, uşaqlıq çağlarından öyrəndiyi ərəbcə kəlmələri astadan söyləməyə başladı.

– Allah bu əhli-qüburda uyuyanların hamısına rəhmət eləsin! – deyə Həsən kişi Şahnazın nigarançılıq yağan gözlərinə baxdı:

– Eh, ay qızım, bu iranlı əbləhlərin ayağı nə vaxt bizim torpaqlara dəyib, çörək atlı olub, biz piyada! Ölüb-itənimiz, qazamata düşənimiz də az olmayıb. Bir məmləkətdə ki, Allahın Quranına yalandan and içilə, möhürü-təsbehi hərraca qoyula, orada nə fitnə-fəsad desən olar... **Hə, Seyid qızı, qayıt evə, inşallah, Vüqar qayıdıb gəlsin!** Bir də onu o iranlılarla qaçaqmalçılıq eləməyə qoyma!..

Seyid qızı – onu bu kənddə hamı belə çağırırdı. Dün-yagörmüş Həsən kişi ömrünü gah dağda, gah da aranda keçirmişdi. **Fikri-zikri evdə qalmış Şahnazın elə bil ürə-yindən hay verdi.** Odur ki, Şahnaz Həsən kişiyə "sağ ol" deyib tələm-tələsik evə döndü. Qızı da oyanmışdı, “qonaqlar” da. Ana qızının əynindəki təzə paltara gözücu nəzər salıb, qaş-qabağını tökdü. Göz-qaşının işarəsiylə acıqlanıb, "get bu paltarı çıxart!" – dedi. Ancaq Ceyran anasının bu him-ciminə məhəl qoymadı. Şahnaz onun saymamazlığına tab gətirməyib dilləndi:

– Ceyran, heç o müğənni Röyadı, nədi o da bu cür geyinmir, əndamın çöldə-bayırda qalıb, içəri keç, üst-başını dəyiş!..

Ceyran lal-dinməz otağına çəkilib, nimdaş ev xalatını geyinərək eyvana çıxdı. Anası bu dəfə də onun çılpaq bud-larını görüb qışqırdı: – O mirasa qalmışın düymələrini yaxşı bağlaya bilmirsən?!

– Eey, neynim, ay ana, addım atıram açılır, şalvar da geyməyə qoymursan!.. Camaatın qızları istədiklərini geyi-nirlər...

Piruz adlı gənc eyvandan gözəl dağ mənzərələrini seyr edə-edə arabir Ceyranı da oğrun-oğrun süzürdü. Bir az əv-vəl hədiyyə gətirdiyi libasın Ceyrana çox yaraşdığını söy-ləyəndə gözlərinin içi də gülürdü. Siqaretinə dərin qüllab vurduqca hiyləgərliklə gülümsünən o gözlər tüstü içində görünməz olurdu. Ananı narahat edən o baxışlar qızı xoş-hal edirdi.

... Səhər yeməyindən sonra sahə müvəkkili gəlib iranlı cavanlarla xəlvət guşəyə çəkildi. Sahə müvəkkili polisdən çox qəssaba oxşayırdı. Ehtiyac və sıxıntı içində yaşayan kənd adamlarının mal-qarasını su qiymətinə alıb, gizli yol-la sərhəddən ötürürdü. Qaçaqmalçılıqla məşğul olan iranlı “qonaq”larla məxfi söhbəti başa çatandan sonra sahə mü-vəkkili çıxıb getdi. Onun ardınca iranlılar da çıxdılar. Cey-

ran qonaq otağına keçib, onların gətirdiyi videokasetləri götürüb, bir-bir gözdən keçirdi. Anasının bulaqdan su gətirməyə getdiyini görüb, arxayın oturub striptiz göstərən qızların rəqsinə tamaşa etdi. Sonra Piruzun ona hədiyyə verdiyi axşam paltarını geyib, videofilmdəki qızların rəqsini yamsılamağa başladı.

... Daşlı bulaqda Şahnaz qonşu gəlinlərdən birinə qulaq asdıqca çox həyəcanlanmışdı. Gəlinin əri İrandan "mal" deyə gətirdiyi şeyi Bakıda yerbəyer eləmək istərkən yaxalanmışdı.

– Boyun-boğazımın qızılını, barmaqlarımın üzüklərini dəyər-dəyməzinə satdırıb, pul göndərdim, təki həbsə düşməsin! İllərlə qaşığı-qaşığı yığdığını bir gündə çömçəylə dağıtdı. Allah İranı viranə qoysun! – gəlin qarğış eləyə-eləyə Şahnazın evinə sarı baxdı. Elə bil ora İran idi. Sonra həmin gəlin mənalı-mənalı Şahnaza baxıb dedi:

– Bu gəliş-gedişin bizə faydası yoxdur! Belə getsə, kənddə nəinki oğlanlar, qızlar da cayıb, nəşə çəkəcək, tir-yək atacaq, narkoman olacaqdır.

Şahnaz onun nəyə eyham vurduğunu bilsə də dinməz-cə dayanıb, söhbətinə qulaq asırdı.

– Bilirsən, Seyid qızı, Kosaxan dərəsinin kənarında təzə bir ev var. Deyirlər, sahibi ailəlikcə Rusyətdə yaşayır. Evin açarı düşüb bizim uçastkovının əlinə. O da döndərib oranı hırxoxanaya. İrandan gələnlərdən pul alıb, ayağışürüşkən qadınlar gətirir ora. Dədə-babaların qoruyub əmanət qoyduğu namus da indiki alver zamanəsində ucuzlaşıb, itə-pişiyə tök olub!.. Bu iranlılar da elə bil qadın tamarzısıymış. Bizim qız-gəlinlərə görməmiş kimi baxır lap...

Şahnaz nə fikirləşdisə, tez evinə döndü. Su qablarını həyət qapısından içəri qoyub, dəllal İbigilə getdi. Onu tapıb yanibalalı iki inəyini sabah mal-qara bazarına aparıb satmağını xahiş etdi. Xoşbəxtlikdən ertəsi gün bazar idi. Çünki mal-qara bazarı yalnız bazar günləri olurdu. O yaz

səhəri dəllal İbi yük maşını ilə gəlib Şahnazın yanibalalı inəklərini bazara apardı. Şahnaz boş tövləyə baxa-baxa kövrəlmişdi. Tövlənin qarşısında hörüklənmiş kəhər at Şahnazın qəmli halına kişnəyirdi. Elə bil at sahibinin ürəyini sıxan dərdə şərik olmaq istəyirdi. Ceyran eyvanda durub anasına tərs-tərs baxırdı. Ona elə gəlirdi ki, qonaqların ötən axşam evə gəlməməsinin səbəbkarı anasıydı...

– Qızım, sənin nə yaşın var, belə ələtaş olubsan?! Deyiklin Şuşada itkin düşüb. Allah yolunu açıq etsin, bel-kə də qayıdıb gəldi!..

– Öldüsü-qaldısı bilinməyən bir adamın yolunu gözləmək elə bilirsən, asan şeydir? Sevil-sevilmək haqqımı ki, əlimdən almayıblar... Odey, mənim sinif yoldaşım Aybəniz, göydərəli Orduxan əminin qızı Təbrizli bir oğlana ərə gedib! Sənin bəyənmədiyin iranlılar ona Sumqayıtda bir toy ediblər ki, heç Azərbaycanda eləsi olmayıb!..

– Sənin hayıl-mayıl olduğun bu cavan oğlanların heç birindən gözüüm su içmir. Allah bilir, qardaşını yoldan çıxarıb nə bəlaya salıblar. Uşaq gəlib çıxmadı. Qoy Allaha acıq getməsin, bu sırtıq “qonaq”ları evdən qovacağam...

– Sən... Mənim xoşbəxtliyimi istəmirsən, ana! Əgər məni sevdiyim birinə verməsən, ona qoşulub qaça biləcəyim günü də yaddan çıxarma!

Şahnaz qızından bu sözü gözləmədiyinə görə nə deyəcəyini bilmədi. Duruxub yenə boş tövləyə baxdı. İki sağmal inəyinin əlindən çıxdığına təəssüfləndi.

– Ay Seyid qızı, dərdin ürəyimə, varınsa mənə bir kasa süd ver!

Qızının son sözündən özünü elə itirmişdi ki, yuxarıbaşlı Sənəm qarının həyəətə nə vaxt gəldiyindən Şahnazın xəbəri olmamışdı. Doluxsunsu da özünü ələ aldı. Əmcəkləri dolu görünsün deyə sübh öynəsi inəkləri sağmamışdı. Düşünürdü ki, kaş sağaydı, o cür inəklər onsuz da müştəri gözündən yayınmazdı.

– Bayaqdan üç-dörd qapıya getmişəm, – deyə Sənəm qarı gileyləndi; bu İran xarabanın yolu açılandan hamı ağartısız qalıb! Bir kasa süd tapmıram ki, aş bişirim. Bu sərhəd açılalı kəndimizin bərəkəti də göyə çəkilib...

Şahnazın dili gəlmirdi ki, desin o da inəklərini satıb. Ötən axşam öynəsi sağdığı südü də tərslikdən bişirib, qatıq çalmışdı. Nə fikirləşdisə, kasanı Sənəm qarıdan alıb, eyvana dəvət etdi. Qızını kənara çağırıb qulağına nəsə pıçılda-yıb kasanı ona verdi. Sonra özü də eyvana qalxıb, Sənəm qarını söhbətə tutdu ki, Ceyran gələncən başı qarışsın. Ceyran Həsən kişigilə gəldi.

– Bəs sizin sağmal inəklərinizə nə olub? – deyə Həsən kişi təəccüblə soruşdu.

– Səhər tezdən dəllal İbi gəlib inəklərimizi bazara apardı. Südü Sənəm qarı üçün aparıram. Bizə gəlib, anam da onu əliboş qaytarmaq istəmədi.

– Ananı həmişə eşit, bu kənddə Seyid qızı kimi gəlin çox azdır. Qardaşından ötrü yaman nigarandı... Allah Vü-qarın tezliklə qayıtmasına yardımçı olsun!

Həsən kişi istədi desin ki, əgər anan inəkləri satdırırsa, demək, qardaşının başında nəsə bir iş var?! Demədi, dərin-dən ah çəkib susdu. Ceyran da sağollaşıb getdi. Elə bil Həsən kişinin ahı isti mehə dönüb onun üzünü qarsamışdı. Evlərinə çatanda sifəti pörtmüşdü. Sənəm qarı nə südün hardan gətirildiyindən, nə də Şahnazın yanibalalı inəkləri-ni satdırmağından xəbər tutdu: – Allah səni muradına qo-vuşdursun, qızım, – deyə Ceyrana dua elədi.

– Seyid qızı, sənin də Vüqarın gəlsin, üzün gülsün, day mən də gedim, vaxtdır!

Şahnaz qarını pələddən ötürüb, geri döndü. Qızının ba-yaq dediyi sözü unutmamışdı: – Bu Sənəm qarının nişanlı-sı əlli il bundan əvvəl müharibədə itkin düşüb, hələ də yo-lunu gözləyir, bu günəcən ümidini üzməyib...

Ceyran anasının nəyə eyham vurduğunu bilib, sözünü kəsdi:

– Ay allah, gör doğma anam mənə nə arzu edir?! Sən o keçmiş qızlarla indikiləri bir tutma! İndiki kənd qızları ərəbə, ingilisə, farsa ərə gedir. Gedir ki, insan kimi xoş gün görsün... Axı nə var ey bu dağ yerində, qaz yox, işıqlar da gecə-gündüz sönür. Ara-sıra toylara gedirdik, o da qəhətə çıxıb! Camaatın qızının soracağı İrandan-Turandan gəlir, sənə məni Sənəm qarıya tay edirsən...

– Kəs səsini utanmaz! Axı hansı ana öz qızının evdə qalıb un çuvalına tay olmasını istəyər? Sən heç ayrı millətə ərə gedib, sonra kor-peşman ata evinə dönmən qızlarla həmsöhbət olubsan? O cür alçaldılmış, namusu beş paralıq olmaqdansa, evdə qalmaq yaxşıdır! Sən heç bilirsən o göz-qaş etdiyin oğlan hansı yuvanın qurdudur, nə işlə məşğul olur? Bəlkə, onların ucbatından qardaşının üzünə illərlə həsrət qalacağıq. İçlərini tiryək qurutmuş bu **bevədə** qonaqların ikisi birinə dəyməz! Bir də aman-zaman bircə qızımı gözümdən uzağa qoymaram getsin...

– Mən də cavanları qeybə çəkilən bu dağ kəndində qalıb, dul kişiyə ərə gedən qızlardan olmaq istəmirəm, eşit və agah ol!

Günortadan sonra dəllal İbi gəlib, inəklərin pulunu sayıb, Şahnaza verdi: "Xeyir işlərə xərcləyəsən!" – deyib getdi. Axşamüstü qonaqların hər ikisi kefləri kök, damaqları çağ qayıdıb, "Vüqardan nə xəbər var?" – deyə soruşdular. Ana-bala onlara baxıb, başlarını buladılar.

– Hələ bir xəbər yoxdur... Bir azdan onların qaldığı qonaq otağından Ququşun "Ayrılıq" mahnısının səsi ətrafa yayıldı. Şahnaz o yanıqlı, kövrək, həsrət dolu səsin sədaları altında ərinə xatırlayırdı, oğlu Vüqarın, qızı Ceyranın uşaqlıq çağlarını gözləri önündə canlandırırdı. "Aman ayrılıq!. Bu ayrılıq mənə necə don biçibmiş, ilahi? Ceyran o səsin sehrinə

düşüb, xəyalında gəlin köçürdü. Başına gül-çiçək səpirdilər. Sonra xəyallarının qanandından enib, Ququşu "görmək" bəhanəsiylə qonaq otağına keçdi. Ekranı Ququş bu dəfə qəmli fars mahnısı oxuyur, həm də mavi gölün qoynunda tənha qalmış Qu quşu kimi süzürdü. Piruz Ceyranı görcək ayağa qalxıb, saxta nəzakətlə yer göstərib dedi:

– Gəl, Ceyran xanım, gəl burda əyləş, rahat bax! Hələ bu kasetdə Homeyra, Leyla var! Sən hələ Məshətini görməyibsən! İndi onların çoxu İranda yaşamırlar. Bu kasetləri qohumlarımız Amerikadan, Almaniyadan gizləncə gətiriblər. Bunların elə mahnısı, elə rəqsi var ki, bu vaxta qədər nə eşidib, nə də görübsən.

... Mətbəxtə Şahnaz bir əlində çaydan, bir əlində dəl-lal İbidən aldığı pullar kövrəlib fikrə getmişdi: "Xeyir işlərdə xərcləyəsən!" İbinin səsi qulaqlarından getməmişdi. "Təki Vüqar sağ-salamat qayıtsın. Onun yolunda canımı belə əsirgəmərəm, ya Ağamın cəddi, niyyət edirəm, oğlum gəlsin, bir də onu sərhəddən o taya qoymaram keçə, əgər sözümə baxmasa, gözlərinin qarşısında üstümə nöyüt töküb, özümə od vuraram!.."

... Təzə dəm almış çaydan süzüb, "qonaq"lara gətirdi. İranlı "qonaq"lar onun zəhmindən çəkinib, musiqinin səsinə qısdılar. Şahnaz xalətinin yan cibindən çıxardığı pulları qonaqların qarşısına qoydu. Qonaqlar sual dolu baxışlarla gah ona, gah da Ceyrana baxırdılar.

– Oğlum çox gecikir, Allah bilir, tifiimin başına nə xəta gəlib! Anaların ürəyinə belə şeylər qabaqcadan damır, yuxularımı qarışdırıram. Siz bu pulları götürüb, gedin! Əgər oğluma verdiyiniz şeyin dəyərini ödəmirsə, ərimin tufəngini, atını, evi belə satıb ödəyərəm...

Həmişə qızını şorgözlüklə süzüb, yalançı aşıq rolunu məharətlə oynayan Piruz heyrətlə dilləndi:

– Allah-Allah! Biryolluq deyin ki, bizi evinizdən qovursunuz də!..

Şahnaz soyuqqanlıqla cavab verdi:

– Necə istəyirsinizsə, elə də başa düşün! Bura kənd yeridir! Böyük şəhər-zad deyil. Kişisiz evdə qonaq saxlamaq adətimizdə yoxdur!.. Əgər niyyətiniz Vüqarı gözləməkdirsə, rayon mərkəzindəki mehmanxanaya gedin, orada qalın!

– Amma Vüqar bizə gələndə mən öz anamı-bacımı ona etibar edib, Ərdəbildən Təbrizə, Təbrizdən İsfahana gedirəm. Günlərlə evdə olmuram. Ağlıma heç ayrı şey də gətirmirəm. Çünki biz onu özümüzə qardaş bilirik...

Şahnazın səbri tükənirdi, onun sözünü kəsib, ürəyini boşaltdı:

– A bala, bilirsiniz nə var? Mənim oğlum heç siqaret çəkmirdi. Amma indi ona satmaq üçün verdiyiniz zəhri-mara aludə olub. Əgər tutulub-eləsə, heç yadınıza da düşməyəcək...

Ceyran anasına yalvar-yaxar edib, sakitləşdirməyə çalışdı:

– Yaxşı deyil, ay ana! Bir-iki gün də gözlə! Vüqar gəlib, qonaqları burda görməsə, bizdən inciyər...

– Sən get öz otağına! Ağır otur, batman gəl! – deyib Şahnaz qonaq otağından əsəbi halda çıxıb, mətbəxə getdi.

– Siz anamdan inciməyin, qardaşım yubandığına görə hirslənib! – deyə Ceyran təlaşla yır-yığış eləyən qonaqlara baxdı.

Piruz onu hiyləgərcəsinə süzüb gülümsündü:

– Sən narahat olma, Ceyran xanım, Vüqar gələndə kimi bu kənddən gedən deyilik. Əgər könlün istəsə, bizim getdiyimiz evə gələ bilərsən. Bu təbrizli dostumuzun da sevgilisi ora gəlir. Ötən gecə orda görüşüb, əhd-peyman bağlayıblar. Adı Telnazdı. Gözəl rəqs edir. Vüqar pullarımızı gətirsin, Telnazla səni buradan götürüb, dünyanın o başına apararıq...

Getdilər. Ceyran o axşam anasıyla bircə kəlmə də kəsmədi. Ertədən otağına çəkilib, çarpayısına uzandı. Şahna-

zınsa o gecə yuxusu ərşə çəkildi. Səhəri dirigözlü açdı. Gündüz fikir içində gəzib-dolaşdı. Əli işdən soyumuşdu. Ev-eşiyə sığmırdı. Qəlbini qəribə hisslər çulğalamışdı.

... Və bir yaz gecəsi fikir yorğunluğu onu taqətdən saldı. Dərin yuxuya getdi. Yuxusunda meyvə ağacına dırmaşan gənc Şahnazı gördü. Sonra qonşu kənddə sevdiyi gənc oğlan çiyində tufəng gəlib onu ağacdən atının tərkinə götürüb qaçırdı. Dünyanın ən hündür ağacı bildiyi o meyvə ağacı getdikcə kiçilib, yoxa çıxırdı. At kişnəmsinə yuxudan oyandı. Burnuna kəskin ətir qoxusu gəldi. Oyanan kimi tez Ceyranın otağına cumdu. Qızın yatağı boş idi. Ceyran anasının bəyənmədiyi o açıq-saçıq libasla birlikdə yoxa çıxmışdı.

– Mənə rəhmin gəlsin Allahım, yoxsa qız o axmaqlara qoşulub qaçıb?!

Otaqları bir-birinə vurdu. Oğlu Vüqar üçün ayırdığı yan otağın divarından ərindən qalan ov tufəngi asılmışdı. Şahnaz tufəngi götürüb sinəsinə sıxdı. Hər il Novruz bayramında – ilaxır çərşənbə axşamı əri uşaqlarına və ona tufənglə havaya atəş açmağı öyrədər, atəşfəşanlıq etməyi xoşlayırdı... Geyinib, tufəngi çiyinə aşıraraq həyəətə endi. Kəhər at onu görcək ayaqlarını yerə döydü. Bulaq üstündə qonşu gəlinin söhbətini xatırlayıb, sonra sahə müvəkkilinin eyş-işrət oylağına döndərdiyi evə hansı yolla gedəcəyini düşündü. Atın üstündə yanpörtü oturdu. Həyətdən çıxanda gecə yarıdan keçmişdi. At xoş ətir iynin izinə düşüb Şahnazı Kosaxan dərəsinə sarı apardı. Kəndin işıqları çoxdan sönmüşdü. Ancaq dərənin kənarındakı evin pəncərələrində gur işıq yanırdı. Tül pərdəli pəncərələrin birində rəqs edən iki çılpaq qızın kölgəsi görünürdü. Şahnaz səs-səmirsiz daş hasara yaxınlaşıb, həyəətə boylandı. Benzinlə işləyən generatorun səsi eşidilirdi. Atın üstündə qalxıb hündür hasardan həyəətə keçdi. Pilləkənlə ikinci mərtəbəyə qalxıb, giriş qapısının **əlcəyini** yoxladı. Qapı arxadan

kilidlənmişdi. Aynabəndin çıxıntısından tutub, əli ilə çatdı-
ğı pəncərələri bir-bir yoxladı. Hamısı içəridən bağlanmışdı.
Yalnız **tənəbi** tərəfdə xəfif əsən mehin təsirindən yellənən tül
pərdə təkləy pəncərənin açıq olduğunu bildirirdi.

Əvvəl genişekranlı televizor göründü. Orada sarışın
qızlar rəqs edə-edə bir-bir paltarlarını soyunub, çılpaq bə-
dənlərini göstərirdilər. Xalı döşənmiş otaqda məxmər mü-
təkkələrə dirsəklənən iranlılar sulu qəlyan çəkirdilər. Ek-
randa striptiz göstərən qızlara gözlərinin ucuyla da bax-
mırdılar. Onlar canlı striptiz göstərən və musiqinin ritmin-
dən çox içdikləri şərabdan məst olan, qaraqaş, qaragöz
qızlara tamaşa edirdilər. Saçları üzlərinə dağılmış bu qızla-
rı doğma anaları belə tanıya bilməzdi. Ancaq heykəl kimi
daş sütuna söykənmiş əli tufəngli Şahnaz tanıdı. Az qaldı
ağlı başından çıxsın. Bu çılpaq qızlardan biri onun Ceyran
qızı, o biri isə iki qardaşı narkotika qurbanı olan Telnaz
idi! Birdən Telnazın ayağı burxuldu. Səntirləyə-səntirləyə
daş sütundan yapışmaq istədi. Əli Şahnazın çiynlərinə to-
xunub diksindi. Yuxu görürmüş kimi gözlərini yumub,
təkrar açdı. İki addım geri çəkilib döşlərini əlləri ilə tutub,
qışqırdı:

– Vaxseyy, Ceyran, anan!.. – Bədəninin aşağı hissəsini
örtmək üçün tül pərdəni çəkib özünə bürüdü. Amma tül
pərdə də onun lüt əndamını gizlədə bilmədi.

Qəlyan çəkən cavanlar keçmiş İran hökmdarları kimi elə
yerlərində donub qalmışdılar. Ceyran sərxoş addımlarla yeri-
yib, yatağın üstündəki ağ örpəyini çılpaq bədəninə bürüdü.
Yalnız televizorda striptiz göstərən qızlar öz işlərindəydilər.
Onların bu dünyada çəkinəcəkləri adam yox idi. Şahnazın
gözləri birdən qızının büründüyü örpəyin üstündə qan ləkə-
sinə sataşdı. Ananı dəhşət bürüdü. Bu qan ləkəsini görən ana
qızının qızlıq ləyaqətini itirdiyini anladı.

– Namussuz, sən anlamadın ki, namus qadının baş ta-
cıdır. Sən öz tacını əldən vermiş bir ləçərsən...

Piruz dizləri üstə qalxıb, sinəsini qabağa verdi. Söz deməyə macal tapmamış Şahnaz hikkəylə tufəngi ona tuşladı:

– Ay binamus, de görüm, oğlum sizə qonaq gələndə sənın ana-bacının namusunamı sataşmışdı?!

Tufəngin tətiiyini nə vaxt çəkdiyini bilmədi. Dərənin dibində olan bu təzə evdən atəş səsi bomba kimi partladı. İkinci atəş televizorun geniş ekranında çılpaq bədənləriylə striptiz göstərən sarışın qızlara açıldı. Bu dəfəki partlayış səsi lap güclü oldu. Ev silkələndi. Dərə aşağı diyirlənən böyük daş parçası hasarın yanındakı atı hürkütdü. At dal ayaqları üstə qalxıb kişnədi. Dağlarda əks-səda verən güllələr elə bil sərhəd kəndinin GÖZ dağına atılmışdı. Kənd susmuşdu, dağlar-dərələr qulağını şəklemişdi.

İçəridə o biri gənc isə Şahnazın ayaqlarına yıxılmışdı:

– Məni öldürmə, and olsun, o bir olan Allaha, istəsən qızınla evlənərəm. Kəbin kəsdirib, özümə halal arvad edə-rəm onu! Ancaq mənə qıyma! Al götür verdiyin pulları da! Mənim nə anam var, nə də bacım. Sən mənə ana olarsan... – deyə-deyə ağlayıb göz yaşı töküdü.

Tül pərdəyə bürünmüş Telnaz elə bil yuxudaydı. Gəncin sözlərindən diksinmişdi. Qorxa-qorxa gah əli tufəngli Şahnaza, gah da qoynunda bir gecəlik xoş anlar keçirdiyi təbrizli gəncə baxırdı.

– Bəs mən, mən necə olacağam? Axı sən məni alıb, özünlə aparacağına söz vermişdin, ay şərəfsiz! Sənın kimi qorxağın arvadı olmaqda, ölmək yaxşıdır. Birdən gözlənilməz bir sıçrayışla Şahnazın içəri keçdiyi təklay pəncərədən özünü gecənin qaranlıq qoynuna buraxdı. ...Ora dərin UÇURUM idi.

Telnazın bu hərəkəti Şahnazın qəlbini zərrə qədər də soyutmadı. Evdən ovucalayıb götürdüyü güllələrdən çevik bir hərəkətlə tufəngin **ocaqlığına** qoydu. Gözlərini qırpmadan dalbadal daha iki atəş açdı. Bu iki atəşdən biri onun doqquz ay bətnində gəzdirib, dünyaya gətirdiyi qızını əbə-

diyyətə qovuşdurdu. Ceyranın bədəninə bürüdüüyü ağ örpək sürüşüb düşdü. Şahnaz ağır addımlarla ona yaxınlaşdı... Dizlərini yerə atıb, qızının başını qolları arasına aldı:

– Örpək bizim başımızda olur, qızım, – deyə pıçıldadı və balasını bağrına basıb həzin-həzin lay-lay dedi:

Dağlar dağımdı, mənim,
Qəm ortağımdı mənim.
Dindirsen qan ağlaram,
Yaman çağımdı mənim....

2001-2004
Masallı şəhəri

TOK QAFAR

Deyirlər, hər kəsin öz alın yazısı var. Amma çox təəssüf ki, tale ilahəsinin zərif əli yazılan o sirli-soraqlı yazıdan biz bixəbərlik. Bəzən uğurumuza kədər-qüssə tuş gələndə “Olacağa çarə yoxdur!”, “Alnımıza nə yazılıb, onu da görəcəyik!” deyər özümüzə təskinlik verib, təsəlli tapmağa çalışırıq. Belə anlarda qismətimizə kor-koranə boyun əyməklə zamanənin neçə-neçə başabəla adamlarının eybəcər əməllərinə göz yumuruq... Və günlərin bir günü gözüümüzü açıb görürük ki...

Bəli, elə belə günlərin birində bizim şəhərin işıq idarəsinə nazirlikdən ixtisar göndərildi. Müdir Dönməz Dəmirov işçilərin siyahısını nəzərdən keçirə-keçirə dərin fikrə qərq olmuşdu. Onunla üzbəüz oturmuş cavan katibə bir əlində qırmızı qələm tutmuşdu, o biri əlində xaricdə istehsal olunmuş dodaq boyası...

– Hə, xanım qız, yaz, – deyər müdir, nəhayət, sükutu pozdu, – sahə mühəndisi Qafarov Qafar...

Katibənin yerindən sıçrayıb qəfildən çıxırması müdirin sözünü ağzında yarımçıq qoydu. Elə bil katibənin uzun, incə barmaqları güclü elektrik cərəyanına toxunmuşdu.

– Vaxsey, deyəsən, axı o cəncəl adamdı...

Katibə qız o qədər həyəcanlanmışdı ki, özünü itirib qırmızı qələmlə yazdığını qırmızı dodaq boyası ilə pozdu:

– Hələ adını yazanda adamı tok vurur, gör işdən ixtisar olunduğunu bilsə, nə qiyamət qoparacaq!..

– Axı, mən onu qoyub başqasını necə ixtisar edim? Yenə mənə simsar adam Qafardı... Qohumuq... Onu saxlayıb, başqasını ixtisar etsəm, deyərlər qohumbazlıq edirəm...

– Məgər siz onun, tok olduğuna şübhə edirsiniz?

Dönməz Dəmirov xəfifcə gülümsündü:

– Tok olsa da, müqaviməti zəifdir, yuxarılarda dayağı yoxdur!..

Katibə naz-qəmzəylə çox canıyananlıq etdi, müdir az eşitdi.

– Mənə də Dönməz deyərlər! Vəssalam...

... Bir neçə gün keçməmişdi ki, katibə xanımın barmaqlarından giziltisi çəkilməmiş elektirik cərəyanı Dönməz Dəmirovun bədəninə lərzə saldı.

Özünə Dönməz deyib sinəsinə döyən müdiri elə bil yuxarıdan yüz səksən dərəcə bucaq altında geriye döndərmişdilər.

Sən demə, ixtisar söhbətini eşidən kimi Tok Qafar cumub nazirliyin kadrlar idarəsinə, bir həngamə salıb ki, gəl görəsən... Səs-küy nazirin qulağına çatıb.

O da acığa düşüb, işdə verdiyi nöqsanlara görə Dönməz Dəmirovu vəzifəsindən azad edib, onun yerinə də Qafar Qafarovun özünü layiqli namizəd bilib.

... İndi sizə kimdən deyim, katibə qızdan. Elektirik cərəyanının hər gün canına salacağı giziztilərdən qorxub-üşəndiyindən dərhal ərizə verib başqa işə keçdi. Bəli, o gündən təzə müdiri familiyası ilə deyil, ləqəbi ilə tanıldılar.

“Tok sizi qəbulunda gözləyir!”, “Tok tapşırıq verib”... Elektrik naqilləri ilə işləyən zamanı hər dəfə “tok” vurması can almasa da, şəbəkənin ən təcrübəli, qocaman montyorları belə canlı “tok”dan çəkinirdilər. Hətta Tok Qafar onların hüquqlarını pozanda belə dözürdülər. Hamı öz arasında giley-güzar edib: “Dönməz Dəmirovu “vurub” mələdən adam bizə nə baxır?!” deməklə öz acizliklərinə bəraət qazandırır. Tok ləqəbi Qafar Qafarov üçün məğlubedilməzlik simvoluna dönmüşdü. Başqa müdirilər kimi Tok Qafarın da sadıq əlaltıları vardı. Hər idarədə hərgah belələri olmasaydı, görəsən, müdirilərin işi necə olardı?!

– Yoldaşlar! Cəmiyyətimizdə rüşvətxorluq sağalmaz yara da olsa. Biz onunla mübarizə aparmalıyıq... Mən inanıram ki, rüşvətxorluğun ləğv olunacağı gün tarixə düşəcək! Və biz sizinlə ən böyük düşmənimiz üzərində çalacağımız qələbəni hər il bayram kimi qeyd edəcəyik...

Sürəkli alqışlar Şəbəkənin qırmızı güşə adlanan iclas salonunu başına götürdü.

...Damağındakı bahalı siqaretdən, əyləşdiyi yumşaq kreslodan, təzə katibəsinin gözəlliyindən zövq ala-ala Tok Qafar gündən-günə şişirdi.

Adətən, hər təzə müdir gələndə özü ilə bərabər idarəyə yenilik də gətirir.

Tok Qafar da bu ənənəni pozmadı. Şəbəkənin hesabına tikilən yaşayış binasında nazirlikdən yoxlamaya gələn müfəttişlər üçün beşotaqlı “qonaq evi” yaratmaq ideyasını həyata keçirdi. Heç kəs cürət edib Tok Qafara demədi ki, yaşayış binası hara, “qonaq evi” hara? Axı şəhərdə qapısı qonaq üzünə həsrət qalan təzə mehmanxana kim üçün tikilib?

Əlbəttə, çoxunun ürəyindən keçirdi bu sual... Çünki altı-yeddi nəfər ailə üzvü olan işçilərə Tok üçotaqlı, dördotaqlı mənzillərin açarını verdi... Amma beşotaqlı “Qonaq evi”nə illərlə qonaq üzü gördü, nə də mənzil növbəsində dayanan başqalarına verildi... Üstəlik müdir “Qonaq evi” üçün idarənin hesabına aldırdığı təzə mebelləri, xalıl-xalçıları öz evinə göndərirdi. Oranın təmiri üçün ayrılan pulları həzm-rabedən keçirirdi... Əzab-əziyyətsiz, zəhmətsiz qazandığı var-dövlət Tok Qafarı məst eləyirdi... İclaslarda rüşvətə “qara yara” deyə-deyə özü rüşvətxorluq xəstəliyinə tutuldu, bu “xəstəliklə” gənclik illərindən ürcah olduğu bütün yaralara çarə tapdı. Rayonda hörmət-izzət sahibi oldu. İndi qəlbində daha böyük kabinetlərdə oturmaq iştahı yuva salmışdı. Şəbəkədə yüksək elektrik cərəyanı altında insan təri hesabına qazanılan pullar sistemli şəkildə rüşvət mənbəyinə çevrilirdi.

Tok Qafar dairəvi hərəkət edən rüşvət mexanizminə ardıcıl qoşulsa da, paralel xətlərlə yuxarıdakı himayədarına bağlıydı...

Dənizin ağ balığını, ağ balığın qara kürüsünü... vaxtı-vaxtında sürücüsüylə Bakıya yollayırdı. Bir dəfə cavan sürücünün əlindən qatıq bankası yerə düşüb sındı. Sən demə qatığın içində zinət əşyaları varmış... Bu sirr bütün rayona faş oldu... Amma Tok sudan qupquru çıxdı. Heç nə olmamış kimi işinə davam etdi.

Və günlərin bir günü – Novruz bayramı ərəfəsində Tok Qafarın özünü də tok vurdu. Eşitdi ki, beşotaqlı “Qonaq evi” şəhərdə sosial ədalətin bərpası ilə əlaqədar hansısa Evsiz Eşiksizova verilir.

– Necə yəni “Qonaq ev”lərinin ləğvi barədə yuxarıdan sərəncam var? – Telefon xəttinin bu başında necə nərə çəkdisə, o başında mənzil komissiyasının sədrini elə bil elektrik cərəyanı yerində qurutdu.

Ömrünün on ilini ev növbəsində itirən Evsiz Eşiksizovun üzünə tale ilahəsi birinci dəfə idi ki, gülümsəyirdi. Lakin şəbəkədən ətrafa yayılan yüksək gərginlikli elektrik cərəyanı ümidverici təbbəssümlərini dodağındaca dondurdu. Tok Qafar tez əlaltısı Əli Əyriyevi kabinetinə çağırırdı. Təcili idarənin həmkarlar ittifaqının keçmiş tarixlə qərarını hazırlatdırdı.

– Bu mənzili çoxdandır ki, sənə verməyi düşünürdüm. Amma order almaq üçün gərək RİK sədrinə 2 min manat şirinlik verəsən...

– Verərəm! – Əli Əyriyevin əlində rüşvət alıb-vermək su içimlik kimi iş idi.

Bu gizli əməliyyatdan mənzil komissiyasının sədri xəbər tutsa da, tok ləqəbinin Qafara əbəs yerə verilmədiyini xatırlayıb susdu.

Evsiz Eşiksizova “Qismətin beləymiş, bir az da səbir et!” – deyərək təsəlli verdilər.

Kim bilir, bəlkə, hamı kimi o da elə bilirdi Tok Qafarın alnına elektrik dirəklərində gördüyü “Əl vurma, öldürər!” sözləri yazılıb...

Amma mən inanmıram ki, taleh ilahəsi insan oğlunun alnına belə dəhşətli sözlər yazsın! Axı deyirlər, taleyə hökm etmək, onun şıltaqlığına səbir edib dözməkdən daha yaxşıdır. İndi görürsünüz, qismət beləymiş deməklə neçə-neçə üzüdönük zəmanə adamlarının pis əməllərinə göz yumuruq...

Və günlərin bir günü gözüümüzü açıb görəcəyik ki, Tok Qafar kimi başabəla adam hətta deputat kürsüsünə də qalxıb!...

Masallı, yanvar 1989-cu il

...37-Cİ İLİN ADAMI

*“At cildində, quş cildində, ağac cildində
İnanıram hərəminin bir sehrimiz var...”*

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı

Alatoran düşüncələrin qoynunda yaşadığım həyat işgəncədir; gecələr səksəkə içində yatıram, gündüzlər oyananda duyğularım dilə gəlib, məni tənhalığa çağırır. Bilmirəm, mənmi keçmişdən gəlmişəm, yoxsa son vaxtlar iblisənə fitnə-felindən qorxub-çəkdiyim adamlar? İlan vuran ala çatıdan qorxar deyiblər. Hərdən mənə elə gəlir ki, küçədə lap ilk dəfə rastlaşdığım adamı belə çoxdan tanıyıram. Rəngli jurnalların üz qabığından, tv kanallardan, qəzetlərin pullu reklam səhifələrindən, yolboyu – seçki plakatlarından, gülə-gülə mənə boylanıb, SƏS istəyən, bu zamanə qəhrəmanını haçansa, ağ-qara fonda görmüşəm. Siması kimi davranışı, danışığı yaddaşımı qurcalayır. Öz saymazyana söz-söhbəti ilə böyük-küçüyü ələ salan peysəri yoğun bu məmur da hardasa görmüşəm. Elə bil rəhmsizliyi ilə kimisə yamsılayıb, təqlid edir. Bəlkə dədə-babadan pərəstiş etdiyi Stalini?

Üstəlik, təntənəli sözlərlə yazılan şüarlar, sürəkli al-qışlarla verilən vədlər, boğazdan yuxarı deyilən sağlıqlar, hətta ekrandan-efirdən yağıdırılan ədəbsiz söyüşlər, hədə-qorxular mənə ötən əyyamları xatırladır. Hə, deyəsən, keçmişdən tanıyıram bu boz üzləri, o zaman da eşitmişəm bu şit, bayağı sözləri...

Qəribədir, keçmişdəki kimi, indi də hamı – hətta ən güclü dövlət rəhbəri də danışanda tarixi ittiham edir; dünən, ya da bu gün baş verən naqisliyə görə illərin, qərinələrin, əsrlərin nə günahı? On iki il qabaq, ötən əsrin sonuncu at ili idi. Car çəkirdilər ki, gözlünüz aydın, yeni əsrin birinci ili at ilidir; hər şey yaxşı olacaq! Hətta küçədə, meydanda, səhnədə xilaskar ağ atlı oğlanın obrazını oynayırdılar. Mənim kimi sadə və kasıb adamların hamısı möcüzə soracağıydı. Amma nə ağ atlı oğlan gəlib çıxdı, nə də boz atlı kişi. İndi də atlar özləri, deyəsən, xilaskar gözləyirlər. At insan oğlundan, insan oğlu da atdan üz döndərib! Görəsən, on iki ildən sonra bu məmləkətdə toxumluq at qalacaq, ya yox? Bəlkə, məmləkətdə əsl möcüzə elə at nəslinin nicatı olacaq?..

Ömür ağacımı erkən payız fəsli saraldıb-soldurdu, bahar arzumu içimdə boğan boz iblis küt qayçıya oxşayan sapsarı barmaqlarıyla gövdəmi yonub, qol-budağımı budayır. Kətan parçaya portretini köçürmək istədiyim ağac adam tabuta oxşayır. Aman Allah, yoxsa bu, mənim öz tabutumdur? Heç tabut da yeriylər? Bəs süd kimi bəyaz – aylı-ulduzlu bir gecədə içimdəki səs nədir belə? Eşidirsən? Kimsə qaranlığın qoynunda ağ at çapır. Ətraf sükuta qərqləndi. Düşünürəm, atları tükənən qədim şəhərdə bu, nə səsiydi, İlahi? Uşaq çağlarımda yalmanına yatıb, yəhərsiz-yüvənsiz dördnala çapdığım kəhər atın ayaqlarının tappılısını apaydın eşidirəm. O atın tərkindən yıxıldığım vaxtdan gör neçə illər ötüb keçib... Atlardan uzaq gəzib-dolanırsam da, onların rəsmini çəkməyi, heykəlini düzəltməyi çox xoşlayıram. Əvvəllər bu işə hobbi kimi baxırdım, amma işsiz qaldığım vaxtlarda o rəsmlər, heykəllər, xırda çay daşlarından, dəniz sahilindən yığıdığım ağappaq balıq-qulağından düzəltdiyim əl işlərim çörək ağacım oldu.

...Bir gün radioda çox tanış bir səs eşitdim: « – İndi at zamanı ötüb daha. Artıq iyirmi birinci yüzildir. Avropa standartlarına uyğun istehsal etdiyimiz at ətindən yeni kolbasa çeşidləri təzə əsrdə süfrələrin ən gözəl neməti olacaq... Siz heç şəhərin küçələrində şütüyən rəngbərəng təzə xarici markalı maşınlara fikir vermisiniz? Bax, o müasir, dəmir atları ölkəmizə bizim «Boz At» şirkətlər qrupu gətirir... Dahi bir şair demişkən: «Həyatın qanunudur, getmə-lilər gedəcək. İndi maşın dövrüdür, göy at anlasın gərək! Nə eybi var, göy atdan bir nəm-nişan qalmasa, zato hər yanda boldur at ətindən kolbasa...». Yox, yox, biz atların sayəsində təkcə kolbasa bolluğu yaratmaqla kifayətlənmirik. Bu il vur-tut altı-yeddi ay ərzində inşa etdiyimiz iyirmimərtəbəli yaşayış binasında rahat, işıqlı, avropa stilində olan mənzillərini çox ucuz və sərfəli qiymətlərə vətəndaşların ixtiyarına vermişik... Otaqları o qədər genişdir ki, necə deyərlər, at min çap! Bəli, biz bu böyük uğurlara getdikcə vəhşiləşən sahibsiz atların həyatına son qoymaqla imza atmışıq...».

O gün içimdə qaçan at birdən kişnəyib dayandı, ürəyim bərk sıxıldı. Haradasa gecənin qoynunda tövşüyə-tövşüyə hərəkət edən qatar ucadan uzun-uzadı fit çaldı: bilmək olmurdu qatar radioda danışan adama etiraz edir, yoxsa onun vəhşi at ilxısına qarşı yürütdüyü uğurlu aqrar soyqırım siyasətinə texnika dili ilə anqıraraq səs verir.

Amma mənim hələ də ürəyim ağrıyır. «Sən bir buna bax, millətin qeyrət rəmzi olan atların qatili də zamanəmizin qəhrəmanı olub...»

* * *

...İki-üç gündən sonra səhər tezdən o at qatilini televizorda göstərdilər, xəbər verdilər ki, Çənlibelli Həmzə ötən ilin adamı seçilib. Hə, hə, radioda səsini eşidərkən,

əsla yanılmamışdım, mən bu adamı tanıyırdım. Düzünü desəm, hətta o, mənim iki-üç il tələbə yoldaşım da olub. İndi təmtəraqlı soyadı kimi siması da çox dəyişib. Zarafat deyil, iyirmi beş ildən çoxdur ki, bir-birimizi görmürük. Əslində, heç görmək də istəməmişik. Ən çoxu da mən ondan uzaq olmağa çalışmışam. İnana bilmirəm. Bu, axı necə ola bilər ki, indi mən də onunla – qəlbində atlara damcı boyda mərhəmət hissi olmayan bu orta boylu, üzübüz, göy-göz «qatillə» iyirmi birinci əsrə sağ-salamat gəlib çıxmışam. Bəlkə, indi özündən çox razı olan bu işbaz bütün tələbə yoldaşları kimi elə məndən də təbrik teleqramı gözləyir. Deyirlər, adamın var-dövləti artanda yadlar da ona özünü doğma kimi qələmə verirlər. Amma yox, bizim Həməzə üç-dörd tələbə yoldaşının yanında qala-qalmaya. Axı o, heç bir vaxt seminarda olmurdu. Yalnız imtahandan imtahana üzünü görərdik, onda da rola girərdi, guya həyəcədən rəngi qaçardı, dili topuq vurardı. Həmişə də qan-tər içində imtahanın axır-uxuruna gəlib çıxardı. Qiymət kitabçasına da «yaxşı», «əla» qiymətlər yazılırdı. Çoxbilmişliyinə görə uşaqlar ona Keçəl Həməzə deyərtilər. Əlində diplomat çanta, ya da üstünə əcnəbi sözlər yazılmış sellafon torbalar olardı. Elə həmişə tövşüyərək harasa tələsərdi. Bir dəfə necə oldusa, imtahan zamanı ikimiz axıra qaldıq. O, kağız parçasına nəşə yazıb mənə uzatdı. «Mən çox tələsirəm, sənə gecikirsən...» Heç nə başa düşməsəm də nə dilim, nə qələmim dinc durdu. Elə verdiyi kağız parçasına mən də bir-iki cəfəng söz yazıb ona tərəf atdım:

«Yenə gəldi imtahanlar,
Pis oldu halı Həməzənin,
Hava sərin keçir, amma ...
Tərləyib dalı Həməzənin».

Həməzəni elə bil elektrik cərəyanı vurdu, dönüb qəzəblə mənə baxdı. Qorxdum. Özüm-özümə: «İlahi, mən nə iş

tutdum?» – dedim. «Axı, ay bədbəxtin nəvəsi, bu iblisin gözləri sənə qan yaddaşına həkk olunub. Bir dəfə lap çoxdan mən də o gözlərin qəzəbinə tuş gəlmişdim, məgər unudubsan, o göy gözlər sənə yaxşı tanışdır axı?!» İçimdə bir səs məni qınayıb danlayanda Həməzə ayağa qalxıb, «Yaxşı, bu saat sənə göstərərəm» – deyib, imtahanı aparan müəllimdən icazəsiz çıxıb cumdu rektorun otağına. Orada nə dediyini bilmirəm, amma dekan məni çağırıb, əməlli-başlı hədələdi. «Belə şeylərə görə rektorumuz səni ali məktəbdən qova da bilərdi. Amma bəxtin onda gətirdi ki, Moskvaya elmi konfransa tələsirdi, mənə tapşırırdı ki, sənəninlə ciddi söhbət edim, bu saat gedib Həməzədən üzr istəyərsən, sən heç bilirsən təhqir etdiyən o tələbə kimdir, nəçidir, ya kimin adamıdır?»

O günlər qərrib bir həyəcan, narahatçılıq məndən əl çəkmədi. Həməzə də ilim-ilim itmişdi. Düşünürdüm ki, onun arxasını söykədiyi yekə adam hər kimdirsə, məni ali məktəbdən qovdursa, aqibətim necə olar? Üzr istəyə bilmədim...

İndi budur, sabah-sabah kirayədə yaşadığım mənzildə televiziya qarşısında oturub, ilin adamı seçilmiş Həməzəni seyr edirəm. Onun xeyixahlığından ağızdolusu danışır, tikdirdiyi hündürmərtəbəli binaları göstərirlər... «Ucuz və keyfiyyətli». Mənimsə eşitdiyim bu bayağı sözlərə az qala gül-məyim gəlir, daha o, böyük iş adamı olub, kübarlar cəmiyyətində nüfuz qazanıb. Çətin ki, keçmiş günləri yada sala, qisas hissiylə yaşaya. Nə gizlədim, tələbə yoldaşlarımdan çoxu mənim kimi kasıb olsa da, bir-birimizin xeyir-şərində iştirak etmişik. Amma o mərasimlərdə Həməzəni görməmişik. Demə, keçəlin başı belə böyük işlərə qarışıbmış...

Bir dəfə işə gələndə patronum öz kabinetində kiminləsə nərd oynayırdı. Katibəsi «Qonağı var» dedi. Adətən, belə vədələrdə mən otağıma çəkilib, öz yarımçıq işlərimlə məşğul oluram; bu dəfə kiçik at heykəllərindən birini

götürdüm, sonra əlində qılınc tutmuş iblis fiqurunu onun tərkinə qoyub montaj etdim. Deyəsən, ürəyimdə şəklini çəkdiyim obrazı olduğu kimi yarada bilmirdim. Əslində, adam cildinə girmiş iblis əlindəki iti qılıncla şahə qalxmış atın başını kəsməliydi. Oturduğu ağacın budağını kəsən adam kimi... Altmış yaşı yenicə tamam olmuş patronum çox vaxt özəl memarlıq və incəsənət mərkəzinə gələn mötəbər qonaqlarını mənim kiçik iş otağıma gətirərdi. Əl işlərimi, layihələrimin eskizlərini onlara qürurla göstərib, bir çoxunu özünün fantaziyası kimi təqdim edərdi. Amma bu dəfə uzun-uzadı nərd oynayandan sonra daxili telefonla zəng edib, məni kabinetinə çağırırdı: «Səni burda yaxşı sürpriz gözləyir, tez ol, bura gəl» Getdim. Onun nərd oynadığı qonaq ayağa qalxıb, mənə əl uzatdı: – Məni tanımadın? – deyə soruşanda gözlərimə inanmadım. O idi – ilin adamı. Amma özüm də bilmədən, – Azər, sən hara, bura hara? – deyə soruşdum və onunla qucaqlaşib öpüşdüm.

– Azər yox, bir yaxşı-yaxşı bax – dedi, – bəs sən televizora-zada baxmırsan? Qəzet oxumursan? Radio-zad dinləmirsən? Həm də biz axı, səninlə bir fakültədə oxumuşuq, hə.., görürəm ki, unutmusan, mən Həməzyəm. Uzun müddət idi Avropada yaşayırdım...

– Avropada? – Ani olaraq susdum, qəlbimdə: «Demək orada donuzların axırına çıxıb bilmədin, gəldin burda atların toxumunu kəsməyə?» düşündüm, dildə isə: – Səni o vaxtlar da elə Azərlə səhv salırdım – dedim.

– O, indi harda olur? Uşaqlardan kimi görürsən?

– Azər ortalarda görünmür, Nəcəfxanlı Əlinin bu günlərdə oğlunun toyu oldu. Bəhlulun oğlu Amerikada oxuyur. Mayıs millət vəkili, Fəxrəddini, Elşəni, İdrisi tez-tez görürəm. Rasim «Alatoran» dərgisi çıxarır...

– Onlarla danış, yığışaq bir yerə. Yaxşı görüş keçirək. Hər şey də mənim boynuma, musiqisi, müğənnisi... Çalış qızları da dəvət et!

– Hansı qızları? İndi sənin gördüyün o tələbə qızların çoxu nənə olub.

Bu vaxt patronumun mobil telefonu at kimi kişnədi. O, «Gəlirəm» – deyib telefonu söndürdü və bizə baxdı: – Mənə bu nərdə indiyədək qalib gələn olmamışdı, amma sənin tələbə yoldaşın çox böyük oyunçudur. Hə, görürəm, çoxdandı bir-birinizi görmürsüz, ürəyiniz də doludur. Mənim çox vacib görüşüm var, siz söhbət edin, mən bir saata qayıdıb gələrəm. – Sonra üzünü mənə tutub dedi: – Əli, Həməzə bəyin bizim mərkəzə bir xeyli sifariş var, əvvəl apar otağına, qoy təzə layihələrimizlə tanış olsun. Sonra nəyi sifariş versə, həll et.

Patron gedəndən sonra otağıma gəldik. O, divarboyu mənim əl işlərimi görüb dilləndi: – Ooo, o vaxtlar mən sənə belə bacarıqlı olduğunu bilmirdim.

– Tələbəlik illərində çoxumuz bir-birimizin istedadından xəbərsizdik – dedim.

– Bəs bunun mənası nədir? – deyə çərçivəsini qızılı rənglə naxışladığım böyük bir pannodakı ayılı-ulduzlu gecənin qoynunda qaçan ağ atı və iri gövdəsi əyilsə də küləyə, borana duruş gətirən çılpaq ağacı göstərdi. Mən ona izah etdim ki, öz içimdə qaçan at bu pannolarda rəngdən-rəngə düşür, birində qırata, birində boz ata, bəzən də göy ata, ya da səməndə dönür. Burda at özünü xilas etmək üçün eşşəklər zamanəsinin zülmündən baş götürüb qaçır, amma ağacın kökləri torpağa bağlı olduğundan rüzgar onu nə hala salsa da dözüür. Başı öz doğma vətəninə müsibətlər çəkən insan kimi...

O, mənə baxıb, halıma acıyırmış kimi dedi: – Yaxşı, yaxşı. Ağlama görək! Gəl mənim «Boz At» şirkətlər qrupunda çalış, yaxşı məvacib alarsan, maşının olar, istəsən lap iyirminci mərtəbədə sənə mansarlı mənzil verərəm, ordan dənizin, şəhərin panoramı bilirsən nə əla görünür?! Hərəsi bir canlı tablodur...

– Sağ ol, dedim, burda az maaş alsam da patronumun xoş rəftarı, mənəvi köməyi mənə bəs edir. Çox yaxşı insandır. Qaldı sənın mənə təklif etdiyın mənzıldən deyirsən hər tərəf görünür? Bəs düşmən tapdağında qalan ata-baba yurdumuz necə, ordan görünürmü?

– Eh, Əli, baxıram, sənın özün üçün bir gün ağlamaq fikrın yoxdu. Qəpik-quruş qazanmaqla hara gedib çıxacaq-sən? Sənın patronunu bu gün nərdə uddum, sabah istəsəm, özünü bu mərkəzlə birlikdə udaram. Mən bura gəlmişəm ki, iyirmi yox, otuz, qırx, əlli mərtəbəli binaların layihəsini sənə çəkdirim, həm də şirkətimin tikinti-memarlıq işlərinə sən rəhbərlik edəsən!

– Bu şəhərdə hündürmərtəbəli binaların inşa olunması təhlükəlidir. Ona görə mən bu mərkəzdə yalnız doqquz, onmərtəbəli binaların layihələrini çəkirəm. Bir də harda gəldi tikilən göydələnlər bizim qədim memarlıq abidəsi olan binaların üstünə qara kölgə salır. Mənim ürəyim ağrıyır.

– Demək, mənim təklifimdən imtina edirsən?

– Bu, bizim mərkəzin əsas prinsipidir.

Yenə onun gözləri iyirmi beş il əvvəl olduğu kimi mənə qəzəblə dikildi. İcimdəki səs mənə «ondan uzaq ol» dedi, amma çaydandan fincana süzdüyüm çayı qabağına qoyub, «Yaşıl çaydır, stresi aradan qaldırır, əsəbi sakitləşdirir», – dedim.

– Bayaq dedin ki, bizim tələbə yoldaşlarımızdan kim-sə millət vəkildir, məgər sənın xəbərin yoxdur, ötən seçkilərdə olduğu kimi, mən namizədliyimi yenə irəli sürmüşəm, bu seçkilərdə mütləq deputat seçiləcəm.

Bu sözləri deyəndən sonra Həmzə kiçik əl çantasından (bartorbasından) bir neçə rəngli şəkil çıxarıb mənə göstərdi: – Sənın zövqün yaxşıdır, de görüm, seçki plakatlarıma bunlardan hansılarını verim? Həm də istəyirəm bədii tərtibat verib, qısa və lakonik şüarlar-tezislər yazasan! Bunlara bax bir, burda yalnız gözlərimin rəsmini çəkdir-

mişəm. Bu gözlərin sahibi son üç-dörd ildə iş adamı kimi böyük mükafatlar alıb, onu da deyim mənim dostluq etdiyim adamların çoxu indi yüksək postlarda oturub. Bir sözlə, bu seçkilərdə şansım çoxdur. Necə deyərlər, mandatım cibimdədir, ağlım da başımda, pulum da şəxsi bankımda...

Düzü, Həməzinin deputat olacağına zərrə qədər şəkk etməsəm də, onun hansı ağılla seçki plakatu üçün yalnız gözlərinin şəklini çəkdiyini başa düşmədim, xəfifcə gülümsündüm. Nədənsə bu gözlər yadıma kənddə tez-tez çəpəri aşıb qonşu həyətinə soxulan, döyüşkən xoruzu saldı, amma bu şəkildə gördüyüm «xoruz» nə yerli xoruza bənzəyirdi, nə də heyratıya. O, əməlli-başlı özündənrazı avropa xoruzları kimi xoruzlanırdı: – Bu şəkli Ağ Evin qarşısında çəkdirmişəm, bunu da Fransada – Eyfel Qülləsində. Əgər mənimlə bu gün «sülh sazişi» bağlasan, bu ayın sonu, Avropaya birlikdə səyahət edərik. Əsl kef-əyləncə ordadır. Hə, nə deyirsən, deputatlığa namizəd, İlin Adamı, əməkdar memar, «Qızıl Tac» və «Almaz tişə» mükafatı laureatı, bir sözlə, milyarder Həməzə Çənlibelli ilə elə günü bu gün sütül qızlarla saunada kefə baxmaq istəyirsənmi?

Az qala aldığı bütün fəxri adları bir-bir sadalayan bu adamı şöhrət eşqi Məcnun eləmişdi. Qədim şərq şəhərində Allahın rəhmindən, bəndənin sevgisindən uzaq düşən belə bir adamın zamanın cilovunu əllərinə almağına mat qalmışdım. O, elədiyi ən kiçik xeyirxahlığı şişirdib, özünü reklam eləməkdən böyük həzz alırdı. Deyirdi, bu dünyada yalnız pulu, vəzifəsi olanlar kişi kimi ömür sürürlər... Təkrar-təkrar dediyi sözlər adamın ürəyini sıxırdı. Dərindən köks ötürüb dedim: – Həməzə bəy! İki yaşında nəvəm var, boş vaxtım olanda onu aparıram dənizkənarı parka, indi mənim üçün dünyada bundan böyük zövq ola bilməz. Kəsibliq ləyaqətsizlik deyil.

Sonra onu başa salmağa çalışdım ki, seçki plakatlarına şüarlar düşünüb, tezis yazmağa başqa sənətkar var –

şairlər, yazıçılar... Mənsə – düşünürəm ki, gurultulu, tən-tənəli şüarların hamısında nəsə qaragüruh var. Bu bərli-bəzəkli söz yığını bəzən adamın gözləri önündə işıqlı gələcəkdən çox, qaranlıq keçmişini canlandırır...

O gün bir saatlıq görüş mənə iyirmibeşillik «ayrılıqdan» uzun gəldi. Düşünürdüm ki, belə adamdan uzaq durmağın ən yaxşı üsulu onun eşitmək istədiyinin əksini danışmaqdı. Xırdaca kobudluq, diqqətsizlik yetərdi ki, yenə məndən incik düşüb, üz döndərsin. Görünür, mənim düşüncələrim əbəsmiş.

– Bundan sonra bu mərkəzlə sıx əlaqədə olacağam. Məncə, bu köhnə binanı söküb yerində daha müasirini tikmək vaxtıdır... Şəhərdəki bütün ofisləri təzə binada yerləşdirmək olar. Yaxşı, ofis demişkən, mən burda mozaikalarına baxıb, düşünürəm ki, sən elə mənim prezidenti olduğum «Boz At» şirkətlər qrupunun fasadı üçün gözəl bir emblem düzəldə bilərsən. Bəlkə, bu at heykəllərindən birini elə bu gün mənə hədiyyə edəsən?! – deyib sınaqçı baxışlarla məni süzdü.

Mən öz masama yaxınlaşıb, yenicə quraşdırıb-montaj etdiyim əl işimi götürüb ona dedim: – «İlin Adamı» Həmzə Çənlibellinin prezidenti olduğu şirkətçün ən yaxşı emblem yekə bir ət maşını ola bilər... Qaldı mənim hədiyyəmə, bu şahə qalxmış boz at tamamlanmamış son işimdir.

– Bu, nədir? – deyər soruşanda, izah etdim ki, bu atın belinə minmiş adamı zəmanə iblisə döndərərək, onun son niyyəti qılıncla atın başını kəsməkdə. At da bunu duyub qabaq ayaqları ilə şahə qalxıb, onu yıxmaq, amansız ölümün pəncəsindən xilas olmaq istəyir...

– Demək, sən nə işlə məşğul olduğumu bilirsən, bəs onda niyə «Boz atın» sahibini iblisə oxşadırsan? Unutma ki, keçmişdən mənə bir üzr borcun var. Sənsə üstəlik «Boz at»ın qələtinə eləyirsən... Mən öz xalqım üçün çalışıram. Bolluq yaradıram. Hələ yarım əsr bundan qabaq deyilən bir müdrik kəlamı özümə şüar seçmişəm:

Həyatın qanunudur,
getməlilər gedəcək.
İndi maşın dövrüdür,
göy at anlasın gərək!
Nə eybi var, göy atdan
bir nəm-nişan qalmasa,
Zato hər yanda boldur
at ətindən kolbasa.¹

– Eh, Həməzə, Həməzə, – dedim, – Koroğlunun Qıratını qaçıran Keçəl Həməzə kimi səni ancaq ənam, pul, şan-şöhrət düşündürür. Görünür, sən müəllifini tanımadığın o şeirdəki ironiyanı başa düşməyibsən. Bu şeir mənim sürgündən dönməyənin babamın bəraət aldığı ildə yazılıb. Təzədən ilxı saxlamasın deyə onun sevdiyi atları kütləvi şəkildə ət kombinatlarına göndəriblər. Yəni sən, mən – biz atın tərkindən uzaq düşməklə çox şeyin dərkindən olduq. Hər dəfə at fiqurları düzəldəndə, elə bil onlara babamın ruhu tumar çəkir, bu heykəlcikləri onun barmaqları cilalayır. Lətifəsi səndən uzaq olsun, keçəl həməzlərin məharəti ondadır ki, onlar bütün zamanlarda koroğluları aldadıb, qıratı aradan çıxara biliblər. At yoxdursa, murad da yoxdur...

Bir də dedim ki, eh, o zaman – əlli il bundan qabaq ət kombinatlarına göndərilən atların dili olsaydı, Mərkəzi Komitədə, Kremlə oturan özündənrazı bütlərdən Allaha şikayət edərdi... bu şeir atların kütləvi kəsindən həyəcan təbili döyən şairin ürək çırpıntısıdır. Sən isə onun hər misrasında özünə sərf edən qərribə bir məntiq tapırsan...

Birdən o, iyirmi beş il öncə olduğu kimi ayağa sıçradı: – Mən sənə kimin qanmaz olduğunu göstərərəm! Yoxsa elə bilirsen mən şair görməmişəm, şeirdən-zaddan bir şey qanmıram. Bu gün, sabah iki böyük poema və qəzəllər kitabım

¹ Şeir xalq şairi Rəsul Rzanındır

çıxacaq, onların hamısını qürbətdə qələmə almışam... Yaxşı Əli, mən sənə kim olduğumu göstərrəm...

Elə bu zaman patronum da otağa daxil oldu: – Görürəm, söhbətiniz ürəyinizcə alınmayıb...

Həmzə buna bənd imiş kimi tez dedi: – Çox təəssüf edirəm, belə bir adam mənim tələbə yoldaşım, sizinsə işçinizdir. O vaxt bu yaramazı institutdan qovurdular, mən qoymadım. Onda da dövlətin əleyhinə çıxırdı, indi də. Onunla bayaqdan etdiyim söhbətləri telefonumun yaddaşına köçürmüşəm. Bu dəfə əlimdən qurtara bilməyəcək.

Tanrı anadangəlmə onun sifətinə bir zərrə də nur çiləməmişdi. Mən də, patronum da ona baxıb çaş-baş qalmışdıq. Qarşımızdakı adam elə bil boz xoruz cildinə girmişdi.

Sonra «Tful!» deyib otağı tərk etdi. Mən də əsəbi halda onun arxasınca çıxmaq istəyəndə, patronum məni sakitləşdirdi, nə olduğunu soruşdu. Mən ona aramızda olub-keçənləri olduğu kimi danışdım. Dedi ki, yaxşı deyil, bütün bu söz-söhbətdən sonra sən ona çırtma belə vursan, bəlasına düşərsən. Görünür, bura qəfil gəlişində nəşə ayrı məqsədi varmış. Sonra ağ «Kent» siqaretindən çəmə-çəmə dedi: – Bu adam güzəşt etməyi bacarmır. Bayaq onu nərdə udanda daxilə necə qəzəbləndiyini hiss etdim.

– Bəs siz dediniz ki, o, qalib gəldi?

– Hə, mən özüm ona məğlub oldum ki, pərt olmasın, həm ilk dəfə bura gələn bir qonaq kimi, həm də sənin tələbə yoldaşın olduğuna görə, bu dəfə ona güzəşt etdim. Amma gələn dəfə – əgər bura bir də gəlsə, mən onu dalbadal mars edəcəyəm.

...Gələn dəfə Həmzə hər ikimizi mat qoydu: xeyli polis və mülki adamlarla gəlib bizi memarlıq mərkəzinin

yerləşdiyi binadan çıxartdı, əmlak idarəsindən, özələşdir-məyə aid daşdan keçən sənədlər göstərdi, özünü itirmiş patronumun gözləri kəlləsinə çıxmışdı. Həmzə canfəşan-lıqla kiçik otağımdakı bütün əl işlərimi müsadirə etdirdi. O gün infarkt keçirən patronumu kardioloji xəstəxanaya, mənisə təhlükəsizlik idarəsinə apardılar.

İki saatdan çox orada saxlanıldım. Cavan şöbə rəisi mə-nimlə şifahi söhbət apardı. Söhbət əsnasında dedi ki, siz mə-nim cavan olmağıma baxmayın, mənim babam otuz yeddinci ildə bu idarədə işləyib. Peşəkarlıq özü də genetik koddur.

Həyəcanımdan ürəyim bərkdən döyünməyə başladı. Bura ilk dəfə qədəm qoysam da, bu cavan oğlanı nə vaxtsa gördüyümü yada salmağa çalışırdım. Özümü ələ alıb de-dim: – Elə mənim də babamı otuz yeddidə burdan Sibirə göndəriblər. Görünür, istər mənəvi, istərsə də fiziki repres-siyalara məruz qalmağın da genlə bağlılığı vardır.

O, masasının siyirməsindən qara «Kent» siqareti çıxar-ıb, yandırdı: – Babanız kim olub? – deyə soruşdu və mə-nə də siqaret təklif etdi. Dedim, böyük at ilxısı olan bir kişi olub, atlarını müsadirə edib, özünü də qolçomaq kimi sürgün ediblər. İndi də mənim düzəltdiyim at heykəlləri, dəvə fiqurları bir dılğıra görə müsadirə edilib.

– Siz heç harda olduğunuzu bilirsiniz?

– Bilirəm, dedim, giriş qapısına «təhlükəsizlik» sözü yazılmış milli idarədə. Və burda özümü tam təhlükəsiz vəziyyətdə hiss etdiyimə görə hər şeyi açıq danışırım.

– Siz axı, niyə özünüz özünüzü təhlükəyə atırsınız, məgər o adamı tanımırsız, bilmirsiniz kimdir, nəyə qadirdir?

– İlahi, eynən bu sözləri iyirmi beş il əvvəl institutu-muzun dekani da demişdi...

Başımı əllərimin arasına aldım, gözlərimi yumdum. Bir xeyli susdum. Anı olaraq məni huş da apardı: Gördüm, Əli babam hündür səmənd atın belində oturub, mənə baxıb gülümsəyir. «Qorxma, bala, sənə şər atan adamın babası

Keçəl Həmzə otuz yeddidə üzümə durdu, dedi ki, guya mən at üstündə oturanda özümü qədim türk sərkərdəsinə oxşadıram... Qırmızıpapaqlar da inanmışdı o əbləhə. Səni sorğu-sual edən bu gəncin babası isə «pantürkist» deyə mənə güllələdə də bilərdi, istəsəydi, lap boğazıma daş bağlatdırıb, bəzi «xalq düşmənləri» kimi dənizə atdırardı. Amma güzəşt etdi mənə, Sibirə sürgün nəhaq yerə ölməkdən yaxşıdı bala. Deyəsən, sənənin mən qədər soyuğa davamın yoxdu... Birtəhər döz bala, bizim zəmanəmizdə bir Sibir vardı, indi hər yerin öz Sibiri, öz qəbiri var, qoy ruhum sənə kömək olsun. Həmzə kimilərin xəyanətinə tuş gəlməkdənsə, Sibir yaxşıdır, bala, öz Sibirində yaşa...».

– Deyəsən, özünü pis hiss edirsiniz? – Cavan oğlanın səsinə gözlərini açdı. O, əlindəki stəkanı mənə sarı uzadıb, – bir az su için, çox narahatsızsınızsa həkim çağırım? – dedi.

– Yox, yaxşıyam, sadəcə, öz tələbə yoldaşımdan belə iblisənə hərəkət gözləmirdim.

– Deyir, o vaxt dövlət əleyhinə danışdığınıza görə sizi ali məktəbdən qovmaq istəyiblər.

«Yalan deyir!» – deyə hirsimdən ucadan danışmağa başladım, – bilmirəm, axı, hər şeyi özünün istədiyi kimi qələmə verən bu manyaka niyə inanırsız?

– Sakit olun! Kimə inanmaq lazımdı, biz yaxşı bilirik. Bəs bu, nədir? – deyə o kompüterdə yazılmış kağız parçasını mənim qabağıma qoydu:

Seçkilərdən seçkilərə,
Pis olur halı Həmzənin.
Seçki soyuq keçir, amma,
Tərləyir dalı Həmzənin.

– Təhqir bir yana qalsın! Hələ seçki kampaniyası başlamamış sizin bu fikrə düşməkdə, seçkilərə soyuq don geyindirməkdə məqsədiniz nədir? Üstəlik, Həmzə Çənlibelli böyük nüfuz sahibidir, əbəs yerə onu İlin Adamı seçməyiblər ki?

...Mən hər şeyi başdan təfəsilatı ilə ona danışdım. Dedim, elə vaxtilə milyonlarla insanın taleyini məhv edən Hitler, Stalin kimi zalımlar da ilin adamı seçilmişdi... Bəs Qorbaçov kimi bir adam necə? Gözümüzün qabağında nə qədər qanlar tökdü, evlər yıxdı, sonra «İlin Adamı» seçilmədimi? O boyda Nobel mükafatını almadımı?

Bu uzun və mənasız söhbətlərdən darıxan gənc dövlət məmuru oturduğu yerdən pultun düyməsin basıb, kabinetindəki iri ekranlı televizoru açdı. Səsini qısıb, kanalları tez-tez dəyişə-dəyişə yenə mənə qulaq asdı.

Sonra o, mənə əllə işlədiyim kiçik pannomu-nəhəng palmaların arasından ötüb-keçən dəvə karvanını göstərdi: – Bəs bu tablodakı dəvələr hardan gəlib, haraya gedir? Burda yarımçıq görünən məbədin mənası nədir? Niyə karvanın önündə karvanbaşı yoxdur? Siz heç bilirsiniz, Həmzə Çənlibelli bu fiqurları ən kiçik detallarınacan necə yozur?

– Siyasət meydanında zor-xoş at oynatmaq istəyən bu at qatilinin nəyi necə yozduğunu bilmək çətin deyil. Burda təsvir olunan karvan vətəndən vətənə uzanan yolu qət edib, mənzil başına çatmaqdadır. Həyat mənim üçün zamanın ağır yükünü aparan karvana bənzəyir. Bu yarımçıq məbəd isə...

Bu zaman televizorda yerli kanalların hamısı yeni istifadəyə verilmiş hündürmərtəbəli yaşayış binasının uça-raq yerlə-yeksan olduğunu göstərirdi. Uçuqlar altından insan cəsədləri çıxarılırdı. Şəhərdəki bütün təcili yardım maşınları hadisə yerinə şütüyürdü.

Mən həyəcanımı gizlədə bilmədim: – Bu binanı Həmzə Çənlibelli tikdirib. Görün, nə qədər insanın həyatını məhv etdi o qənsiz. İndi siz deyın, bu iblisi neçənci ilin adamı seçiblər? Bəlkə, onu otuzyedinci ilin adamı elan ediblər, xəbərimiz yoxdur?! Bu namərdin nəvəsi babam kimi mərd insanları «xalq düşməni» çıxarıb, evlər yıxan, qapılar bağlayan otuz yeddidən gəlib bu günlərə – Həmzə Çənlibelli adıyla çıxıb.

Televiziya aparıcı qız bildirdi ki, polislər qəzanın baş verdiyi yerdən reportaj aparmaq istəyən bütün media nümayəndələrinə əraziyə yaxınlaşmağı yasaq edib. «Boz At» şirkətlər qrupunun prezidenti, deputatlığa namizəd Həmzə Çənlibelli ilə canlı əlaqə yaratmaq cəhdimiz təəs-süf ki, hələ baş tutmur...».

– Amma dünya dağılsa da sən bu binanın ona aid olduğunu sübut edə bilməzsən – sanki mənimlə deyil, televiziya aparıcı qızla danışmış kimi cavan oğlan pıçıldadı.

Dedim: – Mətbuat bu Avropa xoruzunu dimdikləmək üçün fürsət gözləyir, onu lap tükü tökülənəcən yoluşdura-caqlar.

– Kimin kimi dimdikləyəcəyini bilmək olmaz, – dedi, – gəl bu söhbətə burdaca nöqtə qoyaq! Çoxlu insan ölümü ilə nəticələnən bu hadisə bizim rayonun ərazisində olduğuna görə mən gedirəm ora. Bəlkə də bu binaya partlayıcı qurğu-zad qoyulubmuş... Siz də gedin evinizə. Amma, bir şərtlə, ehtiyatlı olun, mən sizi xəbərdarlıq etdim. Əgər bundan sonra başınıza bir qəza gəlsə, günahkar özünüzsünüz. Mafiyoz adamların harda, kimə, necə tələ qurduğunu bəzən biz peşəkarlar da bilmirik. Bu sözü nə siz məndən eşidibsiniz, nə də mən sizə demişəm. Biz yaxşı sənətkarı hansısa korrupsioner məmurun, ya da iş adamının ayağına vermərik. Get, amma qoy hələlik bu əşyalar qalsın.

Bu zaman ekranda «Boz at» şirkətlər qrupunun prezidenti Həmzə Çənlibellinin seçki plakatlarından birini göstərdilər. Aparıcı qız onunla telefon əlaqəsi yaratsa da, at və insan qatili suallara atüstü, qısa cavab verib dedi: – Uçan iyirmimərtəbəli təzə yaşayış binasının bizim şirkətlər qrupu tərəfindən inşa olunması barədə gəzən sayıələrin əsası yoxdur. Biz şəhərimizin relyefini nəzərə alıb yalnız doqquz, onmərtəbəli binalar tikirik...

Sonra aparıcı qız onun radiodakı müsahibəsindən bir parçanı səsləndirdi: – «Bu il vur-tut altı-yeddi ay ərzində

inşa etdiyimiz iyirmi mərtəbəli yaşayış binasının rahat, işıqlı Avropa stilində olan mənzillərini çox ucuz və sərfəli qiymətlərə vətəndaşların ixtiyarına vermişik. Otaqlar o qədər genişdir ki, necə deyərlər, at min çap!..»

– Bəs görəsən, onda bu səs kimə aiddir?.. Həmzə Çənlibelli sualımızı cavablandırmaq istəmədi. Bizcə, əlavə şərhə ehtiyac qalmır» – deyər telejurnalist ekrandan tamaşaçılara gülümsündü...

* * *

Nəhayət, mən öz avtoportretimi çəkib qurtardım; hərdən yeriyan tabutuma baxıb, Allaha şükr edirəm, axı mənim sevimli, yayı sərin, qışı isti keçən Sibirimdə böyrü üstə yığılıb qalan çox canlı tabutlar məni görəndə həsədlə baxırlar: «Tabut qardaş, nə var, nə yox» – deyirlər, « – Biz növbəyə durmuşuq, gözləyirik, görəsən, buralarda bir məzarlıq torpaq neçəyədi?». « – Rəhmətliyin oğlu, rəhmətlik, bə sən televizora baxmırsan? «Boz At» Şirkətlər Qrupunda təkadamlıq məzarlar ən ucuz, sərfəli qiymətdir ki, məgər sən ondan da ucuzunu istəyirsən?». « – Əşi, fikir vermə, hamısı boş-boş, zəhlətökən reklamlardı... Deyirlər Avropada məzarlar buradakından qat-qat ucuzdu».

« – Onda zəhmət çək, sürünə-sürünə çıx get Avropa-ya, ya da bizim bu gözəl, bahalı məzarlığın hündür hasarlarından o yana, əla bir bataqlıq var, vallah, nə qəbir qazmaq lazımdı, nə başdaşı qoymaq! Tabutunu qoyan kimi bataqlıq avtomatik çəkib aparır yerin təkinə, heç elə bil bu dünyada sən adda adam-zad olmayıb...».

Mən hərdən öz-özümə deyirəm: – Öz armızdı mən əriyib torpağa qarışdıqca, keçmiş tələbə yoldaşım kürsüdən-kürsüyə yüksəlir. Həyat yaşamağı Həməzəsayığı bacaran adamlarıdır. Amma bir şey pisdir; heyif ki, pulu ağılından çox olan iş adamları bizim qədim paytaxt şəhərinin keçmişinə, böyük neft ölkəsinin gələcəyinə divan tutublar.

...İndi də uzaqdan-uzağa, tez-tez ekranda onun boz üzünü görürəm. Bu il prezident seçkilərində namizədliyini irəli sürüb! Vətən xainlərindən danışıb, seçqiqabağı camaatı artist kimi yaxşıca güldürüb-əyləndirir. Belə getsə, heç olmasa, əməkdar artist fəxri adı alacaq! Amma mən yazıq hər an boynumun şah damarı qədər lap yaxınlığımda Keçəl Həmzənin iyrənc nəfəsini duyuram. Başqaları onun sözünə güləndə, mən kövrəlirəm. Çünki həmişə bu üzü boz Avropa xoruzu banlayanda Sibir yadıma düşür.

...Baxın, bu, öz doğma vətəninə mühacirət həyatı yaşayan saqqalı sinəsinəcan uzanmış, didərgin rəssam mə-nəm. Şəhərin qələbəlik küçələrində bəzən irili-xırdalı əsərlərimin «sərgisini» açıram. Satılmayan əl işlərim isə kiçik həyət evimin uçuq-sökük divarlarının eybini örtmək üçün yarayır... O divarların birindən də öz «tabutum» asılıb. Daha at heykəli düzəltməyi də tərgitmişəm. Pula eşşəklər gedir. Ən çox da eşşəklərə əcnəbilər maraq göstərib, yaxşıca pul verirlər. Babamın ruhu da, yəqin ki, məndən küsüb: «Ay bala, at hara, eşşək hara?» deyib gileylənir.

İşləyə-işləyə klassik musiqiləri dinləməyi xoşlayıram. Amma çox vaxt kövrək musiqi sədaları altında dayanıb, divardan asdığım avtoportretimə baxıb öz halıma ağlayıram da. Rioda qadın aparıcı elə bil bir gün məni gözü yaşlı görüb dedi: «...Bethovenin də evinin divarından bir qravürə asılıbmış. Bu qaravürada Motsartın dəfnini təsvir edilmişdi. Qara rəngli kiçik tabutu aparan dəfn arabasını onun dalınca qaçan sərgərdan itdən başqa kimsə müşayiət etməirdi. İndi onun qəbrinin yeri də məlum deyil...»

Deyəsən, Motsartın dost, mənimsə tələbə yoldaşı sarıdan bəxtimiz gətirməmişdi. Məncə, Paqanini «Ağıllı adamlara paxıllıq edirlər. İstedadlara ziyan vururlar. Dahilərdən intiqam alırlar» deyəndə çox yanılib. Axı dəli olmasam da, məndə bunların heç biri yox idi. Düzdü, balıqqulağından, xırda çay daşlarından düzəltdiyim əl işlərimi əcnəbilərə ucuz qiymətə satmaqla çörəkpulu qazanıram. Bəzən də tuş, akvarel, ya da

qarışıq texnika vasitəsilə yaratdığım bu əndrəbadi, arxaik üslubumun onlarda hansı ovqat yaratdığına özüm də mat qalıram.

...Hərdən pullaşanda nəvəmlə dəniz sahilində gəzirəm. Balaca adaşım oyuncaq ata minib, doyunca çapır. Mənsə neft qoxusu gələn dənizə baxa-baxa qağayıların harayını dinləyirəm. Bu dənizin sahilində fit verən köhnə parom babam Əli kişini otuz yeddinci ildə uzaq və soyuq Sibirə sürgünə aparmışdı. İndi mənim müasirim olan işsiz cavan kişilərin çoxu ora könüllərinin hökmü ilə çörəkpulu qazanmağa gedirlər. Mənisə bura bağlayan bəlkə də oyuncaq atını çapan balaca nəvəmdir. Bir də elə mən həqiqətən də get-gedə tabuta oxşayan ağacdım; ağaclar əsir düşürlər, kölə ömrü sürürlər, ölüb-qırırlar, amma öz yerindən tərpənmirlər, kökündən qopmurlar.

...Tale mənə öz babamın tabutunu çiynimdə məzar evinə aparmağı nəsib etmədi, heç məzarının harda olduğunu da bilmirəm, amma xoşbəxtəm ki, mənim tabutum nəvəmin çiyində son mənzilə gedəcək. Hələ balaca dünyasıyla öz içimdə – sürgün həyatı yaşadığım, hərdən də dözməyib cəhənnəm dediyim isti Sibirimi mənim gözümdə cənnətə döndərüb. Oyuncaq ata minən bu balaca nəvəm tənha ömrümü Tanrının mənə hədiyyə etdiyi ən gözəl – canlı rəsm əsəri kimi bəzəyir. Qəribədir, hər dəfə onunla dəniz sahilinə gələndə, uzaqlara baxa-baxa nə vaxtsa babam kimi bəraət alacağım günü gözləyirəm...

* * *

...Allah göstərməsin, irəlidə daha bir otuzyeddinci il vardı.

May, 2008

2037-ci il

(Fantastik qarabasma)

*Dahi alim, saf ruh adamı
Xudu Məmmədovun xatirəsinə*

...Kəndimizin çay daşları döşənmiş meydanında adamlara qoşulub «Azadlıq» deyə çıxıranda səkkiz-doqquz yaşım vardı. Üç il sonra çürüyüb ölmək ərəfəsində olan yetmiş yaşlı nəhəng bir imperiyanın əsarətindən qurtulub müstəqil olduq. O gün şam işığında atılıb-düşməyimin fərqi belə deyildim, sevincimdən az qala uçurdum. Uşaq ağımla düşünürdüm ki, bu böyük tarixi işdə mənim də zərrə boyda zəhmətim olub. Bir də onda ayılıb gördüm ki, göy üzünü qara buludlar alıb. Dədə dağla Nənə dağın arasına əziz-xələf nəvə kimi sığınan pak, məsum meşə balta səslərindən tir-tir əsir.

...Ayılmağına ayıldım, həm də görüb, duyub, dərk etdim ki, havam çatmır, ürəyim sıxılır; dağ çayı kimi boş-boşuna axıb gedən İNSAN ömrünün işıqsız-qazsız, hətta susuz qalmış bizim bərbad kəndimizdə dadı-tamı qaçıb. Azad həyatımızın məzmunu tamam dəyişib...

Ağsaqqallar «Hər qaranlıq gecənin işıqlı gündüzü var!» – desələr də cavanlarımız bir-birinin ardınca işıqlı şəhərlərə üz tutub gedirdilər... Sən demə, işıq da, iş də elə sevgi, məhəbbət, yaşamaq kimi gözəl şeymiş... Düzü, illərlə həsrətində olduğumuz azadlıq EŞQi çox şirin sözlərin, işıqlı fikirlərin, dadlı nemətlərin üstünə kölgə salmışdı... Azad adamın

işsiz, lap elə ac-susuz qalması daha qəbahət sayılmırdı. Hər kəs müstəqil yaşamağa alışmalıydı...

Bekarçılıqdan aynada get-gedə ağaran saçlarıma baxıb özümə deyirdim ki, ay dad-bidad, nədənsə indi çoxumuzun bəyənmədiyimiz yaxın keçmişdə bizim dağ kəndinin yay-qış qayğıları bitib-tükənməzdi; hər ailənin başçısı yayda əlləşib-vuruşub halal-hümmət qış ruzisini qazanardı, qışda da yayın tədarükünü görər, ailə-uşağın yanında xəcalətli qalmazdı...

Azadlığa çıxandan sonra qəsəbəmizin mərkəzindəki irili-xırdalı zavodlar-fabriklər ardbaard bağlanırdı. Kişilərin vaxtının çoxu evdə – dörd divar arasında keçirdi. İllər ötürdü. Təbiətdə fəsillər, cəmiyyətdə nəsillər bir-birini əvəz edirdi... Bizim kənddə uşaqların çoxu atasız qalmışdı. Kimi atasını vətən savaşında itirmişdi, kimi də çörək dalınca getdiyi böyük şəhərlərin bazarlarında... Atasız böyüyən kənd uşaqları göydə Allaha, yerdə analarına sığınmışdılar. Mənimsə atamla bərabər anam da cavan yaşlarında həlak olmuşdu... Dünən «Azadlıq» deyib çığırdığım meydanda bu gün əzəmətli heykələ dönən atamla anam çiyin-çiyinə dayanıb sanki hələ də düşmənlə savaşırdılar...

Onların cənazələri kəndimizin şəhidlər xiyabanında torpağa tapşırılan gün mən ağlamadım. Bəlkə, o zaman, mən ağlamağı bacarmırdım. Bir də axı niyə ağlamalıydım? Matəm mitinqində nitq söyləyən hər kəs məni ata-anam kimi mübariz, qəhrəman olmağa ruhlandırırdı. Hətta ata-anamın silahdaşları böyük inam hissiylə dedilər: «Qəhrəmanlar övladlarının gələcəkdə qəhrəman olacağına şübhə etmirik... İnanırıq ki, gənc nəsillər işğal altında olan torpaqlarımızı azad edəcək və qədim VƏTƏN qalasına QƏLƏBƏ bayrağını sancacaqlar...»

Gələcəkdə, yəqin, mənim də heykəlim ata-anamın qoşa abidəsinin yanında ucaldılacaq, biz yenə üçümüz birlikdə olacadıq!..

Rəhmətlik Mətləb babam da həmişə məni qəhrəman balam, deyə çağırırdı... Öyüd-nəsihət verəndə deyirdi mənim qəhrəman balam, Allah-təala ömür adlı şirin neməti insana sərmayə verib. Qədir-qiymətini bil, əgər bilməsən, o zaman paymal olub gedəcək!

...Babam dünyasını dəyişəndən sonra mən tək qaldım, kəndimiz arxasız-köməksiz, ağsaqqalsız. Qədrini bilsək də, bilməsək də ömrümüz get-gedə çürük ağac kimi ovulurdu. Bəzən düşünürdüm, Allahın bizə verdiyi ömür payını sömürə-sömürə puç, dada-dada heç edən zalım bəndələr – zəmanə adamlarıdır. YAD da deyillər; hətta özlərinin dağlar oğlu olduqları ilə fəxr edirlər: bizim kimi Dədə dağa «dədəm», Nənə dağa «nənəm» deyirlər. Bəs onda nə edək, dərdimizin çarəsini harda arayaq?.. Dədə dağla Nənə dağın başının üstünü kəsdirən qara buludları biz canlı-başlı, əlli-ayaqlı nəvələr necə dağıdaq? Babamızın, ata-anamızın qəhrəmanlıq ənənəsini hansı yolla davam etdirək ki, onlardan bizə əmanət qalan kəndimizi abad edib, işıqlı sabahlara çıxaraq?

...Azadlıq əldə edər-etməz məktəbdə bizə təzə dərdlərə dözümlü olmağı öyrətdilər. Dözdük. Məktəbi qurtardıq. Ali məktəbdə təhsil aldığım illərdə dərd həndəsi silsiləylə artıb-çoxaldı... Di gəl ki, azadlığın, müstəqilliyin tərzisində ən ağır DƏRD belə yüngül gəlirdi... «Döz, döz, dözümlü millət, irəlidə işıqlı sabahlar, aydın səhərlər səni gözləyir!..» Dözürdük. Sabaha ümid var, deyənlərə inanırdıq. Işıqlı sabahları, aydın səhərləri gözləməkdən gözümü-zün kökü saralmağa başladı.

Bizim dözümlü olmağımızdan sui-istifadə edən boynu qalustuqlu, çiyni zər paqonlu, yüksək çinli işbazlar, iki-ayaqlı, yeddiarxalı sömürücülər sülaləsi keçmiş imperiyanın «xarabalıqlarında» özlərinə Misir piramidaları kimi möhtəşəm qalalar, qəsrlər ucaldırdılar... Onlar şüurlu şəkildə səbirsizlik edib, tək-cə keçmişin deyil, indiki və gə-

ləcək nəsillərin ÖMÜR payını məharətlə sömürürdülər. Özəlləşmə al-əlvan rəngli kabus olub bizim kimi dözümlü adamların sadələövlüyündən həzz alırdı... On-on beş il bir göz qırpımında ötüb keçdi. Biz hələ də dözürdük... Kim bilir, bəlkə, əlli, bəlkə də yüz il beləcə ötüb keçəcəkdirdi... Bizdən sonra gələn nəsillər də dözə-dözə qocalacaqdı.

* * *

...Biz kasıbların qoçaqlığından, mərdliyindən danışmağa dəyməzdi! Çünki qoçaqdan çox qaçağa dönmüşdük. İyirmi birinci əsrdə böyük, hədsiz-hüduzsuz DÖZÜMLƏ qaranlıqda o yan-bu yana qaça-qaça qara pişik axtaran adamlara oxşayırdıq. Azadlıq pərisinin saqqızını oğurlayan Qaranlıq Sultanı işıqın, mavi qazın, suyun (su da elə işıq idi) açarlarını ələ keçirmişdi. Yay-qış o açarlardan cəza aləti kimi istifadə edirdi. İstər ev olsun, istər çöl – biz hər yanda işıqsızlıqdan əzab-əziyyət çəkirdik. Ələlxüsus da, Qaranlıq Sultanı işıq səltənətinin taxtına çıxandan sonra kəndimizdə həyat cəhənnəmə dönmüşdü. Hərçənd dədə-babamız burda işıqsız-qazsız da ömür-gün sürmüşdü. Uzun qış gecələri dağ adamları televizorsuz-radiosuz, isti yay günləri soyuducusuz-kondisionersiz keçinmişdi. Amma öz aramızdı, bizim nəsli də qınamaq olmazdı! Axı biz dünyaya işıqlı doğum evlərində göz açmışdıq, işıqla nəfəs alırdıq. Soyuqda təbii qazla qızınırdıq, yayın istisində sərinkeşlə sərinlənirdik. Qadınlar ocaqda xörəyi, təndirdə çörəyi qazın-ışığın sayəsində bişirirdilər. Hələ mavi qazın hesabına qaz vurub qazan dolduran – bağında rəngbərəng gül-çiçək becərən, bazarlarda gen-bol satan kişiləri demirəm... Qisası, ayağımız yer tutandan, aqlımız kəsəndən dünya evimizin içindəydi; ata-babamız onu – yəni dünyanı ağ-qara, bizzə rəngli telegüzgüldə seyr etməyə vardış eləmişdik. İndi isə dağlar gecəni qara yapıncı tək çiyinə

atar-atmaz adamın gözündə bütün dünya qaralır. Gecələr ayaqyoluna gedəndə ayağımız büdrəyir, başımız divara çırpılır, göynəm-göynəm göynəyən bağırımızın başı çat verirdi. Uzun qış gecələri yorğan-döşəyə erkən girirsən ki, bəlkə, gözünə yuxu gedə, məişət qayğısını, işsizlik ağrı-acısını unudasən! Amma yuxuda da işıq həsrəti, iş həsrəti çəkirdi adam. Sən demə, işıq da, iş də çox dərdlərin dərmanı imiş... İşıqsız-qasız ocağımızın ruzi-bərəkəti göyə çəkilməşdi.

Kənd-kəsəkdə İşıqsızlığa, İşsizliyə vərdiş eləyən adamların canına tənbellik ac qurd kimi darasmışdı... Ac qurdlar da qorxulu, ələcsiz, bəzən adı tibb elminə bəlli olmayan təzə dərdlər yaradırdı.

* * *

Əlqərəz, bizim kənddə işsiz-gücsüz adamların günü yatmaqla keçirdi. Daha heç kimin baş meydana – daş meydana yığışmağa ürəyində həvəs, dizində tabı-taqəti qalmamışdı. Xanım-xatın anaların – gül üzlü qadınların gözündən ümitsizlik yağırdı. Vaxtının çoxunu yatmaqla keçirən kişilər get-gedə şişmanlaşan üz-gözlərindən özlərinə bənzəmərdilər. Guya yata-yata vaxt öldürürdülər. Biz kəsib-kusubda o bəxt hardaydı ki, vaxt öldürək?! Vaxt bizim axırıma çıxırdı, böyüklü-kiçikli hamımızı xəstə edirdi, anamızı-nənəmizi ağlar qoyurdu, ruhumuzu didə-didə parçalayırdı. Vaxtın, zamanın fironluğuna dözməyənlər kənddən ailəlikcə çıxıb gedirdilər. Mən gedənləri şəfa tapmaq üçün qürbətə yollanan xəstələrə bənzədirdim. Yaman qoca görünürdü kəndimiz. Deyirlər, qocalıq özü də xəstəlikdir. Qərinələr boyu bizim dağ kəndi uzunömürlü ağsaqqalların, sağlam cavanların oylağı olmuşdu... Dağ adamının çörəyi də dağdan-daşdan çıxırdı; işıqlı günlərdə daş karxanasında, mərmər yatağında elektrik cihazlarının səsi sehrli

bir aləm yaradırdı. Bir nəfər də olsun, kənddə bekar adam görməzdin. Bal arısı kimi ora-bura uçuşan kişilərin üzündə işıq vardı. O gümrah, sapsağlam kişilər o qədər mehriban, güləruz, səmimi idilər ki... Toyda-bayramda qocalı-cavanlı hamı bir-birinə işıqlı günlər diləyər, xoş ovqatla can deyib, can eşidərdilər. Adına sadəcə «ışığı» deyilən texniki söz az möcüzələr yaratmamışdı; işıq uzaq məsafələri bizə yaxın eləmişdi. Əvvəllər paslanmayan iri dəmir çənə nasosla yığılan su, ordan elə dəmir borularla bütün evlərə verilərdi. İndi qız-gəlin qədim zamanlarda olduğu kimi suyu bulaqdan səhənglə daşıyırdı. Ağır işlərdən bədənləri eybəcərləşən gənc qadınların əlləri-ayaqları mis kimi qaralmışdı, zəfəran rənginə bənzəyən yanaqlarının işığı, qara gözlərinin parıltısı erkən öləzilmişdi. Işıqsız kəndin telefonları da işləmirdi. Mədəniyyət evində çal-çağır səsi də kəsilmişdi.

...Dədə dağın daş köksündə əks-səda verən sübh azanı belə, işıqsız günlərdə eşidilməz olmuşdu. Nənə dağın hüsnünü qara buludlar çarşaba bürümüşdü. Başdan-ayağa görünməz olmuşdu. Bağ-bağçalara xəzan gəlmişdi. Kəndin baş meydanında ata-ananın qoşa heykəli gömgöy göyərmişdi.

Kəndin halına adamın lap ağlamağı gəlirdi. İçim oyum-oyum oyulurdu. Hərdən düşünürdüm ki, bəlkə, milli hökumətimiz bizim kəndi gözdən-könüldən çıxardıb?! Bəlkə, qoca tarixin çarxı bir əsr geriye döndüb?! Babam demişkən, lap Nikolay padşahın zamanıdır?! Ya da Stalin kimi bir tiranın nə vaxtsa kəndimiz barədə söylədiyi «**GƏLƏCƏYİ OLMAYAN KƏND**» fikri ölümündən əlli il sonra gerçəkdən onun siyasi uzaqgörənliyinə dəlalət edirdi...

Bəs onda niyə hökumətimiz bunu bizə – sadə adamlara bəyan etmir? Yox, bir də kəndimiz mərkəzin yadına seçkilərdən-seçkilərə düşürdü axı. O zaman (bir-iki aylıq) işığımız da olurdu, qazımız da. Dağların başı, meşələrin ağuşu xoşbəxtlik

dumanına bürünürdü, hələ üstəlik mədəniyyət evində paytaxtdan gələn adlı-sanlı müğənnilər konsert də verirdilər...

Seçkidən sonra kənd yenə susuz dəyirmanı bənzəyirdi; nə işiq olurdu, nə də qaz. Adamların adam kimi yaşamaq arzusu ilğıma dönərdi. Gecə-gündüz fikirləşirdim ki, kaş, möcüzə baş verəydi, o işığın açarı mənim əlimə düşəydi! Onda kəndimizi qaranlıqda saxlayan o zalım oğlu Qaranlıq Sultanı hər kimdirsə, ona yaxşı ibrət dərsi verərdim; evi bir ay qaranlıqda qalanda, bizim kəndin illər uzununu nə zülüm çəkdiyini bilərdi!.. Yox, bəlkə, mənim bilmədiyim nəşə var? Lap elə azad kəndistan camaatının belə yaşaması – yeni ömrü boyu əziyyət çəkməyi, işıqsız-qazsız qalması, gənclərin kəndi tərk edib çörək dalınca uzaqlara getməsi... hökumətin «yeni aqrar siyasəti» də ola bilərdi. Amma deyəsən, ötən əsrdə «NEP» adıyla bolşeviklər də belə siyasət həyata keçirmişdilər... Yox! Bizim gənclərin kütləvi şəkildə kəndimizi tərk edib böyük şəhərlərə üz tutması Rusiyada çar generalı Stolipinin apardığı aqrar islahatın eyni, daha doğrusu, tam əksi idi. O vaxtı Rusiyanın mərkəzi şəhərlərində inqilabi əhval-ruhiyyəni zəiflətmək üçün çarizm əhalini ucqar kəndlərə göndərirdi. İndisə əksinə, çarın da, bolşeviklərin də əsarətindən qurtulmuş, nefti-qazı bol olan bir məmləkətin ucqar kəndlərindən cavanlar Rusiyanın iri-xırdalı şəhərlərinə üz tuturdular. Hətta repressiya illərində babalarının sürgün olduğu Sibirə belə həvəslə gedirdilər... Onların atıb getdiyi təbiətin cənnət guşələrinə məmur-lar – «iş adamları» ayaq açıb sahiblənirdilər. Yayda Allahın dənizinə, çayına belə adamı çimməyə pul almamış qoymurdular. Pul ağılı, insani dəyərləri urvatsız eləmişdi, kortəbii ağılıq, hegemonluq alətinə çevrilmişdi. Pulu ağılından çox olan kapitalistlər bizim Cənnətməkan kimi çox dağ kəndinin keçmişini məhv etmək, gələcəyi qamarlamaq uğurunda «sosializm yarışına» qoşulub, kapitalist kimi böyük zəfərlər qazanırdılar.

«...İşığın kəsilməsi Günəşin, Ayın tutulması kimi pis əlamətdir. Amma camaatın qoltuğuna «bizim xalq dözümlüdür, müdrikdir» deyə-deyə on beş kiloluq Sabirabad qarpızı vermək ondan da pisdir. Ondən da betəri bazarlarda ən şirin sözlə tərif olunan o qarpızın qırmızı dilimlərinə həsrətlə baxan kasıbın ağzının, mədəsinin sulanması idi. Hərdən tüstülənən ocaq yerləri doğma pəncərədən qaranlıq otağa süzülən ay işığı adama ümid verir. «Sabaha ümid var!» İntəhası ocağın sönməsi, işığın kəsilməsi ümidin, inamın işğal olunması kimidir... Demə insanın yurdundan, isti ocağından qabaq ruhu zəbt olunmuş, qəlbi işğala məruz qalmış... Bəlkə, işıq azad ruhun simvolu, xeyirin, yaxşılığın nişanəsidir elə?!». Fikir içində ulu babamdan-qalma yurd yerində min bir əziyyətlə tikdiyim təzə EVimə qalxan çığırla kömür kisəsi daşıyırdım. Son vaxtlar bir parça çörəyimi bu qara kömürdən çıxarırdım...

Birdən necə oldusa Qaranlıq Sultanını kənd camaatının canına sadıf edən hökumətin ünvanına ucadan qəliz söyüş söydüm. Söyməyimlə ayağımın burxulmağı bir oldu; tirtap dəydim yerə! Kömür kisəsiylə birliklə yumbalana-yumbalana dərəyə yuvarlandım. Kisə cırıq-cırıq oldu, təzə kömür parçaları ömrümün qara günləri kimi meşəyə səpələndi; əvvəl qulağıma yerə-göyə xorla haray-həşir salan sağsağanların səsi doldu, sonra sıx yarpaqların arasında sarıköynək fleyta çalmağa başladı. Musiqiçi quşun bu dəfə matəm marşına bənzəyən səsi məni xoflandırırdı. Hansı ağaca, kol-kosa əl atdımsa, küsülü və ögey adamlar kimi əlimi tutmadılar; elə bil bu ağaclar, kol-koslar Baş nazirin vəzifə başına qoyduğu qohum-əqrəbasıydı, əllərim havada qaldı. Nəhayət, Nuru dərəsində başım qoca Nil ağacının gövdəsinə dəyəndə huşumu itirdim.

Meşə son anda böyük dəniz kimi yırgalandı. Ağaclar bircə anın içində yaşıl yelkənli qayıqlara döndü. Su şırıltısı, ləpələrin səsi həzin nəğmə kimi qulağıma doldu. İlahi, bu nədir? Yoxsa...

...Şükür olsun Allaha, deyəsən, nəfəsim gedib-gəlir! Yəni hələ ölməmişəm. Di gəl ki, bədənimdə təpədən dırnağa salamat yer qalamayıb, heç sürünməli halım belə yoxdur; qolum-qıçım sınıb, dişlərim tökülüb, aqlım da başımdan çıxıb!.. Aqlımın bu an hara getdiyini deyə bilmərəm, amma ruhum uşaq vaxtı taytuşlarımla birlikdə çimməyə getdiyim çaya qanadlandı. Ax, necə də ləzzətlə atılıb-düşür, nəfəsimizi udub suyun altına cumuruq. Sonra çayın qırağında Məcnun söyüdüün kölgəsində narın qumların üstünə uzanıb, hə-rəyə «Paytaxt» siqaretindən birini yandırdıq. Əvvəl mən siqaret çəkməkdən boyun qaçırdım. Bığ yeri tə-zə-təzə qaralan Əkrəm adlı qonşu oğlan dedi ki, bax ha, əgər bizə qoşulub, siqaret çəkməsən, gedib babana xəbər verəcəyəm. Yalandan dağa-daşa and içib inan-dıracağam onu... Kişi də səni çəkəcək məhşər ayağı-na! İndi özün seç, ya siqaret, ya da Mətləb babanın qulaqburması... Mən də tüstüsünə boğulsam da, öskürə-öskürə o siqaretdən bir neçə qullab vurub, sonra qumun içində basdırdım: «Öhö, öhöö, öhhhö!».

...O ağ-qara görüntülər birdən qeyb oldu; kimsə üstümə buz kimi su çilədi, diksindim, ayağa qalxmaq istədim, bacarmadım. Əyninə düməğ qiyafə geyinmiş bir qoca Nil

ağacının altında – Mətləb bulağında ağız-burnumun qanını yuyub, məni çarpayır bənzəyən uzunsov kötüyün üstünə uzatdı. Üz-gözündən nur yağan bu qoca bir suyundan elə mənim Mətləb babama oxşayırdı.

Bu bulağı müharibədən – Berlinə Qələbə bayrağını sancıb qayıdanda – babam kəndə yolu kəsə olsun deyə, buradan – Nuru Dərəsindən keçərkən, Nil ağacının koğuşunda tapıb; sonra su yolunu genəldib, saxsı boruyla çeşmələrini çölə çıxarmışdı. Təzə bulağın yan-yörəsinə əl gəzdirib, buranı əməlli-başlı abad guşəyə çevirmişdi. Bulağın sərin suyundan içən hər kəs «can dərmanıdır» deyirdi. «Bu bulağın suyu zərrə boyda hansı adamın ruhuna çilənsə, elə Mətləb kişi kimi xeyirxah, sülhpərvər, humanist olar... Zərrədən bütöv yaranır» – bunu da paytaxdan kəndimizə qonaq gələn bir geoloq-alim söyləmişdi.

Dədə dağı, Nənə dağı qarış-qarış gəzən alim Nuru dərəsindəki Mətləb bulağının «kardiogrammasını» çıxarmışdı. «Məhdudiyyət kəşfin anasıdır» deyən o böyük zəka sahibinin işıqlı fikirlərini babam əzbər bilirdi. Bir sözlə, bayram günləri mənim çox vaxt «Baba bulaq» dediyim bu Mətləb bulağının ətrafından çal-çağır səsi əskik olmazdı. Adamlar burada məclis qurub, yeyib-içər, axşam düşənədək əylənərdilər.

Kənddə işıqlar sönəndən sonra meşəyə yolum düşmürdü; hamı kimi mən də çörək avarası idim; çörək atlı olmuşdu, mənə piyada. Bir tikə çörək qazanmaq üçün ora, bura qaçmaq başımı elə qatmışdı ki, xeyli vaxtdı bulağın yolunu belə unutmuşdum. Bir tərəfdən buna görə təbiət mənə doğru cəza vermişdi. Axı babamın ruhunu incitmişdim, onun adı ilə tanınmış bulağın can dərmanı sayılan suyundan bir qaşığı da olsun təzə evimə aparmamışdım... Su da işıqdır, həyatdır, bərəkətdir, sevgidir, ruhun cövhəridir...

Nuru dərəsinin Qərib sakini sınıq-salxaq qol-qıçımı ağacın dümdüz budağıyla bağlayıb, yaralarımın bulağın gözündən yığıdığı tər təzə yarpızla məlhəm qoydu. «Ruhun səni tərk edib!» – dedi, – «o qayıdanacan burda qalacaqsan!» Onun səsi də Mətləb babamın səsi kimi idi: «Pazı pazla çıxardılar, ay oğul! Sən zalım deyilsən axı, bəs niyə ürəyində qəzəb yuva salıb? Ömründə bir toyuq başı da kəsməmişən! Amma qəzəbindən söydüyün o yekə məmurunun qanını versələr, «uf» demədən içərsən! Bu kənd işığa, suya həsrət qalan sonuncu insan məskəni deyil ki?! Bax, görürsən, düşünmədən çıxdığın yola öz qanın töküldü... Sənin nə yaşın var axı, həyatından da bezəsən? Sən öz elinə, obana yük deyilsən, ay bala! Bu yurda yük olan, mənəm-mənəmlik edən o qədər ruhsuz, sağ ikən ölü adamlar çoxdur ki...».

Bilmirdim, bu ixtiyara Loğman baba deyim, yoxsa Nuru baba? Bəlkə də, babamın alim dostunun ruhuydu?! Amma mənim Mətləb babama daha çox oxşayırdı.

«...İşiq sönəndə zaman donur, ay baba!.. Özün deyirdin ki, dünyada ən böyük dərd öz yurdunda qərib olmaqdı!». «Demişdim, ay bala, demişdim, o vaxt gorbagor Stalinin əmriylə kəndimizi arana köçürdülər. Guya qonşu ölkəylə həmsərhəddi, adını da qoymuşdu «Gələcəyi olmayan kənd» ...Bax, onda didərginliyin, qəribliyin acısını dadmışdım. O qədər adamlarımız qırıldı ki, susuzluqdan ilan mələyən aran çöllərində... Hitlerçilərlə qanlı müharibə illərində kəndimizdən yetmiş üç nəfər həlak olmuşdu. Amma aranda – beş illik sürgün həyatı yaşayan kəndimiz daha çox qurbanlar verdi. Stalin öləndən sonra arandan dağa – sağ qalanlarla öz dədə-baba yurdunda qayıtdıq. Hər şey yenə də öz yoluna düşdü... Mən bunu sənə dəfəndəfən danışmışam. Səni narahat edən nədir, ay bala, məgər kəndimizi yenə harasa köçürürlər?»

«Keçmişdə – şəxsiyyətə pərəstiş dövrünün dövlət məmurları sənin ömründən vur-tut beş il gəmirmişdi, ay baba, ona görə öz əlinlə düzəldiyin mis camın üstünə yüz otuz il ömür sürdüyünü yazanda həmin beş ili hesaba almadın. Deyirdin ki, bizim dağ kəndində səndən də uzunömürlü kişilər olub, o kişiləri dünya tanıyıb... Hər birinizin ailəsində yeddi-səkkiz, hətta on-on iki uşaq böyüyürdü. Heç ruhunuz da incimirdi. ...Biz isə iki-üç uşağı boya-başa çatdırınca, cəhənnəm əzabı çəkirdik, ay baba!.. Təhsil almaq, xəstəxanada müalicə olunmaq, çörəkli iş tapmaq pul-suz başa gəlmir... Vallah, mən özümdən nə Amerika açıram, nə də bioloqların işinə qarışıram. Öz təbiəti etibarını ilə indiki sömürücülər və gəmiricilər sinfi çox vəhşiləşiblər. Daşı-dəmiri gəmirirlər, gözləri doymur, muzeylərin eksponatını, tarixi abidələri sömürürlər, gözləri doymur. Allahın insana verdiyi taleyi, ömrü sömürmək məgər cinayət deyil? Allah öz kəndimizdə qərib kimi yaşadığımız ayları, illəri ömrümüzə yazmasın baba! Bax, biz də mənəvi savaşların süvariləriyik, biz də mənəvi qırğınların qurbanlarıyıq. Ruh deyilən hər nədirsə, bəzən mənim kimi adamların içində dinc qalmır, səssizcə qiyam qaldırır!.. Amma əfsus ki, düz yolumla gedə-gedə içimdə vurnuxan o lal qiyamın qurbanı da elə özüm oldum... Bu yolda susmaq da fəlakətdir, danışmaq da! Bəs nə etməli, mənim xeyrixah, sülhpərvər, humanist, müdirik babam?»

« – Ay bala, sənin çıxdığın düz yolun kənarında gör nə qədər ağac kimi adam dayanıb?! Hamının da işi-gücü əyri-üyrü yollardan ötüb-keçənləri seyr etməkdə. Heç kim düz yolla gedənə məhəl qoymur... Yolsuzların unutduğu bir əzəli və əbədi bir ilahi kəlam var: «Bir millət özünü dəyişdirmədikcə, Allah da o milləti dəyişdirməz». Sən də səbr et, inən belə palaza bürün, elnən sürün, mənim balam! Bu zamanə qılığını, ruhunu, əqidəsini dəyişənlərə dəyər verir».

Mən bu yarıölmüş halımla etiraz etdim: « – Yox, ay baba, palaza bürünüb, elnən sürünmək indi ayaq altında

qalmaq kimi bir şeydir! Sürünənlər sinfinin dili isə həmişə zəhər olur, qəlbində kin-küdurət ocağı tüstülənir... Öz tüstündə boğulmaq əzabı lap dəhşətdir. Düz Yolun sonunda işıq görünürsə, niyə də o yola çıxmayaq? Deyirsən, sürünə-sürənə səbrli olaq? Ulu Tanrıya şükür edək ki, quruca nəfəsimiz gedib-gəlir, bəsimizdir? Guya biz dözümlüyük. Qaranlığa döz, işsizliyə döz, yalana döz... rüşvətxor məmura döz! Axı biz insanıq, baba! Bir ömür boyu sürünməyin, yol qırağında bəzək ağacı kimi dayanıb... istiyə-soyuğa dözə-dözə çürüməyin nə mənası var? Bir də sən həmişə mənə qəhrəman balam deyirdin axı...»

«Onda səbr et, mənim balam, bu bulağın dirilik çeşməsi sənin çat düşmüş ruhuna nicat verdi, onun kiçik zərərləri bütöv möcüzə yaradır. Öz bədəninə dönən günəcən ruhun bəşər aləminin «ruhsazlayan» məmuru olacaq! Yeddi gün-yeddi gecə istədiyini adamın ruhuna bu bulağın şəfqət, saflıq nurundan çiləyəcəksən! Amma unutma, dünyanı dəyişmək asan iş deyil... Həqiqət axtarışı insanı məhkuma çevirir; o ya öz arzularının əsiri olur, ya da özgənin... Amma qəhrəmanlıq an məsələsidir, əlçatmaz olmasa da, indi onun zamanı deyil... Bəzən ona nəinki bir, heç beş insan ömrü bəs etmir, bəzən də...»

Mən: «Ruhsazlayana bax!» – deyər istehza etdim. Gedib kiminsə qəlbinə təftiş edib, ruhunu cilalamalıydım: yəni onu istədiyim şəkllə salmalıydım. Bunun nəyi qəhrəmanlıqdı? Uşaq vaxtı ömrümdə heç qarışqa yuvasına belə çöp soxmamışam. Bir dəfə dayım oğlu, gözlərimin qabağında ağ göyərçinin başını üzəndə, mən həyəcanlanıb, o qədər ağladım ki... Axı, başı kəsilmiş o quş qan içində qanadlarını yerə vurub göyə uçmaq üçün vurnuxurdu... Aradan gör neçə il ötüb! Amma mən indi də o başı üzülmüş göyərçinin qanadlarının harayını eşidirəm. O quşun başını «uf» demədən üzən dayım oğlu şəhərdə Ali Məhkəmə hakimidir, yəqin, azadlıqdan mərhum elədiyi insanların taleyi

də ona uşaq vaxtı başını üzüb, ömrünə son qoyduğu quş kimi dəyərsizdi? Görəsən, dünyada niyə ən çox belə zalım və qəddar adamlar arzularına tez çatırlar? Onların getdiyi əyri yollarda yaşıl işıq yandıran hansı ilahi sirdir belə? Bəlkə, o sirrin ruhla heç bağlılığı yoxdur? Dünya isə zalımlarla doludur. Ruhsazlayan məmur kimi təkbəşinə bu qədər zalımın qarşısını necə ala bilərdim axı?..

«Bu kütləvi şəkildə mümkün olan şey deyil, ay bala, dünyaya insan övladı nə zalım gəlir, nə də məzlum. Alilər ali mərtəbəyə qalxdıqca adilikdən və adilərdən uzaqlaşır. Odur ki, SEÇİLMİŞ hər hansı ali fərdin ruhunda rəmzi cərrahiyyə, ya da sazlama əməliyyatı aparandan sonra alilərlə adilərin arasında təbəqələşmə səddi götürüləcək. O zaman müsbət yüklə sazlanmış səmimi ruh alilərlə adilər arasında KÖRPÜ olacaq. Beləliklə, dünyanın ən kasıb adamının alınına gün doğacaq. Yalnız özgə planetdən olanlara, ayağı yerdən üzülüb göylə gedənlərə bu kəşf təsir etmir. Yer üzündə vəzifəsindən, dinindən, irqindən, dilindən asılı olmayaraq hər kəsin ruhunu sazlayıb arzu etdiyin qəlibə sala bilərsiniz! Unutma, ixtiyarında vur-tut yeddi gün vaxt var...»

« – Yeddi günlük iş... Demək, bu dünyanın ən kasıb, ehtiyac içində yaşayan adamlarının işıqlı sabahına yol bu gündən başlayır...»

* * *

– İlahi, sənə çox şükür! Demək, yer üzündə bu vaxtadan istədiklərimin heç olmasa, bir qismi gerçəkləşəcək. Bəs kimdən və nədən başlamalı? Bizim ucqar dağ kəndi son illər işıqsızlıqdan-qazsızlıqdan o qədər əziyyət çəkmişdir ki... Ona görə birinci növbədə baş nazirin ruhunu sazlamağı qərara aldım.

Hər şey işıq sürətiylə baş verdi. Ağ dumana bənzəyən ruhum saunadan təzəcə çıxmış səksən yaşlı baş naziri

masaj otağında haxladı. Mətləb bulağının suyundan bir zərrə çilədiyim zati-alilərin ruhuna adi sözlərlə xeyir-dua dilədim. Ertəsi gün gözlənilməz bəyanatıyla hamını mat qoyan baş nazir təzə ruhla, xoş ovqatla, bəlağətli şirin ləhcəylə dedi: «Bundan sonra kənd camaatı təsərrüfat işlərində işıqdan gen-bol istifadə edəcək!.. Mənim sərəncamımla bayvadı – heyvadı, nədir, o ləğv olunub. Baş nazir kimi söz verirəm, əgər öz səlahiyyətimdən tam istifadə etməsəm, yeddi gün ərzində vəzifəmdən istefa edəcəyəm. Bu yeddi gündə böyük qəsəbə və kəndlərdə zavodların, fabriklərin işi bərpa olunacaq... Günü sabahdan hər fəhlənin orta əməkhaqqı mənim, yəni baş nazirin, müəllimlərin maaşı təhsil nazirinin, həkimlərin maaşı səhiyyə nazirinin, təqaüdçülərin təqaüdü sosial təminat nazirinin aldığı maaşın yarısı qədər olacaq...»

Televizor qarşısında oturan kəndistan adamları, müəllimlər, həkimlər, təqaüdçülər həyəcandan heyrətləndilər: «Sən demə o, bizi də düşünürmüş... Biz isə az qala onu həciyatmaz sanmışdıq, əsnəyə-əsnəyə vəzifə başında oləcəyi günü gözləyirdik. Elə bilirdik SABAHA ümid yoxdu... Allah baş nazirin ömrünü uzun eləsin...»

Baş nazirin sensasiyalı açıqlaması ölkədə əsl bayram əhval-ruhiyyəsi yaratdı... Bizim dağ kəndi bir anda xeyli cavanlaşdı. Hər yanda iş coşqun bulaq kimi qaynayırdı. Işıq, sevgi, qazanc dalınca böyük şəhərlərə gedənlər geri dönürdülər. Dağ çayının üstündə dərhal iri elektrik stansiyası tikildi. Qonşu kəndlərin, qəsəbələrin küçələri buranın işığıyla çıraqban oldu. Bu işdən məmnun qalan ruhum parlament binasının başı üstündə pərvaz elədi... Məclisin kök sədri öz kabinetində yaraşlıq divanda yayxanıb, növbəti iclasın gündəliyini nəzərdən keçirirdi. Hərdən mineral «Şahənşah» suyundan qurtum-qurtum içib, ağzını ləzzətlə marçıldadırdı. Elə buradaca onun büllür stəkanına Mətləb bulağının şəfəverici suyundan yeddi damcı sıxdım, bir

neçə saniyəyə ruhunda sazlama işi apardım. Müsbət yüklü zərrələr onun ruhunda kürsüyə çıxanacan simmetriya sahman yaratdılar. Bir azdan Məclisdə qərribə mənzərə yarandı. Həmişə «xalq-xalq» deyib, sosial ədalətdən dəm vuran müxalifət deputatlarını elə bil tok vurdu, ağızlarını açıb bərəlmiş gözlərini sədrə zillədilər. İlboyu bədbəxt müxalifətin qaldırdığı bütün sosial məsələləri gündəliyə daxil edən sədr dedi: «Biz xalqı, sadə camaatın maddi durumunu düşünərək gündəlikdə olan bütün həlli vacib məsələlərə təcili surətdə səs verməliyik, daha bəsdir, fəaliyyət sferamızda yalnız öz xeyirimizə çalışmadığımız yetər!...» Məclisin sədrini «Köhnə bayatı oxumaqda» ittiham etməyə heç kim özündə cürət tapmadı. Və xalqın rifahı barədə qərar böyük səs çoxluğu ilə qəbul olundu! Əslində bu, nə alqışlanmalı, nə də fəxr etməli bir tarixi hadisə idi. Ruhsazlayan kimi mən bir şeyi nəzərə almamışdım; axı Milli Məclisdə sədrin yekdilliklə qəbul etdirdiyi qərar prezidentin fərmanı ilə təsdiq olunmalıydı. Prezidenti isə o an yerdə tapmaq müşkül idi. Gündəlik qəzetlər Məclisin son qərarından guya göydə xəbər tutan kimi prezidentin ona veto qoyub, sədrinsə istefasını tələb etdiyindən bəhs edirdi. Hələ bu azmış kimi ölkə mətbuatı məclisin buraxılması barədə xəbərləri gündəmə gətirdi. Ruhum çox pis vəziyyətdə qalmışdı. Əgər o an ruhum adam şəklində müftə maş almağa öyrəşmiş deputatların əlinə düşsəydi, onu bez kimi cırıq-cırıq eləyərdilər... Odur ki, hava limanında böyük hava layneri yerə enər-enməz ruhum prezidentin oturduğu salona daxil oldu. O, illüminatordan bayıra baxıb, dərin düşüncələrə qərq olmuşdu. Ruhən çox sağlam, atletik bədən quruluşuna malik olduğuna görə ona təsir etmək müşkül iş idi. Deyəsən, həm də xalis Braziliya qəhvəsi içmişdi. Ya da üzgüçülükə çox məşğul olduğundan qəlbinin nizamlı ritmini kodlaşdırıb istəyimcə sazlaya bilmirdim. Yalnız hava limanından şəhərə eskortla gələr-

kən nəfəsi neft qoxuyan küləklər ruhunu sığallayanda ani uyğuya daldı. İş burasındaydı ki, yollar rahat və geniş olduğundan maşın karvanı sürətlə gedirdi. Sanki təkərlər yerə dəymirdi. Çox cüzi, ala-yarımçıq da olsa onun ruhuna Mətləb bulağının suyundan kiçik zərrə çilədim... Öz iqamətgahına çatan kimi prezident canlı yayımla çıxış edib, ölkə qəzetlərini parlamentin buraxılması barədə yaydığı əsassız şaiyəyə görə qınadı, və Milli Məclisin sədrinin, Baş nazirin təşəbbüslərini bəyəndiyini bildirdi. Sonra da bütün nazirləri, dövlət məmurlarını onlardan nümunə götürməyə çağırdı: «Əgər mən hər bir vətəndaşın prezidenti-yəmsə, siz də həmin vətəndaşın nazirisiniz, bir sözlə, hər bir dövlət məmuru dildə yox, əməldə xalqın xidmətçisi olmalıdır!»

Ölkədə nazirlər və onların himayədarlıq etdikləri adlı-sanlı şirkətlər arasında «Hər şey xalqın rifahı naminə, hər şey vətən naminə!» adlı xeyriyyə marafonu start götürdü. Üç gün müddətində məmləkətdə, demək olar ki, bir dənə də olsun kasıb qalmadı. İctimai televiziya ilk dəfə «İlin ən kasıb adamı» nominasiyası üzrə böyük bir müsabiqənin lahiyənsini reallaşdırdı.

Teleaparıcı dedi: – Varlı adamlardan məşallah, bizdə bolluqdur, amma kasıb nominasiyasının tələblərinə cavab verən bir adamı böyük çətinliklə müəyyən etdik. Sən demə bu ilin ən kasıb adamı əfsanəvi Neft Daşlarında çalışmış...

Əsl sensasiya isə ilin kasıb adamını konfersanşye səhnəyə dəvət edəndə baş verdi. Mikrafona yaxınlaşan ucaboylu, qıvrımsaçlı cavan kişi mükafat olaraq ona verilən ikiotaqlı mənzilin orderindən imtina edib dedi: – Yaxşı, Yaxşı... buna görə yox!.. Veri qud... Fənk yuu... Mən Azərbaycan vətəndaşlığını qəbul etmək istəyən bir amerikalıyam... Hətta özümə ən yaxşı – Azər adı götürmüşəm. Mənə verdiyiniz fürsətdən istifadə edib sizin çox saf, yalnız öz xalqının rifahını düşünən dövlət məmurlarına vacib

bir ricamı bildirmək istəyirəm: Xahiş edirəm, məni tez bir zamanda vətəndaşlığa qəbul etsinlər...

Teleaparıcının: – Axı bu sizə nəyə görə lazımdır? – sualına, o: – Çünki dənizdə neft çıxaran yerli fəhlələrin əmək haqqı bizim əcnəbi fəhlələrdən iki dəfə çoxdur – deyə cavab verəndə zalda sürəkli alqış sədası ucaldı...

Aparıcı – konfersanye də zaldakı tamaşaçıları ruhlandırdı: – Hə, hə, mənə də bu sürpriz alqışlanmalıdır. Bəlliliklə, biz «İlin ən kasıb adamı»nı müəyyənləşdirmək üçün axtarışlarımızı davam etdiririk... Və gəlin, tezliklə neft sektorunda çalışan bütün əcnəbi vətəndaşların maaşlarının artırılması barədə bu amerikanlı dostumuzun arzusuna güclü alqışlarımızla dəstək verək!..

* * *

Bəli, ölkədə hər iş öz qaydasında, necə deyərlər, lap «yağ kimi» gedirdi. Bircə qalmışdı işğal olunmuş torpaqların azad edilməsi... Xarici işlər naziri ilə müdafiə nazirlərinə ruhum yaxın düşə bilmirdi. Biri yaxşı müdafiə olunduğundan, o biri də göylə tez-tez ora, bura getdiyindən... Ona görə də ən böyük tələyüklü məsələnin həllinə əlac tapa bilmirdim. Düşmənin rəhbərlərin, həm də onlara havadarlıq edənlərin mənfəətlü ruhunda sazlama əməliyyatları müsbət nəticə vermirdi. Bir tərəfdən də vaxt məhdu idi. Axı bu yeddi gündə dünyada illər boyu həllini gözləyən global problemləri də yoluna qoymalıydım. Babamın alim dostunun «Məhdudiyyət kəşfin anasıdır» fikrini xatırlayıb bir anlıq Nuru dərəsinə – Mətləb bulağıdakı cəsədimin yanına döndüm. Gördüm ki, yaralı cismimə yelpik verə-verə dərin düşüncələrə dalan ixtiyar qocanın ətrafı kristallarla örtülüb. Dedim: «Düşmənin qoşunlarını qeydsiz-şərtsiz Vətənimizdən çıxarsın deyə badımcanburun torpaq gəmiricilərinin, bir də onların əcnəbi himayədarlarının ru-

hunda əməliyyat apardım, amma nəticəsi olmadı». O düşüncədən ayrılıb: «Onların ruhuyla məşğul olub, nahaq yerə vaxt itirirsən. Tanrının ixtiyarından çıxan pis ruhların hamısı eyni nöqtədən idarə olunur», – dedi – «Eynən özgə planetə aid olan YAD adamlarla onların ruhunda bir fərq yoxdur! Hitlerin faşist ruhunun da cilovunu çəkmək mümkün deyildi. Zor gücünə dünyanı dəyişmək istəyirdi. Əlli milyon adam onun nəfsinin qurbanı oldu. Görünür, onun aqibəti, faşist xislətli adamlara dərs olmayıb. Buranı kəşf edən alim dostum deyərdi ki, pislərin birliyi bir nöqtədədirsə, yaxşılardan birliyi bütün nöqtələrdədir... Pis yaxşıya əks olduğu qədər pisə də əksdir, ...cəmiyyətdə qorxulu şey yaxşının azlığı deyil, yoxluğu... Yaxşılar insanlığı arxasınca aparan işıqlardır. Mən də sənə işıqlı ruhuna bir məsləhət verim; get, Şeyxülislamın yanına... bu ölkədə qəlbi şəfqət hissiylə döyünən, amma ruhu işığa möhtac qalan hələ çox mötəbər adamlar var!»

* * *

Paytaxta döndüm. Maşallah, şəhəri tanıya bilmirdim. Onun görkəmi saatbasaat dəyişirdi. Mer işıq dirəklərinə dibçəkqoyma, Hollandiyadan gül, ekzotik ağaclar gətirmək işindən daha vaz keçmişdi. Bu iş üçün ayrılmış vəsaitlə Azadlıq meydanında Babəkin heykəlini ucaltmışdı. Merin cəsarətli addımı hamının böyük sevincinə səbəb olmuşdu. «Əhsən!», «Eşq olsun Merə!» sədasını eşidən kimi ruhum iftixar hissi keçirdi. Axı, mer də təzə sazlanmış səmimi ruh yiyəsi idi. Şəhərdə hər gün növbəli iş rejimiylə fəaliyyətə başlayan böyük fabrik və zavodların açılış mərasimləri keçirilirdi. Sadə peşə adamlarının, fəhlələrin üz-gözündən nur ələnirdi. İndi hər kişi işdən çıxıb öz ailəsinin yanına alını açıq, üzü ağ dönürdü. Evdar qadınlar işdən yorğun qayıdan ərlərini gülər üzlə qarşılayıb,

təbəssümlə bişirdikləri dadlı xörəkləri bol süfrəyə qoyurdular. Dünyada bundan gözəl daha nə vardı ki?!

...Qız Qalasının yaxınlığında Şıxəli Qurbanovun tunc heykəlinin ətrafı Novruz günü səmənələrə bürünmüşdü. Adamlar Bayram şənliyinə bu əzəmətli heykəlinin ziyarəti ilə başlayırdılar. Milli bayram günləri prezident öz xanımıyla sadə adamların arasında cəngüdənlərsiz gəzib-dolaşırdı. Xalq onların başına Bakı kəndlərində yetişdirilmiş təbii gül-çiçək yağdırırdı...

...Parlament binasının qarşısında Məmmədamin Rəsulzadənin əzəmətli heykəli isə müasir paytaxtın panoramını seyr edə-edə, sanki özünün dediyi əsl «Azərbaycan dövrü» ilə qürur keçirirdi. Bir tərəfdə onunla birlikdə Şərqdə ilk demokratik respublika quran məşhur siyasi xadimlərin, digər tərəfdə erməni terroruna və otuz yeddinci ilin repressiyasına məruz qalmış görkəmli adamların heykəlləri, büstləri qoyulmuşdu. Tarix işıqlı beynləri abidə kimi göz önündə canlandırırdı.

Bu heykəllərin də ruhu vardı: paytaxtın mərkəzində məmləkətin bütün böyük simaları sanki dil açıb: «ışığından, yaxşılıqdan, sevgidən» danışdı. Dənizkənarı bulvarda musiqili fəvvarə isə hər yarım saatdan bir Rəşid Behbudovun ecazkar səsinə ətrafa yayırdı... Bu səsi yenə bütün dünya eşidirdi. Şah İsmayıl Xətəinin at üstündəki heykəli o taylı, bu taylı Vətənə həsrətlə boylanırdı... Ömər Faiq Nəmanzadənin heykəlinə qızıl hərflərlə: «**İşğımız sönməyəkdir!**» fikri həkk olunmuşdu. Bakıya təşrif gətirən əcnəbi qonaqlar: – İlahi bu millətə gör nə qədər dahi və VIP (**Very important persons** – çox vacib şəxslər) bəxş edibmiş! – deyərək heyran edirdilər.

Bütün sadə insanların könül əraziləri işğaldan azad olmuşdu. Vətənin azadlığı könüllərin azadlığından başla-

mışdı... Ruhum fərəhindən göylərə sığımırdı. Amma yeddi günün ömrü də qısalırdı. Görüləsi işlərsə hələ çox idi. Şeyxlə onun öz hücrəsində görüş çox ani oldu. Hücrənin görkəmi, kəskin güləb qoxusu ruhumu oxşayırdı. Tanrı dərğahına əl açıb xeyir-dualar edən təzəcə qüsullanmış Şeyxin ruhunu sazlamaq çox da qəliz əməliyyat deyildi...

O gün Şeyxin bəyanatı dünyanın bütün telekanallarında yayımlandı. O, Həccə səfərə hazırlaşan dünya müsəlmanlarını əvvəlcə özünün dediyi kimi şəhri-Şişəyə ziyarətə dəvət edirdi. Ziyarətin şərtlərinə görə hər zəvvar burada – yəni Şuşa şəhərində müvəqəti qərar tutmuş şeytanları yeddi dəfə daşa basacaqdı. Şeyxin bu bəyanatı dünyanın siyasət liderlərini lərzəyə saldı. Qərb mətbuatı ziyarət ərəfəsində şeytanların Şuşanı vahimə içərisində necə tərk etdiyindən bəhs edirdi... Vatikan Şeyxin dünyanın münafişə ocaqlarından şeytanları qovmaq çağırışını müsbət qarşıladı. BMT isə öz Baş Qərargahını Xəzəryanı müsəlman ölkələrinin lideri hesab olunan Azərbaycana köçürdü. Təkcə ABŞ prezidenti Odlar Diyarında gedən yeni islahatlara dodaq büzüb, dərhal Ağ Evdə mətbuat konfransı keçirdi. O, ələlxüsus, sadə şərqilərə – odlar diyarının övladlarına neft payının şəffaf qaydalarla verilməsini məqbul saymırdı:

– Bu onlara azad ruh, böyük güc verməkdir!.. – Şuşanın müqəddəs müsəlman şəhəri kimi hər ilin 9 may günü ziyarətinə gəldikdə, Ağ Evin sahibi orada rəsmi Bakının tezliklə Atom Nüvə Mərkəzi yaratması barədə açıqlama verməklə hay-küy saldı. Və əgər Şuşada bu iş dayandırılmasa, Pentaqonun ora hücum planı hazırlayacağını bildirdi. Amerikalı jurnalistlər onu ələ salıb qınadılar: «Bu ağ yalandır. Axı İraqı da kimyəvi silaha sahib olması ilə suçlayıb, tar-mar etdiniz?» Ağ Evin sahibi Hollivudun peşəkar artistləri kimi gülümsünüb, jurnalistlərin sört atmacalarını qulaqardına vurdu. İşlər getdikcə qəlizləşirdi. Ruhum okeanın üstündə qanadlandı...

...Okeanın o tayında Kiçik Buş öz istirahət otağında itlə, pişiklə oynayıb yorulandan sonra mürɡü döyürdü. Otaq Təbriz xalçası, Qarabağ xalısı ilə bəzənmişdi. Divardan Xəzər dənizindəki neft buruqlarının şəkli asılmışdı; Buş daha çox neft çıxaran buruqları nədənsə qırmızı qələmlə işarələmişdi. Yuxusunda neft dalğaları üstündə yelkənli qayıqla Şərqə yürüşə çıxan prezident, bir tərəfdə Xorasanı bombalayır, o biri yanda Kərbəla faciəsinin amerikansayağı versiyasını gerçəkləşdirirdi. Birdən Səddam Hüseynin məzlum nəvələrini gördü. Buşu ağlamaq tutdu. Uşaqlar ona: «Tutalım, babamız diktator idi, bizim nə günahımız vardı? Niyə bizə rəhm etmədin? Sənə görə, bizim təkə bir günahımız vardı: o da müsəlman cocuğu olmamızdı... Bəs Londona son səfərinə əlinə «Ən böyük terrorçu Buşdur!» şüarı gördüyün minlərcə sadə xaçpərəstin etiraz aksiyası sənə ibrət dərsi olmadı? Səni də özününkülər «faşist, canı» adlandırırlar! Müsəlman uşaqlarının qanına bulaşmış əllərini ömrün boyu dörd okeanın suyunda yusan da təmizlənməz!». Sonra kiçik Buş Afrikada acından kəpənək kimi qırılan yüz minlərlə uşağı gördü. Düşünürdü, İraqda cəhənnəm səhnələri yaratmağa sərf etdiyi milyardlarla yazıq afrikalı uşaqların həyatını xilas etmək olardı... Qəribədir, Buş yuxuda hansı tərəfə üz tuturdu, orada Qan və Neft görürdü, bir də rəngbərəng şüarlar; dünyanın sadə sakinləri onun bədxah ruhunu ilahi nurla ziyalandırmağa dəvət edirdi. Bu şüarlar ondan dünyaya modern elm-ziya ərməğan edən islam mədəniyyətinə qarşı dağıdıcılıq meyindən «əl çək!» deyirdi. Bu şüarlarda ağıl-qaralı adamlar: «Cənab Buş, hamımız bir işığın zərərləriyik. Bəşəriyyətin tam olması üçün zərərləri parçalamayın!»... Qəribədir, Buşun yuxuda gördüyü şüarları oxuya-oxuya yataq otağındakı təbii gül-çiçəklərin bihüşedici ətri az qala ruhumu xumarlandırmışdı. Bu isə böyük vaxt itkisi demək idi. Buşun ruhu üzərində zərgər dəqiqliyi ilə

işlədim. Sazlama əməliyyatından sonra o, yuxudan oyanıb, güzgüyə baxanda gözlərinə yeni Buş sataşdı...

O gün Ağ Evin yaşıl baxçasında mətbuat konfransı keçirən Buş qoşunları dərhal İraqdan, Əfqanıstandan çıxartmaq barədə bəyanat verdi; İraqda tökülən qanlara, dağıdılan müqəddəs məbədlərə görə müsəlman aləmindən üzr üstədi: «bizim müsəlman dünyası ilə sülh və dostluq içində yaşamağımız bəşərin nicatıdır! Azərbaycanlı dostlarımız demişkən, hamımız bir işığın zərrəsiyik...» Buşun qəfil bəyanatı yəhudilərlə erməniləri çaşbaş salmışdı. Daha onlar dünyanın bir nömrəli prezidenti rolunu oynamaqdan əl çəkən cənab Buşun başına gül-çiçək yağıdırmırdılar...

Amma köhnə vərdişlərini də tərgidə bilmirdilər. Ona görə Yeni Dünyanın bir nömrəli prezidentini – Azərbaycanın rəhbərini və dünyanı dəyişən Saf Ruhunu özlərinin tələsinə salmaq üçün təzə virus icad etdilər.

Afrikada qara camaatın meydanlarda ərzaq bayramı keçirməsi, dünyanın terrorsuz, müharibəsiz yaşaması belə onların ürəyini rəhmə gətirmirdi... Dünya sülh içində qızıl çağlarını yaşayırdı. Bədxahların ANTİSAFRUH adlı virus kəşf etməsi dünyada yeni təhlükə ocaqları yaradırdı. Odur ki, babamın alim dostunun «Böyük şərə qarşı böyük xeyri qoymaq düsturu» Yeni Dünyaya sürətlə inteqrasiya olunsun deyər ruhum mətbuata üz tutdu...

Təbii ki, Saf Ruhun fəaliyyət sferasından ən çox narahat olan qüvvələrin pis niyyəti dünya KİV-inə yaxşı məlum idi. Azad ruhuma verilən vaxt-vədə də daralırdı. Dünyanın hər tərəfində Böyük şərə qarşı mübarizə «Ruhun zamana və dəbə görə bərpası» adlı konsepsiyayı gündəlik qəzetlərin elektron ünvanına göndərməyimlə geniş vüsət aldı... Onu ilk dəfə dərc edən «İşıq» qəzetinin baş redak-

toru «Ruhun sazlanması» kəşfini bəşəriyyət üçün böyük uğur adlandırır. Və oxucuları inandırmağa çalışırdı ki, guya tezliklə Nobel mükafatına təqdim olunan kəşfin müəllifini çox yaxşı tanıyır. Və təbii ki, layihəni ilk dəfə dərc etdiyinə görə baş redaktor mükafatı Azərbaycanısağa «bölüşdürmək» amacı ilə ruhumu günün günorta çağı çıraqla axtarırdı...

Ruhum onu məyus etməyə məcburdu. Axı dünyanın müxtəlif guşələrində yaşayan milyonlarla soydaşımız ikili vətəndaşlıq hüququndan istifadə edərək, doğma vətənə üz tutmuşdular. Ona görə də Şərqdə ilk demokratik dövlət yaradarkən ölkəmizin malik olduğu ərazilərə tam sahib olmayınca, Saf Ruh hər hansı bir mükafatdan, fəxri addan imtina etdiyini elekton poçtla ona bildirdi. O, «Kəşf öz yerində», – dedi, – «Alfred Nobelin ilk dəfə Bakı neftinin hesabına təsis etdiyi bu mükafatı almağa həm də mənəvi haqqımız çatır axı!».

Hə! Düz deyirdi, Nobelin vəsiyyətinə görə mükafatı verilən insanların irqi ayrılığına fərq qoyulmurdu. Ona görə, qoy o pullar qaranlıq içində qalan Afrikanın ən ucqar bir dağ kəndində modul elektrik stansiyası tikintisinə xərclənsin! Bizinsə İŞİGİMİZ heç vaxt sönməyəcəkdi!..

Dünya yeddi gündə çox irəli getmişdi; gözəlliyi artmışdı, ölüm-itim azalmışdı, terrorçuların kökü kəsilmişdi. Afrikada, Asiyada qara camaat sülh içində, qansız-qadasız yaşayırdı. «Hamımız bir işığın zərrəsiyik» şüarı dillərdə əzbər olmuşdu. Son yeddi gündə ölkədə yetmiş il ərzində görülən quruculuq işlərindən yeddi dəfə çox iş görülmüşdü. Təzə doğulan hər körpənin adına Dövlət Neft Fondu «Kapitalbank»da hesab açmışdı. Sovet İmperiyası vaxtlarından banklarında saxlanılan pullar da son qəpiyinəcən

əmanətçilərə qaytarılmışdı. Ölkə milyaderlərin sayına görə dünyada birinci yerə sahiblik edirdi. İqtisadi inkişaf naziri Azadlıq meydanında «Qara kürü» bayramı keçirirdi, kənd təsərrüfatı naziri tikdirdiyi möhtəşəm «Bolluq» sarayında xalq nailiyyətləri sərgisi açmışdı, mədəniyyət və turizm naziri isə Şuşada ənənəvi Xarıbülbul festivalı keçirirdi. Nəqliyyat naziri şəhərdə rahat gəzib-dolaşmaq üçün öz şəxsi vəsaitilə uçan maşınlar gətirmişdi. İndə paytaxtın küçələrində tıxacdan əsər-əlamət qalmamışdı. Təhsil naziri imkan qıtlığı üzündən elm yolunun kənarında qalan üçüncü dünya ölkələrinin sakinlərinə humanitar yardımlar etmək üçün Afrikanın cəngəlliklərində tədris bazası açmışdı. Məmləkətdə bir nəfər də olsun evsiz-eşiksiz adam qalmamışdı. Qələbə günü münasibətilə «Yeni Həyat» və «Akkord» şirkətlər qrupu kirayədə yaşayan vətəndaşların hamısını yeni mənzillə təmin etmişdi. Paytaxtın köhnə məhəllələrində yalnız əcnəbi vətəndaşlar kirayədə yaşayırdılar... Dünyada yaşayan əlli milyon **Azər** indi fəxarətlə biri-birinə **BAY-CAN** deyirdi... Dünya televiziya kanalları yeddi gün idi ki, öz verilişlərini şad xəbərlərlə başlayıb, şad xəbərlərlə də bitirirdilər...

* * *

Yeddinci gün də tamama yetdi... Düzü, heç ruhumun bədənimə qayıtmağına o qədər sevinmirdim. Çünki dünya üçün gərəkli olanı o azadkən görə bilirdi. Maddi əzablarından qurtulmuş Ruhum sevinc hissindən qanad açmışdı... Onu İsa kimi çarmıxa çəkmək üçün bədxahlar göydə də tələ qurmuşdular. Qarı düşmənin özgə planetdən olan təpəgözlərlə rabitə yaradıb işbirliyi qurmaq naminə öz əcdadlarının Yer aləminə Aydan gəldiyi barədə uydurma fikirlər söyləyirdi. Bütün planetlərdə öz bədxah ideyalarına həmfikir tapan eqoist ruh şüur sferasını zəhərli və zərərli nöqtədən qidalandırır. Şərqli Saf Ruhun müsbət enerji-

sinə əsas rəqib kimi müqavimət göstərmək üçün bədxah ruhlar yerlə – göy arasında yeddiqat sədlər yaratmışdı. İşlər belə davam etsəydi, dünya ulduz müharibəsi təhlükəsiylə üzləşə bilərdi! Mən dünyanın gedişini, düzənini dəyişmək ideyasının niyə çətin olduğunu yalnız indi anladım. Dünyanı dəyişməklə milyonlarla insanı gözgörəsi təhlükəyə ata bilməzdim. Və bəşəriyyəti yeni fəlakətdən qurtarmaq üçün daha öz bədənimə qayıtmaqdan ayrı yol qalmırdı. Dünya yeddi gündə yetmiş ildə görmədiyi işıqlı günlərini yaşamışdı. Şərqdə, Qərbdə şər qüvvənin taxt-taca gələn yol-yolağı bağlanmışdı. Öz işığını bir mən-bədən – SAF RUHdan götürən Dünyaya dinclik, sülh, bərabərlik çox yaraşır. Ruhum bir ləhzə tamaşasına dayandığı bu gözəl, xəyallar dünyasından ayrılı bilmirdi.

Mən son dəfə dünyanın yeni mənzərəsinə baxıb, Dədə dağın ətəyinə – Nuru dərəsinə endim...

...Özümə gələndə gördüm Mətləb bulağından əsər əlamət qalmayıb. Meşənin hər tərəfinə tikanlı məfillər çəkilmişdi. Cığırılarda əcnəbi sözlər yazılmış reklam şitlərinin üzərində günəşin şüaları güzgü kimi bərq vururdu, gözlərim qamaşdı, elə bil əlli il idi ki, qaranlıq mağarada yatmışdım... Uzaqda itlər hürüşürdü.

Hansı cığıra baxırdımsa, ordan mənə əjdaha boyda, bərli-bəzəkli villalar, koteclər boylanırdı.

Bura haradır, İlahi! Bəlkə, mən ünvanı səhv salmışam... Hani bu meşənin qoz ağacları? Dümdüz cökəni, vələsi, fıstığı kim qırıb? Deyəsən, bu meşədə əsrin soyqırımı baş verib! Yamaclar da yaman solğun görünür. Görəsən, əcnəbi dildə bu cığırda gedən yolun alaqapısına nə yazılıb? Cırdanın nağılında olduğu kimi avara qalmışdım, bilmirdim, işıqgələne gedim, yoxsa ithürən tərəfə...

Dərənin o başında qoyun-quzu otaran balaca çobanın oxuduğu Segah muğamının səsinə eşidəndə birdən ayıldım: özüm-özümə bax, düz gəlmisən, o tərəf Dədə dağdı, bu tərəf Nənə dağ, meşə seyrəlsə də nəvə kimi girib ikisinin arasına. Qəribədir, nədənsə ətrafda bir dənə də olsun düz ağac gözümlə dəymirdi... Elə bil dünyanın bütün meşələrində nə qədər əyri ağac vardı, bu meşəyə ayaq açmışdı.

Bəs bu balaca çoban niyə belə ümitsiz oxuyur:

*Qaranlıq gecədə yanmayan işıq,
Günəşli günlərdə yandı nə fayda...*

«Yox! Bu ola bilməz!» – dedim, – «Məni qara-zad basmırdı ki, axı yeddi gündə gördüklərimin heç biri yuxu deyildi. Axı işığımız heç vaxt sönməyəcəkdi!.. Demək, kəndimizdə qaranlıq gecələrin kabusu hələ də bitib-tükənməyib. İlahi, keç günahımdan, bəlkə, Sənin də kasıb bəndələrinlə ədavətin var?! Məgər biz ömrümüzün axırınacan İŞIQ həsrəti çəkməyə məhkum olunmuşuq?...»

«Hm, ömrünün sonuna nə qalıb ki, ay yazıq?...» – səs elə bil yaşıl qol-budağı budanmış cavan palıdın halına acıyan qədim qayadan gəldi. Bu yeddi gündə meşədəki daşlar – qayalar da, bəlkə, dil açıb, mənim xəbərim yoxdu?

« – Yox! Gecələrin qaranlığı fəlakət deyil, ən qorxunc şey gündüzlərin zülmətidir! ».

Səsin bu dəfə belə dərddən əyilmiş dəmirağacdən çıxdığına şübhəm qalmadı.

– Bəs bu palıd meşəsini bu hala kim salıb? – ucadan dilləndim.

Birdən ağacların başındakı qarğalar xorla qarıldamağa başladılar. Suyu qurumuş çayın yatağında da qurbağalar quruldayaraq onların səsinə səs verdilər... Elə bil öz qarmaqarışq səsləriylə mənə nəyisə izah edirdilər. Bəlkə hay-küy salıb, məni meşədən qovmaq istəyirdilər? «Çıx get, sənin bu meşədə vətəndaşlıq hüququn yoxdu...»

Dərədə balaca çobanın duyğuları da fəğanə gəlmişdi:

*Ey təbib, söyləmə hər dərdə mənim çarəm var,
De, görüm, qüssəli qəlbimdə neçə yarəm var?..*

Elə bil uzaqdan məni görmüşdü: – Aman, aman, ey dad, ey dad, aman!.. Ay yazıq insan, ay ismi pünhan, igid, qəhrəman... Qəribsən, nəsen, get sənə qurban...

*Dər dəymişi,
Budaqdan dər dəymişi.
Mən özüm dərd əhliyəm,
Tanıram dərd əymişi...*

Oxuduğu qəmli mahnının sədası altında mən də ağlaya-ağlaya, əzgin ovqatla ayağa qalxıb, yeddi gün əvvəl dəreyə dağılmış kömür parçalarını bir-bir yığmağa başladım...

– Mən nə igidəm, nə qəhrəman. Heç qərrib də deyiləm, mən kömürsatanam!

Bu zaman meşəbəyi gömür kimi qara dəmir atıyla başımın üstünü aldı:

– Ay qoca, bu meşədə nə ölümün azıb? Bura girmək qadağandır. O kömürə görə də gərək cərimə ödəyəsən...

Gözlərimin yaşını silə-silə təəccüblə: – Qoca? Nə qoca, mən sənin oğlun yaşındayam ay əmi. Bu kömür parçalarını da ildırım vurmuş ağacın dibindən...

Meşəbəyi acıqla sözümlü kəsdi: – Başına hava gəlib, nədir? Oğlum yaşında olana bax! Gedib güzgüdə özünə yaxşı-yaxşı baxarsan! Onda görərsən ki, sən özün babam yaşındasan! Yaşından-başından utanmırsan? Bu nə hoqqa-bazlıqdır? Nadiri taxtda görübsən, Şah Abbasi qundaqda, guya bilmırsən ki, bu meşə qırx ildir, böyük bir Holdingin sahibinə məxsusdur. Buranın hər budağı, pöhrəsi, şivi, sısqə bulağı da onundur. Hələ innən belə bir qırx il də

onun olacaq! Bu meşənin hər qarışını doxsan doqquz illik icarəyə götürüb!.. Elə bil sən bura göydən düşübsən... Özünü avam yerinə qoyubsan, ya məni?

Həyəcandan mənim dilim topuq vurmağa başladı: – Demək, bir... bir addımlıqda meeeşə ola-ola qqı...qırx ildir ki, bizim kənd köö...ömürsüz qalıb? Bəəəs buranın dümdüz ağacları hara geedib?. Məg...ər bu..uranın təəəəzə saaasahibi ağacyeyən əcdaha-zaddır?

– Ay qoca, heyvərə başına at təpib? De görüm kim-sən, haralısan?

Tez özümü ələ aldım: – Hardan olacağam ki, odur ey, yuxarıda gördüyün Cənnətkənddənəm, kömür satıb ailəmi dolandıraram. – Bu dəfə ona əmi deməkdən özümü zorla saxladım. Fikirləşdim ki, qəzəblənib yazda ildırım vurmuş ağacın yan-yörəsindən yığdığım kömürün tör-töküntüsünü də əlimdən alar, bu zalım oğlu.

Meşəbəyi üzümə tərs-tərs baxıb məni başdan ayağa süzdü:

– Məni ələ salırsan, ay kişi, Cənnətkənd iyirmi il bundan qabaq Baş nazirin əmriylə arana köçürülüb. İndi sənin göstərdiyin yer Atlanta özəl turizm məkanıdır... Yayda dünyanın hər tərəfindən bura hurilər, mələklər gəlir... Cənnətkənddən olana bax, sən elə bil cəhənnəmdən çıxıbsan!..

Mən gülməkdən özümü saxlaya bilmədim. Dəli adamlar kimi ucadan qəh-qəhə çəkdim. Sonra meşənin düz ağaclarını kəsib satmaqla varlanan bu harın meşəbəyinə, indi lap meşələr sultanı, şahənşahı olsa da acıqlandım:

– Sən tarixi qarışdırırsan, – dedim, – bizim kənd Stalinin zamanında Gələcəyi Olmayan Kənd kimi arana köçürülmüşdü... Əlli üçüncü ilin yazında babalarımız yenə bu-
ra döndü...

Bu dəfə o mənim üstümə coşqun dağ çayı kimi kükrədi:

– Bəsdır! Görürəm ki, bu cındır görkəminlə lap dəli-xanadan gələnə oxşayırsan. Ağlın çaşıb sən. Rədd ol

burdan! Bax, bir də səni burda görsəm, o zaman özündən küs!..

Gözlərim kəlləmə çıxmışdı... Bu görkəmdə meşəbəyi nədir, hətta uşaqlarım da tanımazlar, dəli zənn edərdilər... Meşələr Sultanı məni söyə-söyə zirehli döyüş maşınına oxşayan o kömür rəngli «Hammer»in qapısını hirsə çırpıb bərkdən: «Qoca heyvərə» deyib getdi. O getsə də, mən onun arxasınca baxa-baxa mat qalmışdım, kömürün tozu-na bulaşmış əllərim yarpaq kimi titrəyirdi, olan-qalan dişimlə dil-dodağımı gəmirirdim:

– Bu nə sirdi, İlahi! Bu adam nə deyir? Görəsən, indi neçənci ildir ki?

* * *

İçimə axan göz yaşlarım məni üşüdürdü. Tikanlı məftil çəkilmiş meşədə daha hansı səmtə, hansı yana gedəcəyimi bilmirdim... Deyəsən, doğrudan da, qocalmışdım.

...Bəlkə, elə bu gün 2037-ci ilin SOYUQ yay günlərindən biri idi...

İyun, 2008

DANIŞAN TABUTLAR

*Rusiyada qətlə yetirilən
həmvətənlərimizin xatirəsinə*

...Yayın ilk günü mənim üçün şad xəbərlə də başlaya bilərdi. Lap elə zəng edib deyərdilər ki, böyük bacının oğlu Ceyhunun toyudur, durma gəl! Ya da gözün aydın olsun, ortancıl bacının oğlu Qaraşı azadlığa buraxıblar!.. Amma üzüdünlükdə və zalımlıqda ad çıxarmış çərxi fəlakət mənimlə çoxdan kəc düşmüşdü, elə öz saydığını sayırdı. Ona görə də bəd xəbərlərə daha öyrəncəliydim. Ürəyimə dammışdı ki, on ildən çox Rusiyada yaşayan bacım oğlu Ceyhun da bəzi dəliqanlı yaşıdları kimi öz əcəli ilə ölmək üçün doğulmayıb!

Quş tək qanad açıb uzaqlara gedən belə gənclər elə bil canlarını Tanrının ölüm mələklərinə hədiyyə etməkçün aparmışdılar. Ona görə də tabutları göy üzüyə döndürdü qürbət-dən vətənə. İllah da ki, Ceyhun boy-buxununda, görkəmində olanları mələklər əziz-girami balası kimi sevib əzizləyirdilər. Düzdür, Mələklərin övladı olmur. Bəlkə, elə ona görə də övlad kimi əzizləyib oxşadıqları Ceyhunu doğma anasından belə erkən ayırdılar; quş tək ağuşlarına alıb göyə – Tanrının dərghasına apardılar. Görəsən, öz vəzifə borcunu vaxtından qabaq yerinə yetirən ölüm mələyi Tanrının hansı mükafatına layiq görülür? Axı, ömrü yarımcıq qalan bu gənclərin at-analarını, bacı-qardaşlarını, sevgilisini gözü yaşlı qoyan ölüm mələyinin nəyinə gərəkdi belə mükafat?

Qəlbimi ağır nisgil bürümüşdü. İnsan həyatının faniliyi barədə düşüncələrim içimə pessimizm ab-havası doldur-

muşdu. Göy üzündə buludların da rəngi ağarmışdı. Qürub günəşi üfүqə bayraq kimi sancılmışdı... Ceyhunun tabutunu gətirən təyyarə içinə qüссə çökmüş doğma vətən səmasından pərişanlıqla yerə enirdi. Gözləmə zalında doğmalarını qarşılamağa gələnlərin əlində gül-çiçək dəstələri ötən bahar çağının insanlara bəxş etdiyi tükənməz sevgidən, arzu-istəklərdən soraq verirdi. Burada elə o gül-çiçək rəngli cib yaylıqları ilə gözlərinin yaşını silənlər də az deyildi. Bu, sevinc yaşlarına bənzəmirdi. Görünür, tabut qarşılamağa gələn tək cə biz deyildik. Təyyarədən endirilən iki tabutu yük anbarına apardılar. Amma anbarın həyətində başqa tabutlar da vardı, onları şimal istiqamətindən Bakıya gələn təyyarələr gətirmişdi. Mən Ceyhunun tabutuna baxa-baxa bacımı düşünürdüm. Oğlunun ölümündən xəbərsiz olan bacım indi, yəqin ki, əkib-becərdiyi bostanı sulayırdı. Neçə vaxt idi ki, Ceyhunla Coşquna yemiş-qarpız payı ayırub, həsrətlə yollarını gözləyirdi. Bəlkə də, bacım günün bu vədəsi ən çox da Ceyhunu qınayırdı: "Ay saqqalı ağarmış, harda qaldın gəl çıx də! Axı, sənin toy-düyünün olacaq..."

Fikirilər ürəyimi yun kimi didirdi. İndi Ceyhunun ölüm xəbərini bacıma necə verim?..

Yük anbarının işçilərindən biri mənim bərk kövrəldiyimi görüb, başqa bir tabutu göstərib dilləndi:

– Üçüncü gündür ki, burdadır, hələ də dalınca gələn yoxdur!..

Bəlkə düşünürdü ki, bu sözlər mənə təsəlli olacaq, əksinə, daha da kövrəlib ağladım. Mənə bir anlıq elə gəldi ki, unudulmuş tabut söhbətin onun haqqında getdiyini duyub dillənəcək. Burada nəyə görə yubanmağının səbəbini, deyəsən, yalnız özü bilirdi. Tabutun üstündə soyadı və gəndərilədiyi ünvan yazılmışdı. Oxumağa macal tapmamış kimsə əlini çiynimə qoyub xırıltılı səslə dedi:

– Başın sağ olsun, adaş! – Bu sözləri deyən hündürboylu, sapsağlam vücutlu kişinin əlləri də tabut qədər ağır

idi. O, Ceyhunun tabutu ilə birlikdə gətirilən təzə tabutdakı cavan adamın əmisi olduğunu bildirdi:

– Mən qardaşım oğlunun qatilini tanıyıram. Əslimiz Göyçaydan olsa da, onu burada Zabratda dəfn edib, qayıdacağam öldürüldüyü o Xabarovsk xaraba qalmışa, qisasını almamış geri qayıtmayacağam!..

O, sual yağan gözlərini mənə zillədi. Elə bil uzaq Xabarovskdan Azərbaycana növbəti tabut göndərmək üçün özünə ortaq axtarırdı. Mən anbarın həyətindəki tabutları bir-bir ona göstərib dedim:

– Bəlkə, bu cavanların qatilləri heç o qədər də uzaqda deyil. Mənə adaş deyən kişi çaşdı, deyəsən, nə demək istədiyimi anlamamışdı. – Axı, onlar ölmək üçün deyil, cavan yaşlarında insan kimi yaşamağa getmişdilər ora, – dedim.

Hava limanında tabut daşımağa vərmiş eləmiş təcili yardım maşınlarının sürücüləri hər ikimizə müştəri gözü ilə baxıb qımışırdılar. Sonra ortaya qəribə sakitlik çökdü. Ancaq mənə elə gəlirdi ki, o səssizlikdə təkcə tabutlar danışırdı:

"Kimsə burada qatillərdən söz saldı. Hə, hə, əslində bizim qatillərimiz burada – vətən, xalq, ədalət deyə-deyə vəzifə kürsüsünə dırmaşanlardı, – deyə tabutlardan biri təəssüflə bildirirdi, – vaxtilə bizim kimi gənclərin işlədiyi fabrik-zavodları hərraca qoyub dağıdanlardı mənim qatili!.. Axı mən Qarabağa göz dikən düşmənlə döyüşlərdə ağır yaralanmışdım. Atəşkəsdən sonra iş üçün ağız açmadığım idarə, təşkilat qalmamışdı. İngilis, amerikan, türk, fransız millətlərindən olan daş qəlbli patronlar öz doğma vətənimdə mənə iş vermədilər. Özümüzünkülərsə vicdanları ilə alver edirdilər. Neft daşlarında sırayı fəhlə işləmək üçün məndən 1500 dollar istədilər. O 1500 dolları qazanmaq üçün Rusiyaya üz tutdum. Axırım da belə oldu... Axı mən burada özümü dolandırmağa bir iş tapsaydım, Rusiyanın o ucqar şəhərində nə ölüm axtarırdım?!"

İKİNCİ TABUT: "Siz bu dünyanın ən bəxtəvər ölüsüsünüz, xoş olsun o biri dünyadakı halınıza! Sizi heç olmasa torpağa tapşırmaq üçün aparmağa gəliblər. Amma üç gündür ki, burdayam. Məni iyirmi gün əvvəl qədim bir rus şəhərinin bazarında başıqırıxıq, gözüqızmış yeni faşist ruhlu cavanlar öldürdülər. Kəndimizə teleqram da göndərilib. Ailəmizdə yeganə işləyən, pul qazanan mən idim. Qətlə yetirildiyim şəhərdə biz azərilərin sayı yerli əhəlinin sayını ötüb keçirdi. Odur ki, şəhərin qubernatoru qərar vermişdi ki, bizi fabrik-zavodlarda işə qəbul etməsinlər. Mən də al-ver eləməyə başladım. Qazancıma o qədər şərik çıxanlar tapılırdı ki, heç son zamanlar evə əməlli-başlı pul da yola sala bilmirdim".

ÜÇÜNCÜ TABUT: "Eh rəhmətlik, bəs sən bilmirsən ki, indi hər yerin öz Möhür xanı var? Mən də burda öz doğma Möhürxanımıza pul verməkdən boğaza yığılmışdım. Düzü, mən sizin kimi Qarabağda vuruşmamışam. Ancaq aqlım kəsəndən bilirdim ki, düşmən deyilən tayfanın adamları dünyanın hər guşəsində Dağlıq Qarabağ uğrunda ədalətsiz də olsa savaşı aparır. Düşündüm ki, dünyaya səpələnən hər beş-on azər övladı bir erməni dığasını zavala gətirsə, onda torpaqlarımıza tamah salan düşmənin toxumu kəsilər ki... Mən də eləmədim tənbellik, bir-iki terrorçu daşnakın qulağını çərtilib cəzalandırdım. Amma nə faydası, ey mənim axirət yoldaşlarım. Yad millətin qanun keşikçisi mənə aman verdi. Dedi sən bu cinayət əməlin daşnak cəlladlarının Xocalıda törətdiyi orta əsr vəhşiliyinin yanında nədir ki?! Get yaşa!.. Əcəb yaşadım! Vay özümüzünkülərin əlindən – axtarış verib məni tapdılar. Mənə dedilər ki, bəyəm sən Allahın bacısı oğlusan? Niyə Rusiya bazarlarında elədiyini bu qəhrəmanlığı gedib Qarabağda göstərmədin? Dedim əstəğfurullah, mən Allahın bacısı oğlu deyiləm, hələ üstəlik nə nazir oğluyam, nə də deputat-zad qohumum var. Heç məmləkətimizin hərraca qo-

yulan əmlakından nəslimizə bir tikə də pay düşməyib. Bir halda ki, vətənin sərvətini yeyib şişən nazirlərin oğlu Qarabağın yolunu tanımır, mənim müharibəmin kimə, nəyə xeyiri olacaq ki? Müharibədə yurdun, daşı da, göydə uçan quşu da savaşırsa, kasıbı canıyla, varlısı malıyla-puluyla vuruşmasa... ondan nə qələbə ummaq olar? Dedilər, məsələ burasındadır ki, sən də neçə ildir, Rusiyada pul qazanırsan, ver, canını qurtar! Bax, beləcə qardaşlar, düz on il mən öz doğma ölkəmin vətəndaşı olmağa çalışdım. Bir əmək pul verib aldığım pasportun möhürünün mürəkkəbi qurumamış, gör başıma nə iş gəldi. Heç olmasa, sənədsiz-filansız düzü-dünyanı gəzib, dolaşırdım. Sən demə sənəd adamın ünvanını ölümə nişan verən tələdən savayı bir şey deyilmiş... Heyif verdim o pullara... hələ verdim qonaqlığın ləzzəti Möhür xanın qursağından çəkilməyib! O pulları özümə toy eləmək üçün yığmışdım... Görünür, bu ölkədə Möhür xan kimi nadürlülərin qursağı dolsun deyə hələ bizim kimi çox oğulların anası ağlar qalmalıdır".

Sonra tabutlar bir-birilə vidalaşdı "O dünyada görüşənədək!" – dedilər. Tabutları aparan təcili yardım maşınları hava limanından uzaqlaşdılar.

* * *

Ceyhunun tabutunu aparan maşının pəncərəsindən dalğaları şahə qalxan dəniz görünürdü. Şüşəni döyəcləyən Bakı küləyi elə bil Kərbəla çölündə şəhid olanlara həsr edilmiş qəmli bir mərsiyəni pıçıldaırdı.

...Uşaq vaxtı Ceyhun beşiyi xoşlamazdı. Bacısı Günəş, qardaşı Ruslan körpə ikən xəstəlikdən ölmüşdülər. Ceyhun da balaca beşiyi ölən körpələrin məzarına oxşatmışdı. Həmişə anasının qucağında yuxuya gedərdi. Beşiyə qoyan kimi oyanıb ağlayardı... Dilli-dilavər Ceyhun indi tabutun içində lal-dinməz uzanmışdı. Yollar maşını da, maşının

içərisindəki tabutu da beşik kimi yırğalayırdı. Mən tabutuna baxa-baxa, onun ayaqyalın isti qumların üstündə həyət-bacada oynadığı günləri xatırlayırdım. Ceyhun o qumların üstündə oynaya-oynaya boya-başa çatıb, pəhləvan cüssəli gənc olmuşdu. O qumlar sanki onun ayaqlarına yapışib, bütün dünyanı gəzib dolaşmışdı. Bəlkə, o qumlar indi tabutun içində, əbədi yuxuya getmiş Ceyhunun ayaqlarından qopmamışdılar. Qulağıma Ceyhunun səsi gəldi:

Yerim Qumlu Bazıdı,
Haqdan gələn yazıdı,
Dünyaya gələn gündən,
Fələk, qəbrim qazıdı...

Qumlu Bazı kəndimizdəki qəbiristanlığın köhnə adıdır. Qədim zamanlarda dənizin ləpədöyənı hündür təpəlik olub. İki əsrdən çox idi ölülər Qumlu Bazıda torpağa tapşırılırdı. Son on ildə Bazıda cavan məzarları xeyli artmışdı. Analar cavan oğullarının məzarlarını qırmızı parçalara bürüyürdülər. O al-qırmızı parçaları oğullarının bəy otaqlarını bəzəmək üçün toy xonçasında saxlamışdı analar... Qumlu Bazıda qürbətdə qətlə yetirilənlərin məzarlarının sayı vətən uğrunda şəhid olan gənclərin məzarından iki dəfə çox idi. Hələ qürbətdə ömrünü başa vurub, kəfənsiz-qusulsuz ölənləri demirəm. Qürbətdə şah olsalar da onların məzarları ana-bacılarının acı göz yaşları ilə islanmamışdı.

Anasını oğul toyuna həsrət qoyan Ceyhunun nakam taleyinə isə sanki göydə mələklər də yas saxlamışdı. Tabutun üstü göz yaşlarından islanmışdı. Hərdən mənə elə gəlirdi ki, o hələ də adına QÜRBƏT deyilən uzaq yerdədir, nə vaxtsa sağ-salamat geri dönəcək! Ancaq Aydın əminin telefon zəngi mənim gümanımı parça-parça etdi: "İndi hardasınız? Biz hazırlığımızı görüb qurtarmışıq (yəni Ceyhun qəbirini qazmışıq)... Sizi gözləyirik".

Dəhşət idi. Yol mənə uzun görünürdü, yoxsa pəhləvan Ceyhunun tabutunu aparan maşının gücü tükənmişdi. Əmimlə danışanda mənə elə gəldi ki, əlimi uzatsam kəndə çatar. Toy toğlusunun burma buynuzu kimi qıvrılan ilğımlı yollarsa uzandıqca uzanırdı. Dünyanın ən uzun qürub çağıydı o gün! Bacımğilin həyət-bacası gözlərimdə canlandı: İlahi, ora qürbətdə cavan oğlu, əri, qardaşı ölən nə çox məsum-çarəsiz və çöhrələri yaslı qarapaltarlı qadın yığışib!

Mənim Arzu bacım indi hər şeydən agah idi. Dönüb bostanda Ceyhunun adına saxladığı yemişlərə baxıb, nalə çəkirdi:

Bostanda tağım ağlar,
Susuz yarpağım ağlar,
Sağam özüm ağlaram,
Ölləm torpağım ağlar.

...Sonra uğultulu buğanaq qalxdı. Külək çöl-bayırın barını-bərəkətini sanki göyə sovuracaqdı. Kənd yolundan qum dənəcikləri havaya qalxıb, Qumlu Bazıya sarı gedirdi. O qumlar külək toxtadıqca təzə qazılmış məzara düşürdü. O qum dənəcikləri hər gəlişində Ceyhunun ayağına döşənərdilər. O qum dənəcikləri uşaq vaxtından Ceyhunun ayaq izlərini öpüb-oxşamışdılar. İndi sanki ölüm xəbərini eşidib özlərini Ceyhundan qabaq dəfn eləyirdilər.

...Yolda bəzəkli-düzəkli gəlin maşınları görünürdü. Toy havası üstündə köklənmiş adamlar təcili yardım maşınındakı tabutdan xəbərsiz idilər. O tabutdakı cavanın da bir yay axşamı toyu olacaqdı. Gəlin aparan o bəzəkli-düzəkli maşınlardan biri də Arzu bacımın həyatına dönəcəkdidi... "Bəy otağı görməyən Ceyhunum lay-lay". Bacımın səsi uzaqdan qulağıma düşmüşdü. O səs mənim kimi Ceyhunu da təşvişə salmışdı sanki.

"Dayı, anamdan muğayat olun!.." – deyə dilləndi tabutdan.

Mən bu an nə edəcəyimi düşünürdüm. Yolun kənarındakı yarımçıq biçilmiş zəminin içində sınıb, xarab olmuş kombaynın sahibi də qaşqabağını tökmüşdü. İndi bəlkə, o da özünü dünyanın ən bədbəxt adamı sanırdı. O, bəlkə də bilmirdi ki, dünyada ən ağır iş anasının üstünə cavan oğlunun tabutunu aparmaqdı. Kəndin girəcəyində tənha bir qoca əl ağacına söykənib yaxınlığında əylənib-gülən cavanlara baxırdı. İndi öz cavanlıq çağını xatırlayan o əldən düşmüş qoca da, yəqin, ölüm barədə heç düşünmürdü.

* * *

...Bacımgilin hüznə dolu həyatında izdihamı görəndə təcili yardım maşınının sürücüsü həyəcanlandı:

– Müəllim maşın təzədir, bəzən dərd insanları həddindən çıxarır, ələlxüsus da qadınları. Qəzəblərini tabut gətirən maşına tökürlər. Hətta özümü də bir dəfə möhkəm əzişdiriblər. Deyirəm, necə olsa, sizi eşidərlər!..

– Narahat olma! – dedim. Ancaq onun keçirdiyi tələş hissi ötüb-keçmədi.

"Dayı, anamdan ehtiyatlı ol, özünü maşının altına atar!.."

Ceyhun son dəfə tabutun içindən dilləndi.

– Ceyhun gəlir, Ceyhun gəlir! – xəbər gedib kəndin hər guşəsinə çatmışdı. Hər dəfə Ceyhundan şax rus pulu, göy ABŞ dolları rüşfət alan Möhür xan da idarədə oturub əllərini ovuşdururdu:

– Ay can, ay can, builki kurort pulum da düzəldi. Qoy zəng edib bir cüt putyovka sifariş edim... Birini özümə, birini də cananıma...

– İştahına qoz halvası! Ay əbləhin biri əbləh, bu dəfə Ceyhunun özü yox e, tabutu gəlir!.. – Bunu deyən hər kim idisə Möhür xanın başına çırtma vurdu. Möhür xan əsəbiləşib dedi:

– Eh, bədbəxt adamsan, heç vaxt məmurluğun, möhürün ləzzətini bilməyibsən. Ona görə ağzını qoyubsan köndələn yerdə. Nə olsun ki, ölüsü gəlir? Rusiyadan gələn ölümlərin biri sənə kimi burdakı yüz diriyə bərabərdir. Sən burdan-bura seçkiyə gəlməyəndə onlar gəlir, həm də biz istəyən namizədə səs verirlər. Hələ başqa haqq-hesablarımızı demirəm...

... Ceyhungilin həyatından ucalan vay-şivən səsi onun sözlərini eşidilməz etdi. Yay günəşi qüruba enirdi. Ceyhunun balzamlaşdırılmış meyidini tabutdan çıxarıb, yuyucuxanaya apardılar. Kimsə heyrətlə:

– Elə bil indi hərəkətə gəlib, əməlli-başlı danışacaq! – dedi. Ölüyüyanlardan ən yaşlısı onun sözünə güc verdi:

– Hə, elə bil heç ölməyib. Dərin yuxuya gedib, bədəni də gül kimi, tər-təmizdir. Bircə başının arxasında güllənin açdığı kiçik dəlik var...

Sonra həyat-bacaya sığmayan ağlaşma səmindən Ceyhun da sanki yuxudan oyandı:

" – Hə, indicə ayağa qalxacağam. Axı mənim tabutu-ma heç kimin gücü çatmaz. Özüm öz çiynimə götürüb, məzarıma aparacağam..."

Ceyhunun xəyalı get-gedə əriyib isti yay axşamına qarışırdı.

...Mollanın oxuduğu "Ərrəhman" surəsinin sədələri altında tabut yırğalana-yırğalana gecəylə Qumlu Baziya sarı yol aldı.

22.06.2004
"Tac" qəzeti, № 6,
17-24 dekabr 2005-ci il

HARDASAN, AY CAHANDAR AĞA?!

(pamflet)

...Bu yazıda söhbət «Dəli Kür» romanının müasir personajlarından getsə də, əhvalat Kür çayının deyil, XXI əsrin əvvəllərində Masallının axarlı-baxarlı Viləş çayının sahilində vaqe olur.

Məhərrəmlik ayıdır. Ağacları seyrəlmiş ÖZƏL meşənin bir guşəsində avropasayağı bəzədilmiş ŞADLIQ evində üç gün, üç gecədir ki, çal-çağır səsləri ucalır. Sümüksındıran musiqi sədaları Dəməlo DAĞININ zirvəsinə gedib çatır. Hacı Əmrahla molla Sadığın şerikli şadlıq SARAYINDA Türkiyədən gəlmiş zənən müğənnilərin oxuduğu şərçinin yüngüllüyündən yekə-yekə kişilər yerində dingildəyirdilər... Dövrən çox yava dəyişib – indi rus Əhməd nağaraçalan olmuşdur, daha uçitellik eləyə bilmirdi, Cahandar ağa bizneslə məşğul idi; bir oğlu Əşrəf iqtidarda, digər oğlu Şamxal müxalifətdəydi – hər ikisinin gün-güzəranı da keflərinəydi. Zərnigar xanım ilə Mələk xanım Cahandar ağaya təkcə ər kimi şerik deyildilər. Həm də onunla kommersiya ortaqlığı edirdilər. Neçə vaxt idi ki, Dubaya birlikdə işgüzar səfərə yollanmışdılar. Şahnigar xanım isə kaşanə villalarında təklildən darıxmışdı və ilk dəfəydi ki, mahalın ən pullu İŞ adamlarının, dövlət məmurlarının gecələr yığılıb şənləndikləri MEYXANAYA təşrif gətirmişdi. Bir vaxt onun canına üşütmə salan «Ay baba, gödək baba, meyxanaya gedək baba» sözlərinin xofu

bir əsr geridə qalmışdı. İndi o, özü Sibel Canın «Bu dünyada kimsə şah deyil, padşah deyil!» mahnısının sözlərini dəyişib: «Bu dünyada ŞAH mənəm, padşah da mənəm, ÇOX güvənməyin DOLLARA, Sizi salar PİS yollara...» – deyə oxuyurdu. Və oxuya-oxuya harın kişilərə, iş adamlarına barmaq sirkələyirdi. İndi ona şorgözlüklə baxan Allahyar da artıq Cahandar ağadan öz şəxsi qisasını almışdı. Meyxana başçısı molla Sadığın fitvasıyla onun Göytəpədəki dədə-baba torpaqlarını özəlləşdirmişdi.

Cahandar ağanın cangüdəni (qanuni oğru) Tapdıq belə bu işi yoluna qoya bilməmişdi. Meyxanalar KRALININ həm kiçiyi, həm də böyüyü olan Hacı Əmrah öz ofisində TAPDIĞA rəngli şəkilli bir kitab vermişdi.

– Bizim saray və sauna şairimiz NİGARinin qəttəzə «Özəlləşmə gözəlləşmə» kitabıdır – demişdi. Apardığımız islahatlara və korrupsiyaya qarşı mübarizəyə həsr olunub, qoy Cahandar ağa oxuyub, məqsəd və məramımızdan hali olsun!..

Tapdıq da onun ofisindəki alabəzək, rəngbərəng bayraqlara baxıb susmuşdu. Neyləməliydi ki, axı qarşıdan Milli Məclisə seçkilər gəlirdi. Siyasi oyunlarda SUSMAQ şəxsi qələbələrə yaxınlaşdıran amildir. Bəli, indi o da Allahyar kimi dul qalmış Şahnigar xanımı müştəri gözü ilə seyr edirdi. Bu gözəl və özəl xanımın tək-cə səsi deyil, ipək kimi bədəni də məclisdəkiləri valeh edirdi. Məclisdə əcnəbi qonaqların iştirakından sui-istifadə edib, bura gələn müxalifətçiləri molla Sadıq pristavın adamlarına qovdurmaq fikrinə düşmüşdü. Lakin Hacı Əmrah onu başa saldı ki, qoy tamaşa etsinlər, bunun bizə xeyri var. Molla Sadıq da onun bic gözlərinə baxıb, qəlbindən keçənlərdən duyuyq düşübmüş kimi yerində məmnunluqla qurcalandı.

– Bu mahalda nə qədər daxili düşmənlərimiz var, qoy bağırıqları çatlasın! Müxalifət əslində iqtidarın ağrıyan vici-danıdır. Özü də onların çoxu bizim mehriban rəqiblərimizdir. Amma bura gəlməyən elə mürdar məmurlarımız var ki, onlar müxalifətdən də təhlükəlidirlər.

Şahnigar xanım onların qarşısında dayanıb, «Toy-toy, toydu du gün...» mahnısını özünəməxsus tərzilə ifa edirdi. Məclisə təzə gələn iş adamları bəy toyuna gəldiklərini zənn edib çoxlu şabaş verirdilər. Gecə yarından keçmiş sazəndələr «QƏLƏBƏ» marşı çaldılar. Hansı QƏLƏBƏ?! Nə bilim. Bəlkə, bura yığılanların şəxsi qələbələrinə həsr olunmuş marşdı bu! Ancaq bir az «vağzalı»ya da bənzəyirdi. Hacı Əmrahın işarəsiylə məmurlar, iş adamları tək-tək dağılışırdılar. Elə bu zaman təptəzə ağ «Volvo»nun, yamyaşıl «Mercedes»in, mas-mavi «Yauqar»ın faralarından düşən süd kimi işıq sarayın dördbiryanını nura qərq etdi. Gələn Cahandar ağaydı: – Bu nədir, molla Sadıq, dini-məzhəbi danıbsınız yoxsa, məhərrəmlik ayında bu nə toy-büsatdır qurmusunuz?

Molla Sadıq halını pozmadan cavab verdi ki, bəs festi-vala hazırlayıyıq, lap YUXARIDAN göstəriş gəlib. Əlini göyə uzatdı:

– Avropa Şurası, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, BMT – əşi, özün bilirsən də... Bizim səsimizi görək bütün dünya eşitsin ki...

Cahandar ağa başını bulayıb, onun sözünü ağzında qoydu:

“ – Bilirsən nə var, Molla Sadıq, mənim elə uşaqlıqdan səndən xoşum gəlmir, oğraş adama oxşayırsan.”

Bu zaman Hacı Əmrah araya girib bic-bic güldü, şad-xürrəm:

– Hardasan, ay CAHANDAR ağa, – dedi, – A kişi gəl çıx da, gözlərimizin kökü saraldı axı, hə, bu mərasim həm də sənin bu ilki seçkilərdə namizədliyiinin bizim tərəfimizdən irəli sürülməsiylə əlaqədardı... İstəsən Şahnigar xanımı da MM-ə seçdirək! Ordakı gözəl-göyçək xanımlardan nəyi əskikdir. Qoy bir gedib əcnəbi ölkələri də gəzib-görsün.

– Hacı, “məne lotuluq gəlmə, get dıncırını süz”.

...Hacı Əmrah Cahandar ağanın sözündən tük qədər də pərt olmadı. Və birdən çiyni zərli pristavın qulağına nəsə pıçıldadı. Pristav da SARAYIN yanından ötüb keçən İPƏK yolunun üstünü kəsdirmək üçün göstərişlər verdi. Bu zaman Şahni-

gar xanım yaxınlaşıb qardaşından ona Dubaydan nə hədiyyə gətirdiyini soruşdu. Cahandar ağa da ona gözlərini ağartdı. Şahnigar eynən bir əsr əvvəlki Cahandar ağanın zəhmli baxışları ilə rastlaşdı. Və duman çökmüş çayın sahilinə yan aldı. Qərribə də olsa, ordan kəlmeyi-şəhadət səsi gəlirdi. Yox, elə bilməyin ki, Şahnigar özünü çayda boğmaq niyyətindəydi! Belə fikir heç ağlının ucundan da keçmirdi. O, öz abır-həyasını meyxanadakı harın yerli və əcnəbi kişilərin ehtiras dolu gözlərində çoxdan qərq eləmişdi. Şəhadət səsinə Şahnigar ən son model “Nokia” markalı mobil telefonunun yaddaşına “həyəcan signalı” kimi yazdırmışdı. Qardaşına incikliyi bu signalla bildirərdi.

Cahandar ağa Tapdığa Şahnigarı ağ «Volvo» ilə evə aparmağı işarə verib, molla Sadıqla Hacı Əmraha yaxınlaşdı: – Pristava deyin ki, yolu kəsməsin, bu reys Dubaydan gətirdiyim MALIN haqq-hesabını sizinlə yarı bölərək!

Meyxanalar kralı dedi:

– Pristavdan bir az əvvəl küsmüşəm, bayaq «Mərc» kəsəndə mənə «badalaq» gəlib, cığallıq edib. Ancaq rezin dəyəneyinə söz ola bilməz...

Hacı Əmrah cib telefonunu çıxarıb Cahandar ağanın üzünə baxdı, yenə bic-bic gülümsündü. Gömrük xanı sağında, MEŞƏ bəyi solunda. Baş yola baxan yasavul arxasında dayanmışdı.

Qəfildən qulaqlarının dibində bomba kimi partlayan QİYYƏ səsi hamısını diksindirdi:

– YALAN, YALAN, HAMISI YALAN! KİŞİ VAR? HAMINIZ NUMRASINIZ!..

Gələn bu mahalda böyük izzət və kəramət sahibi olan əsl ağaydı, – Seyid Sadıq ağa... Bütün məmurlar, biznesmenlər, meyxana başçıları ağanın ağır cəddindən və zəhmindən qorxub dilxorçuluqlarını gizlətməyə çalışırdılar. Ağa da öz zamanəsinin Bəhlul Danəndəsi kimi yaxınlaşıb müğənni xanımın əlindən mikrofonu aldı:

– Nədir bu kef-damaq? Yoxsa, Qarabağı azad edibsiniz ay numralar?!

Hamı susub Ağanın ünvanlarına söylədikləri ağır sözləri həzm edirdi.

Adətən, söylənən və adı çəkilənlər Ağaya nəzir-niyaz verib, ona təzim edirdilər. Ağ da həmin pulları mahalın kasıb-kusublarına, qaçqın şəhərciklərində olan qaragünlülərə paylayırdı. Bəzən də Ağ verilən pullara tüpürüb, «numra» dediyi adamların üzünə çırpıb ucadan «Kişi var?!» deyə soruşurdu... Sonra əlində tutduğu şəkli hamıya göstərüb: – Bax, kişi budur! – dedi, – Hamınızı doğuzdurram!

“Doğuzdurmaq” ağanın “lüğətində” vəzifədə yuxarı qaldırmaq, ya da aşağı endirmək idi... Ona görə hamı maskalanıb hırıldayırdı.

...Lap uzaqlarda işğalçı əsgərlərin açdığı atəş səsleri qəh-qəhəyə bənzəyirdi. Elə bil GÜLLƏlər Viləş kimi özəl və gözəl çayların sahillərində yaşayan bütün “sülhpərvər”, dinc sakinlərini ələ salıb gülürdülər...

P.S. *İlahi! Qoy mərhum yazıçımız İsmayıl Şıxlının ruhu məni bağışlasın! Çünki Cahandar ağa kimi kişilər də bu gün Zamanın «kişi var?!» sualına cavab verməyə aciz qalardı. Bizim Sadiq ağa da neçə vaxt idi ki, şəhərbəşəhər, mahal-mahal gəzib, əsl Cahandar ağaları axtarırdı..., yurdu yağmalanan, qırx incəbelli qızla Burula xatunu düşmən əsirliyində qalan Qazan xanı gəzirdi... Əli əkin-dən-biçindən soyuyan, özəlləşən torpaqları harınlaşan, işsizlərin sayı bilinməyən bir məmləkətdə «Böyük dayaq»dakı RÜSTƏM kişini sorayırdı... Axtarırdı ki, Cahandarlar, Qazanlar, Rüstəmlər milli ruhumuzu, mədəniyyətimizi xilas etsinlər... Axtarırdı ki, ZƏRNİGAR, MƏLƏK kimi xanım-xatın qadınların ayağı Dubaydan evlərinə yığışsın. Şahnigarlar yad kişilərin qabağında «göbək» rəqsi oynamasınlar... Axtarırdı ki, ÖLMƏZ Seyid Nigarının vəsf edə-edə «Sevgili yarım Qarabağ» dediyi gözəl bir məkanı düşmən tapdağından AZAD edək! Axtarırdı ki, yeraltı, yerüstü Sərvətlərimizin sahibi ÖZÜMÜZ olaq! Axtarırdı ki...*

İ.Şıxlının ruhuna və S.Sadiq ağanın cəddinə böyük ehtiramla.

Masallı, İsti-su 1998-ci il

MÜNDƏRİCAT

ÖMÜR VAĞZALI

ADƏM VƏ HƏVVA	5
BIĞ HAQQINDA BALLADA	63
NƏVƏTERAPİYA	74
PREZİDENTİN İTİ	81

RİQA DƏFTƏRİ

KİÇİK PARİS	93
QƏRİBLİKDƏ DOĞMALIQ	136
SARI YARPAQLAR	152
ЧАСТЛИВОЕ ЧИСЛО 13	167

AX YAZIQ VƏTƏN!

DİV QAPISI və ya MÜQƏVVƏ ADAM	174
SEL	234
ƏSİRLİKDƏN QAÇAN DAĞ ÇAYI	240
ŞAH AĞACI	253
GÖZƏL BAKI, ÖZƏL BAKI... ..	264

MUĞAN TRİLOGİYASI

1. QIZIL İNƏK	273
2. QARA CAMIŞ	276
3. SƏMƏND AT	291

“NAĞILA DÖNƏN HƏQİQƏTLƏR”
SİLSİLƏSİNDƏN

“XALQ DÜŞMƏNİ”	310
HAQQ AŞIĞI	316
YA SİBİR GÖRÜRƏM, YA DA QƏBİR... ..	332
DEYİRSƏN, HARAM YEYİM?	334
QOCA BƏNNA	335
DAĞLARDA ATILAN GÜLLƏ	341
TOK QAFAR	354

İÇİMİ ŞUMLAYAN DƏRD

...37-Cİ İLİN ADAMI	359
2037-ci il	378
DANIŞAN TABUTLAR	408
HARDASAN, AY CAHANDAR AĞA?!	417